

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

J.P. TRAP
FRA FIRE KONGERS TID
BIND III
CHRISTIAN IX

UDGIVET AF DET DANSKE
SPROG- OG LITTERATURSELSKAB
VED
HARALD JØRGENSEN

G·E·C GAD · KØBENHAVN

1967

Udgivet af
Det danske Sprog- og Litteraturselskab
Med understøttelse af
Statens almindelige Videnskabsfond

Omslaget af
Erik Ellegaard Frederiksen s1G
Sat og trykt hos
Andelsbogtrykkeriet
i Odense

© G · E · C Gads Forlag

Indholdsoversigt

1863	<i>Side</i>	1	1870	<i>Side</i>	168
1864		6	1871		177
1865		42	1872		199
1866		71	1873		226
1867		98	1874		239
1868		133	1875		285
1869		157	1876		303
Noter			<i>Side</i>		315
Efterskrift					337
Navneregister					351
Billedfortegnelse					427

[332] Den 28de November reiste jeg med Hofmarskal Løvenskjold og Stiftamtmand Simony, der tilligemed Wegener og Høiesteretsadvokat Liebe vare beskikkede til Executores testamenti. Den 29de udtog Simony og jeg Kongens Papirer, som henhørte til Regjerings-sager, hvilke jeg modtog. Jeg havde en Samtale med Grevinden, som laa af Rosen. Hun betroede mig, at hun efter sin Død vilde give sin Formue til offentlig Brug. Afreiste med Kongens Lig til Flensborg. Den 30te November og 1ste December vare vi paa Reise. Den 2den December kom jeg med Kongens Lig til Kjøbenhavn.

[332] Da vi vare komne hjem med Kongens Lig, gik Begivenhederne sin Gang med stedse stigende Hastighed. Den 4de December udkom et Kongeligt Patent, hvorved Kundgjørelsen af 30te Marts 1863 sattes ud af Kraft . . .¹

I en Skrivelse af 5te December 1863 fra Conseilspræsidenten til Kongen hedder det: Jeg tillader mig herved allerunderdanigst at sende Deres Majestæt, da jeg selv idag maa være i Rigsdagen, Bekjendtgjørelsen angaaende Ophævelsen af Patentet af 30te Marts til Allerhøieste Underskrift. Jeg har nemlig idag haft en Samtale med Sir A. Paget, som var af den bestemte Mening, at den engelske Regjering vilde i særdeles høi Grad ønske, at dette Skridt skulde ske, inden nogen ny Beslutning toges i Frankfurt, og jeg maa derfor anse det rettest, at dette Ønske kommes imøde, naar man dog iøvrigt er villig til at gaa ind paa denne Foranstaltning. Denne Act vilde da kunne udkomme samtidig med de øvrige for Holsten. Sir A. Paget bad mig underrette Deres Majestæt om, at det igaar var blevet ham telegraferet, at Lord Wodehouse sandsynligvis paa Mandag begav sig hertil for at complimentere (!) Deres Majestæt. Desuagtet vedtog den tydske Forbundsdag den 7de December med 8 Stemmer mod 7 Østerrig-Preussens Forslag om Execution i Holsten. Den 8de December udtalte Kong Carl ved den svenske Rigsdags Slutning: „Levende maa vi tage Del i Bekymringerne over de Farer, som omgive Danmarks Konge og Folk, med hvilken vi ogsaa dele Sorgen over

1 Traps Erindringer III

en bortgangen elsket Monarch, som var min og Sverrigs trofaste Ven. Ved Magternes Raadslagninger skal jeg altid søge at lægge de forenede Rigers Ord i Retfærdighedens Vægtskaal, men det kan ikke forlanges af os, at vi ogsaa skulle lægge vort Sværd deri, uden at beregne hvorvidt Hensigten kan naas ved de Midler, som staa til vor Raadighed.“ Nu var altsaa Allianceudsigten definitiv afskaaren. Grunden til Sverrigs Tilbage træden angiver Lehmann i „Aarsagerne til Danmarks Ulykke“ at være de Dimensioner Sagen havde taget.² Det Haab, man havde sat til den Conference, Napoleon vilde samle i Paris, og hvilken jeg alt har omtalt under den afdøde Konge, synes nu ogsaa at svigte, England havde jo nægtet at deltage, hvilket blev af stor Betydning for Danmark. Man ser jo ogsaa, hvor betænkelig den hele Stilling var, i en Depesche fra Baron O. Plessen i Petersborg af 10de December til Udenrigsministeren . . .³ Denne bebuder ogsaa den saakaldte Pression, som var i Udsigt fra Udlandets Side.⁴

Det var den 9de December, der nævnes som dennes Begyndelsesdag, eller i hvert Fald den Dag, paa hvilken den først bringes paa Omtale. Ewers, der tidligere havde været Legationssecretair i Kjøbenhavn, var ankommen til Kjøbenhavn og var sendt med Hensyn til, at han kjendte de danske Forhold*. Lord Wodehouse, den engelske Gesandt ad hoc, tidligere efter Krim Krigen engelsk Ambassadeur i Petersborg, havde endnu den 12te været i Berlin. Ved denne Leilighed skal Bismarck have yttret, at Kong Christian burde afskjedige sine Ministre; thi Tydskland vilde aldrig komme paa en god Fod med Danmark, saalænge det beholder demokratiske Institutioner. Paa samme Dag melde de tyske Executionsmagter, at Styrelsen i Holsten og Lauenborg vil blive overtaget af Civilcommissairer, hvilke Forbundet har ansat og

* Til General Hegermann-Lindenchrone, der var sendt til Rusland for at melde Kong Christian d. IXdes Thronbestigelse, havde Keiser Alexander sagt: „Jeg sender Ewers til Danmark, fordi han kjender Landet og har Godhed for det. England og Frankrig sender ogsaa velvillige Folk og af de mest betroede, Wodehouse og Fleury, Sverrige haver ingen bedre end Hamilton.“ Saaledes fortalte Hegermann mig, Generalen fortalte mig ogsaa, at Keiseren havde sagt: „Jeg er selv af den Mening, at der ved det meget omtalte Ord „Ligestilling“ kun er tænkt paa Sprog, men de danske Diplomater burde have sikkert sig mod andre Forklaringer, nu maa Danmark tage Følgerne af mindre skarpsindige Diplomater.“

medgivet de fornødne Forbundstropper, hvorhos de opfordre den danske Regjering til at rømme Holsten inden 7 Dage.

Den 15de December havde Fædrelandet det bekjendte Telegram om de 21000 og Ham Selv, hvilket Kong Carl vistnok Selv har skrevet i et begejstret Øieblik.⁵ Vi vide noksom, at det ikke gav nogensomhelst Fortrøstning, saa vel ment det end var.

Den 15de December kom ogsaa Wodehouse fra Berlin til Kjøbenhavn.

Den 19de blev Kong Frederik bisat i Roskilde.

Den 20de December var den egentlige Pressionsdag, idet Ewers og Wodehouse opfordrede Geheimeraad Hall til at tage Fællesforfatningen tilbage, da Preussen ellers vil erklære Krig. En fransk Afsending Staldmester Fleury var ogsaa kommen til Kjøbenhavn, men deltog egentlig ikke i Pressionen, men raadede blot Danmark til Forsigtighed. Keiseren synes forøvrigt gjerne at se, at Danmarks Strid med Tydskland tog saa store Dimensioner som muligt, hvilket det underlige Svar til Dolzigeren noget synes at antyde, han tænkte maaske, at den af ham foreslaaede Congres dog omsider derved skulde blive nødvendigere.⁶

Samtidig med Pressionen stod Slutningen af Rigsraadet for Døren, og det kom nu under Spørgsmaal, om man dog ikke skulde holde Raadet samlet for efter ny Indkaldelse at forelægge det Spørgsmaalet om Fællesforfatningens Ophævelse. Kongen stemte derfor, men Hall vilde ikke contrasignere; Hans Majestæt paastod saavel dengang som nogle Dage senere, da der blev Tale om at sammenkalde Rigsraadet igjen, at Hall havde skuffet ham og laded ham tro, at han gjerne vilde gaa ind paa Kongens Villie, men det lader til, at Hall bestandig har talt om det kommende Ministerium. Tilvisse havde Hans Excellence nok kunnet anvende nogen mere Flid paa at oplyse Kongens constitutionelle Begreber, der ikke havde nogen lang Fortid. Den 21de December sluttedes uagtet disse Forhandlinger Rigsraadet af Hall. Men nu begyndte forskjellige Slags Paavirkninger paa Kongen om ny Indkaldelse: De betroede Mænd Oxholm og Hegermann-Lindencrone løb frem og tilbage, men vidste hverken ud eller ind, men Noget skulde der gjøres. Oxholm corresponderede med Grev Carl Moltke, men han var saa syg, at det ikke var muligt at faa ham nu i Spidsen for et Ministerium. Hall tilbød at holde Alt rede til Indkaldelse af

Rigsraadet, og som Barfod beretter „det aabne Brev blev ogsaa sat“ – men uden Contrasignatur.⁷ Den 23de havde Kongen kaldet Andræ, men han vilde ikke contrasignere. Den 24de December indgav Ministeriet sin Demission. Den 25de havde Kongen en lang Samtale med Oxholm, men den førte ikke til Noget. Hall havde sagt Kongen, at enten maatte Ministeriet helt opløses eller helt beholdes. Han vilde i sidste Fald successive udskille Lehmann og Wolfhagen. Sammenkaldelsen af Rigsraadet blev derhos opgivet: det var jo tilvisse ogsaa nu for silde, da Fællesforfatningens Virksomhed lovgyldig begyndte den 1ste Januar 1864.

Det blev vedtaget at sammenkalde nogle politiske Notabiliteter til Samraad hos Kongen Aftenen den 26de December. Der mødte David, Ussing, Tscherning, Fønnesbech, Hall, Monrad, Fenger, Andræ, Krieger, Kranold, Madvig, Bluhme. Kongen modtog dem i sine egne smaa Værelser i Stueetagen i det gule Palais, men trak sig strax tilbage og overlod dem at discutere om Sagerne Stilling. Hall erklærede her igjen, at Ministeriet dannede en Totalitet. Monrad yttrede da halvhoit, at det vidste han ikke. David hørte disse Ord og skulde vel ogsaa høre dem, og han gik som Kongens sædvanlige Fortrolige til Hans Majestæt og meddelte ham, at Monrad nok vilde danne et Ministerium. Hall var imidlertid af den Mening, at Ministrene vilde blive sammen med de foran nævnte Udskillelser. Det sagde han mig endnu Formiddagen den 28de December, da jeg besøgte ham og sagde mig, at jeg om Aftenen vilde kunne træffe ham i Udenrigsministeriet. Men Kongen havde efter Davids Vink virkelig kaldet Monrad, og denne havde modtaget Dannelsen af et nyt Ministerium. Jeg blev kaldet strax og fik Ordre til at sætte et Brev op til Hall, hvori Demissionen var modtaget*.

* Rescriptet lyder saaledes: Ved allerunderdanigst Skrivelse af 24. d. M. har Deres Excellence indsendt det af Dem ledede Ministeriums Demission. I flere Dage har jeg overveiet, om jeg burde modtage denne. Hensyn til de ydre politiske Forhold have dog nu ført mig til den Beslutning, ikke længer at nægte den. Det er med Smerte, at jeg skiller mig ved et Ministerium, der har ydet Fædrelandet saa væsentlige Tjenester, og det er i Haab om, at flere af dets Medlemmer ville finde Plads i et nyt Cabinet. Jeg forbliver Deres Excellences og øvrige Ministres med Bevaagenhed forbindtligst Christian R.

Forbundsregjeringen havde imidlertid nu besat hele Holsten, og Dolzigeren var udraabt som Frederik den Ottende for hele Hertugdømmet. Den 31te December havde Monrad hele sit Ministerium samlet – taliter, qualiter*.

Monrad blev ikke alene Conseilspræsident og Udenrigsminister, men ogsaa Finantsminister og holstensk Minister, Casse blev Justitsminister, Biskop Engelstoft Kirke- og Undervisningsminister, Lundbye Krigsminister, Lütken Marineminister, Nutzhorn Indenrigsminister, Simony midlertidig slesvigsk Minister (Millionen 1,000,000 kaldte Kjøbenhavnerne det nye Ministerium – det var tilvisse ikke den rette Tid til Munterhed).

* Det faldt meget svært for Monrad at faa sit Ministerium dannet. Efter en Meddelelse af Hall, vilde han oprindeligt have havt saavel ham som Fenger og Krieger med. Hall mente, at han i hvert Fald ikke burde gaa med deri, for ikke, om endog kun [som] Cultusminister at give Ministeriet en Form, der kunde skade i Forholdet til Udlandet. Fenger og Krieger vilde heller ikke følge med; men den „behagelige Minister“ Lundbye med det stereotype Smil var dog endnu tilbage af det forrige Ministerium. Det var paa dette Stadium, at Monrad kom til Kongen, og denne spurgte „Nu, hvorledes gaar det?“ „Det gaar mig som Tordenskjold, han havde kun een Mand, og han græd; men min ler, det er værre endnu.“

[333] Nytaarsaften Kl. 11 reiste Kongen og Kronprindsen samt den nye Conseilspræsident og et lidet Følge – jeg var derimellem – over Korsør til Gottorp. Vi kom næste Dag Kl. 3 dertil, og Kongen tog Bolig paa dette sit Fødested. Det frøs haardt, og Office-rerne spaaede derfor ikke godt om Dannevirkelinien Holdbarhed. Den 3de var der en Revue ved Dannevirke, den 5te var vi med Kongen i Frederiksstad, den 6te spiste jeg med Hans Majestæt paa Louisenlund hos Hertug Carl og Hertuginde Vilhelmine. Det vil af vedlagte Breve ses, at der dog var tænkt paa at tage Kammerherre Johannsen ind i Ministeriet, men at han ikke vilde . . .¹ Den 7de reiste vi tilbage over Sønderborg og kom den 8de i Kjøbenhavn. Nogle Breve til min Hustru fra denne Reise vedlægges.² De kunne gjerne delvis optages i Bilag. Dagen efter modtog Kongen pr. Telegram Efterretning om, at Prindsesse Alexandra var nedkommet med en Søn.³ Quaade var imidlertid kommet fra Berlin og overtog i Monrads Sted Udenrigsministeriet. Den 4de Januar havde Keiser Napoleon udtalt, at Londonertrac-taten syntes at være et afmægtigt Værk.

Den 11te Januar indbragte Østerrig og Preussen i Forbundsda-gen et paatrængende Andragende om at opfordre Danmark til at tage Grundloven af 18de November tilbage for Slesvigs Vedkom-mende, da dettes Occupation ellers strax vil følge, men ved preus-sisk-østerrigske Tropper under andre Forbundstroppers Medvirk-ning. Forbundets Pluralitet erklærede sig dog d. 14de Januar imod, at Østerrig-Preussen besatte Slesvig „som Forbundsmagter“. Øster-rig og Preussen erklærede da, at de desuagtet vilde tage Besæt-telsen i deres Haand og føre Krigen for det tyske Forbunds Ret-tigheder. Herimod protesteredes dog af Bayern, Sachsen, Würtem-berg, Baden, Hessen, Darmstadt m. fl. . .⁴

Herefter erklæredes fra dansk Side i en Depeche af 21de Januar fra Quaade til Gesandten T. Bille i London, at hvis Tydskland vil afholde sig fra at angribe Slesvig, er Kongens Regjering ifølge Englands og Ruslands Raad villig til at sammenkalde Rigsraadet for at faa Novemberforfatningen hævet. „Samtidig skal denne

Forfatning afløses af en Tingenes Tilstand, der stemmer med Bestemmelserne i Kundgjørelsen af 28de Januar 1852, saaledes som disse, med Samtykke af Kongens Regjering, tolkes i Forhandlinger, der føres under de fremmede Magters Auspicier.“ Ministeriet vilde da anvende al sin Indflydelse for Novemberforfatningens Ophævelse og gjøre sin egen Tilværelse afhængig deraf.

I disse Dage marscherede preussiske Tropper ind i Holsten og trængte Forbundstropperne tilbage.

Den 24de Januar overtog Amtmand Johannsen det slesvigske Ministerium, som midlertidig havde været bestyret af Simony. Monrad havde ogsaa tænkt paa Landfoged Krogh i Stapelholm; men denne havde dog selv indset, at hverken hans sociale Stilling eller hans Dygtighed var tilstrækkelig til denne Post . . .⁵

Den 31te Januar var der forinden Afreisen kommen Telegram fra Meza, at General Wrangel havde opfordret ham til at rømme Slesvig, hvilket han naturligvis havde afslaaet. Nu blev det bestemt, at der skulde holdes Statsraad om Aftenen. Statssecretairen Liebe var i Roskilde, og jeg blev derfor [334] opfordret til at føre Protocollen. I dette Statsraad blev Sagen om Krigsskat forebragt. Kongen udtalte, at de Udskrevne burde være fri for denne Skat. Monrad yttrede sig derimod med sin sædvanlige Opskruehed, thi „det maatte være dem som en Fest at komme til at kjæmpe for Fædrelandet.“ Kongen opfordrede Krigsministeren [Lundbye] til at sige sin Mening i denne Retning. Han udtalte blot den Forventning, at Enhver vilde gjøre sin Pligt. Han havde i hvert Fald heller ikke selv nogen begejstret Stemning. Det var under ulykkelige Vilkaar i enhver Henseende den anden slesvigske Krig begyndte. Vi vare ikke tilstrækkelig væbnede* ei heller vare vore Soldater indøvede, vor Officersstand var gaaet tilbage istedetfor frem. Vore Modstandere vare bleven stærkere og bedre udrustede. Om Kong Frederik end ikke vilde have kunnet selv indtage nogen Stilling i Krigen – han var jo vitterlig meget mindre end modig – saa havde han dog en Prestige for sig. Det havde Kong Christian

* Oberst Lundbye sagde (12/5 73) om sin Broder Exministeren: „Ja, han var en brav Mand, men han havde ikke Evne til at sige Nei, og derfor lod han sig i 1863 overtale til ved et Pennestrøg at fordoble Armeen, medens han derved bragte dens Styrke ned til det Halve!

aldeles ikke – man troede tilvisse med Urette, at han var tydsksindet, men antog ham derhos med endnu mere Uret for at staa tilbage for sin Forgjænger i Begavelse. Den gamle Konges Gemytlighed, hvormed denne vandt saa mange, kunde han vistnok ikke tilegne sig, og den sikke Førelse af sin Person, som Kong Frederik havde, manglede han ogsaa. Byttet af Hall med Monrad var jo heller ikke heldig. Monrad manglede det i Klogskab og Besindighed. Han var maaske skarpsindigere end Hall, men langtfra saa omsigtsfuld, i Menneskekundskab stod han langt tilbage for sin Formand og i Omgjængelighed endnu længere. Hans mageløse Forfængelighed drev ham frem til Situationer, som han, og han alene, troede særlig at kunne beherske; men det kunde han ikke, som vi desværre maatte sande. Jeg skal ikke dvæle ved de uheldige politiske Forhold, der fulgte Danmark til samme Tid, jeg har alt tildels foran berørt dem, men kun her endnu fremhæve, at selv Aarstiden, da Krigen begyndte, var os imod, det frøs mange Grader, Slien var lagt til, Inondationerne kunde ikke sættes iværk. Det bekræftede sig ogsaa snart, at Preusserne vare os overlegne i Vaaben – havde vi blot havt et Gevær, til hvilket Soldaten havde Tillid, at det var ligesaa godt som eller bedre end Fjendens vilde meget have set anderledes ud. Besætningerne vare jo overalt, undtagen maaske i Fredericia, som blev opgivet uden Kamp, ucomplete; at Dybbøl kunde beskydes i Flanken fra Broagerland, synes man end ikke at have havt Opmærksomhed for; Dannevirke kaldtes af de høieste Styrende en „politisk“ Stilling: denne Sammenblanding af „politisk“ og „militair“ saa stridende mod Saxos Sætning „bellum gerendum est viribus publicis sed consiliis privatis“⁶ bragte stor Ulykke – vi skulle senere se, at den telegraphiske Samtale af 14de April mellem Krigsministeren Lundbye, der var som et Siv i Effectmageren Monrads Haand, og den commanderende General, sluttede med den Henvendelse, at man stolede paa ham baade i „militair“ og „politisk“ Henseende.

Efter Statsraadet om Aftenen d. 31te reiste Kongen til Gottorp og Monrad med. Jeg tør antage, at det overraskede Hans Majestæt meget ubehageligt, at Monrad vilde med, og ved Armeen gjorde det ikke noget godt Indtryk at se denne Mand ville spille

Rollen af Biskop Absalon* – han fik dog ikke den Ros, der tilfaldt Absalon, at han var „ligesaa snild som tapper“.

Kongen vilde egentlig kun have Militaire med, og det stod for hans Tanke personlig at deltage i Kampen. Jeg stakkels Civile skulde derfor heller ikke med og var meget ulykkelig ved i denne bevægede Tid at skulle blive hjemme.

Dagen efter d. 1ste Februar gik Preusserne og Østerrigerne over Eideren, og vore Tropper rykker frem til Dannevirke Stillingen. Kongen kom til Gottorp. Den 2den Februar var Træfningen ved Mysunde saa hæderlig for vore Tropper. Om Morgenen den 3die fik jeg Telegram fra Kongen om at sende ham Decorationer til Uddeling i den Anledning. Jeg besluttede selv at reise med dem; men det gik meget langsom med Reisen gennem Fyn, da Troppe-transporter overalt var iveien. Jeg kom derfor først Natten imellem den 4de og 5te til Flensborg, hvor jeg blev smertelig overrasket ved at høre, at Kongen (med Monrad) var komne dertil den 4de om Morgenen. Allerede Kl. 12 den 5te fulgte jeg med Hans Majestæt til Sønderborg. Forinden jeg forlod Flensborg, skrev jeg til min Hustru: „Stillingen er høist alvorlig. Man kan i de nærmeste Dage vente Armeens Tilbagegang. Gud give, den maa komme nogenlunde derfra. De stakkels Soldater kunne ikke udholde den evige Forposttjeneste. Jeg antager, at Kongen bliver i Sønderborg, til Armeen er kommen derover.“ Man ser jo noksom deraf, hvad Indtryk jeg har modtaget i Flensborg. Om Eftermiddagen den 5te kom jeg med Kongen til Sønderborg, men blev ikke indkvarteret hos ham, men paa den Gade, der fører op til Raadhuset. Jeg var overanstrengt af Reisen i to Nætter og sov ganske

* Saa sagde man, og det blev ogsaa sagt til ham selv af General Hegermann, der netop efter Hegermanns egen Fortælling til mig modtog ham med de Ord, da han saa ham paa Gottorp d. 1ste Februar om Aftenen: „*God Aften Biskop Absalon*“. Monrad, fortsatte Hegermann i sin Fortælling, yttrede sin Glæde over at vide Hegermann i Spidsen for 5000 dygtige Ryttere, men Hegermann svarede, at han kun havde 1800, der manglede meget i at være dygtige. Hegermann skildrede dernæst for Monrad, hvorledes Armeen var ødelagt ved Omorganisationen, hvorefter Intet passede sammen, Overordnede ikke kendte deres Underordnede og omvendt. Det Eneste der var godt var Stemningen og det baade hos Officerer og Soldater.

godt. Om Morgenen modtog jeg Efterretningen om Dannevirkes Opgivelse. Det var efter et Ridt langs Dannevirkestillingen Formiddagen den 5te Februar, som Kongen om Morgenen var taget bort med Monrad, at Meza sammenkaldte et Krigsraad, hvori Opgivelse af Stillingen blev vedtaget. . . .

[335] Efterretningen om, at Stillingen var opgivet, kom til Kongen i Sønderborg Natten mellem 5te og 6te Februar. Conseils-præsident Monrad blev strax kaldet, ligeledes den fungerende Generaladjutant Dahl. Fra Krigsministeren kom nu tillige Depesche, hvori Meddelelse om Tilbagetoget gjentages, men tillige Melding om, at Contraordre var givet. Ministeren var jo netop ikke blevet underrettet, fordi General Meza havde indset eller i hvert Fald forment, at Ministeriet savnede Aandsstyrke ligeoverfor et Folkekrav at tage det fornødne Ansvar, og fordi en Contraordre kunde gjøre ubodelig Skade. Nu kom den jo i hvert Fald for silde. Hvad Monrad telegraferede til sine Collegaer, ved jeg ikke, thi jeg, der boede paa den Gade, der førte nærmest op til Torvet, blev først, som anført, senere, ja vel først henimod Morgenen underrettet om Depeschernes Ankomst.

Saasart det var bleven lyst, tog Monrad med et Dampskib til Flensborg. „Han vilde være til nogen Nytte, saafremt Sindsroligheden skulde være borte hos Generalen. Han havde med alle sine Feil og Mangler havt en Egenskab lige fra Barnsben af, som havde været ham til stor Gavn, og det var den, at han altid var forbleven rolig under Storm og Lidenskab, han vidste derfor ogsaa her, at han ikke vilde tabe sin Fatning“ (Monrads egne Ord i Rigsdagen d. 9de Februar 1864).⁷ Under Reisen til Flensborg havde han gjort et Udkast til den Proclamation, som blev udstedt Dagen efter. Da han kom til Flensborg, havde han strax søgt Meza. Denne var efter Monrads Beskrivelse fast og rolig, han havde truffet ham i hans Logis hos Madam Rasch, iklædt den samme gamle Slobrok og den samme lille Kalot paa Hovedet som i Slesvig. Der var ikke nogen Uro hos ham, hans Blik var klart og sikkert som altid. Han traf ogsaa Stabschefen Kauffmann. Denne har senere (20de Mai 1867) fortalt mig om sit Møde med Monrad før dennes Afreise fra Gottorp om Morgenen til 5te Februar. Kauffmann svarede, at Stillingen vilde blive forsvaret. Inspectionen op paa Dagen

den 5te, efter at Kongen havde forladt Gottorp, havde imidlertid udvist, at Troppernes Tilstand og øvrige Forhold ikke vilde tillade at modtage en Kamp og det saa meget mindre, som man ikke havde Magt til at sikkre sig mod en omgaaende Bevægelse. Da Kauffmann traf Monrad paa Gaden i Flensborg og meldte, at nu var Armeen der, syntes Monrad dermed tilfreds, men tilføiede: „Krigsministeren er meget vred, dog ikke saa meget over Opgivelsen, som over at han ikke forinden var underrettet.“ Kauffmann forsvarede forøvrigt for mig, at Underretning ikke var givet: „man kunde ikke stole paa Telegraphhemmeligheden, og en Contraordre, der jo kunde ventes under det Tryk, der udøvedes paa Ministeriet i Kjøbenhavn, kunde bringe den forfærdeligste Forvirring.“ Fra Flensborg havde Monrad telegrapheret et Proclamationsudkast til Krigsministeren, der da skulde sende sit Svar til Kongen, hvem Monrad om Aftenen, efter at være kommen tilbage til Sønderborg, viste Udkastet, forinden han med Slesvig seilede til Korsør. Krigsministeren satte imidlertid som det synes uden videre under Udkastet:

Sønderborg den 6te Februar 1864.

Christian R

Monrad.

og lod det derefter gaa ud.⁸

Der er ofte slaaet paa, at Dannevirkes Rømning skulde have en hemmelig Historie. Det vilde da vel sige, at Meza skulde have en Tilkjendegivelse fra Kongen at støtte sig til. Det er alt ovenfor sagt paa fuldgyldige Udsagn, at Meza først forlod Stillingen, efter at den var funden uholdbar, og dette skete efter, at Kongen havde forladt Gottorp. Næsten til Overflod skal her dog anføres nogle Meddelelser fra forskjellig Side om denne Sag. Monrads exalterede Forvirring, da Efterretningen om Opgivelsen kom til Sønderborg, viser noksom, at han ikke havde været for den Tanke, at Dannevirke skulde opgives uden Kamp. Adjutant Capitain, nu Oberst, Moltke, der var med Kongen ved Dannevirke, til hvem jeg stod i det fortroligste Forhold, har altid sagt mig, at der ingen saadan hemmelig Historie existerede. Jeg kom jo til Flensborg med Ordenerne til Uddeling efter Mysunde og traf Kongen der

og fik et Indtryk af, at man ventede Beretningen om Kampen for Dannevirke; havde man villet retirere, vilde man jo heller ikke lade Ordenerne komme. Men nu iforgaars (altsaa 27/12 70), da jeg kjørte med Overhofmesterinde Bille, født Bille-Brahe, til Fredensborg, fortalte hun mig, at der foreligger et Telegram fra Kongen til Dronningen, efter at Hans Majestæt har forladt Gottorp, hvori Han blandt Andet skildrer Sin store Frygt, som Han nærer med Hensyn til Efterretningen om Kampen ved Dannevirke. Jeg søgte Dagen efter Admiral Irminger, der jo ligesom Overhofmesterinden er Ærligheden og Troværdigheden selv, og han fortalte mig Følgende: Træfningen ved Mysunde var den 2den Februar, og den 3die Februar tog Kongen til Kamppladsen, og efter at han var kommen hjem, var Hans Majestæt ude i Stillingen sønden for Gottorp, hvor der da kjæmpedes. Kongen gik tidlig tilsengs, efter at være kommen hjem, men kunde ikke sove og lod hen paa Natten ham (Irminger) kalde. Denne raadete Kongen til at reise bort om Natten, da det næste Dag formodentlig vilde komme til en Kamp, og det da ikke gik an, at Kongen reiste bort under denne, hvoraf Følgen da vilde blive, at Hans Majestæt maatte blive indviklet i Derouten, hvilket efter hans Mening ikke var stemmende med Kongens Værdighed. Oberst Dahl understøttede Irminger, og Monrad maa jo ogsaa have understøttet det. „Det lykkedes mig at formaa *Ham* dertil“ sagde Monrad i Rigsdagen.⁹ I Flensborg hørte jeg ogsaa Dagen efter, at det var gjort gjældende for Kongen, at Hans Nærværelse paa Gottorp var skadelig, fordi der maatte appliceres Tropper til hans personlige Dækning, og der var Intet at undvære. Irminger fortalte mig tillige, at om Aftenen før Afreisen taltes der stedse om Nødvendigheden af at kjæmpe ved Dannevirke, og navnlig udtalte Stabschefen Kauffmann og Major Rosen sig derfor. At Krigsraadet Dagen efter tog en anden Bestemmelse, er jo meget forklarligt af den Svækkelse, som Tropperne i den mellemliggende Frostnat have lidt. Jeg har selv hørt Skildringer i saa Henseende, hvori forekommer, at der var kun Baraquer til 2000, Hestene var uskjærpede o. s. v. Det var under disse Indtryk, at jeg modtog Beretningen om Tilbagetøget, jeg kan ikke nægte det med Følelsen af en vis Beroligelse, der tog Overhaand over min Kummer.

Nu fik vi ogsaa den ulykkelige Proclamation udstedt, som foranført, efter Monrads Concept. Den lød saaledes:

Soldater! Det er ikke alene ved Tapperhed paa Kamppladsen, men ogsaa ved at bære med Taalmod Mangel paa Hvile, Kulde, allehaande Savn og Anstrengelser, at en Soldat lægger for Dagen Troskab mod Kongen, Kjærlighed til Fædrelandet. Det blev kun givet faa af Eder i Kamp mod en overlegen Fjende at vise, at I ei ere vanslægtede fra Fredericia og Isted; Alle have I derimod havt rig Leilighed til at give glimrende Prøver paa Nøisomhed og Udholdenhed, forenet med freidigt Mod under langvarige og store Besværligheder. Soldater! Modtag derfor Eders Konges Tak! Dannevirke er opgivet. I Fjendens Vold ere de Kanoner, der skulde have tæmmet hans Hovmod. Aabent ligger Landet for Fjenden (mod dette Udtryk havde Kongen yttret Sig). Dybt føler jeg med Eder, hvad vi derved have tabt. Men mine Venner! Jeg har kun denne ene Armee til Landets Forsvar, og Eders krigskyndige Førere have forment, at jeg ei længer vilde have nogen Armee, dersom I ei nu trak Eder tilbage. Derfor tog de Beslutningen at vige.

Soldater! Jeg staar ene i Verden med mit Folk. Hidtil har ingen Magt erklæret i Gjerningen at staa os bi. Jeg stoler paa Eder og paa min Flaade. Raske ere I til at udgyde Eders Blod; men vi ere Faa mod Mange, og derfor maa det dyrt betaales. Den almægtige Gud give, at Hevnens Time snart maa slaa for al den Vold og Uret, der tilføies mig og mit Folk.

Det faldt i hvert Fald ikke godt i den ædle Konges eller Biskoppens Mund at nedbede Hevnen. Men det var ikke alene enkelte Udtryk, enkelte Forglemmelser af Ord, men det var den hele Tilblivelsesmaade, det hele Præg af Forknyttelse, der mishagede, som nedtrykte.

[336] Efterretningen om Rømningen kom til Kjøbenhavn Løvedagen den 6te Februar om Morgen og frembragte den største Bevægelse. Folkemasser strømmede til Amalienborg, udstedte Trudsler, vilde trænge ind ad Porten paa det lille gule Palais, hvor Hendes Majestæt Dronningen opholdt sig med de Kongelige Børn. Dronningen skal have været meget afficeret deraf, men viste baade Mod og Besindighed. Om Aftenen, da jeg spille Whist med

Kongen, Irminger og Dahl (Kongen boede, som jeg vist har nævnet, i Sønderborg i Borgermester Finsens Hus), kom der Telegram til Kongen fra Dronningen, hvori hun beklagede sig over Politidirecteuren Crone, som Hendes Majestæt ikke syntes ydede hende Beskyttelse nok. Kongen blev meget oprørt derover og lod Dahl telegraphere til Commandanten i Kjøbenhavn om Vaabenmagts Anvendelse. Om Aftenen da jeg kom hjem til min Bolig, modtog jeg Telegram fra Redacteuren af Berlingske Tidende, skrevet 9¹/₄ om Aftenen. „Stemningen meget ophidset. I Amaliegade, paa Amalienborg og paa Garnisonspladsen har der fundet Optøier Sted. Politiet har skredet meget energisk ind, og et Par skal være saarede.“

Om Aftenen den 6te tog Monrad, som anført, efter at have været i Flensborg til Kjøbenhavn, hvor han kom Mørgegen den 7de. Han havde strax sammenkaldt forskjellige Notabler og Bladredacteurer og oplyste dem om Tilstanden, holdt derpaa Ministerraad, ifølge hvilket General Meza og Stabschefen Kauffmann kaldtes til Kjøbenhavn, hvorimod Overcommandoen midlertidig overdroges Generallieutenant Lüttichau med Stjernholm som Stabschef. Herefter sammenkaldte han Kl. 4¹/₂ Thingene til et Møde og gav dem forskjellige Meddelelser om Situationen. Han bekræftede ogsaa deri, at baade Kongen og han havde, da de forlode Gottorp, antaget, at der vilde blive kjæmpet ved Dannevirke. Da Monrad var efter Rigsdagen kommet til sit Hjem paa Christianshavn, strømmede Menneskemasser derud, raabte og truede. Der hørtes saaledes Raabene „Landsforræderen dø“. „Til Helvede med den sorte Sjæl“. (Monrads Meddelelser til Rigsdagen).¹⁰

Der var imidlertid kommet Saarede til Als fra Fægtningerne ved Mysunde og foran Dannevirke. Kongen gik i det besværlige Sneføre til de paa Augustenborg indrettede Lazaretter for at se til dem, der havde faaet Plads der. Gamle Irminger, Dahl og jeg vare med ham. Nu kom ogsaa Tropperne over Alssund. Der var ikke god Disciplin iblandt dem, det viste noksom Kjødstykkerne af de opbrudte Kjødtonder paa Bajonetterne, og mange vare vel heller ikke uden Spor af Brændevinstøndernes Indhold, men dette varede dog ikke længe, og Befalingsmændene anstrengede sig og det med Held paa at tilbageføre Ordenen.

Den 10de Februar forlod Kongen Sønderborg og kom samme Dags Aften til Kjøbenhavn. Den 11te holdtes derefter Statsraad, i hvilket besluttedes at opbyde hele Landets og Folkets Kraft for at fortsætte Krigen imod Tydsklands Voldshandling. Som en Følge af Beslutningerne i dette Statsraad maa anses Quaades Rundskrivelse til de danske Legationer, i hvilken der meddeles dem officielt, at Dannevirke er rømmet og tilføies: „Forinden Slesvigs Occupation have vi kunnet slutte Fred med Tydskland; nu maa vi føre den saalænge, indtil den tidligere Tingenes Tilstand er gjenoprettet og Hertugdømmet atter stillet under Kongens Myndighed . . .”¹¹

I Slutningen af Februar førtes Striden om Mezas Fratrædelse af Generalcommandoen, og der faldt da omsider, efter at Kongen længe havde holdt paa Meza, og det var kommen til et meget spændt Forhold, følgende Resolution af 28de Februar paa Ministeriets Forestilling af Dagen forud:

Efter hvad Du heri og i Din allerunderdanigste Indstilling af 24de dennes har anført om det Forhold, der i den seneste Tid har udviklet sig mellem Dig og Generallieutenant de Meza, og som – aldeles uafhængigt af Spørgsmaalet om, hvorvidt der overhovedet maatte kunne paahvile Generalen nogetsomhelst Ansvar for den af ham tagne Beslutning om Armeens Tilbagetog fra Dannevirkestillingen, eller for Maaden, hvorpaa dette Tilbagetog er udført – gjør det umuligt for Dig som constitutionel ansvarlig Minister fremdeles at betro ham Posten som den active Armees commanderende General, ville Vi, i Betragtning af, at vor Conseilspræsident har gjort Din Forbliven i Ministeriet til et Cabinetsspørgsmaal for sit Vedkommende, herved meddele Vort Samtykke til, at Generallieutenant de Meza definitivt fratræder Overcommandoen over den active Armees.

Samtidig fratraadte efter sit eget Ønske Generallieutenant Lüttichau, og Overcommandoen overdroges til Generallieutenant Gerlach, der beholdt Stjernholm som Stabschef. Ved min Anførsel herom har jeg i mine Optegnelser tilføiet et desværre!!! Fremtiden synes ikke at have fornægtet den saaledes udtalte Følelse . . .¹²

[337] Det var i April 1864, at Kong Carl sendte sin Bibliothekar von Qvanten til Kjøbenhavn [med to Breve] det ene til Kong

Christian, det andet til Conseilspræsident Monrad. Med disse Breve fulgte der et Forslag, om [at] Sverrig, Norge og Danmark skulde danne en Confoederation, som medførte et fuldstændigt Fællesskab i Politik og Forsvar udadtil samt i saadanne industrielle og commercielle Forhold, der paa eengang interesserede alle Stater. Ethvert Folk skulde bevare sine egne Institutioner, men den politiske Enhed skulde repræsenteres ved et Parlament. De Territorier i det danske Monarchi, der afgang eller kom til at afhænge af Tydskland, skulde ikke optages i Unionen; men den svensk-norske Regjering vilde af al Kraft og ved alle Midler modsætte sig, at den danske Del af Slesvig skiltes fra Danmark. Begge Dynastier vilde endelig indgaa en Familieoverenskomst, hvorved de tre Kroner kunde forenes paa eet Hoved. Det maatte være Kongen af Danmarks og hans Premierministers Sag at indlede officielle Underhandlinger om de anførte Forslag med Cabinetet i Stockholm eller at bringe dem paa Bane i London.

Monrad skrev directe til Kong Carl saaledes: „Jeg havde allerede flere Gange havt Leilighed til at paaskjønne den utrættelige Opmærksomhed, hvormed Deres Majestæt følger Danmarks Skjæbne, og Deres levende Sympathi for vor retfærdige Sag. Denne Gang lader Deres Majestæt sig ikke nøie med at betrygge Nutiden, men De har for bestandig villet beskjærme baade Danmark og Deres egne Stater mod den Fare, der altid truer de smaa Nationer fra mægtige Naboers Side, naar disse smaa Nationer ikke i Erkjendelse af deres fælles Interesser gjensidig understøtte hinanden og sætte hele deres forenede Kraft mod Fremmedes Voldshandlinger. Jeg beder Deres Majestæt om gunstig at modtage Forsikringen om min inderlige Taknemmelighed for den Ære, som De har vist mig ved at lade mig faa Del i den første Kundskab om en stor, for 3 Monarchiers Fremtid frugtbringende Idee. I Historiens Aarbøger vil dette Initiativ kaste udødelig Glands over Deres Majestæts Navn.“ Slutningen var tilvisse altfor god.

Efter at have faaet dette Svar maatte Kong Carl jo skride til at underrette sine egne Ministre om det gjorte Skridt, hvorom de mærkeligt nok vare ladte i Uvidenhed. Baade Justitsministeren de Geer og Udenrigsministeren Manderström gik ved første Anløb ind paa den Kongelige Idee, men den sidstnævnte trak sig dog

snart tilbage. Samtidig indtraf der Brev fra Kjøbenhavn, i hvilken man afslog at gjøre det første Skridt, idet man mente, at Initiativet burde udgaa fra Sverrig-Norge som den mægtigere Stat, og at det vilde være farligt for Danmark at bringe Unionsprojektet frem ved Conferencen. Monrad udtalte tilmed Anskuelser, som syntes ganske at staa i Strid med en af de nævnte Hovedbetingelser, idet han nemlig i et nyt Brev til Kongen af Sverrig, dateret den 13de Mai, efterat have yttret den Mening, at det maatte være det stockholmske Cabinets Sag at bestemme, naar Forhandlingerne skulde aabnes, udtalte sig saaledes: Nordens politiske Eenhed maa være en Garanti for Besiddelsen af Holsten. Saa længe vi besad Norge, var det skandinaviske Element stærkt nok og det danske Monarchi stort nok til, at det tydske Element kunde være tilstede uden Fare. Tabet af Norge skabte hos os Slesvig-holstenismen, som den nordiske Union alene kan tilintetgjøre. Det gaar med Staterne som med Himmellegemerne, de udøve Tiltrækningskraft i Forhold til deres Størrelse. Danmark har udstaaet Voldshandlinger i Frankfurt, det forenede Norden vil ikke være udsat for en saadan Behandling; Tydskland er kun modigt mod den Svage (!). Igjennem Holsten vilde Norden udøve Indflydelse paa den europæiske Politik. Jeg ønsker derfor af mit ganske Hjerte, at den dynastiske Eenhed kan bevares med Hensyn til Holsten.“ Det var nu at komme bort fra Sagen paa en Maade, der ikke kunde mishage Kong Christian, medens det vistnok ogsaa kunde finde visse Sympathier i London – og vist var det jo, at Sverrig-Norge aldrig gik ind paa det holstenske Fællesskab. Man kunde nu saa meget trøstigere gaa ind paa det noget kildne Punct om Arvefølgen. Monrad, ad omne paratus, rykkede virkelig frem med Udkast til en Familiepagt om Arvefølgens Ordning: Den Længstlevende af de to Konger skulde bestige Thronen i Norden, efter ham skulde den nærmest Arveberettigede efter den først afdøde Konge følge, derpaa skulde Thronen atter gaa over til det andet Dynasti og saa fremdeles. Skulde det virkelig være muligt, at Monrad har ment dette at være muligt. Geoffroy antog det.¹³ Af de Breve denne har ført frem for Dagens Lys, er ogsaa et fra den nævnte von Qvanten til Hofjærgermester Carlsen, da denne senere, hvilket jeg nærmere skal omtale, var bleven Indenrigsminister.

2 Traps Erindringer III

„Hans Majestæt“, skriver v. Qvanten, „har i Deres Indtrædelse i Ministeriet en Garanti for, at Hr. Monrad med Fasthed vil gaa ind paa det skandinaviske Program og skride til dets Gjennemførelse i den nærmeste Tid til Held og Betryggelse for Nordens tre Folk. Der er allerede hengaaet 9 Dage, siden Hans Majestæt afsendte sit Svar paa Hr. Monrads Brev og endnu er der ikke kommet nogen Meddelelse til ham desangaaende. Hans Majestæt er i høi Grad urolig over en Forsinkelse, som sætter Modstanderne af denne Plan, Modstanderne af, at Sverrig foretager en bevæbnet Intervention (!) med Hensyn til Nord- og Mellemslesvig, istand til at forberede deres Modstand baade i det svenske Ministerraad og udenfor det. Er Sagen først kommen i Gang mellem de to Regjeringer, vil Farer i denne Henseende naturligvis blive mindre. Hans Majestæt tror at kunne sige med afgjort Vished, at Baron de Geer, som er Ministeriets egentlige Chef, er gunstigt stemt for Unionen. Han har idetmindste udtalt sig i den Retning. Naar denne Statsmand først binder sig til denne Sag, kan man være forvisset om, at han samvittighedsfuldt vil blive den tro, da han er en Mand, som forener Consequents i Anskuelser med Fasthed i Udførelsen.“ Der blev jo naturligvis ikke Noget af det Hele, og der kunde ikke blive Noget deraf, da Alt var løst og let, saaledes som Kong Carls Ideer stedse vare.

Den 27de April begravedes 14 af de Faldne paa Dybbøl – Officerer og Menige – med stor Høitidelighed. Kongen fulgte.

Kongen skrev paa denne Dag til Finantsministeren, at det var hans Tanke, at der af Frederiksberg Slot kunde oprettes et Hjem for Hærens og Flaadens Invalider* – det blev dog senere opgivet,

* Rescriptet lød saaledes: „Der er i de senere Aar opstaaet i Kjøbenhavn en Stiftelse, hvis Hensigt er at skaffe et „Hjem“ for den syge Mand og Kvinde, der savner den Tilflugt i Livets Trængsler, som hint Ord saa smukt betegner. Det er min Tanke, at der kunde skabes et lignende Hjem for den i Krigen saarede Soldat, han være Officer, Underofficer eller Menig, som ingen Kjære har, han kan slutte sig til, og som foretrækker at tilbringe sin Tid mellem Kammerater. Jeg har troet, at det Slot, der paa et høit og sundt Sted tæt ved Kjøbenhavn byggedes og omgaves med skønne Haveanlæg af Kong Frederik den Fjerde, den Konge, der først skabte „den danske Landsoldat“ og hævdede Danmarks Besiddelse af Slesvig, vilde kunne afgive en frivillig Hjemstavn for de Tappre af Armeen og Flaaden, der have blødt ved og om Dybbøl, og hvor

ikke uden Sorg for Kongen, der Selv havde havt den menneskekjærlige Tanke.

Stor Sørgefest i Frimurerlogen over den afdøde Stormester Kong Frederik VII [afholdtes] 28de April. Kongen meddelte mig, at det var opgivet at holde Fredericia, hvilket vakte min største Forbauselse. Den 29de Kl. 11^{1/2} Aften blev den virkelig ogsaa rømmet, og Østerrigerne marscherede Dagen efter uden Modstand ind i Byen.

[338] Den 7de Mai var der Statsraad i Anledning af Vaabenstilstandsspørgsmaalet. Man samtykker i en Vaabenstilstand paa Grundlag af Blokadens Ophør uden Nørrejyllands Rømning, hvorimod begge Parter skulle beholde de indehavende militaire Stillinger. Indenrigsministeren Nutzhorn vilde ikke stemme herfor og udtræder derfor af Ministeriet, hvorimod Carlsen til Gammelkjøgegaard, Skandinav og Grundtvigianer, er Svoger af Grev Frijs-Frijsenborg udnævnes.

Den 9de Mai var Træfningen ved Helgoland, Orlogscapitain E. Suenson med Orlogsfregatterne Jylland (Capitain Holm) og Niels Juul (Capitain Gottlieb) samt Corvetten Heimdal (Capitain-lieutenant Sigvard Lund) nødte efter 1^{1/2} Times Kamp den østerrigske Commandeur Tegethoff [med fregatterne] Schwarzenberg og Radetsky samt de tvende preussiske Canonbaade Blitz og Baselsk og Hjuldampen Adler til Flugt, Schwarzenberg brændende og grundskudt. . . . 338–340 A¹⁴

Den 15de Mai kom Vesterhavseskadren tilbage til Kjøbenhavn og blev modtaget med stor Jubel. Vi skulde med dette Lynglimt have afsluttet Krigen og ikke have ladet Conferencen blive afbrudt.

Det var paa den Tid gaaget for Conseilspræsidenten Monrad, at man, saafremt Krigen atter skulde begynde – og det tænkte

forøvrigt denne skjæbnesvangre Krig har krævet eller endnu vil kræve sine Offre.

Jeg vil bede Deres Excellence i Forening med Krigsministeren og Marineministeren at tage denne min Tanke i nærmere Overveielse og derefter forelægge mig Deres Yttringer om samme.

Kjøbenhavn den 27. April 1864.

Christian R.

han sig dog vistnok som det sandsynligste – maatte have en kraftigere Mand til Styrelsen af Armeen end Lundbye, om hvem der endog begyndte at danne sig den Mening, at der hos ham udviklede sig en Hjerneblødhed. Han formaaede derfor denne til at indgive sin Ansøgning om Afsked, og han efterfulgtes den 18de Mai af Oberstlieutenant Reich af Generalstaben, men han syntes dog heller ikke at kunne hæve sig til en anset Stilling, og man vedblev noget nær at beholde den fornævnte Benævnelse af Ministeriet, i hvilket der kun forekom een positiv Størrelse.

Jeg har bemærket i min Dagbog den 30te Mai: Kl 4 kom først Efterretningen hertil om Conferencens Udfald. Man er her i det Hele taget vel tilfreds med Slililien og det Øvriges Udskillelse.¹⁵

Den 5te Juni var der Grundlovsfest paa Dyrehavsbakken. Kongen og hans Familie vare paa Eremitagen og modtog Hurraer.

Den 14de Juni kom Baron Otto Plessen fra Petersborg til Kjøbenhavn. Den 15de saa han Kongen. Han antydede, at et Slesvig-Holsten i Personalunion var endnu at opnaa og tilraadede at søge Udveien der.

Den 16de Juni var det afgjørende Statsraadsmøde i Anledning af det russiske Mæglingsforslag.¹⁶

Kongen yttrede til mig forinden Statsraadet: „Jeg modtager Slililien for mit Folks Skyld; skulle vi gaa nordligere, maa Freden søges ad anden Vei“ ∴ Slesvig-Holsten i Personalunion. Saaledes yttrede han sig ogsaa i Statsraadet. Efter dette kaldte han Oxholm og mig ind. Monrad var tilstede. Monrad protesterede mod at give en alternativ Instruction, holdt paa det oprindelige Russellske Forslag: Slililien og vilde ikke deltage i nogen Instrux til Commissairerne, hvori der stilles i Udsigt, at Løsningen skal ske af den Plessenske Vei.

Jeg har noteret i min Dagbog: „Baron Otto Plessens slesvig-holstenske Ideer, saa vage de endogsaa vare og saa lidet de støttede sig paa Kjendskab til Danmark, [har] vistnok været skjæbnesvangre. Vare de ikke komne, havde Kongen og Monrad vistnok blevne enige om at gaa ind paa Voldgift.“ Se Fædrelandets Artikel af 14de Juni om Otto Plessens Komme.¹⁷

I mine Samtaler med Kongen paa den Tid fraaadede jeg stedse Hans Majestæt at gaa ind paa et Slesvig-Holsten, idet jeg navn-

lig gjorde gjældende, hvor lidet skikket han efter Sin Personlighed var til at spille dette dobbelte Spil at være god Dansk i Kjøbenhavn og god Schleswig-Holsteiner i Kiel og paa Gottorp. Jeg havde forøvrigt ikke Tiltro til, at Slilinen kunde naas, men foreslog en Linie fra Geltingbugten langs Trenens nordlige Tilløb og langs med denne Flod ned til Husum Egnen, man vilde da have Dansktalende og Frisisktalende og kun enkeltvis Tydsktalende. Den militaire Grændse paa Slesvigs Fastland har jeg aldrig lagt nogen Vægt paa, da vi efter min Mening dog ikke kunde gjøre nogen virkelig varig Modstand paa Tydskernes Indfald i Halvøen. Monrad lagde dog Mærke til mine Betragtninger i denne Retning og vilde jo naturligvis gjerne vide, hvad der kunde blive sagt til Kongen.

Der opstod nu en Ministercrise i Anledning af Instruxen.¹⁸ Den varede til den 20de Juni. Kongen havde i denne Tid set baade Andræ og Bluhme, men de synes ikke at have villet gaa ind paa Forslaget af et nyt Ministeriums Dannelselse. Den 20de indgav Ministeriet sin Demission (Johannsen havde ikke underskrevet), men Kongen faldt nu fra, at Personalunionen skulde nævnes som Alternativ, og Ministeriet tog sit Andragende om Demission tilbage*. . . . [340 A–B]¹⁹. . . .

Alle Midler til at slutte en Overenskomst syntes nu udtømt. Lord Russell sluttede derfor Conferencen d. 25de Juni. Man fortæller, at i dette Møde, efter at Afslaget var givet fra dansk Side, yttrede Krieger: Ainsi est le tractat de Londres toujours en vigueur. Han

* Den tilbagetagne Ansøgning lød saaledes (den var skreven med Monrads Haand): Deres Majestæt behagede allernaadigst i det sidst afholdte Statsraads-møde at erklære som Deres Majestæts Villie, at de Befuldmægtigede ved Londoner Conferencen skulde instrueres til at haandhæve et Slesvig-Holsten i Personalunion, dersom det ikke lykkedes at opretholde Sli-Dannevirke. Deres Majestæt gjentog samme Yttring til mig (Monrad) Dagen efter, og da jeg ikke saa mig istand til at udføre dette Allerhøieste Hverv, erklærede Deres Majestæt at ville søge at danne et andet Ministerium. Da Deres Majestæt har yttret idag, at Deres Majestæt fremdeles vil fortsætte Forsøget paa at danne et nyt Cabinet, maa vi anse det for vor Pligt at begjære vor Demission.

Kjøbenhavn d. 20. Juni 1864.

Allerunderdanigst

Monrad Lütken Casse Carlsen Reich.

maa ikke have udtalt det sidste Ord skarpt nok, hvilket foranledigede Brunnow til at sige: Oui sans vigeur.

Der var Mange, der beklagede, at Conferencen var bleven afbrudt, og blandt disse var tilvisse jeg. Geheimelegationsraad Vedel og jeg havde lovet hinanden, hver i sin Stilling, at gjøre Sit for at forhindre Afbrydelse. Vore Afsendinge i London have i hvert Fald jugeret urigtigt om Forholdene og troede ikke Afgjørelsen saa nær og lod os i Uvidenhed om denne Nærhed. Monrad troede heller ikke paa Afgjørelsens Nærhed og var vistnok altfor tilbøielig til endnu engang at kaste Terningerne, uagtet man maatte jo antage, at han var tilstrækkelig belært. Paa Kongen virkedes, som anført, skadeligt af Otto Plessen, ogsaa skulde jeg være tilbøielig til at tro, at Prindsen af Wales lod Kongen blive i den Tro, at England vilde gribe til Vaaben for Danmark.

[341] Jeg vedlægger her en Række af Meddelelser fra en yngre engelsk Diplomat til Vedel fra Londoner Conferencens Tid.²⁰ De kunne maaske egne sig til Optagelse blandt Bilagene. Disse Breve vise, at Brevskriveren antog, at Krigen vilde følge.

Geheimelegationsraad Vedel har for mig gjentaget, at Monrad virkelig var af den Tro, at det vilde komme til et Brud i England, hvorved Toryerne vilde komme til Roret og dermed Krigen givet. Han var af den Mening, som jeg ikke kan andet end dele, at Conferencen gik fra hinanden, fordi der ikke var nogen Hold i den Russellske Mægling. Quaade havde fortalt ham, at den østerrigske Gesandt Apponyi, som han havde gjort en Visit i London til Afsked, havde yttret sig til ham, som om han antog, at ogsaa han snart maatte reise, (fordi Krigen vilde udbryde).

Som et Curiosum skulde jeg her anføre, at Kronprindsen har vist mig det Ark Papir, som Monrad i Statsraadet d. 16de Juni 1864 havde liggende for sig, og hvorpaa han havde skrevet de gamle bekjendte Vers

Forleden Nat vor gamle Kat
en fed og lækker Mus fik fat

o. s. v.

hvori Fablen er denne, at Katten slap Musen for at gribe efter en Rotte, men fik ingen af Delene.²¹ Aabenbart har Danmarks

Conseilspræsident i denne noget ubetimelige Skjemt søgt et Udtryk for sin Misnøie med det af Plessen frembragte Alternativ om Slesvig-Holsten i Personalunion . . .²²

Den 27de Juni indviedes Capellet i Dyrehaven i Kongehusets Nærværelse.²³ Det var ved denne Leilighed, at Monrad, da Capellan Wulff i Gjentoftede meddelte ham, at Kongen havde lovet ham at blive Præst i Egebjerg, meget brusque sagde ham, at det kunde der ikke blive Noget af . . .²⁴

Den 2den Juli var jeg med Kongen til Læggelsen af Grundstenen til den nye Navigationsskole, som Foreningen til Søfartens Fremme havde begyndt at opføre.²⁵ Den 4de var jeg til Taffel paa Bernstorff med fornævnte Forenings Medlemmer. Kongen beholdt Irminger og mig til The og forelæste os et Brev, hvori Prindsesse Alexandra paa en virkelig rørende Maade skildrede, hvad hun havde lidt ved at maatte paa den Dag, hun havde modtaget Efterretningen om Als's Tab, deltog i et Hofbal.²⁶

Den 8de Juli var der berammet Statsraad om Formiddagen Kl. 10^{1/2}, hvori skulde refereres et Forslag om Henvendelse til Frankrig om at mægle Fred. Kongen havde om Morgenens tidlig ladet mig kalde og paalagt mig, at jeg skulde tage ud til Grev Carl Moltke-Nütschau paa Frydenlund for at træffe nærmere Aftale med ham om et nyt Ministeriums Dannelselse. Kronprindsen, sagde Kongen mig, havde været hos Moltke, og denne havde lovet at give sit Navn til et Ministeriums Sammensætning. Jeg skulde dog først reise, naar Statsraadet var sat. Det undrede mig paa ingen Maade, at Kongen tænkte paa et andet Ministerium, jeg vidste jo i hvert [Fald], at Stemningen mod Monrad siden det afgjørende Statsraad i Midten af Juni ikke var god, men jeg havde ikke hørt Tale om Carl Moltke siden det foregaaende Efteraar, da man havde tænkt paa ham i den værste Pressions Tid, men det havde maattet opgives, da han var blevet angrebet af en Nervefeber. Medens jeg ventede i Forgemakket, kom Monrad til Statsraadet og sagde mig, at han vilde tale med Kongen forinden dette. Jeg vidste nok, at Sagen om Capellanen i Gjentoftede Wulffs Beskikkelse til Præst i Egebjerg stod paa, og at Kongen var meget vred paa Monrad for det brusque afvisende Svar, han havde givet Wulff ved Indvielsen af Skovcapellet nogle Dage forinden (Kongen

havde dengang givet Wulff Haab om Embedet, hvilket denne ved hin Leilighed meddelte Monrad). Jeg frygtede, at hvis Monrad vilde tale om denne Sag med Kongen, kunde der falde et vredt Svar, og under denne Stemning Crise bryde ud. Jeg ansaa det ikke for godt, at det paa denne Maade skulde ske, og jeg sagde derfor til Monrad, at hvis det var noget Ubehageligt, han havde at sige Kongen, skulde han hellere opsætte; men Hans Excellence svarede, at det netop var noget Behageligt, thi nu havde han arrangeret det saaledes, at Wulff kunde faa Egebjerg. Det kunde der jo ikke være Noget imod, at han talte til Kongen om. Han kom imidlertid ikke til at tale derom, da Kongen, ligesom han traadte ind, paa en meget venlig Maade sagde ham, at da Han ansaa det for nødvendigt, at Danmark søgte Fred, vilde han søge et Ministerium, der var gunstigere stillet til dennes Erholdelse end det nuværende Ministerium. Monrad gav ham Ret heri, saa vidt jeg ved. Jeg var imidlertid [342] kjørt til Grev Moltke paa hans Sommerbolig; men hvor forbausedes [jeg], da jeg kom til denne fordum saa kraftige og aandsfriske Mand ved at finde [ham] uden al Erindring af det mellem ham og Kongen Passerede, ja uden al Hukommelse saa at sige for Alt, hvad der var gaaet for sig siden hans sidste Sygdom – man kunde aldrig være sikker paa, at hans Slutninger, der vare logisk rigtige nok, havde de fornødne Præmisses. Grevinde Moltke var derfor ogsaa tilstede under Samtalen med ham, og for hende gjorde jeg det indlysende, at en Tilbagetræden var i høieste Grad prostituerende for Kongen, men at Moltkes ansete Navn maatte benyttes til at danne et Ministerium, og at man derefter maatte søge at trække Hans Excellence ud af det paa bedste Maade. Den hele Forhandling førtes da nærmest med Grevinden. Grev Moltke fulgte nu med til Bernstorff, hvor Kammerherre Heltzen ved Ankomsten befandtes; om Kongen havde ladet ham kalde, eller om han selv havde indfundet sig, ved jeg ikke. Hvor lidet Moltke var mentis compos fremgik fuldkommen deraf, at da han tog bort efter Bordet, spurgte han mig: Er der saa videre for mig at gjøre? Jeg proponerede da i Heltzens og den unge Grev Moltke Espes Nærværelse (denne sidste fulgte med Grev Moltke-Nütschau som Secretair), at han skulde være tilstede næste Formiddag Kl. 10 i Kjøbenhavn. Jeg

skulde da møde ham for at tage til dem, som han maatte anse egnede til at indtræde i Ministeriet. (Om Heltzen var det alt vedtaget, at han skulde indpasses i Combinationen som Indenrigsminister). Næste Morgen tidlig gik jeg til David, og med Fuldmagt fra Kongen anmodedes han om at overtage Finantsportefeullen. Han afslog det paa ingen Maade. Jeg tilsikkrede ham efter min Fuldmagt, at han ikke pecuniært skulde lide noget Tab (hvorom senere Rescript); han vedblev dog, at Bluhmes Indtrædelse var nødvendig. Jeg tog da til Bluhme, men han afslog, som det syntes bestemt, at indtræde, da han ikke atter vilde rette Andres Feil og navnlig ikke deres, som saaledes havde nedrevet det, han havde opbygget, han holdt ikke af Carl Moltke, ei heller af Hansen (som var nævnt for ham som Krigsminister), de vare for stivsendede. Hos Grev Moltke-Nütschau var jeg efter Aftale Kl. 10, og der traf jeg alt Heltzen igjen og desuden Kammerherre Bretton, Stiftamtmand i Viborg. Denne Mand havde i mange Aar gaaet med den fixe Idee, at han var Danmarks første Statsmand, en Idee som var bleven noget næret fra Thronens Side og navnlig af Kong Christian VIII, der altid opmærksom hørte paa exalterede Folks Tale i Forventning af deri at finde nogle Perler til sit eget Diadems Forherligelse. Bretton havde indladt sig meget med v. Falkenstein og Grev Münster, og disse havde ogsaa ladet sig dupere. Falkenstein havde telegraferet til Bismarck, og denne havde tilladt, at Bretton maatte komme til Hofleiren i Carlsbad. Nu var han om Aftenen sildig kommen til Kjøbenhavn, havde strax styrtet ud til Kongen, der maatte op af Sengen, og han helmede ikke, før han fik Hans Majestæt til Selv at skrive ham en Reisetilladelse, med denne havde han nu vist sig hos Moltke og vilde høre Conferencen inden Reisen – det hæderlige Ægtepar Moltke vidste hverken ud eller ind. Heltzen tog imidlertid Baronen med sig og imidlertid gik Ministeriets Dannelse sin videre Gang*. General Han-

* Efter de Meddelelser, Baron Bretton har givet mig efter Hjemkomsten, havde han virkelig været i Carlsbad og truffet Bismarck, ja havde endog haft Audients hos Kongen af Preussen. Bismarck havde imidlertid spurgt om Fuldmagter og paa dem skortede det, senere brød han af som „Geschäftsmann“ (jeg har set Brev til Bretton fra Bismarck, hvori Afbrydelse motiveres saaledes). Bretton havde ogsaa havt en Samtale med Fyrst Gortschakoff, der strax havde be-

sen, der var paa Snertingegaard, meldte, at han vilde komme op paa Dagen – med ham havde vistnok Overhofmarskal Oxholm truffet en Aftale forinden. A. W. Scheel, hos hvem jeg var, lovede at indtræde i Fredsministeriet, saafremt hans Helbred tillod det. Quaade tilbød sig paa den ædleste Maade til at overtage Udenrigsministeriet, saafremt Bluhme ikke vilde, og han vilde imidlertid gjøre endnu et Forsøg med Bluhme, som imidlertid var taget paa Landet. Johannsen gik strax ind paa at indtræde som slesvigske Minister. Martensen, der efter Kongens Mening skulde være Cultusminister, talte stedse om „dette mit vigtige Embede“, ligesom en Ministerpost ikke ogsaa var vigtig, men man saa forøvrigt strax, at han ikke vilde „paa den Galei“; Lütken, der imidlertid havde talt med Monrad, vilde betænke sig, men det blev han snart færdig med. Monrad havde imidlertid ogsaa havt en Samtale med Quaade, og det skulde undre mig, om han ikke tænkte paa at indtage en, om end mere tilbagetrædende Stilling i det nye Ministerium. Han proponerede selv at tage med Quaade til Bluhme, og de fik virkelig ogsaa Bluhme overtalt inden Aften. Kl. 8 var der Møde hos Kongen, tilstede vare Moltke, Scheel, Hansen, Johannsen, Heltzen, David. Scheel var allerede saa mat, at det strax viste sig, at han maatte have mere Ro, end en Ministerpost paa den Tid kunde yde; det blev da aftalt, at Heltzen skulde være Justitsminister, og at jeg skulde sendes til Tillisch om at overtage Indenrigsministerportefeullen. Jeg traf Hans Excellence hjemme, og han fulgte med mig til Amalienborg og traadte strax ind. Bluhme blev Conseilspræsident og Grev Moltke Minister uden Portefeuille. Ligesom Grev Moltke egentlig ikke havde nogen Del i Ministeriets Dannelse uden forsaa vidt, at hans Navn blev sat i Spidsen, saaledes fik han heller ikke Del i Ministeriets Deliberationer, idet

gyndt med at tilraade Danmark at slutte Freden endog med Tabet af 3 Hertugdømmer – Rusland arbejder paa sin indre Udvikling og kan ikke kaste sig i en Krig for Danmarks Skyld – Danmark ikke nu nødvendig for den europæiske Ligevægt – Det kunde ikke nytte, at Bretton talte om Skandinavismen og rød Republik – Rusland frygter ikke Skandinavismen, Sverrig svagere end Danmark, kan tages naar det skal være – færdig med den underjordiske røde Republik i Warschau, let færdig med den overjordiske røde i Danmark. – Frankrigs Keiser vilde ikke flytte sin Fod for Danmarks Skyld, vilde han det, var det en anden Sag – England [var] Danmarks værste Fjende.

hans Hukommelse ikke vendte tilbage; hans sjælelige Tilstand blev endogsaa senere hen betænkeligere. Da han senere hen søgte om Congé for at besøge sin Datter, der er gift med en Godsbesidder Bagge af Bo, i Lifland, var det Grevinde Moltke, der maatte henvende sig til Bluhme derom.²⁷

Den 11te Juli var det første Statsraad med de nye Ministre paa Amalienborg...²⁸

Af Ministeriets Dannelselse toge 31 Kjøbenhavnere (deriblandt Høiesteretsassessor O. Müller, Etatsraad Grosserer A. N. Hansen, Grosserer Øst) Anledning til at indbyde til en Adresse til Kongen, hvori det hedder: Vi have med Glæde hilset de nye Raadgivere -- Bestræbelserne for at gjenvinde Fredens Velsignelser vil nu komme i det rette Spor -- De Mænd, der sidde i Kongens Raad, nyde almindelig Tillid“. Denne Adresse fik 3100 Underskrifter og overleveredes d. 29de August paa Fredensborg ved en Deputation, for hvilken Etatsraad Holmblad var Ordfører...²⁹

25de Juli. Høiesteret holder første Gang Møde i det nye Locale paa Christiansborg. Paa denne Dag traadte Fredsconferencen sammen i Wien – Quaade og Kauffmann for Danmark, Udenrigsminister Rechberg og Baron Brenner for Østerrig, Udenrigsminister Bismarck og Baron Werther for Preussen... [347]...

Den 24de August var Prinds Umberto af Italien Gjæst paa Bernstorff. Det er vist udenfor al Tvivl, at han vilde, saafremt der var vist ham nogen Imødekommen, have anholdt om Prindsesse Dagmar, men man havde alt dengang Blikket [rettet] paa den russiske Forbindelse, saaledes som jeg tror før at have omtalt. Han var heller ikke af nogen tiltalende Personlighed; han saa ganske ud, som om han gik med et Snørliv eller Lignende, var uanselig og uden al Ynde.³⁰

Den 28de August indviedes Frederiksborg Slotskirke i den Kongelige Families Nærværelse. (Prindsesse Dagmar var endnu paa-klædt som en lille uvoxen Pige med rund Hat), Biskop Martensen holdt Indvielsestalen, Sognepræsten Hostrup holdt Prædiken. Han mindede baade i sin Tale og den af ham forfattede Cantate om de alvorfulde Tider, i hvilke man samledes til denne Høitidelighed. Jeg var naturligvis tilstede ved denne Leilighed baade som henhørende til Kongens Følge og som forretningsførende Medlem

i Frederiksborg Comiteen og endvidere som Formand i Frederiksborg Lotteriet, der havde bekostet Hvælvingernes Decoration med Guld m. m.

Den 2den September kom Storfyrst Nicolaus af Rusland til Fredensborg, hvorhen Residentsen i Sommerens Løb var forlagt fra Bernstorff; man fortalte, at Prinds Umbertos Nærværelse havde paaskyndet hans Reise.

Den 6te September kom Prindsen og Prindsessen af Wales. Det var mærkeligt at se de tvende Hofetater, den russiske og den engelske sammen; jeg erindrer mig navnlig en Aften, da Prindsen af Wales, der stedse var urolig og foretagende, havde arrangeret den gamle Leg med at bytte Plads, som han og hans Ledsagere drev med en saa mageløs Ihærdighed, at mit for Statsinventariet følende Hjerte med Gru saa den ene gamle Stol gaa itu efter den anden, hvorledes de russiske Herrer saa til fulde af Forbauselse. Dagen efter Prindsen og Prindsessens Ankomst høitidelig holdtes Dronningens Fødselsdag.

Den 9de var jeg paa Fredensborg med Slesvigernes Adresser, hvori udtales Ønsket om at blive ved Danmark. Den 12te havde Deputationen Audients. Jeg havde i Anledning af Svaret til disse en Ordvexling med Kongen, som hos mig vakte nogen Bitterhed. Jeg havde, som jeg har noteret i min daglige Notitsebog, foreslaaet Hans Majestæt, at det i Svaret skulde hedde blandt Andet, „at Kampen for Landets Uafhængighed havde banet Hans Majestæt Veien til Thronen.“ Dette vilde Kongen ikke, men henholdt sig til de dynastiske Forhold. Min Redaction havde jo den historiske Sandhed, at uden at Kongen havde selv havt Plads i den danske Armee i hine Dage, og han, medens de Fleste af hans Slægt stod paa den modsatte Side, blev tro mod sin Fane, havde han ikke kommet i Betragtning som Thronfølger.

Den 15de havde jeg en lang Samtale med Professor Schiern, hvori han skildrede mig, hvor lidet populair Kongen var paa den Tid. Jeg vedlægger et Brev⁹¹, som ogsaa viser, hvorledes Opfattelsen var, og Manden der skrev det – C. H. – var baade intelligent og retsindig og derhos fri for alt Partigjængeri – nu er det bedre i denne Henseende; Kongens hæderlige Charakter, hans redelige Opfyldelse af hans constitutionelle Forpligtelser, hans smuk-

ke Familieliv, hans Frihed for alle Fyrsteanskuelser have virket for ham, om end hans lange Fraværelse i Familiebesøg nu igjen har tilveiebragt en lille baisse i Stemningen.

Den 16de var der stor Soiré i Christiansborg Slots Sale. Prindsen og Prindsessen af Wales deltog i denne, Storfyrsten var reist den 7de, men havde dog alt forinden betroet Kong Christian sin Hensigt at bede Keiseren om Samtykke til at tilbyde Prindsesse Dagmar sin Haand. Jeg talte nogle Dage efter med Confessionarius, den grundhæderlige Stiftsprovst Paulli. Han havde store Betæneligheder med Hensyn til en Forbindelse med Storfyrsten, fordi Prindsessen efter de russiske Love skulde skifte Religion. „Men jeg maa dog virkelig foreholde hende, hvad hun udsætter sig for“, men tilføiede ganske naivt „hun holder vel af ham, saa hjælper det jo ikke noget.“ Man ser deraf, hvor forskjelligt Religionen opfattedes i vor Tid mod hine Dage, da Sophie Hedevig afslog for Religionens Skyld at dele den tyske Keisertrone.³² Idag (28/10 72) læste jeg dog i Bladene, at Prindsessen af Mecklenborg-Schwerin havde afslaaet Storfyrst Wladimirs Haand for Religionens Skyld, og at det russiske Hof havde givet efter for at faa Partiet istand; – men det var heller ingen Thronfølger, og det gjaldt jo heller ikke en Throne.

Nu var Storfyrsten kommen igjen og havde medbragt et Brev fra sin Fader Keiseren, der indeholdt dennes varme Billigelse af Forbindelsen; Hans Keiserlige Høihed friede selv paa en Spadsere-tour i Bernstorff Park om Formiddagen den 28de September. Om Middagen blev alt Skaalen drukken. I Rusland er det en gammel Skik, at naar Nogen ved en Trolovelsesfest siger, Vinen er sur, saa svarer Brudgommen: „Saa maa den forsødes“, og han gaar da hen og kører sin Brud. En af Storfyrstens yngre Ledsagere udtalte Ordene paa russisk, og det var os ikke strax forklarligt, hvorfor den unge Storfyrste uden Tøven reiste sig og ilede hen for at kusse lille Dagmar, som jo blev ganske forvirret. Dagen efter var der Gratulationscour. Jeg fik nu Leilighed til at se lidt nærmere paa Brudgommen. Han var temmelig høi, spinkel, temmelig fladt Bryst, ingen frisk Hudfarve, lidt fremstaaende, men ret intelligente Øine, smukt venligt Smil, krum Næse. Han var meget vel instrueret – hvor forskjellig fra Broderen, den nuværende

Thronfølger, men denne har Gjengjæld i det Physiske og den større Gemytlighed.³³ Den 30te var der stort Taffel paa Bernstorff. Prindsesse Dagmar var smykket med Keiserens Gave af et 6 radet Perlehalsbaand – saavel som 100,000 Daler værd, Storfyrstens Diamants Armbaand og Keiserindens Perlearmbaand af de skønneste store Perler – hvor forskjellig var nu ikke Fremtrædelsen fra Indvielsesdagen paa Frederiksborg med den runde Straahat og det lille Kors om Halsen, men Dagmar var dog ligesom hin Dag lille Dagmar, en uconfirmeret Pige; vi saa jo nu da ogsaa, at den opsatte Confirmation havde sine Grunde; Dagmar var derhos ogsaa ligesom hin Dag elskværdig, venlig og naturlig, og det er hun den Dag idag, og det vil hun vistnok vedblive at være. Paa den Tid foretog Prindsen og Prindsessen af Wales en Reise til Stockholm for at besøge Kong Carl og hans Dronning. Disse tvende Kongen af Sverrig og Prindsen af Wales passede udmærket for hinanden; jeg ved ikke ret, hvem man skal kalde den uroligste*. Kong Carl var naturligvis ude at skyde Elger, Bjørne og Rensdyr med Prindsen; han optog ogsaa sin Gjæst i Frimurerordenen og udnævnte ham til Ridder af Carl den Tretendes Orden.

[344] Den 9de October var Prinds Oscar og Gemalinde atter til Besøg paa Fredensborg, hvorhen Residentsen nu var forlagt. Ved Taffelet vare paa eengang Tronarvingerne til 5 Riger forsamlede til Danmark, Sverrig-Norge, Rusland, England og Hessen-Cassel: denne sidste synes dog nu at være berøvet Udsigten til en Trone, men man kan dog aldrig vide.³⁴

Den 11te var Professor Worsaae og jeg paa Fredensborg for

* Det var fra den tidligste Morgen til den silde Aften, at Prindsen af Wales var paa Farten med de forskjelligste Ting, kjøre, ride, sejle, jage, spille Whist, ryge Tobak, drikke Grog, spille Billard, lege Aftenlege med at „bytte Huse“, „Blindebuk“, „Ringene“ og andre deslige og atter hen paa Morgenen Samling af unge Venner, af hvilke altid nogle reiste med ham, til Tobak og Passiar. Det faldt den gamle Landgreve [Vilhelm] for stærkt paa derude paa Fredensborg, og en Aften da han længe med Forundring havde set paa Prindsens travle Virksomhed ved Billardet, henvendte [han] sig til ham med de Ord: „Aber lieber Prinz! sagen Sie mir doch aufrichtig, wann machen Sie eigentlich ihre Kinder“. „Des Morgens, des Morgens“ var Svaret, idet Prindsen med ustandset Fart ilede til det næste Stød.

at overlevere Kongen et Bæger, som vi havde bestilt for ham som Faddergave til hans lille førstefødte Barnebarn, den lille Prinds af Wales, som nu var med Forældrene paa Fredensborg. Det var den høie Tid, at Faddergaven kom; thi nogle Dage efter reiste de høie Gjæster, Storfyrsten reiste ogsaa paa denne Tid.

Den 13de har jeg noteret, at jeg spiste hos Etatsraad Holmblad, og at Geheimelegationsraad Vedel sagde mig, at min Bog var til stor Nytte ved Underhandlingerne i Wien.³⁵ Det blev jo bestemt under Forhandlingerne, at Danmark skulde have Erstatning for de Districter, som vare enclaverede i Slesvig. Disse vare hidindtil kun angiven til $5\frac{1}{2}$ □ Mile, men i min Bog kom en ny Calculule frem ved at medregne de enkelte i mange Byer paa Grændsen adspredte hele Gaarde og enkelte Lodder saa, at man fik $9\frac{1}{3}$ □ M ud istedetfor $5\frac{1}{2}$. Jeg vil haabe, at vi dog engang naar en sydligere . . .

Den 9de November giver Rigsraadets Folkething sit Samtykke til Wienerfreden. Jeg overværede dette Møde.³⁶ Hother Hage gjorde Begyndelsen med en Tale paa historisk Gebet holdt i en hul Gravtone og sluttende med Beskyldninger, han ved Gestikulation end yderligere slyngede mod Conseilspræsidenten; Bluhme svarede værdig og kort. Birkedal holdt en Tale for Nei, hvis Udgang var af rhetorisk Virkning, men af en for en Præst uværdig Bitterhed, hans Præmisser dragne fra de sædvanlige Udtryk i Tractaterne vare uden Sandhed og derhos fulde af falsk Pathos. Monrad inhæredede sine mørke Billeder om Danmarks Dødsdom, talte om fortsat Modstand og stemte for Nei. Hall tog derefter Ordet og har aldrig været heldigere som Taler. Ordet flød fra hans Læber uden Standsning, værdigt og fuldt. Han indledede med hans Stilling til Spørgsmaalet, skildrede sin Sorg, gik over til at vise den bydende Nødvendighed i at afslutte Freden, corrigerede dem, der havde talt om deres Følelser som afgjørende Momenter og ikke taget Hensyn til Sagens Objectivitet, erindrede Monrad om, at den Vanvid, der havde seiret – Ordet Vanvid var forekommet baade i Bluhmes og Monrads Taler i modsatte Retninger – vilde Efterverdenen kalde Geni hos Lederne, Begeistring hos de Ledede, han antydede og begge disse Betingelser i Kampens Tid savnedes hos os. Han sluttede med at fremhæve, hvormeget Na-

tionalitetsprincippet nu gjaldt, og det navnlig for den Mand, der gjaldt mest i Europa (det var dengang endnu Napoleon III) og udledede deraf det Haab, at de Slesvigere, der ønskede at slutte sig til Danmark, ikke for bestandig vilde blive skilte derfra. En almindelig Bifaldsmumlén hørtes efter denne Tale. Den 11te November giver Rigsraadets Landsting sit Samtykke, den 12te November ratificerer Kong Christian Wienerfreden. Fredsratificatio-
nerne udvexledes i Wien den 16de November.

Den 26de November var jeg paa Fredensborg, hvor den unge Brud, Prindsesse Dagens Fødselsdag blev høitideligholdt. Jeg havde Plads hos Paulli ved Taffelet. Prinsessen havde om Formiddagen talt med ham om Religionen og sagt ham, at han havde Uret i at skildre Forskjellen mellem den lutherske og den græske Kirke saa stor; den russiske Præst, af hvem hun nu undervistes, havde vist hende, at Forskjellen var saare ringe (!).

Dagen efter fulgte jeg med Kongen, der ledsagedes af Kronprindsen, til Jylland. Den 29de November kom vi med Dampskib til Aalborg, hvorfra Kongen gik over Hobro til Randers, hvor jeg saa mine gamle Forældre, overnattede der, gik til Viborg, hvor Hans Majestæt d. 2den December lagde Grundstenen til Viborg Domkirkes nye Bygning. „Høitideligheden var forsaavidt smuk, som Biskop Laub og Stiftsprovst Welding, der havde virket saa meget for Domkirkens Restauration, begge talte godt, men saa fremtraadte den mere og mere uheldige Bretton med en Tale for Kongen, hvorefter han udbragte et Hurra for denne, som jeg fandt klingede slet mellem de hellige Mure, hvor vi lige havde sunget Psalmer og hørt Fadervoret læse.“ Der dineredes derefter hos Grev Frijs paa Frijsenborg, som ved denne Leilighed blev Commandeur af Dannebrog, „uagtet han havde stemt for Forfatningen af 18de November“ og „under Krigen havde været meget paapasselig med at vogte sig selv og aldeles ingen Stilling havde indtaget, der svarede til, hvad man kunde vente af Landets første Possessionair“ hedder det efter et Stemningsudtryk fra den Tid.³⁷ Den 3die bivaanede Kongen Gudstjenesten i Aarhus Domkirke og blev der den øvrige Dag. Derpaa gik Han over Skanderborg til Horsens, hvor der overnattedes. Ved Dineren paa Raadhuset udbragte Pastor Bang, en Søn af Ole Bang, Skaalen for den Kongelige Familie

i en meget vellykket Tale; han benyttede snildt Cæsars *veni, vidi, vici* om de Keiserlige og Kongelige Svigersønner ved at tournere Sætningen til „de kom, de saa, de blev overvundne, men de ville *vinde* den huslige Lykke, som hører hjemme i Danmarks Kongehus o. s. v.“ [Over] Veile til Kolding. Her modtog Kongen en Deputation fra Nordslesvigerne, og med dem var fulgt en Mængde Mænd og Kvinder, man mente, at der var 5000 den Dag i Kolding, der havde Hjem syd for Kongeaaen. Kongen svarede meget hjærtelig paa Adressen. Han sagde saaledes:

„Af alle de Sorger og Bekymringer, som have tynget paa mig i min korte Regjeringstid, har Intet mere nedbøiet mit Sind, Intet hvilet tungere paa mit Hjerte end Skilsmissen fra de brave, tro og loiale Slesvigere, som under saa mange tunge Tilskikkelser stedse have givet de mest glimrende Beviser paa deres Troskab og Hengivenhed for Danmark og det danske Kongehus, og som intet kjærere, intet inderligere Ønske havde end at blive forenede med Kongeriget under mit Scepter. Men mine Venner! vi maa alle bøie os under Forsynets Villie, og jeg vil bede Den Almægtige at give Dem og mig Kraft og Styrke til at bære Skilsmisens bitter Følelser. Jeg takker Dem hjærtelig for Deres Nærværelse her; jeg vil betragte det som et fornyet Bevis paa Deres Hengivenhed for mig og det danske Kongehus; mine bedste Ønsker for Deres fremtidige Vel vil stedse ledsage Dem. Gud bevare og velsigne Dem Alle!“

Derefter lod Kongen de udenfor forsamlede Slesvigere træde ind i Hotellets Værelser, saa mange det kunde rumme. „Afskeds-scenen var i Sandhed meget gribende“, skriver jeg til min Hustru, „Kongen var høist bevæget, og vi græd næsten Alle.“

Det var derefter, at Gaardejer Peter Larsen fra Dons, efter at Kongen fra Raadhuset af var stegen til Vogns, tiltalte Kongen og blandt Andet sagde:

– – „Det er vor inderligste Bøn, at Deres Majestæts Hus maa omgives af danske Mænd“ – „thi kjære Konge! det skal ikke dølges, at Mange af os under denne gruelige Krig ikke have kunnet holde den Frygt borte, at Deres Majestæt, som født paa Grændsen af Tydsk og Dansk, ikke naturligen har kunnet føle for Danmark og det Danske“ –

Kongen reiste sig op i Vognen og sagde:

„De har formodentlig hørt, hvad denne Mand har sagt, at jeg skulde omgive mig med danske Mænd, som havde Folkets Tillid. Nu vil jeg spørge Alle, om der ikke i mine Ministerier have siddet lutter danske Mænd, og om ikke Ministeriet Bluhme bestaar af danske Mænd, der have fuld Agtelse og Tillid. Denne Mand mente, at jeg ifølge min Opdragelse ikke ganske kunde føle med det danske Folk. Jeg er født Slesviger, og jeg spørger Dem, om De ikke regner Slesvig for et dansk Land, om De tror, at Slesvigerne ikke føle ligesaa varmt for Danmark som De selv. Altid har jeg elsket Danmark af mit Hjertes Fylde, fra mit tolvte Aar har jeg været i dettes Hovedstad, og der er jeg opdraget.“

Det var meget behjærtet af Kongen saaledes paa staaende Fod at tage Replikken ved denne hensynsløse Tale, hvormed han blev overrumplet, og han benyttede Momentet, som jo var saa heldig som muligt, meget godt og lønnedes med stort Bifald. Ved at omtale denne Begivenhed i et Brev til min Hustru fra Kolding afskriver jeg: Stemningen for Kongen er vedvarende god. Han færdes ogsaa her saa venligt og aabent mod alle Mennesker, at det absolut maa gjøre et godt Indtryk. Disse Scener idag have dog angrebet Kongen endel.

Den 9de var Kongen igjen paa Fredensborg og jeg i Kjøbenhavn.

Den 12te overværede jeg Aarsmødet i nordisk Oldskriftselskab.

Dette Aarsmøde var mærkeligt ved de to betydelige Individualiteter, som der stødte sammen i en Dissonans – Wegener var Vicepræsident – Kongen der var Præsident mødte ikke – han vilde oplæse Mindeskrift over den afdøde Kongepræsident.³⁸ Hans affecterede Beskedenhed lod ham glemme, at det Væsentligste var, at han som Vicepræsident repræsenterede, og at Mindeskriftet var over en Konge. Han var mødt i Frakke med et lille Manuskript i Octav; han bebudede paa ingen Maade, at han vilde have Oplæsningen af et Mindeskrift betragtet som en høitidelig Handling. Thomsen var begjærlig efter at gaa over til Forhandlingen, fordi han vilde have det Antiquariske hævdet ved Siden af det Oldskriftlige (som han udtrykte sig: det som opfattes gennem Øiet ved Siden af det, som opfattes gennem Øret). Da Wegener gjorde Ophold ved et Afsnit, troede han i sin Iver, at han dermed

standsede og udbrød „Skulle vi saa gaa over til Forhandlingerne“. Wegener blev fornærmet, lukkede sit Manuscript og yttrede sig paa en for hans Stilling i det Hele upassende Maade, afslog derhos at modtage Valg igjen som Vicepræsident. Jeg sagde ham, at Kongen Intet havde imod – tvertimod, at han gjenvalgtes; han viste mig et skriftligt Referat til Kongen, hvori det implicate var sagt, at han ikke vilde gjenvælges, og hvorpaa Kongen havde skrevet sin Approbation. Han har aabenbart havt Uret i at erhverve Kongelig Paategning; det kan kun Ministre og dem, der til saadant ere ansatte i Hans Majestæts Nærhed. Thomsen valgtes derefter til midlertidig Vicepræsident, [en] Comité nedsattes til at gjøre Forslag til Selskabets fremtidige Organisation bestaaende af den fungerende Secretair Sigurdsson, Kassereren Bang, den midlertidige Vicepræsident, Worsaae og Herbst. Den antiquariske Side blev derved for stærkt repræsenteret. Afdøde Rafns Fortjener blev ikke ommeldte i dette første Møde efter hans Død, Selskabet viste paa den anden Side heller ikke Wegener tilstrækkeligt Hensyn.³⁹ Kort og godt: det Hele var uværdigt. Wegener har aldrig senere været i Selskabet, der i Overensstemmelse med Kongens Ønske har Worsaae til Vicepræsident. . . .

[345] Forinden jeg forlader Aaret 1864, vil jeg dog her dvæle ved Ordningen af Kong Christians Hof, saaledes som det forefindes ommeldt i Statshaandbogen for det nævnte Aar – den sidste Statshaandbog, hvori hele det udelte danske Monarchie findes optaget.

Kong Christian fik i Virkeligheden kun en Civilliste af 480,000 Rdl. (Kong Frederik havde 800,000), thi for de 20,000 Rdl., som udfyldte disse til 500,000 Rdl., maatte Kongen paatage sig at udrede aarlige Summer, der ikke tidligere havde paahvilet Civillisten. Desuagtet indrettede Kong Christian sin Hofetat omtrent paa samme Maade som den afdøde Konge, og han beholdt næsten ogsaa alle dennes Embedsmænd og Betjente; kun nogle Enkelte, der havde staaet i altfor nær Berøring med Grevinde Danner og Berling, samt nogle Ældre, der selv ønskede at træde tilbage, blev afskedigede og det tildels med Bibehold af bouche en cour og andet af Civillisten.

Vi ville altsaa nu følge Listen fra oven nedaf.

Gamle Grev Moltke-Bregentved findes endnu anført som Overkammerherre ligesom i Kong Frederiks Tid. Det var jo en Honeurpost, han indtog, og maatte være en Sinecure, da den gamle Mand ikke forlod sine Værelser; den 15de Februar 1864 afgik han ved Døden.

Grev C. Danneskjold-Samsø overgik med sin Gage af 3000 Rdl., bouche en cour 3 Rdl. daglig, en Bolig til 2000 Rdl., fri Theater m. m. til den nye Konge. Hans Stilling var en fuldkommen Sinecure. Det var uforsvarligt af Grev Danneskjold at bebyrde Kongen med denne store Udgift, men man maa paa den anden Side dog bemærke, at ved Overgangen vidste han vel ikke – som Augustenborgernes Slægtning havde han dog vel en Formodning derom – at Kongens Vilkaar ved Hertugdømmernes Tab vilde blive saa meget indskrænkede.⁴⁰ Han var forøvrigt jo en behagelig Hofmand af elegante Former og af en utrættelig Conversation. Da han senere [1869] blev Lehnsgreve til Samsø, fandt han det dog vel stærkt at bebyrde Kongen med Gage og bouche en cour og søgte sin Afsked uden Pension, Boligen og Theaterpladsen for sig og Grevinden beholdt han dog.

General Oxholm, der havde kjendt Kongen fra dennes tidligste Ungdom, og som vi have set i Kong Frederik den Sjettes sidste Dage var bleven sendt med Prinds Christian og Prinds Frederik af Hessen til Universitetet i Bonn, fra hvilken Tid han af den nuværende Konge var bleven anset som en faderlig Ven, finde vi opført som Over-Hofmarskal, senere blev han ogsaa Overkammerherre. Han var en meget smuk Mand af en behagelig Lethed i Omgang og af en gjennemgaaende Velvillighed. Som practisk Mand var han lidt urolig, af noget skiftende Ideer, som jo maaske kunde gjøre det vanskelig nok at staa under ham, skjønt hans Godmodighed paa den anden Side maa have lettet Forholdet.

Løvenskjold, der havde været Hofmarskal hos Kong Frederik, gik efter eget Ønske og beskyttet saavel af den gamle Landgrev Vilhelm, der skal have havt faderlige Følelser for ham, og af Overhofmarskallen (han var Cousin til Overhofmarskalinden) over til det nye Hof og indordnede sig under Oxholm, men kunde ikke finde sig i Stillingen og gik senere af paa Pension.

Gamle General Fensmark traadte tilbage som Generaladjutant,

og Kongens Ven Hegermann-Lindencrone blev Generaladjutant for Landetaten. Han var den fortræffeligste Mand af Verden, ret saadan en militair Biedermann, men meget uklar i Tanken og af en forfærdelig Mængde Ord. Det var efter meget Kamp og megen Bitterhed, at Kongen senere maatte opgive ham og derefter Generaladjutantposten for Landetaten, hvis sidste Indehaver, som jeg alt har omtalt, blev General Kauffmann.

Den bevidst hæderlige Irminger vedblev at være Generaladjutant for Søtaten.

Roepstorff, der ufrivillig havde trukket sig tilbage i Kong Frederiks Tid, blev atter trukket frem og blev Overstaldmester. Han var en begavet Mand, der havde et høit Begreb om sig selv og pleiede dette Selv uden synderlig Hensyn til den øvrige Verden med den største Omhu. Som Staldmand var han dygtig, og der var baade Disciplin og Orden i Staldetaten. Jeg turde vistnok antage, at det var Kongens Svoger Prinds Frederik af Hessen, der bragte Roepstorff ind igjen i Stilling og derved forvoldte sin Kongelige Svoger en aarlig Udgift af henved 10,000 Rdl., thi det var ikke nok, at Roepstorff blev gageret godt, men der holdtes baade Heste for ham til at ride og kjøre og Folk for ham til at staa i Forgemak og til at være, hvad der kaldtes Ordonans. Han hindrede ogsaa Kongen i at gjøre de nødvendige Indskrænkninger i Staldetaten, hvilken han som sagt hovedsagelig betragtede som et nødvendigt Ingredients til at illustrere en Overstaldmester.

Haxthausen, der havde været den allerbehageligste Hofmand for det høie Ægtepar Frederik-Louise, erklærede sig strax villig til at træde tilbage for Roepstorff; han var en smuk Mand og godmodig af Natur, men hvad vi kaldte morgengnaven, hvilket dog kun gik ud over almindelige Dødelige, for fyrstelige Personer var han altid ydmyg og bøiede bedst Ryg ved Hoffet. Jeg har vistnok omtalt denne „umistelige“ Egenskab hos Haxthausen tidligere. Ved Roepstorffs Død 1870 blev han Chef for Staldetaten, men dog ikke Overstaldmester, idetsted blev han Storkors. Ogsaa denne Staldmand holdt paa Staldetatens Ukrænkelighed og hindrede Kongen i at gjøre de nødvendige Indskrænkninger. Han vedblev Traditionen fra Roepstorff om, at Danmark ikke havde Heste gode nok for Kongens Stald og begik den Smagløshed ligesom hans Formand

at lade et for sine gode Heste i Udlandet bekjendt Land [Hannover] indføre de Heste, dets Konge havde for sin Vogn.

Den unge Scheele vedblev at være anden Staldmester; det var jo fornemlig for Faderens Skyld. Han var en net ung Mand af Manerer, ganske vittig, men havde noget af den Upaalidelighed, som ofte følger med Mulatblodet, af hvilke han gjennem sin Moder havde noget i sine Aarer.⁴¹

Gamle Münter gik af som Confessionarius, og i hans Sted kom den hæderlige Stiftsprovst Paulli, der havde været Religionslærer for Familiens Børn og i høi Grad var afholdt som Prædikant og Menneske baade af Kongen og Dronningen.

Jeg vedblev, som jeg har omtalt, at være Cabinetssecretair. Det var vel fornemlig Oxholm, med hvem jeg i mange Henseender havde staaet i Forretningsforbindelse, der holdt paa mig. Jeg vilde gjerne give Noget ved denne Leilighed til min egen Charakteristik, da jeg omtaler mine Colleger ved Hoffet. Jeg tror dog fornemlig at maatte holde mig til det Negative. Det var ikke mit Ydre, der skaffede mig Pladsen, det var heller ikke min Fødsel, som disse Blade jo ville kunne oplyse; det var vel heller ikke saa lige mine Kundskaber til det lille Land, jeg tilhørte – dem har jo i hvert Fald aldrig Nogen tænkt paa i offentlige Stillinger at høste Nytte af; det var jo i hvert Fald ikke min Stilling ved det forrige Hof, [346] men dog maaske den Omstændighed, at jeg havde kunnet være Cabinetssecretair hos den forrige Konge uden at besmitte mig, som Dirckinck-Holmfeld havde sagt i den Danner-Berlingske Periode, fordi jeg var kommet ind i Stillingen af Forretningsveien; jeg havde jo heller ikke skjult for Kongen, da han sagde, at han vilde abdicere, og spurgte mig, om jeg vilde følge ham, at jeg vilde blive ved Forretningerne. Jeg blev da nu ogsaa ved de Forretninger, jeg havde tilhørt under 3 Konger ind i den Fjerdes Tid, og jeg kommer ganske vist ikke ind i nogen anden Stilling med min gode Villie.

Af Adjutanterne beholdt Kongen Moltke, Holten og Bardenfleth (Blücher og Cetti gik af, Førstnævnte efter eget Ønske). Af hans egne Adjutanter som Prinds kom Dahl og Castenschiold ind i Adjutantstaben, af Søetaten var P. Schmidth Adjutant hos Kong Frederik, og han gik ogsaa over til Kong Christian. Moltke, der var den intelligenteste af de Nævnte, naaede ogsaa at blive den

hos Kongen mest yndede, men hans nedbrudte Helbred nødte ham til at søge Afsked i 1871; Dahl, som var en ganske belæst Mand, havde været i fransk Tjeneste i Algier, og som tillige besad Kongens Yndest i høi Grad, blev med Forbigaaelse af Holten, Chef for Adjutantstaben, da denne Post efter Generaladjutantpostens Nedlæggelse og Kauffmanns Afgang blev oprettet. Han fik derved en Sinecure, som kun gjorde ham end mere tilbagetrukken, indolent og menneskefrygtsom. Holten havde Kongen egentlig ikke oprindelig valgt, jeg skulde næsten tro, at Zepelin af Hest-Garden havde ønsket Posten, og Kongen betænkt sig paa, om han skulde give ham den, men dog senere opgivet denne Tanke. For Kongen var det i hvert Fald ikke gaaet op, at Holten var en saa morsom Fortæller, thi Hans Majestæt sagde mig paa den Tid om Holten „Han skal kunne fortælle saa morsomt“. Bardenfleth havde tjent under Kongen i Hestgarden, han var hæderlig som Faa, men af en vis eiendommelig traditionel Optræden, der mindede om Frederik den Sjettes Adjutanter, hans slette Synsevne bidrog ogsaa til at gjøre noget mere Særegent ud deraf. Castenschiold, bekjendt af, at han havde ved Kolding pareret en feilagtig givet Ordre og virkelig gjort et Cavallerichok mod en Skandse, en net Cavaler og ganske flink i Administrationen, blev senere Cavaler hos Dronningen. Ei heller han havde efter sit noget indolente Temperament godt af den Slags Stillinger. Peter Schmidth var uforandret den elegante, stedse let fornærmede Cavaler; et Hjerteonde paadrog ham Vattersot, og det var ikke den mindste Sorg i hans sidste Dage, at hans Figur derved fordærvedes; han efterfulgtes af Meldahl, en flink og praktisk dygtig Søofficer med et kvikt Ydre, lidt mere fidel af Væsen, end der oprindelig har kunnet behage Kongen, men nu har han vænnet sig til det, og navnlig har han været meget tilfreds med Meldahl paa Reisen til Grækenland og Italien i 1871-72. Meldahls Stilling led noget ved, at han paa Islandsreisen, hvor han førte Fylla, havde uden Kongens Samtykke og Vidende, taget Rosenberg med paa sit Skib. I Moltkes Sted kom, vistnok ved en Paatrængenhed af Krigsministeren Haffner, Captain Hedemann; han er [en] dygtig og vel instrueret Officer, men har en Students Manerer, hvilket jo ikke altid tager sig ud ved Hove.

I Generalintendanten Etatsraad Klemps Sted blev Udskrivnings-

chef Generalkrigscommissair Lange „Generalintendant for Civillisten“ den samme pompeuse Titel, som Berling havde ført, uagtet han hverken fik dennes Indflydelse eller dennes Omfang af Forretninger. Han havde havt Kongens Pengeaffairer som Prinds, formodentlig fordi han havde i sin Tid været Regnskabsfører ved Garden til Hest, for hvilken Prinds Christian var Chef. Han var en grundskikkelig Mand, men var ikke meget egnet for denne Post. Efter hans Død i 1870 tror jeg blev Posten inddraget og delt, saaledes at Conferentsraad Linde blev Decisor ved Civillistens Regnskaber, Justitsraad Struckmann fik som Intendant Chatolkassesagerne, og disse tvende dannede med mig som Formand Civilliste Budget-Commissionen.

Hendes Majestæt Dronningens Hofstat blev ordnet paa samme Tid som Kongens. Som Overhofmesterinde blev ansat Fru Geheimeconferentsraadinde Ida Bille, født Comtesse Bille-Brahe. Hun var Enke efter Geheimeraad Bille, der havde været Udenrigsminister, Gesandt i Stockholm og London. Hun er, som alle erkjende, baade en vel instrueret, en vel tænkende og elegant Dame. Det var et i alle Henseender godt Valg, der blev truffet der. Skjønt af noget zart Helbredstilstand, gaar hun aldrig af Veien for anstrengende Hoftjenester, og det er med Rette og ganske morsomt bleven udsagt, at hun er den stærkeste Mand ved Hoffet. Som bekjendt blev hun, efter at disse Erindringer ere sluttede ved 1876, entlediget og efterfulgtes af den meget elskværdige Enke-Geheimeraadinde Raben-Levetzau, født Bornemann, der var kjendt og yndet af Dronningen, ogsaa fordi hun deltog med Hendes Majestæt i Udførelsen af firhændigt Musik.

Comtesse Hilda Reventlow, en Datter af forlængst afdøde Grev Reventlow, der senest var Gesandt i London, havde været i flere Aar forinden Hofdame for Prindsesse Louise og var nu naturligt nok gaaet over til Dronningens Hof i samme Stilling. Hun var af et behageligt Ydre, af en livlig Conversation og af de bedste Sentiments. Senere blev Frøken Løvenørn, Datter af Diplomaten Kammerherre Løvenørn, først Hoffrøken og senere Hofdame hos Dronningen, der gjerne for Prindsessernes Skyld vilde have en yngre Dame i sin Omgivelse. Hun var smuk, meget godmodig, men kun lidet begavet. Hun blev, efter at være gaaet over til den catholske

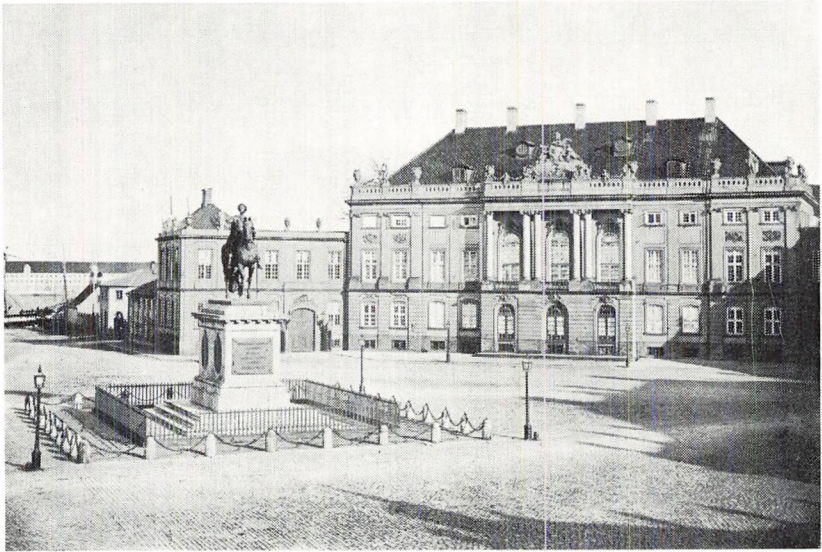
1. Kabinetssekretær J. P. Trap som ældre

2. Christian IX

3. Dronning Louise

4. Chr. IX.s palæ på Amalienborg

5. Bernstorff slot

Religion, gift med Grev Holstein, Stamherre til Ledreborg, der forinden var gaaet over til Catholicismen. Efter hende fulgte Overkammerherrens Niece Georgine Oxholm, en Datter af Kammerherre Harald Oxholm til Taarnholm. Dronningen har vundet meget ved at faa denne vakkre, unge, velbegavede Dame i sin Omgivelse. Hun kan deltage i alle Hendes Majestæts Interesser; hun musicerer med hende, maler med hende og fører en meget livlig og intelligent Conversation, hvilket ogsaa kom os andre Hofmennesker tilgode.

[347] Jeg kommer nu til 1865 og vil herefter indskrænke mig til fremfor Andet at meddele et Referat af, hvad jeg har nedskrevet i min Annotationsbog, hvilket jo dog i en eller anden Henseende kan tjene til at kaste noget Lys paa Forholdene, i hvert Fald vil det indeholde Et og Andet, som kan have Interesse ogsaa for en Fremtid, hvad den Kongelige Familie angaar.

Jeg gjorde Begyndelse i det nye Aar ved at læse Madvigs Skrift „Den nationale Politik og det danske Monarchi“, hvori han „siger den rene Sandhed om vor politiske Bevægelse fra 1848, uden Fordølgelse, uden Overdrivelse og uden vilkaarlig Farve“¹. Han paaviser deri Absolutismens Afmagt til at hævde den danske Nationalitet i Slesvig, protesterer imod, at Forfatningen af 18de November 1863 har været alene Skyld i, at vi mistede Hertugdømmerne, bringer i Erindring, at Uwe Lornsen allerede i 1830 under jublende Bifald i Holsten, en Del af Slesvig og vidt og bredt i Tydskland [udtalte], at naar Frederik den Tredies Mandsstamme uddøde, vilde Slesvig-Holsten være en fra Danmark adskilt Stat. Forfatteren kommer efter en Deduction til følgende Resultater, til hvilke jeg med fuld Føie kunde slutte mig, og i hvilken Retning jeg ogsaa foran i disse mine Meddelelser har udtalt mig: Holsten blev tabt, fordi det var et tydsk Land, Slesvigs Tab er forberedt ved den danske Regjerings Feil igjennem Aarhundreder. Slesvigs Tab er fuldendt, fordi man ikke i Tide vilde bestemme sig til en Deling og Opgivelse af den rent tydske Del, efterat vor fulde historiske Ret ikke mere kunde gennemføres ligeoverfor Tydsklands Magt og de neutrale Staters Betragtning af vor Opfatning som ensidig.

Slesvigs Tab er tilsidst bleven saa fuldstændig, fordi man efter en fejlslagen Beregning opgav den sidste Mulighed (ved Londonconferencen) til at bevare en stor Del deraf, vor Stilling ligeoverfor Muligheden af en bedre eller slettere Regulering af Grændsen er bleven endnu uheldigere ved Krigens Gang, idet Krigen ikke blev ført saa godt, som den burde.

Den 6te Januar repræsenterede jeg Kongen ved Etatsraad Høie-

steretsadvocat Salicaths Jordfæstelse. Det var første Gang, at Kong Christian benyttede mig til saadant Hverv. Det var da Skik, at den, der sendtes af Kongen, havde en kongelig Vogn, i Kirken tog han Plads i Familiens Stol, og i Processionen gik han paa høire Side af den nærmeste Slægtning. Salicath var forøvrigt ikke efter sin borgerlige Stilling af den Betydenhed, at der var Anledning for Kongen til at lade sig repræsentere ved hans Ligbegængelse, men han havde staaet i et Slags privat Venskabsforhold til Beboerne af det gule Palais, og navnlig havde han vist megen Interesse for Prinds Vilhelm, da han var Søcadet, og i ingen Familie gjaldt mere end i denne den gamle Sætning, at den som tager Barnet om Haanden, tager Forældrene om Hjertet. At Salicath var den, der havde skrevet Intrepidus mod Danner-Magten, var jo vistnok ogsaa en Anbefaling for ham.² Provst Münter, der havde været den Afdødes 53aarige Ven, holdt Talen og skildrede, hvorledes han havde været glad med den Glade, men hvorledes ogsaa hans gode Hjerte havde ladet ham græde med den Grædende, han talte ogsaa om hans Freidighed i alle Livsforhold. Dette Sidste var jo os Alle, der havde levet med ham, ikke ubekjendt, og ei heller havde vi kunnet undgaa at gjøre den Bemærkning, som en Jevnaldrende fremsatte i Rimets Form, at Salicath er ikke delicat. Han var forøvrigt, hvilket skal nævnes som noget Anbefalende, en af dem, som dannede A. S. Ørsteds Lhombreparti, og den ædle Forudgangne havde ofte let af den yngre Vens udtømmelige Luner.

Paa denne Tid døde Geheimeraad Bluhmes Hustru, født Wandell. Hun blev begravet d. 11te. Kongen lod sig repræsentere ved denne Leilighed, formodentlig første Gang, at den Kongelige Repræsentation ved Ligbegængelser har udstrakt sig til Hustruer; tilvisse ogsaa en temmelig vanskelig Nyhed at komme ind paa. Den Afdøde havde vist mig megen Godhed og Venlighed i den Tid, jeg ressorterede under Bluhme som Cabinetssecretair – 1849–50 – hvilken tillige var en sorrigfuld Tid for mig, da min første Hustru dengang afgik ved Døden, saa var jeg ogsaa i Sørgefølget.

Kongehuset vedblev denne Vinter langt ud paa Foraaret at bo paa Fredensborg. Grunden var, at det ikke blev antaget passende, at det lille gule Palais vedblev at være Familiens Bolig. Det af Kong

Frederik den Sjette og Dronning Marie Sophie Frederikke i sin Tid beboede Palais var derfor bleven bestemt til Residents, dog med Bibehold af det lille Palais. Høiesteret skulde nu udflytte, og Værelserne omordnes og tildels decoreres. Ogsaa blev der nu Spørgsmaal om Inventarium. Staten vilde ikke bevilge nogen Sum dertil, efter hvad man kunde fornemme. Omsider maatte Kongen bestemme sig til Selv at udrede det fornødne Beløb, og det overdroges Hofmarskal Kammerherre Løvenskjold at varetage det Fornødne i den Henseende. Meublementet kostede vistnok 60–70000 Rdl., var tilvisse ogsaa ganske smagfuldt, men det passede ikke til de ældre nagelfaste Gjenstande, som fandtes paa Palaiet saasom Speile og Consoller m. m. Disse vare nemlig i Stil fra Juliane Maries Tid (de riflede Meubler), medens de nu anskaffede vare i den ældre Rococostil (de snirklede Meubler) fra Sophie Magdalenes Tid*.

I Slutningen af Januar blev Prinds Hans, som alt nu var et fast Inventarium ved Hoffet, meget syg paa Fredensborg, og man antog endog, at det var livsfarligt, men han gjenvandt dog atter sit Helbred. Det vilde virkelig have smertet Kongen meget, om han var gaaet bort. Prindsen ansaas som Familiens mest begavede Medlem, han er i hvert Fald den mest belæste og er vel heller ei uden en vis Begavelse, men han ved dog ikke ret at bedømme, hvor meget Andre kunne taale af Monologer, som de ikke selv holde. Som bekjendt blev Prindsen nogle Aar efter Vicekonge i Grækenland under en Reise, som Kong Georg maatte foretage for sin Helbreds Skyld.³ Den Kongelige Neveu skal have fundet, at Vicekonge Johannes havde gjort sig alt for aimabel for det hellenske Folk og skal have besluttet ikke oftere at benytte den Kongelige Onkel i saadan Stilling. Under en senere Reise blev den elskværdige Dronning Regentinde, dette var jo i alle Fald sikkrere.⁴ Senere tog den høie Herre ogsaa hende med paa Reise, hvilket dog var ham endnu bekvemmere, og saa regjerede Ministrene og fik kun for en stor Del telegraphiske Villiesyttringer.

[348] Hvorvidt det er sandt, hvad jeg tror et andet Sted at

* Jeg havde senere Leilighed til i Rusland at se hele store Meublementer paa Lystlottene fra disse forskjellige Perioder, som der svarede til Perioderne under Keiserinderne Elisabeth og Catharina 2.

have omtalt, at Keiser Napoleon skulde have udset Prinds Hans til Gemal for en Prindsesse af Huset Bonaparte, men at dette mødte Modstand hos Prindsen selv eller hans Slægt, det tør jeg ikke have nogen bestemt Mening om; men det har jeg fra en god Kilde, at mere end een Dame af det høie engelske Aristocrati, da Prindsen i 1870 eller 1871 opholdt sig i Besøg hos Prindsen af Wales, gjerne havde med sin egen elskværdige Person ladet følge nogle Dyrger af Guineer, som vilde have givet en meget anselig Quotient, hvis man deri havde divideret det Beløb af 6000 Rdl. aarlig, som Prindsen havde i Appanage af det Glücksborgske Hertugdømme. Men saa var vedkommende Dame jo tilvisse ogsaa blevet Cousine af den tilkommende Dronning af England og Keiserinde af Indien, derhos dog jo ogsaa af den augustenborgske Prinds, der giftede Dronningens Datter.⁵ Jeg ved ikke, hvad der har hindret Prinds Hans fra at forlade sin ensomme Stand, men det ved jeg, at det efter min Mening maatte være meget haardt at tilbringe sit hele Liv med Benene under en Broders Bord og med hele Personen i hans Seng, selv om denne Broder, som tilvisse er Tilfældet, er den personificerede Godhed og Broderkjærlighed.

Det var paa denne Tid, at der begyndte at vise sig en Spalting i Ministeriet, idet Heltzen havde indladt sig paa de Hansen-Moltzen-Birchske Vidtløftigheder.⁶ I sin absolutistiske Iver havde han villet skaffe sig Oplysninger om, hvad der foregik i den Leir, som han ansaa som sig fjendtlig, og han lovede aabenbart et lille Embede ud som Pris for Meddelelserne: han gav endog noget Skriftligt fra sig, hvilket jo var mageløs uforsigtigt. I Slesvig havde han været anset for en dygtig Embedsmand, og jeg har selv den bestemte Mening, at han var en retskaffen Mand af ikke ringe Evner; men han havde indlevet sig for meget i et slesvigsk Amtmandsembedes Detail til at være skikket for større Forhold, og han havde ogsaa praktiseret vel længe i det slesvigske Partitracasseri, hvor Angivelser hørte til Dagens Orden, til at han skulde anse det for en stor Brøde at sætte lidt Lokkemad paa Krogen. Nu kom hertil, at Heltzen ogsaa i det store politiske Spørgsmaal om Grundlovsudkastet forekom sine Colleger at holde gode Miner med de oppositionelle Bondevener.⁷ Jeg har noteret: Den 14de Februar 1865 Statsraad, hvori det bestemmes, at man skulde holde

fast paa Grundlovsudkastet. Heltzen forpligtede sig til at udtale i Repræsentationen, at han sluttede sig ganske til det øvrige Ministerium. Collegerne søgte altsaa Garantier. Af en Afskrift af en Beretning af 20de Februar fra Justitsministeren til Kongen, hvilken jeg vedlægger til Bilagene, vil det yderligere ses, at Ministrene ogsaa søgte Garantier ved den ommeldte Hansens Bortsendelse.⁸

Den 10de Februar underskrev Kongen første Gang en Dødsdom, (Forbryderen Tofte, der havde søgt at dræbe en Opsynsmand ved Tugthuset ved Horsens). Det gik Kongen meget nær, og jeg maatte efter Hans Majestæts Ordre føre en Correspondance med den Ulykkeliges Sjælesorger. Jeg vedlægger de derhen hørende Papirer til Bilagene.⁹ Den 15de Februar blev den Ulykkelige henrettet.

Vinteren indtraadte i Slutningen af Maaneden med megen Sne, og endnu var Fredensborg dog Residentsen for Kongefamilien. Jeg har noteret fra den Tid, hvorledes jeg paa en Spadseretur i Haven, traf Hendes Majestæt Dronningen med Deres Kongelige Høiheder Prindsesserne Dagmar og Thyra i Dybden af den saakaldte Sukkenes Allé (Bournonville der var Hjemmeboer paa Fredensborg, tror jeg havde givet den Navnet), da vi saa fra Høiden af Alleen Hans Majestæt og Hofmarskal Løvenskjold trækkende Frøken de l'Escaille i en lille aaben Slæde. De løb med hende ned ad Skraaningen og indrettede det saa snildt, at de væltede hende netop, saaledes at hun bogstavelig rullede hen for Dronningens Fødder: elle avait des formes rondes. Hun lo og fandt Sagen meget morsom, og det kunde vi andre jo let stemme i med. L'Escaille var fra Brüssel, havde været Gouvernante i det anhaltske Hus, var nu her i samme Stilling for Prindsesserne. Hun var vakker og af frisk Livlighed. Hun fulgte senere med til Petersborg som Selskabsdame for Prindsesse Dagmar og modtog af hende en Pension; derefter var hun nogen Tid hos Prindsesse Thyra, fra hende afgik hun ogsaa senere efter Confirmationen med Pension. Nu er hun paa Grünholz hos Prinds Frederik og Gemalinde som Gouvernante for Børnene.

Jeg har fortalt den ovenanførte lille Scene med l'Escaille for at give et Bidrag til at skildre Tonen ved den nye Kongehof. Det var et i det Hele taget gemytligt Liv med en Lystighed, der idelig og

idelig tog sin Tilflugt til Bevægelse i fri Luft, til Kraftprøver, til legemlige Øvelser og helst til Leg. Kongen legede altid efter Bordet med Børnene, og Børnene legede indbyrdes ofte med drøie Slag, men altid, og derved udmærkede Familien sig fremfor alle Familier jeg har kjendt, ved milde og glade Miner – fik Valdemar et vældigt Drag af Thyra paa den Del af Personen, som meget fremhævedes ved den korte Trøie, kunde hans Smil maaske være lidt tvungen, men det var dog et Smil og havde aldrig en vred Mine ved sig. . . .

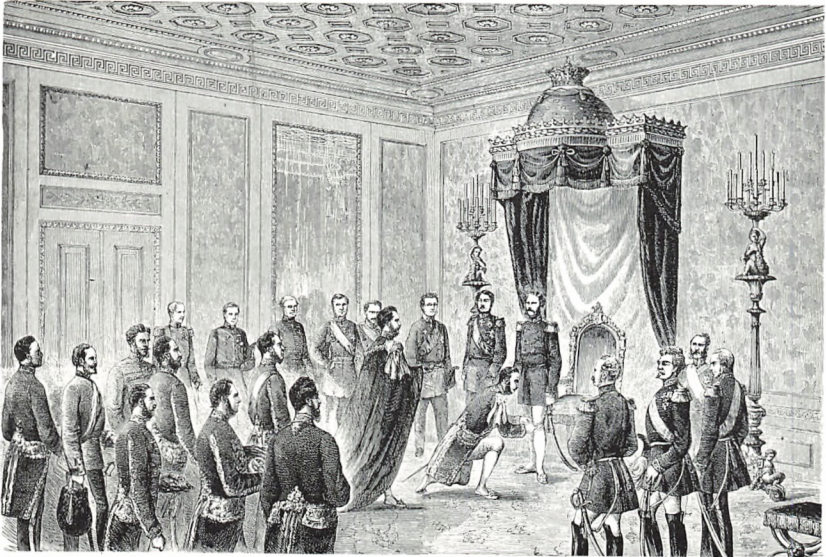
Den 3die Marts indtraadte jeg i min combinerede Post som Directeur for det Kongelige Døvstumme-Institut og som Formand for Bestyrelsen af det Kongelige Blinde-Institut. Det er en Honneurpost uden Gage – tværtimod med Udgifter, thi man kommer ikke i Berøring med saamange Ulykkelige uden, at Haanden jo imellem maa gribe i Lommen. Jeg var alt forinden indtraadt som Formand i Foreningen til at fremme Blindes Selvvirksomhed, om hvilken dette end mere gjælder, senere blev jeg Formand i Tilsynscommissionen for det Kellerske Institut for uegentlig Døvstumme, der undervises efter Talemethoden. Det Hele udgjorde en Stilling, som i ikke ringe Grad optog og endnu optager min Tid. Jeg tilføier ved at gjennemlæse dette den 31te Januar 1880, at jeg nu ogsaa er designeret til at have Tilsyn med Anstalten under Keller for uheldbredelige Aandssvage syd for Valby og at være Directeur for Anstalten for Døvstumme efter Talemethoden i Fredericia.

Omsider forlagde Kongen og Dronningen den 10de Marts Residentsen til det nymeublerede Amalienborg. Dronningen beboede Beletagen, Kongen Stueetagen, i Mezzaninen boede Prindsesserne, Prinds Valdemar og Hofdamerne. Det gamle Forgemak fra Frederik den Sjettes Tid blev nu den større Spisesal, og mindre Spisesal, som jeg tror var Bibliothek i hin Tid, laa indenfor; Kong Frederiks Audiensgemak blev Selskabssal, indenfor hvor Kong Frederik havde Arbeids- og Soveværelse, blev nu Audiensværelse, – Kongen gav forøvrigt som bekjendt sine store Audienser paa Christiansborg – og indenfor dette igjen var Kongens Arbeidsværelse. Den 17de Marts var om Aftenen efter Bekjendtgjørelse i Avisen den først Cour i Dronningens Locale for de 2 Klasser og

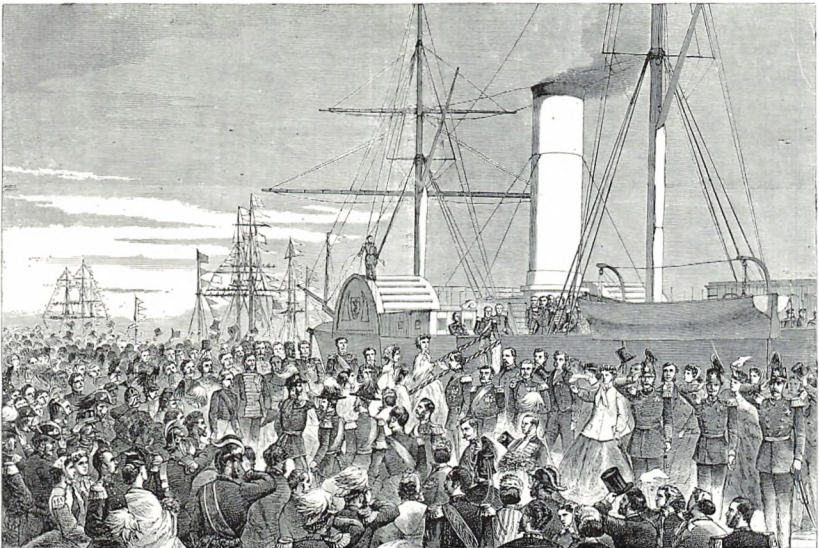
Kammerjunkere med præsenterede Damer, derefter var der Concert. Den 18de spiste jeg alene med den Kongelige Familie – Hofmarskal, Adjutant og Hofdamen vare altid Deltagere i Taflet. Prindsesse Dagmar, der nu snart skulde være Storfyrstinde, havde sin Nød med de Yngre, der ikke endnu havde kunnet glemme, at det kun var nogle faa Maaneder siden, at hun havde leget med dem som Ligemænd; hun betroede mig, at Thyra havde vistnok drukken for megen Vin ved Bordet, Hendes Kgl. Høihed nødte mig dog ikke til at tro, at Vinen skulde være nødvendigt Motiv for, at den yngre Søster skulde glemme „Afstanden“.

Kongen sagde mig om Formiddagen før Soiréen den 17de Marts: „Jeg faar nok Utak for min Soirée iaften“. Jeg svarede: „Deres Majestæt faar i hvert Fald ikke den Tak, som De vilde have faaet, saafremt De havde ladet udgaa formelige Tilsigelser og derved havde undgaaet, saaledes som sket er i Avisen, at nævne Klasserne, og saafremt De ikke havde ladet det svælgende Dyb mellem de to første Klasser og Kammerjunkerne aabent. Deres Majestæt maa erindre, at i den 3die Klasse, der ikke er taget med, findes Fremtidsmændene, Departementscheferne, Høiesteretsassessorerne m. fl.“ Kongen svarede: „Nogle tale om Adelen, De taler om Departementscheferne, det er nu Deres Klasse“. Jeg svarede lidt pathetisk: „Jeg har intet personligt Spørgsmaal i Sagen. Selv hører jeg til anden Klasse, og min Hustru er ikke præsenteret ved Hoffet.“ Min høie Herre havde forøvrigt aldrig ladet mig kjende nogen Forskjel mellem Adel og Ikkeadel, og jeg selv har aldrig havt den Tankeretning, at jeg har lagt Mærke til, at saadan Distinction gaves.

Den 20de Marts afgik Hegermann-Lindenchrone som Generaladjutant hos Kongen og efterfulgtes af Kauffmann. Paa denne Tid begyndte Bladenes voldsomme Angreb paa Heltzen i Anledning af den ovennævnte Sag. Det var dog især Erik Bøghs Artikler „Heltzen og Moltzen“ i Folkets Avis, der bragte en Latterens Tirailleurd ud over stakkels Heltzen, som maatte blive frygtelig for ham, der ikke var utilbøielig til paa Grund af en vis Ironi – skulde det vel være – at antage, at han havde Latteren paa sin Side, men ogsaa uhyggelig for hans Colleger i Ministeriet (Artiklen af 13de Marts vedlægges).

6. Christian IX modtager hosebåndssordenen på Amalienborg

7. Prinsesse Dagmar går ombord på „Slesvig“ for at rejse til Rusland

8. Overhofmarskal
Waldemar Oxholm

9. Finansminister
C. N. David

Den 24de Marts var der Soiree efter Indbydelseskort med S. u. Jeg har paategnet dette Kort følgende Strøbemærkninger: Couren for de to første Klasser og Kammerjunkerne den 17de Marts, der var tilsagt i Avisen, fandt ikke Anerkjendelse. Skjønt aristocratisk i sit Anlæg havde Greverne og Baronerne uden Lehn ikke kunnet komme med, og mellem de høieste Rangspersoner ulmede stor Misfornøielse – man tænke sig, at de uadelige Ministres Quaade, David og Heltzens Fruer havde gaaet foran Lehnsgevinderne, ja hvad endnu værre var foran Dannelskjolderne. Nu blev Soireen den 24de given, til hvilken alle Grever og Baronere vare indbudne, men de vilde nu have været tilsagte, saaledes som det før havde været Skik. Blandt de notable Damer paa denne Aften bemærkedes Grevinde Ahlefeldt-Langeland, en uhyre Maskine med en monstreus Juvelklump midt i Panden; Kammerherreinde Johan Bülow, der usurperede sig Rang 2. CL. 4 (paa Grund af, at hendes Mand skal have været Hofchef) og gjorde sig særlig gjældende ved en Solfarino rød Kjole, forøvrigt ved at tale ringeagtende om de Andres Toiletter, hvormed hun end mere forbitrede den egentlige „Cirkel“ (hun var født Riegels), den fraskildte Fru Falsen med Datter, Fru Overskjænken med en rød Fløiels Robe – noget usædvanligt dengang – som den næsten blinde Fru Classen vidste at forklare var taget af en ældre Kjole, som var brugt ved de og de Leiligheder . . .¹⁰

Den 26de Marts var der en Diner hos Kongen, hvor man saa Flere, der havde været paa Omtale til Ministre og det navnlig Mænd, som antoges at kunne gaa med Heltzen [349] saaledes Etatsraad Worsaae, som Heltzen alt i sin Tid vilde have taget med sig ind i Ministeriet, Godseier Estrup, Kammerherre Jessen, der var ad omnia paratus og Generalauditeur Scheel. Samme Dag eller næste var der stillet den Interpellation i Rigsraadets Landsting af Capitain Jacobsen: „Finder Regjeringen ikke, at de i Fædrelandet No. 56 mod et af dens Medlemmer reiste Beskyldninger ere af en saadan Beskaffenhed, at Regjeringen maa frigjøre sig for den Skygge, som derved er kastet paa dens Ære og Anseelse?“¹¹ Forespørgslen sluttede med den Erklæring af den fungerede Conseilspræsident Tillisch, at Regjeringen ikke vilde tøve med at handle. Kongen havde Deltagelse for Heltzen og

vilde vel egentlig helst have et Ministerium, som var dannet af ham; jeg havde gjentagende sagt Kongen, at Opinionen om Heltzens Dygtighed havde lidt saameget, at det vilde være ham umuligt at sammensætte et Ministerium. Den 23de Marts indgav Ministrene Bluhme, David, Lütken, Quaade og Tillisch virkelig ogsaa deres Demission – derimod ikke Hansen og Heltzen, Moltke var i Lifland. – Den 29de Marts stillede J. A. Hansen, Høgsbro, Møller, Nyholm og C. Rimestad følgende Forespørgsel: Vil Justitsministeren meddele Rigsdagens Folkething saadanne Oplysninger om de Forhandlinger, der ere førte med Copist Hansen om dennes Begjæring om Tilladelse til i nogen Tid at forlade sit Embede for at foretage en Reise (til Paris, hvor han havde vidst at indlede nogle Forhandlinger underhaanden med Nogen eller Nogle, der vare bemyndigede dertil af Keiseren, maaske endog paa egen Haand, angaaende det slesvigske Spørgsmaal, som vi jo senere skulle se, Keiseren ikke havde ganske opgivet uagtet Fredsslutningen i Wien), med hvad dermed staar i Forbindelse, at Thinget derved kan blive sat istand til at fælde en selvstændig og begrundet Dom om denne Sag?¹² Heltzen var selv mødt og forsvarede sig selv, ingen af hans Colleger vare tilstede. Forsvaret var kun middelmaadigt, han gik for meget i Detail, indrømmede for meget. Han blev angrebet paa den voldsomste Maade af Bille og Klein, men især af Hage; han forsvarede taliter qualiter af Tscherning og J. A. Hansen. Jeg overværede denne uhyggelige Debat, der varede i 6 Timer og sluttede først Kl. 1 om Natten.

Mit Raad til Kongen var at modtage Ministrenes Demission og derefter at overdrage Bluhme at danne et nyt Ministerium. Dette var det skaansomste for Heltzen og egentlig det værdigste for Kongen, der dog havde vist saa megen Interesse for Heltzen. Men efter at Bluhme havde talt med Kongen, blev jeg sendt til ham og fik da som sædvanlig en hel Manuduction. Om Aftenen den 30te Marts blev Heltzens Demission underskrevet; han fik dog saavel et særskilt Anerkjendelsesreskript som en Haandbillet fra Kongen. Jeg har tilføiet om Heltzen ved at referere denne Begivenhed i min daglige Notitsebog. „Fanatisk mod Skandinavismen brugte han urette Midler, men er forøvrigt en brav Mand. Kun Partihad kunde skildre hans Brøde med saa sorte Farver, som sket

er. Hofpartiet hævede paa den anden Side Heltzen meget høit, men dette vil nu ikke sige meget, da det ingen Indflydelse har. Vi skulle nu se, om Alliancen imellem dette og de saakaldte Herremænd, Bondevennerne og Augustforeningen kunne bringe Heltzen frem igjen. Jeg tror det ikke.“

I Heltzens Sted indtraadte den afskedigede Politidirecteur Bræstrup d. 7de April i Ministeriet. Han havde været en god Politidirecteur, men nu var han alt 76 Aar og var ogsaa for stor Detailist til at kunne gjøre sig gjældende som Statsmand; han var af den retskafneste Tænkemaade og af ikke ringe Kundskaber navnlig i Sprog, af hvilke han talte flere. . .

Den 8de April var det Kongens Fødselsdag, der blev høitideligholdt med Kur og Taffel. Kongen fik Brev fra Monrad, der sendte sin Oversættelse af Esaias. I Brevet stod til Slutning, at han altid havde været Kongen hengiven, hvad saa end „Oxer og Asener“ maatte sige. Han sigtede vistnok med det første af disse Ord til Oxholm, ellers kunde man ikke forklare denne Plumshed. Jeg sad senere ved Taflet hos Monrad, og jeg sagde ham, at Kongen havde fundet, at der i hans Brev var en egen bibelsk Skrivemaade, hvorover han lo meget. Vi talte om „den hemmelige Historie“, som han forsaa vidt benægtede, som der virkelig var Ordre til at kæmpe ved Dannevirke, men han dadlede meget Udtalelserne fra Kongens Omgivelser og blandt disse specielt Dahls. Han soutenerede den Mening, at Krigen skulde have været fortsat, Europa vilde da nok omsider have blandet sig deri. Jeg mente, at saavel Kongen som han vare slet underrettede fra London: dette syntes han at indrømme, han modsagde det i hvert Fald ikke. Vi talte om den daværende Stilling, han troede ikke, at Udvalgets Forslag til Forfatningen vilde gaa igjennem, mente, at Bræstrup maatte blive Conseilspræsident, dadlede Ministeriets Vaklen, Davids Udtryk om Bondevennerne som „kofteklædte“ . . .¹³

Den 11te April. 49 Medlemmer af Rigsraadets Folkething indbringe nu Forslag til en Adresse til Kongen om Forfatningssagens Løsning gjennem Rigsdagen; men den kommer ikke til Forhandling, da Rigsraadets anden overordentlige Samling sluttes af den fungerende Conseilspræsident Indenrigsminister Tillisch ved et Kongeligt Budskab dateret 10de April. Kongen havde den 14de

førend det Statsraad, der paa denne Dag afholdtes, paalagt mig at referere et Exposé af Bluhme, hvori denne udviklede et Cunc-tatorsystem, der bestod i at sende Rigsdagen hjem for at forhindre den i at tage Beslutning i Forfatningssagen og derefter vente paa en Bedring i Stemningen. Efter det, der var foregaaet i Stats-raadet, blev der udfærdiget en Ordre til Rigsdagens Slutning dateret den 15de April, men Kongen underskrev den ikke, thi han havde telegraferet efter Grev Frijs allerede den 14de Aften. Grev Frijs antoges nemlig at staa Bondevennerne nærmere end det daværende Ministerium, der havde fornærmet dem ved Davids „kofteklædte“, ligesom paa mange andre Maader stødt dem fra sig. Om Aftenen den 14de efter Telegrammets Afgang havde Kongen dog igjen været hos Bluhme, som naturligvis gjorde Hans Majestæt det forfærdelig hedt, og Han vilde atter have standset Frijs Reise, men Oxholm afholdt Ham. Jeg var ogsaa af den Mening, at det vilde gjøre Stillingen bedre, om end Frijs kunde komme overens med Bondevennerne, at Forsøget var gjort. Jeg raadede ogsaa Kongen lige ud at sige Bluhme det. Hvilket Han ogsaa gjorde, og Hans Majestæt var meget lettet, da dette gik godt af. Den 16de om Morgenen var Frijs kommet, og jeg gik strax efter Kongens Ordre til ham. Han vilde gjøre Sit, han troede ikke paa den bedre Stemning og saa Fare i Nølen. Jeg raadede ham til snarest at se J. A. Hansen. Den 17de var jeg atter hos Frijs; han havde truffet en Overenskomst med General Hansen, om at denne skulde træde ind i Ministeriet, men han havde ikke kunnet enes med Tscherning; han viste mig skriftlige Stipulationer, han for nogen Tid siden havde truffet med J. A. Hansen med Hensyn til det brændende Spørgsmaal Landsthing – Halv om Halv efter høiere og lavere Census for Landbøerne, 8 fra Kjøbenhavn, Kongevalgte aabent Spørgsmaal. Næste Dag saa jeg atter Frijs, som havde opgivet at benytte Heltzen – hvilket jeg ogsaa paa det Indstændigste maatte anbefale – han tænkte paa Rosenørn-Teilmann, Ramus, Grove, men dette tilfredsstillede ham egentlig heller ikke, han vilde vel ogsaa, at det skulde være mere constateret, at det daværende Ministerium ikke kunde gennemføre dets Program. Da Grev Frijs derhos jo heller ikke dengang kunde give hverken nogen bestemt Plan, ligesom han heller ikke egentlig havde bestemte

Personer til Ministeriet, saa raadede jeg Kongen til ikke at gaa videre med Frijs, og Hans Majestæt underskrev nu den 18de April det den 15de daterede aabne Brev om Rigsdagens Slutning, hvorefter Grev Frijs tog hjem, ganske tilfreds denne Gang at være sluppen for videre Tiltale. Samme Dag reiste Prindsesse Dagmar, ledsaget af sin Moder Dronningen, Kronprindsen, Overhofmarskal Oxholm og Comtesse Reventlow for endnu engang at se sin Brudgom, om hvis Tilstand der forlød de alvorligste Efterretninger fra Nizza.

[350] Allerede den 24de April modtog Kongen Telegram fra Keiser Alexander fra Nizza: *Mon cher Nixa a rendu sa derniere soupire minuit, 50 minutes, que la volonté devine serait fait. Marie et la jeune promise furent admirables.* Det var under denne alvorlige Stemning hos Kongen, at Afsendinge fra England vare komne for at bringe ham Hosebaandsordenen fra Dronningen. Det kunde jo heller ikke andet end næsten se ud som en Spot at vise denne Opmærksomhed paa en Tid, da Mindet over de skuffede retmæssige Forventninger til England i Nødens Stund laa saa nær, man maatte tilvisse ogsaa tænke paa 1807, da Englænderne røvede Flaaden, men efterlod den lille Lystjagt, som var givet Christian 7. Den 25de skete den høitidelige Overlevering paa Amalienborg ved middelalderlige Ceremonier, jeg kom virkelig til at tænke paa Sangen, jeg hørte i min Barndoms Tid „Marlborough“ (eller som vi sagde: Malebrok) er død i Krigen“, hvor det skildres, hvad den Enkelte bar ved hans Ligbegængelse, da jeg saa disse eiendommelige Skikkelser (hvoraf En havde været her i 1816, da Frederik den Sjette, der ved Englands Hjælp var berøvet Norge, fik den samme Orden) marschere op efter den egentlige Sendemand Lord Cowper med de enkelte Dele af Ordenens Prydelser. Hans Majestæt havde maattet, da han ingen Ridderdragt besad, iføre sig hvide Knæbenklæder med Silkestrømper til Uniformsfrakken for at modtage Decorationen om Knæet. Det saa helt kunstigt ud. Om Middagen spiste Dherrer Overbringere ved Taflet, men forøvrigt var der ingen Høitidelighed paa Grund af de sørgelige Efterretninger fra Nizza. . . .

Den 4de Mai havde „Fædrelandet“ en mærkelig Artikel, der begyndte saaledes: Dersom en Fremmed spørger en med Forhol-

dene nogenlunde bekendt Dansk, hvad der nu egentlig er det Charakteristiske ved Hans Majestæt Kong Christian den Niendes Regjering, saa vilde denne maaske nok kunne paapege adskillige andre Eiendommeligheder, der bestemt adskille Tiden efter 15de November 1863 fra Tiden før, men en maatte han fremhæve som den første og væsenligste, fordi den er den mest indgribende, nemlig de idelige Ministercriser, eller om man vil, den næsten permanente Ministercrise, der med nogle ikke store Mellemrum har varet lige siden hin Hans Majestæts Thronbestigelses Datum. Artiklen slutter, efter at have givet en Skildring af disse Criser og efter at have fremhævet, hvormeget Kongens personlige Meninger gjordes gjældende, „Og vilde Kongen vælge sine Ministre vilkaarlig blot efter sin personlige Anskuelse og Følelse, og endda ikke var istand til ret længe at arbeide sammen med dem, og endda ideelig fremkaldte Kriser, der lammede Forretningernes Gang og udbrede Usikkerhed over alle Forhold – ja saa vilde ingen Laquairesse kunne forhindre den Mening fra efterhaanden at udbrede sig, at Kongen selv var uduelig til at regjere.“ Det var jo et stærkt Angreb, dets nærmeste Grund var vel Kongens Holden paa Heltzen. Man maa indrømme, at Kongen paa den Tid endnu ikke var tilstrækkeligt indlevet i det constitutionelle Liv, og at Hans Majestæt ofte ansaa det hos Sine Ministre for Vrangvillighed og Uvillie som var bydende Nødvendighed constitutionelt taget.

Den 8de Mai reiste Kongen, Dronningen og Prindsesse Dagmar imøde. (Kronprindsen gik over England hjem). Ved Hjemkomsten var Residentsen forlagt til Fredensborg. Jeg var derude den 11te Mai paa Fredensborg, Dronningen fortalte efter Bordet om Reisen. De mødte Keiser Alexander i Dijon. Keiser Napoleon havde ladet alle Jernbanetog standse og beordret tredobbelt Hurtighed for deres Tog. De kom ogsaa endnu inden Storfyrstens Død; han havde slynget sin Arm om Dagmars Hals og holdt hende i Haanden, men han havde ikke formaaet at tale til hende. Keiseren havde sagt til Dronningen: De har tilvisse mistet en Søn i Nixa, men jeg har mistet baade en Søn og en Datter.

Den 21de Mai døde min gamle Ven „gamle Thomsen“. Han døde paa Prindsens Palais, hvor han havde boet i et Decennium mellem de Samlinger, han havde skabt. Han var i sine sidste Aar,

før Sygdom kom til, og det var dog kun meget kort, at han bandtes af physiske Lidelser, som jeg saa ofte sagde ham, og som heller ikke af ham blev modsagt, Danmarks lykkeligste Mand: Ingen besad en saadan Folkeyndest som han, Ingen havde i samme Maade „den vidunderlige Glæde“, som Jean Paul omtaler, „at se Noget voxe under sine Hænder“.

Den 23de overværede jeg efter Indbydelse af Herlufsholms Forstander Geheimeraad Hall 300 Aars Mindefesten paa Herlufsholm for Herluf Trolle og Birgitte Giøe. Det var en i alle Henseender skøn Dag; Hall havde haft en gastrisk Feber, men var nu igjen saa vel, at han kunde holde Talen ved Bordet, Sangen i Kirken, Richardts Sang ved Bordet vare smukke Puncter i den vellykkede Fest; om Aftenen gjorde jeg endnu en Vandring gjennem den yndige Skov, hvor der var utallige Nattergale ned til Nestved, hvor jeg besøgte min Cousine, gift med Kjøbmand Withusen. Den næste Dag tog jeg til Randers for [at] besøge mine Forældre, min Stedfader havde ønsket endnu engang at se mig forinden hans Død, og det blev virkelig ogsaa sidste Gang, jeg saa ham. . . .

Den 5te Juni var der Grundlovsfester i Dyrehaven. Kongen undskyldte sig med sin Familiesorg.

Da jeg overtog Posten som Directeur for Døvstumme- og Blinde-Institutterne havde jeg betinget mig at maatte foretage en Reise til Udlandet for at gjøre mig bekjendt med nogle af de betydeligste Anstalter i den Retning. Jeg havde tilvisse et utile dulci for Øie. Jeg ledsagedes af Cand. juris Chr. Møller, en Søn af min Ven Lægen Dr. Møller i Randers, en velinstrueret ung Mand.

Den 7de Juni Aften reiste jeg til Malmø for om Natten at gaa med Postdampskib til Stralsund. Jeg naaede den 8de Juni Aften Berlin saa betimelig, at jeg med min unge Ledsager, der endnu ikke havde været her, kunde gjøre en Kjøretour om i Byen for at se de betydeligste monumentale Bygninger. Næste Morgen gik vi til Dresden, jeg gjorde om Eftermiddagen mit første Besøg hos Georgs paa Blindeinstituttet og tog om Aftenen til Tharand med det smukke lille Klippeparti og Bøgeskoven „die heiligen Hallen“. Allerede Kl. 7 næste Morgen var jeg atter paa Blindeinstituttet og blev der i flere Timer, saa derefter Døvstummeinstituttet og rei-

ste Kl. 3 op ad Elben til Schandau, Roserne stod der i deres skjønneste Blomstring, hvilket næsten er 14 Dage tidligere end hos os. Jeg traf paa Dampskibet Departementschef Leuning, der siden blev Justitsminister, og Inspecteur ved Vridsløselille Bruun, der reiste vist paa Fængselsvæsenet – dog vel ogsaa i skjøn Forening af utile dulci – Møller vilde gjerne have et Begreb om sachsisk Schweiz (jeg havde tidligere set dette Schweiz en miniature). Vi toge da ud næste Morgen med Vogn til det saakaldte Vandfald, rede derfra til Kuhstall, derfra atter til Gross Winterberg, hvor vi toge Frokost, gik bergab til et bestemt angivet Sted ved Elbbreden, hvorhen der var bestilt en Baad og gik da medstrøms tilbage til Schandau, hvorfra vi efter at have taget Middag Kl. 3 toge med Schnellzug til Prag. Vi kom endnu saa tidlig der, at vi kunde fra Hradschin se Solen gaa ned over den gamle interessante By med dens 60 Kirker. Den næste Morgen i Tein Kirken for at se Tyge Brahes Ligsten og i den smukke gamle St. Jacobs Kirke for at høre Messe, derefter med Jernbanen til Wien. Efter at have passeret Grændsen af Mæhren ser man for første Gang Maisplanten dyrket paa Agrene, det er jo i det Hele taget interessant paa vor Tids hurtigere Reiser at lægge Mærke til Planternes og Trærernes Grændser, til Dyrkningsmaaden af Kornsorterne med Endel mere. Det giver en ikke ringe Erstatning for den tabte Romantik paa de dagelange Kjørsler med Extrapost. Jeg havde været meget heldig med Hotellerne, jeg havde taget ind paa: i Berlin „Mannhardts Hotel“, i Dresden „Zum Kronprinzen“, i Schandau „Dampfschiffshotel“, i Prag „Zum schwarzen Ross“. I Wien vilde jeg nu lade det komme noget an paa Tilfælde; thi jeg sagde til Droschkekusken, at han skulde kjøre os til et Hotel nærved Stephanskirken, hvor jeg næste Morgen vilde høre Messen. Det Hotel, vi kom til, var vistnok af allerførste Rang, i hvert Fald vare Priserne derefter. Det hed Oesterreichischer Hof og var i alle Henseender meget godt. Det var et særligt Held for os, at den næste Dag efter vor Ankomst var en stor catholsk Festdag „Christi Leichnams Fest“ med Processioner til Stephanskirken, i hvilken Keiseren selv deltog, og alle de catholske Kirkers geistlige Pomp var opbudt, medens Militairet paraderede. Det kunde vistnok ogsaa kaldes et Held, at da vi stode for at se paa alt dette, og min

Ledsager og jeg raisonnerede over, hvad vi saa, tiltalte en Hostaaende os paa Dansk og forklarede os Forskjelligt. Det var en Wiener, der i længere Tid havde arbeidet i Kjøbenhavn som Haandværker. Vi besaa dernæst det Liechtensteinske Palads, Volksgarten, den majestætiske spidsbuede Stephanskirke, og toge om Eftermiddagen til Laxenburg med sin Ridderborg og gamle Inventarer samt til det mere storartede Schönbrunn med sit Menageri. Den 16de Juni offrede jeg væsentligen til at se Blindeinstituttet, der var fortrinlig indrettet, men tilvisse ikke uden en vis Ostentation, om Eftermiddagen i Prateren, om Aftenen i Carls-theatret, hvor en Skuespiller Reichenbach gav Gjæsterolle og gjorde mange underlige Kunster. Den 17de gik vi med Courertogget til Triest, over Simmering, gennem den smalle maleriske Celledal, over det øde, stenede Land nord for Triest, hvilken By vi i den mørke Aften saa fra Høidestrækningen dybt nedenunder os med utallige Lys. Vi besaa Byen ved Lampernes Skin, hørte dens utallige Heimchen, hvilket var noksaa hjemligt for mig, der ofte havde hørt denne syngende eller pibende Lyd i min Fødeby Randers og næsten aldrig senere. Kl. 12 gik vi ombord paa et Dampskib for over Adriaterhavet at komme til Venedig. Paa denne Maa-
de faar man gratis Avenuen til Venedig at se og faar det rette Begreb om Byens Beliggenhed, hvilket ofte ikke naas af den, der landveis kommer dertil. [351] Det var en deilig klar Sommermorgen, vi seilede ind til Venedig og passerede de mange Udenværker og Øer ud ved Adriaterhavet. Dampskibet ankrede lige for Marcuspladsen, og saa ofte havde man set dens Bygninger afbildede, at man i samme Øieblik var orienteret om disse og hilste dem som gamle Bekjendte. Vi seilede til Bauers Hotel, strakte os lidt i en Seng, søgte en Veiviser og seilede saa med denne i vor egen leiede Gondol rundt omkring i Byens Canaler under dens Broer fra Palads til Palads, fra Kirke til Kirke. Marcuskirken med sine brillante Loftsbilleder af Mosaik besøgte vi tvende Gange; vi vare i Dogepaladset med dens storartede Sale og kostelige Malerier og saa Udsigten fra dens Altan ud over Canalerne over til Øerne, til Maria della Salute, vi vare oppe i Marcustaarnet, i Frari Kirke, i den nævnte Kirke Maria della Salute, i Arsenalet med Løverne og mange, mange andre Steder, om Eftermiddagen hørte

vi det østerrigske Militair opføre Musik paa den store Marmorplads, og Venetianerne havde, saavidt jeg kunde skjønne, aldeles intet imod at høre paa Barbarernes Musik – saa kom et voldsomt Tordenveir med Regnskyld, og alle maatte vi retirere ind under Arkaderne. Dermed endte min eneste, men høist interessant Dag i Venedig. Den næste Morgen Kl. 4 bleve vi enbarquerede umiddelbart fra Hotellets Trappe i en Gondol, seilede under den store Rialto Bro til Jernbanegaarden. Snart vare vi paa den lombardiske Slette med sin yppige Frugtbarhed, med Vinløvet i Guirlander ved de af Silkeorme afpillede Morbærtræer, med Mais, Hvede og Ris, vi passerede Verona og saa fra Banegaarden den storartede Circus og kom ved Middagstid til Mailand. Der havde vi at ile til Underværket, Mailands Domkirke, at modtage Indtrykket af dens høie Hvælving, dens Kuppel, dens mange Capeller, dens hele rige Decoration, derpaa at ile op paa Taget og paa Taarnet derfra først at dvæle ved denne overvældende Masse af opadstræbende Prydelser og saa tilsidst fra det høieste Punct at skue ud over den vide Slette op mod Alperne, ned mod Apenninerne. Alt uendeligt stort og skjønt. Endnu samme Dags Aften med Jernbanen til Novara, Cavours Fødeby, der var Tid til at se hans Statue og gaa gennem Byen, derfra i den sene Aften til Arona ved Lago Maggiore. Om Morgenen vandrede vi til Carlo Borromeos colossale Statue paa Høiderne nær ved Byen, fra hvilke der var herlig Udsigt over Søen med dens høie Bredder og de nære Bjerge med gamle Borge og Levninger af saadanne. Om Eftermiddagen til Isola bella ved Borromeoernes Slot og dets vidunderlig deilige Have med alle Verdensdeles Planter ligefra Libanons Ceder til Ostindiens Bambus, fra Australiens barokke Stengelplanter til Nordamericas kraftige Fyr. Granatæbletræet med hørøde prangende Blomster og den duftende Magnoleam stode i fuld Flor, Orangetræerne havde baade Blomster og Frugter, Aloverne skød frem af Klipperevnerne. Om Aftenen kom vi med Baad til Stresa ved Søens Bred; der sov vi et Par Timer og traadte ved Nattetid ind i den forbigående Diligence, til hvilken vi havde bestilt Pladser i Arona. Den næste Dag passerede vi den rædsom skønne Overgang over Simplon og kom om Aftenen til Sion, hvis ikke faa historiske Mærkeligheder vi besaa den næste Morgen

og toge derefter med Jernbanen forbi St. Maurice, Chillon, Vevey til Lausanne. Vi bleve der en Dag over og vare saa heldige at træffe min Ven Etatsraad Villemoes fra Aarhus, som derefter i nogle Dage fulgte med os og var til stor Opmuntring ved sit aldrig trætte, gode Humeur. Blindeinstituttet med tilhørende Arbeidsanstalt, Klinik, Trykkeri af ophøiet Skrift for Blinde, Boliger for Familier hos hvilke de Blinde kunde indlogeres, medens de arbeide i Arbeidslocalet, hører til det Betydeligste blandt Europas Humanitetsværker. Den ædle Handemann, en Englænder, der havde skjænket saa meget til denne combinerede Anstalt, var desværre nylig død; vi saa endnu paa en Seiltour paa Genfer[søen] hans yndige Landsted. Dette er nu solgt og udstykket, efter hvad man i Foraaret (1872) fortalte mig, da jeg passerede Lausanne. Den 24de reiste vi til Interlaken og besøgte endnu samme Eftermiddag Giesbach. Den næste Dag vare vi ved Staubbach og forlode det skønne Interlaken (Unterseen) den næste Dag for over Brienzer Søen, Brünic Bjergene, Vierwaldstedter Sø, at komme til Rigi, hvis Top vi naaede samme Aften. Solnedgangen fik [vi] ret heldig at se, men Taage indhyllede Bjerget ved Solopgangs Tid; herlig var Nedstigningen, idet Taagerne fordelte sig, og det fortryllende Landskab traadte frem med de store Søer; interessant var det ogsaa at bemærke Afvexlingen i Vegetationen, medens man steg ned. Den 27de kom vi over Luzern til Zürich, hvor jeg besaa det derværende combinerede Døvstumme- og Blinde-Institut. Den 28de over den skønne Bodensee til Ludwigshafen med det zirlige Havneanlæg til Augsburg med Domkirken og de herlige Frescobilleder paa Husene, som vi havde et Par Timer at se paa, om Morgenen tidlig til Nürnberg. Efter et Par Timers Hvile ud at se Byen, Vischers store Kunstværk, Lorenz Kirken, de mange gamle Bygninger, Borgen i Rundbuestil med de middelalderlige Marterinstrumenter m. m. m. Ved Middagstid videre til Leipzig. Der besaa jeg Døvstummeinstituttet, besøgte min Landsmand Lorch, besaa med ham et litographisk Institut, den smukke Malerisamling m. m. kørte om Aftenen med Jernbanen til Magdeburg. Derfra reiste jeg atter om Morgenen til Lybeck, hvorfra jeg afgik til Korsør og derfra strax videre til Aarhus. Jeg havde nemlig i Leipzig modtaget Brev om, at min Fader var død, og jeg ilede nu til

Randers for at være min kjære gamle Moder til nogen Trøst og Hjælp. Den 7de besøgte jeg min Søster, som endnu dengang var Præstekone i Thorsager. Den 9de tog jeg tilbage til Kjøbenhavn. I min Fraværelse var der ikke foregaaet Noget af Vigtighed; thi at Grev Carl Moltke under 5te Juli var bleven paa Ansøgning entlediget som Minister havde jo nu ingen Betydning. Dagen efter min Hjemkomst døde den ædle Paulli, jeg overværede hans Jordfæstelse i Frue Kirke den 17de Juli. Biskop Martensen blev hans Efterfølger som Confessionarius.

Den 15de Juli høitideligholdtes Halvhundredearsdagen for Enkedronning Caroline Amalies første Komme til Kjøbenhavn ved Nedlæggelsen af Grundstenen til hendes Asylskole i Rigensgade; Bankdirecteur Tietgen, en Mand som nu mere og mere begyndte at træde frem, og som foruden at have skjænket betydeligt til Skovcapellet nu ogsaa havde været Velgjører ved denne Leilighed, holdt Talen, om Middagen var der Taffel paa Bernstorff, hvorhen Kongefamilien havde henlagt deres Residents fra Fredensborg (Dronningen tilbragte gjerne Rosentiden og Badetiden paa Bernstorff, hendes Rosenhave var hende overordentlig kjær og indeholdt ogsaa en rig Flor af de skjønneste Rosenarter) . . .¹⁴

Den 6te September tiltræder Kongen, Dronningen og de hjemmeværende Kongelige Børn en Reise til Fyn og Jylland. Den 7de September, Dronningens Fødselsdag, aabnedes Jernbanen fra Nyborg til Strib. Festtaflet holdtes i Odense, hvor Indenrigsministeren [352] Tillisch holdt Festtalen ved Taflet i Odense og nævnte der den nyindviede Jernbane „Dronning Louises Jernbane“. Den 8de var Kongen og Dronningen, de Kongelige Børn og Følget tilstede ved Aabningen af den fynske Industriudstilling i Odense. Bankdirecteur Bierfreund holdt Aabningstalen. Den 9de dineredes der hos Grev Reventlow paa Brahetrolleborg. Stedet gemmer mange interessante Ting. Portraiter skjænkede Conrad Reventlow af Ludvig den Fjortende, et Meublement, der er anskaffet for de Værelser, Dronning Anna Sophie beboede, naar hun besøgte sine Slægtninge, flere Malerier af Juel, selve Gaarden med Levninger af de gamle Klosterhvælvinger og med Klosterkirken, hvori Thorvaldsens berømte Døbefond, tilbyder ikke ringe Interesse. Under Taffelet kom pludselig Grev Arthur Reventlow, i sin Tid

Amtmand i Tønder, tilsyne; han var gaaet over til Preusserne, og det forekom mig, at hans Komme ikke var vel motiveret. Jeg tror ogsaa, at hans uanmeldte Fremtræden generede Grev og Grevinde Reventlow. Kongen og Dronningen modtog ham imidlertid venligt, hvilket gjorde mig og flere i Følget ondt. Om Aftenen kom vi til Faaborg; derfra Dagen efter til Aarhus. Fra denne By gik Reisen til Randers, hvor jeg besøgte min Moder – jeg havde afslaaet en Indbydelse med Kongefamilien til Clausholm, saa jeg kunde blive Natten over i min Fødeby. Under Kongens korte Ophold i Randers var der en Collation i Skydeselskabets Pavillon. Ved denne udtalte min Ven Amtmand M. H. Rosenørn, at ligesom Kong Christian den Tredie havde givet en Bygning i Randers af oprindelig anden Bestemmelse, nemlig Graabrødreklostret, en Kongeboligs Navn og Afbenyttelse, saaledes vilde det glæde alle Indvaanerne af Randers, om Kong Christian IX nu vilde anvende den ved patriotiske Gaver opførte Bygning, der laa for hans Blikke (Arsenalet), til Ophold for Sig og Familie en kort Del af Aaret. Kongen og Dronningen optog Propositionen meget naadig, og Ideen synes heller ikke at være saa helt forkert, da der slet ingen Kongebolig er i Jylland; Arsenallet anvendes jo ikke efter sin Bestemmelse, og der kunde faas et meget smukt Haveanlæg ud mod Fjorden – som bekjendt førte Propositionen dog ikke til Noget. Fra Randers kørte jeg til Aarhus, hvor jeg igjen skulde træffe sammen med Kongen, med den danske Gesandt i Stockholm Grev Wulff Plessen. Jeg vil her give et ordret Uddrag af mit hoslagte Brev til min Hustru om min Samtale med Greven i Coupeen, hvor vi vare alene: – „Han er ogsaa af min Mening, at Kronprindsen skulde have den svenske Prindsesse“ – Fædrelandets Efterretning om „Ham Selv og de 21000“ skal efter hans Mening være kommen fra en svensk Aventurier Rosenmüller, der som oftest opholder sig i Kjøbenhavn, og med hvem Kong Carl holder Samtaler, ligesom han i det Hele har nogen Faible for Aventurierer.¹⁵ Han talte ogsaa om Grev Hamilton, som han ikke kunde nægte havde handlet meget paa egen Haand, da det aldrig havde været Grev Manderstrøms Hensigt virkelig at slutte nogen Alliance med Danmark, men alene at stille det saaledes i Udsigt, at Europa maatte tro, at det vilde ske for derved at styrke Danmarks Situation“.

Den næste Dag vare vi i Silkeborg og besøgte derfra Himmelsbjerg; næste Dag over Heden til Ringkjøbing, hvorfra vi besøgte Inddæmningerne i Fjorden og Klitterne paa den anden Side af denne samt Plantningerne ved Husby Klitter, som Klitinspecteuren Kammerherre Thygeson foreviste. Jeg kjørte med General Kauffmann, han fortalte mig, at der i Napoleon den Tredies første Keiserdage skal have været Tilbud fra denne til Prindsesse Augusta, men Landgreven vilde ikke tillade det, da han aldrig vilde anerkjende Napoleon som legitim Fyrste. Grev Moltke, der var Gesandt i Paris, skal have betroet det til Brunnow, og dette skal have været Grund[en] til, at Napoleon forlangte Moltke fjernet – det lyder jo helt rimeligt. Søndag Morgen bivaanede Kongefamilien Gudstjenesten i Ringkjøbing Kirke. Aftenen forinden sagde Kongen til mig, at Proprietair Frandsen til Bregninggaard havde talt til ham om Oprettelse af en Understøttelsesfond for Efterlevende af Sømænd, der havde fundet deres Død ved Redningsforsøg, samt at han havde paalagt Frandsen at tale med mig derom. Jeg bad Frandsen at komme næste Morgen til mig. Da han havde udtalt sig, og jeg fandt hans Tanker svævende, bad jeg ham komme igjen Kl. 8. Jeg satte imidlertid en Concept op til en Indbydelse og bad ham om at lade denne trykke og omdele, naar vi gik fra Kirken, efter hvilken Kongefamilien strax skulde reise. Indbydelsen indeholder jo et Stemningsudtryk, og Øieblikket var jo gunstigt derfor. Der blev strax tegnet en stor Sum af Kongefamilien og af de Tilstedeværende. Som bekjendt er Kronprindsen Formand for Bestyrelsen af Fonden.

Fra Ringkjøbing gik vi over Holstebro til Struer, anløb paa Veien derfra Nykjøbing, seilede gjennem Løgstørkanalen til Aalborg, hvor der var stor Diner og Indvielse af Pontonbroen, der fik Navn af Kong Christian den Niendes Bro. Det var ogsaa i Aalborg, at Kongen modtog en Adresse fra Landboere og Arbeidere i Byen og Omegnen, hvori det blandt Andet hed: „– den menige Befolkning vilde foretrække at se Enevoldsmagten restitueret i Deres Majestæts Person fremfor at se Forfatningen saaledes omdannet, at Landets lønnede Tjenere bliver Kongens og Landets Herrer“, og hvori man sluttelig beder Kongen „at gjenindsætte Rigsdagen i dens oprindelige Myndighed og fjerne den ulykkelige Novem-

berforfatning“. Kongen udtalte, at han havde Tillid til sit Ministerium og havde derfor betraadt den Vei, som var kjendt af det Kongelige Budskab, og hvilken han nu maatte følge“. Den 19de var Kongefamilien igjen i Kjøbenhavn, og toge derfra til Bernstorff, hvor den forblev en Del af Efteraaret.

Det var efter Hjemkomsten fra denne Reise, at jeg begyndte at skrive paa mine Meddelelser „Fra fire Kongers Tid“, som nu med mange og lange Afbrydelser og stedse nedskrevne med en meget ilende Pen ere komne (5/11 72) til nærværende Ark. En betydelig Afbrydelse gjorde jo i denne min Beskjæftigelse i ledige Timer – mit otium non otiosum – Texten til Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder, der alle ere skrevne af mig paa 5 à 6 nær (alle Krigerne fra de 3 første souveraine Konger, jeg erindrer dog kun bestemt Tordenskjold og begge Gyldenløverne, som Biographier jeg ikke selv har skrevet) under Mærket P.¹⁶ Fra den Tid af, at jeg begyndte paa 2den Udgave af min Danmarksbeskrivelse, har dette jo været mit Hovedarbeide og maa være det, da jeg har Forpligtelser imod Forlæggerne.¹⁷ Naar denne Udgave ikke har udkommen saa hurtigt, som det er lovet i Subscriptionen, da er dette aldeles ikke min Skyld, men D’herrer Forlæggeres som ikke have havt Træskjærere i tilstrækkelig Mængde til Disposition til at skjære Billederne i Texten. Det er Afbrydelserne i dette Arbeide, der sætter mig istand til at arbeide af og til paa Nærværende. . . [353]. . . .¹⁸

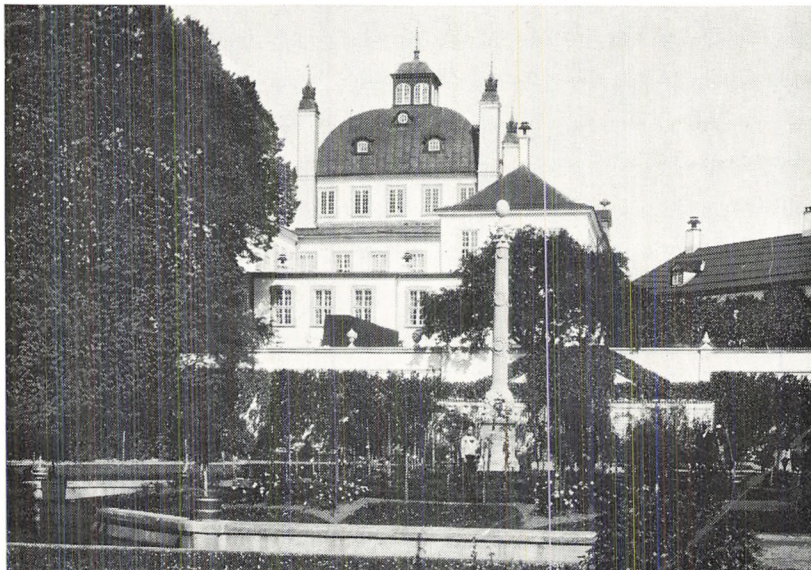
Den 7de October forkastedes i Rigsraadets Folkething et Forslag om, at Novembergrundloven skulde bortfalde mod, at der for Halvdelen af Landstingets Medlemmer sættes en Valgbarhedscensus paa 400 Rdl. Skat eller 4000 Rdl. Indtægt (53 imod 44), samme Thing forkaster endvidere den 9de October et Forslag om at indsætte Junigrundlovens Landsting i den nye Grundlov og et andet Forslag i samme Retning, men med forhøiet Census for Valgretten, men vedtager derimod et tredie Forslag til Landstingets Sammensætning (oprindelig af Klein, men med Amendements af Berg, J. A. Hansen og Winther). Herefter nedsattes d. 13de October et Fællesudvalg for Rigsraadets Landsting og Folkething, og nu kom igjen i dette de Underhandlinger til at gjøre sig gjældende, dog med forskjellige Modificationer, hvilke Grev Frijs og

J. A. Hansen havde pleiet i Foraaret. Formen for Forslaget, man omsider d. 3die November blev enig om, var vel nærmest Estrups; men allerede den 30te October var man naaet henimod Enighed, og jeg blev paa denne Dag kaldet til Kongen, som paalagde mig at sætte mig ind i Forholdene for at give Hans Majestæt en Beretning om Situationen. Jeg skal efter denne Beretnings Indhold – jeg afgav den d. 30te October – meddele, hvad der kom til min Kundskab om Stillingen.

Jeg var da d. 31te om Morgenen baade hos Geheimeraad Bluhme og hos Finantsministeren David. Begge havde de alt i en officieus Artikel i B.T. Aftenen forinden udtalt dem om Situationen, og i samme Retning var nu deres Udtalelser til mig. „Jeg lod i mine Modbemærkninger, hedder det i min Beretning til Kongen, indflyde, hvor høi Pris Deres Majestæt vilde sætte paa, om Ministrene kunne vise nogen Imødekommen med Hensyn til Rigsraadsudvalgets Forslag; men de vare begge i den Grad vedholdende i deres Paastand om ikke at kunne acceptere Forslaget, at jeg er kommen til den Overtydning, at Deres Majestæt maa gjøre Dem fortrolig med den Tanke at skifte Ministerium. Det er vel nu saa, at Fællesudvalget idag ved yderligere Amendements vil søge at give deres Forslag en Tilmærkelse til Ministeriets og navnlig søge at bøde paa den Mærkelighed, at et Sogneforstanderskabsdistrict paa 2300 Indbyggere ligesaa godt vælger en Valgmand som et paa 7000 Indbyggere, men de ville dog næppe komme derhen, at der foretages en principiel Forandring i Forslaget, og uden en saadan vil Bluhme og David ikke kunne bevares, Tillich vel heller ikke. Geheimeraad Bluhme ventede, at Udvalgets Formand Etatsraad Krieger skulde komme til ham til en Conference imorgen tidlig og mente, at Deres Majestæt maatte kalde Geheime-Etatsraad Andræ. Jeg havde alt forinden yttret for David, at dette Forslag forekom mig at være givet par dépit, og jeg troede at bemærke et bifaldende Smil hos Hans Excellence, da jeg sagde det. Andræ har vel forsaavidt stemt for Ministeriet, at han har udtalt den vistnok enestaaende Mening, at naar det af Ministeriet reciperede Forslag ikke blev antaget, der da skulde regjeres med begge Forfatninger, eller som det i vulgair Tale kaldes kjøres med Fire; men Andræ har ogsaa ved sine stringente Menin-

10. Prinsesse Alexandra og prinsen af Wales

11. Fredensborg slot

12. Interiør fra Bernstorff slot

ger, der vel kunne have Matematikens Slutningsrigtighed, men mangler, hvad der er bedre end al Matematik, det er den jevne, gode, sunde Sands for det til Tid og Sted Passende, bragt det derhen, at han intet Parti har. Han vil formodentlig sige, naar han bliver kaldet, at han vel finder det rigtigt, at man under de givne Forhold, for at blive ved Udtrykket, kører med Fire; men at han ikke har fremkaldt disse Forhold og derfor ikke føler sig forpligtet til at prøve dette Kunststykke. I hvert Fald vil han næppe kunne danne noget Ministerium, der vil kunne tilfredsstille Deres Majestæt. Efter min allerunderdanigste Formening vilde det heller ikke være gavnligt for Deres Majestæt at komme ligesom nødvendvungen til den, De derefter vilde henvende Dem til, og det vilde, som Geheimeraad Bluhme ogsaa mente, da sandsynligvis være Grev Frijs. Hans Excellence fremhævede dog Nødvendigheden af, at der ikke gaves Grev Frijs Pleinpouvoir, idet det under de nuværende Forhold var yderst nødvendigt at kjende hans Mening om Sættelsen, forinden saadan Fuldmagt gaves, for at der ikke skulde komme Personer ind i Ministeriet, som Deres Majestæt ikke kunde glædes ved at have der. Hans Excellence tænkte sig som acceptable Estrup og Fønnesbech. Han roste overmaade meget Geheimelegationsraad Vedel og var aabenbart af den Mening, at han kunde blive Udenrigsminister. Jeg tillod mig at afvige fra Hans Excellence i denne Mening, det dog mere af Hensyn til den Opinion, der har dannet sig, end fordi jeg tvivler om Vedels Dygtighed og Loialitet.

Blandt dem Geheimeraad Bluhme frygtede for skulde blive proponerede af Frijs vare [354] J. A. Hansen, Heltzen og Blixen (jeg har dog den Overbevisning, at Frijs ikke havde tænkt paa Nogen af disse). Mod Heltzen talte han ikke, fordi han havde Sagen Moltzen, men fordi han ansaa ham for umoden til at være Minister; Blixen tiltroede han vel heldige Indfald, men han manglede Besindighed og dybere Eftertanke, han mente ogsaa, at Blixen vilde drage Dronningen med ind i Politikken og derved gjøre Kongens Stilling endnu vanskeligere, i hvert Fald vilde det blive sagt, at Kongen ikke kunde gjøre sig gjældende over for disse Tvende. Jeg udtalte min Mening om Udenrigsministeriets Besættelse derhen, at Bræstrup dog maaske var den, der bedst nu

kunde sættes paa denne Post, idet jeg indrømmede, at Bræstrup vel i sin høie Alder og til en vis Grad ukjendt med politiske Forhold, ikke kunde antages at blive meget positiv, men paa den anden Side vilde han heller ikke blive anset for at henhøre til de Doctrinaires Parti, hvilket vilde gjælde om Vedel. David talte noget om Hall, som han indrømmede at være en Mand af de bedste Sentiments, men sangvinsk. Han kunde ikke forstaa, at [han] efter at have modtaget Manderströms Note af 2den December 1863 ikke havde ladet sig det være magtpaaliggende at følge Wodehouses og Fleurys Raad at sammenkalde Rigsraadet snarest muligt. Jeg bragte i Erindring, at jeg dengang havde raadet til, at Kongen, hvis Hall ikke vilde kontrasignere, skulde Hans Majestæt have taget en af sine nærmeste Venner Hegermann eller Oxholm dertil. David erindrede det og sagde, at Oxholm ogsaa havde paataget sig det, men saa havde Hall atter været hos Kongen og raadet til Sammenkaldelse af de kyndige Mænd, hvilket igjen ved nogle Yttringer af Monrad førte derhen, at man indskrænkede sig til et Ministerskifte for derved at bringe Forsoning tilveie.

Den 1ste November var jeg paa Fredensborg. General Kauffmann fortalte mig, at i Sommeren 1864 havde en preussisk Oberstlieutenant Stiele udarbejdet en Plan, hvorefter der fra Rügen skulde gjøres Landgang med 2 Brigader ved Korsør og derfra marscheres mod Kjøbenhavn, hvilket var accepteret; derimod var Landgangen fra Fyn paa Grund af Strømforholdene opgivet. Dette havde ogsaa Rechberg sagt til Kauffmann i Wien.

Den 3die November. Efterat Rigsraadets Fællesudvalg havde vedtaget Forslaget i Forfatningssagen med 27 Stemmer mod 1 (Mourier; Estrup og Castenschiold ikke mødte), indgav Ministeriet sin Demission, hvilken blev modtaget af Kongen. Kongen vidste forinden, at Frijs vilde gaa ind paa at danne et Ministerium og selv være Udenrigsminister. Hans Majestæt sagde, at han vilde have Sick til Directeur. Jeg sagde: Det er meget beklageligt, Vedel er en meget kundskabsrig og en brav Mand. Sick er en Ubetydelighed. Mod dette svarede Kongen, at han skrev meget godt for sig. Dronningen protegerer Sick, han forstaaer sig baade paa Meubler og paa Kniplinger. Senere frafaldt Kongen dog paa Bluhmes Forestillinger Sick, og Vedel blev. Der var derefter Statsraad med de

afgaaende Ministre. Kongen sendte mig efter dette til Grev Frijs, som fulgte med til Kongen. Der blev telegraferet til Oberst Neergaard i Nyborg.

Den 4de. Grev Frijs var hos mig. Han udtalte sin Forventning, at jeg vedblev at være Cabinetssecretair. Han havde været hos Stiftamtmand Dahlstrøm, der havde afslaaet at indtræde i Cabinettet og havde henvist til Liebe, til hvem han havde skrevet, men denne afslog ogsaa. Den 5te var jeg hos Grev Frijs, Neergaard og Grove havde accepteret; Rosenørn-Teilmann, Estrup og Fønnesbech ansaa han som selvskrevne; han talte om Jessen, hvilket jeg bestemt fraraadte. Den 6te var Kongen i Byen og holdt Statsraad med de afgaaende Ministre, som han skiltes fra i al Venlighed, David blev Storkors, Lütken Commandeur af Dannebrog. Frijs havde frafaldt Jessen og erhvervet Leuning, Departementschef i Justitsministeriet (jeg udtalte min oprigtige Anerkjendelse af denne Forbedring i Sammensætning) og dermed var Godseierministeriet dannet. J. A. Hansen med Bondevennerne havde fundet, at deres Interesser vare bedre i Godseiernes Hænder end i de National-Liberales, disse havde beroliget sig med, at Bondevennerne ikke kom til Roret; hvilket de jo tilvisse ikke kunde naa, da de ingen Mænd havde at stille frem som Ministre, dels vel ikke engang socialt præsentable, dels vel heller ikke helt integre, som Frijs meget rigtig senere sagde: Kongen kan tage saa liberale Ministre, men han kan kun tage helt hæderlige Mænd, og det, som baade Frijs selv og navnlig Ploug og Giødwad have til forskjellige Tider sagt om J. A. Hansen, det gjør det mere end tvivlsomt, om J. A. Hansen kan henregnes under Sidstnævntes Tal. Bondevennerne vare dog heller ikke helt tilfredse med Sammensætningen af Ministeriets Herremandsafdeling. Morgenposten yttrede saaledes om Ministeriets Dannelse: „Grev Frijs maa have overset, at Venstre ikke saaledes som nu vilde savne et aabent Øre i Kongens Raad, om f. Ex. Blixen-Finecke eller Carlsen var bleven anmodet om at indtræde i Cabinettet; ja Partiet vilde endog i Zytphen-Adeler have set sig repræsenteret, medens en saadan Tilsidesættelse, som den, der ved Cabinetkets Dannelse er vist et af Landets indflydelsesrigeste Partier, ikke er skikket til at indgyde fuld Tillid“¹⁹

Allerede d. 7de November vedtog nu saavel Rigsraadets Lands-thing som Folkething Fællesudvalgets Indstillinger; men nu skulde Rigsdagen ogsaa gaa ind derpaa og det i 2 ordentlige og eet overordentligt Møde; dette skete ogsaa, dog under en ikke ubetydelig Kamp, for hvilken den overordentlige Mand Tscherning var den egentlige Fører; først i Juli Maaned næste Aar naaede Ministeriet til Ende af den lange Vei, og den 28de Juli 1866 stadfæstede Kongen Forfatningsloven, der fik den underlige Titel „Danmarks Riges gjennemsete Grundlov af 5te Juni 1849“ . . .²⁰

[355] Efter denne Fortælling om, hvorledes vi post tot discrimina rerum dog fik et Landsting, der maatte kunne give Haab om at afgive nogen Modvægt mod det demokratiske Folkething, gaar jeg tilbage til mine mindre Dagbogsnotitser fra Slutningen af 1865. Den 7de November var der Taffel paa Fredensborg for det afgaaede Ministerium. Den 8de var det første Statsraad paa Amalienborg med det nye Ministerium. Kongen holdt i Reglen altid sine Statsraad paa Amalienborg, baade naar han boede paa Fredensborg og paa Bernstorff, men Taflerne gav han paa det Sted, hvor han residerede, saaledes var ogsaa det første Taffel for det nye Ministerium paa Fredensborg. . . .

Kongen gav fra Fredensborg af Audients hver anden Mandag i Kjøbenhavn, hver anden Mandag maatte de Audients søgende tage ud til Ham. Kongen var saaledes d. 4de December i Kjøbenhavn. Adjutanten, der var med inde, fortalte mig, at der havde været et „interessant Spørgsmaal“ et Par Dage forinden paa Fredensborg. Grevinde Christian Danneskjold havde meldt sig med sin Datter, der kort efter skulde feire Bryllup med Grev Christian Moltke-Bregentved, til Audients hos Dronningen, og Grev Danneskjold havde sagt til Staldmester Haxthausen, om han ikke vilde sende en Vogn for at hente dem ved Stationen. Dette havde man fundet altfor sans façon, og der var strax gaaet Bud ind, at de ikke skulde uleilige dem derud, for hverken Kongen eller Dronningen vare hjemme. Nogen Grund til, at man ikke vilde modtage Besøget paa den Maade, uden at Tilladelse til at komme var søgt, laa vel ogsaa deri, at Prindsesse Helene af England var bleven forlovet med Danneskjolds Neveu Prindsen af Augustenborg, og at man nu frygtede for, at Danneskjolderne, navnlig Overskjænken

og hans Kone, skulde ville give sig et Udseende af derved at være ligefrem rykket nærmere til Kongehuset; man vidste ogsaa at fortælle, hvorledes C. Danneskjold paa den Tid skulde have yttret, at Danneskjolderne vare et underligt Slags Amphibier, de vare hverken borgerlige, adelige eller fyrstelige (!).

Med Grev Frijs var Gesandten i Washington General Raasløff ligesom rykket et Nummer op, da han var en fortrolig Ungdomsven af Frijs fra den Tid, tror jeg, da de havde gaaet paa Sorø Academi sammen. Raasløff var en talentfuld og behagelig Mand, men der manglede ham Alvor og maaske lidt af „die moralische Unterlage“. Han havde af Udenrigsminister Bluhme paa en Forespørgsel, han paa given Anledning havde gjort under 13de Mai, faaet den Besked, at han skulde afholde sig fra enhver Forhandling med den nordamericanske Regjering om Salget af de dansk-vestindiske Øer; nu havde han funden et villigere Øre hos Grev Frijs, og 2den December udfærdigedes der en Depesche til ham, hvori den danske Regjering erklærer sig ikke uvillig til at sælge Øerne, men Nordamerica maatte gjøre et Bud paa dem.

Der var paa den Tid Jagt paa Fredensborg. Paa en Jagttour fik Kongen et Hold (Lumbago) i Ryggen, som senere ofte er kommen igjen og har skaffet min høie Herre meget Smerte. Da jeg den 6te var paa Fredensborg, spiste Kongen endnu ikke ved Taflet. Jeg kjørte hjem med Grev Moltke-Hvitfeldt, Gesandten i Paris, en elegant og interessant Mand. Han talte om Eventualiteten af det svenske Parti og var ogsaa af den Mening, at det var convenabelt, men han mente, at man forinden maatte søge at gjøre Kronprindsen selvstændigere, han maatte ogsaa først se sig lidt om paa Reiser . . .²¹

Den 12te. Jeg mødte Geheimeraad Tillisch, og vi gik sammen. Han opholdt sig med Rette over, at Justitsministeren havde i Thinget erklæret, at det nye Ministerium ikke havde Noget imod at gaa ind paa Loven om Offentligheden af Erklæringer paa Ansøgninger (hvilken Lov Kongen nylig havde nægtet Sit Samtykke). Tscherning skal ved denne Leilighed have udbrudt: Ah! det er Lindserne for Esaus Førstefødselsret . . .²²

Den 14de var jeg hos min Ven Etatsraad Liebe, vi talte om forudgangne Tider. Han gjentog for mig – jeg har før omtalt nogle

af disse Enkeltheder – November Ministeriet 1848 dannedes, fordi Kongen ikke vilde tillade, at der i Instruxen for Reventlow i London endog kun subsidiairt blev nævnet Deling af Slesvig, men ogsaa fordi selve Marts-Ministeriets forskjellige Medlemmer indsaa, at Underhandlingerne gik bedre med et andet Ministerium; at Berliner Freden egentlig var afsluttet uden Fuldmagt; at nogen egentlig Underhandling ikke var indledet med Storhertugen af Oldenburg om at tiltræde Successionen, Rusland havde proponeret det, og det havde ogsaa fundet sine Forsvarere i Statsraadet, da den tilbød Fordelen af Eutins Forening med Holsten og Oldenburg som Godtgjørelse til Prætendenten; Prinds Frederik af Hessen var jo ogsaa blandt Eventualiteterne, ligeledes den nuværende Kronprinds.

Jeg besøgte d. 19de December gamle Nathanson, som nu anden Gang skulde gaa af fra Berlingske Tidende.²³ Han fortalte som et lille Tidsbillede fra 1808, at da gamle Hofraad Meier første Gang var kaldet til Frederik VI, kom han ind i sin lange Frakke – som gamle Jøder dengang altid gik i – Adjutanten modtog ham med et „Was will er?“ Den Gamle svarede paa Dansk: „Jeg vil Intet, men jeg ved ikke, hvad Hans Majestæt Kongen vil mig.“

Den 20de December bivaanede jeg Conferentsraad Forchhammers Jordfæstelse. Det var et stort Held for denne videnskabelig og nyttig Virksomhed elskende Mand, at det blev ham forundt at nyde sin Arbeidskraft næsten usvækket til sin sidste Dag. Da han bortkaldtes ved Døden Natten til d. 14de December 1865, havde han den foregaaende Eftermiddag endnu holdt offentlige Forelæsnings med det sædvanlige Liv.

[356] Kongen og Dronningen tilligemed den øvrige Familie vare komne ind fra Fredensborg forinden Nytaar, og der gaves nu Cour og Taffel paa Christiansborg. Jeg sad ved Bordet hos Simony, der, som jeg vistnok har anført, var Executor testamenti tilligemed Conferentsraad Wegener og Advocat Liebe i Kong Frederiks Bo. Han spurgte mig, hvad jeg vilde anse for passende som Honorarer for Executorerne. Jeg sagde 3—4000 Rdl. for hver. Jeg hørte senere, at Liebe havde beregnet sig 15000 Rdl, hvoraf de 5000 Rdl. var som Forretningsfører, og hver af de andre 10000 Rdl., desuden fik Liebes Secretair 2—3000 Rdl.

Den anden var Worsaae hos mig for at tale om Directoratet i Kunstsamlingerne. Kongen havde paalagt ham det. Gl. Thomsen havde efterladt tvende skriftlige Udtalelser, efter den ældre skulde Worsaae være Directeur for alle Samlinger, efter den senere skulde Justitsraad Steinhauer være Directeur for den ethnographiske Samling.¹ Man mente, at der var anvendt en Pression af Steinhauer i Thomsens sidste Dage for at faa denne Udtalelse frem. Steinhauer var stedse om den gamle Mand, der som bekjendt var ugift, og han ansaas for at være af en noget intriguant Charakter, ilde lidt af sine Omgivelser. Det blev nu dog ogsaa saa, at Worsaae blev Directeur for alle Samlinger, og det med Resolution paa Cultusministerens Forestilling.

Den næste Dag var jeg til Referat hos Kongen paa Amalienborg. Kongen læste for mig Blixens Brev af December 1859.² Det var forseglet med Udenrigsministeriets Segl og udenpaa var skrevet „Fra Udenrigsministeren“. Det indleddedes med, at Londonertractatens Succession ikke var anerkjendt af alle Magter, og at der var Sandsynlighed for, at den forestaaende Conference vilde underkjende den; det siges i Brevet, at i Prinds Napoleons Reiseberetning findes Udtalelser mod Tractaten. Det er denne Del af „Svoerbrevet“, som ikke er publiceret.

Den 4de Januar. Nytaarsdag havde Fuldmægtig i Bærentzen & Comp.'s Etablissement Lund gjort mig opmærksom paa, at en gammel Litograph af ikke ringe Fortjeneste i dette Etablissement, og

som havde beskjæftiget sig med Tegning af Portraiter, nu ofte savnede Beskjæftigelse, da Photographien virkede trykkende for Anvendelse af Litographi til Portraiter. Jeg proponerede, at man kunde udgive et udvidet dansk Pantheon, et saadant med Portraiter og Biographier var tidligere udgivet fra Institutet. Da der mentes, at det vilde være vanskeligt at faa Nogen til at skrive Biographierne, yttrede jeg saaledes, som det kan forekomme i Samtaler, uden derpaa at lægge videre Vægt: „Det kunde jeg egentlig have Lyst til“. Nu kom Boghandler Steen til mig og vilde absolut som Forlægger gaa ind paa denne Ide. Vi bleve ogsaa efter nogle Forhandlinger, og efter at jeg havde med flere, navnlig med Etatsraad Krieger, confereret om, hvilke der skulde medtages, enige derom, at han skulde udgive 128 Portraiter med en Text og derom contrahere med B. & Comp.³ Jeg skrev Texten paa ganske enkelte Biographier (5 eller 6) nær, hvilke jeg tror tidligere at have nævnt, men under et Mærke P. I min Biographi som Doctor 1879 nævnte jeg mig helt som Forfatter . . .⁴

Jeg havde jo aldeles ikke før forsøgt mig i historisk Stil, saa denne Forsigtighed var jo let forklarlig. Critiken var jo forøvrigt god mod dette Arbeide, og dette bidrog ikke lidt til, at det mere og mere interesserede mig, i hvert Fald vor gamle Litograph levede af at gjøre Portraiterne i 3 Aar; jeg samlede mig jo ved denne Leilighed nogle ret interessante photographiske Afbildninger af Portraiter, thi jeg lod støve op overalt for at finde noget Nyt. Fra Rosenholm og flere Herregaarde havde jeg fortrinlige Bidrag. Hvad der laa derunder vare disse mine Erindringer; jeg tror jeg foran har omtalt det.

Næste Dag var Frederik Algreen-Ussing, den yngre Søn af Conferentsraad Algreen-Ussing hos mig og talte med mig om hans store Foretagende, en personalhistorisk Haandbog for Danmark. Forlagsbureauet havde contraheret med ham om Udgivelsen, til hvilken han havde udbedet sig min Assistance. Jeg lovede ham denne med Alt, hvad jeg kunde, og navnlig tilbød jeg ham at kunne benytte de personalhistoriske Notitser, som afdøde Professor Kall Rasmussen havde gjort til det raisonnerende Personelregister til første Udgave af min Danmarksbeskrivelse. Jeg paatog mig at skrive nogle biographiske Notitser. Som bekjendt blev

der ikke Noget af dette Foretagende og det egentlig paa Grund af en Undsigelse fra flere Redacteurs Side, af hvilke Ussing ansaas for at være Absolutist, og som troede, at han vilde give sine Samlinger Farve derefter. Ussing døde for nogle Aar siden.⁵ Det vil vistnok findes blandt mine Notitser fra den Tid bemærket, hvorledes jeg efter Kongens Befaling tilskrev Faderen en Udtalelse om Hans Majestæts Deltagelse „ved hans begavede Søns Død“. Med Ussing talte jeg ved samme Leilighed om de danske Klostre, om hvilke jeg opfordrede ham til at skrive Noget. De havde i de sidste 25 Aar accumuleret over 2 Millioner Rdl., medens deres Jordeiendomme havde tiltaget ligesaa meget i Værdi. De kunde vistnok i denne for Landet i det Hele og en Mængde entledigede Embedsmænd og Officerer trange Tid virke i en videre Kreds. Jeg lovede ham mine Correspondancer og Notitser om Vallø og Gisselfeld (Han skrev dog ikke Noget, Papirerne bleve hos ham, jeg har flere Gange ladet spørge efter dem) . . .⁶

Den 18de Januar gav Kongen og Dronningen en stor Soiree paa Christiansborg. Prindsesse Dagmar var ikke tilstede paa Grund af, at hun bar Sorg for Storfyrsten, om Thyra og Valdemar var der ikke Tale endnu ved saadanne Leiligheder. Majestæterne vare utrættelige i at tale med Folk af alle Klasser. Kongen tænker forøvrigt alt for lidt over, hvad han vil sige til den Enkelte; Dronningen siger bedre Ting, men pointerer dog det, hun siger, mere end Indholdet kan bære. Hun var charmant klædt med en grøn Fløiels Robe, ægte Kniplinger, Rosenborg Diamanter til en Million Daler. . . .

Den 21de Januar. Min Svoger Valdemar Hoskiær fortalte mig fra god Kilde, at Frijs, forinden han dannede Ministeriet, havde været hos Hall (Hall havde været hans Manucteur). Denne havde blandt Andet raadet ham at holde paa Trap, der dog altid var en Modvægt mod Hoffets Indflydelse hos Kongen.

Den 22de spiste jeg hos Kongen, ingen Fremmede. Thyra og Valdemar havde deres Frispads under Bordet og trak baade Prinds Hans og Prindsesse Dagmar ved Benene ned af Stolen. Jeg sad hos Dagmar og havde den Fornøielse at hjælpe hende op . . .⁷

Den 2den Februar var der Statsraad, derefter Taffel. Ved Taflet havde jeg Plads mellem Finantsminister Fønnesbech og Statsse-

cretair Liebe. Vi talte om Sandsynligheden for, at Kong Frederik virkelig skulde have nægtet at underskrive November-Forfatningen. Jeg anførte, at han under Besøget i Kjøbenhavn kort forinden havde anmodet Tscherning og Holstein-Holsteinborg m. fl. om at stemme paa den. Liebe tilføiede, at der endogsaa existere skriftlige Data for, at han vilde underskrive. Det er vel sandt, at Grevinde Danner havde yttret, at Kongen først vilde have raadført sig med Stormagterne, men det var jo vel Scheele eller Blixen, der da talte igjennem hende. Naturligvis var der jo, selv i det herlige Odense, om Kongen havde drevet det til at blive der, bleven anvendt en vis Pression til at underskrive.

Den 3die Februar. Frøken Arntz, der havde været Selskabsdame for Grevinde Danner, besøger mig forinden hendes Reise til Jylland. Vi talte som naturligt var, om hine Dage, da vi vare i Gaarde sammen. Hun fortalte, at hun af Folkene, der boede [357] paa Næsgaard ved Odense, havde hørt, at Jomfru Rasmussen, da hun som Kongens Maitresse boede hos dem i Aarene Fyrre, daglig underviste ham i Danmarks Historie og i Retskrivning. Arnds erindrede ogsaa om, hvorledes den lille Jomfru Rasmussen, da hun i Tredivernes Begyndelse (dog maaske de sidste af Tyverne) kom hos Rømeling, havde yttret, ja nu maa jeg hos ham staa tilbage for de andre, men han skal dog engang blive min. Jeg erindrede mig ved denne Leilighed, hvorledes Grevinde Danner engang havde sagt mig, at hun i sin Ungdom havde tænkt sig, ja drømt sig ind i at bo netop i det Taarnværelse paa Frederiksborg Slot, hvor hun senere fik sit Soveværelse . . .⁸

Den 9de Bal hos Grev Frijs paa Amalienbørg. Dronningen var der, men tog tidlig hjem; Kongen blev og dandsede ivrigt med Forskjellige, der havde været unge med ham, men nu hørte til de Triveligste, saaledes Grevinde Schulin, født Brown, Indenrigsministerinde Estrup, født Comtesse Holsten. . . .

Den 16de Statsraad, derefter Taffel for Ministrene og endel Andre. Om Morgenen før Statsraadet havde der meldt sig til Audients en Person, som almindelig antoges at være en Datter af Grevinde Danner, og som var skilt fra en Mand, der hed Nielsen, tidligere Gjæstgiver i Ringsted; hun havde siddet paa Vand og Brød for Bedrageri og Plattenslageri. Jeg ved ikke, om jeg har omtalt

hende før, jeg tror det dog. Man har jo forøvrigt paa mange Maader modsagt, at der var Nedstamning mellem de nævnte Tvende, og der maatte jo ogsaa findes en Modsigelse i den Sikkerhed, hvormed Dispositionerne om Grevindens Efterladenskaber vare gjorte, hvilke ogsaa modsige det Vidnesbyrd, der skulde findes om Nedstamning i Flakkebjerg Kirkebog, men som jo desuden kunne finde Bortforklaring ved Begravelsessted fra samme Sted. Hun er den eneste af dem, man har sagt var Grevindens Børn, som jeg har set; hun havde virkelig nogen Lighed med den angivne Moder. Som bekjendt blev hun senere Maitresse hos Grev Holstein-Holsteinborg og døde som saadan, som det siges til stor Sorg for sin Maitre.

Nu kommer Kronprindsens Udenlandsreise paa Bane. Jeg spurgte Oxholm, om der skulde udfærdiges nogen Instrux for den, der skulde reise med Prindsen. Oxholm mente Nei (han fortalte forøvrigt, at Kong Frederik i sin Tid havde sagt, da Oxholm skulde reise med de unge Prindser og havde spurgt om Instrux. Nei min gode Oxholm, forrige Gang (1826) blev der givet Instrux, og da gik det skit, nu er det bedre, De reiser uden Instrux. Jeg skal nok selv skrive Dem noget op. Kongen skrev jo ogsaa „Noget op“, og dette findes anført i Erindringerne om Kong Frederik.⁹

Den 28de Februar spiste jeg hos Cultusministeren Rosenørn-Teilmann. Lehmann var der. Jeg havde en lang Samtale med ham om den Opposition, han i Thinget havde gjort mod visse Begunstigelser for Civilisten.¹⁰ Han vedkjendte sig, at han vilde tage Hevn over Kongen, fordi denne ikke havde villet befordre hans Broder (tidligere Appellationsraad i Slesvig) til Amtsforvalter i Randers. Han udtalte, hvor uædelt det var at lade Broderen undgælde, fordi han var paa Kant med Kongen. Jeg maatte jo benægte Factum, og jeg kunde det ogsaa til en vis Grad; thi Kongens Modstand grundede sig egentlig i en falsk Fremstilling om Appellationsraad Lehmann, der var skildret = Orla; men det var han slet ikke, thi han havde i Flensborg levet meget tilbageholden med sin talrige Familie og kun vist Interesse for sit Embede og for en antiquarisk Samling, han havde.¹¹ Det var ikke falden i min Lod at overvinde denne Betragtning for Kongen, at alle disse Lehmann's vare slemme Liberale. Jeg talte forøvrigt med Leh-

mann om hans fornærmelige Tale til Kongen i Statsraadet, da Sagen om Kong Georg var for („da Deres Majestæt var i Balle-Balle-Ballen-stedt“).¹² Lehmann paastod, at dette dog var enestaaende, han havde ikke ved nogen anden Leilighed vist sig uopmærksom mod Kongen. . . .

Den 6te Marts tiltraadte Kronprindsen sin Udenlandsreise, ledsaget af General Kauffmann – i hvis Sted Dahl fungerede under Fraværelsen som Generaladjutant – af Grev Danneskjold-Samsøe, Overskjænkens ældste Søn, af Grev Knuth-Knuthenborg samt af Adjutanten Capitain Lund. Han opholdt sig temmelig længe i Paris, hvor baade Keiseren og Keiserinden viste ham megen Godhed og derefter i kortere Besøg i Brüssel, Haag og London; han kom hjem d. 16de Juni; vistnok tidligere end oprindeligt bestemt paa Grund af den sig nærmende Krig i Tydskland.¹³

Den 9de Marts var der Statsraad, derefter Diner for Ministrene. Fædrelandet havde denne Aften en stor Corpusartikel om Prindsesse Dagsmars Forandring af Religion. Denne Artikel traf tilvisse en Stemning her i Landet. Talen var alt dengang om den næste Forbindelse med Storfyrst Thronfølgeren, og dette maatte man jo nu ogsaa saa meget mere ønske, som en Tilbagevenden til den lutherske Lære, fordi Hensigten med Trosforandringen ikke var naaet, vilde jo, i hvert Fald æsthetisk taget, have været noget Forfærdeligt.

Den 10de Marts spiste jeg hos min Slægtning Stiftamtmand Simony, havde Plads mellem Geheimeraad Hall og Biskop Martensen. Hall skildrer Scenen i Statsraadet, da Martensen var indstillet til Biskop, og Kongen var derimod, hvorledes Hans Majestæt i sin yderste Nød tog et Stykke Papir og skrev derpaa: Jeg overdrager herved Regjeringen til min høitelskelige kjære Onkel Arveprinds Frederik Ferdinand, leverede det derefter til Prindsen med de Ord: Nu er Du Konge Ferdinand. Ferdinands Bestyrtelse skal have været af en drastisk Virkning paa Lattermusklerne, som dog maatte bekjæmpes i et saa alvorligt Øieblik.¹⁴ Hans Majestæt tog som bekjendt Regjeringens Tøiler igjen alt forinden Statsraadets Slutning, og den ængstede Ferdinand gjenvandt sin Ligevægt, det varede heller ei mange Dage, inden Martensen var Biskop. . . .

Paa denne Tid verserede Spørgsmaalet om Inddragelse af Ge-

neraladjutanten, ligeledes om Inddragelse af Hestgarden. Der var naturligvis nu ingen Anledning til at holde saadanne, kostbare Institutioner. Generaladjutanterne vare derhos ikke istand til at opfatte det constitutionelle System, de vilde raade med i de respective Militairetater, hvis Sager de refererede for Kongen.¹⁵

Den 15de talte Kongen under Referatet om Prindsesse Alexandra. Det var egentlig Prinds Gemalen [Albert], der havde havt Ideen om Partiet mellem hende og Prindsen af Wales, Prindsessen af Preussen understøttede det.¹⁶ Anledningen til Prindsesse Ellens Parti med Augustenborgeren kommer fra Hohenlohe.¹⁷ Dronning Victorias Moder var først gift med en Fyrste af Leiningen, og af dette Giftermaal var Enkehertuginde af Hohenlohe-Langenberg en Datter, hun er altsaa Halvsøster til Dronning Victoria. Præ-tendenten paa Dolzig er gift med en Datter af denne Dronning Victorias Halvsøster o. s. v.¹⁸ Dette Parti med Dolzigers Broder synes at have gjort baade Prindsen og Prindsessen af Wales meget ondt. Kongen taler jevnlig derom . . . [358] . . .¹⁹

Den 28de Marts var for mig en interessant Dag, da jeg havde den Ære og Glæde som Directeur at forestille Døvsomme- og Blinde-Institutterne for Kongen og Dronningen og deres hjemmeverende Børn. Det gjorde ved denne Leilighed et stort Indtryk paa mine Døvsomme, at Prindsesse Thyra og Prinds Valdemar kjendte de Døvsommers Fingersprog, de havde lært det af den døvsomme Maler Hunæus og dennes Børn, medens Hunæus malede Prindsesse Dagmar; i det Hele taget viste den Kongelige Familie en saadan Deltagelse og Interesse, at det var ret en Glæde at bemærke; siden den Tid har Kongen staaet i en stadig Rapport med Eleverne, han hilser dem saa venlig, indlader sig ogsaa med dem, naar han spadserer forbi, og de gjøre dem ikke lidt til af deres Kongelige Bekjendtskab.

Den 30te spiste jeg hos min Svigerfader med hans Ven gamle Conferentsraad Haagen. Han fortalte Adskilligt fra sin Ungdomstid, som faldt i det andet og tredie Decennium af dette Aarhundrede. Samtidig med Heiberg og en Studenterven af denne kom han meget i Fru Gyllembourgs Hus; Gyllembourg skildrede han som en stille Mand, der ingen Del tog i Samtalen, Heiberg var som ungt Menneske meget forfængelig, men hans uheldige Figur

lod sig ikke overvinde; Rahbek og Oehlenschläger kom ogsaa der; Rahbek beklagede sig en Aften, Haagen ledsagede ham paa Veien til Bakkehuset, over Stillingen i Theaterdirectionen, hvor man Intet kunde sætte igjennem i æsthetisk Henseende mod Collins finansielle Synspuncter. Det gik nu saaledes forleden Aften, da der skulde bestemmes om et Feststykke, akkurat som i Lhombre: Chefen Holstein sagde: „Spurgt“, Olsen sagde „Pas“, Collin siger „Solo“; men hvad sagde Du Rahbek, spurgte Haagen: „Jeg sad over“. . .

Den 9de April havde allerede Preussen i Forbundsdagen forelagt Forslag til en Forbundsreform, hvorimod Østerrig naturligvis forlangte Forklaringer, Preussen begyndte kort efter at ruste, dernæst Würtemberg, Hessen-Darmstadt, Baden. Preussen havde imidlertid sikkert sig Forbund med Italien, og dette var vistnok begunstiget af Keiser Napoleon, som troede at kunne fiske i rørt Vande og vilde stille Sagen, saaledes at de Kjæpende omtrent vare lige og rigtig grundigt kunde ødelægge hinanden. Til Danmark lod han gjennem Gesandten Moltke-Hvitfeldt give det Raad, at det skulde tilbyde Preussen sin Alliance, men betinge sig Tilbagegivelsen af Slesvig. Jeg skulde antage, at Capitain Bille, dengang Legationssecretair i Paris (nu Gesandt i Stockholm) der i Midten af April kom til Kjøbenhavn, har bragt dette Napoleonske Raad. Det synes at være bleven fulgt, men Bismarck skal have svaret undvigende. Det menes iøvrigt, at man havde nævnet Slielinien, hvilket jo tilvisse var at tage Munden meget fuld; Bismarck synes jo i hvert Fald at ville have gaaet en anden Vei. Den 21de April traf jeg nemlig i Forgernakket paa Amalienborg – Baron Blixen, der i disse urolige Tider havde forladt sin smaalandske Asyl og havde været i Berlin, men havde ikke set Bismarck' (?) Det var nu let for Danmark at faa en god Afgjørelse mente han, Preussen vilde indrømme Afstemning i Slesvig og det Øvrige – Preussen vilde kun forbeholde sig Besættelsesret til Fæstningerne!!! Jeg var vistnok fuldkommen berettiget til (da jeg, som jeg vistnok har fortalt, paa Vitsköfle i Manges Nærværelse har hørt ham sige, at det var hans Livsopgave at bringe Nordens tre Kroner paa eet Hoved). at spørge ham, hvorledes Skandinavien vilde stille sig til denne Afgjørelse, som han nu erklærede det for en Dumhed ikke at ville modtage.²⁰

Fru Falbe fortalte mig samme Dag, at hun et Par Dage forinden havde været paa Amalienborg, medens Dronningen lod sig male (af Schiøtt, til Vestindien). Kongen kom da ind med Telegram om et Attentat paa Keiseren Alexander. Prindsesse Dagmar, der var tilstede, var bleven meget bevæget og blodrød: Det lille Hjærte hængte alt ved Rusland og vidste vel alt, at uagtet hendes Fæstemands Død, hendes Skjæbne dog vilde føre hende derhen. Cum tua res agitur, cum paries proximus ardet²¹ . . . [359] . . .²²

Under disse vigtige Begivenheder [Krigen mellem Preussen og Østerrig] havde jeg været i den høieste Grad af Spænding; jeg troede, at Østerrig kunde have vundet i Kampen, og jeg haabede det. Dette var jo ogsaa den almindelige Stemning hos os. Uagtet vore Tropper tilvisse havde lidt ved de preussiske Geværer, var det dog kun gaaet op for enkelte Militaire, hvilket skjæbnesvangert Vaaben det var. Efter hvad General Kauffmann har fortalt mig, havde Napoleon under Kauffmanns Ophold i Kronprindsens Følge ved Hoffet i Tuilliererne en Dag efter Taflet spurgt, om han kjendte Fængnaalsgeværernes Virkning; dette kunde Kauffmann jo helt vel bekræfte, at han kunde, da han ofte havde været omgivet af dette Skyts hvislende Lyd. Napoleon vilde da have Kauffmanns Mening om dets Betydning i Krigen. Kauffmann lagde stor Vægt derpaa. Napoleon kaldte da de nærmeste Militaire til og bad Kauffmann gjentage, hvad han havde sagt, som Noget der støttede hans Mening mod disse Herrers. Det er jo ikke usandsynligt, at Napoleons Opfattelse af det Fortrin, der var givet den preussiske Armee i dette Vaaben, forhindrede ham i at gribe det gunstige Øieblik til at træde til under Begivenhedernes Gang. Han fik jo nu tilvisse senere Vaaben, der kunde holde de preussiske Stangen, men dermed var det dog endnu ikke gjort; han fik hverken saamange Hænder, som Preusserne kunde samle til at føre disse Vaaben, ei heller vidste den tause Mand at gruppere om sig Mænd af den Alvor og den Kundskab, som dem der omgave hans Modstander, den alt Andet end tause Bismarck.

Den 26de Juli afsluttedes Fredspreliminairerne i Nikolsburg under fransk Mægling. I Artikel 3, som blev optaget under Napoleons Paavirkning, hed det: Keiseren af Østerrig overdrager Kon-

gen af Preussen alle de Rettigheder, som han ved Freden i Wien den 30te October 1864 erhvervede til Hertugdømmerne Holsten og Slesvig, dog med den Reservation, at Befolkningen i Slesvigs nordlige Districter skulle gjenforenes med Danmark, naar de ved en fri Afstemning udtale Ønsket herom.“ Freden i Prag af 23de August gjentog denne § i Fredspreliminairerne som § 5. Alt den 23de Juli havde Grev Frijs bragt Kongen Efterretning om, at Nordslesvig var ommeldt i Fredspreliminairerne; denne Meddelelse var formodentlig kommen fra Falbe, daværende Gesandt i Wien, der, jeg ved ikke med hvilken Ret, paastod at have Fortjenester af §'s Indsættelse. Jeg har i min Dagbog bemærket, at Kongen ikke yttrede sig tilfreds med Frijs's Meddelelse og havde yttret, at andre Fyrster fik deres Lande igjen, kunde han ogsaa have faaet sine – men hvorledes vilde Hans Majestæt da have faaet dem, i hvert Fald paa den foran nævnte af Blixen anbefalede Maade eller som Hessen-Darmstadts Storhertug, som Kongens Svoger Prinds Friedrich stedse kaldtes paa den Tid: „Min Fætter Præfekten“ – stakkels Prinds Friedrich, han kunde med Rette være lidt bitter, nu han for anden Gang havde mistet Udsigten til en Krone, denne Gang til dette Hessen, af hvilket han havde ønsket sig i Tiden at faa Kongetitel som Erstatning for den danske Krone.²³

Jeg gaar nu atter lidt tilbage i Tiden efter at have dvælet ved de Begivenheder, som for mig ere Hovedmindepuncterne i Aaret 1866 og det Mindepuncter, som have fæstnet sig med stærke Træk, fordi [jeg] havde haabet og med næsten lidenskabelig Varme ventet, at nu skulde Gjengjeldsens Time være kommen, og hvilken Skuffelse fulgte der saa ikke derpaa; den eneste Trøst var den Opreisning i vor Selvfølelse, der laa deri, at vort lille Land dog havde gjort en længere Modstand og det mod to store Riger, end det mægtige Østerrig, støttet af den større Del af Tydskland havde kunnet sætte mod den ene af vore Overvindere.

I Slutningen af April havde jeg ofte opholdt mig paa Frederiksborg. Den lille yndigt beliggende Badstue var nu restaureret baade indvendig og udvendig, og jeg fik som Statsinventariecommissair den Idee, at man der kunde samle nogle ældre Sager, som havde været spredte paa forskellige Slotte, og paa denne Maade

tilveiebringe et Meublement, der kunde svare til Stedets Bygningsstil. Der findes virkelig ogsaa nogle Meubler fra Frederik den Andens Tid, et herligt gammelt Skab, der havde staaet i Sølvkammeret paa Christian den Fjerdes Tid, meget gammelt Delfter Stentøi, der var fundet paa Charlottenlund, gamle Stole fra Frederiksborg, et gammelt Stenbord med et Spil paa, formodentlig Pirkentaul (se Afbildningen af Uranienborg i Braunii Theatrum urbium), gamle vævede Guldmors Sager fra Gottorp m. m. m. Den Kongelige Familie har ofte besøgt Stedet og taget en Dejeuner der, baade Storfyrsten og Prindsen af Wales synes godt om at komme der.

I Begyndelsen af Mai besøgte jeg min gamle Moder i Randers. Jeg begyndte nu atter at tænke paa at udgive min Beskrivelse af Danmark, de 4800 Exemplarer vare forlængst udsolgte, og det manglede ikke paa Opfordringer til at besøge en ny Udgave. Jeg foretog derfor ogsaa i denne Sommer nogle Smaareiser her i Landet; jeg besøgte saaledes ved Pinsetid Roskilde Domkirke for at se Marstrands og Heinrich Hansens herlige Malerier i Christian den Fjerdes Capel, var i Ringsted Kirke, tog langs ad Dalen, hvor den store Aamose breder sig, besøgte Peder Reedtz gamle Herregaard Kongsdal, det med skønne Omgivelser af Sø og Skov prangende Frydendal, de betydelige Høider nord for Aamosen, den yndige skovomgivne Skarre-Sø, den eenstøbte Holmstrup Kirke fra Catholicismens senere Tid, den ikke mindre ved sin hele Driftsmaade og dertil hørende Apparat end ved sin Ælde mærkværdige Vedbygaard, den gamle Adelsslægts Rudernes Stamsæde. Herligt er Synet, naar man i den tidlige Sommer fra Nord kommer ned mod Sorø med dets lyse Skove og de glimtende Søer mellem disse. Jeg nød det i rig Maade, da jeg om Aftenen kom fra Vedbygaard, endnu samme Aften var jeg i Kjøbenhavn efter en Fraværelse af kun lidt over et Døgn; men jeg bragte ogsaa mit Reiseselskab, min Ven Justitsraad Erichsen, min Svoger Valdemar Hoskiær og mine to ældste Sønner aldeles matte tilbage: min Interesse for at se mig om i vort lille Land, hvis Beskriver jeg var bleven, lod mig være uberørt af Træthed.

Den 26de Mai tog Kongen Afsked fra Hestgarden, som nu omsider var bleven nedlagt. Kongen var meget rørt derover, han

skildrede for mig, hvorledes han fra sin tidligste Ungdom havde staaet i dette Corps, med hvilket han havde været i Felten, og for hvilket han senere havde været Chef, hvorledes hans Gemalinde og Børn ligesom var voxet ind og noget op i denne Interesse, han havde ogsaa bragt Hilsen fra dem til „den gule Garde“.

Den 14de Juni kom de to russiske Storfyrster, yngre Brødre af den afdøde Storfyrste Nicolaus, Storfyrst Thronfølgeren Alexander og Storfyrst Wladimir. Det var begge to smukke kraftige unge Mennesker, navnlig Thronfølgeren. Deres Embonpoint var lidt ud over, hvad man ellers træffer hos Ungdommen. De bleve modtagne paa Fredensborg, hvorhen Residentsen nogle Dage forinden var forlagt. Thronfølgeren medbragte et Brev til Kongen fra Keiseren, hvori det udtaltes, at han vilde glæde sig ved, om Forbindelse mellem deres Huse kunde gjenoplives, men det var dog kun et Ønske, og Friheden maatte i alle Henseender bevares de Vedkommende. Det varede nu ikke mange Dage, inden den Sag var moden. Det var den 23de Juni om Morgen, men medens Vognene alt vare forspændte til at kjøre med den Kongelige Familie til den smukke Plads nær Helsingør, som benævnes efter Julebækshuset, at Ruslands Thronfølger tolkede sine Følelser for liden Dagmar, den „hulde Maar, Rose for alle Blommer“. Der maa være paafølgt et gunstigt Svar; thi da den Kongelige Familie efter den smukke Kjørsel forbi Gurre og gennem Teglstrup Hegn havde taget Plads paa Høien med Udsigten over Øresund og Kattégat, og Frokosten var serveret, kom Champagnen frem, og Kongen udbragte Skaalen for Alexander og Dagmar.

[360] Men Ovidius har sagt „Militat omnis amans“, og det maatte vore unge Elskende ogsaa sande; deres Tjeneste i Militzen havde imidlertid en blid Form i det første Felttog. Der var kommen en yngre Broder af Thronfølgeren, Alexis vistnok kun 16 eller 17 Aar hel barnlig i sit Væsen, men forøvrigt lige ved at være udvoxet. Han havde første Gang faaet en Kjole paa den Dag, han kom til Fredensborg: han sagde om sig selv, han var le doyen des bebis, og i Familiens Kreds her kaldtes han, hvad han dog ikke forstod, „Hvalpen“. Han syntes nu hans nye Svigerinde var saa magesløs elskværdig, og han vilde ikke forlade hende, naar Storfyrst Brudgommen tog hende i den ene Haand, tog han hende i den

anden og gik med dem, hvorhen de endog stiledede deres Skridt. Lidt Ensomhed, som Nyforlovede yndede, selv Fyrstelige, vilde han slet ikke unde dem; – men længe blev han dog ikke de Elskendes Plage, thi efter 2 à 3 Dages Forløb maatte han ombord igjen. Han har flere Gange været her senere, og det var ham, der senere fortryllede Yankeerne med sin storfyrstelige Nærværelse.

Den 27de Juni vare Storfyrsterne Alexander og Wladimir med i Aarhus til Udstillingen af Landmandsproducter. Jyderne syntes godt om disse kraftige unge Mænd med de gemytlige Øine, der trofast fulgte Kongen under hans Vandring for at se de udstillede Kreaturer og Landmandsproducter. Aftenen tilbragtes paa Mosgaard hos Stiftamtmand Dahl, næste Morgen vare vi i Kjøbenhavn. . . .

Den 29de Juni kom Efterretningen om Fægtningen ved Trautenu, der havde endt heldig for Østerrigerne, og der var stor og almindelig Glæde: men alt den 1ste Juli havde vi andre Efterretninger, der viste de preussiske Vaabens Overvægt, og alt den 3die Juli, da der var Statsraad paa Fredensborg og derefter Taffel, hvor Ministrene blev forestillede for Storfyrsterne, var man paa det Rene med, at Østerrig ikke kunde holde Preussen Stangen, naar det tillige skulde kjæmpe mod Italien. Jeg kjørte hjem med Geheimeraad Hall, som ogsaa var tilsagt til Taffelet og med Adjutanten hos Kongen Capitain Moltke. Samtalen var jo naturligvis om de Begivenheder, som vi alle har hørt mere eller mindre nærved. Hall gjentog, at Monrad vilde have dannet sit Ministerium med ham, Fenger og Krieger, og det var først, efter at dette var bristet, han tog 000000.²⁵ Nutzhorn traadte ud, fordi han ikke vilde gaa ind paa Conferencen, hvilket forsaauidt blev skjæbnesvangert, som denne Crisis udsatte Conferencens Begyndelse i 14 Dage; Carlsen, som i hans Sted valgtes for at vinde Bondevennerne, stemte for at afbryde Conferencen; Monrad var jo tilbøielig til det samme og støttedes forsaauidt af Reich, der var kommen istedetfor Lundbye, at han gav den Erklæring, at Als kunde holde sig. Moltke, der selv havde været paa Als, og som var en dygtig Artillerist, sagde, at det var umuligt at forhindre en Landgang paa Als, da Strandbredden domineredes af de preussiske Kanoner, naar ikke Hindringer skete tilsøs – hvilket jo end ikke forsøgtes,

som vi vide – forøvrigt var Aanden hos Tropperne ganske tabt og Paniquen for Spidskuglerne meget stor, hvorfor ogsaa under Landgangen og Fremrykningen paa Als hele Compagnier kastede sig paa Jorden, kun Officererne bleve staaende.

Efter Statsraadet lod Kongen mig kalde og spurgte mig, om jeg ikke vilde overtage Posten som Theaterdirecteur.²⁶ Jeg svarede Hans Majestæt, at jeg jo ikke passende kunde opgive den ulønnede Stilling som Directeur for Døvstumme- og Blinde Institutterne for at overtage den lønnede Stilling som Theaterdirecteur, at combinere disse Stillinger ved Siden af min Cabinetssecretairstilling vilde forekomme mig selv at være formeget, og det vilde Andre vistnok ogsaa finde; ønskede Kongen det imidlertid, skulde jeg ikke trække mig tilbage derfor, men jeg maatte dog gjøre opmærksom paa, hvor exponeret en Theaterdirecteurs Stilling er, og hvor meget udsat for den bladlige Kritik, for hvilken jeg nu saa temmelig vidste at holde mig fri; dette ansaa jeg for at være af stor Betydning for min Stilling som Cabinetssecretair. Jeg formaaede ogsaa Hans Majestæt til at frafalde sit Forlangende, og jeg forklarede Cultusministeren, hvem Kongen havde vundet for sin Tanke, at jeg burde blive derfra.

Den 10de Juli reiste Storfyrsterne. Jeg fik i Anledning af Thronfølgerens Nærværelse og vel nærmest, fordi jeg havde haft et Arrangement med Hensyn til hans Besøg i Samlingerne i Kjøbenhavn, Storkorset af Stanislaus Ordenen . . .²⁷

Den 21de Juli var der Statsraad paa Amalienborg. Om Aftenen tiltraadte jeg en lille Reise her i Sjælland, ledsaget af min Svoger Valdemar og mine Sønner Vilhelm og Fritz. Dengang var Jernbanen til Sydsjælland endnu ikke aabnet, vilde man derhen, stod man af i Taastrup. Jeg havde bestilt Vogn der og kørte til Kjøge ad den bekjendte Kjøge Landevei, som Baggesen noksom har beskrevet som meget kjedelig; Byen Kjøge har heller ikke noget tiltalende, Kirken er dog nok værd at se, den er [en] rummelig Murstenskirke bygget 1324, dens Størrelse tyder alt paa, at Kjøge dengang har hørt til Danmarks betydeligere Provindsbyer, den saakaldte Lygte, en Udbygning øverst i Taarnet, hvori i sin Tid har været en Lanterne til Efterretning for Skibsfarende, betegner ogsaa Byen som Søstad; men end mere bærer Byen endnu Præg af

dens Blomstringsperiode i Frederik den Andens og Christian den Fjerdes Tid med de mange ret anselige Bindingsværks Gaarde i Consolstil, som findes paa Hovedgaden; om Carl Gustav, der under Kjøbenhavns Beleiring havde dannet sig en Retrætepost i Kjøge, vidnede endnu Levninger af Volde og Grave. I Kirken skal man dog se lidt nærmere paa Malerierne, man har funden dem saa gode, at der er nævnet blandt deres Malere Navne som Reinhold Timm og Heinrich Ditmer, og Kilden til disse Angivelser ere dog vistnok Høyen, der for nogle Aar siden besøgte Kjøge Kirke; Byen har forøvrigt funden en Beskrivelse i et Digt af Ingemann, til hvilket Gade har sat Musik, Heiberg har skrevet Vaudevillen Kjøge Huskors og hvem har ikke set Kjøge Høns*? Det ses, at Byen Kjøge nævnes saa vide og det gjennem store Navne, og det endogsaa uden at tage Slaget i Kjøge Bugt, som er besunget af saa mange Digtere, eller til Slaget ved Kjøge d. 29de August 1807, blandt hvis Faldne den eneste Officer Capitain af Landeværnet Qvistgaard til Gjerdrup er mindet i en af St. St. Blichers Bautastene, medens Slaget selv, saavidt jeg ved, kun er mindet i en Vise, man endnu sang i min Barndom, og den var af satirisk Indhold. Jeg erindrer de Vers

Ved Kjøge samler man en Armee
 :/: Af Sjællands Kvæg :/: rige Sønner
 Og man maa tilstaa de fægtede
 :/: Til Skam og Spot :/: for vor Fjende.

Fra Kjøge kan man gjøre en smuk Spadseretour forbi Gamle Kjøgegaard, som dog ikke tilbyder noget Interessant hverken ved dens Bygning eller dens Drift henad den langs med Kjøge Aa sig strækkende skovbevoxede Aas – den bærer ogsaa Navnet „Aasen“. I eller ved „Aasen“ findes den Gravhvælving, hvori N. F. S. Grundtvig har fundet sit sidste Hvilested ved Siden af en af sine 3 Koner, jeg maa antage Konen No. 2, hun var Enke efter Gods-eier Toft og var født Carlsen fra Gammelkjøgegaard, hans første Kone var, saavidt jeg ved, født Blicher og Kone No. 3 var Enke

* I min Barndom var det et Udtryk „Vil Du se Kjøge Høns?“, naar en Ældre tog et Barn og løftede det op ved at lægge den flade Haand paa begge Sider af Hovedet.

efter Geheimeraad Reedtz, født Comtesse Frijs-Juellinge. Jeg tror, at Sønnen Frederik er af andet Ægteskab. Da jeg paa Kongens Vegne ved Bisættelsen fulgte Grundtvig, hørte jeg, at Pastor Rørdam fra Lyngby, efter at have fra Prædikestolen i Frelsers Kirke givet Theorien af det lille Guds Ord, Grundtvigs store Opfindelse – det er dog modsagt, saavidt jeg erindrer ogsaa af Martensen, at Grundtvig var „Finder“, om han endogsaa skulde være „Gründer“ – pludselig faldt ned til at apostrophere „Frederik“ fra Prædikestolen og berolige ham med Hensyn til Fremtiden.²⁸ Frederik sad ikke ved Sønnerne af første Ægteskab og deres Sønner igjen, men i en Stol derfra, hvilket jo forekom mig underligt. Jeg opfattede ogsaa af en Yttring af Svend Grundtvig, at den Rørdamske Tale ikke havde tiltalt ham.

Fra Kjøge toge vi til Vallø, der netop var under den Restauration, hvorved det ene Taarn blev gjengivet sin Kuppel og sit Spir, og Murene atter fik deres gamle røde Farve fra den Tid, da Fru Mette Rosenkrands, efter Lyschanders Ord,

– – „byggede Vallø hen op af Nye
Over grønneste Skove høit op i Skye
Med Taarne og rødeste Tinde,
Med Saler og Galeri, Port og Broe,
Som bliver til Gavn for dem der skal boe
Og hende til ævig Afminde.“

Fru Mette havde vel ikke ventet, at det skulde blive et Kloster, hvorved hun jo vilde have tænkt sig noget Catholsk, men det vilde dog have beroliget hende at vide, at der 2–300 Aar efter blev givet Vallø Kloster af Elverhøis Digter det Vidnesbyrd (i Digtet „Vallø eller en ung Piges Betæneligheder“),

„Vel er der deiligt
I Skov og Slot,
Man bor beleiligt,
Man lever godt“

men hun, der to Gange havde været gift med stolte Adelsmænd, vilde vistnok dog ogsaa have sympathiseret med den unge Frøkens Betænelighed:

„Til glade Miner
 Mon det forslaaer
 At i to Terminer
 Man Hævning faaer
 Naar Hævning af Barmen
 Under Silken fiin
 Ved Hjertevarmen
 Er uden Termin?“

[361] Vallø, der da Dronning Sophie Magdalene oprettede Stiftet, fik det tydske Navn „Slot“, ser virkelig ogsaa ud som en fyrstelig Borg, høi og anselig, omgivet af baade Grave og med høie skønne Træer i Parken, med herlige Blomster i Haven. Først sent om Aftenen kom vi til Store-Heddinge. Byen havde faaet et nyt Hotel efter Tidens Behov og en kjøbenhavnsk Gjæstgiverjomfru til Opvartning. En af mine yngre Reisefæller spurgte hende, om der var morsomt i Store-Heddinge; men hun svarede med Emphasis „Nei her er sku' kjedeligt“; man kunde jo nu ogsaa nok se paa hende, at hun baade gjerne vilde selv more sig, men ogsaa gjerne vilde more Andre. Mit første Blik paa Byen om Morgen viste en bevoxet Gade, man kunde godt lade Kreaturer græsse derpaa. Det bekræftede Jomfruens Sætning om Byens Kjedelighed. Vi saa Kirken med dens underlige Former og dens hemmelige Gange, med Klintekongens Kammer, om hvilken i Elverhøi Ridder Ebbesen fortæller Kong Christian

„I Store-Heddinge, i Kirkemuren,
 Der er en Hvælving som er muret til;
 Den kaldes Elverkongens mørke Kammer.
 Der troer den simple Mand han har sit Dagly,
 Mens han om Natten sværmer hist i Krattet
 I Maaneskin og milde Sommervinde.
 Men raser Stormen, gaaer den vilde Søgang,
 Da sidder han paa Stevens hvide Klint,
 Som Klintekonge med sit Spir i Haanden,
 Og seer med Lyst, hvorlunde Skibe strande.“

Vi kjørte nu fra Klintekongens Kammer ned til hans Høisæde paa Klinten, vi saa den lille Høierup Kirke, bygget 1357 „in

extremo Steftonici promontorii littore“, som det i en Indskrift i Kirken hedder. Altsaa har den ligget ligesom nu for over 500 Aar siden, men, som det ogsaa fortælles i „Elverhøi“

„Snart vilde Kirken styrte ned, om ikke
Hver Julenat den flyttede sig indad
Saa meget som et Hanefjed.“

Saa meget er nu vist, at Havet borer sig ind i de blødere Jordlag under Kirken og Kirkegaarden, og det skulde vel ikke være saa meget fjærnt fra Sandheden, hvad Klokkerens Kone fortalte os, at Havet gik ind under Alteret. Wedel fortæller i sin „Indenlandske Reise“ for omtrent 70 Aar siden (han synes selv at have været paa Stedet): Kirken ligger paa den yderste Pynt, hvor Klinten er meget steil og brat, og Kirkegaardens Mur er Tid efter anden nedfalden, saa at man kan se Enderne af Ligkisterne at rage frem ud af Brinken imod den aabne Sø, som hvert Aar mere underminerer Klippevæggen, hvoraf store Stykker nedstyrte.²⁹ Det er denne Wedels Meddelelse Heiberg har yderligere udmalet, naar han i Dialogen mellem Karen og Mogens lader hin sige

„Men Kirkegaarden svinder
Beständig meer og meer for Havets Vælde.
De lange Knokler af begravne Døde
For Lyset vise sig paa Klippesiden
Og mangen Arm, saa bleg som Fjeldets Kridt
Med visne Fingre pege over Søen“

Vi stege paa Stiger ned af den steile Klint, men jeg, som ikke har Sands for det Rædsomme, maa dog bemærke, [at jeg] saa hverken Ligkister eller visne Fingre. Da vi kom op igjen, kjørte vi videre gennem det skønne frugtbare, men skovløse Land, med Hvede og Kløver som næsten kan maale sig med Lollands, vi fik her ogsaa Udsigter ned mod Præstø Bugten og Møns Klint, som høre til Landets skjønneste, navnlig fra Rødvig Havn, vi saa Mærkeligheden af to Havne ved Siden af hinanden ved Faxe Strand, vi kjørte til Vemmetofte, hvor man har Fordelen af et godt Gjestgiversted, besaa Klosteret med Sophie Hedevisgs Værelser med smaa Luxus og Nipssager fra hendes Tid, et lille Culturbillede, saa

Kirken med dens Malerier af Krock og Andre samt det lille Crucifix af Elfenben, som Sophie Hedevids Broder Prinds Carl havde bragt hjem med fra sin italienske Reise; vi hilste paa Vemmetoftes fortjente Beskriver, Pastor Brasch og toge veltilfredse videre efter nogle Timer, for at besøge Kalkgruberne ved Faxe. Den mærkelige Coralbanke med sine utallige Forsteninger havde jeg før set, men saa den igjen med samme Interesse.

Jernbanen fra Faxe til Havnen ved Præstø Bugten var netop dengang kommen i Gang, og dette havde begyndt at vise sin Indflydelse paa Tilvirkningen af Kalkstenene. I den første Udgave af mit Skrift henimod Aar 1860 angives Tilvirkningen til 3000 Cubikfavne; nu var den mindst 4000, i 1872 angives den til 7–8000 og ventes at ville stige endnu mere. Vi vare ogsaa oppe paa Høiden og saa den interessante Udsigt til Valløs Taarnspir, Jungshoved, Møns Klints Bagside, Kulsbjergene, Høiderne ved Vester-Egede, Bakkerne ved Skjoldnæsholm og Tølløse m. m. m. (Gyldenløves Høi, Mørkemosebjærg). Fra Faxe kørte vi forbi Erik Grubbes gamle smukke Gaard Lystrup, som da beboedes af Grev Christian Moltke, til Rønnede Kro, dengang endnu, før den sydsjællandske Jernbane aabnedes, en betydelig Gjæstgivergaard, Poststation med mere. Vi nød, hvad Stedet formaaede, og bestilte Nattelogi og kørte saa videre ad Veien, som Christian Winther har beskrevet i disse Stropher:

Fra Høiden over Skoven viser Gisselfeld sin Pragt
 I friske grønne Mose er Holmegaarden lagt,
 I Parken spiller Karpen og Brasen saa bred.
 I Dyrehaven Hinden gaar med Lænden trind og feed
 Den sommerglade Lærke som kviddrer høit i Luft
 Og Jordbærret krydrer Skovsletten med sin Duft
 Mens Ræv og Hare pusle rundt om i høie Krat
 Den brune Hjort sig bryster med sin kronede Hat.“

Jeg saa nu igjen den smukke gamle trefløiede Gaard med sine brede Grave, sine takkede Gavle med Peder Oxes gamle Indskrifter over Porten, med Skydeskaarerne og de ældre Borglevninger; vi gik i Haven med dens mange Anlæg, dens Damme med og uden Karper, med Peder Oxes og andre Træer, med Pavilloner,

med Drivhuse og smukke Blomster. Vi sov naturligvis efter denne Dag godt i Rønnede, om end Sengevæsenet endnu den Dag i Dag paa vore mindre – ja endog paa de større – Gjæstgiversteder og Hoteller lader meget tilovers at ønske i Sammenligning, med hvad Udlandet byder. Om Morgenen tidlig kørte vi til Holmegaard, vi traf Thebordet dækket for Bestyreren, han kom strax derpaa og viste os med stor Beredvillighed omkring paa Glasfabriken; de finere Sorter Glas blive nu fornemlig bearbejdede her, medens de simplere Sager produceres i Filialerne ved Helsingør og paa Amager. Da jeg i 1834 var her paa Holmegaard, var det kun grønne Flasker, jeg havde set puste. Ligesom i 1834 tog jeg fra Holmegaard til Herlufsholm, forrige Gang gik jeg rigtignok, nu kørte jeg. Vi saa den smukke Kirke og en Del af Bygningen, vandrede en stor Tour i Omegnen og kørte efter nogle Timer videre langs Susaaens temmelig udstrakte Leie til Sorø Banestation, hvorfra vi om Aftenen atter naaede Kjøbenhavn.

Som jeg tror at have fortalt, var det Dagen efter, at Grev Frijs bragte Kongen Efterretningen om Reservationen med Hensyn til Nordslesvig. Hvilken sikker Forventning havde man ikke dengang om, at det, som var lovet, vilde blive opfyldt, man regnede paa Als, ja saagar paa Flensborg og maaske mere. Jeg tænkte alt paa, hvorledes jeg skulde indrette den nye Udgave af min Beskrivelse med den nye Grændse mod Syd, og jeg nedskrev en hel Plan herom i min Dagbog; men den Dag i Dag, da jeg nedskriver dette – 16de November 1872 – ere vi ikke komne til det Punct, hvor det kan siges, at den nye Udgave skal slutte. Desværre ved jeg det nu, d. 24de August 1882. Jeg fortsatte imidlertid mine Smaareiser i Landet, naar Leilighed gaves. Jeg reiste saaledes den 1ste August med Dampskibet Dania til Aalborg, hvor jeg kom om Morgenen næstefter og tog strax med Diligencen, der gik til Sæby. Jeg fik mig en Plads hos Kudsken og kunde nu ret overse Egnen, vi kørte igjennem Kjær Herred forbi den gamle Herregaard Vang, hvor jeg for over 20 Aar siden havde besøgt Eieren, den tykke Hr. Gleerup, Gaarden ligger ved Udkanten af den store Vildmose, over hvis graabrune Flade man har Udsigten; snart hæver Veien sig, og man passerer de høie sandede Allerup Bakker, saasnart man har naaet disses høieste Top, faar man Syn paa

den vidtstrakte Dalstrækning, i hvilken Vaarsaa løber, og hvor flere Herregaarde ere beliggende, saaledes Vaargaard, Dybvad, Haven og Knudseie; til Høire ser man Høiderne og Skoven ved Dronninglund. Fra Vaarsaaens Dal stiger man atter [362] op til et Høidedrag, forinden man naar Sæby beliggende ved Sæby Aaens sydlige Bred. Beliggenheden ved Aaen med høie Bredder tildels bevoxede med Træer, med Sæbygaard og dens smukke Skov i Nærheden, med Udsigt til Frederikshavn og de høje Bakker syd for denne By samt til det fjerne Læsø, er i det Hele vakker og tiltalende; jeg har nu ogsaa set af Høyens Reisebreve, at han har fundet sig meget behagelig overrasket ved at se Sæby. Byens mest iøjnefaldende Mærkelighed er jo dens gamle anselige Kirke af røde Murstene med Taarn, i sin Tid henhørende til Mariested Kloster, med Munkestole og Malerier, af Medlemmer af Borgmesterfamilien Ruus, ikke uden Kunstværld. Eiendommelig for Sæby er ogsaa Byens Deling i tvende Dele, den Del mod Øst nærmest ved Søen og Havnen, desværre nu meget tilsandet, tilhører udelukkende Fiskeribedriften og beboes af 50–60 Fiskerfamilier, den vestlige Del er Haandværkernes, Kjøbmændenes, Embedsmændenes Kvarter. Jeg saa paa mit lille Besøg Borgermesteren Kammerjunker Moltke, nu Amtmand i Hjørring, en Broder til Adjutanten hos Kongen. Jeg vilde have fortsat min Reise i Vendsyssel, men Veiret blev desværre aldeles desperat, saa jeg kjørte med Diligencen tilbage til Aalborg – inden i denne. Jeg blev Natten over i Aalborg, tog om Morgenen tidlig med Diligencen til Nibe. Jeg agtede nemlig at gjøre en Reise gennem den midterste Del af Himmerland, det gamle Himmersyssel for at se, hvorledes dette lidet befarede Landskab saa ud. Til Nibe gaar Vejen over Sønderholm, en af de mange „Holme“ beliggende i vidtstrakte Kjærstrækninger, som ved disse danne Himmerlands nordlige Del; man ser fra Veien til Høire „Nørholm“ beliggende i de forrige Kjær, nu frugtbare Enge. Det lille Nibe har ingen særlige Mærkeligheder, Havnen dannes fornemlig af en lang Dæmning til at bryde Strømgangen i Fjorden. Jeg passerede det „lystelige“ Lundbæk, som Danske Atlas kalder det; Skovene saa dog ikke helt lystelige ud, Nordveststormene have her god Adgang og kue Væxten ikke lidet. Veien gik nu ind paa det høiere Land, og Heden træder af

og til frem og navnlig dækker den Bakkerne. Skov ser man saa at sige Intet af paa nær Hold, til Høire ser man dog endnu, forinden man forlader Aalborg Amt, i det Fjerne de vidtstrakte Skove ved Nørlund og Thorstedlund; men passerer nu Lerkenfeld Aa, der gjør Grændsen ved Viborg Amt. Jeg traf her Steder, hvis Navne vare mig bekendte fra min Barndom: mod Vest laa ganske tæt ved Veien Eveldrup Præstegaard, hvor min Ven og Skolekammerat Regentsdigteren Christian Dreiers Vugge havde staaet, og hvorhen han med Henrykkelse ilte bort fra det tvungne Skoleliv i Randers, mod Øst laa Hverrestrup imellem vilde Lyngbakker; det var om disse vor 80aarige gamle Gaardskarl Chresten Hverrestrup i Randers havde fortalt mig, da jeg var Barn, at da han som Dreng vogtede Faar, havde han set „noun Ull gaae aa loskede op mellem æ Bakker“. Egnens vilde Charakter gjorde denne Fortælling hel anskuelig. Nu passeredes Laastrup Aa og, efter en kjedelig Kjørsel gennem den midterste ufrugtbare Del af Rinds Herred, Hersom Aa, der flyder i et meget bredt Aaleie og adskiller Rinds Herred fra Nørlyng Herred. Dette svarer strax til Navnet, thi ved Løvel er en stor Hedestrækning; i den sildige Aften kom jeg til Viborg. Næste Dag tog jeg til Randers for at besøge min Moder og blev hos hende en Dag over, tog derefter til min Søster i Thorsager. Dagen efter var jeg i Feldballe [kirke] for at conferere den smukke Gravskrift, som Fru Elisabeth Rosenkrands † 1721 har sat over sine tvende Mænd Knud Gyldenstjerne † 1683 og Joachim Schack † 1700. Den 9de August var jeg tilbage i Kjøbenhavn eller rettere sagt paa Frederiksborg, hvor min Familie den Sommer boede. Dagen efter var der Statsraad. Den Kongelige Familie havde nu forladt Fredensborg for at tage Bolig paa Bernstorff, hvorfra de med større Lethed kunde bruge Søbadene. Herhen kom Prinds Oscar og Gemalinde den 22de August og toge endnu samme Dag tilbage til Sophiero; den 28de August gjorde den Kongelige Familie et Gjenbesøg paa Sophiero. Den 3die September gjæstede Kongehuset tilsøs Møn og kom Dagen efter tilbage.

Det var den 7de September, at Bismarck forelagde den preussiske Landdag et Lovforslag, ifølge hvilket „Schleswigholstein“ skal indlemmes i det preussiske Monarchi. Det var tilvisse alt en

Skuffelse, man kunde jo have antaget, at Udskillelsen af den danske Del af Slesvig var gaaet forud for dette Skridt; alt nu begyndte Mange at tvivle, om det var alvorligt ment med Indrømmelserne i § 5. . . .

Den 20de var der Afskedstaffel for Prindsesse Dagmar paa Bernstorff.

Den 22de reiste Prindsessen, Afskeden var paa Toldboden; alle vare vi dybt bevægede ved den elskelige Prindsesses Bortreise.³⁰

Den 29de September blev jeg kaldet til Kongen i Anledning af General Neergaards Afgang som Krigsminister og Raasløffs Ud-nævnelse. Grev Frijs interesserede sig jo især derfor, og Vennen var jo netop „helt tilfældig“ kommen til Kjøbenhavn. Salget af de vestindiske Øer skulde nu ogsaa gaa for sig, og herom havde Raasløff jo underhandlet, saa fik man jo Penge. Nu skulde det ret gaa løs med Reformer i Militairetaten, og dertil manglede der ikke Raasløff Mod, han var ad omnia paratus, han kunde lave en Armee efter et hvilket-somhelst Mønster; men vel begavet var han, godt talte han, vel vidste han at tage Folk fra deres svage Sider. Kongen forstod han dog ikke ret at omgaas og stødte tit Hans Majestæt. Jeg tror ved en vis Overlegenhed i sin Udtryksmaade.

Den 29de September. Kammerherre Falbe fra Wien besøgte mig. Han sagde, at Bismarck yttrede, at det ikke kunde nytte at give Danmark et Stykke af Slesvig tilbage, da Tonen i Danmark var saa fjendtlig mod Preussen, at dette jo snart saa maatte tage det Givne igjen, forøvrigt havde han henvist til Østerrig. Det er Frankrig, som i Mæglingsforslaget har bragt Tilbagegivelsen paa Bane, dog var det Bismarck, som paa et tidligere Stadium havde først sagt til den franske Gesandt, at han nok kunde være stemt for en Ordning i den Retning. Da man i Forsommeren paa Napoleons Opfordring herfra tilbød Preussen Alliance mod Østerrig, forlangte man Slielinien, men det fandt Bismarck at være for meget.

Den 2den October var jeg med Etatsraad Worsaae i Roskilde Domkirke, hvor Kongeligene blev opsatte i det nu helt restaureerede Christian den Fjerdes Capel. Det var mærkeligt at se, hvor Frederik den Tredies Lig var conserveret: man saa hele det fyldige Underansigt, som alle Portraiter udvise, og som have nogen

Lighed med de Billeder [363], vi i Nutiden have faaet af den franske Konge Ludvig Philip.

Den 5te October var der Statsraad paa Amalienborg, de nye Ministre Raasløff og van Dockum vare tilstede og spiste derefter for første Gang som Ministre paa Bernstorff.

Det var paa den Tid, at man havde Planen til det store Havneanlæg ved Helsingør, ved hvilket Schweitz skulde deltage i Verdenshandelen.³¹ Et Medlem af Regjeringen i Canton Bern Stämpfli var her for at gjøre sig bekendt med Forholdene. Jeg spiste med ham hos Bankdirecteur Levy i en større Kreds d. 6te October. Det var en støt Mand, af et roligt og værdigt Væsen; han talte godt; i Særdeleshed fremhævede han i en af sine Taler, hvor vigtigt det var for smaa Stater at iagttage deres Værdighed, at føre Alt frem i en rolig Gang, at holde Skridt i Videnskab og Industri; det var ved at erhverve sig Agtelse, at de bedst sikrede deres Bestaaen.

Den 11te October reiste Dronningen med de to yngste Børn til England for at besøge Prindsessen af Wales. De vendte tilbage den 8de November. Dagen efter d. 9de November var Formælingen i Petersborg. Jeg var hos Kongen om Formiddagen. Hans Majestæt var meget bevæget, han havde modtaget Telegram fra Dronningen af England paa Tydsk, senere kom flere Telegrammer, fra den Nyformælede selv, hjærteligt og smukt, fra Keiseren af Rusland, som alle hans Yttringer ved store Leiligheder holdt i en religieus Tone. Jeg modtog senere, da de ledsagende Damer, Overhofmesterinden og Frøken l'Escaille kom hjem fra Rusland, en Skildring af hvilken en anstrengende Dag denne havde været for den unge Storfyrstinde Marie Feodorowna, thi saaledes var hendes Navne efter, at hun var traadt over til den græske Kirke. Først var der Messe, dernæst Iklædelse af Kaaben og Kronjuvelerne i Keiserens, Keiserindens og Hoffets Damers Nærværelse, Vielsen varede derefter med alle de uendelige Ceremonier i 2 Timer, derefter Toilette, stort Gallataffel, nyt Toilette, Bal, høitidelig Kjørsel i Glaskaret til Storfyrstens Residents, Paladset Anitchkoff, gennem den illuminerede By, nyt Toilette (efter gammel Skik lyserød høihalset Kjole, Kappe med een eneste Rose) (hun skal have set allerkjæreste ud, sagde Damerne) og derefter

Cour i Hjemmet og Souper; men derfor fik Prindsessen ogsaa et Par Dage efter et ikke ubetydeligt Feberanfald, formodentlig dog nærmest paa Grund af en Forkjølelse ved at kjøre i fuldt Toilette den lange Vei til det nye Hjem og ved ligeledes i Toilette Dagen efter at kjøre til Visiter³²

Paa den Tid tog den Kongelige Familie til Fredensborg. Her kom den 20de November General Colocotronis, berømt fra den græske Frihedskrig, paa Hjemreise fra Petersborg, hvor han ved Formælingen havde repræsenteret Kong Georg. Han var iført Palikardragt, kunde kun tale Græsk, hvorfor han havde en Officer med som Tolk.³³ Lieutenant Funck af den danske Marine, der var Adjutant hos Kong Georg, var ogsaa med (det var ham der i 1872 saa ynkelig omkom ved Explosion i et Dampskib).³⁴ Jeg sad ved Taflet hos Funck. Han fortalte meget om, hvor uklogt Grev Sponneck havde opført sig i Grækenland, og hvor urigtigt mod den unge Konge. Stedse vilde han gjøre sig gjældende. Da endel Palikarer og Slægtshøvdinge vare komne til Athen for at complimentere den nye Konge, ogsaa kom for at hilse paa ham, befalede han Tolken, Professor Køppen at sige dem, „at de nok helst vilde have en Dukke til Konge“. Ved Taflet tog han Plads ligeoverfor Kongen, uagtet der var en græsk Marskal; da hans Kone kom, vilde han, at Kongen ved høitidelige Leiligheder skulde tage hende tilbords (dette gik som bekjendt senere saa, at Doyen blandt Diplomaterne ved en collectiv Fremtræden af disse, en Nytaarsdag bragte det dertil, at Kongen tog hans Kone tilbords).

Justitsministeren Leuning havde alt i længere Tid lidt af et Sygdomsanfald, der berøvede ham Kraften i Benene til at støtte paa dem, og denne Sygdom havde udbredt sig videre opad; Cultusministeren Rosenørn-Teilmann overtog derfor d. 10de December hans Forretninger indtil 1ste Marts.

Den 14de December kom Kronprindsen tilbage fra sin Reise til Petersborg, hvor han havde overværet Formælingen, og derfra til Berlin, hvor han havde modtaget den Sorte Ørns Orden (Kongen fik den ogsaa). I Petersborg havde Prindsen truffen sammen med sin Svoger Prindsen af Wales. Det manglede ikke paa Efterretninger om det raske Liv baade med Amor og Bachus som Førere, den engelske Prinds førte, og han lagde vistnok ikke megen

Skjul derpaa; jeg erindrer, det blev nævnt paa den Tid, at Prindsesse Dagmar havde sagt, at hun syntes, at hendes Svoger dog skulde ligeoverfor hende huske paa, at han var gift med hendes Søster.

Paa denne Tid (d. 16de December) døde Geheimeraad Bluhme efter en lang Sygelighedstilstand. Han blev begravet fra Garnisonskirken; Provst Bruhn, Sognepræst til Sverborg, tidligere residerende Capellan til Garnisonskirken, en gammel Ven af Bluhmes Hus fra den Tid, Bluhme var Stiftamtmand i Aalborg (jeg tror Bruhn var Catechet i Aalborg) holdt Talen. Kongen lod sig repræsentere, man undrede sig over, at Kronprindsen i hvert Fald ikke selv var mødt, Thronfølgeoven var dog Bluhmes Værk. Følget var ikke stort – sic transit – Bluhme var en begavet Mand, men han havde ingen stærk Overbevisning; kunde under forskellige Forhold have forskellige Udgangspuncter, men forsvarede altid sine Sætninger med en tilsyneladende Alvor og med en Manufacteurs Vidtløftighed. Kongen besøgte ofte Bluhme, ogsaa efter at han havde afgivet sin Portefeuille og hørte paa hans Foredrag; jeg tror egentlig ikke Hans Majestæt altid hørte efter, men han vidste, det glædede den Gamle at tale og at have en Konge som Tilhører. Frederik Algreen-Ussing har meddelt en interessant Biographi af Bluhme i Illustreret Tidende af 30te December 1866. Jeg gjennemlæste den strax og confererede med min Ven Statssecretair Liebe og Andre, der havde nærmere kunnet kjende den Afdøde og hans vekslede Skjæbner, om dens Indhold. Jeg skal dog meddele nogle Bemærkninger, som ved denne Leilighed kom mig tilhænde. Gjenstanden for den ubesvarede Kjærlighed, som foranledigede Bluhme til at gaa til Ostindien i 1824, skal have været en Frøken Krieger, senere Baronesse Taube. Det er ikke rigtigt, naar det nævnes, at Kongen og Dronningen (Christian VIII og Gemalinde) paa deres første Reise efter Thronbestigelsen kom til Aalborg, og at det da blev aftalt, at Bluhme skulde afløse Lowzow som Directeur for Generaltoldkammeret; Kongen og Dronningen vare paa deres Reise i 1840 aldeles ikke i Aalborg; men i 1842 kom de der, og de boede da i Stiftamtmandsboligen. Det var den daværende Cabinetsecretair C. Tillisch, der var en Ven af Bluhme, som indledede de Forhandlinger, der bragte Bluh-

me ind paa de høiere Trin i Statsstyrelsen. Kundgjørelsen af 28de Januar 1852 skriver sig ikke, som anført, fra P. G. Bangs Pen, men fra Carl Moltkes. Proclamationen af 16de November 1864 var skreven af David, ikke som anført af Bluhme.³⁵ Vi, Liebe og jeg, vare enige om, at den Ros, der tillægges Bluhme i Slutningen af Biographien, hvorefter der „over hans Person var udbredt noget Aabent og Tillidsvækkende, noget gjennemgaaende Retskaffent“ – den kunde vi ikke tiltræde. Naar Udtrykket „Sandhed med Modification“ i sin Tid blev henført til Bluhme, tilvisse ved en Modification i Sandheden, og ligesom identificeret med ham, da er dette jo allerede ligesom et Bevis for, at den almindelige Opfattelse ikke var stemmende med Ussings Udtalelse; men det tør heller ikke saadan staa uimodsagt, at han var en særlig Sandhedsapostel; hans vidtløftige Tale var i Reglen kun „Dichtung und Wahrheit“ og det maa erindres, der blev sagt, jeg tror af gamle V. Moltke, da han blev Udenrigsminister, at vi nu netop behøvede en Minister, der kunde gjøre Sort til Hvidt og Hvidt til Sort; hvilket jo tillige indeholdt en Ros over Bluhmes dialectiske Færdighed, for hvilken han aldrig skal savne min Ros.

Den 24de December, Juleaften, tilbragte jeg, som jeg nu i en Aarrække havde gjort. Jeg tog efter Middag ud til Døvsstummeinstituttet og var tilstede ved Børnenes Juletræ, til hvilket jeg altid bragte et Billede til hver, og derefter til Blinde-Instituttet, hvor jeg overværede Gudstjenesten med Prædiken og Psalmesang samt gik med ned til deres Maaltid, hvortil jeg bidrog med et Monstrum af en Julekage. Vort Juletræ havde vi hos de kjære Svigerforældre. Det var sidste Gang, at det holdtes der. Inden Aaret var omme, var min gamle hæderlige Svigerfader død, og vi havde mistet vor lille yngste Søn Aage. Juletræet blev da hos min Svoger, Øienlæge Edmund Hansen, og det vedblev saaledes.

Den 29de December kom Kongen ind til Byen for at sige Farvel til sine Brødre Vilhelm og Julius, der reiste. Hans Majestæt begav sig derefter igjen til Fredensborg. Det havde jo været bedre, om han var bleven i Byen med det samme.

[364] Det var en Snestorm Nytaarsmorgen; Jernbanen var derfor standset. Derfor kom op paa Formiddagen Efterretningen om, at Kongen ikke kom ind fra Fredensborg til Nytaarscour. Dette bedrøvede mig meget; thi Veien var dog at befare med Vogn; desværre var det rigtigt, hvad Fædrelandet sagde i Anledning heraf, at man mærkede godt paa Kongen og Dronningen, at de vare „ikke fødte“.¹ De besidde aldeles ikke nogen Gaaenop i deres Stilling. Kongen vilde have redet ind, men Dronningen fraraadede ham det for hans Helbreds Skyld. Omsider kom Kongen og Kronprindsen dog Kl. 3 til Taffelet.

Den 10de Januar modtog jeg Skrivelse fra Cultusministeriet, hvorved Tilsynet med Kellers private Døvstummeinstitut efter Talemethode overdrages mig som Formand, hvorhos min Plan om de tvende Institutioners Samvirken bifaldes.² Herefter var der fuld Skoletvang for alle Døvstumme. Efter de aarlige Lister indkaldes de døvstumme Børn, der have den fornødne Alder, til Det Kongelige Døvstumme-Institut, og der prøves de efter en Maanedes Ophold af en Comité bestaaende af Directeuren og de tvende Forstandere; de egentlige Døvstumme blive da paa Det Kongelige Døvstumme-Institut og de uegentlige (de der have kunnet høre, men have mistet Hørelsen ved Sygdom) komme til Keller. Herved vare disse tvende Institutioners rolige Samvirken formentlig betrygget; de efterfølgende Aars Erfaring har ogsaa stadfæstet dette. Jeg har haft stor Tilfredsstillelse af denne Ordning, til hvilken jeg væsentlig havde bidraget.

Den 11te Januar var der Statsraad. Naar jeg saa jevnlig nævner i dette Uddrag af mine daglige Notitsebøger, at der var Statsraad, saa maa jeg dog forklare, at jeg ikke var tilstede i Statsraadet, men jeg modtog Sagerne, der skulde foredrages, ordnede dem for Kongen, nævnte deres Indhold og fremlagde dem derefter paa Statsraadsbordet. Efter Statsraadet havde [Kongen] altid nogle af Ministrene til Audients, og derefter kom jeg sluttelig ind til Hans Majestæt for at modtage hans Ordre. Jeg deltog forinden Statsraadet i en Samtale mellem Grev Frijs og General Kauff-

mann, der begge havde havt Leilighed til at kjende Grev Bismarck personlig; det udtaltes eenstemmigt af dem Begge, at han var upaalidelig, ja løgnagtig, i det Hele af en daarlig Charakter. Den 18de var der atter Statsraad og derefter Taffel. Familien var nu kommen ind fra Fredensborg. . . .

Den 28de lykønskede jeg Kammerherre Berregaard til hans 84aarige Fødselsdag. Den Gamle snakker fort væk i denne Alder, ligesom han har gjort hele sit Liv. Capitain Moltke, Adjutanten hos Kongen, havde i Anledning af et Spørgsmaal af Berregaard forklaret denne, at man, naar man vidste, hvormange Tønder Land et Stykke Jord var, fik Arealet opgivet i □ Alen ved at multiplicere med 14.000. (To Herrer disputerede kort efter, at Berregaard havde modtaget denne Underretning, om hvor mange Minutter Væddeløberen Gladiateur anvendte til en Mil. Bjerregaard falder ind i Talen: „Naar man ved, hvor mange Tønder Land den løber, saa multiplicerer man det med 14000, saa ved man det.“) Den hæderlige Irminger forklarede Geburtsdagsbarnet, hvorledes Strømninger fra Nordpolen fører Is til Island. Berregaard bliver ked af den noget vidtløftige Forklaring om Strømningen og udbryder: „Naar der blot kommer en god Regn, bliver Isen pompeus og saa synker den.“

Dagen efter var der Statsraad. Armeeorganisationen skulde have været for, men Kongen modsatte sig det, da han ikke havde havt tilstrækkelig Tid til at sætte sig ind deri. Det var Generaladjutantsspørgsmaalet, som nu alt begyndte at dukke op. Efter Statsraadet var der Taffel. Umiddelbart før dette kom Lieutenant Funck, Kong Georgs Adjutant; han skulde ledsage Prinds Hans, der var designeret til Vicekonge i Grækenland, medens Kong Georg drog paa Frieri til Rusland.

Den 30te Januar. Udskrift af min Dagbog: „Professor Peter Hjort besøgte mig, fortæller, at gamle Bluhme havde sagt ham, at han haabede, at han ikke skulde komme til at fortryde, at han ikke havde ladet Grevinde Danner gribe ved 4 Garderkarle paa Skodsborg (in flagranti med Young, der gik fra Kroen op til hende om Natten).³ Jeg forfulgte Spørgsmaalet og statuerede, at det nu var gaaet godt (Bluhme havde i hvert Fald ikke den Energi, der egnede sig til at lede Sligt), og Kongen havde fundet sig i Fjer-

nelsen; saa vilde Følgen have været, at Kong Frederik havde taget endnu større Anløb i Svir og Sværm og formodentlig have endt sit Levnedsløb endnu tidligere. Dette synes jo vistnok at kunne have været heldigt, da den Høisalige aldrig kunde have døet paa ubekvemmere Tid, end han gjorde: vanskeligt bliver det dog altid at raisonere paa Basis af „hvis“ og „dersom“, som altid vilde blive forstyrrede ved nogle „imidlertid“ og „pludselig“, især paa en Tid, da man havde en saa urolig og ærgjærrig Mand som Bismarck.

Den 1ste Februar var der atter Statsraad, og nu kom Armeesagen for. Da jeg derefter gik til Christiansborg, kom Adjutanten Capitain Moltke til mig paa Gaden og bad mig skaffe sig en Vogn, da han ikke kunde gaa mere. Han maatte endelig bringes paa Hospitalet og laa længe der af et nerveust Tilfælde, som senere gjentog sig og nødte ham til, jeg tror i Aaret 1871, at søge sin Afsked.⁴ Capitain Hedemann af Generalstaben blev hans Eftermand. Den 3die Februar fortsattes Referatet af Armeesagen i Statsraadet og sluttede paa denne Dag. . . .

Man begyndte nu at tænke paa den til Foraaret indtrædende Sølvbryllupsfest for Kongen og Dronningen, og efter et Møde, hvori det blev bestemt, at indbyde Ministrene og alle Hof[folkene] til at deltage i en Sølvbryllupsgave, blev Overhofmesterinde Bille, Overskjænk Grev Danneskjold, Hofdame Comtesse Reventlow og jeg valgte til Comité for denne Sags videre Fremme.

Den 27de var jeg til Diner hos Enkedronningen. Taflet var altid meget smukt der, og den elskværdige Dronning med det imponerende og dog saa venlige Ydre gjorde sig en kjær Pligt af at give Cour til alle sine Gjæster, baade før og efter Taflet.

Den 2den Marts læste jeg en Artikel i Fædrelandet, som indeholdt en Recension af Goldschmidt over de to første Hefter af min historiske Text til Billeder af berømte Danske Mænd og Kvinder, i det Hele meget velvillig skrevet [365]. Senere fulgte endogsaa meget rosende Artikler i andre Blade, saaledes i Dagbladet (19de Februar 1868) – et Blad der hverken ellers viste sig gunstig imod mig eller i det Hele kunde kaldes mild i sin Dom*. „Texten

* Jeg tilføier dog nu, 21de October 1881, at der senere heri er sket en Forandring. Da jeg var udnævnt til Geheimeraad i Anledning af mit 25 aarige Jubilæum som Cabinetssecretair, skrev Dagbladet: „Den Paaskjønnelse, Kongen

har fra Begyndelsen af været den samme: en bestandig Kamp mod det overflødige Stof, en bestandig Seier over det, en omhyggelig Bestræbelse for kun at optage de eiendommelige Træk, der bedst egnede sig til at give et bestemt og anskueligt Billede af den Person, der skulde skildres, og det er undertiden vanskeligere, end man tror. Man føler, at man har en Skribent for sig, som med stor Upartiskhed søger at gjenfremstille, hvad han har tilegnet sig. De fleste Karakteristiker give noget Nyt, og alle give de et tydeligt Billede, enkelte endog et mesterlig udført lille Sjælemaleri, der i faa Træk leverer langt mere for Tanken end Billedet for Øiet. Sproget kunde hist og her være mere elegant, Periodebygningerne kortere, enkelte Germanismer have ogsaa indsneget sig, men Hovedsagen er tilstede: der er en umiskjendelig Sandhedskjærlighed i alle Skildringer, de bære Præg af et mangesidigt Studium af Tidsaldrene, dens Sæder, Skikke, Meninger, kortsagt af Historien og dens Kilder. Ved Anvendelsen af disse Evner er det lykkedes Forfatteren at levere et Værk, som vor Personhistorie hidtil savnede, eller som ialtfald kun aphoristisk og spredt var tilstede, og som vil kunne øve en heldig Indflydelse paa det læsende Publicum, fordi der i de levendegjorte Minder om Fortiden ligger en Spore, et Fingerpeg til Efterligning for Fremtiden.“

Af andre senere Anmeldelser skal jeg dog fremhæve en af E. E.⁵

„Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder, der have levet fra Reformationen indtil Frederik den Syvendes Død“ er Navnet paa et Værk i 3 Bind, der nys er blevet afsluttet. Dette store Arbejde dannes dels af en Samling af Portraiter, der ere udførte i Stentryk, og dels af dertil hørende Levnedstegninger. Det er en offentlig Hemmelighed, hvem Forfatteren, der kalder sig P. er, men vi ville ikke krænke Hemmeligheden ved at nævne hans Navn.

saaledes har vist Hans Excellence Geheimeraad Trap for hans lange og udmærkede Embedsvirksomhed, vil møde fuld Tilslutning hos de Mangfoldige, der paa den ene eller anden Maade ere komne i Berøring med ham, og som i ham have lært at skatte ikke blot den humane og nidkjære Embedsmand, men ogsaa den dygtige, bramfrie Videnskabsmand og den altid velvillige og hjælpsomme Filantrop.“

Til de Vilkaar, som maa til, for at en historisk Forfatter, der skriver for den store Almenhed, kan trænge igjennem, hører først og fremmest, at han kjender den ikke ringe Kunst at udmale Personer eller Tildragelser paa en saadan Maade, at enhver er med. Lad ogsaa Forfatteren derved paa et eller andet Sted have faaet et feil Syn (og dette gjælder selvfølgelig om ethvert større historisk Værk), saa vil hans Evne til at skildre altid frembringe et stort Udslag, nemlig at Læseren faar Interesse og Kjærlighed for Historien. Naar man nu fra dette Stæde undersøger den her omtalte Bog, viser det sig mangfoldige Steder, at Forfatteren er gjennemtrængt af Kjærlighed til sit Æmne, og at han kjender Kunsten at lade denne Kjærlighed komme tilsyne --- “.

Jeg har ikke kunnet nægte mig at gjengive disse Udtalelser her i disse Erindringsblade, da det var mig en næsten overraskende Glæde at se mit improviserede Arbeide fra alle Sider saa venlig bedømt. En saadan Bedømmelse faldt mig ogsaa tildel fra flere af mine literaire Venner, og det gav mig fornyet Haab om, at hvad jeg i mine Erindringer nedskrev, ogsaa maaske i sin Tid vilde kunne finde en Læsekreds. Desværre har jeg paa disse Erindringer ikke kunnet anvende den Tid, jeg ønskede, men skulde Formen og Udvalget af det Meddelte nu endog derved have lidt saare meget, saa er der dog altid bleven det tilbage, som Dagbladets [Anmel]der ogsaa fremhævede for mit andet Arbeide, det er Sandhedskjærligheden, og denne skal jeg, derom tør jeg give min Forsikkring, ei heller i disse Samlinger nogensinde svigte, hvor meget jeg endog maatte findes at have af og til et urigtigt Syn paa Tingen og paa Forholdene, hvorfor jeg naturligvis ikke kan indestaa.

Den 3die Marts bivaanede jeg den brave Stiftsprovst Münters Jordfæstelse i Holmens Kirke, ved hvilken han i mange Aar havde været Præst. Jeg traf Geheimeraad Hall; han talte om Ministeriet Frijs og talte som en gammel erfaren Minister om Stadierne i et Ministerium. Nu, yttrede han, er det Punct kommen, da „Fortryllesen“ er borte baade for dem selv og hos Andre, „nu begynder Misnøien at komme frem“. Han talte om Estrups Mangel paa Holdning i Jernbanesagen.⁶ Estrup er en begavet Mand, men han er altfor ofte, hvor det ikke var nødvendigt, mødt i fuld Rustning; naar han først har faaet de blanke Plader paa, saa blænder

han vel mange ved Glandsen, mange andre synes dog, at han støder feil med Landsen og gjør tit Hug med Sværdet udenfor den logiske Fægtekunsts Regler; ja han hugger endog saa vildt, at han rammer ofte gode Venner.

Den 12te Marts fik jeg et Brev fra Ritzaus Bureau, hvori der forlanges min Mening om Rigtigheden af et Telegram fra London, hvor Prindsessen af Wales's Befindende var meget foruroligende, og der var telegrapheret efter hendes Forældre. Desværre var det sandt. Efter hvad man har fortalt mig, men jeg maa forlade mig her paa en noget usikker Erindring, havde hun forinden sin Nedkomst – hendes ældste Datter er født den 20de Februar 1867 – været med sin Gemal ude paa Isen, og de vare faldne igjennem, derved havde hun faaet en Forkjølelse, som navnlig havde sat sig i hendes ene Ben, hvorfra igjen var udgaaet et Onde af mere almindelig Natur, som af nogle Læger benævnedes som Gigt.

Den 14de kom Efterretning om Kongens Moders Død i Ballenstedt.⁷ Samme Dag reiste baade Kongen og Dronningen; Dronningen directe til England og Kongen over Ballenstedt. Kronprindsen overtog Regjeringen i Kongens Fraværelse. Jeg havde ikke troet, jeg skulde tjene mere end 4 høie Herrer, nu fik jeg dog den 5te med. Kronprindsen var i høi Grad ivrig i Udførelsen af sin Regjeringsdønt og var en opmærksom Tilhører af, hvad jeg refererede ham, ogsaa naar jeg, som jeg troede, det var min Pligt, gik lidt ud over Forestillingernes Indhold, for at give ham et Blik paa hele Maskineriet.

Forinden Kongens Afreise havde jeg indgivet Ansøgning om Forlængelse af mit Privilegium paa Udgivelsen af Statshaandbogen. Dette havde Kongen efter at have hørt Indenrigsministeren bevilget paa 15 Aar. Expeditionen kom nu til Underskrift af Kronprindsen i den Form, som da var antaget

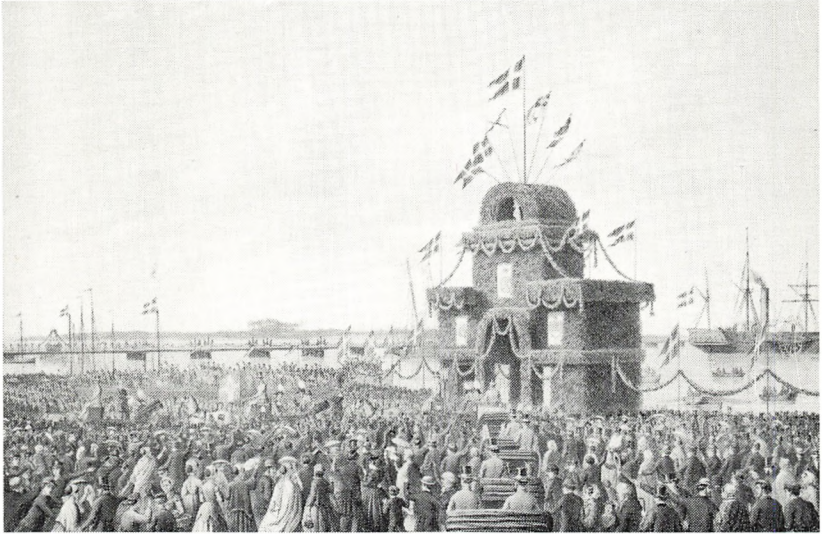
Under Hans Majestæt Kongens Fraværelse
i Allerhøistsammes Navn
Frederik
Kronprinds*.

* I 1880 fik jeg det atter fornyet paa 10 Aar, efter at det var udløbet, altsaa til 1893.

[366] Vi skulle faa at se, at denne Expeditionsmaade blev noget kortere, da der blev givet en Regentskabslov, hvilken man dengang endnu savnede.⁸

Den 20de Marts ledsagede jeg Kronprindsen til Døvstumme- og Blinde-Institutterne, som han ikke havde set, da den øvrige Familie var der (han var dengang paa Reiser).⁹ Han fulgte Alt med stor Interesse. Jeg spiste om Middagen hos Statssecretair Liebe, saaledes som jeg aarlig pleiede i Anledning af Conferentsraad Clementsens Fødselsdag. Der spiste ogsaa Dr. med. Metzge, en Neeu af Livlægen hos Dronning Marie Brandis, hos hvem Metzge havde været Amanuensis. Han vidste god Besked om Personligheder fra ældre Tid, og det vidste Clementsen ogsaa, da han havde været paa General Bülow's Contoir; nu foretog de en lille Revue, af hvilken jeg noterede mig Et og Andet efter min Hjemkost. Efter Schimmelmans Død [1831] havde Kongen tilbudt Grev Rantzau-Breitenburg at blive Udenrigsminister, men han havde standhaftig vægret sig, da han ikke var Diplomat – nutildags har man ikke saadanne Forsigtigheder – General Gössel, der var Medhjælper hos General Bülow, kaldtes Kong Frederik den Sjettes venstre Øre, han var ogsaa den, der refererede alle vigtige militaire Sager, Planerne til Maneuvrerne, Forandring i Vaaben og dsl. Grev Yoldi var kun en Paradeur, mente Metzge, jeg vidste egentlig heller ikke noget at sige derimod. Otto Moltke var brav og dygtig, men af og til utilregnelig. Liebe og Metzge kom i stor Strid om Carl Moltke og Reventlow-Criminil. Hvo af dem havde mest Charakter? Metzge, der var Moltkes Læge, og nøie kjendte Criminil, holdt paa denne Sidste. Jeg tror ogsaa, at Criminil overfløiede Moltke ved at lede dennes Udgangspunct, hvorhen han vilde. Moltke tog altid forfærdelig paa Vei, inden han var rigtig au fait med Spørgsmaalet, og det var jo meget farligt . . . [367] . .¹⁰

Næst denne korte Skildring af, hvad der foregik i det store politiske Spørgsmaal [Luxemburg], som vi herhjemme fra saa paa med den allerstørste Spænding, skal jeg meddele nogle af de Anførseler, som min Dagbog indeholder fra den Tid, de ere naturligvis ikke af stor Betydning, men da de ikke ere nedskrevne i anden Hensigt end at holde fast paa en eller anden Tanke, en eller anden Begivenhed eller Yttring, have de Noget af et Tids-

13. Christian IX besøger Nykøbing F i 1867

14. Konsejlspræsident C. E. Frijs

15. Kronprins Frederik

16. Kronprinsesse Louise

17. Det nyformælede kronprinspar ankommer til Toldboden

18. Overhofmarskal Carl Løvenskjold

billede, saaledes 6de April „Atter et sørgeligt Nederlag for Napoleon at maatte opgive Luxembourg.“

Den 8de April var det Kongens Fødselsdag, Kronprindsen havde i den Anledning Taffel i de Kongelige Værelser paa Amalienborg. Vi troede da endnu paa Krigens Udbrud, thi jeg har noteret, at jeg til General Kauffmann, der var min Nabo ved Taffelet, havde yttret og modtaget hans Billigelse deraf: „Sender Frankrig ikke en Flaade herop forinden Krigens Udbrud, kunne vi ikke declarere os for dem og blive formodentlig derefter tvungen til at gaa med Preussen. Af Preussen kunne vi altid frygte det værste. Frankrig maa dog, for ikke at compromittere Nationalitetsprincippet, lade os være en Nation, kan i værste Fald annectere os til Sverrig-Norge, Preussen vilde jo ogsaa give Nordslesvig som Belønning.“ Vi talte altsaa dengang paa samme Maade, som vi talte forinden Udbrudet af Krigen i 1870. Ingen tvivlede om, at Frankrig kunde sende en Flaade og vilde sende den, og Ønsket var, at den skulde komme. Forøvrigt var dette Ønske dengang ikke saa varmt som i 1870, endnu haabede man dog Noget af Preussen, og Krigens Trængsler i 1864 holdt Stemningen endnu saa nedtrykt, at Mængden vanskelig kunde vende sin Tanke til nye Eventualiteter i den Retning.

Den 9de April vare Efterretningerne om Prindsessen af Wales meget foruroligende. Hun havde [ulæseligt ord] sig igjennem. Lægerne havde yttret, at Dronningen kunde ikke med Rolighed forlade hende, forinden hun havde havt 3 Nætters rolig Søvn.

Worsaae fortalte mig, at der paa [London] Conferencens Tid var et Møde af dem, der interesserede sig for Danmarks Sag, deriblandt Morton Peto og flere Actionairer i Jernbanen her. Krieger var ogsaa mødt. Man kom til det Resultat, at England sluttelig dog ikke vilde hjælpe Danmark. Krieger sprang op af Stolen og raabte, England skal hjælpe, styrtede ud af Døren og slog den i for Næsen af de forbausede Englændere; men det kunde han nu ikke gennemføre som den jydsk Tværbane eller Nægtelse af Tilskuddet til Marinen eller som Fru Heibergs Adoption med Heibergs Navn og Standsrettigheder af 3 uægte couleurve Smaa piger.¹¹ Der er altid en stor Fare ved den ulykkelige Lyst, der kan paa komme endogsaa de mest begavede og de retskafneste Folk, naar

deres Forfængelighed fører dem hen til at ville vise, hvad de magte, hvad de kunne sætte igjennem. Jeg har selv været Vidne til denne Betagethed hos Krieger.

Den 16te April var jeg med Kronprindsen til Universitetsfesten i Anledning af Kongens Fødselsdag. Madvig holdt Talen, dets Emne var Folkecharacteren; han antog, at denne ikke var et indoles, men et Resultat af flere samvirkende Aarsager. Han nævnte udtrykkelig, at det ikke var Nedstamningen, der dannede Folkecharacteren, saaledes ikke hos Fyrstehusene. Det oldenborgske Hus var oprindeligt tydsk og dog vare Frederik VI, Christian VIII og Frederik VII ansete for gode danske Konger, navnlig Frederik VI. Kronprindsen takkede efter Festen Madvig for den smukke Tale, men udtalte sin Beklagelse over, at han ikke havde henregnet det nuregjerende Hus til dem, der vare danske. Madvig undskyldte sig med, at man ikke talte om de Tilstedeværende. Til mig sagde Madvig, efter at have talt med Kronprindsen, at det gjorde ham meget ondt, at det var bleven saaledes opfattet. Jeg vilde dog vel ikke tro, føiede han til, at han vilde have ment, at de Nuværende skulde være mindre danske end Frederik VII, som jo slet ikke var det. (Madvig havde jo ogsaa kun sagt i Talen, at han var anset for det). Jeg har tilføiet i Dagbogen: „Nei det ved Gud, han var det ikke, han var Ingenting, og aldrig er der sagt noget mere træffende, end da hans Fader svarede dem, der opfordrede ham til at sende Kronprindsen til Holsten som Statholder: „Om 3 Uger er han jo saa Schleswigholstener“.

Den 18de April kom Kongen tilbage, Dronningen blev endnu nogen Tid hos Prindsessen af Wales. Kongen overtog strax Regjeringen igjen. Kongen fortalte mig om hans Moders hurtige og lette Død. Hendes Børn, Hertuginde af Anhalt-Bernburg, en anden af Døttrene og et Par af Sønnerne havde været hos hende til Middag, men hun havde dog ikke spist med dem. Efter Bordet læste Prinds Julius for hende af en plattysk Digtets Fortælling om hans Samtale med Kong Frederik den Sjette og Dronning Marie. Hun følte under Læsningen et Hold i Brystet og bad om at komme til Sengs. Da hun kom til Hvile, yttrede hun strax, at hun mærkede, hun nu skulde dø, men hun tilføiede, at nu havde hun jo ogsaa levet længe nok (hun var født 1789). Lægen kom, og hun

havde netop udtalt Ordet „Hr. Geheimrath“, da hun udaandede. Kongen var meget bevæget ved at tale om Moderens Hjertensgodhed og Kjærlighed. Kongen talte ogsaa om Besøget hos Dronning Victoria. Hun var kommen Ham imøde paa det nederste Trin af Trappen. Medens Han var hos Dronningen, kom hendes Svigersøn Prindsen af Augustenborg; han blev forestillet og yttrede: Vi have havt samme Sorg at miste en elsket Moder, hvilket Kongen i sit Svar gik ind paa, og dermed var Samtalen sluttet.¹²

Den 1ste Mai har jeg noteret: Kongen fortalte mig, at den sidst afdøde Konge paa den Tid, da Kongens gamle Kammertjener Løitved var død, og Grevinden vilde paatvinge ham Berthel Iversen, Berlings forrige Bud, som Kammertjener i den mismodige Stemning i Anledning af en Yttring af ham (Prinds Christian dengang) om Prindsesse Mariane af Mechlenborg, Kongens anden Gemalinde, sagde: „Ja, det var dumt, at jeg skilte mig ved hende; men har jeg skilt mig ved 2 Koner, kan jeg sku' ogsaa lade mig skille ved den tredie; det sidder mig nu lige op i Halsen.“ Jeg ved ikke noget bedre Sted end ved denne Yttring af Kongen at vedlægge til Bilag et omtrent samtidigt Brev fra min Ven Schlegel, hvori han blandt Andet skildrer Perioden efter Løitveds Død, da Kong Frederik omsider havde sat igjennem, at Kammerlakai Lassen var bleven Kammertjener, medens der derhos fra Hendes Naades Side intrigeredes for at faa ham tvungen ud af Stillingen.¹³ Iversen var samtidig bleven Garderobeforvalter.

Den 3die Mai var mærkelig ved det for vort Clima sjeldne Tilfælde, at der faldt saa stærkt et Snelag, at Marker, Trær og Huse vare dækkede af Sneen. Den 4de Mai var jeg tilstede ved Grundstenens Lægning til den nye Frimurerloge i Klerkegaden. Da gamle Geheimeraad Bræstrup ikke var vel, førte jeg Forsædet ved Taffellogen, der blev holdt derefter. . . .

Den 7de Mai bortkaldtes ved Døden min kjære Svigerfader Mægler Frederik Hoskiær R. af Db., født 13de Marts 1790. Han var en Mand af en livlig Aand og et herligt receptivt Humeur, med morsomme ofte vittige Svar, i sin Tid en meget yndet Skuespiller i Borups Selskab.¹⁴ Ved sin Dygtighed og sin Characters Hæderlighed nød han stor Anseelse i Handelsverdenen; han nød ogsaa mange Beviser paa sine Medborgeres Tillid. Ved sin Død

var han Medlem af den sjællandske Jernbanes Centralcomité, Directeur for Ryssenstens Badeanstalt og for Rosenborg Brøndanstalt, Directeur for Sø- Kvæst- og Assistentshuset; tidligere i 25 Aar Mæglernes Formand.

Den 13de Mai var det om Morgenen atter stærkt Snefog, Thermometret stod paa Frysepunctet. Dette Foraar var i det Hele taget mærkelig ved sit urolige Veir.

Den 16de Mai kom Efterretningen til Kongen, at hans Søn Kong Georg af Grækenland var i Petersborg bleven forlovet med Storfyrst Constantins Datter Olga Constantinovna.

Nu nærmede Sølvbrylluppet sig; den 20de kom Dronningen hjem fra England; men Reconvalescensens for Prindsessen af Wales var naturligvis endnu ikke saaledes fremskreden, at man turde vente, at hun kunde komme til Sølvbrylluppet; hendes Gemal blev da ogsaa hjemme. Den 22de kom Storfyrstinde Dagmar og Storfyrsten.

Den 23de var jeg hos Kongen for at referere Udnævnelserne i Anledning af Høitideligheden. Kongen spurgte mig, om hvad han kunde gjøre mig til. Jeg svarede ham, at mig kunde han ikke gjøre til Noget, da jeg var Alt [368], hvad jeg efter min Stilling passende kunde være (jeg var Geheime Etatsraad, Commandeur af Dannebrog af 1ste Grad og Dannebrogsmænd). Kongen sagde mig da meget venlige Ting, talte om min store Personal- og Local-Kendskab og føiede til sin Tiltale en Ros: „De har aldrig talt Ondt til mig om Nogen“. Jeg maatte dog restringere dette ellers mig saa tiltalende Udtryk derhen, at jeg aldrig havde talt nedsettende om Nogen til Hans Majestæt, undtagen forsaavidt det maatte høre til en Sags rette Bedømmelse at udtale sig om Andres Character eller Opførsel. Ondt ved jeg da heller ikke at have talt om Nogen hverken i denne eller den forrige Konges Tid, for at skade i hvert Fald ikke. Et skjemtende Ord, der ikke var smigrende, kunde maaske dog i den forrige Konges Tid være falden, men det var jo med det samme bortskyllet med al den øvrige Grin i den Tid. Af Kong Christians Ros til mig fremgaar det jo forøvrigt, at han ikke ønskede ond og streng Tale om Andre, den synes ogsaa ligesom at antyde, at Andre førte saadan Tale; men heller ikke Kong Frederik kunde lide, at de Fraværende blev bag-

talte eller endog ilde omtalte, han kaldte det at fisseltutte, men kunde han have Haab om at tækkes „søde Louise“, kunde han selv nedlade sig til slet Omtale af sine ellers gode Venner ligeoverfor hende, og det var baade dumt og slet af Grevinden, at hun saaledes bragte Kongen paa Afveie tvertimod hans egen Naturs Tilskyn-delse.

Dr. Plum, Storfyrstinde Dagsmars Læge*, besøgte mig. Han roste sin unge Herskerinde i de stærkeste Udtryk, ligesaa hendes Gemal. Han troede, at der manglede hende paa Initiativ, da hun ellers kunde stifte meget Godt i Rusland. For hendes Storfyrste har hun i hvert Fald gjort meget godt, hævet hans Interesser, fjernet mindre godt Selskab m. m. m. Han var ikke tilfreds med Kong Georgs Optræden i Petersborg, altfor rask, ingen Attention for de Styrende (Gortschakow); han gav heller ikke nogen fordelagtig Skildring af Hans græske Majestæts Kundskaber. Den 24de kom da den nyforlovede Konge af Grækenland. Jeg synes dog, at han saa godt ud, hans Stemme var bleven dyb.

Endnu denne Dag var det Sneveir, men derefter bedrede Veiret sig, og Sølvbryllupsdagen var Veiret herligt.

Festdagen Søndagen den 26de var i alle Henseender af et godt Forløb. Efter Gudstjeneste i Frue Kirke, hvor Martensen prædikede, var der Cour og Modtagelse af de utallige Deputationer paa Amalienborg. Jeg var Deltager i 3 af disse Deputationer, nemlig for Hoffets og Ministeriets Festgave, den bekjendte Sølvbordopsats med Danmarks, Ruslands, Englands og Grækenlands billedlige Fremstillinger, for Frimurerne og for Bestyrelsen af Døvstumme- og Blinde-Institutterne. Jeg havde forøvrigt megen Beskjæftigelse hele den øvrige Tid med at besvare Lykønskningstelegrammer. Om Middagen var Taffelet hos Landgreven, om Aftenen stor Fest med Dands i Christiansborgs Riddersal. Ved Taflet havde jeg Plads mellem den russiske Admiral Popoff og den russiske Statsraad Oom, der var Secretair hos Storfyrstinden, en begavet og instrueret Mand. Han skildrede den afdøde Storfyrste som et fra Aandens og Hjertets Side ualmindelig begavet Menneske, roste

* Plum, nu Lector ved Universitetet (en Søn af Pastor Plum i Spjellerup, gift med en Frøken Heger, Kammas og Fru Oehlenschlägers Niece) fulgte Dagmar til Petersborg som Læge, men blev ikke længe i denne Stilling.

ogsaa den nuværende Tronfølger, men indrømmede, at han var meget mindre begavet.

Næste Middag var der stor Festdiner hos Enkedronningen med meget smuk Sang. Enkedronningen talte længe med mig før Bordet, medens hun ventede paa Kongen og Dronningen. Jeg talte altid med Hendes Majestæt om Fortiden. Hun talte denne Gang om Grunden til Frederik den Sjettes og Dronning Maries lange Ophold i Kiel 1806–8. Hun sagde, at den 1805 fødte Prindsesse [Vilhelmine] var kommen 2 Maaneder for tidlig; man havde baade af Hensyn hertil og til de øvrige Uheld med Børnene raadet Kronprindsessen til forandret Opholdssted.¹⁵ Det var i Kiel, at hun gjorde Bekjendtskab med Brandis, som blev hendes Livlæge¹⁶

[369] Efter Sølvbryllupet bad jeg Kongen om en Reisetilladelse paa 2 à 3 Uger. Jeg vilde nemlig se min gamle Moder og derefter besøge Verdensudstillingen i Paris.

Den 1ste Juni tog jeg og min Kone til Randers og forblev der til den 5te Juni, da jeg fulgte hende til Korsør, hvorfra hun tog om Aftenen til Kjøbenhavn, medens jeg gik med Dampskibet til Kiel. Jeg traf ombord Baron Blixen og hans ældste Søn, der ligeledes vilde til Paris, og jeg gjorde da Følgeskab med dem. De Timer, vi efter den Tids Indretning maatte tilbringe i Hamborg, anvendtes til at se den zoologiske Have og et af de store Udvandrerkskibe, der gik til America. Kl. 6 fortsattes Reisen med Nattetoget til Köln og derfra videre over Belgien. Da vi kom til Köln om Morgenen tidlig, traf vi der Efterretningen om det Attentat, der Dagen i Forvejen var sket paa Keiseren af Ruslands Liv i Paris.¹⁷ Kun de, der have kjendt Baron Blixens Begjærlighed efter, „at der skulde vise sig Noget“, kunne gjøre sig et Begreb om, hvorledes hans Phantasi kom i Bevægelse, hvor situationsgrebet han saa ud. Ved Ankomsten til Paris om Aftenen var Byen helt illumineret: Pariserne vilde lægge for Dagen ved denne glimrende Aftenbelysning, hvormeget de afskyede den begaaede Forbrydelse mod deres Gjæst, men de vedbleve dog grundig at hade „Kosakken“.

Min fortræffelige Svoger Harald Hoskiær, som senere distinguerede sig saameget under Paris's Beleiring ved Udholdenhed,

personligt Mod og Hjælpsomhed mod sine Landsmænd, modtog mig paa Banegaarden og havde arrangeret Alt for mig paa bedste Maade i sit hyggelige Hjem. Efter en lille Souper kjørte vi ud at se paa Elementerne, om ad Boulevarderne, ad Champs Elysées, vi standsede for at bese noget nærmere det nye store Hotel, der var jo i sin mest glimrende Periode under Udstillingen; jeg forbausedes over det Bjerg af Kufferter og Pakker, der betegnede den nærmeste Omgivelse af Tunkaen af Japans Bolig i Hotellet. Illuminationen udmærkede sig jo fornemlig ved sine Gassole; den var jo helt forskjellig fra den Illumination, jeg havde set i min Barndom i Randers med to Tællelys i hvert Vindu, i det høieste fire, men altid af det samme Materiale.

Den næste Morgen havde jeg lovet at være hos Blixen Kl. 9, for at vi kunde tage ud sammen; men han var naturligvis ikke oppe; han boede i et Hotel tæt ved Tuilliererne. Jeg gik da over i Tuillierihaven og kom ud paa den anden Side af denne ved en af Seinebroerne, fra hvilken jeg havde Udsigten over Floden og Quaien ned mod Notre Dame paa den ene Side og op mod Udstillingsterrainet paa den anden. Tuilliererne og Louvre laa nærved. Jeg fandt det meget storartet, og jeg maa tilstaa, at jeg vedblev at finde dette Punct i Paris at være det interessanteste af alle dem, jeg havde set. Efter denne lille Morgenvandring fandt jeg Blixen færdig til at tage ud; vi gjorde da Visit hos Grev Moltke-Hvidtfeldt, den danske Gesandt og hos Blixens Svoger Prinds Friedrich af Hessen. Denne var i en yderst nerveus Tilstand, hvilket var os forklarligt nok, da han nu var i Paris i preussisk Uniform og nu var berøvet Udsigten til den anden Krone. Han fortalte os om sin Sendelse fra Cassel til Berlin i Dagene før Udbrudet af Krigen forrige Aar. Han havde været hos Kongen. Hvorledes var han? „Han svedte ligesom Christian den Ottende, naar der var noget paafærde“. „Han henviste i en ynkelig Tone til Bismarck“. Hvorledes var han da? „Jeg forsikkrer Dem for, han var gal, han var ganske gal, han for op og ned ad Gulvet og gav den ene Ordre efter den anden, man kunde næsten ikke faa ham i Tale.“ Prindsen blev ved at snakke om den Reise, om Morgenen ved Daggry maatte han i Cassel vække Ministrene for at meddele dem, hvad man havde sagt i Berlin; Kurfyrsten var ogsaa „ganske

gal“; han tog derefter til Hertugen af Nassau. Var han ogsaa gal? „Nei! han var ikke gal, men han var sku' grov“. Begivenhederne i Cassel havde efter Prindsens Skildring Meget, der erindrede om den Theori om Tilfældighedernes Indflydelse paa store Begivenheder, saaledes som vi have set det skildret i „Et Glas Vand“.¹⁸ Vi kjørte nu til Udstillingen. Baron Bertouch, der var dansk Udstillingscommissair, tilligemed Kammerherre Wolfhagen, som vi havde truffet hos Prindsen, ledsagede os og vidste god Besked. Vi traf i Udstillingen Overskjænk Grev Danneskjold og hans Frue, født Zytphen, senere kom Prindsen ogsaa derhen, og nu blev Porcellainet jo Gjenstand for en særlig Betragtning, da disse fornemme Herrer i høi Grad tog Del i denne Tids Interesse for finere Porcellainsarter. Efter Porcellainet gik Vandringen til Gobelinerne og til Juvelerarbejderne i den franske Afdeling. Vi besaa den lille danske Afdeling, der var meget net, havde gode Meubler, godt Porcelain, ogsaa ret gode Malerier og Billedhuggerarbeide. Meublerne vare naturligvis fra vort Frederiksborglotteri, som maatte agere Paradehest ved alle Leiligheder. Ved den danske Afdeling var Minnis Conditori, hvor man paa sin Kjøbenhavnsk kunde faa Kaffe og Smørrebrød til Frokost. Vi besøgte nu ogsaa Bygningerne udenfor selve Udstillingsbygningen, hvilke som bekjendt laa i et storartet Anlæg med Have og Dale med Damme og Vandfald, alt fremtryllet i utrolig kort Tid. Keiserens og Keiserindens Pavillon var smagfuldt og rigt udstyret baade udvendig og indvendig. Den chinesiske Pavillon havde virkelige Chineserinder med skjævt siddende Mandeløine og chinesisisk The, som blev drukket ved at holde Laaget til Koppen saa tæt ned mod dem, at Bladene, paa hvilke Vandet var gydt i selve Koppen, ikke skulde strømme ud med; det saa noget patteagtigt ud. Beien af Tunis's Palais havde virkelig ildelugtende Maurere, der sad og arbeidede paa Landets egne Industrigjenstande; det ægyptiske Palais havde Mumier og mange gamle Indskrifter, som min Ven Professor Schmidt senere læste for mig; det tyrkiske Palais gav Ideen om de østerlandske Huses Indretninger med talrige Galerier. Først Kl. 6 kom jeg hjem til min Svoger, der desværre var bleven Patient af et Halsonde. Legationssecretairen Capitain Bille kunde disponere over en Billet til Ballet, som Paris gav for Keiseren og for

Kongen af Preussen i Hotel de Ville og var [370] saa venlig at tilbyde mig den, men jeg maatte renoncere paa at benytte dette gode Tilbud, da jeg var reist med Vadsæk i Haand, uden saa meget som en Kjole, idet jeg ikke vilde modtage nogen Indbydelse i Paris, for at kunne benytte min knapt tilmaalte Tid efter eget Tykke. Jeg gik derimod i Varieté for at se la grande duchesse [de Gerolstein] med Musik af Offenbach, i hvilket Demoiselle Schneider gjorde saa megen Opsigt i Storfyrstindens Rolle.¹⁹ Man fortalte, at Keiser Alexander af Rusland havde, forinden han kom til Paris, ladet telegraphere til Paris, at han vilde se dette Stykke. Han maatte da vel ikke have vidst, at det var hans Oldemoder Keiserinde Catharina II, der var fremstillet. Musiken var livlig, Schneider vandt stormende Bifald; men det, der interesserede mig mest, var at være Vidne til den Receptivitet, det parisiske Publicum viste for de enkelte Pointer i Stykket; det maa være en stor Glæde at spille for et Publicum, hvor ethvert Ord bliver opfattet; man maa ogsaa paa den anden Side indrømme de franske Skuespillere, at de Intet lade falde til Jorden af, hvad Forfatteren har givet, snarere lægge de Noget til; mig forekom Spillet jo altfor meget karikeret. Jeg tilbragte efter Theatret en Timestid paa Boulevarden, hvor jeg tog mig min Aften og min Cigar foran en Café; det livlige Røre, som jo paa Udstillingstiden vistnok var hauseret ikke saa lidet, var mig en fortsat Nydelse.

Pindsedagsmorgen gik jeg ene ud, min kjære Husfælle var endnu ikke restitueret; jeg gik først til den store Seine Ø, la Cité, den ældste Del af Byen, og var saa heldig at komme med i Notre Dame til den store Pindsemesse med dens Procession og øvrige catholske Pragt; det var en herlig spidsbuet Kirke med høie Hvælvinger, Glasmalerier. Jeg gik derpaa over i det latinske Quarter, tog min Frokost i en lille Kaffé mellem Studenter og Grisetter, der vare pyntede til at drage ud i Byens Omegn paa denne Sommerfestdag, gik gennem Haven ved Luxembourg, op ad Boulevarderne til Udstillingen. Jeg traf her Kammerherre Wolfhagen, som nu i nogle Timer var min Guide, navnlig saa vi Udstillingens ydre Del, de russiske, svenske og norske Bygninger. Arabernes Ridt paa Kameler, den storartede Restauration for Menigmand, hvor man saa Maden blive tilberedt i et aabent Kjøkken og der-

efter frembæres til meget billige Priser i en tarvelig, men renlig Servering. Wolfhagen og jeg kjørte derefter gennem Bois de Boulogne, hvor man har ved Kunst tilveibragt en lille Sø og selv et Vandfald; Træerne stod langt tilbage for vor Dyrehaves, ikke at tale om, at den storslaaede Udsigt manglede. Der var formelig Trængsel af Vogne, da vi kjørte ad Veien gennem Skovens store Promenade og den tilstødende Longchamp, paa hvilket sidste Sted ridende Cavelerer ogsaa udviklede deres hele Elegance. Vi kjørte derefter gennem Champs Elyssées over Place de la Concorde forbi Tuillerierne og Louvre. Kl. 6 var jeg hjemme. Min Svoger var endnu ikke helt rask, jeg maatte derfor tage min Diner alene. Om Eftermiddagen drog jeg atter ud paa egen Haand, kjørte til Mont-Martre, steg op paa det høieste Punct og saa Solen gaa ned over Paris, kjørte derefter over Bastillepladsen, langs Quaierne forbi Hotel de Ville og helt ud til Bois de Boulogne. Jeg var derefter ude at høre en dengang berømt Sangerske i en Café chantant, hvorved jeg fandt mig meget skuffet, og tog min Aften Cigar paa Boulevard des Italiens atter med stor Glæde over den livlige afvexlende Folkestemning.

Anden Pindsedag gjorde jeg min første Vandring til Madeleinekirken, der er opført i romersk Kuppelstil – man maa tænke paa Slotskirken, omgivet af 2 Rader Colonner, endnu udstyret med stor Pragt, med Malerier og Billedstøtter. Efter Aftale traf jeg hos Baron Blixen M. Goldschmidt, og vi Tre fulgtes nu ad til Udstillingen, hvor Goldschmidt var en meget god Cicerone i Kunstafdelingen, som han under et længere Ophold havde grundig studeret. Blixen inviterede Goldschmidt og mig samt Wolfhagen, der nu ogsaa havde sluttet sig til os, til en Middag hos Frères Provençaux i Palais Royal, forinden kjørte vi sammen gennem Bois de Boulogne og Parc Monceaux et skjønt Haveanlæg henimod Madeleinekirke. Paa Promenaden i Boulogner Skoven var ogsaa denne Dag stor Passage af Vogne med elegante Damer, flere af Demimonde, deriblandt viste Blixen mig Madame Baroutchi nommée passage des princes, som vi havde vore særlige Grunde i hendes seneste Historie til at tage særlig Kjende af. Jeg spadserede med Blixen i Buegangene ved Palais Royal, da han mødte sin Ungdoms Ven Baron Bismarck – nu post tot discrimina Fyrst Bis-

marck – det var en livlig Mand med et scenefuldt Legeme, mere slavisk end germansk Typus, han fortalte, at han var undsluppen paa nogle Timer fra Tuillerierne og nød sin Frihed i fulde Drag i en Frakke uden Distinctioner, han ønskede kun, at der ikke blev antydet, at han saaledes gik løs omkring. Dette var jo ikke opmuntrende til videre Underholdning, og Vennerne skiltes derfor snart ad. Middagen i det provençalske Atelier var god, men ikke bedre, end man kan faa den her i Kjøbenhavn, naar Madam Petersen eller andre af vore Kunstnere har Styret, det skulde da være, at Isen stod noget over vor, hvorved vi Hyperboræer jo maatte blues; om Aftenen saa vi det store Fyrværkeri i Tuillerieshaven – og det blev Aften, og det blev Morgen den tredie Dag. Den 4de begyndte jeg med en Morgenvandring over Boulevardeerne til Tuilleries Have og til Seinepartiet, traf dernæst efter Aftale vor lærde Landsmand Valdemar Schmidt i Udstillingen. Han gennemgik med mig den Afdeling, som kaldes Arbeidets Historie, og hans rige Kundskaber og hans nøie Bekendtskab til de forskjellige Landes Udsendinge til denne Samling bevirkede, at jeg havde stor Nydelse af disse Timer, jeg var med ham, som særlig Ægyptolog vare vi i det ægyptiske Palais, hvor han rigtig var i sit Es og fortalte om det 13de og det 30te Dynasti, eller jeg ved ikke, hvormange, ligesom vi tale om Valdemar den Store og Valdemar Atterdag. Jeg gjorde derefter med Harald Hoskiær, der nu var retableret, Besøg hos min Hustrus Familie, hendes gamle Onkel og Tante, tidligere etablerede i Algier, hvor C. Hoskiær var preussisk Consul, hendes Cousine gift med Capitain, nu General Appert, hendes anden Cousine gift med en Agent de change, senere Bankdirecteur, en Fætter i en betydelig Handelsforretning, alle vakkre Folk, der gjerne vilde have set os til Middag – men jeg havde ingen Kjøle, tant mieux maatte jeg hos mig selv tilføie, da jeg havde saa kort Tid. Efter Visiterne toge vi til Jardin d'acclimatisation med sit smukke Anlæg og sin interessante Samling af Dyr, spiste derefter i Hotel d'Amenonville i Boulogneskoven, hørte Strauss i det store Hotel ved Udstillingen og toge ikke Cigar, men lang Pibe hos Tuneserne, hvor man fik baade denne stoppet og lagt Glød paa af en veritabel Maurer.

Den 12te Juni – den 5te Dag i Paris – var jeg i Versailles og

saa Slottet og Gallerierne, var derefter igjen med Valdemar Schmidt i Udstillingens historiske Del, spiste med min Svoger i dennes Cercle, tog derfra med Wolfhagen til Cirque de l'Impératrice, hvor vi saa Bontards gyselige Spring, saa, for ogsaa at modtage den Slags Indtryk fra Paris, Bal Mabilie, som jeg fandt væmmeligt, Cigar paa Boulevard des Italiens og hjem.

Den sidste Dag gjorde jeg en Morgenspadseretour til Parc Monceaux og derfra til det nye Anlæg henimod Montmartre, Bûtes de Chaumont, Levninger af et gammelt Kalkbrud, hvor man havde anlagt Klipper, Grotter, Søer m. m. m. og henført høie Træer, derefter saa Blixen og jeg Louvres Samlinger og de Keiserlige Stalde, spiste med Harald Hoskiær og Blixens Søn i Café Anglais – og da det var mørkt, forlod vi Paris, gik over Nancy, Strassburg, Heidelberg til Frankfurt, hvor vi kom næste Formiddag Kl. 2¹/₂. Vi, Blixen, hans Søn og jeg kjørte omkring Byen med dens smukke Natur, saa den zoologiske Have, dinerede i Hotel Russe. Jeg tog om Aftenen Afsked fra mine Reisefæller og gik næste Morgen Kl. 5 afsted til Hamborg; Giessen, Marburg, Wilhelmshöhe, Minden, Marienborg, Hannover vare jo de Steder, som tiltrak sig særlig min Opmærksomhed paa denne Dags Kjørsel. Fra Hamborg gik jeg gjennem Hertugdømmerne til Kjøbenhavn, hvor jeg ankom den 16de Juni om Aftenen og var glad over at have tilendebragt en saa interessant Reise og ved at finde Hustru og Børn ved god Sundhed.

[371] Under min Fraværelse var Loven om Hærens Ordning naaet saa vidt, at den var antaget i Folkethinget d. 4de Juni. Same Dag var Kong Georg reist til St. Petersborg. Storfyrst Thronfølgeren, der med sin Fader havde været i Paris, var kommen tilbage til Fredensborg d. 13de Juni.

Den 17de Juni – Dagen efter min Hjemkomst – var Kongen i Kjøbenhavn for at give Audients, jeg kom derfor først til Fredensborg den næste Dag. Her var Huset fuldt, skjönt det rummer Mange. Her var foruden den Kongelige Familie Storfyrsten og Storfyrstinden, den gamle Landgrev Vilhelm, Arveprindsesse Caroline, Prindsesse Marie, Kongens Søster, da Enke efter Grev Hohenthal, tidligere gift med Oberst Lasperg (nu død). Med Storfyrsten og Storfyrstinden var der et stort Følge: Hofmarskal

Skariatin, Staldmester General Stürler, Adjutanterne Fyrst Baria-tinsky og Kosloff, Storfyrstindens Secretair, Statsraad Oom, Hofmesterinde Fyrstinde Kunakin, Hofdame dennes Datter; en Læge hos Storfyrsten. Dronningen talte med mig om Prindsessen af Sverrig [Louise]; jeg lagde ikke Skjul paa min Tanke om det Ønskelige i en Forbindelse mellem hende og Kronprindsen.

Den 20de Juni var Kongen i Kjøbenhavn til Fugleskydningsfest. Den 24de Juni gav Kongen Audients paa Fredensborg; jeg var i den Anledning derude. Jeg leiede Værelser for Sommeren hos en Kjøbmand Schiøtt. Jeg havde nemlig antaget, at de mange Gjæster vilde holde Kongefamilien bunden til dette rummelige Slot; men Rosenflorete og Badene vinkede dog altfor stærkt, og omtrent 14 Dage senere toge de til det lille Bernstorff. De russiske Cavalerer og senere ogsaa de græske bleve indlogerede paa Klampenborg Badeanstalt.

Den 2den Juli telegrapherede Kongen til Kong Carl, at Kronprindsen vilde complimentere Hans Majestæt og Dronning Lovisa paa Bekkaskog, hvorhen deres da endnu ikke 16aarige eneste Datter, Kronprindsesse Lovisa havde ledsaget dem.

Jeg kjørte i Jernbanen hjem med gamle Prinds Bentheim og talte med ham om forrige Tider og da navnlig om Hoffet; jeg maa dog bemærke, at man ogsaa kan tale med ham om andre Ting, thi han er en dannet Mand og [med] ikke ringe Læsning. Han fortalte mig, at det var en Walterstorff, en Broder til den senere Kammerfrøken hos Dronning Caroline Amalie, der havde averteret den preussiske Minister om Prindsesse Charlottes Inclination for den unge Schimmelman;²⁰ Walterstorff, der derved jo havde skaffet sig Modstandere herhjemme, kom senere i preussisk Tjeneste ligesom Schimmelman. Han bekræftede, at det var Hertugen af Clarence, senere Kong Wilhelm IV som, da der udgik almindelig Opfordring til alle engelske Prindsesser²¹ om at møde til Ægteskabstjeneste ne republica detrimentum capiat skulde have havt Prindsesse Caroline, men hvilket ikke blev accepteret af Frederik VI.²² Jeg bragte Juliane Marie paa Bane; jeg har jo altid havt en Tvivl om de rædsomme Fortællinger, der gaa imellem Folk den Dag i Dag, og jeg tror endog, at hun har været ganske manerlig, selv om Münter i sin rosende Ligtale havde, som Her-

tugen af Augustenborg sagde til ham, „gelogen, dass die Balken sich biegen möchten“. Hans Durchlout mente ogsaa, at hun ikke var ond, men hun førte en hauteur i sit Væsen, som han havde hørt omtale af Flere, saaledes ogsaa af Prinds Christian af Hessen, Dronning Maries Broder, der i sin Tid var, som tidligere omtalt, forlovet med Prindsesse Caroline.²³ Man havde sagt til den unge Prinds, da han kom her til København mod Slutningen af forrige Aarhundrede, at han manquerede i Visiter, og at han maatte melde sig imellem til Audients hos Enkedronningen. Han gjorde det ogsaa og fremstammede ved den første Audients en Art Undskyldning for, at han ikke havde tidligere gjort Forsøg paa at faa Audients, men han frygtede for, at han kunde „incommodiren“. Derfor beroligede Hendes Majestæt ham fuldkommen, da hun sagde „*Er kann mich nicht incommodiren, wenn ich nicht wünsche, länger mit Ihnen zu sprechen, so sage ich es*“.

Gamle Prinds Bentheim har jo forøvrigt de længste Erindringer af Nogen her ved Hoffet. Han er født 22de November 1787 og kom vistnok i en meget ung Alder her til Danmark, hvor han blev ansat i en underordnet Stilling i Armeen, gik senere paa nogen Tid i østerrigsk Tjeneste, men kom her tilbage, og var det første, jeg kan erindre, Oberstlieutenant à la suite og levede i tarvelige Kaar, som et Slags privatiserende Hofmand. Han havde nogle Værelser i Mezaninen paa Christian den Syvendes Palais. Kong Frederik VI vilde ikke gjøre Noget for ham, men han protegeredes vistnok af Dronning Marie. I Kong Christians Tid boede han paa dennes Palais og var avanceret til at være en Art Husven, der spadserede med Kongen, og naar han fra Sorgenfri af var alene i Byen for at holde Statsraad eller ved lignende Leiligheder spiste alene, var Bentheim hans Bordfælle, han spillede ogsaa Kort med Kongen og var ham i det Hele taget en behagelig Mand. Kong Christian gav ham Titel af Generaladjutant og brugte ham ved Sendinger til udenlandske Hoffer, saaledes til Rusland. Da Christian den Ottende var død, arvede Prinds Ferdinand og Caroline ham og boede hos dem og var som hjemme i deres Hus. Her er han nu forbleven, og han er nu næsten betragtet som et Lem af Familien i hele Kongehuset. De yngste Medlemmer have nu rigtig nok altid havt lidt Spas med den gamle Prinds og navnlig var

Villy (Kongen af Grækenland), før han blev Kong Georg og vel ogsaa efter den Tid, lidt drilagtig mod den Gamle, Prindsen af Wales har maaske heller ikke kunnet modstaa sine skjemtende Instincter. Kong Christian IX har paa flere Maader forfremmet den gamle Ven af Huset – han er nu Elephantridder og har Rang i 1ste Klasse No. 3 (!). Han døde i sin Bolig paa Prindsesse Carolines Palais 1876, efter at have fremkaldt sin høie Beskytterindes alvorligste Yttringer i Anledning af, at han laa saa længe syg.

Den 3die og 4de Juli var jeg med Hans Majestæt Kongen i Nykjøbing paa Falster for at overvære Indvielsen af den ny anlagte, 436 Alen lange Bro mellem Falster og Lolland. Kronprindsen og Storfyrsten gjorde Touren med. Broen fik Navn af Christian den Niendes Bro. Vi besøgte ved denne Lejlighed det Hus, hvor Czar Peter havde spist, hvorom man erindres ved Indskriften: „Ihr Czariske (sic) Majestät zu Moscowien Peter Alexewitz hat hier gespeiset. Anno 1716 d. 15. July“ I. R. F. Storfyrsten interesserede sig meget for denne Erindring om hans store Tip-Tip-Tip-Oldefader og sendte senere sit og Keiserens Portrait i Kobberstik til at ophænges som Minde i denne Stue, der ogsaa er mærkelig ved, at dens gamle Panelværk og hele Udstyrelse er, eller idetmindste dengang var, bevaret. Dette Czar Peters Besøg her i Nykjøbing forklares deraf, at ifølge Kong Frederik den Fjerdes og hans Hamborgske Convention af 3die Juni 1716 afgik Czaren i Juli fra Rostock med sin Galeiflaade og sit Infanteri til Kjøbenhavn, ankom (med Keiserinden og nogle Ministre) den 14de under Falster, den 17de til Kjøbenhavn. Den fornævnte Indskrift er forsaavidt af historisk Interesse, som den ikke alene stadfæster Tidsangivelserne for hans Reise, men gjør det vist, at han har været iland paa Falster, – hvad enten det nu har været af Nysgjerrighed eller for at følge sin Gemalinde paa Vei, eller for at se, om Falster ikke skulde være værd at beholde, og Nykjøbing istand til at kunne forsvares; thi han havde [372] stor Lyst til en af de danske Øer. Bogstaverne betegner Iver Rosenfeldt, som i den Tid var „Herbergerer“ i Nykjøbing. Naar man læser den Beretning, som indeholdes i Apotheker Seidelins Manuskript om Czarens og hans Gemalindes Ophold paa Falster, undres man mindre over, at Hans Majestæt tog tiltakke hos en Herbergerer (der dog tillige

var Postmester).²⁴ Det fortælles nemlig om Czaren: „Han anlangede om Natten $\frac{1}{2}$ Mil fra Gjedesby med Printz Menzikof og en Del andre Russiske Kneser og Generaler udi nogle Baade, da de strax kastede sig paa nogle løse Bønderheste paa Marken, som gik ind med dem til Landsbyen, saa de kom ind hos Fogden og Kromanden, hvilken tilligemed hans Kone Czaren strax jøg ud af deres Seng og sprang med Støvlerne paa strax derudi saa varm, som den var“. Det fortælles derefter: „Da han kom til Byen (Nykjøbing), blev han ført op til Slottet, men han var ikke fornøiet dermed, thi han vilde have spist i et Værtshus, hvorfor han, da han fandt sin Kok paa Slotstrappen, pryglede ham bravt af. Endelig tog han dog derimod, men begjærede at spise alene.“ Da han efter en Udflugt til Stranden for at paase Troppernes Landsættelse om Eftermiddagen vendte tilbage til Byen, vilde han ikke modtage Aftensmad paa Slottet, „men han traadte ind hos Postmester Iver Rosenfeldt og lod sig der servere med Rug og Hvedebrød, Smør, hollandsk Ost, Gotøl, Brændevin og Vin og især hovede ham god Dantziger Pryssing; thi andet havde de ikke at foresætte ham; jeg var da ogsaa sluppet ind til Rosenfeldts for at se Czaren spise, som skedte med megen Grace, thi naar han havde smurdt sig et Stykke Smørrebrød, slikkede han altid Smørret rent af Knifen igjen“.

Det er dette Maaltid Indskriften omhandler.

Vi besaa ogsaa Dronning Sophies mærkelige Altertavle i Nykjøbing Kirke, med Dronningens eget Billede nederst i Legemstørrelse (Knæstykke), derefter i opadstigende [Linie] hendes 32 Ahner. Billederne aftage i Størrelse, Hendes, Forældrenes og maaske nogle af de andre er Portraiter. Saavidt jeg erindrer, er Dronningens Portrait aldeles ligt det, der brændte paa Frederiksborg, hvilket sidste maaske var malet efter det i Nykjøbing Kirke. Det var nemlig mærkeligt ved disse tvende Billeder af hende og hendes Gemal, der fandtes paa Frederiksborg, at hun saa ud som en gammel Kone, og han som en ung Mand, og som bekjendt var Kongen alt 38 Aar, da han 1572 ægtede den 15aarige Sophie af Meklenborg.

Af Interesse var det ogsaa for mig at se ved Broen i den tidlige Morgen tvende Baade, der vare komne fra Hasselø, hvilke hver

for sig alene bestod i en udhulet Træstamme. Det er maaske de sidste i deres Slags; Jernbanen vil næppe kunne forenes med slige primitive Befordringsmidler. Nu er Hasselø desuden ved Dæmninger forenet med den store Ø. En Mand i et Slags Amagerdragt, hvem en af disse Baade tilhørte, bekræftede paa mit Spørgsmaal, at det virkelig forholdt sig saa, at naar en Ko skulde hentes fra Lolland eller Falster skete det paa den Maade, at Forbenene sættes i en af disse Baade og Bagbenene i en anden.

Den hele Reise til Lolland-Falster var mig dog ikke ret til Glæde, thi jeg havde efterladt et sygt Barn hjemme, min lille yngste toaarige Søn, født i Begyndelsen af 1865, døbt Aage Valdemar. Han var ikke bedre, da jeg kom hjem, og hans Dage endtes ved en Hjernebetændelse d. 19de Juli til uendelig Sorg for mig og min Hustru, der havde set ham lide saa meget. . . .

Den 9de Juli blev Kongens afdøde Moder bisat i Slesvig Domkirke ved Siden af hendes i 1831 afdøde Gemahl. Kongen skulde gjerne have overværet denne høitidelige Handling, men Forholdet til Slesvig som afstaaet Provinds forbød ham det. . . .

Den 17de kom Deres Keiserlige Høiheder Storfyrst Constantin og Gemalinde samt deres Datter, den Nytrolovede, paa Dampskibet Olaf, Kong Georg var taget dem imøde paa Olaf. Storfyrstinde Moderen var en anselig Personlighed med et smukt Ansigt, men en ubehagelig grov Stemme; det var heller ikke alt Godt, hvad man fortalte om hende, ligesaa heller ikke om hendes Gemahl, der dog synes at være en begavet Mand og af gode practiske Egenskaber i Almindelighed og i Særdeleshed i hans særlige Fag, Søværnenet. Storfyrstinde Olga var en sød blond lille Bolle med svulmende Læber, deiligt rigt, lysblondt Haar og et godt Øie, jeg tror med tilsvarende Charakter, har senere heller ei hørt andet. Storfyrst Constantin reiste alt igjen den 20de Juli, men Storfyrstinden og Kong Georg bleve til d. 11te August.

Den 21de Juli døde Justitsminister Leuning i Kjøbenhavn. Den 22de begravede jeg min lille Dreng paa Assistentskirkegaarden og tog atter Dagen derefter med min Familie til den af mig lejede Sommerbolig paa Fredensborg. Mit Helbred var angreben af den Sorg, Barnets Død og Lidelser havde forvoldt mig, og jeg kom i en nerveus Tilstand med febrilske Anfald, som jeg først lang Tid

efter forvandt. For at adsprede mig gjorde jeg den 7de August med min Familie og min Svoger de Coninck og hans Kone, hvilke ogsaa denne Sommer boede paa Fredensborg, en lille Reise i Nordsjælland, vi vare paa Frederiksværk, saa Fabrikerne der, besøgte de smukke Høie ved Arresø, kørte nord om Søen til Flyvesandet og Plantagen samt til Ruinerne af Asserbo, derfra til Tidsvilde, hvor vi besøgte Helenes Kilde beliggende paa en Terrasse af Skrænten ud mod Kattegattet og den saakaldte Helene Grav. Dagen efter var jeg i Kjøbenhavn i Anledning af Statsraadet, i hvilket den Del af Hærsagen skulde behandles, som greb ind i det Personelle. Det vil jo til alle Tider blive vanskeligt at iværksætte en Reduction, men særlig vanskeligt var det her, hvor Kongen selv havde tjent som Officer i Armeen, og der havde personlige Venner – og Fyrsternes personlige Venskab giver ikke altid Garanti for Besiddelsen af de Egenskaber, der danne gode Førere i Krigen.

Den 12te August blev jeg kaldet til Bernstorff i Anledning af en alvorlig Meningsforskjellighed, der var opstaaet imellem Kongen og Krigsministeren. Nogle Dage efter, at Hærloven var vedtaget i Statsraadet, havde der atter været Møde i dette, hvor Lønningens lovene blev foredraget, alt dengang opstod Vanskeligheder mellem Kongen og Krigsministeren angaaende Spørgsmaalet om Faneedens Afskaffelse. Kongen mente, at dette Spørgsmaal ikke tidligere havde været ham foredraget. Ministeren oplyste ved Kronprindsen og de andre Ministre, at Sagen havde principielt funden Afgjørelse tidligere. Hans Majestæts Ytringer til Ministeren synes at have været haarde, Ministeren at have svaret noget bittert. Den 9de August var der Statsraad, hvorved Spørgsmaalet om det Personelle begyndte, og efter hvilket jeg blev kaldet. Hans Majestæt sagde mig, at Ministrene forlangte Hegermann-Lindencrones Afgang som General, og at Kauffmanns Post som Generaladjutant skulde inddrages, medens de militaire Sager, der ikke kom til Foredrag i Statsraadet, skulde forelægges af Cabinetssecretairen. Mod Hegermanns Afgang havde Kongen paa det Bestemtteste erklæret sig; Nedlæggelsen af Generaladjutantposten var en Følge af Hærloven, hvorefter til Kongens egen Tjeneste var normeret en Chef for Adjutantstaben med Charge som Oberst og 4 Adjutanter.

Kongen havde lovet [373] at give Svar inden 8 Dage. Ministeriet havde in pleno udtalt, at Nægtelsen af Hegermanns Afgang maatte betragtes som Cabinetsspørgsmaal. Det blev mig nu paa dette Standpunkt af Sagen paalagt at tale med Conseilspræsidenten Grev Frijs, og min Instrux lød paa at holde paa Hegermann til det Yderste, medens Kongen dog nok vilde gaa ind paa, at General Kauffmann gik over til Generalstaben som Chef for denne, hvorved Hans Majestæt fandt, at der var gjort noget Tilstrækkeligt for ham, men Hans Majestæt ventede derhos, det sagde han ikke absolut lige ud, men det var dog Mening, at blive fri for saadan en Civilist som jeg til Forelæggelsen af de militaire Sager. Jeg talte først med Kauffmann, forinden jeg begav mig til Grev Frijs; men han vilde ikke være Chef for Generalstaben, han foretrak, skjønt af Charge General, at modtage Posten som Chef for Adjutantstaben eller at gaa af paa Pension. Han vilde da renoncere paa Referatet i de militaire Sager og Expéditionssecretairen i Generaladjutantsexpeditionen for Landetaten Kammerjunker Krag kunde gaa over i Cabinetssecretariatet. Dagen efter var jeg hos Grev Frijs; han mente, at det nu dog ogsaa for General Hegermann var bedst, at han gik af, da man dog i Krigstilfælde ikke kunde overlade ham Førelsen af Armeen; paa Kauffmanns Forslag forekom det mig, at han gik saa temmelig ind. Den 14de var jeg atter hos Frijs, derefter hos Krigsministeren Raasløff, der idelig confererede med sin Ven Frijs, som personlig havde noget mod Kauffmann fra den Tid, denne var i Paris med Kronprindsen og ikke havde villet indtage nogen Relation til Udenrigsministeriet med Hensyn til Afgivelse af Beretninger om den politiske og personelle Stilling. Det var maaske derfor, at Frijs lod Vennen tage hele Anløbet mod den Kauffmannske Plan om at blive hos Kongen. Raasløff var i hvert Fald ikke saa hensynsfuld, thi han havde et endnu mere personligt Mellemværende med Kauffmann, udgaaet fra næsten fornærmelige Udtalelser fra dennes Side ved Bortgangen fra en Soirée hos Kongen. Raasløff erklærede for mig paa det Bestemteste, at Kauffmann ikke kunde blive hos Kongen, da det var imod Planen, da Kauffmann ikke kunde fatte det constitutionelle Begreb, og da Kauffmann bestandig satte Kongen op mod Ministeriet. Den 15de bragte jeg Kongen

Budskabet herom; Hans Majestæt vilde ikke opgive Hegermann, som han ansaa for en udmærket Militair, mod hvem der skete Uretfærdighed, hellere vilde han skifte Ministrene, ja hellere vilde han abdicere. Det var jo meget uheldigt, at den Kongelige Familie havde sluttet sig saa tæt sammen i Familielivet paa Bernstorff, de havde talt sig saa fast med hinanden. Hegermann og Kauffmann vare jo nette Mænd, hver i sin Genre. Hegermann chevaleresk – cordial, Kauffmann reglementeret – Raisonneur, Storfyrsten og hans russiske Ledsagere, Kong Georg og hans græske Følge syntes godt om dem, og det gjenlød fra oven til nedan i hele det sammenpressede Selskab, at det var afsindigt at skille sig ved saadanne Mænd, og der blev jo naturligvis udtalt baade det Ene og det Andet: „Det skal ei ske“. Jeg gjorde Kongen opmærksom paa, at der i en saa vanskelig Tid, hvor Krigen kunde blusse op igjen hvert Øieblik, og hvor det slesvigske Spørgsmaal stod paa Dagsordenen, ikke at tale om de store andre Spørgsmaal, ikke kunde være Anledning til at skifte Ministrene for et forholdsvis saa ringe personligt Spørgsmaals Skyld, at det vilde være vanskeligt at faa et Ministerium paa Hegermann, der var upopulair, det være nu med Rette eller Urette, paa Grund af Krigsførelsen i 1864,²⁵ hvorved jo stod i Forbindelse, at han ikke ansaas for nogen saadan militair Capacitet, at man vilde være beroliget ved at se Hærens Commando i hans Haand, at Krigsministeren havde Ansvaret for Hærlovens Gjennemførelse og derfor ogsaa maatte have Indflydelse paa Valget af Personlighederne, ved hvilke den skulde gjenføres, at constitutionelt taget Ingen skete Uret, som gik af paa Pension, og endelig at Hegermann, hvad ikke kunde nægtes, havde gennem personlig Indflydelse og ogsaa indirecte gennem Pressen, i det Hele taget paa en propaganderende Maade virket mod Hærloven. Jeg tilføiede, at jeg personlig ikke delte Hans Majestæts Mening om Hegermanns Dygtighed, ansete Militaire, jeg havde spurgt, nægtede ham militair Dygtighed; jeg skjulte heller slet ikke, at jeg paa ingen Maade ansaa ham for nogen begavet Mand. Kongen vedblev at holde paa Ministerskifte, nævnte som Muligheder: Holstein-Holsteinborg, Leon Moltke-Hvitfeldt, Andræ, Jessen, Schovelin, Levy, Dahlstrøm, Mollerup, Wenck, Ernst, Hirsch, van Dockum, Irminger. Jeg havde ogsaa den Ære at blive

nævnt. Jeg maatte mene, at det vilde være vanskeligt nu at bringe et nyt Ministerium sammen, som ikke støttedes af et Parti i Repræsentationen. Kongen havde imidlertid ved mig ladet Grev Leon Moltke-Hvitfeldt, der med Congé var kommen fra Paris, vide, at Hans Majestæt ønskede at tale med ham. Det var aftalt, at Greven ikke skulde kende Noget til de foreliggende Spørgsmaal, forinden han kom til Kongen. Han havde Audients den 17de August paa Amalienborg. Jeg havde tilladt mig at sige Kongen forud, at Moltke vilde afslaa at træde ind i et Ministerium. Da jeg kom ind til Kongen efter Moltke, modtog han mig ogsaa med: „Det er gaaet, som De havde sagt“. Moltke havde derhos sagt Kongen, at det med Hensyn til den ydre Politik nu vilde være skadeligt at gjøre Ministerskifte. Kongen blev betænkelig; han vilde dog have, jeg skulde skrive til Holstein-Holsteinborg; jeg bad indstændigt om at blive fritaget derfor; men foreslog at proponere Grev Frijs at tilbyde Hegermann at gaa som Gesandt til Petersborg (hvilket jeg vidste, Frijs vilde acceptere, og hvilket forsaavidt taltale Kongen, som han gjerne saa en af ham kjendt og yndet Mand i Nærheden af Prindsesse Dagmar), medens han saa tillige skulde staa som General à la suite ligesom i sin Tid Meza. Jeg traf Grev Moltke-Hvitfeldt hos Grev Frijs; han havde ogsaa foreholdt denne det Urigtige i nu at gjøre Crisis, og Frijs var paavirket heraf. Vi bleve enige om, at Frijs skulde tilbageholde det alt underskrevne Demissionsandragende og om Mandagen, naar Kongen kom til Byen, møde hos Hans Majestæt til nye Underhandlinger paa Basis af Hegermann Gesandt og General à la suite. Samtidig førtes en Underhandling om en ny Cultusminister istedetfor Rosenørn-Teilmann, der skulde være Justitsminister, hvortil Grev Frijs vilde have Biskop Kierkegaard i Aalborg med frikirkelige Principer, formodentlig for at vinde Bondevennerne og vistnok ogsaa tilskyndet af Grevinde Frijs, der omgikkes med saadanne Specialiteter; Kongen, der paavirkedes af Confessionarius Biskop Martensen, vilde have en retinerende Mand, som hvilken Martensen havde nævnt Krieger og virkelig ogsaa for selve [?] Kongen, der ellers ikke saa noget sympathisk i Krieger. Man blev nu saa temmelig enig om at holde Spørgsmaalet Hegermann i Bero og paa eengang søge en Afgjørelse for alle de svævende

Spørgsmaal. Den 21de August kom Frijs dog atter til Kongen med Proposition, at Hegermann selv skulde indgive Ansøgning om Afsked, hvilket Kongen totalt afslog, uagtet Frijs gav positive Tilsagn om Posten i Petersborg og Stillingen à la suite. Den 26de skulde Frijs atter komme og da faa endelig Svar. Efter at Grev Frijs havde været hos Kongen, var jeg atter hos Hans Majestæt og gjentog, at det var umuligt at danne et Ministerium nu, navnlig vilde Ingen paatage sig at indtræde nu, da der muligvis skulde gives et Svar til Preussen, hvad der var saa stort Ansvar, hvad enten man antog eller afslog.²⁶ Nogen Tiltro fandt jeg dog denne Gang hos Hans Majestæt. Den 26de var Kongen i Kjøbenhavn. Adjutanten Capitain Moltke, der nu [var] bleven saa vel, at han atter havde taget Tjeneste²⁷, havde kjørt ind med Kongen og havde i Vognen givet det Raad, at Kongen skulde lade sine Fordringer opstille skriftligt. Kongen paalagde mig da at gjøre en skriftlig Affattelse af Sagens nuværende Standpunct, maaske ogsaa for at kunne afbenytte den ved forekommende Leilighed, naar der skulde fremkomme Sandsynlighed for at faa Nogen til at gaa ind paa at danne et nyt Ministerium. Positionen blev i den Affattelse angivet saaledes: General Hegermann sættes à la suite, en Gesandtskabsport tilbydes ham, General Kauffmann overtager Chefposten for Adjutantstaben dog uden Referat, indtil en Generalcommando blev disponibel, hvad Referatet angik, skulde Spørgsmaalet holdes aabent. Cultusministeren kom end ikke paa Tale, Kongen havde vel altsaa givet efter deri. Kongen havde imidlertid set Grev Sponneck, men denne havde paa det Bestemteste fraraadet Ministerskifte (Sponneck havde strax derefter sendt Justitsraad Erichsen til mig for at underrette mig herom tillige med en bestemt Opfordring til ikke at lade det komme til noget Afgjørende i den Retning). Ministeriet svarede den 27de August paa de skriftlige Propositioner, at de vilde acceptere for Hegermanns Vedkommende, men ikke for Kauffmanns. Den 28de blev jeg kaldet til Kongen. Jeg vedblev mine Raad, men anmodede dog Kongen om endnu engang at se Sponneck og da stille følgende Spørgsmaal til ham: om han vilde opfylde Ministeriets Indrømmelse med Hensyn til Hegermann og Kongens Forlangende med Hensyn til Kauffmann, om hvad han vilde gjøre i det geistlige

Spørgsmaal, og om han vilde gennemføre Hærplanen. Sponneck blev kaldt og synes dog at have vist sig noget indgaaende, men sagde til Kongen, at han vilde have Carlsen og vel endog en anden af Grundtvigs Parti ind i det eventuelle Ministerium for at vinde Grundtvigianerne. Begge disse Navne Carlsen og Grundtvig afficerede Kongen i høi Grad, og Martensens Taler vare ham jo ogsaa i frisk Minde. Næste Dag var Majestæten mere eftergivende stemt. Den 30te August blev Hegermann entlediget og sat à la suite. Frijs gav Tilsagn om Ministerpost, hvilket jeg dog ikke tror nogensinde er bleven gjort gjældende eller vel end ikke attraaet af Hegermann.²⁸ Kauffmann blev sat til Disposition, og Kongen lod ham beholde Bouche en cour, hvilket jeg fandt noget mærkeligt, at Kauffmann vilde modtage. Den 4de September udnævntes Rosenørn-Teilmann til Justitsminister og afgik som Cultusminister, den ledige Portefeuille tildeltes Biskop i Aalborg Dr. Kierkegaard, dog bibeholdt ifølge særlig Kongelig Resolution af samme Dato efter Dr. Kierkegaards udtrykkelige Forlangende Kammerherre Rosenørn-Teilmann indtil videre Overbestyrelsen over Theatret.

Den 4de September bragte et partielt Ministerskifte. Rosenørn-Teilmann fratraadte som Cultusminister, og Biskop Kierkegaard indtraadte. Ministeriet vandt derved en gunstigere Stilling til den grundtvigianske Fraction i Folkethinget. Kierkegaards Helbred tillod ham imidlertid ikke at forblive i denne Stilling, og alt den 6te Marts Aaret efter fratraadte han og efterfulgtes af Provst Aleth Hansen, der tidligere havde taget saa klodset paa Sprogsgangen i Angel, og som heller ikke som Minister erhvervede sig et bedre Renommé for Lethed i at tilegne sig det rette Syn paa Sagerne eller Forholdene.²⁹ Det var om ham, man fortalte, at han, da han gik med paa Galatheas Jordomseiling som Skibspræst, paa Billes Forespørgsel, om hvad han kunde gjøre for ham, udbad sig et Lukaf paa Solsiden.

Den 5te September døde paa Amalienborg Dronningens Fader Landgrev Wilhelm af Hessen-Cassel 79³/₄ Aar gammel. Det var en hæderlig Mand, Militair af den gamle Skole med samvittighedsfuld Kamaschetjeneste, Legitimist i høieste Potents, gjorde sig til af aldrig at have anerkjendt Napoleon, afviste derfor med Bestemthed

det underhaanden gjorde Tilbud fra Keiser Napoleon III om at ægte Prindsesse Augusta senere gift Blixen (selvfølgelig var dette Giftermaal ham i høieste Maade imod, og han lagde ingen Skjul derpaa; det var Landgrevinden, der protegerede Partiet).³⁰ Om Formiddagen den 5te følte han, at Døden nærmede sig, han lod Præsten ved den tydsk-reformerte Menighed Theobald kalde, nød Nadveren, derpaa tog han Afsked med hver især, til Kongen, hans Svigersøn henvendte han meget hjærtelige Ord, ønskede Held over ham og Danmark „det Land, jeg har betragtet som mit andet Fædreland“. Sønnen og Prindsesse Marie vare ikke tilstede, da de paa Veien vare blevne opholdte af Storm. Han anbefalede Grev Holck, hans Cavaler, paa det mest Indtrængende til sine Børn, tog tilsidst Afsked med sine Folk og døde Kl. 4^{1/2}. Han førte en mærkelig regelmæssig Levemaade. Kl. 7^{1/2} stod han op og gik derpaa ind i sit Arbeidsværelse, noterede i sin Dagbog, i sin Regnskabsbog, stiller Dagscalenderen, tager Formiddagsdaasen frem*, bad Morgenbøn, drak Caffé, Alt i den angivne Orden. Han havde sine Dage inddelt i bestemt Orden: Postdage, Ridedage, Kirkedage, Visitdage, Pudsedage (han polerede selv sine Daaser). Han holdt selv Navne Register over de Bøger, han købte, og de bleve læste i samme Følge, som de bleve anskaffede, der noteredes paa Listen, naar de vare begyndte, og naar de vare udlæste. Om Foraaret gjorde han en Reise til Panker alene for at stikke Asparges, hvilket han udførte ligeledes efter bestemt Klokkeslet Morgen og Aften i en vis Række af Dage.³¹ Naar han spiste alene med Grev Holck (af ham har jeg disse Notitser), var det med fuld Opvartning, Kammertjeneren bag hans Stol, en Tjener bag denne. Han var jo som anført som Militair en streng Overholder over Reglementerne, og han undlod aldrig at gjøre Bemærkninger om den mindste Uorden, som han ved at passere Linien af sin Regiment kunde opdage. Da man derfor paa hans Guldbryllupsdag offererede ham et stort Maleri, der forestillede ham i det Øieblik,

* Landgrevnen havde en stor Samling af Snustobaksdaaser, der vare delte i to Rækker, de simplere var „Vormittagsdosen“, de elegantere „Mittagsdosen“, hver Morgen og hver Middag fik han en Daase fyldt af Snustobak med et Silkelømmetørklæde, alt i bestemt Rækkefølge, i hver Daase laa dens Nummer og en Notits om, hvem han havde faaet den af.

han paa Eremitageplainen præsenterede sine kjære „hvide Jyder“ for Kong Frederik VI, var han meget misfornøiet med, at man ikke havde malet ham med Schupperne nedslaaede paa Chakoen, hvilket var reglementeret; alle Forestillinger om, at man da ikke saa hans Skjæg og i det Hele ikke fik ret Indtryk af hans Ansigt, kunde ikke hjælpe – det var og blev ikke reglementeret; det ærgrede ham ogsaa meget, at Generaladjutanten Frantz Christopher Bülow var malet med blaa Permissioner – paa en Revudag! Den Afdøde var en høi og smuk Mand med mørkt Haar og Skjæg, temmelig spinkel, han bar sit Hoved lidt forover, saa venlig ud, Snustobaksdaasen var før og efter Taflerne i hans høire Haand, han slap da for at give Haanden, hvormed han var yderst sparsom.

[375] Grev Holck spurgte mig Dagen efter, om jeg vilde deltage i Opgjørelsen af Landgrevens Bo. Jeg svarede bekræftende og fik siden Opfordring hertil af Dronningen. Den Afdøde havde udtrykkelig forlangt, at der ikke maatte holdes formeligt Skifte – „han vilde ikke have Jurister ind i sit Bo“. Hver af Arvingerne sendte da en Delegeret. Jeg mødte for Dronningen, Grosserer Funch for Landgrev Vilhelm, Grev Holck for Prindsesse Marie af Anhalt og Kammerraad Christensen for Prindsesse Augusta. Den Afdøde havde i sit Testamente udtalt, at han vilde henstille til sin Datter Dronningen, om hun ikke vilde renoncere paa Arv, men denne Henstilling var gjort under helt andre Forudsætninger, end der nu var tilstede, og det blev derfor mit første Hverv i Boet at give et motiveret Nei som Svar paa de Spørgsmaal, der gjordes mig i Anledning af denne Henstilling. Efterladenskaberne udgjorde i Allodialformue ikke meget over 800,000 Rdl. dansk, hvilket udgjorde omtrent 200,000 Rdl. for hver af Arvingerne. Papirerne varer fornemlig saadanne, som vare udstedte af mindre tyske Fyrster, fornemlig mediatiserede.

Den 15de blev Landgrevens bisat i Pavillonen i Haven ved hans Palais paa Amalienborg, der var indrettet som Sørgecapel; Biskop Martensen holdt Talen i Sørgehuset og lagde til Grund de gammeltestamentlige Ord: „Han var en trofast Mand og frygtede Gud“, Ord der jo i høi Grad passede til Mindet om den Afdøde; den tydske reformerte Præst i Kjøbenhavn Pastor Theobald holdt Talen i Capellet. En Cantate af H. P. Holst blev afsunget. Tvende

Infanteribatailloner og et Batteri Artilleri forrettede Tjeneste som Æresvagt og gave efter Høitidelighedens Slutning militaire Æressalver. Nogle Dage [senere] blev Landgrevens Lig ført til Rumpenheim, hvor han fandt sin endelige Hvileplads. Den 17de September var jeg paa Bernstorff for at tage Afsked med Storfyrsten og Storfyrstinden. Dronningen og Prindsesse Thyra reiste samtidig for at se til Prindsesse Alexandra, der som Reconvalescent opholdt sig i Wiesbaden.

Den 21de September var der Statsraad. Kongen vilde have reist til Rumpenheim for at overvære Landgrevens Bisættelse, ved hvilken Leilighed han da ogsaa kunde faa Prindsessen af Wales at se i Wiesbaden; men Conseilspræsidenten erklærede sig derimod, dels fordi det var uconstitutionelt saaledes at reise bort, uden at der forinden var truffet noget Arrangement før Reisen ved en Lov om Regentskabets Førelse, men ogsaa af Hensyn til, at Kongen ikke var kommen efter Indbydelse til Udstillingen i Paris. Ogsaa de Underhandlinger, der førtes i Berlin (mellem Quaade og Bucher, der som bekjendt dog ikke førte til noget) blev anførte mod Reisen. Kongen var meget misfornøiet over at maatte opgive denne. Da jeg efter Statsraadet forelagde nogle Sager til Underskrift, sagde Han: Ja, jeg skriver Christian Rex, jeg burde hellere skrive Christian Slave. Kongen fulgte dog Kongen af Grækenland og Kronprindsen til Lybek . . .³²

Den 18de October var der Statsraad. Sagen om Afhændelse af St. Thomas til Nordamerica var for, Marineministeren van Dockum var ene derimod og traadte ud af Ministeriet (25de October).³³ Den 19de October kom Dronningen og Prindsesse Thyra hjem fra deres tyske Reise. . . .

Den 6te November var jeg paa Bernstorff. Grev Wulff Plessen var der, megen Intimitet imellem Kongen, Dronningen og ham. Det gjaldt vistnok Partiet mellem Kronprindsen og Sessan.

Den 8de November overdrog Hans Majestæt mig definitivt Forlæggelsen af de militaire Sager, Oberstlieutenant Dahl blev samtidig Commandeur af Dannebrogen.

Den 16de November var jeg til den brave Capitain Sigvard Lunds Begravelse. Kongen havde overdraget mig at sørge for, at der blev gjort Noget for Børnene. En af Døttrene blev strax

indskrevet i Støvringgaard, en anden fik 1873 en Vallø Legatplads.

Den 19de November havde vor skikkelige lille Hofdame Frøken Løvenørn Bryllup i det catholske Capel med Grev Holstein-Ledreborg, en Søn af Lehnsgreven. Hun havde om Morgenen taget Sacramentet med ham i Capellet. Vi af Hoffet overværede Vielsen, vare derefter til en Collation paa Amalienborg. Kongen holdt en lille Tale til Bruden og bragte hende en Hilsen fra hans fraværende Datter (Dagmar), „der havde betragtet hende som en Søster“.

Den 20de November var jeg for at lykønske Gamle Etatsraad Nathanson, der fyldte sit 87de Aar. Han var ret aandslivlig og gjorde Kur til Damerne.

Den 21de November spiste jeg med [Frans Ernst] Bille, der ved den Tid gik som Gesandt til Nordamerica. Vi talte om 1863–64 og vare enige om, at Monrad og Krieger fornemlig vare Skyld i Conferencens Ophævelse. Prof. Larsen, der spiste med, fortalte, at han havde hørt Krieger sige til sin Undskyldning, at Russell havde yttret, at England dog under visse Eventualiteter „maatte gaa til Krig“. Det blev paa den anden Side fremført af Bille, at Napoleon jo saa bestemt havde godtgjort for Grev Moltke, at England Intet gjorde for Danmark.

Den 1ste December. Skoledirecteur Brix, der i Prof. Martin Hammerichs Sted paa mit Forslag var indtraadt i Bestyrelsen af Blindeinstituttet, besøger mig, vi talte om Rotwitt og det Mærkelige ved ham, at han altid i nye Stillinger overtraf Forventningerne, man havde om ham – baade som Advocat, som Formand i Folkeethinget og som Minister. Fortælling om et Svar af Rasmus Nielsen. En ung Dame spurgte ham om, hvor langt der vel kunde være mellem Himmel og Helvede. Han svarede: „Det maa maales efter Faldhastigheden, man ved kun det, at naar en Engel falder, varer det 9 Maaneder, inden hun kommer ned.“ Man kan af denne Fortælling se, at de Forelæsninger, denne vittige Philosoph holdt for Damer i Kjøbenhavn, havde gjort dem modne til at gjøre piquante Spørgsmaal, man ser ogsaa, at han ikke blev dem Svar skyldig i piquant Retning.

[F. F.] Kjær (senere Gesandt i Italien) gjør mig samme Dag et

Besøg. Han talte om gamle Dage. Den 20de Januar 1851 lille Taffel paa Frederiksborg. Grevinden sidder mellem Kongen og Kjær. Denne hører Grevinden sige til Kongen ved at hæve sit Glas: „Gud give, at de følgende Aar maa være glædeligere end de første tre“. (Det var Thronbestigelsesdagen). Hans Majestæt reiser sig og henvender sig med Pathos til de Tilstedeværende: „Jeg beder Dem drikke et Glas med mig for min Louise. Tak, kjære Louise! for hvad Du har været for mig i de sidste 25 Aar.“ (!)

Kongen blev lige til henimod Jul paa Bernstorff. Jeg har saaledes noteret, at jeg d. 8de December var paa Bernstorff og der forelagde Grev Frijs's Bedstefaders Grevepatent til Underskrift, og at jeg d. 23de December var til Taffel paa Amalienborg efter Indflytningen.

[376] „Den vigtigste af alle vore Anliggender, den os ved Pragfreden hjemlede Gjenforening med de danske Slesvigere, henstaar ved dette Aars Begyndelse ligesaa uafgjort som nogensinde“ hed det i en Beretning af 2den Januar, og det var fuldkommen sandt. Det Preussen vilde gaa ind paa, turde Ingen paatage sig at bringe frem her i Danmark, og paa denne Maade vil det ogsaa vistnok fremtidig gaa, indtil en stor Begivenhed muligvis gjør Ende paa denne Stilling enten til det Bedre eller til det Værre. Jeg maa dog hertil føie, efter mine senere Erfaringer, at Tydskland har ikke ladet det komme til Begivenhedernes Afgjørelse, men har som bekjendt ligefrem opsagt Pragerfredens Løfter om Slesvig.¹

Jeg ser af mine daglige Noteringsbøger, at jeg i Slutningen af 1867 og i Begyndelsen af 1868 har optegnet Adskilligt, som kom for i Samtaler med Mænd, der havde oplevet Noget enten i Forretningslivet eller i Selskabslivet. Jeg vil fra denne indholdsmagre Tid give nogle af disse Optegnelser omtrent ordret, som de findes. Gamle Berregaard, som jeg vistnok før leilighedsvis har nævnt, fortalte mig saaledes, da jeg den 2den Januar gjorde ham et Besøg, at den bekjendte Historie om Prinds Ferdinand og Frydendal egentlig kun bestod i, at Sidstnævnte havde taget Prindsen i Kraven og i et Slags Spas sagt til ham, at hvis han ikke lod være at gjøre Kur til hans Datter, vilde han copiere ham paa Scenen*. Berregaard fortalte ogsaa, at Fritz Reventlow (senere Gesandt i London) pleiede om Morgenens at gaa forbi Frydendals og at hilse op til den smukke Datter, der sad i Vinduet med Morgenkappe paa; en Morgen tog Faderen Datterens Kappe paa, og da Reventlow lavede sig til at gjøre sin Reverents og formodentlig ventede en Gjenhilsen, aabnede Faderen Vinduet og raabte „God Morgen Hr. Greve“. Berregaard bekræftede Fremstillingen, hvorefter Johan Bülow's (til Sanderumgaard) Unaade grundede sig paa

* Denne Historie blev i min Ungdom fortalt ganske anderledes, at Frydendal i sin Port en Aften havde pryglet Prindsen og derpaa gaaet op til denne og underrettet ham om, at en uforskammet Karl havde givet sig ud for ham, og at han havde givet denne Prygl.

et Brev fra ham til Kronprindsesse Marie, han forsikkrede, at han kjendte Sagen nøie, saa meget mere som Fru Vind var hans Tante (hun stod i nøie Forhold til Johan Bülow)*.² Blandt de ældre Hofmænd fra hans Tid nævnte han Hofmester Brockenhuus som en skikkelig Mand og en stor Bonvivant, der tog Lavement efter Taffelet for atter at kunne gaa ud at spise om Aftenen, Buchwald, Overceremonimesteren, var sin Tids gode Hoved blandt Hofmændene, Overkammerjunker Yoldi var en fin Mand.

Nogle Dage efter modtog jeg Besøg af Kammerherre Gyldenstjerne-Sehested, i sin Tid Adjutant hos Kong Frederik den Syvende, en fuldkommen sanddru Mand, men noget exalteret; jeg har vistnok flere Gange omtalt ham i det Foregaaende. Gyldenstjerne-Sehested fortalte i Anledning af P. G. Bangs Breve om Begivenhederne i Marts 1848³, at den Aften, Casino Forsamlingen (den anden) havde været, kom i den sene Nat, da han som jourhavende Adjutant var ved at gaa i Seng paa Christiansborg, Cabinetssecretairen Lunding ind til ham med en Flaske Vin under hver Arm og medbragte Boetius (dengang Redacteur af Nytt Aftenblad), der kom fra Casino og lod da Boetius fortælle Tildragelserne der. Da han var færdig, sagde Lunding til Gyldenstjerne-Sehested: „Nu maa Du gaa op til Kongen og fortælle ham alt dette og sige ham, at han maa træffe Foranstaltninger til Forandring i Ministeriet.“ Gyldenstjerne-Sehested vilde ikke strax gaa til Hans Majestæt, men om Morgenen meget tidlig blev han kaldet op. Hans Majestæt var i et exalteret Humeur og sagde: „Ved Du, hvad jeg har gjort igaar. Jeg har med denne min Fod sparket denne gamle Slynge Stemann ned ad Trapperne; han vovede at sige mig, at jeg kunde bygge Louise et Palais, hvor jeg vilde i Byen, men jeg kunde ikke have hende paa Christiansborg.“⁴ Gyldenstjerne-Sehested bemærkede, at dette ikke var rigtig handlet af Kongen, Stemann var dog anbefalet til ham af hans Fader. Gyldenstjerne-Sehested fortalte dernæst Boetius' Referat. Hans Maje-

* Naar Berregaard fortæller om et Brev til Kronprindsessen, tør man vel dog ogsaa antage, hvilket navnlig ogsaa stemmer med, hvad gamle Werlauff har meddelt i sine seneste Erindringer, udgivne af Prof. Schiern, at dette Brev angik alt andet end Kjærlighed, men snarere søgte at gjøre Indflydelse i politisk Retning gjældende.

stæt udbrød derefter: „Ved Du hvad Sehested! Du er jo Adjutant du jour, Du skal skaffe et nyt Ministerium.“ Gyldenstjerne-Sehested nævnte nu, at Bardenfleth egentlig maatte være den, hvem dette tilkom. „Ja, det har Du sku' Ret i; jeg vil ogsaa strax skrive ham til“ – dermed begyndte Dannelsen af Martsministeriet.

Liebe, Statssecretairen, fortalte mig omtrent paa samme Tid, at Grunden til dette Ministeriums Fratrædelse i November 1848, var fornemlig et Omslag i Stemningen. Ministrene mærkede vel, at de ikke vare stillede saaledes lige overfor de fremmede Cabinetter, at de kunde gennemføre Noget; Knuth var gaaet ind paa det engelske Forslag om Slesvigs Deling, men de fleste af hans Colleger var derimod. Da Sagen om Instruxen til Gesandten i London kom for, skete Brudet. Tillisch skjød til.⁵

Holten (Adjutanten) fortalte mig, at hans Fader havde sagt, at Christian den Ottende var skikket til Alt uden til at være Konge; dette laa i hans Mangel paa Charakterstyrke. Hvor modsat er Bibows Yttring om Sønnen: „Han kunde kun blive 2 Ting enten Ladefoged eller – hvilket Svineheld, at han da blev.“ Man maa dog her lægge Mærke til, at Holten talte om den souveraine Konge, og man ser jo af Bibows Udtalelse, hvor megen Grund Christian VIII havde til at være betænkt paa forinden sin Død at se Regeringsformen forandret.

Den 18de Januar spiste jeg ved Taffelet. Kongen omtalte, at Hertuginde Vilhelmine virkelig var født den 17de om Aftenen, men at man af Hensyn til Datoen for den Struenseeske Katastrophe havde sat hendes Fødselsdag til den 18de.⁶ Den 30te Januar var Geheimeraad Bræstrup og jeg i Frimurerlogen i Helsingør, hvor vi bleve optagne til Æresmedlemmer. Jeg besøgte Baron Blixen, som alt da var lidende af det Rygmarvsonde, som endte hans Dage i 1873.

Den 11te Februar spiste jeg med Lægen Etatsraad Hansen i et Privatselskab. Da han havde været Læge for Cabinetssecretair Lunding, da denne døde, spurgte jeg ham, om det Rygte, der i sin Tid gik, at Grevinde Danner skulde have forgivet Lunding. Hansen sagde, at Lunding selv havde troet det. Grevinden havde bestandig, sagde han, budt ham noget, naar han kom til hende, men han havde stadig afslaaet det. Den Dag, han blev syg, havde

hun sagt: De vil dog dele en Fersken med mig. Han havde modtaget den og spist, men han bemærkede, at hun ikke spiste sin Halvdel. Hansen havde obduceret Lundings Lig tilligemed 4 andre Læger, og Intet fundet, der kunde nære Tanken om Forgiftelse: et Nyreonde havde endt hans Dage. Jeg tror, jeg et andet Sted har udtalt mig om det Usandsynlige i det hele Rygte.⁷ Som Grund til Grevindens Vrede paa Lunding nævnte Hansen, at Grevinden vilde have havt Lundings ældste Datter til Selskabsdame, hvilket Lunding havde afslaaet og ved denne Leilighed været grov mod Grevindens Ven Berling, der havde bragt hendes Ærinde i den Henseende. Der var tilvisse betydeligere Grunde til hendes Vrede; thi Lunding omgikkes jo meget hyppig med Planer om at styrte Grevinden og Berling, men han manglede baade Omsigt til at skjule sine Hensigter og tilsidst ogsaa Kraft og besindig Snille til at udføre dem.

[377] Den 25de Februar besøgte jeg gamle Geheimeraad Treschow, der laa tilsengs hele Dagen for en stor Del af Alderdomsvækkelse. Hans Aand var fuldkommen klar. Han talte om gamle Dage, om Møsting, Geheimstatsministeren, hvem han satte meget høit baade som Forretningsmand og som Menneske, han talte om Christian Bernstorff, der senere blev preussisk Udenrigsminister, som han skildrede som en ualmindelig elegant Mand; han gik over til at tale om sin nærførestaaende Død; han frygtede ikke Døden sagde han til mig, han troede, tilføiede han, paa et andet Liv og paa Jesus. Det var af stor Interesse at høre denne engang saa verdenskloge, saa livsnydende Mand udtale sig med denne Resignation, denne Tro, denne Hengivelse.

Den 26de Februar. Kongen gav mig til Gjennemlæsning et af Conferentsraad Wegener (efter Grev Frijs' Tilskyndelse) forfattet Udkast til en Huslov samt en derefter af A. W. Scheel over samme afgivet Betænkning. Wegeners Udkast er 50 §§, Scheel fremlægger et mindre Udkast på 20 §§. Scheel er ikke synderlig stemt for Husloven: §§ 21 og 25 af Kongeloven staa endnu ved Magt, hvad Nyt der ellers findes, vil kun lidet savnes (Wegener havde lagt særlig Vægt paa, at hvad, der ved Ægteskab og Arv kom til Kongehuset, holdtes helt eller tildels samlet som en Formue for Huset, hvilket Kongen havde Betænknelighed ved som Uret

mod de andre Børn); Grundloven af 5te Juni 1849 omtalte vel en Huslov, men dette var ikke gjentaget i 28de Juli 1866. „Hvad der syntes at kunne gjøre det ønskeligt, at en Huslov gives, er, at der ved den faas en lovmæssig Stadfæstelse paa Familieconventionen med Hellenernes Konge af 12te September 1863, da den gjør en vis Forandring i den Bestemmelse i Thronfølge-loven af 31te Juli 1853 Art. II, at Thronen skal nedarves efter Førstefødselsretten og den agnatiske Linealfølge.“

Kongen sagde mig, at nu maatte Underhandlingerne med Preussen anses for opgivne, man forlangte, at enhver Klage skulde samtidig sendes til Kjøbenhavn og til Berlin, og man vilde kun gaa til Genner Bugten.

1ste Marts. Frijs var hos Kongen for at meddele, at Cultusministeren Biskop Kierkegaard af Helbredshensyn vilde trække sig tilbage: han lider af et nerveus Hovedonde, som forværres ved Anstrengelse og Ærgrelse. „Det er et føleligt Tab for Ministeriet, og der er næppe nogen Anden at faa i Stedet. Hvorfor vilde Ministeriet da ogsaa ved denne Frimenighedslov købe sig Stemmer?⁸ Det var unødvendigt; Vanskeligheden ved at faa et andet Ministerium er saa stor, at det nuværende alene deri kunde have Styrke nok.“

Først den 13de Marts meddelte Frijs Kongen, at han vilde proponere Provst Aleth Hansen til Minister istedetfor Kierkegaard.

Den 17de Marts deltog jeg paa Kongens Vegne i Bissens Jordfæstelse paa Assistentkirkegaarden. Kjær besøgte mig. Han fortalte mig, at han havde i 1844 tilbragt Sommerferien med Generalinde Bülow (Frantz Christoffer Bülow's Enke, født Selby, tidligere omtalt) hos Baron Holsten-Lehn paa Hvidkilde. Selskabet bestod af Værten, Generalinden, Etatsraad Raadmand Mikkel Skibsted, Commandeur Linde, Capitain Dichmann, Skuespiller Foersom, hans Broder Organisten fra Odense, begge Musikerne Helsted, Sangeren Schwarzen og Kone samt Kjær. Om Morgenen drog Generalinden paa Fiskeri iført en blommet Slaabrok, hvidt Forklæde med Smæk og Lomme (hvori Smørrebrød og Lærke), Makintosch⁹ og med Straahat; ved Frokosten snapsede hun Cognak, derefter blev røget Tobak med Toddy, om Middagen drak hun Portvin med Vand i, ved Aftensbordet Kümmel, derefter Schrop¹⁰ ved en

L'hombre – en let Rus endte det Hele. Saadanne Originaler have vi dog ikke mere i det høiere Selskab, Grevinde Dannemand er ikke Vand imod hende; men hun er heller ikke saa morsom, som Generalinden var. Jeg har i hvert Fald kun oplevet, at hun var grov, men det havde hun virkelig Gaver for . . .

Den 30te var jeg i Roskilde Domkirke i Anledning af Ordningen af Ligkisterne i Christian den Fjerdes Capel. Jeg gjorde ved denne Leilighed Domprovst Gudes Bekjendtskab – en alvorlig og begavet Mand, Ven af Biskop Martensen; Tidens Aandløshed og Frivolitet smerter ham dybt, han anser Grundtvigianismen for farligere end Rationalismen, fordi den nærer Sløvhed og Dumhed, han betragter Rasmus Nielsen som en Charlatan, og jeg kunde kun slutte mig til denne Mening.

Den 31te udkom fra Bærentzen & Comp. første Hefte af Danske Billeder fra Land og Sø, hvortil jeg skrev en Text.¹¹ Det er ikke let at ledsage saadanne smaa Stemningsbilleder med passende Ord; jeg ved egentlig ikke, hvorledes det er lykkedes mig; saadanne Lovtaler, som blev mig tildel for min historiske Text til Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder, blev mig i hvert Fald ikke tildel for disse.

Det var den 24de April, at jeg modtog en telegraphisk Efterretning om, at min elskede gamle Moder, der nu gik i sit 80de Aar, var ramt af et apoplectisk Slag, medens hun var beskjæftiget med at besvare et Brev fra mig. Jeg reiste om Morgenen derefter ad Jernbanen over Korsør til Randers, men da jeg kom paa Bane-gaarden, kunde jeg alt vide ved at se min Søster der, at den os saa inderlig Kjære var gaaet bort, forinden jeg gjensaa hende. Jeg blev i Randers til min Moders Jordfæstelse d. 29de April. Kjøbmandsliglaugets ældste Medlemmer bare efter eget Tilbud Liget til og fra Ligvognen. Jeg saa ved denne Leilighed mangt et gammelt Ansigt, som gjenkaldte Erindringen om fælles Barn-domsdage. Talen holdtes af Pastor Pontoppidan. Der kunde kun siges godt om den Afdøde, hun var en sjelden ædel og gudfrygtig Kvinde. Dagen efter vendte jeg tilbage til Kjøbenhavn.

Det lille Barns Død forrige Sommer havde angrebet baade min Kones og mit Helbred, og det var efter Lægens Raad, at vi foretog en Reise til Badet Kissingen. Vi gik den 16de Mai med Dampskibet

til Lybæk, kom i den tidlige Morgen til den gamle By, hvor Syringerne og Guldregnen alt stod i Blomster, og Alt saa saa sommerligt ud, vi gik strax videre med Jernbanen til Halle, hvor vi overnattede; næste Dag til Eisenach og det interessante Wartburg med dets mange middelalderlige Erindringer, dets Skove og Bjergsnevninger; d. 19de med Jernbanen til Meiningen forbi Weimar, som jeg saa gjerne havde besøgt, med Extrapost gennem Franken til Kissingen. Vi modtoges der med den glædelige Efterretning, at Storfyrstinde Dagmar d. 18de var nedkommen med en Prinds;¹² vi fik godt Logi der og forblev i denne ret vakre Dalby med dens Kilder og rige Rosenflor, dens gamle Borg Bodenlaube, skønne Egeskove og en skøn Omegn. Vi traf der og omgikkes daglig, af Danske: Baron Rosenkrantz fra Rosenholm og Kone, Grosserer Vilhjelmsen fra Kjøbenhavn og Kone, af Fremmede Gjæster Grosserer Diden og Kone fra Malmö, den mechlensborgske General v. Zulow, der havde været i Kjøbenhavn i forskjellige Sendelser, en gemytlig bayersk Adelsmand Grev Butler-Haimhausen, der uagtet han var noget apoplektisk fandt Diæten vel kurgemäss, en stiv Preusser Rittergutsbesitzer v. Bülow, en senere [?] sachsisk Rittergutsbesitzer v. Nathusius m. fl. Af Lecture profiterede jeg især af Heines Reisebilleder, som jeg dog før havde læst, men nu atter lo ret hjertelig af. Alt den 9de Juni forlod vi Kissingen og toge over Würzburg, hvor et kort Ophold gav os Leilighed til at se Domkirken (i en snirklet Renaissancestil) Slottet og Fæstningen, der i Krigen mellem Østerrigerne og Preusserne var bleven beskudt af disse sidste og skjønt meget betydelig efter gammelt Mynster, strax havde vist sig uholdbar. [378] Først om Aftenen silde kom vi til Heidelberg. Den 10de Juni om Morgenen besaa vi Slotsruinerne og glædede os over disse mægtige Levninger fra den senere Middelalder, over den herlige Udsigt derfra og over den rige Vegetation rundt omkring; toge derfra ad Jernbanen gennem det skønne Baden, kom gennem Tunnelerne i Schwarzwalds Forbjerge, der nøde Rhinen til at bøie mod Vest, saa ud over den mægtige Strøm og ned ad den vide Sænkning imellem Alperne og Jura. Om Morgenen den næste Dag Promenade til Domkirken, opført af rødlige Sten i Rundbuestil, derfra Udflugt mod de snedækte Alper; med Jernbane til Schafhausen, hvor Vandfaldet præsenterede sig herlig

fra Hotellets Salon, derfra til Zürich. Vi bleve en Dag over her for at vente min Kones Broder fra Paris, og han kom virkelig ogsaa den anden Dags Aften og fulgte nogen Tid med os paa vor Reise. Den 14de gik vi atter med Jernbane til Luzern og glædede os efter Middagen fra Hotellets Balcon ved den herlige Udsigt over Søen, derfra med Dampskib til Flüelen, og endnu om Aftenen en lille Kjøretour igjennem Bjergslugterne til Altdorff. Om Morgen den 15de i skjønt Veir pr. Dampskib til Bekenried, hvor vi besøgte et Par gamle Schweizerfolk i deres ældgamle Røgstue, derfra med Extrapost over det anselige Mönch til Brienz og atter derfra til Interlaken, hvor vi toge Logis paa det høitliggende Hotel Jungfraublick, saaledes kaldet efter det snedækte Bjerg, hvortil Udsigten staar aabent. Vi traf her min Kones vakkre Cousin Herman Hoskiær, Associé af et stort Hus i London. Næste Dag gjorde vi en Tour op i Bjergene til Lauterbrunnen og til Grindelwald med sine Gletschere og sine Ishaller. Den 17de gik vi med Dampskibet ned ad den smukke Tunersø med Chateauer og Villaer rundt omkring og Fjernsyn til de storslaaede Alpeegne til Bern med Jernbane og derfra ligeledes med Jernbane over Freiburg til Beurivage ved Genfersøen, vi fik her et herligt Balconværelse med Udsigt over Søen. Vi bleve nu nogle Dage paa dette Hotel, der kan regnes blandt de skjønnest beliggende og bedst udstyrede i hele den cultiverede Verden. Om Aftenen vi spadserede i Haven og hørte paa Musiken – denne hører til Hotellets daglige Agreements – hørte jeg mit Navn nævne, det var General Kauffmann, der med sin Gjæst og tidligere Adjutant Grev Ahlefeldt-Laurvigen ogsaa vare i Haven. Kauffmann boede med sin Familie i et lille Sted, der hørte til Hotellet. Den 18de besøgte vi pr. Dampskib Vevey og det paa den anden Side af Søen beliggende Evian, hvor en Cousine af min Kone, gift i Paris med en Vexelagent Gerod, havde Landsted om Sommeren; de vare dog endnu ikke komne til dette deres skjønne Sommerhjem. Først den 21de forlode vi dette herlige Sted og vore kjære Medreisende, gik med Jernbanen til Neufchatel, overnattede der, besaa Morgen den 22de efter den smukke ved Søen beliggende By med skjønne Haver, herlige videnskabelige Anstalter og den fortryllende Udsigt over Søen til Alperne. Om Aftenen kom vi til Freiburg, hvis helstøbte spidsbuede røde

Domkirke jeg besaa den næste Morgen. Om Eftermiddagen kom vi med Jernbane til Frankfurt og havde endnu Tid til at se os om i Byen. Vi saa navnlig Goethes Fødehus med det fremspringende Vindue, hvorfra Faderen, som han har fortalt, havde Tilsyn med hans Hjemkomst; vi saa ogsaa den ældste Rothschilds Fødehus i Judenstrasse, nu ved Gadens Brand ødelagt – to mærkelige Mænd, den ene mægtig i Aandens Verden, den anden i Guldets. Om Morgenen den 24de tog jeg til Rumpenheim for at hilse paa Dronningens Onkler, de gamle Prindser af Hessen; da jeg kom derfra, reiste vi videre over Mainz og ned ad Rhinen til Koblenz, derfra næste Morgen og kom om Aftenen til Hannover. I Cassel havde vi set paa Jernbanestationen Tydskslands senere Keiser Wilhelm. Efter at vi den næste Morgen havde set os om i Byen og navnlig taget det berømte Aquarium i Øiesyn, reiste vi videre og besaa i Hamborg den zoologiske Have, og kom den 29de Juni over Kiel til Kjøbenhavn forfriskede paa Sind og Legeme.

Efter Hjemkomsten flyttede min Kone og jeg til Fredensborg, hvor vi havde en Leilighed med Udgang til den store Have. Kongen var endnu paa Fredensborg, men flyttede til Bernstorff den 4de Juli. Hans Majestæt havde dog den Naade, forinden han flyttede ind, at besøge os i vor beskedne Bolig. Den 7de Juli kom Kronprindsen tilbage fra sin Reise til Grækenland og gik kort derefter til Sverrig. Jeg besøgte efter min Ankomst til Fredensborg Stedets Notabiliteter, saaledes Digteren Fr. Paludan-Müller, der havde sin Sommerbolig i en Sidebygning til Slottet, tidligere Domestikbolig, og Bournonville, som eiede et smukt Hus med Have, hvor han boede den største Del af Aaret (den egentlige Vintertid var han i Kjøbenhavn, hvor han endnu iaar, 1873, har givet Information i Dands i ansete Familier). Bournonville fortalte, at Grevinde Danner alias Louise Rasmussen var en uægte Datter af Theatrets Pyntekone, der senere blev gift med Controlleur Jensen. Hun havde alt tidlig Lyst til Læsning, kom snart til Dandsen, men havde hverken Fod eller Ben, var dog ret kvik og af en vis Opfattelse, havde en Forbindelse med Sahlertz, senere kom Berling og meldte sig som hendes Forlovede, kom hos Rømeling, da Madam Haack var Maitresse for Kronprindsen, men da hun var

bleven gift med Mancini, anbefalede hun Jomfru Weiner, og det var igjen denne, der recommanderede Lovise: (heri tager Bournonville maaske tildels fejl, saaledes som det alt foran er berørt, man maa i hvert Fald tænke som ældre Forbindelse).¹³ Da hun begyndte at faa Tilbedere, gav hun sig en vis Air og brugte Lorgnet paa Dandseskolen. Det var engang, da Bournonville bemærkede dette, at han raabte til hende. „Bort med Lorgnetterne, Rasmussen, hvad er det for Marquise Manerer.“

Den 11te Juli tiltraadte Kronprindsen omsider sin Frierreise til Sverrig. Kongen vilde nu besøge Leiren ved Hald, hvorhen jeg skulde følge ham. Da vi netop var kommen ombord, d. 15de om Aftenen paa Slesvig, der laa ved Bellevue, kom Telegram [379] til Kongen fra Kronprindsen, at han var blevet forlovet med Prindsesse Louise af Sverrig. Hans Majestæt gik strax iland for at meddele Dronningen det, og jeg fulgte med for at besøge Meddelelsen til Kjøbenhavn. Først Kl. 2 næste Morgen kom vi derfor under Damp; vi kom over Aarhus og Viborg om Aftenen til Leiren. Kongens Leir, hvor jeg ogsaa var placeret i Telt, der laa paa en Skraaning dækket mod Vest af Skoven og med Udsigt over Leiren ned mod Herregaarden Hald, Hald Sø med dens Bøgeskovs Næs og over mod Hedebakkerne ved Almind. Jeg havde Leilighed til under de militaire Øvelser at besøge Omegnen af Hald, som havde ogsaa Erindringens Trylleri for mig; det var her, at min elskede Søster havde været Præstekone i mange Aar, og her havde jeg besøgt hende med min første Hustru. Jeg tog den 17de Juli ned til Fallesgaarde, hvor Præstegaarden dengang var, og hvor Pastor Kall-Rasmussen, min gamle Medarbejder i Danmarksbeskrivelsen endnu boede – nu er Præstegaarden flyttet til Finnerup. Jeg var ogsaa paa de maleriske Bakker med dybe Dale syd for Hald Sø, hvorfra man har Udsigt over Søen i dens hele Længde og flere mindre Søer op mod Viborg. Dagen efter besøgte jeg med Kongen Viborg og besaa Domkirkebygningen, der var i god Reisning.

Dronningen havde ogsaa med Thyra og Valdemar, ligesom Kronprindsen, der den 17de Juli var kommen tilbage fra Bekkasog, vist sig i Leiren, og de vare med i den Diner, der den 19de Juli blev givet paa Frijsenborg af Conseilspræsidenten Grev Frijs. Dineren var god, Slottet var nylig bleven udvidet og rigt decoreret,

Grev Mogens var kommen hjem og havde faaet sin Artium, Svi-gersønnen Grev Dannekjold-Samsøe, Successor til Samsøe, mar-schallerede, Alt var herligt og godt – kun et lille Uheld indtraf for Sidstnævnte, som jeg har omtalt i det hoslagte Brev til min Hustru.¹⁴ Paa Frijsenborgs Decoration er jo anvendt særdeles meget, betydelige Kunstnere have deltaget deri – Meldahl, Aagaard m. fl. –, man kan dog ikke nægte, at enkelte Rum ere vel overfyldte; Grev Frijs' egne Værelser ere de smagfuldeste. Dronningen blev om Natten paa Frijsenborg; Kongen og vi Andre toge tilbage til Leiren og tog derefter til Viborg, hvorfra han overværede Hovedrevuen ved Leiren den 21de Juli. Jeg syntes, vore Soldater gjorde det ret respectabelt. Leiren og Skydningen paa Hedeterrainet gav Anledning til flere Hedebrande, som dog snart slukkedes ved Soldaternes Hjælp. Den 22de gik Reisen til-bage til Residentsen. Samme Dag afreiste Kronprindsen til det Prindsen af Nederlandene, den høie Bruds Bedstefader tilhørende Slot Muskau i Schlesien, hvor den svensk-norske Kongefamilie ogsaa dengang opholdt sig. Den 27de kom Kong Carl fra Muskau til Bernstorff og reiste Dagen efter videre. Hans Majestæt var endnu dengang saa temmelig i sin Kraft, men han overraskede ikke lidet ved sine stærke Nydelser og ved sit noget forcerede Coquetteri med Damerne, der knap kunde udholde disse gjennem-borende Blikke. Den 31te Juli kom Dronningen af Sverrig og Prindsesse Louise til Bernstorff og bleve paa Veien derhen mod-tagne med varme Hilsener af et talrigt Publicum. Prindsessen var jo endnu dengang temmelig uden Holdning og uden Herredømme over sin Person, hun var jo saa ung – hun var ikke „færdig“, som Kongen sagde til mig; men hun har siden den Tid vunden overordentlig meget og er bleven fyldigere, hvilket staar hende godt; hun er ogsaa nu mere Herre over sin Tale og har saa temme-lig forladt en vis fra Faderen arvet Tendents til at søge det Over-ordentlige ogsaa for, hvad der havde passeret hende selv . . .

Den 8de løb Pantserskibet Lindormen af Stabelen i Konge-husets Nærværelse; samme Dag havde Conseilspræsidenten raa-det Kongen til, paa sin Reise til Rusland, at tage mig med som en i Forholdene orienteret Mand, da der ingen Minister skulde med-følge, hvilket Hans Majestæt ogsaa gik ind paa. Keiseren var

endnu ved Bad, og Storfyrst Thronfølgeren vilde modtage de Kongelige Svigerforældre paa Sommerresidenten Peterhof.¹⁵

Den 10de Juli skete den Forandring i Ministeriet, at Rosenørn-Teilmann gik af [som] Justitsminister, og Amtmand i Veile Nutzhorn traadte i hans Sted – i hvert Fald en stor Vinding, da den Afgaaende var uden synderlig Begavelse og var af et eiendommeligt trist Temperament, der noksom gav sig tilkjende i hans Ydre. Det var vistnok ubehageligt for Grev Frijs at skulle give slip paa denne sin Ungdomsven fra Sorø.

Den 12te om Aftenen forlod Kongen og Dronningen, Prindsesse Thyra og Prinds Valdemar, ledsagede af Overhofmesterinde Bille, Hofdame Comtesse Reventlow, Gouvernante Frøken de l'Escaille, Admiral Irminger som Jagtcapitain, Cabinetssecretair Trap, Chef for Adjutantstaben Kammerherre Dahl, Cavaler hos Dronningen Kammerherre Castenschiold og Lægen Conferentsraad Lund Bernstorff Slot og gik ombord paa Slesvig, der førtes af Capitain Lund med Næstcommanderende Lieutenant Svendsen. Vi gik under Damp om Morgenen den 13de August, saa om Aftenen silde Fyret paa „Udklipperne“, om Natten mellem den 14de og 15de skulde vi have set Fyret paa Dagerort, men Coursen synes at have været holdt vel nordlig, den 15de om Aftenen saa vi Fyret paa Hogland. Jeg gik derpaa til Ro, men om Morgenen laa vi for Anker. Jeg skrev til min Hustru

„Slesvig“ for Anker i finske Bugt, Søndag Morgen.

„Havde vi ikke Taage, kunde vi nu være i Peterhof, hvorfra vi kun skilles ved et Par Timers Seilads“. Kongen paastod rigtignok, at det ikke var Taage, men Tørverøg; dette kunde vi imidlertid ikke ret forstaa, men vi fik snart Troen ihænde, og jeg fortsætter mit Brev „Peterhof Mandag Morgen“.

„Det varede længe, inden vi kom dertil. Det vi antog for Taage var Tørverøg, foranlediget ved de store Mosebrande heromkring. Man vidste ikke, hvor vi stak, og derfor var der sendt 4 Dampskibe ud for at søge os. Omsider opdagede den danske Viceconsul i Kronstadt, der var taget ud med en lille Damper i samme Hensigt, det Kongelige Dampskib, og han meldte det til Storfyrsten, der laa ved Kronstadt med Standard. Langt over Middag kom omsider

Hans Keiserlige Høihed med Gemalinde paa dette henimod Slesvig, og vi gik nu over paa hint store magnifique Skib og passerede Kronstadt under en uhyre Kanonsalut og utallige Vivats. De to Fæstninger, der beskyttede det smalle Indløb, se ud som to store fireetages Huse med mange Vinduer, men i hvert Vindue er en 80pundiger. Atter kom vi over paa et mindre Dampskib, der kunde løbe ind til Peterhof, og hertil kom vi endelig Kl. 6 under stor Reception. Jeg blev strax søgt af en rød Mand med en Vogn, paa hvis Buk sad en Vognstyrer i langt Talar med Belte om Livet, lav rundpullet Hat. Det var min Laquai, min Vogn og min Kudsk, saalænge jeg var her, aldeles til min udelukkende og frie Afbenyttelse, Laquaien var fra Lifland og kunde tale Tydsk. Kongen og Dronningen bo ikke paa Dagmars Pavillon, men her paa det store Palais, hvor mine Værelser stode op til Kongens. Der lever en familie, og vi ledsagende Herrer spise her paa Palaier ved Marskalstaffel Kl. 6. Efter Taffelet kjørte jeg ud med Grev Knuth, som Du ved er Chargé d'affaires her under Kammerherre Vinds Fraværelse.

Her er et helt System af Palaier, der ligge spredte i den vidtstrakte Park, uhyre Staldbygninger, Theater, Vandfald og Vand-spring i stor Mængde, der udgyde mere Vand end Springene i Versailles – men en mager Vegetation, simple Træsorter og tyndt Løv; Tørverøgen breder et kjedeligt og besværligt Tæppe over det Hele. Storfyrstinden ser ret vel ud, hendes Gemal er høi og svær. Gjensynet var jo yderst kjærligt, men Kongen, til hvem jeg indførte den svenske og den græske Gesandt efter Ankomsten, var ikke tilfreds med, at han ikke boede i Hus med sin Datter og Barnet. Jeg var derefter paa Visitter i Hans Majestæts Følge hos den Keiserlige Familie. Vi Danske, Damer og Herrer, forlod derpaa Følget og toge til Storfyrstens og Dagmars Pavillon i Parken ved Peterhof. Gemalen var paa Maneuvre, og Storfyrstinden var alene hjemme. Pavillonon, der har været beboet af Keiserens af-døde Moder, er meget rigt udstyret med Kunstsager og er en af de smukkeste beliggende i Haven. Hendes Keiserlige Høihed modtog os med henrivende Venlighed og førte os op at se den lille Keiserlige Prinds, som saa godt og kraftigt ud, liggende i et stort og luftigt Værelse med en Ernæringsamme og en engelsk bonne ved

sin Vugge – derefter bad Hun os til at tage en Dejeuner med sig, ved hvilken vi alle talte Dansk. Jeg, der var efter min Stilling den første af Cavalerclassen i Følget, tillod mig i nogle hjertelige Ord at udtale vore inderlige Ønsker for den lille Prinds, hvilket blev meget godt optaget. Nu maatte vi atter ud paa Visitter paa vor egen Regning og kjørte i skarpt Trav tilhøire og tilvenstre og aflagde vore Kort, thi næsten Ingen var hjemme. Om Aftenen var der Concert af to Regimenters Musikcorpser ved Monplaisir, Peter den Stores i Parken beliggende Villa, hvor han havde boet med Catharina, og hvor man endnu viser det Kjøkken, hvor denne selv skal have lavet Mad. Her var en stor Masse beaumonde, ogsaa saa man her Herrer tilhest, hvis særegne Ridetøi, korte Stigbøiler, noksom betegnede de fjernere russiske Provindser, og hvis lange Knebelsbarter og gulagtige Teint bekræftede, hvad hint udviste. Den næste Dag hilste jeg paa Cavalernerne og Damerne, der vare ansatte hos Kongen og Dronningen, Fyrstinde Kurakin, Prindsesse Kurakin, hendes Datter, Hofmarskal Fyrst Galizin, General Meyendorf, General Budberg og den finske Oberstlieutenant Ammondt, om Aftenen var der Soirée hos Fyrstinde Kurakin, hvor der spilledes Kort og supperedes; i Mellemtiden ledsagede jeg Hans Majestæt paa en lang Spadseretur, paa hvilken Hans Majestæt besaa de storartede Staldbygninger og Ridehuse ved Peterhof, hvorefter jeg kjørte omkring i Parken og saa Maily, et af Peter den Stores smaa Lyststeder med Erindringer fra hans Tid, det engelske Palais opført af Catharina II i en egen Afdeling af Parken, der kaldes den engelske Have, i hvilket Palais findes en interessant Samling af Portraiter, navnlig samtidige fyrstelige Personer, deriblandt ogsaa Dronning Juliane Marie af Danmark, Keiserindens Cousine, hendes Gemal og Søn Arveprinds Frederik; Palaiet Simsonsky som den sidst afdøde Keiserinde havde ladet opføre og udstyre med skjønne Kunstsager, de tvende Villaer ved en nærliggende Indsø, begge efter italiensk Mynster; endvidere det russiske Bondehus, som Keiser Nicolaus lod indrette efter et virkeligt russisk Bondehus og deri mystificerede Keiserinden klædt som en gammel russisk Underofficer, medens flere af Familien vare klædte i Bondedragt: Keiserens Dragt opbevares endnu, og man faar ret Indtrykket af, hvilken høi Mand den

Afdøde var; der gjemmes ogsaa flere Taknemmelighedsgaver til den nuværende Keiser fra russiske Bønder, som han har fritaget fra Livegenskabet.“¹⁶

Den næste Dag var jeg i Petersborg og det under de heldigste Forhold. Jeg skrev til min Kone derom: „Veiret var tilstrækkeligt kjøligt og klart. Keiserens Adjutant Oberst Ammondts ledsagede Castenschiold, Lund og mig, Keiserlige Vogne vare bestilte, baade Dejeuner og Diner arrangeredes paa Vinterpaladset, Alt stod aabent, hvor vi kom, og vi naaede da ogsaa ved Hjælp af Jernbanen, Ruslands mageløse Travere og en velinstrueret Veiviser at faa saa meget at se, som der kan naas paa en Dag. Petersborg er meget stor og udstrakt, med imposante nye Bygninger, med kuplede Kirker, fra hvilke og i hvilke Guldet straalere og med den brede, friskstrømmende Neva; men den er jo vel meget von einem Gusse, den mangler saa at sige Skygge; Lysvirkningerne forekommer i det Hele taget for stærkt i Petersborg ved Sommertid. Udsigten fra Vinterpaladsets Balcon ud mod Nevaen, der hvor den er omgivet af nogle af Verdens allerstørste Bygninger, gjorde en Indtryk paa mig, jeg maatte ligne med det fra Balconen paa Dogepaladset i Venedig. Vinterpaladset er saa at sige overfyldt med Pragt; i Eremitagen, der ligger ved Siden af, haves sjeldne Samlinger, tildels af de kostbareste Ting, og det staar endog i saadanne over de fleste andre europæiske Samlinger, men det mangler noget med Hensyn til Betegnelsen af Kunstens gradvise Udvikling og dens forskjellige Forgørelser; Isakskirken bugner af Rigdom, især ere de nationalrussiske Stenarter, Lapis Lazuli og Malachit, meget fremtrædende paa dens Ikonostasis (Væggen ind mod det allerhelligste Rum); i Kuppelen kan man sætte Rundetaarn 1½ Gang; men den mangler Lys og er noget trykket i sin ydre Form. I Peter Pauls Kirken saa vi Keiserens Begravelser, alle ligge de i ligedannede hvide Marmorkister, stillede paa Rad, kun prydet med et Kors og mærkede med Navnet, men omkring disse Kister hænge Masser af Trophæer lige fra den tyrkiske Hestehale og den persiske Haand til den franske Ørn. Vi besøgte ogsaa Storfyrstens og Storfyrstindens (Dagmars) rigt udstyrede Palais, vi saa da ogsaa der Dagmars lille Egetræs Chatol, som hun havde faaet som Barn paa det gule Palais, og hvis Lige nu findes baade i Athen og

i London. Vi saa naturligvis ogsaa Peter den Stores Baad, som han selv havde styret under Stormen paa Ladogaen, og som opbevares paa Fortet, vi saa Keiserens Equesterstatue paa Klippen og Monoliten foran Keiserpaladset. Efter Middagen paa Vinterpaladset kjørte vi ud til Promenaden paa Nevæerne for at se Beaumonde og de talrige femmes soutenués fra alle Verdens Kanter, som underholdes af Ruslands Bojarer, og som vise sig der, tildels i rige Equipager. Om Aftenen sent kom vi til Peterhof for atter næste Morgen at tage med Kongen og Dronningen ind til Petersborg, hvor vi atter og noget grundigere fik Leilighed til at bese Eremitagen, vi fik ogsaa kastet et Blik ind i Kasankirken, bygget efter Mynstret af Peterskirken, men ikke saa rigt udstyret som Isakskirken, der vel nærmest har Sophie Kirken til Forbillede. Paa Hjemveien med Dampskib til Peterhof lod Storfyrsten mig ved Adjutanten Kosloff foreslaa at se Moskau, og jeg greb med Begjærlighed den udstrakte Haand, men der kunde kun tilstaa 3 Dage dertil. Den 22de reiste vi da til Moskow, Dahl, Lund og jeg ledsagedes af vor tro Ammondt, der sørgede for Alt, betalte Alt, havde telegrapheret forud overalt, havde sørget for Sovecoupeer til os, og som imødekom hvert Ønske med den venligste Mine og med den utroligste Lethed – det letter utroligt enhver Ting i Rusland, at det udsiges af en Keiserlig Adjutant i Uniform og med Ledsagelse af Keiserlige Laquaier. Den 22de August Kl. 2½ forlod vi Petersborg med det sædvanlige Extratog til Moskow. Landet var fladt, fuldt af Birkeskove og i det Hele øde og uhyggeligt, Tørverøgen bredte sig vidt og bredt over det, og om Natten saa vi af og til Flammerne stige op fra Moserne, vi kom gennem store Birke- og Granskove, den næste Dag da vi nærmede os til Moskow, saa det Hele frugtbarere ud, Kvæget og Hestene vare bedre, Kornmarkerne hyppigere og Skovene samt Moserne færre. Da vi kom til Ruslands gamle Hovedstad den næste Formiddag, toge vi lige til Kreml, nu et storartet moderne Slot og flere mindre Bygninger med 5 gammelrussiske Kirker, den hellige Port, en omgivende stærk Ringmur med middelalderlige Taarne. Vi fik anvist nogle af de Værelser, der bebos af Hofcavalierererne ved Kroningen, besaa derefter nogle af Rummene her og indtog derefter en splendid Frokost. Efter denne kjørte vi ud [381] at gjøre

Visiter hos de høiere Autoriteter der paa Stedet, saaledes som Ammondt foreskrev, samt paa Lystslottet Petrovsky, hvor den militaire Øvrighed har Bolig (man viser der flere Værelser, som 1812 have været beboet af Napoleon I); derfra igjennem den ved Moskow samlede aarlige Leir og tilbage til Moskow. Vi bemærkede forøvrigt i Leiren, at Bevæbningen var tarvelig, og jeg dannede mig der den Overbevisning, at Rusland ikke for det første vilde optage en Kamp i Europa. Efter denne Udflugt besaa vi Kremls ældre og nyere Del. Det forekom mig at være rigere udstyret end Vinterpaladset, og der var stræbt hen til at lade Alt være russisk Arbeide saavel Mosaiker som Gobelins og indlagte Forziringer. I St. Georgs Salen findes paa den hvide Væg af poleret Gibs udført med ophøiet Guldskrift Navnet paa Enhver, som har vundet St. Georgs Ordenen for Tapperhed i aabent Slag. Vi saa derefter Kroningscapellet og et Par andre Kirker i Slottet, en Geistlig viste os ogsaa i en af Kirkerne en Nagle af Christi Kors bragt derhen fra Constantinopel, et Stykke af Christi Klædning og en Uendelighed af Patriarchernes kostbare Skrud bugnende af Ædelstene og Perler. Vi sluttede vor Formiddags Vandring med den mageløse Udsigt fra Terrassen uden for Slottet, hvorfra jeg selv talte 140 Taarne, som kun er en ringe Del af den Skov af Taarne, der hæver sig over de 404 Kirker, af hvilke de fleste har et høit Midttaarn eller rettere Kuppel og 4 Taarne eller Kuppeler paa Armene af det græske Kors. Det var den selv samme Terrasse, paa hvilken vi stod, at Madame Staél-Holstein modtog det første overvældende Indtryk af den taarnrige Stad med de mangefarvede Kupler og tolkede sit Indtryk, hun modtog, igjennem de bekjendte Ord: „Voilà la Rome tartare“. Floden Moskwa slynger sig gjennem denne Masse, og man maa uvilkaarlig sammenligne Udsigten fra Kremls Terrasse med den fra Hradschins Balcon, skjønt denne i Monumenternes Antal jo er meget mindre. Moskow er tilvisse en langt aneligere By end Prag, men Baggrunden af Bjergsider, og Floden Moldau med sin friske Strømning ere af mere Effect end de jevntaffaldende Høideskraaninger og den lille, sagte løbende Moskva. Efter at vi havde spist, toge vi vor Kaffe paa Terrassen, og derefter dvælede vi paa nogen Tid paa russisk Vis ved den mousserende Rhinskvin til Cigarerne, imidlertid gik Solen

ned og kastede sit rødmende Skjær over al denne Farvepragt, og Maanen steg op og forvandlede Guldets til Sølv og gav de blaa Kupler et mere grønligt Skjær. Vi tog nu ud paa Moskow Tivoli; Ammond spurgte mig, om jeg kunde ønske at høre særlige Musiknummere; jeg bad om national russisk Musik, og det mægtige Trylleri, som den Keiserlige Adjutant udøvede, skaffede mig det strax; jeg fik ogsaa i den endnu sene Aften mit Ønske opfyldt at se Zigeunere og Zigeunerinder danse og høre dem synge deres eiendommelige Sange. Vi endte paa et gammelt russisk Værtshus, hvor vi bleve opvartede af et Tjenerskab med langt Skjæg og lange Klæder, hørte Orgelspil og drak Caravanthe af Glas. Denne The og denne Overanstrengelse i den foregaaende Dag berøvede mig største Delen af Søvn i min Nat paa Kreml. Jeg vilde da have benyttet den tidlige Morgen til atter at skue ud fra Terrassen over Byen, men den var indhyllet i en tæt Taage; men vi opsatte ikke længe med at fortsætte Gaarsvirksomhederne, vi kørte ud strax efter Morgentheen, besaa det Romanowske Hus, der tilhørte Familien Romanow, før det 1612 kom paa Keisertronen. Det gjemmer mange Ting – eller i hvert Fald gjengiver dem – fra hin Tid, og Værelserne ere ogsaa bevarede i den gamle Skikkelse. Det er et Slags russisk Wartburg. Vi kørte derfra til den store Stiftelse for Hittebørn, hvor disse Smaaskabninger have det udmærket med hver sin Amme og luftige Rum. Der er omtrent 1400 Børn og et tilsvarende Antal Ammer i et Slags Uniform. Børnene sendes efter et kort Ophold til Pleieforældre paa Landet, og disse Børns Antal er omtrent 40,000, der koste 600,000 Sølvrubler aarlig til Pleieforældrene. Den hele aarlige Udgift er ca. 1,400,000 Rubler. Det er bekjendt nok, at den Stiftelse – en lignende findes i Petersborg – hører blandt de mest storartede af denne Art i Verden; men et Spørgsmaal bliver det dog altid, om det er rigtigt at lette uægte Fødsels Følger paa en saa eclatant Maade. Vi kørte nu gennem de gamle russiske Kvarterer af Byen hen til den saakaldte Stenbro, hvorfra der er Udsigt til Kreml, som dog paa ingen Maade kan sammenlignes med den fra Kreml. Derefter spiste vi Frokost paa Slottet, betalte vore ikke ubetydelige Drikkepenge til alle de mange Veiledende og Opvartende, der var stil-

lede til vor Raadighed, og toge til Slutning til Jernbanen for at afgaa med det store Extratog Kl. 1^{1/2}.

Efter 20 Timers Kjørsel vare vi atter i Petersborg, toge vor Frokost paa Slesvig, der laa i Havnen, gjorde Visit hos vor Generalconsul Pallisen, der sidder i en stor Bedrift og navnlig besørger med egne Skibe den russiske Regjerings Fragtfart paa Amur. Med Slesvig vendte vi tilbage til Peterhof. Den næste Dag toge vore høie Herskaber til Zarskojoselo og vi med dem. Vi saa det store Slot med en uendelig Mængde af Kostbarheder, t. Ex. det gule Værelse, hvor Væggene ere sammensatte Stykker af Rav, et Værelse med Decorationer af Sølv o. s. v., vi promenerede i den uhyre Park, skulde have været til Soiré hos Storfyrstens, men Dronningen blev upasselig, vi forbleve der om Natten; næste Morgen gik Kongen og Dronningen, Storfyrsten og Storfyrstinden med deres Følger pr. Dampskib til det andet store Slot Gatschina med 700 Værelser og store Samlinger af Kunstgjenstande og Kostbarheder; et Galeri af chinesiske Sager hører vel til det Største, Verden har i den Art. Keiseren opholder sig sommetider her „comme Propriétaire“. Vi spiste i hans daglige Opholdsværelse med de Keiserlige og Kongelige Personer. Dette Værelse var et meget vakkert Rum. Her fandtes Alt samlet – det var vistnok 50 Alen langt og 30 Alen bredt – Claver, et lille Theater, en lille Rutchbane, en Gyngge, et Billard, stort Skrivebord, Bibliothek, Spilleborde, og jeg ved ikke hvad. Det gaar paa den ene Side ud til Haven, paa den anden til Slotsgaarden. Om Formiddagen kjørtes der Tour, om Eftermiddagen blev Dyrehaven beset. Her blev forevist [382] en Kamp mellem de til Bjørnejagt afrettede Hunde og en virkelig Bjørn, hvilken man dog havde lagt en Ring om Halsen med tvende Reb, der holdtes af flere Jægere; Hundene for med et sandt Raseri ind paa den stakkels Bamse og bed sig fast i dens Ører, men han fik dog Ram paa en af dem og slog hans ene Ben over. Dermed endte dette noget raa Skuespil. Jeg besaa med Kongen de vidtløftige Jagtstalde. Kongen bemærkede ganske vemodig, at her havde man hele Rækker af Heste, medens Hoffet i Danmark kun havde een Hest i sin Jagtstald for den Jæger, der styrede Hundene; Hundehusene vare ogsaa vidtløftige og indeholdt forskjellige Arter for

de forskjellige Jagtarter. Om Aftenen igjen til Peterhof. Da jeg forlængst var iseng, hørte jeg Dandsemusik inde fra de Kongelige Værelser. Hvor de kunde holde ud disse Mennesker, der ere fødte paa og ved Thronen. Den 28de August var the liquidation; der blev uddelt Ordener og Daaser m. m. Om Aftenen stor Fest i Haven ved Storfyrstens Pavillon Alexandria. Et uhyre Telt var opreist af Seildug umiddelbart op til Pavillonen, i dette [et] Theater, hvor der blev givet Tableauer; derefter kom vi ud i Parken, hvor der var en Dal med en Aa, paa den modsatte Side en Skoveng af store Dimensioner som Alt i Rusland. Paa denne saa man først Storfyrstens Kosakregiment, der nylig var kommen fra Donfloden leiret ved Baal, og man hørte dem synge deres nationale Sange. Derefter paa nærmere Hold saas en Kosakby – fremstillet ved Couliser malede til denne Fest, og senere saa man fremstillet et Kosakbryllup med tilhørende Dands, oplyst ved Fakler. Corps de ballette havde afgivet Damerne; Kosakherrerne vare veritable; derefter foretoges en Maneuvre til Hest af Kosakkerne, der satte over Aaen flere Gange tildels staaende paa Hestene – det Hele var magnifikt og eiendommeligt. Dernæst kom vi atter ind i den store Teltsal, hvor der blev sunget nationale Sange – af Sangere fra Kostroma – og dandset samt souperet. Derfra gik Kongen ombord med Prinds Valdemar, og med os som Ledsagende. Den unge Prinds var bleven behandlet som grand Seigneur, hvilket han ikke var vant til hjemme. Hans Søster Storfyrstinden sagde derfor ogsaa til ham, idet hun sagde ham Farvel „Naa adjø Valdemar, naar Du nu vaagner igjen, vaagner Du som Jeppe.“ Hun forærede os alle en lille Erindring af Malachit med forgyldte Figurer paa. Mig gav hun en Plade med Figurer paa, der forestilte en Russer, der ruschede med sin lille Søn, og hun sagde, at jeg skulde have den til Minde om, at jeg paa Gaschina havde rutschet – staaende – ned ad Banen i Salen med Thyra og Valdemar. Som her anført blev Dronningen og Prindsessen med Damerne tilbage. Først Kl. 2 kom vi under Damp. Den 30te August om Førmiddagen passerede vi Dagerort, den 31te tidlig Morgen saas Fyret paa Gulland, om Aftenen Fyret paa Udclipperne, om Midnat Hammershus Fyr, den 1ste September om Morgenen Falsterbo Fyr, kom tidlig paa Formiddagen til Bernstorff og derfra til Kjøbenhavn. Under

samme Dato udkom Allerhøieste Kundgjørelse, om at Hans Majestæt igjen havde overtaget Regjeringens Førelse . . .

Den 27de September traf jeg gamle General Wedelfeldt, og vi „talte om gamle Dage“, hvilket man jo mere og mere faar Lyst til, naar man bliver ældre, naar Erindringer mere og mere fortrænge Haabets skuffende Billeder. Vi talte om Conferentsraad Jessens Hus, hvor vi, da han endnu var en ung nygift Mand, og jeg en ung Student, havde set hinanden om Søndage; jeg spurgte ogsaa om ældre Tider. Han var Officer med Anciennitet fra 1ste Januar 1801, commanderede som Stykjuncker 4 Haubitzer paa Castelvolden den 2den April 1801. Kronprindsen, der først havde været paa Nyholm, kom derop, og derhen kom ogsaa Lassen fra Prøvestenen, Kronprindsen blev meget glad ved at se ham. „Er De endnu levende Lassen“, udbrød han. Han mente ogsaa, at det var Villemoes, som Nelson havde spurgt om ved Taflet – altsaa ikke Lieutenant Müller, der senere blev Viceadmiral i Norge . . .

Den 6te October, Kong Frederik den Syvendes Fødselsdag, indviedes den nye Frimurerlogebygning. Prinds Oscar var tilstede. Jeg havde Plads ved Bordet mellem Ham og Baron Rålamb fra Christiansstad Logen. Prindsen bekræftede, hvad Grevinde Danner havde fortalt mig, at han den 6te October 1863 havde meddelt Kong Frederik, at der ingen Udsigt var til Hjælp fra Sverrig; man var i Sverrig ikke saa utilbøielig til at yde Hjælp, men denne maatte skje igjennem et Ministerskifte, og man frygtede derved at skade Reformsagen.¹⁷ Han var enig med mig i, at Prinds Hans ikke burde være Bræstrups Eftermand, og at Kronprindsen derfor maatte indtræde i Logen. Berling var tilstede; vi talte om det Skadelige i Berlings Forfremmelse i Logegraderne, og jeg bragte i Erindring, hvor meget af Skylden der i saa Henseende faldt paa vore svenske Brødre; Prindsen mindede om, hvor vedholdende Frederik VII [var], naar det gjaldt Berling.

Den 19de October var jeg første Gang paa Fredensborg efter Udflytningen. Kongen fortalte mig, at Keiseren af Rusland paa Hjemreisen i Berlin havde talt om Slesvig, men man havde sagt, at Dybbøl og Als ikke kunde afstaas.

Den 20de October var jeg med til de 40aarige Studenters Fest.

Jeg havde Plads mellem den 60aarige Student, gamle Brice (Fabricius) fra Studenterforeningen, noksom bekjendt, og den 50aarige Kammerherre Wichfeld til Engestofte. En vakker Dag i alle Henseender fuld af kjære og interessante Minder.

Den 30te October var jeg til Møde i Landgrevens Bo; jeg saa der en Bevilling af Churfyrsten af Hessen af 24de Juni 1854 til, at Prindsesse Augusta af Hessen-Cassel maa indgaa morgonatisk Ægteskab med Baron Blixen-Finecke, men dog saaledes, at hun ikke bærer hans Navn.

Den 1ste November spiste jeg hos Geheimelegationsraad Skrike paa dennes Fødselsdag. Wulff Plessen, Quaade og Sick vare der. I Skaaltalen forekom Noget om Udenrigsministeriets Trekløver, Skrike, Quaade, Sick, som redigerede Noter og tilkaldte Plessen til Aftale om Instructionerne, han skulde have – det var i Knuth's og Moltkes Tid.

Den 2den November spiste jeg paa Fredensborg; Grev og Grevinde Plessen vare der. Kongen talte om en Ordvexling, der havde fundet Sted i Statsraadet i Sommeren 1863 om Prinds Vilhelms Valg til Rex Hellenorum.¹⁸ Da Lehmann havde anvendt den simple Vitz om Balle Balle Ballenstedt – hvor Kongen havde opholdt sig, da han kom fra London istedetfor at ile hjem, som Lehmann vilde have havt – havde Prinds Christian sagt til Lehmann: „De maa tage Hensyn til, hvor De er, De maa dog ikke tro, at De staar og taler i Folkethinget.“ Hvorpaa Frederik VII havde blandet sig i Sagen og havde sagt til Prindsen: „Jeg maa udbede mig, at Du lader være at sige mine Ministre Grovheder.“ Kongen tilføjede (saaledes har Kong Christian ifølge en anden Notits i min Dagbog af 5te Februar 1869 fortalt mig). „Jeg kunde efter Kongeloven lade Dit Hoved afhugge“. Han lod Loven komme, men kunde desværre ikke finde vedkommende §.

[383] Den 25de November paa Fredensborg. Kongen fortalte mig, at det var Frederik den Sjettes Tanke at bringe det Glücksborgske Hus ind i Successionen, at begynde med Hertugen.¹⁹

Den 7de December spadserede [jeg] med Regenburg og talte om gamle Dage; han sagde mig (og hans Kilde var jo nærmest gamle Stemann), at Frederik VI egentlig ringeagtede Christian VIII, „han forstaar sig paa Alting selv paa Potteskaar“ (de etruskiske

Vaser). Prinds Christian spurgte, den Morgen Sønnen skulde til Jægerspris, om der var Bibel med, senere spurgte han, om der var Kort med, dette morede Frederik VI.²⁰ Ørsted var egentlig bange for Stemann, denne sagde, hvorledes det skulde være, Ørsted motiverede det. Stemann havde ikke lovet, at han skulde blive hos Chr. VIII, men denne mærkede snart, han trængte til en fast Mand. Over Frederik VII vilde Stemann egentlig have indført et Slags Formynderskab bestaaende af ham selv og hans Venner Bardenfleth og Tillisch, men denne sidste vilde ikke gaa med paa disse Ideer. Stemann var mod Ægteskabet med Louise Rasmussen, men da det ikke kunde undgaas længere, var det hans Mening, at Selskabet skulde anerkjende det for ikke at tabe Indflydelse . . .

Den 14de kjørte jeg med Professor Gertner til Fredensborg. Vi talte om Portraiter, jeg henledte Opmærksomheden paa Kong Christian den Ottendes underlige Figur, hans Skjævhed, hans eienommeligt usikre Blik. Gertner kaldte det „et feigt Blik“. Da Oehlenschläger skulde males af Gertner for at tilveiebringe et Portrait til Udgivelse i Lithographi, havde Gertner bedet H. C. Ørsted om at skrive et Par Stropher til at sætte under Portraitet. Ørsted skrev 3 saadanne Dobbeltstropher. Gertner viste dem til Oehlenschläger, for at han selv kunde vælge. Da han havde læst dem, udbrød han ganske greben. „Hvor skjønt og hvor sandt“, men han vilde ikke vælge, han vilde have dem alle med, som bekendt skete det ogsaa. Om Middagen vare Prinds Valdemar og de to smaa engelske Prindsere i Højskottedragt. Kongen og Dronningen havde hver en af de smaa Drengene paa Skjødets, Prindsesse Alexandra sad midt mellem Forældrene. Det var et meget smukt Tableau. Kongen lod den ældste nyde baade det Ene og det Andet. Alexandra sagde: „Det havde jeg ikke faaet Lov til“, Kongen svarede: „Apapa forvænte dog ogsaa Dig“. Alexandra: „Ja, men Du gjorde altid Indsigelser.“

Den 20de December blev Humlebæk Capellet indviet af Sjællands Biskop i Overværelse af Kongen, Prindsessen af Wales, Kronprindsen og Prindsesse Thyra. Saavidt jeg erindrer, var Dronningen lidende af en let Inflammation i Øret. Jeg kjørte hjem fra Indvielsen med Biskop Martensen og Cultusministeren; Martensen talte om Frederik den Syvendes „complete Upaalidelighed og

Løgnagtighed“ samt hans „pudsige Situationsgriben“. Da Biskop Mynster et Par Aar efter Thronbestigelsen var hos Ham og talte om den vanskelige politiske Stilling, antog Hans Majestæt en meget alvorlig Mine og sagde: „Ja, Deres Højærværdighed, vi have, for at bruge Skriftens Ord, bygget paa Sand“. Da der var Spørgsmaal om Kong Georgs Confirmation, stemte Kongen derimod. Martensen replicerede. Kongen yttrede, at det var bedst at være af samme Tro som det Folk, man var sat til at regere: „Hvad tror De ikke, Martensen! jeg maa lide ved at være af en anden Tro end mit Folk?“ Martensen forbausedes over denne Oplysning. „De ved jo nok“, sagde derpaa Kongen, „at jeg er Catholik“. ²¹ Martensen bemærkede jo ligesom Lehmann engang tidligere havde gjort, men paa en blidere Maade, „at det var mod Grundloven“. Hertil behagede det Hans Majestæt at gjøre den modificerende Bemærkning: „Ja officielt er jeg naturligvis Lutheraner“. For mig var det jo ikke noget absolut Nyt, Hans Højærværdighed fortalte, men jeg havde dog af disse Meddelelser Interessen af at høre dem gjennem Sjællands Biskops Mund, og tillige var det ikke uden Reflection, at jeg bemærkede, hvilket overraskende Indtryk, de gjorde paa Cultusminister Aleth Hansen: han trængte aabenbart til Orientering. Forøvrigt udtalte Martensen, at Grunden til, at Kongen saa ivrigt havde modsat sig hans Udnævnelse til Biskop var den, at Grevinden havde antaget, at Martensen havde skrevet „Intrepidus“. Dette Skriffs Forfatter var jo forøvrigt, som jeg har omtalt, Etatsraad Salicath. ²²

... Den 8de [Januar] Statsraad paa Amalienborg; Liebe var ikke vel, derfor førte jeg Protocollen; der forefaldt intet Mærkeligt. Om Aftenen var jeg til Bal hos den russiske Minister Mohrenheim; talte med Grev Sponneck, som yttrede sig skarpt mod Marineministeren Suenson, mente, at vi ikke havde havt nogen dygtig Minister for Marinen siden Zahrtmann.

Den 11te [Januar]. Jeg traf paa Volden From-Møller, der, som jeg vistnok har omtalt, havde havt en betroet Stilling hos Kong Christian den Ottende; denne talte ofte med ham om de intimeste Ting. Han fortalte, at Kongen i sine sidste Leveaar havde corresponderet med Kong Ludvig Philip. Denne havde raadet ham til at skaffe sig det danske Folks Hengivenhed og ikke bryde sig om Augustenborgerne; de vare som en ormstukken Frugt, der vilde falde af sig selv. Skulde han trænge til Hjælp, kunde han støtte sig til hans Skuldre! . . .

Kjær og Moltke (Adjutanten) besøgte mig paa Christiansborg samme Dag [14de Januar] og talte som saa ofte om den sidste afdøde Konge og hans Tid. Moltke fortalte, at Kongen en Dag, da Scheele skulde komme, havde taget Mod til sig og lettet sit Hjerte til gamle Berregaard med de Ord: „Hvor jeg hader den Karl“. Berregaard havde indvendt, at Hans Majestæt saa ikke skulde være saa venlig imod Scheele. „Jeg kan jo ikke Andet som Konge“, var Svaret.

Den 21de Januar spiste jeg med General Blücher hos Conferentsraad Lund. Blücher fortalte Exempler paa afdøde Levetzau hurtige og eiendommelige Svar. I en Soirée hos en af Diplomaterne stod han hos Husets Frue, da Theen blev ham præsenteret. Han brugte meget Sukker i sin Thee. – Fruen – thi „Man skal jo sige Noget“, som Bonden sagde – spurgte: „Prenez Vous toujours telle quantité de sucre pour Votre Thee?“ „Même chez moi, Madame!“ var Svaret. Da Bock, Grevindens Læge, var bleven Hofmedicus, henvendte han sig til Levetzau for at faa sin Kone præsenteret for Hendes Naade, sagde Levetzau, der vel ikke syntes om denne Henvendelse og vistnok heller ikke yndede den nye Ansættelse:

„Jeg ser ikke Grunden til, at Deres Kone skal præsenteres, Hr. Professor! dertil er hun hverken gemen nok eller fornem nok.“

Den 25de Januar afreiste Kronprindsen atter til Stockholm, hvor der den 20de næst forhen var afsluttet Tractat til Fastsættelse af Ægteskabscontracten mellem ham og Prindsesse Louise. Den 27de Januar udnævnte Kongen Grev Carl Christian Sophus Danne-skjold-Samsøe, gift med afdøde Admiral Zahrtmanns Datter Vanda, til Hofchef for Kronprindsen. Man sagde, at det var Prindsessen af Wales, der var Barndomsveninde af Vanda, der paa dennes Bøn havde initieret denne Udnævnelse. Jeg tror nok, at den unge Kone havde gjort Erfaringer, der bekræftede den gamle Sætning, at Lediggang er en Rod til meget Ondt. Danne-skjold var forøvrigt en elegant Mand, ikke uden Dygtighed, forlængst statsvidenskabelig Candidat.

[384] Den 27de Januar talte jeg ved en Middag hos Grev Frijs med Geheimelegationsraad Vedel, Directeur i Udenrigsministeriet om Situationen i Sverrig i Slutningen af 1863. „Da Grev-Hamilton“, fortalte han, „kom fra Mødet i Malmø med Grev Manderström, saa Geheimeraad Hall ham ikke i flere Dage, og Hall gik derfor til ham for at fremkalde en Udtalelse; men Hamilton var trykket og udtalte endelig, at han var misfornøiet med sin sidste Conference. Hall var vedholdende, og Hamilton sluttede sig til ham og skrev indtrængende til Manderström, idet han viste ham, hvor megen Uret, man gjorde mod Danmark. Imidlertid døde Kongen; men desuagtet modtog han nu det mærkelige Brev, hvori Manderström siger, at inden Kongens Lig var koldt, vilde Alliancestractaten være underskrevet; men det kom jo som bekjendt anderledes, da Wetterstedt var imod Alliancen.“ . . .

Den 10de Marts døde Generalintendanten for Civillisten Lange. Lange havde været Auditeur og Regnskabsfører ved Garden til Hest; derfra lærte Kongen ham at kjende, og han kom senere til at bestyre Prindsens og derefter Kongens Pengesager, medens han ved Overgangen til Generalintendantposten nedlagde sit senere Embede som Udskrivningschef. Den 16de Marts begravedes Lange; jeg overværede Jordfæstelsen paa Kongens Vegne. Hans Majestæt kom dog Selv i Kirken; jeg blev da saaledes Hans alter Ego.

Den 11te Marts spiste jeg hos Departementschef Eskildsen. Grev Sponneck fortalte mig der, at i 1854 vilde Ørsted, at man formelig skulde gjøre et Statscoup. Han udtalte sig meget stærkt mod Stemmann og mente, at det var denne, der havde bevirket Presseforfølgelserne i Slutningen af Frederik den Sjettes og i Christian den Ottendes Tid. Som jeg har omtalt, kunde gamle Stemmann heller ikke lide Sponneck; han kaldte ham for en lille næsvis Knægt.

Den 23de Marts promenerede jeg med Geheimeraad Hall, han udviklede mig en af sine Theorier, hvorefter Conseilspræsiediet nu er bleven en social Stilling; jeg tror nok, han tænkte paa Moltke-Bregentved . . .

Det var meget tidlig Foraar i 1869; jeg har saaledes noteret, at Bøgen var udsprungen d. 25de April. Det var i selve Dyrehaven, jeg saa det: jeg spadserede paa Strandveien, da kom den Kongelige Familie kjørende forbi i 2 Vogne. Kongen holdt og lod mig spørge, om jeg havde Lyst at kjøre med, og om jeg da vilde sætte mig op i den bageste Vogn hos Thyra, Valdemar og Frøken Oxholm.

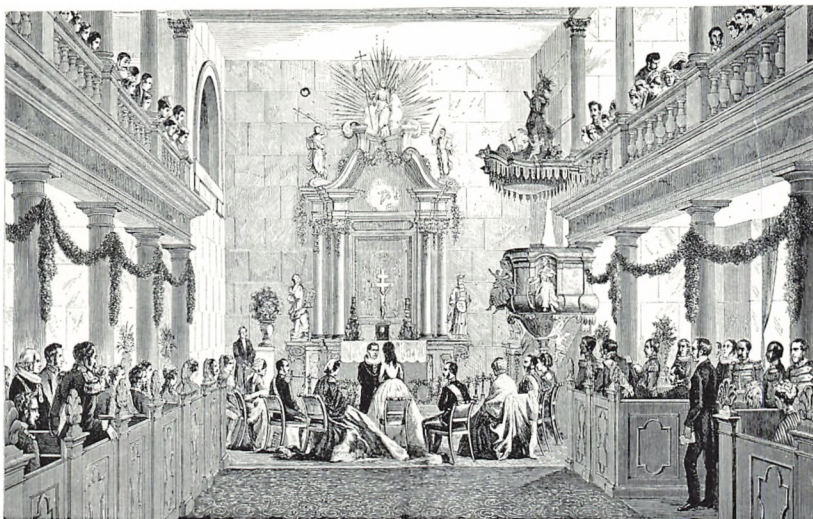
Den 29de April. Kongen talte om Hertugen af Glücksborgs og Hertuginde Vilhelmines forventede Ankomst d. 11te Mai, om de vemodige Erindringer Hertuginde maatte have fra Amalienborg, hvorledes hun var blevet behandlet af hendes første Gemal; Kongen havde selv set, hvorledes han havde sparket til hende, puffet til hende. Den ædle Enkedronning havde altfor megen Respect for Ægteskabet til at blande sig i deres Forhold, men hun var ofte dybt bedrøvet. Frederik VI vedblev længe at være venlig imod ham i Haab om, at det skulde komme Datteren tilgode. Hun bevarede dog altid megen Godhed for den Elendige; den anden Gemalinde var god, men svag, hæderlig i høieste Grad. Grev Reventlow, der stiftede Partiet, havde ogsaa ladet Sligt forstaa.

I Slutningen af Maanedelen kom Monrad hjem fra Australien; han havde Audiens d. 29de April hos Kongen. Han havde ved denne Leilighed sagt: Danmark er nu for lille, han havde raadet Kongen til at spare sig en Formue sammen. Det var ulykkelige Ord, Kong Frederik sagde: „Det skal ei ske“; det var ulykkeligt,

man opgav Londonerconferencen, han bebreidede sig det meget; man skulde slutte sig til Preussen, man skulde modtage fra dette, hvad man kunde faa.

Den 1ste Mai overværede jeg Communitetets 300 Aars Fest. Talte med H. N. Clausen strax ved Ankomsten. Jeg fortalte ham, at jeg havde hørt, at Monrad vilde komme: „Dertil har han dog vel for megen Undseelse“, yttrede Clausen. Monrad holdt en høist mærkværdig Tale, under hvilken han var meget bevæget; han talte om en Regentsianers smaa Sorger, om den gamle Frakke, der nu ikke kunde mere, om Støvlerne, hvorpaa ikke kunde fæstes flere nye Saaler, om den unge Dame, som ikke havde hilset venlig nok – to store Goder havde Regentsianerne, de fik snart Bevidstheden om, at de hørte til dem, der, naar de ikke toge dem noget Alvorligt til, blev der ikke Noget af dem, og de lærte tidlig at rette sig efter Contubernalerne og derved at blive gode Ægtemænd; han talte om sine Drømmesyn om, hvad han skulde udrette – endnu da Skyggerne ere blevne lange, paatrængte saadanne Syn sig ham; han talte meget smukt om sin Regentscontubernal Allen; han talte om Nødvendighedens Linier, man lærte at gaa afveien for, om den alvorlige Fremtid han ønskede de Unge; – men man fik Indtrykket af, at han havde mere af Erintringen end af Haabet.

Jeg gjorde i dette Foraar en lille Pindse-til-Jylland med min Svoger Capitain Valdemar Hoskiær af Ingeniørerne og min Søn Fritz. Mit Søkendebarn Lauritz Trap, der er en anset Kjøbmand i Nykjøbing paa Morsø, og som har Handelsetablissementer baade i Salling, i Thy og i et Landsogn paa Mors, havde jeg lovet at besøge. Vi kom om Aftenen før Pindse til Nykjøbing efter at have dvælet nogle Timer i Skive og derfra besøgt den gamle Herregaard Krabbesholm med dens ældgamle Eier Hr. Dalsgaard (jeg tror, han er Fader til Maleren Dalsgaard).¹ Vi kom over med Færgen ved „Pinen“ (et gammelt Navn paa Færgestedet ved Sallingsund paa Sydsiden) med en Baad, Dampen havde endnu ikke dengang fundet sin Anvendelse her; vi traf min Slægtning og hans elskværdige Familie samt den næsten halvfemsindstyveaarige Moder. Nykjøbing har ikke mange Mærkeligheder, men for mig har den

19. Prinsesse Thyras konfirmation i Fredensborg slotskirke 1870

20. Justitsminister C. S. Klein

21. Fredensborg slot

22. Oberst C. F. Holten

meget af Erindringens Interesse, thi til denne By fulgte jeg min Moder i min tidlige Barndom (1818), da hun ved Juletid besøgte sin Svoger Møller (dengang Byfoged paa Stedet, senere i Præstø), hvis unge Kone, min Faders Søster, nylig var død, bort fra flere Børn. Vi besøgte den gamle Herregaard Høiris med sin lille Skov, den eneste paa Mors. Dagen efter d. 17de Mai seilede vi, ledsagede af min Fætter, til hans Etablissement paa Nordsiden af Salling, ved Branden, hvor han ogsaa havde en Korntørringsovn. Vi bleve satte over til Fur og kjørte til den bekjendte røde Sten og vare derefter oppe at se Udsigten fra Lyngbakkerne paa Nordsiden af Øen. Man har her et eiendommeligt Rundskue til Landene omkring Livbredning, det gamle Liusbreid, hvilke endnu for største Delen have bevaret deres ældgamle Benævnelser; man ser foruden Øen Fur eller Furland, det langstrakte Salling mod Syd, mod Øst Himmelland, det gamle Himmersyssel, mod Vest Mors og paa den anden Side Mors Harsyssel eller som det nu udtales Hasyssel. [385] Man ser paa den anden Side af Limfjorden Thyland, Hanherrederne med Hannæs og Vendsyssel; den lille Ø Livø, der giver Bredningen Navn, ser ud, som [om] den var beklædt med lav Skov. Jeg saa deroppe paa Høiderne en hvid smuldret Lerart, der ogsaa skal findes paa Mors; jeg spurgte en Bonde, hvad han kaldte det, han sagde Maar; det er vistnok det samme, som Forchhammer kalder Moler. Jeg tænkte jo paa, at man her havde Oprindelsen til Navnet paa den ligeoverfor liggende Ø Mors, ligesom Limfjorden ved sine hyppige hvide Brinker vistnok har Navnet af Limstenen, der danner disse. Der blev sagt mig, at denne Mening havde Forchhammer ogsaa udtalt, da han var der paa Stedet. Min Bonde, der ledsagede mig og var fra Fur, svarede mig paa mit Spørgsmaal, hvor han var fra: „A æ en Faarbo“ dog med en lille Mellemlid hen mod u. Jeg fik ham til at udsige, hvad han kaldte de omliggende Landes Beboere og fik da frem Navnene Sallingbo, Morsingbo, Thybo, Vendelbo, Himmelbo og Hasselbo (Beboer af Harsyssel det nordlige Ringkjøbing Amt) som endnu i Folkemunde. Vi kjørte fra Branden efter at have indtaget en Frokost, hvori de nærliggende Østersbanker ved en Skrabning ad hoc samme Morgen afgav et væsentlig Materiale; Hummerne ude fra

Havet vare ogsaa særlig dertil hidkaldte til ufrivilligt Møde. Vi kjørte nu ned ad Sallings østlige Landevei med langt frugtbarere Egne end de, der omgive den vestlige Vei, ad hvilken vi naaede Pinen; det er hyppigt i Danmark, at Landskaberne i nord-sydlig Retning have det frugtbarere Strøg mod Øst og det mindre frugtbare mod Vest, til Exempel, for ikke at tale om den hele jydsk Halvø, Hornsherred, Odsherred, Samsø. Vi kom paa Veien forbi den gamle Grinderslev Kirke, der har ligget ved Grinderslev Kloster, det eneste Kloster i Salling. Jeg besaa Kirken, den har aabenbart existeret før Klosteret; den er opbygget af Kampesten med Apsis og runde Buer om Vinduerne. Vi kom i god Tid til Viborg med Jernbanen og kjørte i den smukke Sommeraften forbi Brunshaab Klædefabrik op til Vinkel Præstegaard, hvor en Ven af min afdøde Svoger Christian Hoskiær, den dygtige Tuxen var Præst. Næste Morgen fra Viborg ad Jernbanen over Langaa til Aarhus, Skanderborg, Veile, hvor vi toge Station og kjørte om Eftermiddagen til Etatsraad A. Hansens Eiendom Tirsbæk bekjendt ved sin smukke Beliggenhed ud mod Veile Fjord; den gamle Hovedbygning er tildels ombygget af den nuværende Eier. Næste Morgen toge vi ad Jernbanen paa Draschinen med Jernbaneingeniøren Mr. Brem for at se det nye Baneanlægs Detail og de smukke Situationer og Bakkeformer syd for Veilefjord, igjennem hvilke Banen gaar, vi vare oppe paa Munkehøi og Sukkertoppen, to Betegnelser som synes at have Aarhundreder mellem deres første Opkomst; derefter gik vi den sædvanlige Vei ad Jernbanen gjennem Fyn og Sjælland . . .

Den 29de Juni talte [jeg] med Justitsraad Ostwald (død 1873). Han var særlig inde i forskellige Forhold Fyrstehuset og Statsstyrelsen i Hertugdømmerne vedkommende. Han vilde vide, at Prinds Emils Ægteskab med Frøken Scheel, Statsministerens Datter, først blev anerkjendt ved en Rescript til Udenrigsministeriet fra 1823, og at dette Rescript var communiceret Slesvig-Holsten-Lauenborgske Cancelli, men det skulde holdes hemmeligt. Den Statsmand, i hvis Papirer Notitsen om, at det blev forment Hertuginde af Augustenborg efter hendes Formæling at kjøre ind ad den store Port, var efter, hvad han sagde, Møsting. Det var Adler, der conciperede det aabne Brev af 1846, Dankwart havde dog

rettet deri. Det var Moltke og Hansen, der stemte imod at forelægge de holstenske Stænder Fællesforfatningen til Betænkning og satte det igjennem.

Den 6te Juli aabnedes Landbrugsudstillingen i Rosenborg Have, den 7de var Landhusholdningsselskabets 100aarige Stiftelsesdag. Den 8de gav Kongen en Fest for Landbrugerne paa Bernstorff. Jeg kørte med Oberst Dahl ud til denne Fest. Han talte om den yngre Prinds Emil af Augustenborg (Søn af den ældre Prinds Emil i hans d. 29de September 1801 indgaaede Ægteskab med Frøken Scheel), født 3die Februar 1802, hos hvem han havde været Adjutant, da han var Chef for Garden; han var indskrænket, men gemytlig, ivrig Militair, døde paa Frederiks Hospital 1843 af Pyæmi. Fru Dannemand havde sagt om ham (Dahl), at Frederik den Sjette saa tit havde yttret for hende, hvor meget vilde jeg ikke have givet for, at Prinds Christian (nu Christian IX) var min Søn! I Sandhed det havde været en Lykke . . .

Den 20de Juni Rescript til Conseilspræsidenten Grev Frijs om at ledsage Kongen paa Reisen til Stockholm til Formælingen. Dette var en Anerkjendelse til Greven for den varme Interesse, han havde vist for den ægteskabelige Forbindelse mellem Kronprindsen og Prindsesse Louise. Samme Dag gik Rescript til Finansminister Fønnesbech om at fungere som Conseilspræsident under Frijs's Fraværelse.

Den 22de udgik Allerhøieste Kundgjørelse om Regjeringens Førelse under Kongens Fraværelse, og samme Dag reiste Kongen, Dronningen, Kronprindsen, Prindsesse Thyra og Prinds Valdemar. I Følget var: Geheimeraadinde Bille, Comtesse Reventlow, Frøken Oxholm, Grev Frijs, Overkammerherre Oxholm, Grev Danne-skjold, Dahl, Conferentsraad Lund, Kammerherre Castenschiold, Holten, Capitain Lund og jeg. Den 23de kom vi til Stockholm. Kong Carl var paa Banegaarden, hvor hans nye Hestgarde i Uniformer à la Charles douze paraderede. Jeg fik en fortræffelig Bolig ved Siden af Kongen paa Stockholm Slot. Vi levede nu i Festlighed i 4 Dage, indtil Formælingen foregik i Stockholms Slotskirke d. 28de Juli. Dagen efter var der Ordensuddeling, ved hvilken Leilighed jeg blev Storkors af Nordstjernen. Den 30te var der Bal hos Enkedronningen paa Drottningholm, den 31te var Børsballet.

Den 2den vare vi her igjen, og nu gik Festlighederne løs her dog først efter, at Kronprindsen og Kronprindsessen vare komne tilbage den 10de . . .

Jeg var den 18de September med Kongen og hele Kongefamilien til Aabningen af Jernbanen mellem Aalborg og Randers og var den 19de September, min Fødselsdag, i Randers, hvor jeg besøgte min Moders Grav om Morgenen, om Formiddagen til Viborg, om Aftenen Bal paa Klubben i Randers. Den 20de over Aarhus, Horsens, Veile til Fredericia, gik der ombord og kom den 21de tilbage til Kjøbenhavn.

[386] Paa Dampskibet [fra Fredericia 20de September] fortalte Kronprindsen mig, hvorledes Monrad, da han kom tilbage fra Dannevirkes Rømning, anmodede Ham om at komme op til sig i Conseilspræsidiets i Cancellibygningen, hvorledes Monrad der opfordrede Ham til at gaa som Menig til Armeen. Kronprindsen afslog det. Monrad opfattede Stillingen for farlig for Prindsens Person og lod derfor denne befordre til Amalienborg paa en Baad. Senere hen paa Dagen gik Monrad under samme Stemning ud til Dronningen paa det gule Palais, vilde absolut blive der for at være hende til Beskyttelse, hvilket Dronningen paa det Bestemteste afslog . . .

Den 9de October blev Residentsen forlagt fra Bernstorff til Fredensborg. Senere hen paa Maaneden var der Jagt paa Fredensborg, ved hvilken der var Besøg af Kong Carl og Landgreve Friedrich af Hessen. Kongen sagde mig senere, at han havde under dette Besøg fundet Kong Carl saa elskværdig som ingensinde før. Det vil vel sige, at han havde været mindre overdreven i sine Fortællinger og i sine Nydelser, thi gemytlig og godmodig var han jo altid den kjære Herre. Han førte jo stedse eiendommelige Udtryk i Munden om sig selv. Jeg tror at have fortalt, at han tidligere havde yttret engang paa et Besøg her: „Tro mig, jeg er en brav Karl, men jeg er en skit Konge.“ Den gang havde han sagt til Hofdame Frøken Oxholm, hvem han gjorde Cour til paa sin eiendommelige voldsomme Maade: „Je suis soldat, je suis poet, je suis fou!“ Den unge Dame fortalte mig det selv.

Den 23de November stod der en Artikel i Berlingske Tidende, hvori meddeltes, at en vis Jensen havde i en Tale kaldet Kong

Frederik VII „et Fæ“.² Jeg kjørte Dagen efter med Overkammerherre Oxholm til Fredensborg, hvor Prinds August af Sverrig var kommen i Besøg (saavidt jeg erindrer paa en Gjennemreise). Vi talte om disse Jensenske Udtalelser. Jeg yttrede, at de egentlig ikke slog til. Oxholm mente, at P. G. Bang kom Sagen nærmere, naar han havde sagt, at den Høisalige „var et Svin“. Næste Dag igjen besøgte P. G. Bangs Søster mig. Hun kjendte jo sin Broder som ingen Anden. Jeg talte med hende om det af Oxholm citerede Udtryk af hendes Broder. Hun mente, at det jo nok kunde være, at Broderen havde udtalt sig saaledes. Jeg bemærkede, at Omtalen i Brevene til Provst With (i Hist.Tids.) ikke stemmede dermed.³ Hun svarede: „Ja, men i disse Dage var han heller ikke fuld.“ Hendes Broders største Anke, sagde hun, var dog den, at han var falsk. Hun bragte navnlig i Erindring, hvorledes han havde været mod Cabinetssecretair Liebenberg, over hvis Entledigelse han formelig morede sig, uagtet Han hele Tiden, medens Liebenberg var i Tjeneste, havde ladt, som han var hans bedste Ven.⁴

Den 26de November Storfyrstinde Dagsmars Fødselsdag. Der kom Telegram om, at Prindsessen af Wales var nedkommen med en Datter. Jeg bemærkede for Kongen, at det var mærkeligt, hvor ofte det hændte i den Kongelige Familie, at Fødselsdage faldt sammen, saaledes Dronning Marie og Prindsesse Caroline, Landgreve Vilhelm og Kong Georg, Kronprindsen og Prinds Georg af Storbritanien. Kongen mente, at det mærkeligste Tilfælde var dog, at Prindsen af Wales havde haft Bryllup paa Storfyrst Alexanders Fødselsdag, medens Sidstnævnte var formælet paa Prindsens Fødselsdag.

Den 29de var jeg atter paa Fredensborg. Kongen fortalte mig, at Han havde haft Brev fra Prindsessen af Wales. Hun havde skrevet det lidt, før hun fødte sin lille Prindsesse og udtrykkelig anført, at hun følte, at Momentet var der, hun havde telegrapheret efter sin Mand og beder sine kjærlige Forældre at rette en Bøn til Himmelen, for at det maa gaa hende godt. Kongen var ganske bevæget ved at fortælle mig det; jeg kunde heller ikke tvinge en Taare tilbage, som trængte sig frem over at høre dette smukke Bevis paa datterlig Ømhed . . .

Den 8de December var jeg atter paa Fredensborg. Prinds Bent-

heim talte om, at han havde været i Frankfurt i Eftersommeren 1828 for at hilse paa Prinds Frederik af Danmark, der vendte tilbage fra sin Udenlandsreise. Prindsen forekom ham i Begyndelsen meget behagelig og opmærksom; men saa begyndte han igjen paa sine gamle Historier. Bentheim sagde dette til Ewald, og denne maatte indrømme, at han „desværre“ var uforandret. Kong Christian kom til under Prindsens Tale til mig og fortalte, at da Prinds Frederik kort efter fra Frankfurt kom til Gottorp, forbød Hertugen af Glücksborg sine Sønner paa det Bestemteste ikke at indlade sig med ham. Han hørte Faderen sige „Der ganze Kerl ist nicht ein Schuss Pulver werth“. Kongen gik snarere tilbage end frem. Jeg beder saaledes at se i min Autographsamling et Brev fra Prinds Frederik til Major Schwartz fra 1826 forinden hans Udenlandsreise. Det er meget ordentlig bogstaveret, medens alle senere Breve, jeg har kjendt, mere eller mindre lide af Bogstaveringsfeil. Dette være ogsaa bemærket med Hensyn til den Dadel, der er rettet mod Christian VIII, at Han skulde have forsømt Sønnens Opdragelse.

Den 18de December paa Fredensborg, hvor der var Statsraad. Capitain Kaas fortalte mig, at han en Aften kort forinden var kommen til Rømelings (hos Prindsesse Caroline) og havde fundet dem i fuld Latter. Denne Prindsesse var Aftenen forinden kommen fra Fredensborg og havde drukket The hos dem, og hun kunde ikke noksom udtrykke sin Henrykkelse over Kongehuset og Hoffet i det Hele taget. „Saadant havde man dog ikke havt det før“. Fru Rømeling havde dog troet, at det var af god Pli at nævne Kong Frederik den Sjette og hans Hof. Da udbød Prindsessen „Det liderlige Hof“. Hun gennemgik de enkelte Personer, først og fremmest Rømelings egen Onkel, der holdt saa at sige Bordel i sit Hus – Chatolkassereren Bugge, der belønnede sine Fruentimmer, og deres Tal var stort, med Gratificationer af Chatolkassen; Fru Bülow, der ihvert Fald førte en skiden Mund; gamle Hauch, der skjønt gift og Hoffets første Dignitar, der offentlig saa at sige havde Skuespillerinden Jomfru Astrup som Maitresse, [387] Roepstorff og Haxthausen, af hvilke den ene holdt Zrza og den anden havde en hel Familie i Byen. Hun kunde jo have tilføiet, hvis hun nu ikke vilde have omtalt hendes Faders Forhold til Fru Dannemand og nogle Andre, at Hofferne ligeoverfor ikke vare

meget bedre; hun kjendte vistnok Historien om Dupuis og paa den anden Side om Fru Kraft, Jfr. Nielsen, Fru Borelli, Fru Melsted, Fru Kirchheiner m. fl. om Fru Clausen og Jomfru Antoinette Petersen, Prindsessens egen kjære Gemals Maitresse – det var vistnok en gammel velberettiget Jalousi, som fremkaldte de stærke Ord fra Prindsessens fine – fintformede tør man ikke sige – Læber . . .

Paa Aarets sidste Dag bortkaldtes ved Døden en Mand, der havde havt ikke ringe Indflydelse paa Danmarks Skjæbne, nemlig Geheimeconferentsraad Heinrich Anna Greve Reventlow-Criminil, forhenværende Minister for Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg og tidligere Chef for det ophævede Departement for de udenlandske Sager. Han døde paa Ruheleben ved Plön, henved 72 Aar gammel. Han var en Mand af ædel Charakter og ikke ringe Begavelse, et behageligt og nobelt Ydre, af faste Grundsætninger. Kort forinden – d. 16de December – bortkaldtes ved Døden i Vevey i Schweitz en Mand, der ogsaa har været nævnt i disse Optegnelser; Kammerherre Harald Oxholm til Taarnholm, tidligere Capitain af Sætaten, yngre Broder til Overhofmarskal Oxholm. Han var i sin Tid (1842) udnævnt til Hofchef ved det nye Hof, som ventedes dannet for Landets da designerede Tronfølger efter Kronprinds Frederik, Prinds Friedrich af Hessen, gift med Storfyrstinde Alexandra af Rusland. Som nys berørt døde den unge Prindsesse, forinden hun kom til Danmark. Oxholm var en brav Mand af et godt og anseligt Ydre, men lidet begavet og af den Ordfylde, som fandtes næsten hos alle den talrige Oxholmske Families Medlemmer af denne Generation.

Aaret 1870 begynde paa sædvanlig Maade med Cour og Taffel paa Christiansborg. Der var Intet, der dengang særlig bebudede, at dette Aar skulde blive saa skjæbnesvangert, som det senere viste sig at være. Kongen gjorde tilvisse for mig i Aarets Begyndelse den Betragtning, at de første Aar i hvert Aarti havde været de betydningsfuldeste for ham: i Begyndelsen af Trediverne døde hans Fader, og han kom til Kjøbenhavn, i Begyndelsen af Fyrrettyverne blev han forlovet og gift, i Halvtredsernes første Aar kom Bestemmelsen om hans Adgang til Successionen, i Begyndelsen af Tredserne Thronbestigelsen og Krigen. Det synes næsten, som om Kongen nævnede dette med en Ængstelse for Fremtiden efter Indholdet af den gamle Sætning, der udsiger: felices timete.¹ Dette har jo dog endnu ikke vist sig nu, da jeg nedskriver dette (25/6 73). Catastrophen ved Sedan havde Ingen tænkt sig. Det er først nu efter Napoleons Fald, at der komme saa haarde Domme frem, som de der foreligge fra mange Sider og selv af Thiers.²

Januar Maaned gik rolig hen. Rigsdagen, der var traadt silde sammen, arbejdede flittigt, og man tvivlede ikke om, at Ministeriet vilde vedblive i lang Tid at styre, saameget mere som det var almindelig antaget, og det med Rette, at Kongen satte stor Pris paa Premierministeren Grev Frijs; sed latet angvis sub herbis.³ Ministeriets betydeligste Handling udadtil, Conventionen med de forenede Stater af 24de October 1867 om Afhændelsen af de vestindiske Øer St. Thomas og St. Jan, viste alt for længst at tilbyde Vanskeligheder med Hensyn til dens Fuldbyrkelse. Det var med de store Pengesummer, som Salget skulde indbringe, at man vilde se den nye Hærplans kostbare Apparat tilveiebragt, og Sagen fik derved en mere almindelig Charakter. Efterat der i Januar 1868 var afstemt paa Øerne, efterat Ratificationsfristerne gjentagne Gange vare forlængede, og efterat General Raasløff selv havde tilbragt flere Maaneder i Washington til Sagens Fremme, endte det med, at Senatet lod den sidste Ratificationsfrist, den 14de April 1870, udløbe uden at lade Sagen komme til Behandling.

Det var som Følge heraf, at Raasløff overensstemmende med

sine tidligere offentlige Udtalelser, d. 18de April indgav sin Demission, hvilken Hans Majestæt Dagen efter bevilgede ham og overdrog derhos Conseilspræsidenten Grev Frijs indtil videre at varetage Krigs- og Marineministerens Functioner; men det varede ikke mere end netop en Maaned, forinden de tilbageværende Ministre paa Grund af Folkethingets Votum i Finantsloven – idetmindste som ostensibel Grund, Frijs og Flere af hans Colleger havde dog vistnok som egentlig Grund en overvældende Tabourettræthed – indgave Demission.⁴ Den 20de Mai oplæste Formændene i begge Rigsdagens Thing en Skrivelse fra Conseilspræsidenten om, at samtlige Ministre efter den Dagen forinden i Folkethinget stedfundne Afstemning havde indgivet deres Ansøgning om Demission, og at denne var bevilget, dog under Forudsætning af, at Forretningernes Ledelse blev fortsat af Ministrene, indtil et nyt Ministerium kunde blive dannet.

Den 21de saa Kongen Estrup, Andræ og Høiesteretsadvokat Liebe for at tale med dem om den ministerielle Situation. Kongen saa derefter Dagen efter hver enkelt af de afgaaende Ministre, men ingen af dem kunde eller vilde danne et Ministerium. Jeg havde efter Kongens Villie talt med Grev Frijs, ogsaa om Muligheden af at danne et Ministerium af Venstremænd. Han svarede: „Man kan godt gaa til Venstre, men kun til et hæderligt og oplyst Venstre, som kan stille uplettede og dannede Mænd til Ministre, men det kan vort Venstre ikke.“ Om J. A. Hansen var det Grevens Mening, at denne ikke var „integer“.

Alt længe forinden dette skete, havde Geheimeraad Hall for mig doceret den Sætning, at Conseilspræsidentstillingen var nu bleven til „en social Stilling“.⁵ Jeg troede egentlig, at han tænkte paa Grev Moltke-Bregentved ved disse Ytringer og dermed ogsaa forenede den Tanke, at han vilde danne Ministerium med denne. Moltke var imidlertid nu ved Marienbad, og han havde, forinden han reiste, forklaret mig, at man ikke maatte tænke paa ham. Grev Holstein, der ogsaa havde Betingelserne for „en social Stilling“, kom nu paa Bane; Frijs, som under det nye Ministeriums Dannelse blev en af Hovedraadgiverne, foretrak forøvrigt Moltke for Holstein, da han antog, at Moltke havde mere Charakter, om Holstein end skulde være mere dannet og talte med større Lethed. Holstein

blev af Kongen henvist til Krieger (Andræ havde egentlig strax antydet for mig, at Krieger var Manden). Krieger forlangte, at Fenger og Hall skulde med. Nu fremkom Spørgsmaalet om Forholdstallet mellem Godseierne og Professorerne – thi Ministeriet skulde dennegang have begge disse Partiers Mærke. Holstein vilde man ikke givet noget Ministerium, han skulde kun afgive „den sociale Stilling“, og man anførte for ham, at man [388] paa denne Maade kunde naa et Plus af Een for Godseierne, hvilket vilde virke forsonende paa Venstre – jeg tror, det blev overdraget Hall at gjøre den skikkelige Holstein dette ret tydeligt.

Den 28de Mai kom Sagen i Orden. Hans Majestæt entledigede da paa denne Dag sine hidtidige Ministre . . . og udnævnte Grev Holstein til Holsteinborg til Conseilspræsident . . .⁶

Den 30te Marts havde jeg for første Gang forelagt Kongen Civillistebudgettet for det kommende Aar. Jeg tror, jeg har omtalt, at jeg efter Generalintendant Langes Død var indtraadt som Formand i Civilliste-Budgetcomiteen. Det var saa heldigt, at jeg traadte til paa den Tid, at Kongens Formueomstændigheder tog en Vending til det Bedre. Det var paa denne Tid omtrent, at jeg gik ind paa at foranstalte en ny Udgave af min Beskrivelse af Danmark og contraherede i den Anledning med Forlagsbureauet, som gav mig 4000 Rdl. for Forlagsretten og betalte Revisionen med 18 Rdl. pr. Ark. Ugattet der af forrige Udgave var solgt 4800 Exemplarer, gjorde Forlæggerne dog et Oplag af 5000 og have nu (Juni 1873) solgt omtrent $\frac{2}{3}$ deraf . . .

Overstaldmester Roepstorff var død d. 7de Marts 1870 (71 Aar gammel). Jeg fik Tilsagn om at erholde hans Bolig i Christiansborg Slots Staldbygning, hvor jeg dog først flyttede ind den 18de Juni. Jeg har fundet en god og rummelig Bolig, som gav Plads for min Tilbøielighed for Bøger og Billeder . . .⁷

Den 27de Mai blev Prindsesse Thyra confirmeret i Fredensborg Slotskirke af Biskop Martensen. Blandt de Indbudne til denne Høitidelighed vare Formændene i Thingene. Jeg kjørte med dem tilbage. Bregendahl yttrede da, at han ansaa det nye Ministerium for kun at have Udsigt til ringe Varighed, det vilde, som han udtrykte sig, kun være „Pernilles korte Frøkenstand“. Liebe havde bedre Haab. Som det viste sig, havde Liebe Ret. Den 30te Mai

havde Kongen Taffel for begge Ministerier baade det afgaaede og det tiltrædende paa eengang. Den aimable Maade, hvorpaa Afløsningen var sket, gjorde denne Forening mulig.

Den 3die Juni var jeg atter paa Fredensborg i Anledning af Kronprindsens Fødselsdag og deltog i en lille Udflugt til Humlebæk.

Den 17de Juni kom Storfyrstinden af Rusland med sin lille Søn til Fredensborg. Barnet saa kun svagt ud.

Endelig sluttedes da Rigsdagen den 1ste Juli. Den 10de Juli kom Prindsessen af Wales med sine 3 Børn.

Den 15de Juli kom Dronningen og d. 16de Kongen af Sverrig ogsaa til Fredensborg. Da nu tillige Kronprindsen og Gemalinde boede paa Slottet, var de fyrstelige Personers Antal ikke ringe. Men den sig nu nærmende Krig skulde bidrage til hurtigere at sprede dem, end det oprindelig var paatænkt. Thi Haabet om, at det skulde kunne lykkes at holde Krigen indenfor Grændsen af de [389] tvende Stormagters Territorium, var dengang kun ringe, og Alle troede, at Danmark i hvert Fald vilde blive indviklet i Krigen, hvis denne udbrød. Det var den 15de Juli om Aftenen, at Telegraphen bragte Efterretningen om, at Frankrig havde erklæret Krigen efter, at den 4de Juli den franske Gesandt i Berlin forgjæves havde for den preussiske Udenrigsminister gjort gjældende det pinlige Indtryk, som Prins Leopold af Hohenzollerns Candidatur til den spanske Throne havde gjort i Paris, og efterat den franske Gesandt ved Forbundet Grev Benedetti d. 9de Juli forgjæves i Ems havde andraget hos Kong Wilhelm om, at denne skulde forbyde Prindsen af Hohenzollern Modtagelsen af den spanske Krone, hvilket Kongen havde afslaaet, medens Prinds Leopold dog selv d. 12te Juli frafaldt Candidaturet, og endelig efterat Grev Benedetti paa den aabne Promenade i Ems havde nærmet sig Kongen med paatrængende Anmodning at approbere Prinds Leopolds Afkald og at give den Forsikkring, at hans Candidatur heller ikke i Fremtiden skulde blive gjenoptaget, hvilket Kongen havde bestemt afslaaet og ladet Gesandten tilkjendegive, at han ikke kunde forvente nogen Audients hos Ham. Dagen efter var jeg hos Kongen paa Fredensborg. Hans Majestæt var stemt for Neutralitet, men endnu var det ikke saavidt, at jeg kunde skjønne, at der var

tilhændekommet Ham nogen officiel Beretning om Krigserklæringen og ei heller var der mødt nogen Minister. Kong Carl var som anført paa Fredensborg. Til ham havde jeg i min Stilling i Frimurerordenen at melde, at Geheimeraad Bræstrup, Stormester for de danske Frimurere og saaledes Kongens Ligestillede den 11te Juli var afgaaet ved Døden. Det kom jo nu ved denne Leilighed ogsaa paa Tale, at det vilde være i alle Henseender convenablest, at Kronprinds Frederik indtraadte i Ordenen og blev Stormester for denne i Danmark. Alt den 18de Juli modtog jeg Brev fra Kong Carl, at det nu var bleven afgjort mellem Kong Christian og Kronprindsen, at denne indtræder i Frimurerordenen, naar han ved en Deputation anmodes derom, og at han optages af Kong Carl, naar denne næste Gang kommer til Danmark.

Den 19de Juli blev Geheimeraad Bræstrup begravet. Jeg fulgte paa Kongens Vegne. Bræstrup var en meget hæderlig Mand, vel studeret, navnlig af en udstrakt Sprogkundskab, men egentlig var han ikke af nogen fast Charakter, idetmindste ikke i sine sidste Aar, da jeg kjendte ham.

Den 25de afholdtes endelig Statsraad i Anledning af Krigsspørgsmaalet, og det blev vedtaget at udstede en Neutralitetserklæring. Det blev almindelig sagt og ogsaa for mig bekræftet, at Kongen i denne Henseende havde fundet særlig Støtte hos Krieger. Samme Dag kom Prindsen af Wales for at hente sin Gemalinde og Børn. Det vilde vel ogsaa noksom fremgaa deraf, at England havde antaget det for sandsynligt, at Danmark vilde blive inddraget i Krigen, og som sagt, vi troede det Alle her, men vi troede ogsaa, at Frankrig sendte en Flaade herop med et Landgangscorps, og at Frankrig, da det begyndte Krigen, ogsaa havde forberedt sig saaledes, at det kunde gjøre denne saa betydningsfulde Demonstration mod Preussen. Vi troede, at Krigen vilde begynde dermed, og at Keiseren vilde derved kunne se sig istand til at binde den tyske Magt med en stor Del af dens Styrker, idet en fransk-dansk Flaade og Landgangshær kunde forurolige hele den nordtyske Kyst og selv true Berlin. Vi troede, og vi tænkte, at naar Frankrig nærmede sig os med Udtalelse af at ville skaffe os vor Ret og nærmede sig med aaben Visir og fuldt væbnet, vi da ikke kunde andet og ikke vilde andet end gaa med mod

dem, der havde forurettet os saa grumt og svigefuldt – men hvor bleve vi ikke skuffede, Frankrig havde ikke en eneste Soldat at undvære, havde kun slet udrustede Skibe og sendte os en tilhyllet og i høi Grad maadelig Ambassadeur [Hertugen af Cadore], der ingen Tillid kunde vække og derhos kom altfor sildig; først da Frankrigs Ørne alt vare vegne for Preussens kom han, tilvisse meget heldigt for os, frem med sine Forslag.

Den 30te kom franske Krigsskibe her paa Rheden. Jeg var paa Toldboden om Morgenen d. 31te, da den første franske Officer traadte i Land; med hvilken Forventning blev dette ikke set af alle de Tilstedeværende, vi troede han bragte Depescher, der vare afgjørende for vort Lands Skjæbne, vi troede, at Gjengjældelsens Tid kunde nu være kommen for os; men det tør vel siges, at denne Stemning dog ikke gik helt gennem det danske Folk; den menige Mand delte den ikke, ligesom den heller ikke, som vi havde set, var hjemme hos Kongen. Hans Majestæt har med en vis Ret gjort gjældende, at han har virket til Held for Danmark ved at holde igjen under denne Bevægelse, men jeg har aldrig kunnet deltage i nogen Tak til Kongen derfor, aldenstund Kongen jo var i den samme Vildfarelse, som alle vi andre, naar det antoges, at Frankrig kunde møde velrustet i Østersøen og med en Landgangshær, der kunde trænge frem, om det skulde være til Dannevirke, og der vilde kjæmpe med os for vor ældgamle Rigsgrændse. Helt anderledes stillede Sagen sig som sagt, da Frankrig noksom viste, forinden at det kom til Udbrud af Landkrigen, at det ikke var rustet nok og ikke stærk nok til at kunne møde her med en Hær. Da vilde det jo have været dumdristigt af os at gaa med og selv alene begynde offensivt Angreb mod Preussen.

Den 2den August kom endelig Hertugen af Cadore; den 3die var han hos [390] Udenrigsministeren, men han forlangte ingen Audients hos Kongen, og han søgte den heller ikke senere. Om Aftenen den 6te August havde man alt her Efterretningerne om Nederlagene den 4de August ved Weissenburg og Geisberg. Om-trent samtidig blev det overdraget Grev Frijs at aabne Under-handlinger med Hertugen af Cadore, men disse kunde jo ikke føre til Noget, nu vidste man jo ogsaa ganske positivt, at den franske Flaade ikke førte Landgangstropper med, og at dens Udrust-

ning var til Forundring ufuldstændig. Den preussiske Gesandt [T. v. Heydebrand und der Lasa] førte jo naturligvis den skarpeste Kontrol med, hvad Hertugen af Cadore foretog sig, og jeg har senere selv overværet, at han gav det Svar, da man vilde gjøre gjældende, at Cadore til en given Tid, saavidt jeg erindrer var det den 4de om Formiddagen, havde været hos Kongen, at det i hvert Fald var umuligt, thi til den Tid var den extraordinaire franske Afsending hos Gesandten Vicomte de Ferriol. Den preussiske Gesandt var i det Hele ret velvillig under Sagernes daværende Standpunct. Den 13de reiste Cadore uden at have set Kongen, alt i flere Dage havde jo al Underhandling saa at sige været umulig: den 6te var Slaget ved Wörth, den 7de Slaget ved Saarbrück, og samme Dag gik hele den franske Linie tilbage. I et Chiffertelegram fra Grev Moltke i Paris af 8de August Kl. 8,45 Eftermiddag hed det: „Situation considérée comme etant affreuse hier aux Tuileries, on ne conservait aucun illusion. Il ne reste presque rien du corps d'armée du Marechal Mac Mahon. Jusqu'a present esprit à Paris calme et patriotique“ . . .⁸

Den 2den September reiste Storfyrsten og Storfyrstinden samt deres lille Søn, hvis Helbred havde vundet meget ved Opholdet

Den 3die September var der Statsraad paa Amalienborg. Da jeg kom til Palaiet forinden Statsraadet, modtog jeg af Adjutanten Holten Efterretningen om, at der var kommen Telegram om den franske Armees Capitulation og Napoleons Fangenskab, og Ministrene vare endnu ikke komne til Statsraadet, og de fleste kjendte ikke Telegrammet, da de kom. Holstein var straalende livlig – han skulde jo have været af Kongens Mening sagde man – Fonnesbech og Hall, der havde været paa den anden Side, vare bevægede, Haffner mente, at selv med en Armeplan som vores vilde Franskændene have seiret, Rosenørn, der naturligvis kjendte Telegrammet, var resigneret, Krieger saa en Nemesis i Napoleons Skjæbne. Kongen var jo bevæget over Keiserens Fald, men kunde jo ikke lade være at fremhæve det Fortjenstlige at have holdt paa Neutraliteten, nogen Triumf over Illigitimiteten gjorde sig vel ogsaa gjældende.

Jeg traf i disse Dage for sidste Gang Orla Lehmann. Efterretningerne fra Frankrig virkede stærkt paa ham; han blev an-

grebet af en ondartet Byld og endte sine Dage d. 13de September. Jeg deltog i hans Jordfæstelse d. 20de September fra Frue Kirke. Studenterne vare mødte i stort Tal ved deres gamle Førers Baare; med Vemod mindedes jeg hin Dag i 1832, da jeg paavirket af hans mægtige ungdomsfriske Veltalenhed var med til at hylde den dengang tilsidesatte H. N. Clausen. Jeg var hans Sambo, da Jellinge Høiene blev udgravede, og tit og ofte mødtes vi og det som oftest venligt.⁹

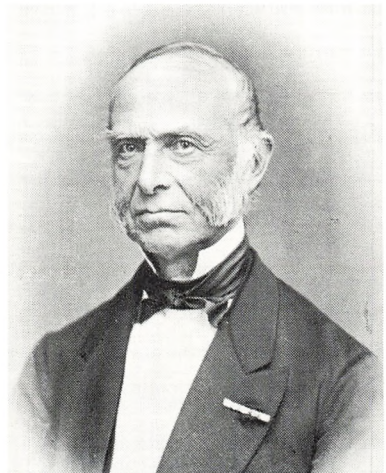
Jeg traf den 24de September Geheimelegationsraad Vedel, og vi gik nogen Tid sammen paa Promenaden ad Langelinie. Han fortalte om Cadore, at han dog virkelig havde Instruction – man havde sagt det Modsatte –, det kom frem, dengang man havde overdraget Frijs at underhandle med ham. Men medens disse Underhandlinger varede og i alt Fald vare baserede paa, at Frankrig havde mødt med Landgangstroppe og saaledes med en Nødvendighed – tilvisse douce violence for Danmark, begyndte Uheldene for Frankrig, og derved bleve de afbrudte. Vedel var forøvrigt ogsaa af min Mening, at den Ros, der fra Kongens Side blev tillagt Krieger for at have stemt for Neutralitet, var noget ufortjent; hans Fortid lod antage, at han vilde optræde for Krigen, og dette gjorde Kongen glad over at finde en moderat – afventende – Anskuelse. Hall derimod syntes – saa mente Vedel – virkelig at have været nær ved at ville træde ud af Ministeriet paa Grund af de absolut fredelige Udtalelser fra Kongens Side . . .¹⁰

Natten mellem den 26de og 27de September nedkom Kronprindsessen paa Bernstorff med en lille Prinds.¹¹ Fødslen var let. Den 31te October blev han døbt i Christiansborg Slotskirke af Confessionarius Biskop Martensen. Dagen efter var der Gallataffel paa Amalienborg. Samme Dag optog Kong Carl sin Maag (det svenske Ord for Svigersøn) i første Grad af Frimurerordenen i den herværende Frimurerloges Bygning. Senere anenerede jeg Kronprindsen, som det kaldes, ved Instruction[?] i forskjellige Grader af Ordenen, indtil Kong Carl i Efteraaret 1871 i Stockholm optog ham i den sidste Grad, ved hvilken Leilighed jeg, der havde gjort Reisen med til Stockholm, var tilstede. Den 4de Januar 1872 indførte jeg Hans Kongelige Høihed i den herværende Frimurerloge som Stormester i Ordenen.

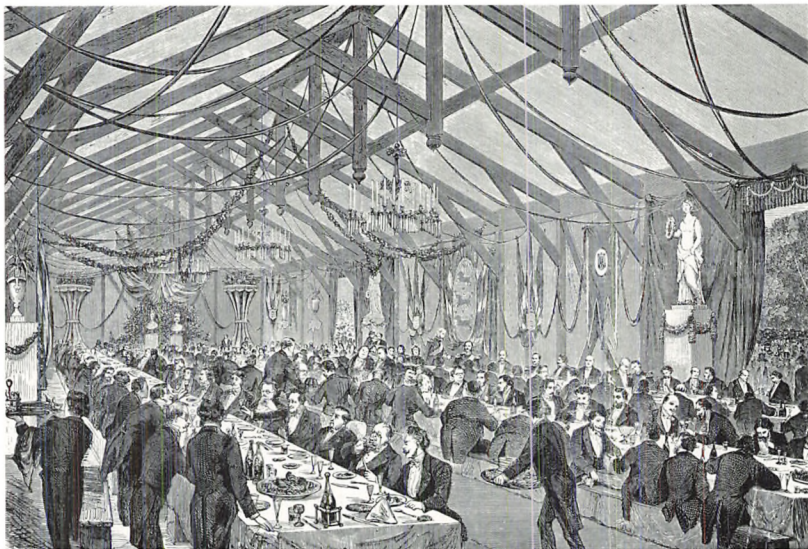
I Slutningen af Aaret 1870 deltog jeg med Conseilspræsidenten og Admiral Bille i nogle Forhandlinger om Embedsmændenes Rang, hvilke dog ikke førte til Noget. Min Mening havde det været, at Embedsrangen skulde deles efter 10 Nummere, paa hvilke man saa senere kunde henføre den gamle Rangforordnings Klasser og Nummere. Paa Aarets næstsidste Dag deltog jeg i en interessant Fest i Anledning af den Gyldendalske Bøghandels 100 Aar.

23. Christian IX med gemalinde sammen med kronprins Frederik og familie på Fredensborg slot

24. Jagtkaptajn Carl L. Irminger

25. Christian IX overværer
landmandsforsamlingen i 1872

26. Konsejlspræsident
L. Holstein-
Holsteinborg

[391] Nytaarsdagen høitideligholdtes paa sædvanlig Maade paa Christiansborg. Der blev uddelt et Storkors til den gamle General Wedelfeldt, hvis Officersanciennitet var fra 1ste Januar 1801. Den gamle Mand, der som Stykjunker havde commanderet en Morter paa Castellets Vold 2den April 1801 og havde udmærket sig ved Udfaldene 1807, var meget lykkelig over Udnævnelser. Han var med til Taffelet og saas senere ved flere høitidelige Leiligheder, efter at han i nogle Aar ligesom var gaaet i Glemme og ogsaa selv troede sig glemt. Jeg har vistnok ved anden Leilighed omtalt den brave Wedelfeldt, som var en af de Første, jeg lærte at kjende i Kjøbenhavn, hvor jeg havde truffet ham i Conferentsraad Jessens Hus i 1828 og senere; han var en fjern Beslægtet af Fru Jessen.

Den 10de Januar var jeg tilstede ved Boghandler H. C. F. Steens Ligbegjængelse. Jeg havde staaet i flere Forhold til denne Mand; han havde afkjøbt mig Forlaget af Beskrivelsen af Slesvig, han havde været Tilskynder til og derefter Forlægger af „Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder“, hvortil jeg, som foran anført, havde leveret den historiske Text; med min Associé i Firmaet Bærentzen & Comp. Adolph Bull havde han været i Fællesskab om Udgivelsen af det Bullske Atlas. Jeg havde netop sluttet paa Bulls Vegne en Overenskomst om den endelige Afløsning af dette Forhold, der kun slet havde svaret Regning, da Steen døde. Executoren gik fra Overenskomsten, da den endnu ikke var skriftlig, skjønt der ikke kunde være Tvivl om, at den var afsluttet. Dette blev for mig indirecte et stort Tab . . .

Den 30te Januar var der Concert hos Dronningen. Ved denne Leilighed kom et Etikettespørgsmaal til Afgjørelse. Jeg tror ikke, man havde set saadant Tilfælde siden 1841. Landgrevinde Charlotte havde dengang taget den hollandske Minister Huygens Datter til Hofdame, og hun gik nu foran Fru Wynn, den engelske Ministers Kone. Sir Wynn gjorde Motion ved Hoffet og fik Ret paa Stedet. Levetzau førte Hofdamerne over paa den anden Side af Salen En for En, og der blev derefter givet en Resolution af Kongen.

Den Keiserlige tyske Gesandt Heydebrandt und der Lasa gjorde gjældende, at hans Frue maatte være at placere over Hofdamerne (dog ikke Overhofmesterinden hos Dronningen og Kammerfrøkenen hos Enkedronningen). Den nærmeste Anledning var, at Prindsesse Marie af Dessau havde medbragt en Hofdame, Frøken Steineck af østerrigsk Extraction, hvem der var givet Plads med Dronningens Hofdamer, altsaa ogsaa over Fru Heydebrandt.¹ I en Verbalnote oplyste Gesandten, at denne Sag oftere af ham var releveret for Grev Frijs, men uden videre Følger. Overkammerherre Oxholm henviste dog atter til Udenrigsministeren. Jeg tror, at ogsaa denne Gang ligesom under Christian VIII Sagen blev bragt ud af Spørgsmaal ved en Forandring i Opstillingen. Naturligvis maatte det komme i Betragtning, at Anhalt nu var et af Keiserdømmet lille afhængigt Hertugdømme. Hertugindens personlige Egenskaber skulde tilvisse heller ikke hæve hendes Anseelse, og det synes, som om Frøken Steineck, der sang ypperligt, skulde ikke have været uden Tilbøielighed til at modtage Tilbud for sin Stemmes Anvendelse fra tyske Scener. Vore Hofdamer synes i det Hele at have altfor høi Rang.

Den 24de Januar var i Kjøbenhavn afgaaet ved Døden Conferentsraad C. W. Haagen forhen anset Sagfører ved Overretten (det vil erindres, han førte Sagen for David) Stænderdeputeret, kongevalgt Medlem fra Ministeriet Ørsteds Tid, Directeur i Nationalbanken. Han var nu svag og affældig; men i Erindring af, at han (dog kun i de to sidste Kongers Tid) havde tilhørt det yderste Høire, vilde Kongen lade sig repræsentere ved denne meget hæderlige Mands Jordfæstelse og overdrog mig dette.

Den 20de Februar overrakte Heydebrandt i en officiel Audients paa Amalienborg en Notificationsskrivelse fra Kong Wilhelm om Modtagelsen af den tyske Keiserkrone. Kongen underholdt sig noget med ham og spurgte ham ogsaa om § 5; men blev kun lidet tilfredsstillet ved Svaret. „Ich ermangle durchaus Instructionen.“

Den 25de Februar var der Statsraad. I dette blev det bestemt, at Monrad igjen skulde beklæde Lolland-Falsters Bispestol efter Bindsbølls Død.² Jeg har havt Leilighed til at vise, hvorledes Grev Knuth i sin Tid indestod Kong Christian VIII for, at Monrad, naar han blev Sognepræst, vilde trække sig tilbage fra sin agitatori-

ske Virksomhed;³ efter at have været Martsminister og Forfatter af den fortræffelige Grundlov af 5te Juni, blev han Biskop paa Lolland-Falster, og der skulde han finde Ro for stedse, han blev atter Minister og atter Bevægelsesmand og endte med at bryde Conferencen i London eller i hvert Fald med at bære den største Del af det moralske Ansvar, ligesom det constitutionelt helt paa-laa ham; han gik til New Zealand, men kom tilbage for at tilbringe sit Livs Aften i det beskedne Præstekald i Brøndby-Vester – den præstelige Virksomhed var den, der mest af alle havde tiltalt ham, anførte han i sin Ansøgning; men han tog dog atter Bispestaven, og han stillede sig atter til Valg som Rigsdagsmand, og det tør vistnok med Sikkerhed siges, at var han ikke falden igjennem ved Valget, vilde han vistnok have vidst at bane sig Vei igjen til Tabouretten.⁴ Den 27de Juni meldte han sig pludselig til Audients hos Kongen paa Fredensborg, hvem han bragte de af ham udgivne „Tanker til Eftertanke“ af Bindsbøll.⁵ Han vilde nu haandhæve Kongemagten og tilfredsstille ved sine Anskuelser fulde af sagesse. Han er bleven svær og lidt tunghør, men stedse begjærlig efter Magt og bestandig i den Tro, at vi blot skulde have holdt længere ud i 1864; han fragik ikke, at han havde Ansvar for Afbrydning af Conferencen, men lagde dog meget af Skylden paa Krieger og paa den engelske Minister, der gav Haab om Hjælp, derhos ogsaa paa den uheldige Stilling, som bragtes frem ved Otto Plessens Komme.⁶

Den 27de Februar kom Efterretningen her, at Freden mellem Tydskland og Frankrig Dagen forinden var afsluttet. Keiser Wilhelm havde nemlig telegrapheret til Keiserinden. „Med dybt bevæget Hjerte, med Taknemmelighed mod Guds Naade, melder jeg Dig herved, at Fredspræliminairerne i dette Øieblik ere blevne underskrevne. Nu har man kun at afvente Samtykket fra Nationalforsamlingen i Bordeaux.“ . . .

Den 28de Marts havde jeg den Ære at forelægge Hans Majestæt for anden Gang Civillistens Aarsbudget. Det viste en Fremgang af 30,000 Rdl., og Hans Majestæt, der hidtil havde været paa Minussiden, var nu kommen til et Plus, skjönt ikke stort.

Den 21de Marts entledigede Kongen efter Ansøgning General-auditeur for Hæren Geheimeconferentsraad, Kammerherre Dr. ju-

ris A. W. Scheel og udnævnte Etatsraad Bornemann til General-auditeur for Hæren og Flaaden. Scheel var virkelig meget svag; det var med Sorg kan man godt sige, at Kongen lod denne høist hæderlige og dygtige Mand gaa af.

Den 29de Marts døde Professor Gertner. Han var en dygtig Kunstner, men som Menneske ikke uden Caprice. Hans Portraiter vare vel stærkt malede, medens Costumet var minutieus nøiagtigt.

Den 30te Marts kom Efterretningen, at Dronningen af Sverrig var død. Det gik dog stakkels Kong Carl, som alt dengang var syg, meget tilhjerte at se hende gaa bort; tro var han ikke sin Ægtehalvdel, men dog altid hende hengiven. Kronprindsessen tog sig jo ogsaa Moderens Død meget nær, den Kongelige Familie her satte forøvrigt ikke megen Pris paa hende. Der blandede sig lidt Jalousi fra den svenske Dronnings Side i Forholdet til Familien her, hvilket snart havde vundet hendes Datters – hendes eneste – Hjerte og Hengivenhed; hun var dog vistnok i alle Henseender god og hæderlig: Gratierne havde forøvrigt ikke staaet ved hendes Vugge, og Muserne synes heller ikke at have været hende gunstige, hvad Datteren fra disse Huldgudinders Side maatte have i Eie, det skriver sig vel fornemmelig fra Faderen.

Den 1ste April kom Efterretningen her, at Berling var død aldeles pludselig i Ismaila. Det var et eiendommeligt Træk af Skjæbnens Luner, at hans Louise skulde være tilstede for at lukke hans Øine. De havde nemlig aftalt en Reise op ad Nilen og til Palæstina i hinandens Selskab og vare vist nok trufne sammen i Neapel. Berling efterlod en Formue, der nærmede sig 2 Millioner Daler. Grevinde Danner havde noget nær det Dobbelte. (Saa troede jeg, da jeg først meddelte dette, nu ved jeg, at hun har efterladt 7 Millioner Kroner. 2/11 75).

Den 3die April udkom 1ste Hefte af den nye Udgave af min Danmarksbeskrivelse. Den blev meget godt modtaget i den læsende Verden. De, der havde den ældre Udgave, købte den dog i Regelen ikke, men det var Ungdommen, Studenter, Contoirister, unge Landmænd og andre saadanne, der fornemlig gave deres Navne til Subscribentlisten. Bladene var yderst imødegaaende: Dagbladet, som ellers imellem havde været noget nærgaaende imod mig, yttrede:

„Dette vort topographiske Hovedværk er kjendt og skattet i en saa vid Kreds, at en nærmere Omtale af det maa anses overflødig. Der er i det samlet et saa righoldigt, vel-ordnet og omhyggeligt bearbejdet Materiale, at man kun sjældent der forgjæves vil søge nogen af de Oplysninger, som man venter at finde i en Bog af denne Art. At Feil ganske skulde være undgaaede, hører naturligvis til Umulighederne, og skjønt der utvivlsomt er anvendt megen Omhu paa at fjerne de Feil og Uligheder i Behandlingen, der maatte findes i den første Udgave, er der vel endnu bleven Et og Andet tilbage, som ikke er ganske correct; . . . men det er vistnok i det Hele forsvindende Smaating, hvorover der kan reises Anke, og efter det første Hefte at dømme, vil Bogen med fuldeste Ret kunne gjøre Krav paa at benævnes en meget forbedret anden Udgave. Ogsaa i det ydre Udstyr fremtræder den som en saadan, idet Afbildningernes Antal er bleven betydelig forøget og de enkelte Afbildninger, der ere valgte med Skjønsomhed, ved at leveres i smukke Træsnit have vundet ikke lidet. Særlig fortjene desuden at fremhæves de særdeles smukke Grundtegninger, der, udførte i litographiske Farvetryk, give et fortrinligt klart Overblik over de paagjældende Byers Topographi“.⁷

Det var mig jo meget glædeligt at se „min Bog, min søde Sorg min lystig Hovedbryder“, som Arrebo kalder sin Hexaameron, saa godt omtalt og saa godt og villigt modtaget overalt.

Den 6te April meddelte Tietgen, at den 29de Marts var Ud-lægningen af Hongkong-Shanghai Kablet færdigt. Samme Dag kom her Efterretningen om, at Prindsessen af Wales var nedkommen med en Prinds. Han var født for tidligt og døde ogsaa Dagen efter; forinden blev han dog døbt og kaldet Alexander efter Moderen. Formodentlig har Prindsessens Fald paa Isen fremkaldt Barnets for tidlige Fødsel. Det er mærkeligt nok, at den elskværdige Prindsesse vilde i hendes Tilstand, og med det stive Ben hun endogsaa havde faaet ved at falde gjennem Isen ved en tidligere Vinterpromenade, vilde – hendes Mand var endogsaa ikke hjemme – vove sig ud paa den Galei; men hun havde, siger man, saa meget ønsket at være med hendes Vildbasse af Mand, at hun havde selv faaet Sport og vexlende Adspredelser saa kjære, at hun ikke kunde løsrive sig. Det kunde ikke undgaas, at Englæn-

derne, dem, der betragte den vordende Moders Pligter med stor Alvor, lode falde nogen alvorlig Dom paa Prindsessen. Det skulde dog blive hende givet, som vi snart ville se, at ogsaa vinde disses Yndest og fulde Anerkjendelse.

[393] Den 3die April høitideligholdt Professor H. N. Clausen sit 50aarige Jubilæum. Kongen sendte ham i den Anledning Storkorset. Uagtet Clausen havde været ramt af et apoplectisk Anfald, var han dog endnu i sin høie Alder fuldkommen aandsfrisk og paa nogen Nerveusitet nær ogsaa legemsfrisk.

Den 8de April var det Kongens Fødselsdag. Der var Soirée hos Dronningen om Aftenen. Vi morede os med at høre Prindsesse Caroline med sin stærke Stemme henvende sig til Prinds Hans sigende: „Frederikke“ (o: Hertuginde af Anhalt Bernburg, Kongens Søster) „har skrevet mig: „Louise Fredey sehr zu bedauern. Det er meiet familiært.“ Hendes Kongelige Høihed høfde nemlig meget paa Afstand: det convenede hende aldeles ikke, at den lille Hertuginde skrev saa familiært om Kronprindsen i Anledning af Moderens Død (Fredey var Kronprindsens Barndoms Navn i Familien) . . .

Den 26de [Mai] forlagdes Residentsen til Fredensborg. I Pindседagene foretog jeg med min Familie en lille Udflugt til det sydlige Sjælland. Vi kom til Sorø Aftenen før Festen og spadserede ved den yndige Sø i den silde Aften under Maanens Skin og Nattergalenes Kluk. I den tidlige Morgen besaa vi Kirken, der var under Restauration, havde faaet nyt Spir og ny rundbuet Portal, ad hvilken jeg var den første, der paa lovlig Maade gik ind. Dronningen havde bedet mig se ind i hendes Stiftelse ligeoverfor Academiets.⁸ Jeg seilede derover om Morgenen og kom aldeles uventet derhen. Bestyrerinden og Børnene vare i Kirke; men de havde ikke forladt Huset i bedste Orden, hvilket jo ikke var tilstedeligt for Børn, der skulle uddannes til Tjenestetyende. Jeg gav senere Dronningen en lille Beskrivelse af mine Iagttagelser, hvorfor hun takkede mig, da det gav Anledning til nogle Indskjærpelser, der synes at have været à propos. Vi toge nu Vogne for at kjøre syd om Tjustrup-Bavelse Sø, passerede den smukt beliggende Tase Mølle,⁹ spadserede i Skoven nærmere Bavelse med dens interessante Stensætning, som Molbech har beskrevet i Prosa og Grundt-

vig i Vers.¹⁰ Geheimeraad Hall havde tænkt at være paa Herlufsholm den Dag og havde indbudet mig og Mine til at tage en Middag hos ham, men Indvielsen af Korsør Kirke havde forstyrret Planen for hans Vedkommende; vi nøde dog godt af hans Gjæstfrihed, besaa efter Bordet med stor Interesse den restaurerede Klosterbygning og Kirken med Herlufs og Birgittes Gravmæler med Mogens Giøes storartede Monument og meget mere. Vi vandrede derfra om Aftenen gennem Skoven til Næstved, hvor vi overnattede. Næste Morgen kørte vi over Faxe, hvis Gruber vi besaa, til Vemmetofte, hvor man kan tage sin Middag meget godt i Kroen. Jeg og min Kone gjorde med vor yngste Datter Charlotte, der er Conventualinde i Klosteret, en Visit hos Priorinden Frøken Teilmann og besaa ved samme Leilighed Klosteret med dets gamle Herregaardsminder og med Sophie Hedevids Værelser. Derfra vendte vi over Thureby Station tilbage til Kjøbenhavn. Jeg dvæler ved denne lille Tour som et Exempel til Efterligning for dem, der ville gjøre en lille Udflugt, naar „Pfungsten das liebliche Fest ist gekommen. Es blühen Acker und Wiesen.“ Foruden min Kone, min Søn Fritz, mine 2 Døttre deltog mine Svogre og Svigerinder Edmund Hansen og de Coninck i denne Reise. Min Svoger Harald Hoskiær, der med saa megen Opoffrelse havde udholdt Paris's Beleiring og været til stor Nytte for sine Landsmænd under denne, var ogsaa med. Det havde været os en Glæde, at Kongen havde, under hans korte Besøg her i Hjemmet, hædret ham, der forinden var Ridder af Dannebrogen, med Dannebrogsmændenes Hæderstegn . . .

Den 5te Juni afgik ved Døden i Kjøbenhavn Conferentsraad fhv. Professor i Historie og Geographi E. C. Werlauff, Storkors af Dannebroke og Ordens Secretair. I de sidste Aar havde han ikke selv kunnet læse og maatte stedse have Nogen, der kunde læse for ham; men han beholdt næsten lige til det Sidste sin mageløse Hukommelse, om hvad han havde læst og oplevet.¹¹ Der er ogsaa senere ved Prof. Schiern udkommet Erindringer herom. Jeg har tidligere omtalt, hvorledes ogsaa jeg nød godt af hans rige Forraad af Erindringer. Han blev begravet d. 13de Juni. Jeg fulgte ham paa Kongens Vegne.

Den 21de Juni kom Kong Georg til Kjøbenhavn. Hans Sundhed

led ved det tørre Klima i Athen, og derfor gjorde han en Recreationsreise. Paa Toldboden blev han modtaget af sine Forældre og Sødskende, Hoffet og nogle gamle Venner, deriblandt Conferentsraad Bang. Han udbrød, da han saa denne „Aa, der er jo gamle Ole“. Bang fandt vistnok, at det var noget vel ligefremt og svarede, idet han rettede Ordene til Dronningen „Fyren er flink“.

Den 28de var det Enkedronningens Fødselsdag; jeg var blandt de Indbudne til Dineren. Det var altid ved denne Leilighed lidt knapt med Pladsen paa det lille Palais; man spiste i den store Havesal og for at dette kunde blive muligt, maatte dette det eneste egentlige Receptionsværelse altid gjøres rydelig en Times Tid før Taffelet. Enkedronningen havde bedet Kongen om at udnævne hendes Hofchef Wedel-Heinen til Storkors, hvilket Hans Majestæt ogsaa gjorde. Wedel-Heinen yttrede for mig Noget om, at han ikke var værdig til saa stor Æresbevisning. Jeg trøstede ham med, at Stillingen hos Dronningen nok kunde bære et Storkors.

[394] Den 1ste Juli tiltraadte jeg en lille Reise her paa vore egne Øer. Jeg var i Holbæk for at se den nye Kirke,¹² passerede Tveie-Merløse med dets dobbelte Taarn, gik over Tølløse. Jeg havde i den sidste Udgave af min Danmarksbeskrivelse nævnt, at den nationale Helt Christen Barnekow til Tølløse, der efter Traditionen havde reddet Christian den Fjerdes Liv, var kastet ud af sin Begravelse for at give Plads for Baroniet Zeuthens Besiddere. Baronesse Zeuthen – Prindsen af Nørs Veninde – havde taget Notits heraf og havde ladet opsætte en lille Mindetavle over Barnekow i Capellet med en Angivelse af, at han hviler der. Jeg vilde dog nok vide Besked om denne Sag og holdt for ved Kirkegaarden. Jeg var saa heldig at træffe Graveren. Jeg spurgte ham, om Hr. Christen nu virkelig hvilede i sit tidligere Gravkammer; han svarede freidigt „Jo“. „Hvorledes kunde De atter faa ham tilbage igjen?“ Ei heller paa dette Spørgsmaal manglede Svaret. Det lød saaledes: „Jeg kjendte Benene“. Jeg gik derfra over Grøndtved Overdrev og saa dets eiendommelige tildels lyngklædte Bakker og kjørte videre til Ringsted. Det er kuns, naar man kommer fra Nord, at man ret ser, hvor høit Ringsted ligger. Næste Morgen besaa jeg den gamle Kirke med dens Gravsten over Konger og med gamle Adelsvaabner, med runde Buer og mærkelige Ind-

27. Georg I og dronning Olga af Grækenland

28. Kronprins Frederik med gemalinde og de to ældste sønner

29. Storfyrst Alexander med gemalinde og børn

30. Kong Georg I med sine to søstre prinsesse Alexandra (til venstre) og prinsesse Dagmar (til højre)

skrifter; jeg tog derfra med første Jernbanetog til Odense og gik strax videre med Diligencen til Svendborg. Ret i Ro og Mag gik jeg Søndag Eftermiddag om og besaa denne interessant beliggende By, i hvilken Terrainet inde i Byen høiner sig mere end i nogen anden By i Danmark, saa at man kan ude fra se det ene Huses Grundvold ligge lige saa høit som det andets Tagrygning; jeg var paa den gamle Borg Ørkels Plads, kun en Murbrok minder om, hvad her i sin Sted [var] af Bygninger og Mure¹³, jeg gik gjennem Caroline Amalie Lund, der ved sit Navn erindrer om de Dage, da Prinds Christian var Fyns Gouverneur, og „som den norske Grundlovs Giver“ var „Danmarks Haab“; da man sang ved hans Hjemkomst fra Udlandet

„Velkommen i Din Ungdoms Land
Du alle Danskes Fryd“.

Jeg var paa Bellevue med den rige Udsigt over det sydlige Fyn. Bæltet mellem dette og Taasinge og dette skjønne Øland. Den næste Dag tog jeg til Nakkebølle, hvor jeg besaa dette gamle faste Stenhus opbygget 1559, efter hvad der staar at læse over Døren: „Anno domini 1559 lod Erlig og velbyrdige Mand Jacob Brockenhuus opbøge dhette Huus“, medens det udsiges af en anden Indskrift, at han dog ikke selv har opbygget det; thi det hedder

Mens jeg i Sverrig fangen vaar
Da bygte min Hustru denne Gaar.¹⁴

Man ser i hvert Fald, hvor langsomt man byggede dengang, thi det var først i 1563, at Johan Brockenhuus blev fangen af de Svenske i Østersøen, hvor han førte en dansk Escadre. Naar man træder inden for Døren, ser man strax, at det har været Tanken at gjøre Huset saa stærkt, at det kunde modstaa et Angreb, en Egebjælke findes endnu til at sætte for Døren, en Brønd findes i Kjælderen, Kjældermurene vise, at der har været en rummelig Borgestue i Kjælderen, Fruerstuen har været derover; næsten hele den øverste Etage indtages af Riddersalen, hvor man endnu ser Kaminerne i begge Ender af Salen og Stenkarmene i Vinduerne.

Fra Nakkebølle vilde jeg have besøgt Baron Holsten-Carius paa hans dengang nybyggede Gaard Holstenshus, men var ikke

saa heldig at træffe ham hjemme.¹⁵ Om Aftenen kom jeg til Faaborg og havde endnu Tid til at se Byens Omgivelser, den næste Morgen tidlig besaa jeg den gamle Klosterkirke med dens nye og ældre Altertavle. Derfra kørte jeg over de fynske Alper med Nedblik til den smukke Flæninge Sø til Odense. Jeg besøgte her min gamle Universitetsven, som jeg før har omtalt, Etatsraad Stiftskasserer Schlegel samt Stiftamtmand Heltzen. Med denne besaa jeg Odenses offentlige Anstalter denne og den følgende Dag: St. Knuds Kirke, hvis Restauration var paabegyndt, Hospitalet der nu var næsten opbygget – et Par Hvælvinger henhørende til Klosterets Munkegang havde man dog bibeholdt.¹⁶ Om Aftenen den 2den Dag kom jeg til Nyborg og tog mig derfra den følgende Morgen en Vogn for at gjøre en lille Rundreise til Holckenhavn, Glorup med den storartede Have og de overraskende Overraskelser, til den gamle firfløiede Borg Rygaard, til Hesselager, ogsaa et gammelt Stenhus indrettet til Forsvar. Jeg besaa da ogsaa Nyborgs Kirke dengang under Restauration og Levningerne af det ældgamle Slot, kom tidsnok endnu samme Aften til Korsør, at jeg kunde besøge den nye Kirke og Birkners Grav paa Kirkegaarden. Den 8de var jeg atter i Kjøbenhavn og endnu samme Dag paa Fredensborg.

Kong Georg var endnu der i Besøg. Det blev under dette bestemt, at Kongen og Dronningen vilde længere hen paa Aaret aflægge et Besøg i Athen for at se Dronningen og Børnene. Dronning Olga havde under Fraværelsen ført Regjeringen og havde derfor ikke kunnet ledsage sin Gemal.

Den 24de Juli deltog [jeg] i min afdøde Kones Tante Enkepastorinde Holsøes Jordfæstelse paa Frederiksberg Kirkegaard. Den Afdøde var en Søster til afdøde Cabinetssecretair Etatsraad Feddersen og Enke efter Sognepræst til Frederiksberg og Hvidovre Holsø.¹⁷

Den 1ste August var der Afskedstaffel for Kong Georg paa Fredensborg. Den 2den August var mærkelig, at paa denne Dag faldt Monrad igjennem ved Valget til Rigsdagen i Helsingør.¹⁸ Den 5te reiste Kong Georg, og hans Moder Dronning Louise reiste samtidig til Rumpenheim tilligemed Prindsesse Thyra, hvorfra de senere gik til Grækenland. Det var paa den Tid, at den Vendsys-

selske Bane fra Nørre-Sundby til Hjørring og Frederikshavn er bleven færdig, og Kongen havde lovet at indvie den. Kongen gik til den Ende ombord paa Slesvig fra Bernstorff af, hvor han efter Dronningens Reise havde taget Residents. Af Ministre ledsagedes han af Conseilspræsidenten Grev Holstein og Indenrigsministeren Fonnesbech. Af Hoffet var Oxholm, Dahl og jeg med paa Reisen, Irminger var endnu dengang Jagtcapitain og var som saadan i Følget. Vi gik under Damp den 14de meget tidlig om Morgenen i det skjønneste Veir, og da vi først den næste Morgen skulde løbe ind til Aalborg, ankrede vi op ved Anholts Fyrtaarn og gik i Land der. Vi saa de gamle Kassematter fra Englændernes Tid i Krigen 1807–14. Disse omgav endnu Fyrtaarnet, og vi saa fra Taarnet ud over de store Flyvesandsbakker, der uafbrudt indtage denne Del af Øen og over de stolte Brændinger, der danne sig paa Øens Grunde. Det hørte til det Overraskende selv for mig som Landets Beskriver at komme til Anholt; det var Noget, jeg aldrig havde ventet. [395] Kongen vilde gjerne have set Øens Indvaanere, og Fyrassistenten blev derfor sat paa Inspecteurs eneste Tjenestehest for at ride ned til Byen – 1¼ Mil omtrent gennem Sandbakkerne – for at lade vide, at Kongen vilde standse Dampskibet, naar han kom udenfor Byen, for at Indbyggerne eller i hvert Fald Honoratiores – Præsten, Toldforvalteren, Doctoren, Landsherrens Forvalter* – kunde komme ud i Baade. De kom ikke, enten nu Sandet havde trættet Hesten saa meget, at Budet kom for sent, eller Baadene ikke kunde komme tidsnok i Søn, eller – som det sagdes – flere Honoratiores vare bortreiste. Det staar i hvert Fald endnu som en uløselig Gaade, hvorfor Hans Majestæt Kong Christian i næsten 2 Timer forgjæves maatte vente paa de gode Anholtere, og især da det, saavidt vides, var den eneste Gang en dansk Konge med god Villie havde nærmet sig Øen, ja endog været paa denne. Hans Majestæt blev festlig modtaget i Aalborg, tog en lille Frokost hos Amtmanden [F. C. E. Dahlstrøm], kjørte over Pontonbroen til Nørre-Sundby og traadte der ind i den nye

* Øen er som bekjendt henhørende til det v. d. Maaseske Fideicommiss. Dettes Besidder kaldes efter gammel skik „Landsherren“. Den daværende Landsherre var rigtignok selv dengang paa Øen; men man antog, at han „for visse Aarsagers Skyld“ ikke vilde haste med at fremstille sig.¹⁹

Jernbanes Kongewagon. Vi passerede Lavlandet i Kjær Herred og komme derefter op paa de høiere Strækninger, til Venstre reiser sig 3 fremragende Punkter: Thise Kirke, Børglum Klosterkirke med den gamle Herregaard, der endnu kaldes efter Klosteret, og Vennebjerg Kirke. Hjørring, Vendsyssels gamle Hovedstad, ligger paa Høiden af et Drag, som næsten alle de Steder, der ende med Ring, eller i hvis Navn dette Ord forekommer t. Ex. Ringsted, Fruering. Der blev givet en Frilands Frokost for Kongen i Byens Anlæg, men han mærkede vel, at man var i Flyvesandets Land, hvor man ikke, i hvert Fald ikke i Blæseveir, kan lade Anretninger staa frit, naar der skal ventes paa Kongeligt Besøg, hvilket ikke let, især paa Reiser, kan ske til beregnet Tid. Fra Hjørring gik det mod Øst, der standsedes ved Tolne Bakker, hvor man har en interessant Udsigt over Landets flade Nordspids, man ser i det Fjerne Havene mødes, Fyrtaarnet ved Skagen rager frem mellem disse, hvidgule Drag af Flyvesand strække sig syd for dette, til Venstre ses Baggsvogn høitliggende Skove, de nordligste i Danmark, til Høire Heden hen mod Frederikshavn. Der blev derefter givet en Festsdiner i Banebygningen, hvor alle vare fornøiede og glade, thi de havde formodet deres Seir. Forinden Dineren blev uddelt Ordener; min gamle Ven M. H. Rosenørn, der var Kongelig Commissair ved den nørrejydske Jernbane, blev Storkors af Dannebrog. Kongen med Følge laa ombord i Slesvig. Den 16de August blev der foretaget en Udflugt til Vesterhavet til Rubjerg Knude, blandt Sømændene kaldet Robert Knud, en brat affaldende 40 Fod høi Lerbakke ud mod Vesterhavet, der danner et bekjendt Sømærke, til Lønstrup der siges at have Navn efter, at den ligger i Løn mellem de høie Bakker. Vi vare derefter oppe paa Bakken ved Vennebjerg Kirke, hvorfra man har Udsigten over det flade frugtbare Land ned mod Børglum, Gaard ligger her ved Gaard jevnt udbredt over hele Landskabet, næsten alle velbyggede, om alle begyndte Kornhessene at hæve sig i stort Tal. Dagen efter seilede Kongen til Skagen. Veiret var deiligt, og Landstigningen derfor let. Skagboerne vare mødte i deres Baade, der dannede en lang Række, gennem hvilken Kongens Baad gik. Kongen var paa Fyrtaarnet, hvilket trætter noget, da det er 1 $\frac{1}{2}$ Gange Rundetaarn i Høide og gik længe omkring blandt Skagboerne, talte med dem,

gav Fattigmand Gaver og vandt vistnok mange Hjerter. Den 18de kjørte Kongen over Flade Bakker til den for sin smukke Beliggenhed bekjendte Flade Præstegaard, fra hvis omgivende Høider herlig Udsigt over Kattegattet, gennem det couperede Terrain ved Bangsbo og ned gennem den smukke Vaarsaadal, hvor den Kongelige Hofholdning havde arrangeret en lille Diner paa Vaargaard – den daværende Eier Overpræsident Kammerherre E. Rosenørn var ikke tilstede. Det interesserede mig meget at se Vaargaard med sin smukke Facade, ogsaa med et ret interessant Bygningsparti ud mod Gaarden. Den østre Fløi indeholder et ældre Parti, bygget i lige Skifter. Vaar Kirke blev ogsaa besøgt og det gamle Epitaphium over Otte Banner til Asdal og Fru Ingeborg Skeel, der opførte Vaargaards Hovedfløi og noksom er bekjendt af Sagnene om hende, der ere hende alle imod, men dog utvivlsoomt bevise de, at hun har været en dygtig og energisk Personlighed.²⁰ Vi vare jo ogsaa – naturligtvis – nede at se Rosodonten, den frygtelige Fængselskjælder, hvori Fru Ingeborg spøger; om Aftenen gik Kongen og Følget med ham ombord i Slesvig, der var seilet op til Aalborg. Næste Dag blev der paa et mindre Dampskib seilet til Thisted, hvorfra blev foretaget en Udflugt til Hanstholm Fyr, Jyllands nordvestligste Punkt, hvorfra man mod Øst ser ind over Vigsø Bugten til Bulbjerg og Skarreklit. Paa Tilbageveien blev Nykjøbing anløbet, og her forlod jeg med Allerhøieste Tilladelse Suiten for tilligemed Kammerherre Thygeson, der som Klitinspecteur havde deltaget i Reisen og paa denne var bleven udnævnt til Commandeur af Dannebrog, at tage til hans Gaard Damgaard, hvor min Hustru var i Besøg. Vi besøgte paa Veien min Fætter Thygesons Svoger Herredsfoged i Hammerum Herred Justitsraad Feddersen paa hans Embedsgaard Nørholm. Nu er dette Herred, der har hørt til Hedeegnene, næsten aldeles opdyrket; fra Nørholm ser man ikke en eneste Plet med Hede. Vi levede herligt med det skønneste Fuglevildt hos Fætteren, der er en vældig Jæger; og den ikke mindre nimrodske Svoger forøgede Samlingen mere end vore kraftige Tænder havde kunnet formindske den. Over Herning kjørte vi efter et Par Dages Ophold til Silkeborg og derfra med Jernbanen til Fredericia og videre med Thygesons Vogn til Damgaard.

[396] Jeg blev to Dage paa det skjønt beliggende Damgaard og tog derefter med min Hustru til Vort kjære Hjem d. 26de August. Den sidste Dag i Maaneden havde den Mærkelighed, der personlig i høi Grad interesserede mig, at der kom telegraphisk Efterretning om, at Linien Wladivostock-Nagasaki var knyttet. Kongen lod mig tilskrive Tietgen, at han skulde møde paa Bernstorff, hvor Hans Majestæt overrakte ham Commandeurkorset.

Den 6te September var jeg i Helsingør for at overvære en Loge, i hvilken Prinds Hans tiltraadte Stillingen som Mester. Prindsen talte meget godt, dog stedse med tydsk Accent. Dagen efter spiste jeg med den nye Mester paa Bernstorff. Om Aftenen kom Storfyrst Alexis fra Rusland, saa vidt jeg erindrer paa Veien til America; han skulde have boet hos Kronprindsen paa Charlottenlund, men det var i hvert Fald kun om Dagen; om Natten var han i Kjøbenhavn, hvor han havde sat en Dame Stevne og havde ladet en Leilighed meublere for hende. Den 7de September modtog jeg et Brev fra den daværende Conseilspræsident Grev Holstein-Holsteinborg, hvori han bevidner mig sin Tak „for den grundige og kyndige Maade, hvorpaa De i Forening med Viceadmiral Bille, i Henhold til min Forgjængers Anmodning af 13de Marts f. A. foretog de nødvendige Forarbejder til en ny Anordning om Embedsrangen.“²¹ Hans Excellence tilføjede: „Naar en saadan Anordning endnu ikke er udkommen, da er Grunden dertil ingenlunde at søge i nogen Mangel ved det foreliggende Forarbejde, men der har under Sagens fortsatte Forhandling imellem Ministrene bestandig vist sig saa mange nye Spørgsmaal, at jeg nu efter Samraad med mine Colleger maatte anse det for rettest at lade hele Sagen, inden den forelægges Hans Majestæt Kongen, undergaa en Forhandling i en Commission, sammensat af Delegerede fra samtlige Ministerier.“ Det vil erindres, at det var Ministeren Fonnesbech, der gik ind paa at imødekomme Folkethingets venstre Side ved at tilstaa dem, at Embedsmænd ikke maatte modtage Titler, imod at de skulde have Embedsrang. Admiral Bille og jeg havde nu som ansatte til at behandle denne Sag ordnet Embedsrangen i 10 selvstændige Nummere – flere Klasser var der ikke paa nogen Embedsstige, hvilke Nummere siden skulde jevnføres med den ældre Rangforordning med Hensyn til con-

currerende Rettigheder. Da dette Forslag havde været oversendt til Ministerierne, kunde man, som begribeligt var, ikke blive enige. Man faldt nu paa den Udvei, jeg tror paa Kriegers Forslag, men efter den forfængelige Departementsdirecteur Levys Tilskyndelse, at coupere Rangfølgen og give Departementsdirecteurerne Rang i 2den Klasse. Man gjorde det derved endnu vanskeligere at faa Slut paa den kjedelige Rangsag. Den 10de reiste Kongen til Rumpenheim, og Kronprindsen overtog Regjeringen. Jeg fungerede som sædvanlig hos ham som Cabinetssecretair og havde en behagelig Stilling til den høie Herre, skjønt jeg bestandig gjorde mine lidt skjæmtende Bemærkninger til hans Tilbøielighed til at se Graat i Graat. Den 22de holdt Hans Kongelige Høihed Statsraad og saa derefter Ministrene, Statssecretairen og mig samt den nye hollandske Gesandt Marcel hos sig til Diner paa Charlottenlund.

Dagen efter reiste jeg med Cultusministeren, Geheimeraad Hall, min kjære Ven fra Studenterdagene og fra hine bevægede Tider under Kong Frederik, og med Stiftamtmand Simony min Slægtning til Kallundborg for at overvære Kirkens Indvielse.²² Den havde nu atter faaet sit femte Taarn og Hvælving under denne, Alt smukt og godt ordnet. Pastor Hoskiær, Stedets Præst, en Fætter af min Hustru, holdt Indvielsestalen. Der var derefter stort Festmaal. Den næste Dag spiste de nævnte Herrer og jeg samt flere Honoratiores hos Præsten Linnemann, tidligere Rigsdagsmand, der i Nabokaldet ved Kallundborg havde bygget sig en Præstegaard, der vistnok maa regnes som den bedst udstyrede i Danmark. Hans Hustru er en Datter af min afdøde Ven Lægen Bech i min Fødeby Randers og havde tilbragt i Krigens Tid 1848 længere Tid i mit Hus.

Paa Hjemreisen besøgte vi Pastor (nu Biskop i Aalborg) Lind i Sæby gift med en Datter af Maleren Etatsraad Lund, en særdeles vakker Familie; vi besaa ved denne Leilighed de interessante gamle Kalkmalerier i Kirken.

Dagen efter – d. 26de – vendte Kongen tilbage fra sin lille Reise og overtog igjen Regjeringen. Dronningen og Prindsesse Thyra forblev efter Bestemmelsen paa Rumpenheim for derfra senere hen paa Aaret at gaa til Grækenland . . .

Den 6te October overværede jeg Jordfæstelsen efter jødisk Ritus af østerrigsk Generalkonsul Salomonsen. Han drev en stor Urtekramhandel, men var ogsaa en Gros Handlende, en vel begavet Mand og instrueret Kjøbmand, førte et rigt Bord, maaske det rigeste af nogen Privatmand til den Tid i Kjøbenhavn. Han efterlod henimod 2 Millioner. Hans sidste Ord til mig nogle Dage, før han døde, var: Vil Du spise en Skildpadde hos mig? Jeg lovede det, men han blev lovlig forhindret i at holde sit Løfte.

Som jeg tidligere har meddelt, havde Kong Carl selv optaget sin Maag under Sit Ophold her i Frimurerordenens første Grad. Det var da bleven aftalt, at jeg skulde forfremme Prindsen videre indtil den øverste Grad, som han skulde ligeledes modtage af Kong Carl Selv i Stockholm for, at Prindsen derefter kunde blive Stormester. Da dette imidlertid trak i Langdrag, og jeg gjerne ønskede mig fritaget for min høie Mission i Ordenen, tilskrev jeg med Prindsens Samtykke Kong Carl, at jeg nu ikke kunde opsætte længere at afslutte Prindsens forberedende Vei for, at Tiltrædelserne til Ordenens høieste Styrelse i Danmark derefter kunde ske.

Den 18de var jeg med Tornérhjelm paa Bernstorff. Han fortalte, at Kong Carls Helbredstilstand var meget betænkelig. Det var fornemlig en Mavesvækkelse, han led af. Den gode kjære Konge havde hengivet sig altfor meget til Livsnydelser og ikke fulgt sin Ven Kong Frederiks Raad kun at holde sig til een af „de muntre Drengene“. Jeg fik dog samme Dag Svar fra Kong Carl og samtidig fik Kronprindsen Brevet om at komme til Stockholm for at modtage Graden og at tage sin Gemalinde med. Jeg, Grev Danneskjold, Kronprindsens Hofchef og hans Adjutant Capitain Lund, hvilke begge vare blevene Frimurere af høie Grader, skulde ogsaa følge med. Kong Christian saa gjerne Kronprindsens og Kronprindsessens Reise, forinden han selv tiltraadte sin, da han frygtede, at den kunde lægge Hindringer iveien for hans kjære Børn for „som sidste Gang“ at se Kong Carl.

Den 1ste November reiste vi over Malmö, kom om Aftenen til Jönköping. Næste Dag til Stockholm, hvor vi ankom Kl. 5. Kong Carl var Selv paa Perronen for at modtage sin Datter og Svigersøn, men han saa meget daarlig ud stakkels Konge, var dog oplivet ved at se de Kjære. Jeg blev givet Bolig paa Slottet, og efter

Taflet besøgte Kongen mig paa mit Værelse for at tale om Maa-gens Optagelse, hvilken han selv vilde udføre, og hvortil han barnligt glædede sig. Jeg skulde deltage i det Altsammen, hvilket var mig baade meget instructiv og hædrende. [397] Den 3die og 4de November skete da Kronprindsens Forfremmelse, som sluttede med, at han paa ældgammel Vis modtog Ridderslaget til at være Commandeur af det røde Kors (Ridder af Carl den Trettendes Orden). Den 5te var der stort Taffel paa Stockholm Slot for høie Frimurere, saasom Prinds Oscar, Prinds August, Grev Manderström, tidligere Udenrigsminister, Rigsmarskallen Grev Sparre m. fl. Efter Taflet kom vi over i Kongens smaa Mezzaninværelser til Cigar, og her var han Gemytligheden selv, saa syg og daarlig, som han dog virkelig var. Jeg saa hans Blik opklares, da jeg under Samtalen kom til at yttre, at de Aandslivlige havde en Chance for Livsvarighed. Han tog det til Indtægt for sig; men den stakkels Mand havde været altfor aandslivlig og havde levet for hurtigt – nu var der ingen Chance mere, hverken fra den ene eller den anden Side. Den 6te kjørte jeg med Prinds Oscar til Frimurernes Børnehjem, for hvilket han er Forstander. Det er smukt og godt indrettet, om man end ikke tør sige om dets Orden *Omnia ad conscientiam nihil ad ostentationem*.²³ Om Aftenen saa vi i Operaen *Enrique*. Kongen blev mere og mere oprevet under Kronprindsens og Kronprindsessens Nærværelse, men forlod ogsaa den foreskrevne Diæt, som han endnu havde holdt, da vi kom, med Carlsbader Vand og Mælk; han gik endogsaa, inden vi reiste, over til Appetitsupen, medens han derefter drak Vand i Bordvinen. Den 7de November gik jeg mig en vakker Tour gennem Djurgaarden til Manilla, hvor jeg besøgte Directeuren Borg og besaa hele Anstalten, som man anser for en af de første i sit Slags i Europa.²⁴ Om Aftenen vare vi alle med Kongen i Dramatiska Theatret og saa „Hjemme og Ude“. Næste Dag var Afreisen. Sidste Gang saa jeg da Kong Carl, denne høie ædle Skikkelse var da alt sammensunket; da jeg Aaret efter saa ham, var det paa Ligbaaren sammensunken og indskrumpen efter et Aars Lidelser af en fortærende Sygdom.²⁵

Den 9de kom jeg atter med Kronprindsen til Kjøbenhavn. Der var strax Tale om Kongens Reise til Grækenland. Overhofmarskal

Oxholm troede for sit Helbreds Skyld ikke at kunne følge med, og det var ogsaa tvivlsomt, om man turde tilbyde Staldmester Haxthausen, der havde flere Gange fungeret for Oxholm, at afgive Ledsagelse, da han havde lidt af Svimmelhedstilfælde, der kunde synes farlige. Det blev sagt mig, at jeg maatte have min Koffert pakket, for muligvis at gaa med. Jeg vilde naturligvis meget gerne, men jeg maatte dog fraraade det, da jeg maatte anse mig under Kongens Fraværelse for at være paa min rette Plads hos Regenten. Der var kommen Efterretninger fra Dronningen fra Athen, hvorefter Prindsesse Thyra var syg, dette foruroligede Kongen og paaskyndede hans Reise. Kongen var derhos mismodig over de Efterretninger, han modtog om sin ældre Broder Hertug Carl. Hans nu gamle Vilhelmine var ham ikke nok; der havde været optaget en ung intrigant Person, en Frøken Beust i Hofleiren; det var lykkedes at vinde Hertuginde for hende, og hun var endogsaa gaaet ind paa Adoption; men pludselig gik der Noget op for den høie Dame, og hun blev meget vred og forlod sin Gemal. Han havde aldrig troet saadant Noget om Vilhelmine og vilde have hende tiltalt som desertrix malitiosa. Saadan var Stillingen paa den Tid. Senere er den nok bleven beroliget; Ægteparret skal atter være under Tag sammen, og Beusten skal være fjernet.

Nu da Kronprindsen var legitime creatus til Frimureriets høieste Grader, kunde der ikke være Grund til at opsætte hans Forfremmelse til Stormester, og dette vilde jo ogsaa bedst kunne ske, inden Kongen reiste, og Hans Kongelige Høihed tiltræder Regjeringen. Jeg sammenkaldte da den 15de November Logens store Raad, og vi valgte – selvfølgeligen – Kronprinds Frederik til vor Stormester. Jeg var derefter den 17de paa Charlottenlund hos Kronprindsen for at gjøre Melding herom og tog derfra til Bernstorff til Kongen. Kronprindsen var glad ved at skulle træde i denne Stilling til Ordenen, baade fordi han havde en gunstig Tradition modtaget af Kong Carl, og fordi han saa deri en Virksomhed – og efter Virksomhed og Pligtopfyldelse havde han en inderlig Forlængsel. Paa Bernstorff kom Regentskabet jo paa Tale. Kongen havde visse indskrænkende Bestemmelser med Hensyn til Prærogativerne, hvilke han vilde have gjort gjældende; der maatte

saaledes ikke ske Ordensudnævnelser under hans Fraværelse, Kronprindsen maatte ikke have samme Capitainsvagt som Kongen, men kuns en Lieutenantsvagt og saadan Noget; jeg syntes ikke om det, men det støttedes af Hofmændene, formentlig hvad Vagten og derhen hørende angik af den noget begrændsede, men ellers skikkelige Chef for Adjutantstaben Dahl. Kronprindsen syntes ikke om disse Indskrænkninger, talte dog ikke derom, men han boutonerede sig derved end mere ligeoverfor Faderen. Forinden sin Afreise gav Kongen den 20de November et Taffel for Rigsdagen paa Christiansborg. Den 21de var jeg atter paa Bernstorff, denne gang til Afsked forinden Afreisen. Kongen sagde mig venlige og tillidsfulde Ord med Hensyn til min Stilling til Sønnen og leverede mig fra Gjemmerne rundtomkring nogle spredte Hunderededalersedler til Beløb med noget tidligere indsat 5600 Rdl., som jeg indsatte i Privatbanken paa en Conto, som jeg kaldte Creditivconto, da min Tanke var, at den skulde bidrage til at dække det Creditiv, som Kongen modtog fra Privatbanken paa Athen. Kongen havde imidlertid ikke Noget paa denne Conto, og Pengene blev staaende i Banken. Kongen trak senere 2000 Rdl. derpaa, som bleve anvendte til Indkøb af 10 Actier i den zoologiske Have og endnu idag d. 12te October 1873 er Creditivcontoen forsaavidt urørt, men har de nævnte Activer og Passiver, hvilke sidste ere formindskede ved, at Kongen ikke har hævet Renter af Actierne. Jeg giver denne lille Forklaring her, da min høie Herre ikke er nogen Financier og knap skjænker mig Opmærksomhed, naar jeg vil forklare Ham det. Conferentsraad Linde er senere traadt ind i min Stilling til disse Activer.

Samme Dag reiste Kongen og Prinds Valdemar til Grækenland, ledsagede af Haxthausen og Adjutanten Capitain Meldahl af Søetaten en net og brav Mand, ikke synderlig begavet og af den, nu mere og mere forsvindende, udprægede Søofficersflothed, der oprindelig skyldtes den Sneedorffske Skole.²⁶

Kongen havde alt længe før sin Afreise tilskyndet mig til at faa en zoologisk Have oprettet i Kjøbenhavn af et saadant Omfang og Indhold, at den kunde svare til Byens Stilling.²⁷ Jeg havde stedse trukket mig tilbage fra dette Hverv, da Kongens Finantser efter min Mening ikke godt kunde taale at afholde de Udgifter,

som nødvendigvis eller i hvert Fald sømmeligvis ved denne Leilighed vilde falde paa ham. Nu havde det finantsielle Spørgsmaal jo stillet sig noget anderledes, og Kongen vedblev at tilskynde. Oxholm havde sluttet sig til denne Kongelige Tilbøielighed. Dagen efter Kongens Reise holdtes da et første Møde mellem Oxholm, Brygger Jacobsen, Slotsgartner Rothe og mig. De andre Herrer vare af den Mening, at man skulde erhverve af Terrainet paa de gamle Voldes og Graves Plads 4 Tønder Land, der stødte op til den botaniske Have. Jeg var af modsat Mening og havde strax – jeg kan ikke nægte mig selv den Tilfredsstillelse at udtale det – Blikket paa den brune Dyrehave ved Frederiksberg, uanset at dette laa langt fra Kjøbenhavn. Nogen Enighed naaedes ikke, men vi aftalte dog atter at mødes.

Under Udøvelsen af min Stilling som den danske Frimurerordens Styre efter Bræstrups Død forekom ogsaa, at en Loge blev oprettet i Aarhus under Navnet St. Clemens. Jeg havde udfærdiget dens Patent, og den 23de November holdt den sin Indvielsesfest, hvortil jeg havde sendt Cantsleren Etatsraad Knudsen som min Delegerede. Jeg modtog fra Festen følgende Telegram: St. Clemens tømmer i dette Øieblik Hr. Geheimeraadens Skaal med Ærefrygt, Hengivenhed og Tak! Cantsleren hilser. Jeg svarede strax tilbage. Min broderligste Tak for den udbragte Skaal. Fred, Glæde og Fremgang følge St. Clemens! Min Gjenhilsen til Cantsleren! Dette var den sidste Glandsstraale fra min midlertidige Stilling, som kun tilflød mig derved, at jeg ikke som bestemt var naaet til strax at installere Kronprindsen som Stormester. Prindsen af Wales var nemlig bleven meget syg, saa syg, at man tvivlede paa hans Liv, hvorfor denne Fest maatte opsættes. Der kom dog bedre Efterretninger, men da var det forsilde at tilbagekalde Udsættelsen.

En af mine Samtidige, Student fra 1828 ligesom jeg, forhenværende Vicegouverneur i Vestindien og Præsident paa St. Thomas Louis Rothe døde paa denne Tid i Kjøbenhavn efter en lang Svalgelighedstilstand. Hans efterladte Hustru fødte Falbe og hendes Slægt vare nøie knyttede til det Kongelige Hus, og Kronprindsen ønskede derfor, at der skulde vises en fremtrædende Deltagelse ved hans Jordfæstelse. Jeg deltog derfor i denne d. 2den Decem-

ber paa den fraværende Konges og paa Regentens Vegne. Det var en sørgelig Maade, Rothes Bane afsluttedes, og den var dog begyndt saa glimrende. Født af ansete Forældre, vel udstyret af Naturen var han den første fra mit Studenteraar, der tog den latinske Embedsexamen med Laudabilis kun efter et Studium af 2½ Aar. Han blev Volontair paa Generalauditeurens Contoir og fik Tilladelse til at underkaste sig Auditeurexamen, hvilket dengang ansaas for en mageløs Lykke, snart blev han virkelig Auditeur og gik saa nogle Aar efter som Embedsmand til Vestindien efter først at have ægtet den skønneste Dame i Kjøbenhavn, ja vel i hele vort Land Clara Falbe. Rothe kom imidlertid ind paa Speculationer, købte Plantager; han formaaede ikke ret at drive dem eller havde ikke tilstrækkelig Capital dertil og derved fordærvedes hans Stilling, og Overanstrengelse bidrog vel ogsaa til at svække hans Helbred. Jeg skal dog efter Foranledning tilføie, at Mange vare af den Mening, at Søsteren Ida Treпка i det Mindste var ligesaa smuk som Clara Falbe.²⁸

Den 7de December kom Kongen og Prinds Valdemar til Athen, og det var vel først der, at Kongen modtog Efterretningerne fra England. Som anført kom der senere hen i Maaneden bedre Efterretninger, og stor Ros faldt paa Prindsessen af Wales for hendes trofaste Hjælp og kjærlige Omhyggelighed for den stakkels syge Ægtemand, der nu pludselig blev populair i England, hvilket han forinden langtfra havde været, og hvilket han ogsaa senere igjen har forspildt.

Den sidste Del af Aaret gik i alle Henseender roligt hen. Kronprindsen havde ogsaa Glæde af sine Regentpligter, og jeg havde ogsaa Glæde af at gaa ham tilhaande. Jeg levede mig mere og mere ind ved det unge Hof. Kronprindsessen er jo ligesom Faderen Godheden selv, er aandslivlig, men har jo tilvisse ogsaa lidt uroligt efter Faderen. Den lille Prinds Christian begyndte nu i Vinterens Løb at gjøre sine første Skridt og kom ogsaa om Middagen op og viste de Tilstedeværende disse. Ofte saa Kronprindsen Nogle hos sig baade Ministre og Andre og paatog sig derved en stor Depense, for hvilken han ikke har nogen Renumeration, saavidt jeg ved.

Henimod Aarets Udgang kom min Svoger Waldemar Hoskiær tilbage fra sin lange Reise til Japan, China og Ægypten i de

Tietgenske Telegraphanledninger, men maatte snart reise igjen til Ægypten, Grækenland og Constantinopel. Han fik Concession til Telegraph fra Ægypten til Grækenland og Constantinopel, hvilken paa Grund af concurrerende Rettigheder dog ikke blev benyttet, derimod fik han en Cocession Constantinopel-Odessa, som en nær Fremtid vil bringe for Dagens Lys.

[399] Jeg kommer nu til Aaret 1872, i mange Henseender et af de interessanteste i mit Liv. Nytaarsdagen begyndte med, at Kronprindsen som Landets Regent gav Cour paa Christiansborg, ligesom han ogsaa derefter gav Taffel for det sædvanlige Selskab: Kongehuset, Hoffet, Ministrene, den første Rangklasse, Storkors af Dannebrog, Rigsdagens Formænd.

Den 4de Januar havde jeg den Ære som den øverste fungerende i Frimurerlogen at indsætte Kronprindsen som Stormester. Det var en lang og anstrengende Ceremoni. Hans Kongelige Høihed gennemgik sin Del af Ceremoniellet med Sikkerhed og Smag og holdt en fri Tiltale til Logens Medlemmer, der vandt almindelig Aerkjendelse. De nærmere Ordninger med Hensyn til Kronprindsens Tiltrædelse optog en Del af denne Maaned. Den 8de holdt Regenten Statsraad, hvor flere Love afgjordes, hvilke havde fundet Behandling i Rigsdagen. Samme Dag optog Tingene deres ved Julen afbrudte Møder. Da Fregatten Tordenskiold den 21de var kommen tilbage fra sit Tog til Japan og China, gav Tietgen den 31te et Selskab for Skibets Chef, Capitain Lund og øvrige Officerer, i hvilket jeg havde den Ære at deltage.

Nogle Dage forinden var Øienlægen Professor Melchior død. Han var min Collega i Blindeinstitutets Bestyrelse, og jeg ledsagede ham derfor, da han d. 2den Februar stedtes til Hvile. Han var Student med mig og havde altid været mig bekjendt som en meget hæderlig Mand. En Tid lang var han vor første Øienlæge, og han havde store Fortjenester af det nye Blindeinstituts Opretelse.

Den 6te Februar modtog jeg et meget hjærteligt Brev fra min høie Herre, dengang Gjæst hos sin Søn Kong Georg i Athen skrevet den 26de Januar. Jeg afskriver her en Del af dette Brev, da det giver i mange Henseender et interessant Billede af min ædle Konge og af Forholdene i Athen denne Vinter.

Athen 26de Januar 1872.

„Kjære Trap!

Det har glædet mig at modtage Deres Skrivelse af 19de December f. A. med saa mange gode Ønsker i Anledning af Aarsskiftet for mig og mine, som jeg takker Dem hjærteligt for og gjengjælder oprigtigt for Dem og Deres. At tilbringe Nytaaret saa langt fra Hjemmet forekom mig ganske sært, og nægter jeg ikke, at mine Ønsker og Tanker den Dag især vare i Hjemmet, og stor var min Glæde derfra at modtage saa mange Beviser paa hjærtelig Deltagelse. Bekymringerne for min stakkels Svigersøn i Slutningen af det afvigte Aar var naturligvis ubeskrivelig, men Gud være lovet, at han vendte Alt til det Bedste, og Prindsen nu atter befinder sig saa godt, at han kører dagligen ud. Min kjære Datter Alexandra skriver os de lykkeligste Breve, gjennemtrængt af Taknemmelighed mod Vor Herre for at have bevaret hende den elskede Ægte-mage, og til vor Glæde synes hendes Helbred ikke at være svækket efter de aandelige og legemlige Anstrengelser, som hendes Pleie udfordrede; at hun atter ved denne Leilighed har vundet saa mange Hjærter i hendes Fædreland og kjære Fødeland maa sikkert glæde hende; jeg som hendes Fader er stolt over en saadan Datter, ligesom jeg er det over alle mine prægtige Børn, der i Sandhed kun gjøre mig Glæde og Ære baade hjemme og ude, en Lykke som jeg sandelig ikke noksom kan takke Gud for.“ „Vi have det her Alle meget godt og ere især i dette Øieblik glade over Dronning Olgas lykkelige og lette Nedkomst med den tredie Søn og fjerde Barn. Aftenen før Nedkomsten befandt hun sig endnu saa vel, at hun skjænkede The for os, sov ganske godt til Kl. 3, og Kl. 8 var den unge Græker født, som den Engelske Bonne paastod var saa stor som et 2 Maaneder gammelt Barn. Et Par Timer efter Fødselen blev den Lille foreløbig døbt af Metropoliten ved Moderens Seng, vi overværede Alle den hellige Handling, som var meget opløftende; den Lille modtog Navnet Nicolas, som er her blandt Grækerne et meget anset Navn. Den almindelige Deltagelse ved denne glædelige Begivenhed er meget stor, thi det unge Par er Gud ske Lov meget populært. Min stakkels Søn Kongen har desuagtet mange Bryderier med Deputeretkammeret,

som styrter det ene Ministerium efter det andet; man haaber imidlertid, at det nuværende, Bulgariis, vil holde sig længere, fordi det tæller Medlemmer saavel af Bulgariis som af Commanduros Partier. Climadet er det behageligste her, thi Vinter kjender man ikke til, og som oftest er det fuldstændig Sommerveir, Oldtidsminderne ere saa mange og skjønne som vistnok intet Sted, og besøge vi især det deilige Akropolis meget ofte. Af Omegnen kjende vi kun den nærmeste om Athen, fordi Dronning Olga ikke godt kunde tage saa langt bort; desuden advares jeg dagligen for ikke at ride for langt bort, da man ikke er sikker for Røverne, uagtet Regjeringen gjør sig al mulig Umage for at undertrykke dette Uvæsen; men det siges, at saasnart de have sprængt og taget en Bande, saa kommer der nye ind over den tyrkiske Grændse.“ ... „De forskjellige Dødsfald i Hjemmet i den seneste Tid have gjort mig særdeles ondt, desværre modtage vi næsten med hver Post Underretning om En eller Andens dødelige Afgang, saaledes igaar ogsaa om den brave Ritmester Gyllichs. Stakkels Blüchers Død gjorde mig ogsaa ondt, ogsaa Fensmarks. De tænker strax paa Civillistens Fordel! Jeg frygter for, De vanskelig vil kunne læse mine Krage-tæer, maaske Brillerne dog kunne hjælpe lidt til. Hils Deres Familie fra mig samt Alle, der spørge til mig, især gamle Irminger, Dahl, Holten og øvrige Adjutanter, Struckmann, stakkels Moltke. Grev Holstein og øvrige Ministre beder jeg ligeledes at hilse. Til Oxholm skriver jeg.

Deres meget hengivne
Christian R.

Kronprindsen havde yttret Ønsket om at gjøre sig bekjendt med de kjøbenhavnske Skoler, og jeg ledsagede ham den 15de Februar omkring i flere af disse. Det var ikke anmeldt i Forveien, kun Skoleinspecteuren Prof. Holbech var underrettet et Par Timer forinden, og vi kom gaaende derhen. Hans Kongelige Høihed var meget tilfreds med det Præsterede, navnlig i de forenede Kirkeskoler paa Nørregade.

Der trak nu et Uveir op paa den politiske Horizont. Fengers Lov om en Indkomstskat som overordentlig Skat for Finansaarene 1872-74 nægtedes Overgang til anden Behandling i Folkethinget

med 47 Stemmer mod 45, og Fenger vilde derefter ikke blive i Ministeriet og indgav Demission d. 24de Februar.¹ Man nævnte strax Klein som en Mand, der vilde kunne indtræde om end i en anden Portefeuille; Bankdirecteur Linnemann blev ogsaa nævnt som Mulighed, men man tvivlede dog om, at han vilde, han holdt ikke af at tale, var ikke sprogkyndig.

Jeg havde skrevet til Hans Majestæt om Forholdsregler med Hensyn til Civilliste-Budgettet for det kommende Aar, men Hans Majestæt havde været af den Mening, at det kunde gaa efter det ældre Budget. Kongen af Grækenland havde nu imidlertid, formodentlig i den Tro, at jeg vilde komme til Rom, skrevet til Kronprindsen, at han muligvis havde nogle Hverv, han vilde anmode mig om at udføre der. Jeg foreslog nu, at jeg reiste med Budgetforslaget til Kongen, og da med det samme udførte de nævnte Hverv. Den 29de Februar fik Kronprindsen Telegram fra Kongen, hvorefter jeg skulde møde i Rom den 18de Marts. Dette var mig meget bekvemt, thi jeg kunde da være 5 Dage i Rom og endda være tilbage med mit Budget den 31te Marts, selv om Kong Georgs Hverv skulde medføre et Ophold af en à 2 Dage paa Veien hjem. Jeg havde ikke modtaget noget Budskab om Reise saa glædeligt for mig, siden jeg i Kong Christian den Ottendes første Dage fik Ordre til at tage med paa hans Eriksgata. Jeg havde set la Rome tartare, som Fru Staël Holstein havde kaldet Moskow, jeg skulde nu se, hvad bedre var, la Rome romaine.

I de sidste Dage af Februar kom Efterretningen om, at Digteren Conferentsraad Hauch var død i Rom. Den 5te jordfæstedes han paa den protestantiske Kirkegaard. Da jeg omtrent 14 Dage senere kjørte ud for at se St. Pauls Kirken, saa jeg vor ædle Digters Hvileplads tæt ved Cestius's Pyramide.

Den 10de Marts Morgen tiltraadte jeg min Reise, ledsaget af min Søn Fritz, nu Medeier af Firmaet Hoffensberg & Trap. Jeg gik over Land, traf i Diligencen Landstingsmand Mourier-Petersen, senere da han forlod mig den patineuse Kammerherre Oppen-Schilden, kom om Aftenen til Hamborg. Næste Dag til Leipzig, paa Veien traf jeg en interessant Personlighed, en Hofgeistlig fra Mecklenborg, der var en meget dannet Mand, og som naturligt var efter hans Stilling meget misfornøiet med Bismarck. Senere

kom en ung Sachser, meget talende, Nytydsker af det reneste Vand, helst fri for Krigen[?], som han udtalte i sit lille Land, hvilket allarmede den Hofgeistlige i høieste Grad; jeg besaa Domkirken i Magdeborg under et kort Ophold, man gjør i denne By. Næste Morgen gik jeg uden mine 2 Ledsagere fra Gaarsdagen over den østlige bayerske Bane til München. Vi havde i Førstningen de bøhmiske Bjerge til Venstre, senere kom vi paa Høisletten og saa mod Aften Regensburg og Kong Ludvigs Valhalla (i græsk Stil saa vidt jeg kunde se) herligt beliggende paa en Terrasse af Bjergene, der hæve sig hen mod Bøhmen med den anselige Donau i Mellemgrunden.²

[400] Længe dvælede jeg ved denne anselige Situation, medens Solen efterhaanden sænkede sig mod Vest og kastede sine Straaler derpaa. Om Aftenen kom jeg til München og tog ind i Hotel „Des quatres Nations“. Min Medreisende fra 1865, Cand. juris Christian Møller, nu Auditeur, der dengang havde taget Ophold i München for at studere den militaire Rettergang, havde lagt et Brev i Hotellet, hvorved han underrettede mig om sin Nærværelse i Bayerns Hovedstad og bad mig give sig Leilighed til at besøge mig. Han havde set af Bladene, at jeg skulde reise til Rom, og han havde raisonneret, at jeg vilde reise den nærmeste Vei – derpaa kunde han forøvrigt ikke være sikker – hvilken gik over München, og at jeg vilde tage ind i det bedste Hotel – sikkert raisonneret i hvert Fald. Jeg sendte da Bud til ham; han var alt i Seng, men præsenterede sig dog, og vi foretog i det herlige Fuldmaaneveir endnu i den sene Aften en Spadseretur til nogle af Münchens monumentale Pladser, der jo fandt en herlig Belysning i Maanens Straaler i Modsætning til de stærke Skygger. Om Morgen Kl. 7 næste Dag i klart Frostveir med Rimdække til alle Sider – i München kan det være koldt i Marts Maaned – begyndte Møller og jeg vor Vandring i Kong Ludvigs By; vi saa de 3 Kirker byggede af ham i Rundbue (Basilica), Spidsbue og Renaissancetil, vi saa hans Pinakothek og Glyptothek, hans Loggia med den baierske Fyrst Wredes Statue – jeg maa tilstaa, at jeg ikke er kommen videre i Historien om Wrede, end at han blev slagen ved Hanau 1813 efter Slaget ved Leipzig – de talrige Væg-Malerier i Slottets Buegange. Vi besøgte ogsaa Todtenacker med de mange Monu-

menter og med sit Capel for nylig Afdøde. Man skulde egentlig besøge München efter Rom, man vilde da kunne foretage en Repetition i forkortet Compendium, selv i de mange Minde Indskrifter paa Husene og andetsteds vilde man finde en Efterligning fra en senere Tid af Roms historiske Indskrifter fra Oldtiden; men enten man nu ser München som en Forsmag paa Rom eller som en Eftersmag af samme, i høj Grad interessant er dog denne By, og en varm Kjærlighed til Kunst og Oldtid vil den altid bære til Skue ved Mindet om Kong Ludvig, vor Thorvaldsens Ven. Om Aftenen vare vi i Operaen og saa Profeten.³ Balletpersonalet udførte Skøitertiet meget godt, og man fik Indtrykket af, at Fru Young, tidligere vor Jomfru Grahn, fylder sin Plads godt som Bestyrerinde af Balletten i München.⁴ Jeg fik næste Dag et Blik af vor Landsmandinde paa en Jernbanestation ved München. Jeg talte Dansk til min Søn paa Perronen og pludselig vendte der sig en Dame om, og jeg gjenkjendte Jomfru Grahns langstrakte Ansigt, noget forandret med Aarene. Toget skulde med det samme gaa, saa jeg maatte lade det bero ved en Hilsen. Hun nyder et godt Navn i München og skal være meget for sin Mand, der som bekjendt var første Tenor ved Operaen – en Broder til Maleren Professor Young, som stod i nøie Forbindelse med Frederik den Syvendes Hof – men kom ynkelig til Skade ved at falde gennem en Luge i Theatret, hvorved han læderede sin Rygrad. Næste Morgen gik vi videre, passerede den sydlige Del af Høisletten, kom ind mellem Høibayern og derefter det nordlige Tyrols Bjerger bestandig følgende Inn Floden, saa det anselige Innsbruck med sin Domkirke, kørte derefter langs med en af Inn Flodens Tilløb. Her i den snevre Dal begyndte man at mærke Foraaret, som i Høibaieren endnu stod langt tilbage. Vi passerede Brenner hen paa Eftermiddagen og vare der omgivne af Sne, Is og steile Klipper. En Kone var med, som med Længsel ventedes paa den anden Side af Bjerget, og da vi kom til en lille Station der, blev der raabt til hende, at det var tidsnok endnu. Det hører til vor Tids Fremskridt, at man kan vente sin Hjælp fra den modsatte Side af Alperne, naar Øieblikket er saa presserende, som det her aabenbart var. Vi overnattede i Brixen i det gamle Værtshus med de hvælvede Rum, hvor Goethe ogsaa havde boet, da han første Gang havde besøgt

Italien. Vi spiste i det almindelige Gjæsteværelse om Aftenen, hvor de brave Borgere fra Brixen spillede deres Tarok, røg deres Pibe og drak deres Vin; thi her vare vi nu igjen i Vinenes Land. Vi drak ogsaa Landvin, noget mørk af Farve og haard af Smag. Næste Morgen atter videre Syd paa langs Etsch eller Adige, snart ophørte Sproget at være Tydsk og jeg erindrer, hvorledes jeg fik Svaret, da jeg tiltalte en Mand paa Perronen paa Tydsk: „Non capisco, uno Italiano“ med en skarp og velklingende Betoning. Vi passerede Bozen, Trento, Roveredo, Ala. Alperne strakte sig med anseligere Udløbere ned mod Verona, der ligefrem ligger ved deres Fod paa begge Sider af Adige. Her traf vi Foraaret i en Udvikling, der rigelig er 5 til 6 Uger forud for, hvad den er der hjemme hos os. Den vilde Castanie var saaledes til Exempel netop udsprungen – den 15de Marts – hvilket ikke sædvanligvis sker hos os før i Slutningen af April. Vi havde truffet paa Veien en vakker ung Schweitzer, og med ham kjørte vi nu Byen rundt, besaa først della Scalaernes storartede Monument med et Gitter af fortrinligt Jernarbeide, overalt med Familiens parlante Vaaben en Stige. Som bekjendt holdt denne Familie Regjeringens Tøiler i Verona i over 100 Aar fra 1262 til 1389. Derefter besøgte vi Arenaen, som støder op til Byens Hovedplads Piazza Bra. Det berømte Amphitheater blev bygget under Diocletian, men har endnu i det Væsentlige bevaret hele sit Omrids, skjønt Tiden jo har tæret paa dets Mures ydre Skal. Vi vare i den gamle Kirke St. Zenone i Basilica Stil med anselig Krypt, med gamle Skulpturer fra Kunstens Forfalds Tid i Italien og derfor netop interessante til Sammenligning med de Frembringelser af høi og ædel Kunst, som Italien i saa rig Maade frembyder, med den mærkelige gamle Kirkegaard med Graven, hvorover læses Indskriften „Pipini Italix regis, Magni Caroli imperatoris filii piissimi sepulcrum“. Vi vare sluttelig i Grev Giustis Hus med de skjønne Pinier og Cypresser, med Agaver og Cactus. I Gaden St. Sebastiano vises et lille Hus, nu et Værtshus, paa hvilket Capulettiernes Vaaben, en Hat, ses. Dette nævnes som Julies Hus. I endnu tarveligere Skikkelse fremtræder tomba de Giulietta. Om Romeo kunde man ikke vise noget Minde. Vi toge vor Middag paa Banegaarden, toge Afsked fra vor Schweitzer og dampede ved mørk Aften videre over

Vicenza, Padova, Rovigo, Ferrara til Bologna, hvor vi kom langt ind paa Natten og toge Logi i det elegante Hotel Brun, der var mig anbefalet af Etatsraad Worsaae fra Oldgrandskernes Møde 1871.

[401] Alt om Morgenen tidlig tog jeg ud med min Søn for at se Byens Mærkværdigheder. Den fremtræder strax med en bestemt Karakter: med sine Buegange og brede Gader, med sine Paladser og Kirker og med sine tvende skjæve Taarne. Tiden var ikke til at se alle Byens Mærkeligheder, da der kun var nogle Timer, forinden Hurtigtoget gik til Florenz. Jeg saa dog Kirkerne St. Petronio og St. Domenico samt den af 7 mindre Kirker underligt sammensatte St. Stefano. Jeg besøgte Universitetet og gjenfandt Navnene paa flere Danske, der havde studeret ved samme; Museet for Oldsager med mange interessante Sager og navnlig en Samling af ældre Meubler, der vistnok er den betydeligste, der haves; Academiet for de skønne Kunster med den udmærkede Malerisamling, hvis berømteste Stykke er den hellige Cecilie af Raphael; Palazzo della Mercanzia eller Handelstribunalet, en gothisk Bygning restaureret 1439 af Bolognas dengang mægtige Familie Bentivogli. Man træffer der Navnene paa alle de Retskyn-dige, som havde indtaget Stillingen som Dommere i Tribunalet fra 1441 til 1800 malede paa Væggene. Som Møller alt havde sagt mig i München, fandt jeg ogsaa der Navnet Trap. Denne min italienske Navnefætter har formodentlig tilhørt en oprindelig tysk Familie ligesom jeg, og ligesom andre Navnefættene, jeg har truffet i ansete Stillinger, (formodentlig fra Visby) i Finland. I det vestlige Tyrol har jeg truffet dette Navn bevaret endnu for en gammel Klippeborg og i den nassauske Statshaandbog har jeg truffet det for en Familie med „von“. Vi besøgte derefter den høit beliggende Have la Montagnola, hvorfra en herlig Udsigt over Bologna og den omliggende hen mod Apenninerne beliggende Egn, toge derefter en Frokost i Hotel Brun og fore videre med Jernbanen til Florenz først langs med den lille Flod Reno, derefter gjennem Apenninerne til Pistoja, hvorfra man passerer den frugtbare toscanske Slette. De røde Blomster af Mandeltræerne viste sig overalt, hvorhen man kastede Øiet, i Apenninerne fremtraadte de immergrønne Skove fornemlig mod Stenestens mørke Løv; endnu

vare de øvrige Skovtræer ikke komne til Udspring. Kl. 6 kom vi til Florenz og tog Bopæl hos vor Landsmand Maestro Rodolpho egentlig Hr. Rudolph Meyer tidligere Sanger, nu efter at have mistet sin Stemme ved en Sygdom og efter at have giftet sig med en Italienerinde Vært i det lille Hotel Via della Scala, en af de nyere Gader i Florenz. Jeg traf her flere Danske, navnlig Digteren Hr. Bergsøe, som jeg kjendte forinden, og hans vakkre Hustru, en Datter af min gamle Collega hos Kongerne Frederik VII og Christian IX Kammerherre Commandeur Peter Schmidth. Vi fik vor Middag, talte med Gjæsterne, som vare samlede i Salonen, og spadserede derefter med Bergsøe i Maaneskinnet omkring langs Arnoen og de større Bygningsgrupper i dens Nærhed. Den næste Morgen gjorde vi en orienterende Spadseretour omkring i det Indre af Florenz over den nærliggende Piazza Santa Maria Novella, benævnet efter Kirken, som danner den ene Side af Samme, forbi Brunellescis skjønne Basilica (skjønt først begyndt 1425) St. Lorenzo over Piazza del Duomo, der omgiver den berømte af sort og hvidt Marmor opførte mægtig høie Domkirke, med Brunellescis storartede Kupel og Giottos Klokketaarn (Campanile) „et deiligt Værk af en sjelden kunstnerisk Harmoni i den ædle Articulation og den rige Marmorudsmykning“ og ligeledes omgiver Baptisteriet med de berømte Døre (navnlig den sydlige). Domkirken er som bekjendt endnu uden Facadedecoration saa meget mere bekjendt her hos os, da en af vore Landsmænd Hr. [Vilhelm] Petersen i den aabnede Concurrence til en saadan Decoration vandt Prisen.⁵ Vi gik tværs over Corsoen til Piazza della Signoria og saa Loggia di Lanzi (saakaldet efter Landsknægtene som her havde deres Kvarter, opfyldt af Sculpturer, saaledes Perseus med Medusahovedet i Bronze af Benvenuto Cellini), Palazzo Vecchio med sit høie Taarn og Palazzo Uguzzioni, passerede mellem Paladserne Degli Uffici med de store Samlinger, gik over Ponte Vecchio med sine kostbare Juvelerboutikker og passerede Piazza Pitti med Palazzo Pitti, hvilket og andre Paladser vi erindres om ved vor Bankbygning⁶, gik tilbage over Arno ad Ponte St. Trinita, fulgte Quaie Lung Arno med de store Hoteller og var da igjen ved vor lille Pension paa Via della Scala. Med Bergsøes gjorde vi nu en Kjøretour til den udenfor Florenz beliggende interessante

gamle (12te Aarh.) Kirke St. Miniato med det dobbelte Chor eller med en mod Kirken aaben Krypte, som man vil, med herlige Kalkmalerier og decorative Prydelser. Kirken er yndigt beliggende paa en Høi omgivet af en Kirkegaard med kostbare og talrige Monumenter (t. Ex. af Rossellini). Udsigten ind imod Florenz er storartet, Domens Kuppel hæver sig over hele den øvrige Omgivelse. Den rige italienske Natur var oplivet af en herlig Foraarssol, Piniernes og de talrige Hængepiles nyudsprungne Grene viftede for en let Vind, Droslerne og talrige andre Fugle oplivede ved deres Sang; min Veileder Bergsøes Kundskab og varme Interesse for Alt, hvad der her bevægede sig i kraftig og fyldig Udvikling, var mig til stor Glæde og til rig Underretning. Det var i Sandhed en Morgen, som jeg stedse vil erindre mig, fornemmeligt blandt de mange interessante Minder fra min lille italienske Reise. Endnu havde vi Tid, forinden Mørket faldt paa, at gjøre et Besøg i Samlingerne i Ufficierne og indskrænkede os for denne Gang til de herlige Kunstværker i la Tribuna, saaledes af Sculpturerne, de berømte Kunstværker fra Oldtiden benævnedes den mediceiske Venus, den unge Apol, Sliberen, Bryderne, af Malerierne Raphaels la bella Fornarina (han har aabenbart havt en solid Smag)*, van Dycks Carl V, Corregio Johannes den Døbers Hoved, Peruginos Madonna med St. Johannes og St. Sebastian m. m. fl. Vi tilbragte Aftenen efter Dineren med Bergsøes og de øvrige Gjæster i Pensionen. Det var Bestemmelsen, at min Søn skulde blive i Florenz, medens jeg tog til Rom, og jeg reiste da uden Ledsagelse den næste Morgen. Nu gik da Veien atter gennem Apenninerne, Byerne ligge paa Klippetoppene og minde om Oldtidens og Middelalderens Kamp, man passerer Søen Trasimeno med temmelig flade Omgivelser, det høitbeliggende Perugia, Jernbanen følger Tiberens Løb. Langt borte øiner man St. Peters høie Kuppel. „Ich erfreue mich des Erfreuliches“ som Goethe siger, da jeg gennem Oldtids-

* Hos Rudolphos fortaltes, at Bergsøe havde kort forinden skjemtvis kaldet Hofbager Bruns smukke, men noget stærktbyggede Hustru (der var der paa en Reise samtidig med B.) la bella Fornarina. Dette havde den italienske Pige hørt og kunde ikke komme sig i lang Tid for den Latter, hun var falden i ved denne træffende Sammenligning. Det viser jo forøvrigt, hvad saa meget bekræfter, at det menige Folk i Italien kjender de store Kunstværker.

levninger og i afvejlende Grupperinger af disse nye Villaer, immergrønne Skovdrag og blomstrende Mandeltræer nærmede mig Rom. Fra Hoffet var sendt en Vogn til Jernbanegaarden, og snart var jeg i det Kongelige Logis paa Corsoen i Hotel de Rome: Kongen spiste hos Hertugen af Nassau, og jeg placerede mig derfor med nogle af de tilbageværende Cavalerer. Gesandten Baron Bille-Brahe og hans Frue og Datter, der ligeledes midlertidig boede i Hotellet, ved Table d'hôte, der var dækket i en rigt decoreret Sal. Om Aftenen kom den Kongelige Familie, og jeg havde Leilighed til at hilse paa dem alle: Kongen, Dronningen, Prindsesse Thyra og Prinds Valdemar; foruden dem bestod Selskabet af Hofdamen Frøken Oxholm, Staldmester Kammerherre Haxthausen, der fungerede som Hofmarskal, Adjutant Capitain Meldahl af Søetaten, opvartende Cavaler hos Dronningen Kammerherre Castenschiold, Prinds Valdemars Lærer Candidat Jansen og Prindsens unge Ven Christian Castenskjold, Kammerherrens ældste Søn. Utaalmodig var jeg efter at se Noget af Rom. Det var derfor knapt gryet af Dag den 19de Marts, da jeg begyndte at gjøre Uro i Hotellet og snart efter havde jeg en Vogn – det regnede nemlig – og kjørte tvert igjennem Byen ad Corsoen over Ponte S. Angelo forbi Fortet til St. Pietro. Jeg nød allerførst den storartede Plads foran Kirken med de tvende store Vandspring, Obelisquen og de pompeuse Colnader paa begge Sider. Indgangen sker gjennem en storartet Forhal, dernæst træder man [ind] i det tøndehvælvede Langskib, der danner den ene Gren af Korset, over hvilken hæver sig den store Kuppel, til hvilken Ideen først blev given af Bramante, men som blev udført af den vældige Michelangelo Buonarotti (1475–1564), i hvilken kan sættes Rundetaarn 4 Gange, medens Alteret under denne næsten naar Taarnets Høide. Det er i Sandhed stort og gribende at komme ind i denne Kirke; der er et Forhold i denne Storhed, som gjør, at man ikke mærker, hvorledes det man ser, vidt overtræffer endog tilnærmelsesvis næsten Alt Andet, hvad man i kirkelig Bygningskunst har set. Høitidelig og opløftende er derhos tilvisse Peterskirken, om end ikke efter vort Begreb andagtsvækkende [402], i saa Henseende staar Strassburger Münster over den. Der var Morgenmesse ved et af Kirkens Altre, da jeg traadte ind, og herligt rungede de dybe Toner under de mægtige

Buer. Jeg kunde kun opholde mig et Par Timer i denne Herlighed, denne fortryllende Samling af Kunstens herligste Værker. Jeg vilde nu forsøge, om jeg kunde min Geographi, og gik derfor paa egen Haand uden Kort ned fra Kirken for at gaa til Capitol og Colossæum. Det lykkedes, over St. Angelo Broen fandt jeg jo let igjen. Jeg vidste, at jeg skulde Noget tilhøre, og det varede ikke længe, saa havde jeg saa uendelig meget samlet omkring mig. Jeg maatte dog først op ad den herlige Trappe paa Capitolet og lade Forum og Colossæum ligge. Jeg saa der de 3 af Michelangelo saa skjønt grupperede Paladser, Castor og Pollux Statue med Heste, den saakaldte Marius Trophæer, Cæsar og Augustus Statur, i Midten af Pladsen Marc Aurels Equesterstatue af Bronce. Jeg gik derpaa ned paa Forum, saa Septimius Severus's, Titus's og Constantins Buer, de tre store Colonner og de rundt omkring liggende Kirker samt til Høire Palatinerbjerget. Jeg gik lige frem og kom til Colossæum eller det Flaviske Amphitheater, opført efter Befaling af Keiser Flavius Vespasian; i det Ydre sammensat af 3 Rækker af Arkader, den første af doriske, den anden jonisk, den tredie corinthisk, det har en oval Form. 100,000 Tilskuere kunde finde Plads her. Herfra gik jeg videre til den prægtige Laterankirke temmelig frit beliggende, opført med 5 Skibe i Basilicatil, til den hellige Trappe med 28 Trin af Marmor, ad hvilken Frelseren efter Sagnet skal have gaaet op til Pilatus, til hvis Palais de hørte. Jeg søgte derefter igjen ind ad Byen til og kom da til den anselige treskibede Basilica Maria Maggiore. Nu var jeg træt og tog mig en fiacre og kørte hjem. Efter en styrkende Frokost og en kort Hvil tiltraadte jeg atter mine Fodvandring; disse gjaldt dengang den spanske Trappe for at se de udstafferede Modeller og Monte Pincio, over hvis skønne Udsigt og herlige Planteformer – endog Palmer fandtes der – jeg havde megen Glæde. Jeg besøgte endnu 3 Kirker St. Agostino, en Renaissancekirke med 3 Skibe, bekjendt for Gagliardis's smukke Fresker, St. Luigi dei Franchesi med Fresker af Caravaggio og Dominichins Skulpturer og Pantheon, hin interessante Rundbygning, der gaar tilbage til de romerske Keiseres Tid. Dens runde Form indvendig lader den ofte kaldes la rotunda; den modtager kun Lys fra en Aabning i Midten af Kuppelen. Her findes flere berømte Kunst-

neres Hvilested, saaledes Raphaels (i 3die Capel til Venstre ved Foden af en Statue kaldet Madonna del Sasso, af Lorenzetti) Giovanni da Undie, Perino del Vaga, Bald. Peruzzi, Annibal Carazzi m. fl. Jeg spiste om Middagen ved Taffelet og havde den Ære at sidde hos Hendes Majestæt Dronningen, der gjerne vilde høre mine Meddelelser fra Danmark. Aftenen tilbragte jeg hos Prinds Valdemars Lærer Jansen, der var en vel instrueret Mand, som havde profiteret af sit Ophold i Grækenland og gjort gode Forstudier til Rom, vi aftalte nogle Vandringer sammen for de følgende Dage.

Den 20de tidlig om Morgenen foretog jeg mig en Vandring til det franske Academi beliggende op mod Monte Pincio, gik derefter ind i Haven og nød igjen Udsigten over Rom hen mod Albaner og Sabiner Bjergene. Jeg gik over den anselige Piazza del Popolo, der støder op til Porta del Popolo, fulgte den derfra udgaaende Gade Ripetta til Kirken St. Georolamo degli Schiavoni (med smukke Malerier af en nyere Maler Pietro Gagliardi) og den ligeoverfor ud mod Tiberen liggende Porta Ripetta og fulgte derefter Veien ad de Tiberen nærmestliggende Gader til Broen ved St. Angelo og derfra til St. Peter. Jeg kom atter til Messetid og kunde i god Ro og Mag se mig om i de skjønne Rum, besaa St. Peters Grav under Alteret, Pavernes mægtige Mausoleer, blandt hvilke Thorvaldsens over Pius VII er et af de mindre, læste Indskriften Tu es Petrus etc. høit oppe i Rundingen. Jeg maatte dog begrænde min Tid, thi jeg var tilligemed de andre Herrer tilsagt til at ledsage Kongen og Dronningen til Paven Kl. 11^{1/2}. Den lille Etatsraad Bravo, dengang dansk Generalconsul i Rom, havde ført den nærmere Forhandling om Besøget hos Paven, da Gesandten efter den fjendtlige Stilling imellem de to Hoffer i Rom ikke som Accrediteret hos Kongehoffet havde nogen Position til Hans Hellighed. Vi kjørte da til Vaticanet og kom op ad en stor Trappe, ved hvis Fod var en Vagt i moderne Uniform, kom ind i et Forgemak, hvor der var en anden Vagt af Hellebardere i middelalderlig Uniform; derefter kom vi ind i et Værelse, hvor Tjenerskabet var opstillet i Costumer fra Ludvig den 14des Tid, derefter igjen passeredes et Gemak med geistlige og verdslige Herrer henhørende til Omgivelserne og endelig førte en Kammerherre Kongen med Følge ind

(vi vare alle civilt klædte) i et mindre Gemak, hvor Paven [Pius IX] kom Kongen og Dronningen imøde og førte dem samt Valdemar og Thyra ind i sit eget Værelse. Det var en smuk gammel Mand af Middelhøide, med mørke venlige Øine, han havde en hvid Hue paa Hovedet, var iført en hvid lang Klædning med et Kors om Halsen, røde Sko. Det varede temmelig længe, at den Kongelige Familie blev hos Hans Hellighed, derpaa kom de alle ud i Forværelset, og Kongen præsenterede os Alle for Paven. Denne holdt en lille Tale til os paa Fransk, fornemlig sigtende til Tidens Trængsler og indeholdende Ønsker for Danmark. Han vilde aabenbart ikke give Cour til hver Enkelt. Dette staaer maa-ske i Forbindelse med, hvad Kongen sagde, at Paven, da de vare i det indre Gemak, egentlig aldrig svarede paa det, der blev sagt til ham, men derimod gav en Bemærkning igjen af almindelig Natur. Enten han maaske ikke hørte godt eller helst vilde udsige sine egne forud tænkte Sætninger paa Fransk.

Kongen, Dronningen, Prindsessen og Prindsen samt vi Ledsagende gik derpaa op ad en Trappe til Cardinal Antonelli, Hans Helligheds Førsteminister, hvilket jeg fandt højst mærkværdigt, men det blev sagt, at det havde andre Potentater gjort. Jeg hørte dog ikke Andre nævne udtrykkelig end Dronningen af Würtemberg. Antonelli var en fin Mand af intelligent, men noget listigt Udseende. Han talte med os Alle. Efter dette interessante Besøg fik jeg endnu Tid til med Capitain Meldahl og Candidat Jansen at se den storartede Jesuiterkirke, som nævnes blandt Vignolas Mesterværker, gjøre et Besøg i Malerisamlingen i Palazzo Rospiellosis Casino, hvor blandt mange andre fortrinlige Malerier findes Guido Renis tvende Frescobilleder af Aurora og Phoebus; vi vare dernæst i Capitolets Antiksamling og saa blandt meget andet den berømte Capitolinske Venus og det ikke mindre berømte Kunststykke den døende Fægter. Vi gik derpaa over Forum hjem. Taffelet var meget sent, og Aftenen blev anvendt til en Spadsere-tour nedad Corsoen til Piazza di Colonna paa den ene Side og til Piazza del Popolo og de Spagna paa den anden. Der er et rørigt Liv paa Corsoen om Aftenen, men det har ganske Charakteren af en almindelig stor Stads, og man skal langt ud i Udkanten af Byen, navnlig paa den modsatte Side af Tiberen eller ind i de

meget smalle Gader, for at finde noget specielt Romersk, og i disse sidste var det, efter hvad der fortaltes, dengang ikke saa ganske sikkert ved Aftenstide. Den 21de om Morgenens var jeg i Vaticanets Samlinger, først i de saakaldte Loggiaer: i den 3die Etage af den af Bramante paabegyndte Del af Vaticanet. Det var her, at Rafael har ladet sine Elever Guilio Romano, Giovanni da Udine, Federigo Penni, Pellegrino da Modena, Refaellino del Colle, P. del Vaga m. fl. under sit Tilsyn og Dessiner paa Hvælvingerne male en Række Scener af det gamle Testamente og et Par af det nye (Rafaels Bibel). Jeg besøgte derefter de 3 Værelser paa Italiensk „Stanzer“ og den store Sal, hvor Vægge og Hvælvinger ere dækkede af Rafaels Malerier (Rafaels Stanzer); her maa især mærkes det berømte Billede i den første Sal „la disputa“ og ligeoverfor „den atheniensiske Skole“ og i den store Sal „Constantin Slaget“. Jeg fik endnu Tid til at komme gennem Malerisamlingen for der at se Rafaels saa berømte Billede „Transfigurationen paa Tabor“. Derefter gik [403] endnu Vandringen til det sextinske Capel med Michelangelos berømte Loftsmalerier forestillende Verdens Skabelse, „i dette Kjæmpeværk“ som det med Rette kaldes, det mægtigste Mindesmærke, som Malerkunsten har efterladt sig; ikke mindre interessant og betydningsfuldt, men af ringere Omfang er Malerens Fremstilling af Dommedag malet 30 Aar senere paa Altvæggens – den har desværre lidt noget af Fugtighed. Ogsaa de 3 andre Vægge af dette mærkelige Capel ere dækkede af Malerier af ansete Kunstnere (L. Signorelli, S. Botticelli, C. Rosselli, P. Perugino og Ghirlandaio). Dermed var denne høist interessante, men ikke lidet anstrengende Vandring i Vaticanets Samlinger til Ende. Jeg var derefter til Referat med mit Civillistebudget og spadserede henimod Solnedgang ud ad Porto del Popolo og helt op omkring Villa Borghese, hvor Romernes Noblesse gjorde deres Eftermiddagspromenade i smukke Equipager med elegante For-spænd. Taflet faldt ogsaa denne Dag sent, og Aftenen tillod kun en lille Promenade op til den skønne Plads ved Porto del Popolo, hvor Maanens Skin brød sig i Fontainernes Vandstraaler og skjød sig ind mellem de viftende Pinier paa Monte Pincio, medens mørke Skygger faldt ud paa Pladsen fra Kirkerne St. Maria del Popolo og St. Maria del Monte.

Hans Hellighed havde ladet Kongen og Dronningen underrette om, at Han havde ladet alle Vaticanets Samlinger aabne samtidig for Deres Majestæter, hvis de vilde tage dem i Øiesyn. Vi blev derfor tilsagte til Ledsagelse næste Formiddag.

Det er en uendelig Masse af Sale og Gallerier, man har at gjen-nemvandre, naar man skal siges at have set Alt, hvad der er op-bevaret i dette uhyre Slot. Jeg gjensaa jo Peterskirken, det Sixtinske Capel, Loggiaerne og Stanzerne samt Billedgalleriet, men desuden saa vi Galleriet for Inscriptioner, det hellige Museum indeholdende Ting, der have været benyttede af de første Christne, Salen for gamle Malerier saasom af Margaritone Cimabue, Giotto, Masaccio, de 6 Saloner der nævnes efter Familien Borgia med Fresker og Malerier af berømte Mestre (Pinturichio, d'Udine, del Vaga), Museum Chiromanti med antique Sculpturer, Museum Pio-Clementinum, stiftet af Clemens den Trettende, Clemens den Fjortende og Pius den Sjette, iblandt hvis Kunstsager især er at mærke den berømte Torso fra Belvedere, den runde Vestibule, fra hvis Terrasse der er en herlig Udsigt over Rom og til Albaner og Sabiner Bjergene, hvilket har givet denne Del af Vaticanet Navn af Belvedere. Her ser man den udmærkede Statue af Apol kaldet Apollo de Belvedere, her er ogsaa Laocoons Gruppen. Man kommer derfra til Dyrenes Sal, blandt hvis Sculpturer i Særdeles-hed fremhæves en Løve, som opsluger en døende Hest, Hercules og den nemeiske Løve, Galleriet for Statuer, Salen for Byster, det saakaldte Maskecabinet, Musernes Sal, den runde Sal, Kors-salen, det egyptiske Museum, den egyptiske Sal, Biga Salen, den etruskiske Afdeling, Galleriet for geographiske Kort, Bibliotheket m. m. fl. Galleriet med Malerier henhører til Pavernes Historie (i denne findes ogsaa et Billede, som viser Gustav den Tredies Besøg hos Paven). Da Majestæterne vare midt under Vandrigen gennem Salene, blev det meldt, at Paven vilde paa sin Gang til Conclavet møde Dem. Det skulde se ud som tilfældigt, men det var vistnok en Slags Gjenvisit, Hans Hellighed ville gjøre, idet han ikke kunde komme til Deres Majestæter i Deres Bolig, da Han fingerede at være fangen i Vaticanet.⁷ Hans Hellighed mødte virkelig ogsaa jo Deres Majestæter i et af Gallerierne og under-holdt sig noget med Dem. Han havde et rødt Overtræk over sin

vide Dragt. Efter Hjemkomsten var jeg atter hos Kongen med mine Budgetsager. Før Middag tog jeg mig en Vogn, kørte tvert igjennem Byen gennem Ghettoen ud af Porto St. Paolo, forbi det lille Vestatempel („Rundtempel for Hercules Hector“ kalder Bergsøe det), den protestantiske Kirkegaard og Cestius Pyramiden til den store og anselige Basilica St. Paolo med 5 Skibe, Tverskib, utallige Søiler, Fresker og Mosaiker, for nogle Aar siden er Kirkens Restauration tilendebragt, efter at den for omtrent 50 Aar siden har været angrebet af Ildebrand, derfra kørte jeg atter gennem Porto St. Paolo igjennem Byens mere ubebyggede Del, gennem Porto San Pancrazio til Villa Doria med dens skønne Parkanlæg, fra hvilken storartet Udsigt over Rom og dens Omegn. Jeg kørte derefter til Forum Trajanum med Trajans Søilen og de udgravede Fragmenter af Søilen til Basilica Ulpia og passerede Fontainen del Trevi med storartede Sculpturer (Oceanos paa en Coquille trukken af 4 Havheste, understøttet af Trittoner) og med rige Vandstrømninger og Vandstraaler. Jeg fulgte ikke den gamle Skik at kaste en Mønt i Bassinet, hvorved man skal kunne sikkre sig atter at faa Rom at se; jeg synes, jeg er for gammel til at stille slige Forventninger til Skjæbnen, der alt havde vist sig saa gunstig mod mig ved denne Leilighed Om Middagen havde Kongen en Diner for Hertugen og Hertuginde af Nassau samt Prindsesse Marie af Dessau og Datter. Min sidste Dag i Rom kom nu. Jeg havde mine Budgetsager i Orden, og jeg skulde være med dem i Kjøbenhavn til den 1ste April, da Regnskabsaaret begyndte; jeg vilde ogsaa tage en anden Vei hjem end ud, og vi have hørt, at Møller fandt Veien over München var kortest; den anden maatte altsaa være længere. I Florenz havde jeg i hvert Fald noget, jeg vilde se endnu, Genua ønskede jeg ogsaa at faa et Blik paa og derfra at passere Tunnelen gennem Mont Cenis. Den 23de om Morgenen tog jeg da med Jansen hen til Samlingerne i Palazzo Sciarra med Malerier af Rafael, Fra Bartollomeo, Perugino, Guido Reni, Titian og fl. Rafaels Violinspiller er det Maleri, som har vunden størst Renomé i denne Samling. Vi besøgte derpaa Maria sopra Minerva, en af de faa Kirker i Spidsbuestil i Rom. Det er i det Hele taget mærkeligt, hvorlidet at Kirkernes Ydre gjør sig gjældende her; næsten Alt er sat paa den indre Decoration, og næ-

sten alle ere enten i Basilicatil eller i Renaissance. Mellemeuropas høie spidse Taarne og store Kirkefacader med spidsbuede Vinduer med tilstrækkelig Plads til at fæstne Øiet paa Kirkens hele Ydre findes saa at sige ikke i Rom, Bygningerne trænge i Almindelighed tæt ind paa Kirkerne, og Kupplerne træde i hvert Fald i Taarnenes Sted. Efter en Aftale var jeg derefter med Baron Bille-Brahe, Baronessen og deres Datter henne at se Udgravningerne paa Palatiner Bjerget. Senator Rosa, der forestaar dem, viste os selv om. De vare høist interessante. Jeg tror vel, at den fortræffelige Rosa, der er en Mand tilnærmelsesvis som vores gamle Thomsen, gjør sig Illusioner, naar han tror at have fundet alle de Steder, der omtales i Virgil og Livius, ja endog har ved Inscriptioner paa vist disse Steder; men Meget har han fundet, hvorom der ikke kan være Tvivl saaledes Basilicaen i Keiserborgen fra Diocletians Tid, en hel mindre Leilighed med dets Decorationer paa Væggene, hvilken man mener skal have været Tiberius Forældres Bolig, lange Corridorer med tøndehvælvet Dække og saadant meget mere; disse Udgravninger ville blive fortsatte, og man tør vente sig et interessant Værk derover fra Rosas Haand*. Vi kjørte derefter til Deputeretkammeret, hvor der var Møde; en magnifikt amphitheatrisk Rum, men jeg antager, at man kun hører slet; men det lod til, at man ikke brød sig saa meget derom, muligvis havde man den Resignation, at man ikke brød sig om at høre, da man jo saa let kunde læse det Sagte; maaske laa det heller ikke altid den Talende saa overmaade paa Hjerte at blive hørt, naar han blot var sikker paa, at hans Tale blev læst i Vælgerfolkets Kreds. Efter Taflet var jeg i det engelske Hotel ved Corsoen for at hilse paa Prindsen og Prindsessen af Wales ved deres Ankomst. Prindsen saa blegfed ud og gik ikke godt paa Grund af et Onde i det ene Ben. Prindsessen havde god Teint, men var mager. [404] Næste Dag tiltraadte jeg atter Tilbagereisen, lykkelig over at have set Rom, kom til Florenz i god Tid, traf min Søn meget vel og meget glad ved sit Ophold. Bergsøes var der endnu; de øvrige Gjæster havde vexlet med andre. Den næste Morgen var jeg atter i Sam-

* Nu har Professor J. L. Ussing skrevet en meget interessant Beretning om sit Besøg paa Palatinerbjerget i Skriftet „Fra en Reise“ (Kjøbenhavn 1873).

lingerne og gjorde navnlig et Studium af Billederne af den ældre florentinske Skole, jeg besøgte Kirkerne St. Annunciata, St. Croce (med den deilige Prædikestol af hvidt Marmor af Benedetto da Majano (1442–1498), Mindesmærker over Dante, Alfieri, Machiavel og Galilæi). Ved Middagstid gik vi videre til Pisa, besaa der Domkirken (paabegyndt 1063, Basilica med fladt Loft, 5 Skibe gjennemskaaret af et stort treskibet Tværhus, hvis Midtskib have halvrunde Afslutninger, medens der over Korset hæver sig en eliptisk Kuppel), Baptistieriet (Kuppelbygning af 90 Fod Tværmaal fra det 12te Aarh.), det skjæve Taarn og Campo Santo (med Mindesmærker for Maleren Pisano og Sangerinden Madame Cate-lani), derefter med Jernbane til Spezia, smukt beliggende ved en Bugt af Middelhavet. Her er en Flaadestation. Vi overnattede der og gik om Morgenen med Vogn over Sælperne med skjønne Nedblik til Havet og kom ved Aften under den herligste Belysning ud over den genuesiske Bugt til Sestri levante en yndigt beliggende lille Søstad; derfra med Jernbanen til Genua, hvor vi ankom i den sene Aften. Om Morgenen var jeg oppe at se den bekjendte skjønne Udsigt fra Taarnet paa Kirken St. Maria de Carignan, hvorfra hele Byen præsenterer sig omgivet paa den ene Side af Havet og Havnen med utallige Skibe, paa den anden af Fæstningsværkerne ind mod de amphitheatralsk sig hævende Alper. Jeg besaa derefter Domkirken og flere af de saa berømte Paladser. Vi toge derefter Vogn og kørte til Villa Pellavicini tilhørende Marquis Pellavicini beliggende en Milsvej fra Genua ad den livlige Vei langs Stranden forbi det høitliggende Fyrtaarn nær Havnen, hvorfra ogsaa en fortrinlig Udsigt. Haven er heldig beliggende med Udsigt mod Havet til den ene Side og med Bjergene til den anden; herlig Vegetation saavel af Træer som af Blomster, endog overraskende Overraskelser med Grotter, Springvand, af hvilke man bliver overgydet og saadant Andet, som er aldeles overflødig for det paa Naturskønheder og virkelig Havekunst saa rige Sted. Efter at have dineret gik vi videre med Jernbanen i den mørke Aften forbi Turin og passerede Mont Cenis omtrent Kl. 2 om Natten (Gjennemfarten tager 20 Minutter). Vi passerede derefter det bjergrige Savoien og kom noget før Middagstid til Genève. Der var saa stort Ophold, inden Jernbanen igjen skulde

betrædes, at min Søn og jeg kunde kjøre omkring i Byen og bese Partiet ved Søen, min Søn havde fra sit Ophold ved Academiet i Lausanne i Aarene 1869–70 havt Leilighed til at gjøre Bekjendtskab med Genève. Veien førte nu langs den skønne Sø, gjennem Ouchy ved Lausanne (der var dog saa megen Tid, at jeg kunde kaste et Blik ind til det skønne Hotel Rivage, hvor jeg i 1868 havde tilbragt saa behagelige Dage og kjøre op gjennem Lausanne, som baade min Søn og jeg gjerne gjensaa). Belysningen var herlig ved Aftentid over Søen og til Snebjergene, da vi ved Solnedgang passerede den østlige Del af Søen. Om Aftenen silde kom vi til Bern. Næste Dag gik Veien derfra til Frankfurt. Derefter den 30te til Hamburg, d. 31te til Kjøbenhavn. Den 1ste April traadte Budgettet for det nye Regnskabsaar i Kraft.

Efter min Hjemkomst fra den italienske Reise blev jeg strax hvirvlet ind i de kjøbenhavnske Vinterforlystelser, som alt mere og mere trækkes over i Foraaret. Kronprindsen gav Bal i Anledning af Kongens Fødselsdag. Dagen efter Diner hos Geheimeraad Grev Danneskjold, d. 10de Fest paa Skydebanen i Anledning af Fødselsdagen, d. 13de Diner hos Kronprindsen o. s. v.; men nu kom d. 19de April [Meddelelse om], at Prindsesse Thyra var bleven betænkelig syg i Mailand; den partielle Ministercrise i Anledning af Fengers Afgang som Finantsminister, efterat der var gaaet ham en Afstemning imod, (23de Marts, Conseilspræsidenten overtog midlertidig Portefeullen) var nu traadt i Forgrunden og bidrog ogsaa til at gjøre Forholdene uhyggelige. Hall, der altid havde en Udvei ved Haanden, havde nævnt Bankdirecteur Linnemann som Fengers Efterfølger; men Linnemann var glad ved sin Bankstilling og vilde ikke ind paa Politikens Glatis; ei heller tiltroede han sig selv parlamentarisk Dygtighed. Nu kom Situationen Klein frem. Krieger skulde da være Finantsminister, og Etatsraad Klein, dengang Formand i Sø- og Handelsretten, skulde være Justitsminister. Kronprindsen var ikke glad ved denne Udvei; han erindrede om Kleins Stilling til Heltzen og Moltzen⁸ – min unge Herre havde alt dengang større Evne til at huske end til at glemme –; Spørgsmaalet blev imidlertid udsat, til Kongen kom hjem. Den 3die Mai var det Kong Carls Fødselsdag, og i den Anledning var der Diner hos Kronprindsen paa Amalienborg. Jeg havde Plads ved den

forrige norske Statsminister Excellencen Due. Han fortalte mig i Anledning af, at vor Tale var falden paa Crusenstolpes Erindringer, at Prindsesse Albertine, Gustav den Tredies Søster, var hemmelig gift med en Greve Steenbock. Kongen, der ikke selv kunde blive Fader, vilde, at et af Albertines Børn skulde skydes ind som Dronningens; men da kom det Uheld, at Barnet ikke var ganske sundt – deraf Historien hos Krusenstolpe om Morianen – si credere fas est.⁹ Excellencen fortalte mig forøvrigt, at man i Sverrig antog Kong Carls Befindende alt andet end beroligende. Dagen efter var Socialist-Møde-Spørgsmaalet fremme i Statsraadet.¹⁰ Krieger fik Orlov som Justitsminister paa nogen Tid, Hall overtog Portefeullen; han var modigere end [Krieger], thi han tog Ansvar paa sig, medens Krieger bestandig holdt paa, at Politidirecteuren alene skulde handle paa eget Ansvar. Det var nu gaaet til det Bedre med Prindsessen, og Kongen havde derfor begivet sig hjem, hvor han kom d. 25de Mai tilligemed Prinds Valdemar, Dronningen og Prindsesse Thyra kom først d. 28de Juni, efter et længere Ophold i Genève, hvor Prindsessen havde faaet et Tilbagefald. Kronprindsen gav mig ved Afskeden sit Portrait i stor Photographi med Hans Egen Underskrift „Til Erindring om Vinteren 1872. Frederik.“ Jeg havde havt et meget behageligt Forhold til Hans Kongelige Høihed; han saa mig, saavidt jeg kunde skjønne gerne hos sig og modtog altid med Opmærksomhed mit Referat; jeg søgte bestandig at give ham en mildere Anskuelse om Personer og Forhold, end der hidtil var ham egen, og det forekom mig, at det lykkedes mig til en vis Grad. Kongen overtog nu Selv Regjeringen . . .¹¹

Den 3die Juni var det Kronprindsens Fødselsdag, til hvilken jeg en petite comité var indbudet til en Landtour til Fredensborg. Det var paa denne Tid, at Oprettelsen af den zoologiske Have kom paa Bane. Kongen havde alt for nogle Aar siden overdraget mig at se en saadan oprettet – jeg har vistnok før talt derom – [405] men jeg havde fraraadet det som altfor kostbart for Hans Majestæt, der ikke kunde give Impuls uden, at han ogsaa maatte være Deltager med Penge. Jeg talte dengang meget med Prof. Steenstrup derom, og saa stillede Sagen sig endnu mere truende, hvad Pengeengagementet angik; han vilde nemlig, at en zoologisk Have

i Kjøbenhavn fornemlig skulde repræsentere Norden, og at den skulde have saadanne Dyreformer, som Europas øvrige Instituter i denne Retning hidtil savnede; han vilde saaledes, at der i samme skulde findes Dyr henhørende til Hvalernes og Sælernes Klasse: til den Ende skulde man se at faa Søndermarken overladt og derhen indlede Saltvand fra Sundet. Ideen var tilvisse meget smuk; men jeg maatte desværre være tro mod mit prætereæ censeo, at det var for dyrt, jeg troede heller ikke, at Søndermarken, der alt i en Aarrække havde været en aaben Leir for Kjøbenhavns Indvaanere, kunde faas. Nu havde Kongen paa sin Rejse til Italien atter set den zoologiske Have i Hamborg og havde faaet ny Lyst til at give Kjøbenhavnerne en lignende. Denne Gang havde han henvendt sig til Overkammerherre Oxholm, og denne vilde nu kun gjøre Forsøget, hvis jeg vilde være med. Jeg gav efter (Kongen var nu da ogsaa bedre stillet i pecuniær Henseende), og nu gik Sagen frem. Vi begyndte med Tanken at faa Brygger Jacobsen ind i vort Consortium, Slotsgartner Rothe var ogsaa af Partiet; vi holdt Møder for at overveie, hvad der var at gjøre; jeg kom snart til den Overbevisning, at man maatte udvide den ældre zoologiske Have, hvortil man i hvert Fald kunde sandsynligvis naa at faa den saakaldte brune Dyrehave. Jacobsen fandt, at det var for langt fra Byen og drømte om, at man kunde faa af Communen et Stykke af det gamle Voldterrain overladt. Dette vilde jo nu have lagt Byen altfor nær og vilde jo, om det endog blev overladt gratis, ingensinde kunne faa nogen Udvidelse uden store Pengeoffre. Det stillede sig nu saa, at Redacturen af Statscalenderen, Justitsraad Erichsen, der havde naturhistoriske Interesser, og hans Ven Statsrevisor Fischer (allerede dengang et Ministeremne) delte min Anskuelse om at naa en til en Hovedstads Vilkaar passende zoologisk Have ved at knytte denne til det ældre af afdøde Kjærbølling grundede Anlæg;¹² Overkammerherren, der havde været paa Jacobsens Side, gik ogsaa over, og vi tre bleve da enige om at udstede en Indbydelse – det skete i August Maaned 1872 – til at tegne Actier paa en saadan Institution. Som bekjendt lykkedes dette til en vis Grad strax og senere endnu bedre; Sagen fandt Deltagelse, Rigsdagen indrømmede vistnok fornemlig af Hensyn til Kongen, at den røde Dyrehave overlodes uden Afgift. Erichsen,

Fischer og Apotheker Benzon bleve valgte til Directeurer (Oxholm og jeg trak os tilbage) – og Kjøbenhavn har i det Øieblik, jeg nedskriver dette, 23de September 1874 en zoologisk Have, der om føie Tid vil faa en Udvikling passende for Danmarks første By.

Det var i Forsommeren 1872 – 13de Juni – at den nordiske Industri og Kunstudstilling aabnedes af Hans Majestæt Kongen; den tilfredsstillede næsten Alle, ja gjorde paa de Allerfleste et gribende Indtryk, idet man traadte ind deri . . .

I Nykjøbing paa Falster var aabnet en Landbrugsforsamling. Kongen og Kronprindsen besøgte dette. Jeg var i Kongens Følge. Som indbudne Gjæster vare ogsaa med Udenrigsministeren Baron Rosenørn-Lehn og den svenske Minister Baron Beck-Friis. Med Dampskibet Slesvig kom vi den 23de Juli Kl. 2 til Orebygaard, Hovedgaarden i Baroniet Guldborgland tilhørende Baron Rosenørn. Gaarden var tildels under Ombygning, men havde alt i sin ene nye Fløi en smuk Spisesal i Stil med Ridderstuen paa Frederiksborg. I denne gav Rosenørn Kongen og Kronprindsen en meget smuk Diner. Forinden denne viste Rosenørn mig sine Malerier, der for største Delen stamme fra Baroniets Stifter den rige Abraham Lehn. Der er et Par ældre Tempera Malerier, et Portræt af Griffenfeldt, der tilskrives Carl v. Mandern, Christian electus, nyere Malerier af H. Hansen, [C. F.] Sørensen, [Carl] Rasmussen m. fl. Kongen og Kronprindsen med Følge tog næste Formiddag til Hardenberg og derfra efter en Dejeuner til Nykjøbing. Beck-Friis og jeg rejste i den meget tidlige Morgen til Maribo. Beck-Friis nedstammer nemlig i lige Linie fra Eleonora Christine Ulfeld, af hvis mange Døtre en var gift med Lage Beck til Andrarum, en af hans Forfædre i lige opstigende Linie. Kirken ser smuk og høitidelig ud efter dens Restauration; vi tog derefter til Kammerherre Wichfeld paa Engestofte, hvorhen vi endnu naaede saa tidlig, at Maskinen stod paa Bordet, uden at Familien endnu havde vist sig til Theen; Wichfeld er som bekjendt en af vore bedst instruerede Godseiere, med antiquariske Interesser; vi fik da ogsaa hans Samling af Oldsager at se, og han offererede Beck-Friis et broderet Skjørt, der skal have tilhørt Grevinde Ulfeldt; vi naaede endnu Kongen, inden han tog fra Hardenberg. Landmandsforsamlingen havde en ret tilfredsstillende Udstilling, navn-

lig havde Etatsraad Tesdorph sendt baade gode Dyr og gode Producter. Den næste Dag kom jeg tilbage til Kjøbenhavn.

Den 2den Juli var Storfyrstinde Dagmar kommen med sine 2 Sønner. Den 20de Juli var der udstedt Circulaire til Kirke- og Undervisningsministeriet om Kirkebøn.¹³ Den 1ste August kom Storfyrst Thronfølgeren. Den 3die August nedkom Kronprindsessen paa Charlottenlund med en Søn, der blev døbt paa Christiansborg paa Dronningens Fødselsdag d. 7de September [406] af Biskop Martensen og modtog Navnet Christian Frederik *Carl* Valdemar Georg Axel.¹⁴ Den 10de August var jeg paa Bernstorff, hvor der var stor Glæde over, at den mindste Storfyrste havde begyndt at gaa alene; Kongen meddelte mig, at Prindsesse Alexandra nu ogsaa havde meldt sig med 5 Børn; Hans Majestæt havde tilskrevet hende, at Velkommen var hun jo, men hun maatte tage tiltakke med Pladsen. Hun og Storfyrstinden glædede sig til at bo paa Værelse sammen, ja de skulde endog ligge i Seng sammen, i Søsterseng kaldte Kongen det. Storfyrsten var nemlig atter reist bort paa nogen Tid. Den 22de kom Prindsessen med sin Flok, alle vakre Børn, raske og flinke; de russiske Børn, der vare mere zarte (senere ere de dog, navnlig den ældste Storfyrste meget heldigt udviklede), gouterede ikke straks deres unge Slægtninge; den ældste russiske gjorde dog Forskjel mellem the ladys og the sailors. Den 30te August var Præmieuddeling ved Hans Majestæt ved den store nordiske Kunst- og Industriudstilling. Jeg modtog som Formand for Kunstflidslotteriet da en Medaille eller de Medailler, som ved denne Leilighed tilfaldt dette. Den 11te September afreiste Prindsessen af Wales igjen. Samme Dag mødte jeg paa Kongens Vegne ved Nicolai Frederik Severin Grundtvigs Jordfæstelse i Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn; hans Lig blev som bekjendt ført til Hofjægermester Carlsens Gravhvælving ved Gamle Kjøgegaard. Den 14de September havde vi en Fest i Frimurerlogen for gamle Berggreen, hvor der blev gjengivet en Række af hans Compositioner, deriblandt nogle med Text af Johannes, Biskop Martensens pseudonyme Digternavn fra hin Tid. Jeg vedlægger et trykt Exemplar af Sangen, hvorved man vil faa Leilighed til at lære Sjællands lærde og dygtige Biskop at kjende som „Lyriker“.¹⁵

Den 24de September fulgte jeg paa Kongens Vegne den brave, lattermilde Geheimeraad Unsgaard.

Den 18de September døde Kong Carl af Sverrig lidt over Kl. 9 om Aftenen i Malmö. Kronprindsen og Kronprindsessen vare tilstede. Kongen havde, siden jeg med Kronprindsen i 1871 havde været i Sverrig, været meget lidende og havde naaet en Magerhed, saa at man næsten ikke kunde kjende den forhen saa stærke Mand. Kong Carl havde været en virksom Frimurer og antoges at have stor Fortjeneste ogsaa af det danske Frimureri. Da jeg havde en høi Stilling i Ordenen, blev jeg antaget til at repræsentere Ordenen ved Kongens Jordfæstelse. Den 5te October reiste jeg fra Kjøbenhavn og kom næste Dag til Stockholm. Den 8de havde jeg Audients hos Kongen, besøgte derefter det svenske Døvstumme- og Blinde-Institut Manilla. Den 9de var Bisættelsen. Jeg var placeret blandt Carl den Trettendes Riddere. Som bekjendt var der en Procession fra Stockholms Slot til Ridderholmskirken, i hvilken Dronningerne, Prindsesserne og Damerne ved Hoffet deltog ogsaa tilfods – mange af de Ledsagende i middelalderlige Dragter. Den 11te tog jeg tilbage til Malmö og derfra atter d. 12te til Kjøbenhavn . . .

Den 6te [November] var jeg paa Fredensborg. Vi kom der til at berøre den Fortælling, der havde circuleret, at Napoleon III vilde have gjort Parti med Prindsesse Augusta. Oxholm var af den Mening, at det virkelig havde været saa. Formodentlig har den gamle Landgreve Vilhelm modsat sig, da han ikke ansaa Napoleon for legitim Fyrste. Den daværende danske Gesandt i Paris Grev Moltke skal have været uforsigtig med at omtale de keiserlige Hensigter og blev derfor ilde set, hvilket igjen skal have givet Anledning til hans Fjernelse.¹⁶

Den 13de var den store Stormflod, der anrettede saa betydelige Ødelæggelser paa de sydlige Øers Kyster. Jeg var paa Fredensborg, jeg saa nok, at der var blæst nogle Træer om i Haven; men jeg havde ikke nogen Ide om, at der var anrettet saa stor Ødelæggelse. Der udviklede sig efter denne Ulykke en stor Virksomhed i Kjøbenhavn med Udstillinger, Bazar og Forlystelser for at tilveiebringe Pengemidler for at komme de Skadelidte til Hjælp.

Dronningen gav en stor Concert i Industriudstillingens Locale (Dronningen afholdt alle Udgifterne ved Concerten og supplerede Indtægten til 8000 Rdl.); paa Christiansborg var der Bazar, i hvilken Kronprindsessen og Prindsesse Thyra deltog; efter denne gav Kongen Bal paa Slottet for de Deltagende; men de Over-svømmede var ogsaa i det hele taget glade; der kom saa rigeligt ind, at mange modtog større Understøttelser, end de i Virkeligheden havde havt Tab. Den 20de November faldt Kongelig Resolution om Bevilling for Kammerherre Baron Zytphen-Adeler til Adellersborg, hans Svigersøn Grev Danneskjold-Samsøe m. fl. til inddæmme den c. $1\frac{1}{4}$ □ Mil store Lammefjord. De oprindelige Concessionshavere overdrog deres Rettigheder til et Actieselskab. Jeg deltog i dette og blev udnævnt til Medlem af Bestyrelsen og siden til Næstformand, Baron Zytphen-Adeler var selv Formand; de øvrige Bestyrelsesmedlemmer vare General Kauffmann, Grosserer Harald Hansen, Bankdirecteur Glückstadt, Landsthingsmand Lassen og Grosserer Bernburg. Jeg erindrer, og det bekræftes af min Dagbog, at jeg har havt Betæneligheder ved at indtræde i Bestyrelsen, men at jeg blev bevæget dertil derved, at det var meldt til dem, der vilde tegne Actier i Hamborg, at man forventede, at General Kauffmann, Hansen og jeg vilde indtræde, og at det maaske vilde skade Foretagendet, hvis vi trak os tilbage.

Den 30te November døde min brave Ven og Frænde Stiftamtmand Simony, tidligere flere Gange Minister med forskjellige Portefeuller. Han var en practisk Mand, men ikke af stor Dygtighed, derimod af en elskværdig Omgjængelighed, der gav ham Navnet „den blide Simony“.

Den 3die December afgik Prindsesse Carolines Secretair, Conferentsraad Clemmetsen ved Døden. Han var meget ubetydelig, men meget afholdt af sin høie Herskerinde. Jeg ledsagede ogsaa ham til Jorden, da vi havde kjendt hinanden fra Studenteraarene, men det var ikke paa Kongens Vegne.

I de nærmest følgende Dage deltog jeg i nogle Møder for at overveie, hvorledes Civillistens Embedsmænd, under et vist Gagebeløb, kunde være fremtidig at gagere. Den 21de December var jeg i Frue Kirke til gamle Sibberns Jordfæstelse. Jeg traf Geheime-raad Hall, som fortalte, at Krigsministeren Haffner og Finants-

ministeren Krieger, uagtet de vare besvoglede (Haffner var gift med en Frøken Krieger) vare komne i en meget hæftig Strid, i hvilken Ordene skulle være faldne mindre end artige. Anledningen var Befæstningsspørgsmaalet. Krieger vilde, at man skulde tage 20 Aar til de nye Befæstninger, hvilket irriterede Haffner i høieste Grad. Den 23de December 1872 gik Haffner virkelig af og fulgtes af Thomsen. Det var at beklage, at Ministeriet skulde miste Haffner, der var en dygtig, administrativ Mand af en maa-ske lidt for pointeret Fasthed.

Ved Juletid kom den sørgelige Efterretning, at Storfyrst Tronfølgeren havde faaet en tyfeus Feber. Vor fortræffelige Prindsesse Dagmar var ham jo til Pleie og Støtte under denne, og hun lønnes ogsaa med, at han overvandt sin Sygdom. Det har været mig en stor Glæde at høre af min Ven Kammerherre Kjær – netop i disse Dage, jeg nedskriver dette i September 1874 – hvorledes han havde hørt Storfyrstinden omtale af russiske Diplomater i Rom. Det var næsten med Misnøie, at de havde omtalt det i Rusland Ukjendte, at en Tronfølger lever alene for sin Hustru, og hvorledes hun sluttede sig til ham; men de tilskrev ogsaa hende den antitydske Retning, der fandtes hos Storfyrsten.

Lidt før Nytaar tog Kongefamilien Residents paa Amalienborg.

[407] Nytaarsdag 1873 høitideligholdtes paa Christiansborg og tilbød intet særlig Mærkeligt.¹

Den 6te Januar kom Efterretningen om, at Baron Blixen var død samme Dag i Baden-Baden; fem Dage senere døde Keiser Napoleon III i Chiselhurst. De vare begge Beilere til den blonde og fede Prindsesse Augustas Haand; havde Landgreven vidst, at han skulde blive nødt til at give den til en slet og ret Baron, havde han dog foretrukket den illegitime Keiser, hvis Onkel [Napoleon I] havde plyndret Hessen, men havde han atter vidst, at denne vilde dø i Landflygtighed, vilde Vægtskaalen vel maaske atter have været paa Blixens Side; havde et Fjernsyn ladet ham været Vidne til, hvorledes den engang saa smukke og livsfriske Mand strakte sig – ikke uden egen Skyld – som en stakkels Krøbling paa sit Leie, saa – ja saa tør man ikke føre dette „hvis“ og „dersom“ videre ved at veie Menneskers Skjæbne mod hinanden. Man skulde forøvrigt ikke have troet, at Prindsesse Augusta, gift Blixen skulde blive modtaget ved det nye Hof i Tuilerierne, men saa stor var Begjærlighed efter legitime Prindsessers Nærværelse, at da det nygifte Ægtepar Hessen-Blixen (de havde Bryllup 1ste Juni 1854) var kommen til Paris, blev Prindsessen optaget og givet Plads ved Keiserindens Side, medens hendes Gemal maatte nøies med at rangeres flere Klasser lavere ned.² Man søgte endog fra Tuilerierne senere en ny Forbindelse ved Hoffet i Kjøbenhavn, om hvilken eller rettere hvis Indledning jeg maa fortælle nogle Antecedentia.³ For mange Aar siden var der paa Dampskibet mellem Kjøbenhavn og Kiel en smuk Opvartningspige eller Jomfru ved Navn Hirsch, hun var en lille Jødepige fra Svendborg, og man sagde om hende i sin Tid, at hun ikke uden Grund lignede Fyns Stifts daværende Gouverneur [Prinds Christian Frederik], der altid havde vist hende en vis Interesse. Denne lille Pige tildrog sig i den Grad en ung gennemreisende Franskmand Grev du Bertiers Opmærksomhed, at hun nogle Aar efter var eller kaldtes Grevinde du Bertier, muligvis har hun ogsaa bevæget den unge Mand til at give hende sit Navn af Hensyn til de høie Forbindelser, hun havde

eller lod ham tro, at hun havde. Igjennem Grev Decazes, Kong Christian den Ottendes Ven skaffedes der virkelig du Bertier en Stilling i Ministerierne, og man hørte ofte tale om Grevinden og den Indflydelse, hun havde gjort gjældende for Danske og om hendes Soirées, hvor der kom Danske af Stand, saaledes Baronesse Holsten fra Svendborg-Egnen. Statscoupet fjernede imidlertid du Bertier fra hans Post, men det varede ikke længe, forinden vor lille jødiske Grevinde havde vidst at finde Indgang hos Keiserinde Eugenie og derefter hos hendes Gemal.⁴ Hun besøgte paa den Tid Kjøbenhavn og gjorde der Bekjendtskab med Grevinde Danner. Dennes Forventninger om paa en Reise til Paris med Kongen hendes Gemal for at blive introduceret hos Keiseren og Keiserinden vare Foregjøglelser af Madame du Bertier, som jo allermindst vilde kunne være kommen til Realisation i Paris, hvor Keiserinden selv var et Slags Venstrehaandsgemalinde. Atter paa et senere Stadium, da Kong Frederik alt havde fundet Hvile i Roskilde, var vor du Bertier atter i Kjøbenhavn, dengang var det i en fortrolig Mission – jeg har virkelig selv været Vidne til, at hun havde en Audients hos Kongen paa Christiansborg – som man sagde, for at tilbyde Prinds Hans Prindsesse Murats Haand; men det turde dog maaske være, at hendes Creditiver ikke vare tilstrækkeligt overbevisende.

Paa denne Tid tog Folkethingets Opposition en mere positiv Karakter. Som bekjendt havde Cultusministeren [Hall] forelagt en Lov om Skolevæsenet, hvilken man havde antaget vilde støtte hans Stilling, men Oppositionen havde opfattet, at man ved at angribe denne og lade den falde kunde give Hall et dødeligt Saar som Minister og derved ramme hele Ministeriet. Det var derfor, at Conseilspræsidenten den 13de havde været hos Kongen for at tale om Opløsning af Folkethinget, saafremt Skolesagen, som man truede med, end ikke skulde gaa til anden Behandling, hvilket jo formelig var en Haan mod Regjeringen. Den elskværdige Høgsbro indstillede imidlertid at lade Sagen gaa til Udvalg – man ved jo, hvad dette betyder – i første Behandling(!), og dette vandt Pluralitet den 14de Januar, og dette lod Regjeringen sig nøie med(!)⁵. . .⁶

Den 7de Marts constituerede „Kjøbenhavns Handelsbank“ sig.

Det var jo i Opposition til Privatbanken og jo navnlig til Etatsraad Tietgen. Det forundrede derfor, at de tvende Mænd, som han havde bragt ind i forskjellige Bestyrelser, Nationalbankdirecteur Grev Sponneck og Departementschef Levy, toge Directeurposter i den nye Bank. Man kunde jo heller ikke begribe, at den lille forfængelige Levy vilde forlade sin betydelige Plads i Finantsministeriet for at gaa ind i en Finants Directeurs temmelig obscure Stilling, om denne endogsaa var fordelagtigere.

Hen paa Vinteren syntes Venstre dog at være kommen til en noget bedre Erkjendelse af dets Stilling, og man fik Forventning om at se Finantsloven gennemført, men den onde Stemning maatte dog have Udbrud. Det gik først ud over Lønningsloven, hvilken Ministeriet maatte tage tilbage ved anden Behandling 22de Marts⁷, 4 Dage senere vedtog Folkethinget med 53 Stemmer mod 34 en Adresse til Kongen, hvori udtales Mistillid til Ministeriet.⁸

Den 25de Marts døde vor betydelige og flittige Maler Marstrand. Jeg overværede hans Jordfæstelse paa Kongens Vegne. Jeg var fornemmelig denne Vinter meget optaget af min Stilling som Viceformand i Bestyrelsen af Selskabet for Lammefjordens Tørlægning.⁹ Henimod Foraaret kom den hollandske Professor Henquett her og saa paa Situationen. Han var af den Mening, at Dæmningen vilde komme til at koste os meget mere, end det vi havde accorderet for Anlægget = 160,000 Rdl.; han mente, at vi sluttelig vistnok vilde komme til at benytte Sænkekasser, det har jo ogsaa nu vist sig. Dragsholms Canalen lagde han ikke synderlig Vægt paa, ogsaa deri synes han nu at finde Medhold. Benzon antog han var dygtig, Brummer langt fra.

Den 2den April udkom efter Forestilling fra Justitsministeren Rescripterne til Protectricen for Vallø Stift Arveprindsesse Caroline og til Directionen for Vemmetofte Kloster, hvorved der gives Tillæg til Foundationen for Vallø og en Udvidelse af Vemmetofte.¹⁰ Som bekjendt havde der været nedsat en saakaldet parlamentarisk Commission ang. disse Klosters Stilling til Staten. At der uanset dette nu udkom Bestemmelser om saa betydelige Udvidelser kunde ikke Andet end irritere Venstre, og der taltes ogsaa almindeligt blandt dets Medlemmer om Forhaanelse, Slag i Ansigtet og dsl.

Det var jo fornemlig Justitsminister Klein, Vreden gik ud over, og endnu har den ikke lagt sig. De talrige Legatportioner fra Vallø, Kongen fik at uddele, og som blev søgte i en vid Kreds, gav mig et ikke ringe Arbeide, hvorhos det blev mit Kald at tale med de ansøgende Damer. Kongen lod sig alle Ansøgningerne forelægge, og der blev anvendt den nøieste Kritik paa at veie dem mod hverandre. De faldne Officerers Enker og Døttre bleve givet et absolut Fortrin, forøvrigt blev der ikke taget Bestemmelse alene efter Trang, men ogsaa efter Mændenes og Fædrenes Betydning og Vægt, hvilket jeg ogsaa skulde mene maatte være stemmende med Stiftelsens Charakter. Prindsesse Caroline tog sig Sagen let, hun havde aldeles ingen Følelse af, at der var en Retfærdigheds-gjerning at udøve, hun betragtede det som et Arrangement til hendes Illustration og Fornøielse og havde ikke stort andet Hensyn end gammelt Bekjendtskab og inden for dette, kom det især an paa at være en rigtig Snakkesøster med mange Nyheder og megen Skandale blandt disse . . .¹¹

Den 30te Juni bivaanede jeg Generallieutenant Hansens Jordfæstelse. Mit første Bekjendtskab til den Afdøde stammede fra Oberst Wildenradt, hvis Ven han var, og med hvem han stadig corresponderede. Han var i sin Omgang uden Gemytlighed, og man mærkede snart, at han var en Mand mere af Villie end af skarp Tænkning. Det isolerede Liv, han stedse havde ført, havde han for en Del anvendt til Studier, og han var derfor en meget kundskabsrig Mand selv blandt gamle Klassikere . . .¹²

Løverdags den 19de Juli reiste jeg med Jernbanen til Aarhus; jeg havde nemlig lovet min gamle Ven og Skolekammerat Dr. Møller at spise hos ham om Søndagen i min Fødeby Randers og vilde nu gjøre lidt mere ud af Touren end netop reise den korteste Vei og leilighedsvis da ogsaa se Et og Andet, som skulde af mig beskrives i Topographien. Ogsaa havde jeg lovet at besøge Hofjægermester Schütte paa Bygholm, ogsaa vilde jeg nok se, om jeg kunde knytte nogen Forbindelse, der kunde støtte min Tanke om Jernbanen Odden, Lammefjord, Holbæk og derfra videre til Gjedserodde-Berlin. Jeg har bestandig dog troet, at denne voxende Stad maa faa Ferskvandsfisk [sic] fra Kattegat og Havnene paa Nordsjælland ligesom ogsaa Banelinien med Endepunct i Gjedser

maatte blive af Betydning. Jeg besaa i Randers det nye Vandværk ved Frøvadsholm, ligeledes den restaurerede St. Mortens Kirke m. m. Mandag Eftermiddag derfra, spiste Tirsdag paa Bygholm, besaa forinden med Kammerherre Jessen flere Fabrikker i og ved Horsens, den restaurerede Ut Kirke m. m. Onsdag med Dampskib til Kallundborg, derfra til Dragsholm til Baron Zytphen-Adeler, hvem jeg ligeledes havde lovet at besøge. Jeg var derfra d. 24de Juli paa Veirhøi og i Faareveile Kirke, hvor jeg saa det Lig, man (ikke Schiern) paastaar er Bothwells. Den 25de Juli til Kjøbenhavn. Den 28de Juli var jeg paa Fredensborg, Prinds Arthur af England var kommen¹³; man mente, han vilde frie til Prindsesse Thyra, det blev dog ikke til Noget. Han var hverken kjøen eller aandrig, men jeg tror gjerne, som nogle af Damerne paastod, at der for Tiden intet andet rimeligt Parti var. Prinds Alfred vilde man jo ikke have, den hollandske Kronprinds [Wilhelm] jo heller ikke. Prindsen med det trykkede Ansigt [Ernst August af Cumberland] havde man jo egentlig alt strax opgivet, da han første Gang var her, men desværre vendte man tilbage i 1878 til denne, nu fortryder man det bitterligt, saa meget mere som det jo ikke synes muligt at faa Hendes Majestæt Dronningens Ide realiseret, at det unge Par skulde tage Bolig i Danmark. Havde dette kunnet ske, havde Forholdene jo ogsaa i mange andre Henseender været bedre.

Den 17de August kom Storfyrsten og Storfyrstinden og samme Dag indtraf ogsaa Kronprindsen [408] af Tydskland. Den 18de var der Gallataffel paa Fredensborg. Kronprindsen af Tydskland [den senere Keiser Friedrich], der havde Dronningen tilbords, sad ligeoverfor Kongen, der havde Storfyrstinden tilbords, Storfyrsten førte Kronprindsessen. Kongen udbragte en Skaal for den tydske Kronprinds og udtalte sin Glæde over Besøget. Kronprindsen udbragte en Skaal for Kongen og det Kongelige Hus og „für die Wiederherstellung der freundschaftlichen Verhältnisse zwischen den zwei Häuser“. Han er en ganske smuk, anselig Mand af Kongens Høide, kraftigt Haar, stort Skjæg, mere blond end mørk; han skal lide af et Broktilfælde, ogsaa Tarmslyngninger skal han undertiden have. General Kauffmann var ham attacheret. Kammerherre Løvenskjold, tidligere Hofchef var attacheret Storfyr-

sten. Kongen sagde mig, at han fandt, at Storfyrstens Øie endnu var bleven gemytligere end tidligere. Den 20de August var jeg atter paa Fredensborg. Jeg kjørte med General Kauffmann; han talte om ældre Begivenheder. Forinden Dannevirkes Rømning havde han en Samtale med Monrad, hvori de begge dvælede ved den forestaaende Kamp om Dannevirkestillingen. Monrad holdt jo paa, at der maatte kjæmpes, Kauffmann fremhævede Risicoen derved; Monrad vedblev, at man maatte tage slig Risico; paa yderligere Indvendinger fra Kauffmanns Side og i Anledning af et mere directe Spørgsmaal, om hvor stor Del af Armeen, han da troede, man maatte eller turde ofre paa Forsøget paa at holde Stillingen, var det, at Monrad svarede med sin knirkende Stemme: „jeg har tænkt mig en Trediedel“. Som bekjendt blev Jernbanen ikke benyttet ved Tilbagetoget. Jeg gjorde et Spørgsmaal om Grunden dertil, da den jo dog rettelig stod beredt, og Underretningen derom var gaet til Artilleriets Stabschef Wegener. Kauffmann mente, at Grunden var, at man havde taget fejl af Natte- og Dagtimer. Den kom slet ikke til at afgaa. Senere da Armeen var kommen til Flensborg, blev det meldt til Stabschefen, at tvende Officerer, Adjutanter ved Afdelinger, havde set og hørt, at et Jernbanetog nærmede sig Byen, og man troede nu, at det var Fjenden, som benyttede den; der blev derfor slaaet Generalmarsch og Opstilling taget bag Flensborg, men Beretningen var urigtig. Kauffmann mente, at man begyndte dengang ved Dagens Overanstrengelser at have Hallucinationer.

Da Afmarschen fra Dannevirke var sket, blev Telegram sendt til Krigsministeren og ligeledes til Kongen, og derpaa blev Ledningen afbrudt. Kauffmann traf Meza i Fru Raschs Hotel meget misfornøiet med Logiet, som han vilde have forandret, hvilket Kauffmann maatte forsikre ham ikke kunde ske – en Time senere havde han uden at meddele det til Kauffmann taget til Graasten; derhen havde General Lüttichau ogsaa forlagt sit Kvarter. Det var General Kauffmanns bestemte Mening, at var Tilbagetoget ikke sket denne Nat, var saa godt som hele Armeen bleven taget, og man havde kun modtaget enkelte Flygtninge, som kunde melde, at der havde været en dansk Arme. Monrad kom til Flensborg og var indrømmende med Hensyn til det Rigtige i at have

forladt Stillingen, hvilket han troede ogsaa Krigsministeren vilde være. Generalen talte om Dybbølslaget, han mente, at det senere Telegram forinden var foranlediget ved et Telegram fra London, formodentlig fra Krieger.

Den 19de August var Kronprindsen af Tydskland reist. Den 21de reiste Storfyrsten og Storfyrstinden med deres 2 Børn fra Toldboden. Et Par Dage forinden havde jeg paa Fredensborg bemærket, at Storfyrstinden havde Skaalkopper, som hun havde faaet under hendes Ophold i England. De stode endnu blomstrende, da hun gik ombord i en øsende Regn, og man tænkte sin Del derved; men Lægen havde tilladt det. Som det vil bemærkes, reiste Hendes Majestæt Dronningen kort efter til Tydskland, og det er vistnok ikke uden Grund sagt, at den herlige Storfyrstinde, der havde bemærket Sin Moders Lyst til at gjøre denne Reise, selv havde paastaet Nødvendigheden af hendes Tilbagevenden til Rusland. Vi havde forøvrigt vel bemærket, at Hendes Udseende var mindre godt end tidligere, hendes Stemme var ogsaa tørere. Efter Hjemkomsten fik hun, som bekjendt, et stærkt Anfald af Blodspytning, og man var tilbøielig til at tro, at Skaalkopperne vare slaaeede ind, og derved var dette Onde fremkaldt. Lægen, der havde givet Attesten, erklærede naturligvis Tilfældet for ubetydeligt og „aldeles accidental“, og Dronningen gjentog her denne sidste Yttring idelig og idelig; men det var jo vistnok ikke saa, Storfyrstinden maatte gjøre Reiser til Krim, og man vilde ikke i 1874 undergive hende en Reises Besværligheder. Gud give i sin Naade, at Tilfældet kun var accidental og at han vil bevare denne ædleste og bedste af vore Kongedøtre i hendes høie og betydningsfulde Stilling.

Den 22de tiltraadte Dronningen og Prindsesse Thyra deres Reise til Rumpenheim, og den 2den September reiste Kongen og Prinds Valdemar, efter at Kongen havde overdraget Regjeringens Førelse til Kronprindsen. Den 24de August fulgte jeg min brave Veninde Erasmie Flindt, Pleiemoder paa Blindeinstituttet. Noget livsgladere og Livsfreidigere, der selv vedligeholdte sig under de Lidelser, et svækket Helbred bragte hende, noget mere Opoffrende og Selvforglemmende har jeg ikke kjendt. Vi vare derfor ogsaa en Skare

foruden de Blinde, der fra Garnisonskirken ledsagede hende ud til hendes Grav paa Garnisonskirkegaarden.

Fra 6te til 9de September opholdt jeg mig med Etatsraad Wor-saae hos hans Svigerforældre Kammerherre Castenschiolds paa Hagested og besøgte derfra ofte Anlægene ved Lammefjord. Den 11te besøgte jeg med Kronprindsen den nyrestaurerede Holmens Kirke. Den 11te spiste jeg med min Kone hos Suhrs paa det smukke Sølyst. Stakkels Etatsraad Suhr var desværre alt dengang meget nervesvag, og som bekjendt rantes han ikke længe efter af et Nerveslag.

Den 14de var det Etatsraad Andreas Hansens Fødselsdag, som han som sædvanlig tilbragte paa sit Landsted Øregaard. I mange Aar havde han været Grossererforeningens Formand, og Foreningen vilde derfor i hans høie Alder – 75 Aar tror jeg – hædre ham som deres Formand paa denne Dag ved at sende en Deputation ud for at hilse paa ham. Ogsaa han var nu af en rystet Sundhed, men paa denne Dag var han dog endnu meget vel, da jeg fra Kongen bragte ham Commandeurkorset. Det var ikke lang Tid efter, at Døden lukkede hans Øie.¹⁴ Han var en af vore dygtigste Kjøbmænd og meget anset i Handelsverdenen. I Provindsialstænderne havde han i sin Tid en betydelig Stilling. Jeg havde et Forhold til ham derved, at han, paa min Opfordring, var traadt ind i Foreningen til at fremme Blindes Selvvirksomhed, hvis Kasserer han var, og til hvis Kasse han selv gjorde rigelige Tilskud, ogsaa ved testamentariske Dispositioner. Vor bekjendte Øienlæge Dr. Edmund Hansen, min kjære Konesøstermand, er en Søn af ham. Samme Dag besøgte jeg Overkammerherre Oxholm paa hans smukt beliggende Landsæde ved Rungsted. Hans Excellence havde været meget syg der og var nu Reconvalescent. Han fortalte mig, at han nu troede, at Kongen vilde gaa ind paa, at der beskikkedes en Hofmarskal, men Hans Majestæt vilde hverken have Løvenskjold, Kaas eller Grev Holck og troede ikke at kunne beholde Staldmester Haxthausen som fungerende Hofmarskal, da han nær havde faaet et Tilfælde, da Hans Majestæt for kort Tid siden meddelte ham, at den tyske Prinds vilde komme. Vi talte om Sandsynligheden af Prindsesse Thyras Parti med den engelske

Prinds. Overkammerherrens Niece, vor vakkre og ret begavede Hofdame Frøken Georgine Oxholm, der var paa Besøg hos Onkelen, troede paa Partiet, men det kom vel ikke strax. Jeg hørte ogsaa senere, at Storfyrstinden, da hun kom fra England hertil, havde talt for samme. Endnu (Sept. 1874) er der dog endnu ikke bleven noget af.¹⁵ Jeg ved virkelig ikke, hvem Kongen skal faa til Hofmarskal, naar Oxholm trækker sig tilbage eller bortkaldes ved Døden. Man gjorde i Sommeren 1874, medens Oxholm var ved Bad, Forsøg med Kammerherre Castenschiold, men det faldt ikke godt ud. Castenschiold er en net og brav Mand af et vakkert Compartment, men han er for aandsdoven og er altid bange for at blive for længe ved Hoffet, og saa skjænder Mama: Fru Sophie Castenschiold, der er en lille Satan i Ordets allerbedste Betydning, der bestandig og til Alle skildrer sin Ludvig som et Mønster paa, hvorledes en Mand ikke skal være og navnlig altid lægger ham til Last, at han ikke til enhver Tid er til Opvartning for hende, og det uagtet han er ansat som Dronningens opvartende Kammerherre. Løvenskjold har jeg flere Gange omtalt; jeg har aldrig troet, at der kunde være Spørgsmaal om at antage ham, saalænge Oxholm var i en Stilling, efter at han havde brusqueret denne paa en saa eclatant Maade, som han havde gjort; han var tilvisse heller ikke gaaet frem i yndige Manerer, medens han var Badevært paa Charlottenlund.¹⁶ Hans Kone, født Lagerheim var heller ikke bleven yndigere og heller ikke elskværdigere, efter hvad man sagde, og Forholdet i Huset til Steddatteren var bleven af en Aigreur, der havde fundet skarp Bedømmelse selv ved vort milde Hof.¹⁷ Hoffets Personale vilde jo forøvrigt være godt tjent med ham, thi han forstaaer sig paa god Mad og gjør af at spise den¹⁸; Kaas „en af Hoffets altfor gode Hoveder“, som vi kaldte ham og Kjær i salig Kongens Tid var jo i den nævnte Egenskab ikke bleven accrediteret ved dette Hof. Han var efter Overkammerherrens og min Mening den dygtigste, men jeg havde jo selv gjort den Erfaring, at Kongen ikke kunde lide ham. Hvorfor man ikke vilde have Grev Holck, ved jeg egentlig ikke: hans Kone var jo en Hindring, man sagde ogsaa, at han altid førte en noget lasiiv Tale, nogle Relationer fra det landgrevelige Hof, til hvilke Dronningen havde laant Øre, kunde vel ogsaa have været medvirkende.¹⁹ Nu

er Spørgsmaalet forsaavidt bragt ud af Verden derved, at Holck i Sommeren 1874 fik et Tilfælde, der var i en om end ringe Grad apoplectisk. Nu – som anført September 1874 – vil man vide, at General Kauffmann skal være paa Dagsordenen, og det skal støttes af Dronningen. Samtidig siges der, at han skal blive indstillet af Krigsministeren til commanderende General i Jylland. Sker dette, er Spørgsmaalet jo derved hævet.²⁰ Kongen omtaler altid Kauffmann med Anerkjendelse, men han ynder ham egentlig ikke videre: dertil er Kauffmann for positiv, for overordnet. Hans Frue tilhører en tarvelig adelig Familie af Navn Fønss, er en ganske net Dame, af nogen Dannelselse, men ikke saa lidt lunefuld og bliver derfor vaklende i Holdning ligeoverfor Andre. Af alle de Damer, der herefter med deres Mænd vilde ved Eventualiteter finde Plads ved Hoffet, vilde hun jo ganske vist være den første. Kjær, nu Gesandt i Rom, vilde Kongen gjerne have og Kjær, der ikke kan af pecuniaire Grunde blive i sin nuværende Stilling, vilde ogsaa nok, han har selv sagt mig det, tage en Hofstilling²¹; [409] men dette Frederiksen, som gaar forud for hans Navn, er en slem Hindring – noget mindre til at blive første Staldmester, naar Haxthausen gaar af, hvormed der ogsaa er Tale –; ogsaa „dette altfor gode Hoved“ synes ikke at være vel set og det, mærkelig nok, fornemmelig hos Dronningen: man siger nogle Raillerier engang har stødt Hendes Majestæt. Fru Kjær er en Urtekræmmerdatter, meget lille og rund, men en ganske vakker Kone og ikke uden Begavelse; jeg tror ogsaa, hun har været præsenteret ved Hoffet, men føler sig vel næppe hjemlig der. Hun kan jo naturligvis ikke være til anbefaling for Manden til Hofstilling. Endelig har man talt om Kammerherre Rothe, der nævnes altid i Forening med Conferentsraad Lindes Familie (han er en Fætter af Manden).²² Han var tidligere Officer af den Kroghske Skole og af hans Regiment, en Mand med et smukt Compartement og ugift, hvilket i høi Grad er anbefalende for vordende Hofmarskaller, efter hvad det Foregaaende ommelder om Hindringer fra Konernes Side. Han er nu temmelig gammel til at begynde med og har aldrig været ansat ved Hoffet, undtagen ved overordentlige Leiligheder som Viceceremonimester eller deslige. Jeg tror ikke rigtig paa hans Candidatur. (Han blev dog senere Hofchef, nu død).

Kammerherre Nægler Capitain i Garden, ligeledes ugift, meget lettalende i fremmede Sprog, meget affabel, meget henrykt ved fyrstelige Smil, er sandsynligere. Som vi nu (i Slutningen af 1879) ved, er Nægler bleven Hofchef for Kronprindsen, hvilket Rothe har været. Da General Bülow gaar af til Foraaret [1880], bliver Falbe i Wien Minister der, Kjær kommer nok til Wien i hans Sted.²³ Løvenskjold er Marskal, nu Overhofmarskal og Castenschiold er bleven Hofchef(!) hos Dronningen . . .²⁴

Den 6te October aabnedes Rigsdagen af Conseilspræsidenten efter Kongens Befaling.

Samme Dag afsløredes ved stor Høitidelighed Kong Frederik den Syvendes Rytterstatue paa Slotspladsen. Kongen var tilstede med Følge. Grevinde Danner overværede det fra et Værelse i Slottets Stueetage . . .²⁵

Den 14de, 15de og 16de overværede jeg Debatten om Finantslovens Nægtelse i Folkethinget. Om Aftenen d. 16de tog jeg ud til Kongen for at give Hans Majestæt en Beretning om Sagerens Stilling. Jeg fandt baade Kongen og Dronningen meget vemodige, de havde taget Afsked fra Valdemar, der skulde gaa første Gang paa en større Søreise – med Sjælland til Middelhavet. Kongen havde været oppe ved Flaget paa Bernstorff og hilset til det forbi-seilende Skib, hvorefter der var bleven gjenhilset fra Sjælland. Dronningen troede gennem Kikkerten at kunne se 3 i Merset: den Ene maatte være Valdemar.

Den 17de sluttedes omsider Forhandlingerne om Finantslovens Nægtelse (Overgang til 2den Behandling). 53 stemte imod mod 45 for. Den 18de oplæste Conseilspræsidenten i Folkethinget et Kongeligt aabent Brev angaaende Opløsning af Folkethinget, og samme Dag udkom aabent Brev angaaende Udskrivning af nyt almindeligt Valg til Rigsdagens Folkething d. 14de November 1873. Kongen fortalte mig alt den 27de, da Hans Majestæt gav Audients paa Christiansborg, at der var Efterretninger fra Berlin, hvorefter B. v. Bülow havde udtalt sig til Quaade med Anerkjendelse af den danske Regjerings Holdning.

Den 11te November kom Kronprindsen, Kronprindsessen og Prinds Christian hjem fra deres Reise. Den 14de foregik Valget til Folkethinget, Venstre snarere tabte end vandt i Stemmetal.

Den 26de November paa Fredensborg. Kongen udbragte Skaal for de Trende i Familien, der havde Fødselsdag sammen d. 26de November, Storfyrstinde Dagmar, Landgreve Frederik, Dronningens Broder og Datterdatteren Mary. Storfyrstinden er kommen hjem fra Krim, man frygtede nu for, hvorledes Vinteren i Petersborg vilde convenere hende. Som bekjendt gik dette dog over Forventning godt. Den 1ste December var jeg paa Fredensborg, Kongen udbragte ved Taflet Skaal for Prindsessen af Wales, hvis Fødselsdag det var.

Den 4de December samledes det nyvalgte Folkething. Den i uforandret Skikkelse forelagte Finantslov blev sendt til anden Behandling efter, at J. A. Hansen paa egne og politiske Meningsfællers Vegne havde oplæst en Erklæring, hvorefter Modstanden imod Ministeriet „indtil videre vilde blive fortsat ved andre Midler“ . . .²⁶

Den 13de fremkom i Folkethinget ved Grundtvigianeren Byfoged Schiørring en Adresse i den Retning, som Fædrelandet havde betegnet nogle Dage forinden.²⁷ Den 17de vedtoges denne Adresse med 59 Stemmer mod 22. Den 20de overleveredes Adressen paa Amalienborg af Folkethingets fungerende Formand J. A. Hansen. Hans Majestæt svarede, at han om Adressens Indhold vilde raadføre sig med sit Ministerium. Dermed sluttede Thinget sine Møder forinden Julen. Den 27de blev jeg ved Telegram kaldet til Fredensborg. Kongen havde modtaget Skrivelse fra Conseilspræsidenten, hvorved Ministeriet henstiller til Kongen, om Hans Majestæt ikke dog vil forsøge at danne et andet Ministerium, og for dette Tilfælde sætter det nuværende Ministerium deres Portefeuille til Kongens Disposition. Hans Majestæt vilde paa ingen Maade gaa ind paa at dimittere Ministeriet, og navnlig vilde Hans Majestæt ikke af med Grev Holstein. Den rare, lille Mand, der var venlig og udsøgt opmærksom mod Hans Majestæt, forekom det Hans Majestæt at være en uhyggelig Tanke at skulle skille sig ved. Jeg maatte dog mene, at Forsøget burde gøres til at danne et Ministerium, hvilket jo, saaledes som Sagerne stod, maatte blive meget vanskeligt, ja umuligt i en saadan Retning som Hans Majestæt vilde antages at gaa, altsaa snarere til Høire end til Venstre. Det vilde efter min Mening være en Støtte for Ministeriet, om Forsøget var

gjort med Enkeltmand hver for sig først. Jeg skulde tale med Justitsministeren Klein. Hans Excellence mente, at Kongen maatte i hvert Fald i en Skrivelse til Conseilspræsidenten udtale, at han havde talt med saadanne Mænd, der kunde kjende Situationen, og at de havde afslaaet at danne et Ministerium. Jeg mente, at Ministeriet vel kunde vinde ved et saadant halvt Skridt, men at Regjeringen i det Hele taget tabte derved. Nu kom Holstein uden at have talt med sine Colleger fra sin Julereise, og efter at have talt med ham vilde Kongen hverken det Ene eller det Andet. Jeg maatte dog forudsætte, at Sagen vilde stille sig anderledes efter den første Ministerconference. Det var rigtig sluttet, thi da jeg havde været lidt hjemme, kom Holstein og meddelte mig, at nu var det rent galt fat i Ministeriet, det var ikke til at holde sammen. Jeg var om Morgenens næste Dag hos Kongen, hvor Holstein jo vel forinden havde været. Hans Majestæt skrev nu til Ministeriet [2. jan. 1874] dog uden at omtale, at han havde raadført sig med Nogen. Herom maatte dog senere atter ske en Tilføining. Raadførselen havde i hvert Fald kun været en Samtale f. Ex. med Haffner, Liebe m. fl., men Sagen var jo forøvrigt vis nok, at endnu var Øieblikket ikke dertil at faa et nyt Ministerium, hvilket Fremtiden jo noksom viste. Det var paa denne Maade, at den „Kongelige Haandskrivelse“ kom frem.²⁸ Den var virkelig skreven af Hans Majestæt Selv med Egen Haand og uden Concept samt uden Contrassignatur. Saaledes gik den til Conseilspræsidenten og blev derefter . . . publiceret i Ministerialtidende.²⁹

Paa Aarets sidste Aften modtog jeg Haandbillet og en Mappe fra Hendes Majestæt, hvorpaa Allerhøistsamme havde meget smukt malet, under hendes Ophold i Grækenland, en blomstrende nys udsprungen Mandelgren; en meget naadig Opmærksomhed for mit Tilsyn med Hendes Majestæts Pengesager.

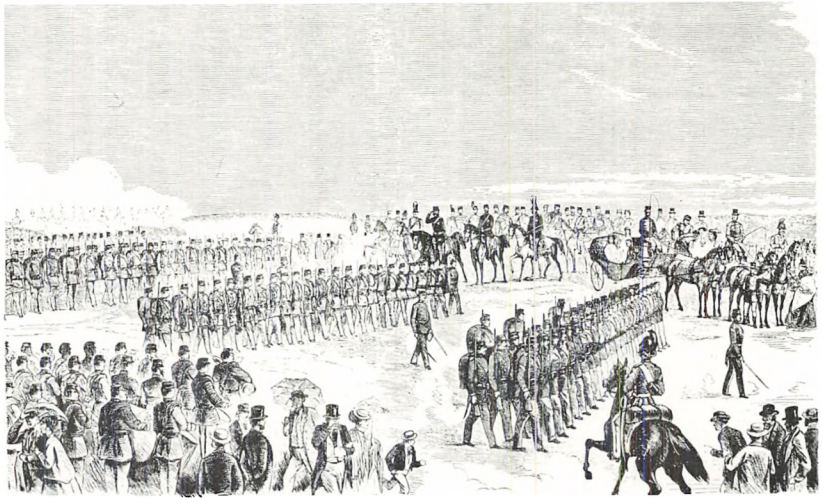
[410a] Jeg kommer nu til Aaret 1874, der har sin særlige store Interesse ved, at det gav Island sin Forfatning, der blev bragt Landet endog i bogstavelig Forstand af den Konge i Danmark, der første Gang personligt besøgte det. Alt den 5te Januar 1874 blev Forfatningen vedtaget i Statsraadet og bærer denne Dato; men skjønt der ikke krævedes lang Discussion paa denne Dag til dens Vedtagelse, saa var der dog gaaet en lang og haardnakket Kamp forud. Enevælden førte naturligvis til en Centralisationspolitik, og da Kong Frederik VI gjorde Begyndelse til Indførelse af friere politiske Institutioner, gav man dets Repræsentanter Plads i Østifternes Stænderforsamling. Man faldt dengang ikke paa at gaa tilbage til den saakaldte gamle Overenskomst fra 1264 mellem den norske Konge Hakon Hakonsen og Islænderne, som nu var ude af Kraft og kun hørte til Historien, men da man dog vedblev at henhøre den til bebrevede Rettigheder, bidrog dette vistnok til, at Kong Christian VIII 1843 gav Islænderne en Repræsentation i selve Landet som Althing. Men da Danmark fik Forfatningen af 1848, udvidede man ikke samtidig Althingets Myndighed, men vilde gjøre Danmarks Riges Grundlov anvendelig paa Island og gjøre Rigsdagen til lovgivende Forsamling ogsaa for Island med en rundelig Repræsentation i begge Thing. Da Althinget imidlertid ikke vilde gaa ind paa en saadan Ordning og i sit Modforslag stillede henimod en blot og bar Personalunion med Danmark, blev dette for det reactionaire Ministerium, der i Mellemtiden var kommen til Roret herhjemme, Anledning til at henlægge hele Forfatningssagen og til at lade Absolutismen indtil videre være den gjældende Regjeringsform paa Island.¹ Af Hensyn til de Tilskud, der fra den danske Statskasse maatte gjøres til Islands Fornødenheder, blev dets Budget forelagt Rigsdagen; men her viste det sig, at den gammeldags Colonialpolitik var uholdbar, idet Folkethingets Finantsudvalg i Følelsen af sit Ubekjendtskab til de indankede Forhold Aar for Aar opfordrede Rigsdagen til at udstyre Althinget med besluttende Myndighed i Finantssager. Efter [at] der i Slutningen af 1854 var dannet et frisindet Ministerium, stillede dette

sig til Opgave at give Island den attraaede selvstændige Stilling og derhos ogsaa at give Midler til at dække den Underbalance for Landet, som ikke kunde undgaas. Jon Sigurdsson blev nu Medlem af den Commission, hvem det overdroges at gjøre Forslag til en Opgjørelse mellem Danmark og Island, men han fremkom med Krav paa Renter og Rentes Renter for Kirkegodser paa Island, der for flere Hundrede Aar siden var solgte af Regjeringen og for den Uret, Island formentes at have lidt ved Handelens Monopolisering, idet han ikke tog Hensyn til, at der til Bestridelse af Danmarks og Islands Fornødenheder var solgt danske Domainer af langt høiere Værdi, og at Monopolerne vare givne i den Tanke, at man ved at paalægge de Handlende tilsvarende Forpligtelser til at holde sig forsynede bedst sikrede Landet mod Hungersnød – en Fare, som paany har vist sig i disse Dage, efter at Handelen er bleven frigiven.² Bitterhed i Sindene tiltog herved, og Forfatningsudkastet af 1867 blev i Althinget saa medtaget, at Regjeringen troede at maatte opløse Thinget, men derved blev Stillingen ikke bedre. Paa dette Stadium blev Krieger Justitsminister. Ham lykkedes det ved Loven 2den Januar 1871 at faa foreslaet en endelig Ordning mellem Kongeriget og Island, ogsaa i finantsiel Henseende, hvorved der sikredes Island et kontant aarligt Tilskud af Statskassen, som derhos paatog sig at udrede Udgifterne til den øverste Ledelse af de islandske Anliggender og til Postdampskibsfarten. Fanatismen paa Landet Island var dog endnu for stor til, at man skulde erkjende det Fordelagtige i dette Tilbud, men man forlangte yderligere, at den yderste Styrelse skulde henlægges til en Myndighed, der havde Sæde paa Island og alene gennem en Fuldmægtig, eller hvad man vilde kalde ham i Kjøbenhavn, skulde staa i Forbindelse med Kongen – jeg havde i sin Tid Grund til at tro, at man vilde have forbeholdt mig denne Post.

Stemningen reiste sig ogsaa derved, at det erklæredes efter Flertallets Beslutning, at Loven 2den Januar 1871 var ugyldig for Islands Vedkommende, og at man kun modtog det deri ommeldte Tilskud som en Afbetaling paa Mellemværende mellem Island og Danmark. Nu var imidlertid Klein bleven Justitsminister, og fra den Tid skriver sig Kundgjørelsen, der med værdig Bestemthed viser Flertallet til Rette.³ I 1873 samledes Althinget atter, men

31. Prins Valdemar som kadet

32. Kongeparret til tropperevu ved Hald i 1874

33. Landshøvding S. H. S. Finsen

alt forinden havde man i et Folkemøde gaaet endog ud over Althingets Flertals Beslutning, ja Sigurdsson maatte endog tage Ordet i modsat Retning, men skjønt Althinget blev ved sit Tidligere, enedes man dog, maaske fordi Sindene vare paavirkede ved Udsigten til den forestaaende Tusindaarsfest, om en subsidiaer Indstilling, hvori Kongen anmodes om at give Landet en Forfatning paa et nærmere angivet Grundlag. Den Tillid, som derved vistes Kongen, blev givet Fyldest ved den Forfatningslov, som nu hin 5te Januar 1874 blev given, og som blev modtagen, hvad Kongen ogsaa havde Leilighed til Selv at iagttage paa sin paafølgende Reise med stor Paaskjønnelse af det islandske Folk, da Han, efter 1000 Aar vare forløbne efter Ingolf Ørnson og Leif Rodmarson, var den første danske Konge, der satte sin Fod paa Island og kom for at „bygge Landet“, og som Kong Hakon Hakonsen lovede, men ikke selv bragte Løftets Opfyldelse, at de skulde „nyde Fred og islandske Love“.

Den 5te [Januar] var der Statsraad paa Amalienborg, og der vedtoges Svaret paa den Schjöringske Adresse.⁴ Samme Dag blev den islandske Forfatningslov ogsaa vedtaget i Statsraadet . . .⁵

Den 6te Januar kom Rigsdagen atter sammen efter Juleferien.

[410b] Den 7de Januar blev der meddelt Svar paa Adressen. Da Formanden Krabbe havde Forfald (jeg tror hans Familie paa den Tid blev forøget med en lille Krabbe), fremstillede Viceformanden J. A. Hansen sig, og Hans Majestæt oplæste Svaret for ham i Conseilspræsidentens Nærværelse. Det hed deri, at den i Samfundet forhaandenværende Bevægelse i hvert Fald krævede en Styrelse, som med Fasthed værnede om den ved Grundloven indstiftede forfatningsmæssige Ordning paa samme Tid, som den arbejdede for en rolig fremadskridende Udvikling under retfærdig og billig Hensyntagen til alle Samfundsklassers Tarv. Kongen sluttede med at udtale det Haab, at Kjærlighed til Fædrelandet vilde overvinde tilstedeværende Misstemninger, saa at disse ikke forhindrede den nødvendige Samarbejden af Lovgivningsmagts Factorer.

Endnu samme Dag indeholdt Ministerialtidenden baade dette Svar paa Adressen, Ministrenes Udtalelse til Kongen og Kongens Allerhøieste Haandskrivelse dateret 2den Januar.⁶ Denne Mini-

steriets Meddelelse af Haandskrivelsen i Ministerialtidenden gav megen Røre, men dog uden særlige Følger. Det Hele endte med Vedtagelse af en Dagsorden af 28de Januar, hvori Thinget udtalte sin Misbilligelse af Den Kgl. Haandskrivelses Offentliggjørelse.⁷ Nu gik det noget roligere herefter i Folkethinget. Indenrigsministerens Forslag om en forandret Inddeling af Folkethingskredsene blev efter flere Dages Debat (9de Februar) henvist til Udvalg. Finantsministerens Forslag om Forbedring af Embedsmændenes Lønninger endte efter flere Dages Forhandling d. 20de Februar med en Dagsorden, hvori atter udtales Mistillid til Ministeriet; men nu fremkom Flertallet med et nyt Lønningsforslag, som krydsede Ministeriets Tanke om at komme alle Embedsmænd til Hjælp. Dette stemtes ud af Finantsloven i Landstinget. Rigsdagen sluttedes d. 31te Marts med Vedtagelse af et nødtørfigt Budget. De foreliggende Love bleve forøvrigt ikke tilendebragte.

Jeg vender efter denne almindeligere Oversigt over Rigsdagsvirksomheden tilbage til res minores.

Paa denne Tid var Hertugen af Edinburgh i St. Petersborg for at feire sin Formæling med Keiserens Datter.⁸ Her ved Hoffet var det vistnok med blandede Følelser, at man fulgte denne Begivenhed. Det staar vel ikke til at betvivle, at for Hans Kongelige Høihed havde man tænkt paa et Parti med Prindsesse Thyra, men at man her havde vist sig uvillig paa Grund af Hertugens ualmindelig, selv for Prindser, flotte Levnet. Han var jo forøvrigt en ganske smuk Mand og en hel Adonis i Lighed med, hvad i Aarets Løb senere viste sig her in qualitate qva eller saa noget nær ved. Det var forøvrigt nær bleven en Rupture med Hensyn til Formælingen i Petersborg. Den engelske Regjering havde attacheret til Gesandtskabet en Mand, der tidligere i sine Meddelelser til forskjellige Blade havde skrevet mod Rusland, og Keiseren blev rasende derover. Det endte dog med, at han blev sendt bort.

Den 29de Januar afgik min gamle Slægtning General Wedelfeldt ved Døden. Jeg har her fortalt, at han den 2den April 1801 havde været som Stykjunker paa Castelsvolden, og han var vistnok en af de allersidste af dem, der havde overværet denne berømmelige Dag; i Udfaldene 1807 havde han som ung Artilleriofficer taget hæderlig Del og var en af de første, som havde modtaget

Ridderkorset efter Dannebrogordenens Udvidelse. Den 4de Februar blev den gamle begravet, Kongen lod følge.

Jeg gaar her tilbage til nogle mindre Erindringer fra Hof-sphæren fra dette Aar.

Den første Efterretning, jeg modtog paa Nytaarsdag, var den, at Ordens Vicecantsler Geheimeraad Scheele var om Natten pludselig afgaaet ved Døden. Geheimeraad Scheele var som anført Ordens Vicecantsler, hvortil han var udnævnt af Kong Frederik VII, men da der efter Grev Moltkes Død ingen Ordens Cantsler var, fungerede han som saadan. Kongen havde aldrig villet udnævne ham til Cantsler, fordi der var en saa slet offentlig Mening om ham i hvert Fald her i Danmark; jeg havde jo heller ikke kunnet af den samme Grund raade Kongen dertil. Nu kom Spørgs-maalet frem om at besætte Cantslerens Embede og da ogsaa Vicecantslerens samt tillige Ordenssecretairens, der var bleven ledig ved Werlauffs Død [1871]. Kun Cantslerens Stilling, eller i hans Forfald, Vicecantslerens gav en lille Skygge af Beskjæftigelse. Kongen mente, at Overkammerherre- og Cantsler-Embederne hørte sammen, og at Oxholm derfor maatte blive Ordenscantsler; men jeg gjorde opmærksom paa, at Oxholm maatte erkjende Rigtigheden deraf, at det vel havde været Tilfældet, at Ordenscantsleren var tillige bleven Overkammerherre, saaledes i den nærmeste Tid Stemann og A. W. Moltke, medens det var uden Exempel, at en Overkammerherre, selv ikke den høit ansete Hauch, var bleven Ordenscantsler. Cantsler-Stillingen hører jo, endogsaa efter sit Navn, til den juridisk-administrative Etat. Da nu Geheimeraad Tillisch, der i sin Tid var Indehaver af Landets betydeligste Stilling som Regent i Slesvig, derhos var ældre Elefantridder end Oxholm, gik Hans Majestæt over paa disse Anskuelser og udnævnte ham til Ordenscantsler. Ordensskatmesteren Grev Sophus Danneskjold-Samsø, der paa denne Tid gik af fra sin Stilling som Generalpostdirecteur, blev ikke alene Ridder af Elefanten, men ogsaa Ordensvicecantsler. Der blev som særlig Grund for dette Avancement anført, at naar han blev Ridder af Elefanten, skulde han bære Decorationen i det blaa Baand over Skuldren, han kunde da ikke ogsaa tillige bære den lille Elefant i det blaa-hvid-røde Baand, som er Skatmesterens Embedstegn, om Halsen,

hvorimod han godt kunde bære Vicecantslerens Decoration som er et Kors(!) Nok sagt han blev baade det Ene og det Andet, og hans ældre Broder [Christian Danneskjold-Samsøe] Geheimeraaden og Lehnsgreven, den forrige Overskjænk, blev skuffet ved ikke at blive vicarierende Cantsler: Hans Majestæt trøstede ham dog med, at Han ansaa ham altfor høit stillet til en saadan secundair Stilling og derfor ikke havde villet stille Sagen under Spørgsmaal. Jeg blev selv Ordenssecretair, hvilken Post havde staaet ledig siden gamle Werlauff som anført var død; jeg havde tilvisse i mange Aar udøvet de Functioner, som man almindeligvis vilde henføre til en Ordenssecretairs, og jeg havde derfor en vis Adkomst til denne Post. Nu skulde jeg herefter føre Tilsyn med, at Ordenshistoriographen udførte sine Pligter, men hvilke disse var, laa ikke for, og jeg tror heller ikke, at han (Conferentsraad Wegener) kjendte andre Pligter end at hæve 300 Rdl. om Aaret, for hvilke han vistnok mente at have gjort tilstrækkelig Fyldest ved at forme den forlængst afdøde Ordenscantsler Poul Christian Stemanns Biographi, der nu findes i Ordenscapitlets Archiv; jeg skulde ogsaa have Tilsyn med, at der indsendtes Vaabenskjolde af de til Elefantriddere og Storkors af Dannebrog udnævnte, men denne Pligt vilde heller ikke falde mig svær, da der for Skjoldene skulde betales et Honorar til Vaabenmaleren, og denne nok vilde paasc, at dette indkom i hans Kasse; endelig skulde jeg som Medlem af Ordenscapitlet tage Sæde i dette, naar det blev sammenkaldt; men det blev som bekjendt meget sjelden sammenkaldt, saa heller ikke fra den Side kunde der være noget at ængste sig for. Min Ven Kammerherre Johannsen, tidligere Slesvigsk Minister, blev i Danneskjolds Sted Ordensskatmester og var uendelig glad ved, at Kongen havde erindret ham ved denne Leilighed; han tog ogsaa tiltakke med dog at have Skinnen af at være igjen inde i Forretningslivet. Henimod Aarets Slutning fik Johannsen endnu den Function at overtage Bestyrelsen af den af Conferentsraad Prehn i Plön efterladte til Kongen testamenterede Formue (vel ca. 100,000 Rdl.) og at gjøre Forslag til dennes Fordeling til Slesvigere, der havde lidt Tab ved at blive sat ud af deres Stillinger ved den preussiske Erobring, saaledes som Testator i sin Henvendelse til Kongen havde udtalt som sit Ønske om Pengenes Anvendelse. Om

Hans Majestæt, som Overkammerherre Oxholm mener, har i Sinde at lade Johannsen blive min Eftermand som Cabinetssecretair, vil Fremtiden vise.⁹ Jeg tror nu, at Allerhøistsamme betænker sig. Johannsen er en af de redeligste og braveste Mænd, jeg har kjendt; men han er nu engang opdraget i slesvig-holstensk Aand, og man tør med Rette anvende paa ham den gamle Sætning, jeg lærte af Simony i Randers Skole

Naturam furca pellas ex
Hun kommer dog igjen den Hex.

De danske Forhold vil han aldrig lære rigtig at opfatte og endnu mindre den Resignation, der hører til at være Cabinetssecretair hos en constitutionel Konge. Kammerherre 1ste Staldmester Haxthausen, Kammerherre fhv. Hofmarskal Løvenskjold og Biskop Martensen vedblev at være henholdsvis Ordensmarskal, Ordensceremonimester og Ordens Biskop. Det høie Ordenscapitels Overofficianters Antal var saaledes complet, og man kunde i den Henseende se Fremtiden med Rolighed imøde.

[411] Min allernaadigste Herre skjænkede mig den 2den Februar et Exemplar af det berømmelige Værk „Flora Danica“, der er begyndt 1761 og først ad Aare kan ventes tilendebragt. Det Exemplar, jeg modtog, har oprindelig været deponeret hos „En Person af den geistlige Stand paa Lolland“, der skulde drage Om-sorg for, at Værket blev benyttet til at udbrede Kundskab om Landets Flora. Saaledes blev Exemplarer omsendt til hele Landet. Uvist af hvilken Grund, dog vel nærmest formedelst vedkommende Præstegaards Fugtighed, er det mig skjænkede Exemplar i Tidens Løb bleven remitteret og siden bleven suppleret med de derefter udkomne Bind. Det samlede Antal af Bindene er nu (d. 16/8 82) 53.

Noget forinden var der af mine Venner, saaledes som jeg tror at have omtalt, givet mig Løfte om at se en anden Sten lettet fra mit Hjerte. Jeg havde nu i 16^{1/2} Aar i Forening med Adolph Bull, Udgiver af det Bullske Atlas over Danmark med flere Kortarbejder, eiet Firmaet Bærentzen & Comp. for Litographi, Korts Udgivelse, Farvetryk m. m., og det havde i en Række af Aar givet et godt Udbytte og i det Hele gaaet frem og havde ogsaa været

mig til Anvendelse ved Udgivelsen af Beskrivelse af Danmark; men nu var Bull siden 1870 bleven belagt med en chronisk Sygdom, der gjorde ham det umuligt vedvarende at arbeide, Noget der var den flittige Mands Lyst og Glæde, og end mere uskikket til at bestyre Institutet. Jeg saa med Ængstelse hans sig nærmende Død imøde, og jeg maatte ogsaa gjøre mig fortrolig med betydelige Tab ved en Realisation af Institutet efter hans Død. Da foreslog Etatsraad Meldahl af egen Tilskyndelse, at man skulde søge dette Institut, der præsterede saa gode Arbeider, opretholdt ved at faa istandbragt en Actietegning til Overtagelse af samme, medens man samtidig søgte en dygtig Mand til Bestyrelse. Mine Venner Etatsraaderne Tietgen og Holmblad sluttede sig paa hans Opfordring hertil, og jeg saa derefter i denne Henseende Fremtiden med nogen mere Ro imøde. Det viste sig dog, at jeg ikke havde Hjerte til at fremtvinge denne Afgjørelse, da jeg mærkede, at det vilde forurolige Bull altfor meget. Jeg saa da først efter Bulls Død i Juni Maaned Sagen arrangeret, men paa en noget forskjellig Maade og saaledes, at min anden Søn Fritz, der havde været Bogholder ved Institutet, traadte ind som Associé af det nye Firma, der omfattede en mere udbredt Virksomhed. (Jeg har vistnok ogsaa alt berørt dette). Disse virkelige eller paatænkte Arrangements ved mine Venners Hjælp havde ret inderlig glædet mig. Min Stilling og mit Sindelag – jeg tør nok sige det – havde ofte givet mig Leilighed til at vise Folk Tjenester, men jeg havde egentlig aldrig i nogen betydelig Sag trukken igjen paa mine Venner, men nu vare de komne af dem selv og yttrede netop paa den Tid, jeg her omtaler, atter deres vedvarende Deltagelse for de Underhandlinger, der stedse førtes. Jeg kan ikke nok sige, hvilken Glæde jeg havde deraf. Man siger jo ofte, at Ulykken kommer ikke alene, men man kan ogsaa sige, at Lykken i hvert Fald ikke altid kommer alene; thi medens jeg netop var optaget af den lykkelige Stemning, som disse Sammenstød til samme Tid af gode Venners Hjælpsomhed [fremkaldte], blev min ældste Datter Josepha forlovet med en brav ung Mand Alexander Bech paa Krusesminde, en Søn af Etatsraad Bech til Taarnborg. Denne Glæde var saa meget større, som Bechs Familie ogsaa opfattede det som en lykkelig Begivenhed for deres Søn, og begge Familier

under et flere Aars Bekjendtskab havde faaet hinanden kjær. Brudgommens nære Slægtninge Etatsraad Suhr og Hofjægermester Bech paa Valbygaard hørte ogsaa til vor nærmere Kreds, og mine egne Slægtninge Kammerherre Thygeson og Kone vare tillige beslægtede med det unge Par, idet Thygeson var Sødskendebarn til Fru Bech og Fru Thygeson Sødskendebarn baade til mig og til min ældste Datters Moder, min første Hustru.

Dagen efter min Datters Forlovelse meddelte jeg Kongen denne, og Hans Majestæt havde endnu samme Dag den særlige Naade Selv at komme i vort Hus for at bringe sin Lykønskning.

Den 6te Marts kom hertil telegraphisk Meddelelse, at Grevinde Danner var død samme Dag i Genua af Rosen i en Alder af 59 Aar (i Berlingske Tidende stod urigtig anført, at hun var født 1814, men hun er vitterlig født 1815, hvilket af mig er oplyst ved en anden Leilighed).¹⁰ Man talte jo strax om den store Formue, om dennes Anvendelse og om de eventuelle Arvinger.

Grevinde Danner havde næppe selv nogen ret Oversigt over, hvormeget hun eiede. Det har jo nu vist sig at være henved 4 Millioner Rigsdaler; de mange Seddelpakker, Smykker og andre Pretiosa, som Kongen idelig og idelig for at formilde den vrede Dæmon, havde stukket til hende, og som laa saa at sige uaabnede, udgjorde jo en stor Andel i denne betydelige Sum. Naar hun til mig strax efter Kongens Død havde yttret, at hun vilde „være glad ved“ efter Kongen at modtage i Arv een Million (Rbd.), kan det jo gjerne have været sandt, men hun har da derfra udelukket, hvad hun alt havde, og dette har end ikke hun selv ret vidst at vurdere. Som bekjendt blev den veldædige Stiftelse paa Jægerspris for vordende Tjenestepiger hendes Universalarving, og dette var jo en smuk Tanke, men den kræver overmenneskelige Kræfter for at bringes til Udførelse til virkeligt Held for dem, den er stiftet for. Vanskelighederne for de stakkels Børn ligge i, at de blive opdragte paa et Slot ved en Gave af en ved Fødsel lavt stillet Pige, der fik en Konge til Gemal, men tillige ogsaa et slet Rygte i Eftermælet. Af de 3 Executorer, Etatsraad Klemp, Etatsraad Bock og Advocat Nellesmann udtraadte Klemp. Man saa jo naturligvis deri snart noget Skummelt, men jeg tror ikke dog, at det havde anden Grund end hans egen Umedgjørlighed. Nellesmann er en

meget brav og dygtig Mand; men der er stillet ham en Opgave over hans Kræfter, frygter jeg. Af Legater skal Grevinden have skjænket 600 Rdl. aarlig til Frederik Carl Christian Paulsen samt derhos den afdøde Konges Haandtegninger. Denne sidste Gave er ganske morsom; Hendes Naade har vistnok godt vidst, at der i disse Tegninger ikke er mere Kunst, end der i bemeldte Frederik Carl Christian er Nedstamning fra den Høisalige. Jeg var ikke med til Grevinde Danners Jordefærd, fordi jeg af Kongen var sendt til Frederikslund til afdøde Kammerherre Castenschiolds Jordfæstelse. Jeg havde desuden staaet paa, at Kongen, der havde fra først af tænkt paa at sende mig til Grevindens Ligbegængelse, netop ikke skulde disponere paa denne Maade, da jeg i Almindelighed af Ham blev sendt til at vise den sidste Ære til Mænd, der havde besiddet hans personlige Venskab, hvorimod Hans Majestæt skulde sende sin fornemste Mand til Hans afdøde Forgjængers venstrehaands Gemalindes Jordfæstelse.¹¹ Denne Mening trængte ogsaa igjennem, uagtet at det moralske Element blev fremdraget fra visse Sider, saaledes fra Conferentsraad Lund, der endog nedlod sig til at komme med sin gamle Historie om Lundings Mord ved Givt. Jeg fik dog ved den Leilighed Anledning til at sige Kongen, baade hvor lavt det er at komme med saadan Tale, og hvor ugrundet det er.

Den 10de Marts spiste jeg hos Kronprindsen med den Kongelige Familie, om Aftenen var det længe omtalte og forberedte Maskebal ved Hoffet. Der var 5 Quadriller (af hvilke jeg har vedlagt eller indlagt i mine øvrige Samlinger vellykkede Photographier) eller Optog. 1) Christian den Fjerdes Tid (Grev Frijs-Frijsenborg var Christian IV og saa godt ud som saadan, Hofdamen Comtesse Reventlow var Dronning Anna Catharina, af Andre i denne Quadrille skulle nævnes den svensk-norske Gesandt Grev Beck-Friis, Prinds Hans, 2) Italiensk Quadrille efter Napoli (Prindsesse Thyra), 3) Ungarsk Quadrille Kronprindsen og desuden Scheel til Birkelse, Grevinde Danneskjold, født Comtesse Frijs, Kammerherreinde Sehested-Juul, født Holsteen-Carisius, Frøken Palemona Treschow, Kammerherre Sehested-Juul, Hofdamen hos Kronprindsessen Frøken Bluhme, 4) Venetianske Adelige fra det 15de Aarhundrede Frøknerne Suhr, Frøken Ida og den senere Fru Holmblad

høre til de, der efter Photographierne fra den Tid, der vare særlig distinguerede fra hin Tid, Geheimeraadinde Bille, født Bille-Brahe, Fru Geheimeraadinde Estrup, Fru Berner, Grev Mogens Frijs, Hofchef Nægler, Indenrigsminister Skeel, Capitain Bille, Baron Blixen-Finecke, Comtesse Scheel, 5) Typer fra Frederik den Sjettes Tid (General Kaufmann var en udmærket Underofficer, min Svoger W. Hoskiær var en Cavaler efter den Tids Mode med blaa Kjole og blanke Knapper, høikravet Vest, dobbelt hvidt Halstørklæde, snevre Benklæder med Buxeklap foran og Lommer paa Siderne, hver med sin Klap, stive ungarske Støvler med Dusker, nedhængende Uhrkjæde o. s. v.).

Den 11te Marts spiste jeg og min Familie hos Geheimeraadinde Lowzow (min ældste Datter var bleven forlovet med hendes Neveu). Fru Lowzows Svigersøn Grev Sponneck spiste ogsaa der. Vi talte efter Bordet om Begivenhederne i November-December 1854.¹² Jeg mente, at man kunde have vist mindre Eftergivenhed og uden Vanskelighed have tourneret Kongen. Dette indrømmede han, men vedblev at paastaa, at dette dog ikke kunne have nyttet noget, da Scheele havde Midler til snart at bringe en lignende Situation frem igjen, og dette maaske endog under endnu vanskeligere Forhold. Ministrene, mente han, med Rette kunde være trætte og kjede af at bære den store Byrde „under en saadan Konge“. Han talte om Anders Sandøe Ørsteds underlige Lyst til paa den Tid at gjøre Statscoup. Dette vilde Carl Molte derimod ikke, men han vilde nok tage Conseqventserne, naar det var sket uden ham. Han skildrede Grev Reventlow-Criminil som en Mand, der under en blid Form skjulte stor Villieskraft.

Den 26de Marts kom Prinds Valdemar hjem med Fregatten Jylland fra sin lange Søreise. Kongen tog ud til Skibet for at modtage ham, men saa ikke sin kjære raske Dreng paa Rælingen for at tilvinke sin Fader; han styrtede op paa Dækket og fik der først at vide, at Prindsen havde ligget syg i flere Dage af en gastrisk Feber. Han havde Vanskelighed nok med at komme op til Amalienborg. Reconvalescensens blev dog heldigvis ikke lang . . .¹³

Den 9de [April] saa jeg Fabrikant Rubens Fabrikker for Vævning uden for Byen og overværede derefter Consul Gottschalcks Begravelse. Den Afdøde var i mange Aar Associé af Handelshuset

Gottschalck, Medlem af Jernbanebestyrelsen, en brav og kvik Mand af lidt bizar Retning turde man maaske sige, saaledes som det i det Hele taget ligger Noget for den gottschalckske Familie. Han havde en høiere Stilling i Frimureriet og havde i denne Egen- skab ledsaget mig til Stockholm til Kong Carls Bisættelse.

Den 12te var jeg med Kongen og Dronningen paa Refshaleøen, hvor Dampskibene Christian IX og Christiania løbe af Stabelen. Det var meget høitideligt og vakkert i alle Maader. Arrangementet var foretaget af Etatsraad Tietgen.

[414] Den 20de April om Morgenen fandtes Kongens Adjutant Kammerherre Ritmester Bardenfleth død i sin Seng paa Amalien- borg, hvor han var paa jour. Kongen holdt meget af den Afdøde, med hvem Hans Majestæt havde tjent i Hestgarden og holdt stedse paa ham, skjønt han var alt Andet end skikket til at være Adju- tant, da han var næsten blind og meget confus, forøvrigt var han af en chevaleresk og pligtivrig Charakter og i alle Maader hæder- lig, hvilket jo naturligvis vare betydelige Momenter til Kongens Godhed for ham. Det var ved ham det passerede, hvilket jeg maa- ske et andet Sted har fortalt, at nogle Aar tilbage, da den nu- værende Udenrigsminister Baron Rosenørn-Lehn søgte Audients som Privatmand, kjendte Bardenfleth ham naturligvis ikke og anstillede, som altid, en skarp Examination med ham. „Deres Navn?“ „Rosenørn-Lehn“. „Deres Stilling?“ „Kammerherre og Baron“. „Har De Baroni?“ „To“. Dette var jo i hvert Fald Bar- denfleth tilstrækkeligt, jeg tror forøvrigt ikke, han i mindste Maade følte det Comiske i Stillingen til Rosenørn. Kongen var Selv i Kirken ved Bardenfleths Jordfæstelse d. 4de Mai.

Den 15de Mai kom Postskibet fra Island og bragte mig Brev fra Landshøvdingen min gamle Ven og Frænde Hilmar Finsen. I 1873 havde jeg ved en Leilighed sagt til Kongen, at jeg vilde tillade mig allerunderdanigst at henlede hans Opmærksomhed paa, at Islænderne i 1874 holdt en Mindefest med Hensyn til, at det var 1000 Aar siden, at Island havde ordnet sig som Stat, hvorhos jeg sagde ganske løst hen: „Kunde Deres Majestæt ikke have Lyst til at besøge Island ved denne Leilighed“. Hvortil Hans Majestæt svarede: „Det vilde jeg meget gjerne“. Da Digteren Carl Andersen kort efter reiste til Island, bad jeg ham fortælle Finsen, hvorledes

disse Ord vare faldne, for at han efter Omstændighederne kunde tage Consequents deraf . . . Med dette begyndte de nærmere Underhandlinger om Islands Reisen, idet jeg refererede dets Indhold for Kongen og fik en fornyet Udtalelse af Hans Majestæt om Hans Interesse for at gjøre Reisen til Island.

Samme Dag var jeg tilstede paa Kongens Vegne ved Geheimeraadinde Tillischs Begravelse. Den Afdøde, født Comtesse Schmettau og Søster til Geheimeraadinde Bardenfleth, var en meget elskværdig Dame, men ikke begavet; med stor Trofasthed havde hun delt de store Sorger, som næsten alle deres Børns tidlige Død – kun een Datter var tilbage – havde bragt over deres Hus. Foruden jeg fulgte Kammerherre Castenschiold for Dronningen og Grev Danneskjold for Kronprindsen. Jeg kunde ikke ganske skjule for Kongen, at jeg ikke var uden Betænkelighed ved saa ofte at blive brugt i disse Gravmissioner; men Overkammerherren var svag, og ved denne Leilighed kunde Castenschiold ikke benyttes, da han skulde repræsentere Dronningen.

Den 26de Mai har jeg noteret i min Dagbog, at Islandsreisen blev slaaet fast. Postdampskibet skulde nemlig afgaa, og jeg fik Hans Majestæts Tilladelse til at skrive til Finsen, at Kongens Besøg kunde ventes.

Den 29de Mai traf jeg General Harbou. Han vil nu altid saa gjerne fortælle af sine Erindringer. Han fortalte saaledes blandt Andet, at Prindsesse Augusta før Ministeriet Frijs' Dannelse havde skrevet til Dronningen: Blixen sagt: es sind nur drei Männer, der den Staatswagen aus dem Drecke ziehen können, aber der Eine ist in Griechenland (Sponneck), der Andere in Jütland (Frijs) und der Dritte in Småland (Blixen) – ganske Blixensk. Han fortalte ogsaa, at da han var commanderende General i Eckernförde, havde Hertug Carl spurgt ham, om han vilde spise hos ham paa Louisenlund. Han havde svaret, at det vilde han gjerne, men Hertugen skulde da paa denne Dag have heiset det danske Flag paa Slottet og forinden have gjort et Besøg hos den commanderende General i Flensborg. Hertugen svarede dertil: Es ist nicht üblich, dass Prinzen Visite machen“, hvortil Harboe riposterede: „Es ist auch nicht üblich, dass Prinzen Aufruhr machen“. Jeg tror dog, Hertugen opfyldte Betingelserne.

Den 1ste Juni var jeg tilstede i Cavalerlogen, da der sidste Gang blev spilt i det gamle Kongelige Theater. Jeg var hel vemodig ved at sige Farvel til et Rum, hvor jeg i 1^{1/2} Menneskealder havde havt saa megen Glæde, hvor jeg havde set Lindgreen, Fryndal, Winsløv, Nielsen, Ryge, Rosenkilde, Foersom, Phister, Stage, M. Wiehe, Madam Nielsen, Jomfru Jørgensen, Fru Heiberg, Frøken Ryge (Grevinde Holck), Bournonville, Jomfru Grahn, Jomfru Nielsen, Frøken Zrza, Madam Simonsen m. m. fl. At faa en Parterrebillet var i mine Studenterdage min største Glæde; næsten 40 Aar derefter havde jeg havt Friplads; saa der gaves maaske ikke Mange i Theatret den Aften, som havde været længere Tid som Tilskuere inden dettes Vægge end jeg. Da jeg kom til Kjøbenhavn i 1828, var det endnu Oehlenschlägers Tragediers feirede Tid med Ryge, Nielsen, Winsløv og Madam Wexchall i de store Roller, Vaudevillerne vare ogsaa blomstrende med Fryndal, Rosenkilde, Phister, Stage, Jomfru Pätges; men baade Syngespillet og Dandsen stod dengang lavt. Jomfru Zrza havde dog en meget anselig Stemme, men savnede aldeles Ynde og Spil. Det var først senere, at de Scribeske Skuespil ret kom frem, altid med Jomfru Pätges, senere som Fru Heiberg, i Hovedrollen. Den 1ste Januar 1829 gaves første Gang Overskous „Østergade og Vestergade“ med en fortrinlig Besætning, og derefter fulgte flere Stykker af samme Forfatter, hvortil senere sluttede sig Hertz og endnu senere Hostrup. Det var et Held for Theatret, at den Auberske Musik banede sig Vei til Danmark, thi derved fik man et Sangemne, som ikke oversteg vore Sangeres og Sangerinders Kræfter, men da bragte Christian den Ottendes Interesse for italiensk Musik Operaen paa Hoftheatret frem, og derved voxede ogsaa paa den anden Side Fordringerne. Jeg maa afbryde disse Erindringer, som fremkaldtes paa hin Aften. Ved at føre dem for nær hen til Nutiden, vilde man vistnok have kunnet komme til at anvende Blichers: „Ak hvor forandret“! skjønt man dog i hvert Fald derhos maa erindre, at den dramatiske Kunst ogsaa i denne lange Tid er gaaet frem, og at den Maalestok, som nu anlægges, er forskjellig fra hin Tids.

Natten mellem 2den og 3die Juni døde min ædle Ven Gundorph, Underbibliothekar ved Universitetsbibliotheket. Vi vare omtrent

samtidige Studenter (han var fra 1827, jeg fra 1828), vi havde boet paa samme Tid paa Walkendorphs, senere været Naboer ved Holmens Canal; han har dimitteret min Svoger Christian Hoskiær og var fra den Tid ogsaa en Ven af min Hustrus Familie. Da jeg blev gift anden Gang, saa jeg ofte ham og hans Familie hos os, og han var den, vi tænkte paa, naar der var Glæde eller Sorg i Hjemmet; men det var, naar der var Noget iveien, at Gundorph var hyppigst at se, og det kan ogsaa fra mig siges, hvad hans gamle Ven Pastor C. J. Møller sagde ved hans Baare, at han betragtede det som en Uret mod sig, naar han ikke maatte under Gjenvordigheden tage hele Byrden paa sine Skuldre.

[415] Den 5te Juni var det Grundlovsfest med de sædvanlige Optog, der blev gjort lidt særligt ud af det, da det var 25 Aar siden Grundloven var givet. Der var ogsaa Sang paa Christiansborg og en Deputation hos Kongen. Hans Majestæt sagde ikke Andet til denne, end at han ønskede „en fornøielig Grundlovsfest“. Jeg sagde til Hans Majestæt paa given Anledning, at Han havde sagt netop det, man kunde sige, uden at blive paa den ene Side ubehagelig, paa den anden Side usand. Kongen var virkelig heller ikke stemt til Behageligheder, thi Ministercrisen var nu i Udbrud, Krieger havde bestemt annonceret sin Demission. Cultusministeren Hall havde været hos Kongen. Som Anledning nævntes af ham, at han vilde bede Hans Majestæt om at udnævne Capitain, Brygger Jacobsen til Dannebrogsmænd (han var Ridder) med Hensyn til hans store Fortjenester af den botaniske Haves Anlæg baade ved ydet Arbejde og ved Gaver paa forskjellig Maade⁴⁴; men Hans Excellence havde vistnok ogsaa talt om Ministeriets vanskelige Stilling. Ogsaa Indenrigsministeren Fonnesbech havde været hos Kongen og talt om en Sag – Randers-Grenaa Banen – men ogsaa fra hans Side var vistnok Ministeriets Uholdbarhed kommen paa Bane, skjønt paa den allerblideste Maade, da han tænkte sig selv bestandig som Conseilspræsident i det nye Ministerium. Marine-minister Ravn havde jo ogsaa været der, men han havde kun talt om lutter Behageligheder saaledes om Fregatten Jyllands Indretning til Kongens eventuelle islandske Reise. Conseilspræsidenten Grev Holstein og Udenrigsministeren Baron Rosenørn-Lehn kom ogsaa senere. Disse 5 Fornævnte havde dog tænkt sig Muligheden

af at kunne blive i et reconstrueret Ministerium. Krieger, der i hvert Fald vilde gaa af, og Krigsministeren Thomsen, der vistnok havde en Følelse af ikke at ville blive optaget i et nyt eller endog kun reconstrueret Ministerium, vare ikke til Audients denne Dag.

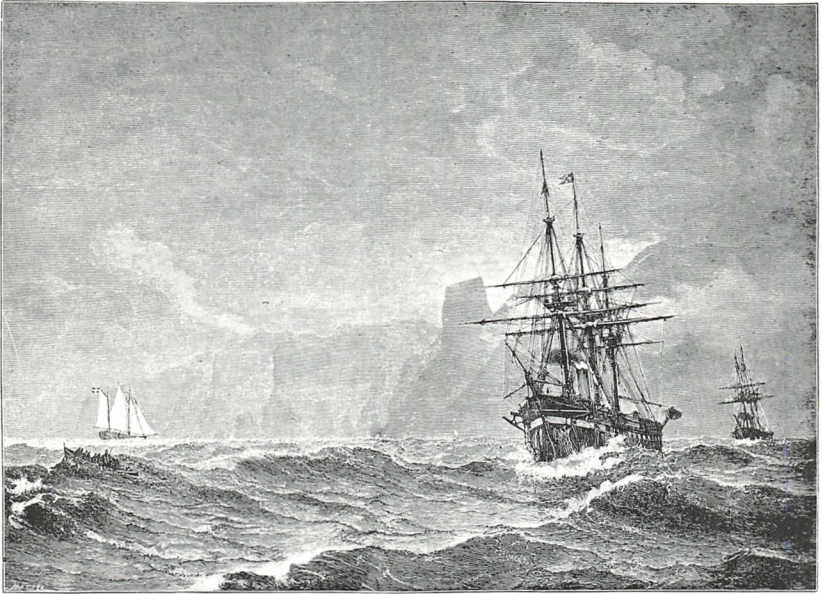
Endelig begyndte da Ministercrisen for Alvor den 8de Juni ved, at Krieger indgav sin Demission „paa Grund af den politiske Situation“. Han forlangte udtrykkelig, at denne skulde betragtes som Grunden til hans Udtrædelse og ikke hans svækkede Syn og øvrige svage Helbred. Ministeriets Sammensætning maatte saaledes anses for brudt, især da han havde havt saa væsentlig en Del i dets Dannelse. Kongen søgte at faa ham fra denne Opfattelse, men Krieger blev ved sin Mening. Hans Majestæt sagde ham ved denne Leilighed – Kongen har Selv fortalt mig det – „Talentfulde Folk ere ofte meget sære“. Den 10de Juni var jeg paa Bernstorff efter at have overværet min Ven Gundorphs Ligbegængelse fra Frue Kirke. Conseilspræsidenten havde været der og forklaret Kongen – vistnok mere efter Kriegers Dictat end efter egen Overbevisning – at han ikke kunde danne et Ministerium, efter at Krieger var traadt ud, og at han heller ikke kunde indtræde i noget af en Anden dannet Ministerium, idet han aftraadte som Conseilspræsident. Kongen mente, at et nyt Ministerium kunde dannes af Rosenørn-Lehn med Klein og Ravn. Jeg maatte sige Kongen, at jeg ikke fandt Rosenørn positiv nok dertil, og at jeg heller ikke troede, han vilde paatage sig det.

Dagen efter traf jeg Generaldirecteur Tobiesen, Fønnesbechs Ven og høire Haand, hans „letfodede Hermes“ som Fædrelandet udtrykte sig.¹⁵ Han mente, at der kunde dannes Ministerium af Holstein-Holsteinborg, Rosenørn, Fønnesbech, Fischer, med Udeladelse af Krieger og Hall (han talte ikke om Klein). Jeg gik til Geheimeraad Hall, som var noget upasselig. Han mente, at alle Ministrene vilde indgive Demission; han for sit Vedkommende vilde øiensynlig nødig gaa af; men naar det maatte saa være, maatte man for Alvor søge at danne et nyt Ministerium enten ved Estrup eller Grev Frijs. Skulde dette ikke kunne gaa, saa maatte man arrangere sig paa bedste Maade, ogsaa om det skulde være med det gamle Ministerium, dog uden Krieger naturligvis, og,

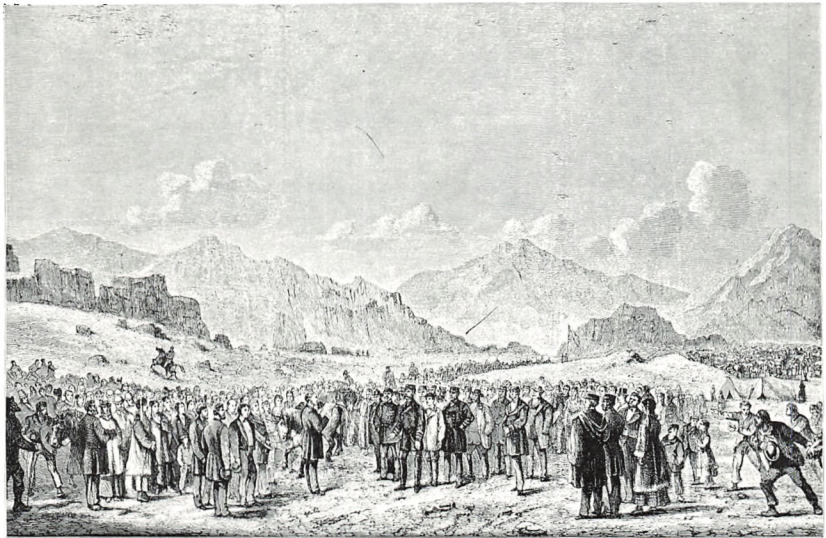
som jeg opfattede, ogsaa uden Thomsen, om hvem Opinionen i Armeen havde taget en saa uheldig Vending.

Krieger havde egentlig udsat Indgivelsen af sin Demission til henimod Terminstiden; da han troede, at der til den Tid, naar Landsthingsmændene af Godseierstanden kom til Byen, var der Udsigt til lettere at kunne knytte noget Nyt. Den 15de Juni var Estrup virkelig ogsaa kommen, og han blev samme Dag med Conseilspræsidenten kaldet til Kongen og var længe hos Hans Majestæt. Hvorledes Kongen har talt med ham, ved jeg jo ikke; jeg skulde dog tro, at Hans Majestæt har ladet forstaa, at han helst beholdt sit gamle Ministerium med Holstein-Holsteinborg som Conseilspræsident, og at et Afslag fra Estrups Side derfor ikke gik ham saa meget nær. Dette skal Estrup ogsaa have udtalt til fortrolige Venner. Hans Majestæt har dog paa den anden Side virkelig opfordret ham til at træde i Spidsen for Dannelsen af et Ministerium, hvori han naturligvis selv skulde indtræde. Estrup svarede herpaa, at han ikke kunde danne et Ministerium, i hvert Fald nu, det var heller ikke nødvendigt, Venstre havde lidt en Tilbagegang, og man skulde nu ikke gjøre Indrømmelser; men Hans Majestæt kunde i hvert Fald stole paa „Reserven Estrup“. Jeg var i Forgemakket, da Estrup gik fra Kongen; han udtalte sig paa sin sædvanlige lette og spillende Maade om sin Hjemreise, som om Sagen slet ingen alvorlig Side havde. Jeg kom derefter ind til Hans Majestæt, der var ganske ør af al den Estrupske Talen. (Senere har Hans Majestæt og det med Rette, vundet mere Respect og Interesse for den livlige Estrupske Veltalenhed). Jeg raadede Hans Majestæt for en Forsigtigheds Skyld nu ogsaa at se Grev Frijs, da det dog var bedst, at Landsthingsmændene bleve bundne ved deres Raad om, at Ministeriet bliver, de kunde da i nødig Fald ikke andet end støtte det. Jeg var hos Grev Frijs for at anmode ham om at komme til Kongen. Han var af samme Mening som Estrup, at Ministeriet skulde blive, Hall kunde ikke undværes, mente han derhos og tænkte vel derved paa den store Vanskelighed, der vilde opstaa, naar man skulde søge en anden Cultusminister; han mente i Forbindelse hermed, at Hall kunde lade være at forelægge Skolesagen. Det troede jeg nu rigtignok ikke,

at min ærede Ven vilde; dertil havde han stillet denne Sag altfor fremmeligt i sit Program. Næste Morgen kom Holstein ud til Kongen paa Bernstorff og dernæst Grev Frijs. Denne havde sagt Kongen, at han af Helbredshensyn ikke kunde indtræde i Ministeriet, og Hans Majestæt synes heller ikke at have anvendt synderlig Pression paa ham. Han nævnte forøvrigt Fønnesbech og General Haffner som Eventualiteter til at danne Ministerium. Om Aftenen kom Grev Holstein atter til Bernstorff. Han kom fra Skydebanen, hvor der havde været Gilde for ham og var, efter hvad Kongen sagde, høist elskværdig og high spirit. Han havde, som det synes, givet Kongen de glædeligste Udsigter til at beholde sig og de øvrige Ministre. Kongen lod imidlertid den 17de om Morgen Grev Moltke-Bregentved kalde, og han slap for meget godt Kjøb, og baade Kongen og Greven var yderst glade. Men det var tilvisse ikke til at antage, at Forsøgene til at [416] danne et nyt Ministerium kunde slutte med Grev Moltke. Han vilde jo i hvert Fald heller ikke kunne komme til at deltage i en Combination undtagen, som det i et Blad blev sagt om Grev Holstein, som Figuren paa Kagen. Jeg besøgte Cultusminister Hall, og han mente ogsaa, uagtet hans Opfattelse fra forrige Ministeriers Dannelsesetid, at Conseilspræsidentposten var bleven til en social Stilling, at man ikke kunde anse Forsøget med Grev Moltke som noget tilstrækkeligt alvorligt og udtalte, at man dog nu maatte søge Haffner. Da jeg om Eftermiddagen var nede at hilse paa Kronprindsen, der afgik med Dampskib til Aarhus for at overtage Commandoen ved Leiren ved Hald, traf jeg Grev Holstein og Baron Rosenørn-Lehn; de vare nu meget foruroligede over Sagernes Gang og forlangte nye Henvendelser: Haffner, Fønnesbech. Der gik nu et Par Dage hen, inden der blev foretaget Noget med Hensyn til Dannelsen af et nyt Ministerium. Man ventede General Haffner her til Byen, og jeg havde Ordre til at søge ham, men da han ikke kom, fik jeg den 23de Ordre til at tilskrive ham om at komme til Kongen, og jeg havde en Samtale med ham forinden. Jeg maa have avanceret Noget ved denne, thi da jeg atter saa Hans Majestæt, efter at Haffner havde været hos Ham, yttrede Hans Majestæt sig med Vrede, fordi jeg havde indladt mig for meget med Generalen. Denne gik da ogsaa virkelig ind paa at forsøge at danne et Mini-

34. Kongeskibet Jylland under Færøerne. 1874

35. Christian IX overværer tusindårsfesten
på Tingvallasletten i 1874

36. Christian IX besøger Geyserrområdet
på Island i 1874

sterium, havde en Samtale med Statsrevisor Fischer og reiste derefter til Jylland for at conferere med Frijs og Estrup. Efter at han var kommen tilbage fra denne Reise, erklærede General Haffner, at han ikke saa sig istand til at danne et Ministerium. Ministeriet Holstein bestemte sig nu til med Kongens Samtykke at tilbyde Biskop Monrad Finantsportefeullen, hvorpaa Haffner ogsaa skal have tænkt. Monrad kom til Byen, men erklærede, at han hverken vilde eller kunde. Han deltog i forskjellige Conferentser og skal have godtgjort for Hall, at det var urigtig af ham at ville blive i Ministeriet, hvorefter Hall virkelig ogsaa definitivt erklærede, at han vilde træde ud, hvortil Holstein nu igjen for Alvor sluttede sig. Da var det, at Kongen endelig d. 10de med fuld Overtydning af Nødvendighed overdrog Fønnesbech at danne eller reconstruere et Ministerium. Det, der fornemlig gav Vanskelighed, var at faa en Cultusminister; man tænkte paa forskjellige Geistlige t. Ex. Pastorerne Strøm, Damgaard, Schurmann m. fl., men dels troede man ikke paa, at de vilde, og dels havde man et „vestigia terrent“ med Hensyn til tidligere Cultusministre af den geistlige Stand. Da var det, at Minister Fønnesbech om Aftenen d. 10de Juli kom til mig og bad mig gjøre en personlig Henvendelse til Etatsraad Worsaae for at formaa ham til at overtage Ministeriet. Worsaae og jeg havde i mange Aar staaet i venskabeligt Forhold til hinanden. Jeg havde imidlertid ved en tidligere Leilighed, under Ministeriet Bluhme, da Heltzen havde bragt Worsaae paa Bane, fraraadet dette, da jeg fandt, det var Uret at rive en Mand bort fra en saa interessant og betydningsfuld Virksomhed, hvor han gjorde saa god Fyldest, for at bringe ham ind paa en anden, i hvilken han maaske ikke vilde reussere. Nu var Stillingen imidlertid helt anderledes. Det var nu meget vanskeligere at faa en Cultusminister, dels fordi der var meget mere at kjæmpe mod, og dels fordi disse vestigia terrentia vare komne imellem, det var derhos lykkedes Worsaae siden den Tid at vinde et meget mere anset Navn, hvilket vilde væsentlig bidrage til, at han kunde fylde i Stillingen. Præsumptionen for hans Begavelse var jo naturligvis samtidig derved ogsaa voxet. Man turde vel antage, at min ædle Ven ved disse Progresser havde fundet sin Ambition helt tilfredsstillet, men jeg var dog ikke ganske vis

derpaa, og der turde dog maaske endnu være en Rest tilbage, der vilde gjøre ham tilbøielig til at forsøge sine udmærkede Evner i en Stilling, hvor der var saa meget at overvinde. Han havde jo heller ikke nogen politisk Fortid, som kunde genere ham, og han havde altid i sin Stilling fundet venlig Imødekommen hos Bondestanden, som han havde en ikke ringe Evne til at behandle. Etatsraad Worsaae var paa den Tid imidlertid ikke i Kjøbenhavn, da han opholdt sig paa Besøg hos sine Svigerforældre Kammerherre Castenschjolds paa Hagested. Jeg paatog mig dog Missionen, og da jeg var Næstformand for Bestyrelsen af Selskabet for Lammefjorden Inddæmning, begav jeg mig strax derhen, hvorfra jeg uden at gjøre Opsigt kunde tage til Hagested, der ligger ved Fjorden. Forsøget paa at vinde Worsaae vilde da, hvis det mislykkedes, kunne blive uden Spor. Jeg vidste jo meget vel, at Kongen vilde gjerne se Worsaae som Minister, og at jeg kunde nævne det for denne, at han vilde opfylde et Ønske af Hans Majestæt ved at blive det. Min Mission lykkedes ogsaa forsaavidt, at Etatsraaden fulgte med mig tilbage til Kjøbenhavn. Jeg anmeldte imidlertid hans Komme til Bernstorff, hvorhen jeg forinden tog og bragte ham Kongens Indbydelse til Taffel. Sagen avancerede saaledes, at der blev vedtaget et Møde af Worsaae og Fønnesbech i min Bolig samme Dags Aften Kl. 10, og der blev Sagen endelig afsluttet. Worsaae holdt dog paa, at det var, fordi det var et Ønske af Kongen, at han var bleven Minister. Jeg har aldrig modsagt denne Forklaring.

Tobiesen var jo let at vinde som Indenrigsminister, Fønnesbech overtog foruden Conseilspræsidiets Finantsministeriet, først senere blev Krigsministeriet, fra hvilket Thomsen gik af, overtaget af General Steinmann, Rosenørn-Lehn, Klein og Ravn vedbleve henholdsvis i deres Stillinger som Udenrigsminister, Justitsminister og Marineminister. Ministeriet betragtedes dog som nydannet, og derfor gik alle efter den Rang, som de havde efter deres Ordens-tegn og Stillinger udenfor Ministeriet, altsaa Fønnesbech og Rosenørn-Lehn som Storkors først, dernæst Tobiesen som Generaldirecteur, saa Klein, Worsaae og Ravn; Steinmann traadte ind under senere Dato og fik altsaa Rang i Ministeriet efter hans Stilling

som Storkors. Den 14de Juli var der endnu Statsraad med de ældre Ministre.

Den 22de Juni var Kongen og Dronningen af Sverrig-Norge til Besøg paa Bernstorff. Den 25de Juni fulgte jeg paa Kongens Vegne ved Conferentsraad Davids Jordfæstelse i Garnisonskirken. Det var mærkeligt nok, at den Afdøde, Aaret forinden han kaldtes bort, havde selv skrevet et lille Digt betitlet Gravtanker, som blev oplæst af Præsten Pastor Blædel. Det var naturligt, at Blædel antydede, at den Afdøde ikke var af nogen fremtrædende Trosretning. Digtet viser noksom hen derpaa. Det lyder saaledes:

Gravtanker

Mæt af mange, mange Dage
 Træt af skjæbnesvangre Aar
 Uden Angst og uden Klage
 Nær ved Maalet nu jeg staaer,
 Rigere paa Fryd end Smerte
 Var min Vandring her paa Jord,
 derfor af et dybfølt Hjærte
 Tak til Gud mit sidste Ord.

Livets underfulde Gaade
 Uopløst paa Jorden staaer;
 Den kun løser Herrens Naade
 Naar den sidste Time slaer.
 Derfor Aanden ivrig higer
 Over Maalet som er sat
 Men for Klarhed Mørket viger
 Kun igjennem Dødens Nat.

21/1 73.

C. N. David

David døde d. 18de Juni 1874. Han blev Minister som foranført med Bluhme i 1864 og gik af med denne Aaret efter. Danmark tabte i David en af sine dygtigste og mest begavede Mænd; han

var af en ædel Charakter og besad Smag og Veltalenhed, hvilken sidste Egenskab dog ikke understøttedes af nogen god Stemme, hvilket hans Modstandere titnok lod ham høre baade i Skrift og Tale. Kort efter David [29de Juni] døde Tscherning, en Mand, der ogsaa havde spillet en Rolle i vor Tid; han havde vistnok ikke Davids Begavelse end mindre hans Smag.

[417] Den 28de Juni høitideligholdt Enkedronningen sin 78de Fødselsdag paa Sorgenfri med Taffel. Jeg deltog i dette i den Kongelige Families Følge. Endnu saa den gamle Dronning, uagtet de 78 tilbagelagte Aar, smuk og majestætisk ud, men hun led meget af en ofte tilbagevendende Hoste.

Den 1ste Juli overværede jeg efter Indbydelse Aabningen af den lollandske Jernbane. Kongen deltog ikke deri. Man havde egentlig tænkt sig, at Hans Majestæt skulde ved denne Aabning have paabegyndt en længere Reise i Provindserne og umiddelbart derefter have fortsat Reisen til Island; men det havde snart vist sig, at Ministercrisen lagde Hindringer i Veien for en saa tidlig begyndende Reise. Et Øieblik synes det endogsaa, som om selve Reisen til Island maatte opgives. Landshøvdingen, der havde modtaget Svar paa sit første Brev, havde imidlertid under 2den Mai tilskrevet Justitsministeren Klein som forventende Minister for Island og mig med mange Spørgsmaal om Reisens videre Fremme. Derpaa havde jeg svaret ham, forsaavidt Svaret kunde ventes af mig:

I Gjensvar paa Deres meget ærede Skrivelse af 2den Mai og efter at jeg har foredraget sammes Indhold for Hans Majestæt Kongen, skulde jeg herved med Allerhøieste Bemyndigelse meddele:

at Hans Majestæt vedblivende nærer det Ønske og den Forventning at kunne gjæste Island ved Tusindaarsfesten,

at Hans Majestæts Følge vil være foruden Prinds Valdemar, Hans Excellence Minister Klein, Cabinetssecretairen, to Adjutanter, en Cavaler hos Prinds Valdemar, Etatsraad Worsaae, Assessor Carl Andersen og vel Een eller To mere,

at Hans Majestæt modtager Deres Forslag med Hensyn til Afbenyttelsen af Landshøvdingensboligen, saaledes at Prinds Valdemar

bor hos Kongen, og at De benytter selv G og H (der var vedlagt en Grundtegning),

at Hans Majestæt i alt Væsentligt gaar ind paa den af Dem til mig udkastede Reiseplan, hvorefter Allerhøiøstsamme kommer den 29de eller 30te Juli til Island, bliver i Reykjavik til den 3die August, er ved Gejser d. 5te og ved Folkefesten i Tingvalla den 7de,

at Kongen overværer Gudstjenesten i Reykjavik i det islandske Sprog Søndagen den 2den August,

at Kongen modtager et Bal efter Indbydelse fra Reykjavik,

at Hans Majestæt forbeholder sig at give Tafler i Skolebygningen med eget medbragt Service, men forøvrigt er Gjæst i Landshøvdingens Hus.

Som det af det Følgende vil ses, blev denne Plan i de fleste Punkter fulgt. Et Øieblik var det stillet under Spørgsmaal, om Prindsesse Thyra med Hofdamen Frøken Oxholm, der begge sprudlede af ungdommeligt Mod, ikke skulde have deltaget i Reisen; men dette blev dog snart forandret, fornemlig ved Modforestillinger af Adjutanten Commandeur Meldahl, der godt kjendte den islandske Reisemaade og udtalte sin Overbevisning, om at Prindsessen ikke vilde kunne udholde saadanne Strabadser. Worsaae kom ikke med, fordi han blev Minister, og i hans Sted ledsagedes Kongen af Etatsraad Steenstrup. Det tør vistnok ikke nægtes, at en Naturforsker var mere paa Plads paa denne Reise end en Antiquar. Island er jo først bleven beboet samtidig med, at det blev et historisk Land, egentlige Oldsager har man altsaa ikke; senere tilkom Folkethingsmanden for Færøerne, den der fødte Capitain Bærentzen af Infanteriet, Marinemaleren Professor Sørensen, Departementschefen for det islandske Departement Stephensen. De to Adjutanter, der fulgte med, vare Oberst Holten og Capitain Hedemann, Holten fungerede som Reisemarskal. Capitain Koch af Marinen fulgte med som Prinds Valdemars Gouverneur. Det var alt forlængst bestemt, at Kongen skulde benytte Fregatten Jylland, paa hvilken der var reist en stor og rummelig Hytte, og at Cadetskibet skulde escortere. Jylland førtes af Commandeur Bruun, Cadetskibet af Commandeur Meldahl, Adjutant

hos Kongen. Men Dag for Dag randt hen, inden Reisen til Jylland kunde paabegyndes, og derhen vilde Kongen først for idetmindste at overvære nogle af Maneuvrerne ved Hald under Kronprindsens Førelse. For at vinde Tid havde man omsider gaaet ind paa at tage fra Frederikshavn, men det maatte helt opgives at besøge Heden fra Herning af og endnu mere at komme til Tyborøn og Agger.

Post tot discrimina rerum gik Reisen da for sig den 17de Juli om Aftenen fra Kjøbenhavn med Dampskibet Slesvig til Aarhus og derfra videre til Viborg. Dronningen og Prindsessen var med. De skulde fra Frederikshavn reise til Rumpenheim. Kongen kom den næste Morgen Kl. 9 til Aarhus, hvor der var høitidelig Modtagelse; Kl. 1 til Viborg og endnu om Formiddagen til Leiren, hvor Kronprindsen gav Taffel; efter dette gjordes en Promenade gennem hele Leiren; den Kongelige Familie talte med Soldaterne og besaa det hele Arrangement. Om Aftenen tilbage til Viborg. Kongen og Dronningen boede hos Stiftamtmanden Baron Rosenkrantz; jeg boede hos min Ven Justitsraad Neckelmann i hans smukke Eiendom ved Søen. Dagen efter, Søndagen d. 19de Juli, var der Gudstjeneste i Leiren under aaben Himmel, hvori den Kongelige Familie og Følge deltog. Efter Hjemkomsten gav Byen Viborg en Diner, efter hvilken der blev taget Kaffe i Pavillonen ved Borrevold. Mandagen d. 20de blev Domkirken beset, navnlig tildrog sig det smukke, maledede Loft udført af Maleren Lund sig Opmærksomhed. [418] Derefter gik det atter til Leiren, hvor der var stor Maneuvre ude i Hedeterrainet. Kongen var tilhest for at tage denne i Øiesyn, men Dronningen, Prindsesserne (Kronprindsessen var taget til Viborg for at besøge sin Gemal) og Følget vare pladserede paa en Høi nærved Finderup for at se derpaa. Det couperede Terrain gjorde dog, at ikke Alt kom for Øiet. Senere kom Kongen ogsaa hen paa Høien. Jeg saa en gammel jydsk Bondekone komme hen imod os. Jeg gik ned til hende. Jeg turde antage, at hun vilde tiltale mig. Det slog ogsaa til. „Æ han mæ æ Kun?“ Det bekræftede jeg jo. „A vil saa gjæn si Vaaldemar og Thyra.“ Det lovede jeg hende skulde ske, naar hun vilde følge med op paa Høien. Prindsessen og Prindsen vare jo ogsaa meget villige til at komme hen til den Gamle. „Jøsses æ de Vaaldemar, næ æ de Thyra, hvo hun æ stuer“. Dronningen kom ogsaa derhen og siden

Kongen. „Jøsses wo I har Hel mæ jæ Børn“, sagde hun til dem. Siden betroede hun mig: „De æ ellers wu Mark, hvu paa de holle Mønstring“. Jeg saa det Tendentieuse i Bemærkningen og svarede „Det faae I vel godt betalt“. „Næ to de æ sølle“. Dermed afbrød jeg videre Forhandling. Efter hvad jeg paa Forespørgsel hørte, var det ikke saa sølle endda.

Da vi kom tilbage til Viborg, gav Kongen en Diner, i hvilken Prinds Valdemar og Justitsministeren ikke deltog, da de begge vare blevne upasselige paa Grund af den store Solhede, der under Manevrerne havde hersket ude paa Heden, og under hvilken vi havde set en stor Mængde falde besvimed om. Næste Morgen forlode vi Viborg med Extratog, Ophold i Randers, hvor der paa Banegaarden blev indtaget Forfriskninger, i Aalborg et længere Ophold med en siddende Frokost, henimod Aften til Frederikshavn, udenfor hvis Havn Jylland og Gejser laa for Anker. I den lille Havn laa Slesvig, der skulde bringe Dronningen og Prindsessen til Lybek og afsætte Kronprindsessen ved Korsør for at gaa til Charlottenlund derfra, samt foreløbig ogsaa bringe Kongen ombord i Jylland. Dronningen vilde gaa med ombord og se Arrangementet der. Desværre løb Dampskibet paa ved Udløbet af Havnen og knuste nogle Skovle, hvilke paa en uhyggelig Maade klappede under Omdreiningen. Hendes Majestæt blev meget nerveus over denne ominouse Begyndelse paa Reisen, og denne Stemning tiltog, da det ogsaa blæste op til en stiv Kuling, da hun paa det beskadigede Skib skulde gaa ud paa Kattegattets urolige Bølger. Hendes Majestæt græd, og de Øvrige af den Kongelige Familie vare heller ikke uden Sindsbevægelse ved Afskeden.

Vi gik nu nord paa, men kun langsomt, da Vinden ikke var gunstig og saaledes modvirkede Skruerne. Langsomt gik det ogsaa næste Dag gennem Skagerak, og endnu om Aftenen saa vi Lister Fyr paa Norges Sydostkyst. Den næste Dag gik det over Nordhavet uden, at Land var at se. Fredag Formiddag d. 24de passerede vi Schetland, og hen mod Aften den enligt liggende høie Fovla med de mægtige Skiferlag i skraa Leiring. Nu blæste det op med en Nordost, der gav bedre Virkning af Seilene, og vi nærmede os rask Færøerne, og alt Løverdag Formiddag kom vi ind paa Thorshavns Rhed. Strax var Kongeskibet omgivet af en hel Flaade af fær-

øeske Baade med høie Stævne lig Oldtidens Skibe og kvikke søvante Mænd inde. Det saa høist fornøieligt ud, man saa, hvorledes disse brave Folk vare grebne af Glæde ved at se Kongen komme til dem, den første Konge, der havde været i hvert Fald som Konge iblandt dem. Om Kong Sverre fortælles det jo, at han var født paa Strømø, og Kong Frederik VII havde været der som Prinds.¹⁸ Kongen gik snart i Land og blev modtagen med Æreport, Sang og Tale. Det var ved Slutningen af denne af ham holdte Tale, at den gamle hæderlige Skolelærer Lytzen faldt dænde om, netop som han havde udbragt et Leve for Kongen. Kongen gjorde jo alt for ham og fulgte ham Selv ind i et Hus, men han var uden Redning; Hans Majestæt tog sig, forinden han forlod Færøerne, af Familien, og gav hans Enke en efter hendes Forhold høi Aarrente. Det var jo atter ominøst; men den kjære Konge fik ikke Tid til at dvæle ved det Vemodige. Henrykkelsen fra alle Sider, det Sympathiske ved disse hjærtelige Øboere, Bevægelsen op ad Klippernes Afsatser (Hamre), hvilket var saa fristende strax at tiltræde og derfra nyde Udsigten over til den bugtede Østerø og den mindre Ø Naalsø; det gav alt Andet end Dødstanker. Om Middagen var Kongen atter ombord og gav Taffel der for Færingerne. Hans Majestæt og alle de Ledsagende laa iland, Kongen og Prinds Valdemar hos Amtmand Finsen, der bebor et ret net Hus, med Have, i hvilken der findes enkelte, dog ikke anselige Træer saasom Røn og Apeldær. Ribsbuske saa jeg ogsaa*. Forøvrigt er der ikke stor Plads til Haver i Thorshavn, thi Byen er meget tæt sammenbygget og ligger for største Delen terrasseformigt op ad Klipperne; den bestaar af Træhuse med Græstørvstag. Den næste Dag – Søndag d. 26de Juli – bivaanede Kongen og Følge Gudstjenesten i Thorshavn Kirke, hvor Øens Provst, Sognepræst paa Østerø Hammershaimb prædikede paa Dansk (som bekjendt er Kirkesproget Dansk, me-

* Som bekjendt er Bygget den eneste Kornsort, der modnes paa Færøerne, og det dog ikke altid. Af Haveurter haves foruden Kartofler og Roer, der ogsaa dyrkes i Indmarken (Bøen) ved Gaardene og Husene paa Landet, Gulerødder, Ærter og under heldige Forhold Kaal, Stikkelsbær har man ogsaa, og Forsøg gjøres i enkelte Haver med Jordbær, som skulle kunne modnes under gunstige Forhold. Middelvejarmen er jo gunstig for Øerne, men den ringe Sommevarme og Fugtigheden give de ugunstige Modningsforhold.

dens Indbyggerne tale indbyrdes en Dialect af det oldnordiske Sprog). Om Eftermiddagen var Kongen, Prindsen og Følge atter oppe paa Klipperne bag Byen og besøgte ved denne Leilighed en længere bortliggende Kongsfæstegaard, Høivig. Paa Færøerne enten sejler man eller gaar man, at ride er næsten ikke kjendt, og de faa derværende Heste benyttes kun saa at sige til Føring af Gods paa deres Ryg. Vogne kjender man næppe, da der ingen Vei er, og da Thorshavns Gader ere saa smalle, at en Vogn vel knap kunde komme igjennem, tvende kunde i hvert Fald ikke passere hinanden. Kongen og vi Andre gik derfor op ad Fjeldstien til Høivig og igjen tilbage, og vi vare alle glade ved, at vi paa denne Vandring havde Tørveir, thi det regner 270 Dage om Aaret dertillands. Der var atter Taffel ombord, i hvilken flere af Embedsmændene og Præsterne deltog. Om Aftenen var der Fest i Lagthingets Rum. Der var Taler og Sange og fremfor Alt traadtes der en Dands paa gammel færøsk Vis, hvor man bevæger sig i Rækker efter Kvæder udsjungne af en Indfødt, og hvoraf mange ere ældgamle, tildels kjendte i Aarhundreder paa Øerne; denne Gang var det en Kvæde om Slaget ved Svolder. Omkvædet synges af de Dandsende, hvortil alle Tilstedeværende fra Kongen ned til Tjenestepigen* alle var med og alle tog Del ved livlige Bevægelser i den eiendommelige Cadence, hvor man halvt gaar, halvt dandser eller synger i Takten. Jeg vidste ikke, hvorum Visen handlede, før jeg tydelig hørte Einar Tambeskjælvers Navn fremsjungen af Forsangeren, det gav i hvert Fald Orientering. Først sent hørte Dandsen op. Da jeg kom hjem, hørte jeg af min Vært, Syssemand Møller, Ornitholog, Stedets Photograph og tillige Landstingsmand, at der havde været nogle Fremmede komne fra England at søge mig. Det var den bekjendte Concurrent med „Store Nordiske Telegraphselskab“ (jeg havde alt havt Brev fra

* Rosenberg har udtrykkelig sagt, i Referatet om Opholdet paa Færøerne, at Kongen havde en smuk Tjenestepige ved Haanden.¹⁷ Det kan godt være, men jeg havde ingen Formodning om, at det var en Tjenestepige, Kongen havde ved sin Side, og det vidste Hans Majestæt vist heller ikke, thi Dørene stode aabne, og man trængte ind, og alle vilde de dandse deres gamle Dands med. De dandseklædtes Antal var meget lille, og var Tjenestepigen smuk, distingverede hun sig i hvert Fald fra Mængden, om hvem det ikke kunde siges.

Etatsraad Tietgen om hans paatænkte Islandsreise) Mr. Cyrus Field, den som arktisk Reisende berømte Dr. Hayes, Skribenten Bayard Taylor, Mr. Murad Halstead, Udgiver af Cincinatti Commercial, og Dr. Kneeland fra Boston. Vi fik dem senere at se paa Island, hvor de naaede at komme før Kongen.

[419] Mandagen den 24de Juli forlod Kongen med Følge Thorshavn for sønden om Strømø at gaa op gennem Vestmanfjorden mellem Strømø og Vaagø. Taagen omgav Skibet under denne Seilads, kun den nærmeste Kyst kunde ses paa enkelte Undtagelser nær, da Solen, understøttet af Vinden, kunde bryde igennem og fremkalde et belyst Punkt oppe paa de høiere Afsatser. Man kunde da faa smaa grønne Pletter at se, paa hvilke man med et skarpt Øie, eller hvem dette ikke var givet, med en Kikkert kunde opdage som smaa hvide Punkter de græssende Faar. Da Skibet gik syd om Strømø, kom man Kysten saa nær, at man saa Ruinerne ved Bø (Kirkebø) med de spidsbuede Vinduer, der erindre om Katholicismens sidste Tid. Sydvest for Strømø løftede sig mørk og dunkel „Troldkonehovedet“, en vældig firkantet Klippe, nord for Sandø. Med de to mindre Klippeøer Hestø og Kolter paa Bagbord kommer man op under Vaagø, for hvilken udskiller sig den spidse Klippe „Troldkonefingeren“. Imellem Vaagø og Strømø indsnevrer Havet sig nu udenfor Vestmanhavn paa Strømø, og Omgivelserne faa ofte en Charakter, der ligner eller gjenkalder i Erindringen Rhinfarten paa de Steder, hvor høie mørke Klipper omgive Floden saasom ved Loirelei. Nu gik det snart ud af Sundet mod det sortladne Hav, dog først i nogen Tid langs med Strømø paa Styrbord. Den mærkelige Indskjæring Saxen passeredes. Da Fuglene ikke ret viste sig fra Fugleklipperne, der omgive denne, blev der sendt et Skud (en Granat) derind, der bragte dem op fra deres Sæder og Reder i Tusinder og Tusinder igjen. Her blev Luften klarere, idet Søbrisen fordrev Taagerne, Klipperne traadte bestemtere frem, og i sin hele vilde Majestæt viste det 2200 Fod høie mørke bort mod Søen nedfaldende Mylingar. Det siges at være saa steilt, at naar man paa Toppen lægger sig paa Maven med Hovedet ud over Renden, kan man se lodret ned i Søen. Fra Mylingar sattes Coursen mod Nordvest, Søen var endnu ret rolig, og Solen gik smukt ned forude. Den næste Dag Tirsdag

d. 28de friskede Vinden op, men den blev samtidig gunstigere, og vi avancerede ved Seil og Damp omtrent 12 Mile i Vagten. Dagen efter Onsdag d. 29de saas Vestmannaøernes Klipper med lodrette Sider, og vi passerede under Storm Reykjanæs dog uden at faa Landkjending, da der var Regn og Tykning. Da jeg kom op paa Dækket og spurgte, om vi havde Land i Sigte, svaredes Nei, jeg spurgte igjen, hvad der skulde gøres, hvis vi ikke fik det i Sigte (Fyr har man som bekjendt endnu ikke paa Island), svarede Commandeur Bruun meget roligt: „Saa maa vi staa ud igjen“; men Landkjendingen kom dog senere, og man var da saa nær inde, at man virkelig alligevel maatte staa lidt ud. Det rullede forfærdelig denne Aften, men jeg var saa heldig ikke at være søsyg hverken da eller senere paa Reisen. Torsdag Morgen laa vi for Anker inde i Faxe Fjorden i ganske smult Vande; jeg tror indenfor et Næs; der faldt dog endnu idelige Byger. Fylla, en Orlogsskonnert, der havde Station i Reykjavik (Capitain Braëm) kom ud og bragte Lodser. Længere op paa Formiddagen, da Solen ogsaa afvexlende kom frem mellem Bygerne, seilede alle 3 Skibe i Escadre ind ved Reykjavik, og da de kom til Rheden, begyndte de fremmede i Anledning af Tusindaarsfesten der samlede Skibe (et svensk, et norsk, 2 franske og et tydsk), „en Kanontorden“, som Carl Andersen* udtrykker, „som der aldrig tidligere er hørt paa disse Steder“. Fra Top til Bugspryd vare Skibene behængt med Flag.

Det var et smukt Syn at se de saluterende Skibe med deres Flag og bemandede Ræer. De danske Skibe laa inden for dem og vare ubetinget de smukkeste. Nu kom Skibscheferne ombord for at complimentere Kongen. Kong Oscar havde specielt sendt Admiral Lagercrantz i Mission til Festen, en vakker og meget veldannet Mand, som vi siden erfarede, da han efter Indbydelse tog med til Gejser. Derefter kom ogsaa Landshøvding Finsen ombord for at ønske Hans Majestæt Velkommen til det ældgamle Island, som endnu ikke havde set nogen Konge, selv ikke Hakon Hakonsen, der nok kunde have havt Grund til en Islands Reise fra det fra

* Carl Andersen maa betragtes som Reisens egentlige autoriserede Beskriver (i Dagbladet); han var jo paa Kongens Skib, og jeg tror, at Kongen har set hans Beretninger, før de afgik.¹⁸

Bergen ikke halvt saa fjernt liggende Land; men han har vistnok ikke ret havt Tillid til sine nye Undersaatter. Landshøvdingen gik derefter atter iland, og en Time efter (jeg tror, at Flodforholdene af Hensyn til Landgangen krævede en Opsættelse) gik Hans Majestæt fra Borde, Kongeflaget blev heiset ned fra Fregattens Stormast, og Kongen landede ved den udsmykkede Landgangsbro* under Kanontorden fra alle Skibene og under Melodien af Kong Christian stod ved høien Mast. Landshøvdingen omgivet af Embedsmænd modtog Kongen paa Broen med en Tale, paa hvilken Hans Majestæt med høi og lydelig Røst svarede, at det længe havde været Hans Ønske at besøge sine tro Islændere, og at det var ham en saameget større Glæde at kunne gjøre det nu, som han kunde deltage i det islandske Folks betydningsfulde Fest, der nu stundede til. Nu gik Kongen med Landshøvdingen ved sin Side op til dennes Bolig (det hvide Hus kaldes det blandt Befolkningen: kun dette, Kirken og Skolen ere i Reykjavik byggede af Sten). Kongen var Landshøvdingens Gjæst den første Middag, og Fru Finsen havde Ære af sit Arrangement. Kun Fregattens Chef og Følget vare indbudne. Kongen havde Fru Finsen og Prinds Valdemar den 16aarige Frøken Ragnild Finsen (senere Captain Kochs elskværdige Hustru, senere bortkaldt ved en tidlig Død) tilbords. Efter Bordet afsang Haandværker-Sangforeningen flere Sange, og Kongen gik derefter i den ret smukke Aften ned til dem udenfor Landshøvdingboligen og underholdt sig med dem, forsaavidt de kunde tale Dansk. De maatte ogsaa synge flere Sange for Kongen, navnlig efter hans Ønske islandske Melodier. Den følgende Dag om Formiddagen besøgte Kongen ledsaget af Prindsen, Landshøvdingen, Adjutanten og mig Stiftsbibliotheket og besaa Byens antiquariske Samling (indeholdende ret interessante Ting henhørende til Costumer og huslig Indretning i Catholicismens Tid, selvfølgelig ingen egentlige Oldsager fra en forhistorisk Tid). Med samme Følge foretog Kongen derefter en Spadseretur i Byens

* Om Udsmykningen af Bryggen, der endte i en Æresport, siger Carl Andersen med Rette, „at Arrangementet havde kostet baade Flid og Udholdenhed, om hvilken kun den kan gjøre sig noget Begreb, som ved t. Ex., at Lyngen og Bladene, hvoraf de 250 Alen Guirlander vare dannede, havde maattet hentes paa Hesteryg fra fjerne Bygder.“¹⁹

nærmeste Omegn og dernæst en Ridetur til Ellidsaaen, hvor der er et betydeligt Laxefiskeri. Eierne, Kjøbmand Thomsen, fulgte med og aabnede Laxekisterne, hvori Laxen lokkes ind, idet den gaar op mod Strømmen igjennem en tragtformig Kurv. Kongen og Prindsen toge selv med en Ketscher Laxen ud af Kasserne og havde megen Moro deraf. Samme Dags Middag begyndte Taflerne i Skolebygningens Festsal (Althingets Forhandlingssal). Dagen efter deltog jeg med Kongen i en Ridetur til Havnefjord (c. 1 Mil), hvor vi saa et dansk Handels- og Fiskeri-Etablisement. Prinds Valdemar og Etatsraad Steenstrup samt Adjuanterne og Landshøvdingen vare med. Etatsraad Steenstrup var høist [420] elskværdig, meddelte med stor Beredvillighed af sin rige Kjendskab til islandske Forhold (han havde tidligere tvende Gange besøgt Landet). Jeg saa ham ofte ligge i Græsset og holde botaniske Foredrag for Prinds Valdemar, der ligeledes var udstrakt i Græsset og med respectabel Opmærksomhed hørte paa sin lærde Manuduc-teur.

Den 2den August havde man bestemt til Landets tusindaarige Festdag. Det var vilkaarligt valgt, og Mange mente, at man burde have lagt den tidligere paa Sommeren, thi nu vare Indbyggerne alt beskjæftigede med Høhøsten, i hvert Fald paa mange Steder, og Folkesamlingen i Øens Hovedstad var vistnok af denne Grund ogsaa kun ringe. Jeg vandrede i den tidlige Morgen fra min Bolig (hos Landfoged Thorsteinsson) ned til Havnepladsen, de danske og fremmede Skibe laa alt med Flag oppe, og travl Virksomhed herskede overalt for at fuldende Arrangementerne til Festdagen. Den islandske Befolkning begyndte alt at fravige den Skyhed, eller man kunde næsten sige den Modstræben mod at vise Imødekommen, hvormed den havde modtaget Kongen. Hans Venlighed havde alt erobret Hjerter, og den store Livlighed hos de mange Gjester, der nu vare samlede i Byen, virkede oplivende. Nu sættes Soldatesquen fra Fregatten Jylland iland. Matroserne i deres Sømandsdragt med blanke Hatte og nedfaldende Krave saa godt ud med Gevær og Faskinerknive paa disse, ligeledes toge Cadetterne sig helt fashionable ud. Der marscheredes op til Domkirken, hvor der skulde paraderes, med krigersk Musik. Saadant havde man aldrig før set eller hørt paa Island. Høitideligheden begyndte

efter Bestemmelsen Kl. 10^{1/2}. Præcis til denne angivne Tid (Kongen er altid præcis, undtagen naar han er med Prindsen af Wales) forlod Hans Majestæt Landshøvdingboligen tilfods iført Admiralsuniform med det blaa Baand, Prinds Valdemar ved hans Side, Landshøvdingen, Cabinetssecretairen og Adjutanterne ledsagede. Ved Indgangen til Kirken modtoges Hans Majestæt af Biskoppen i Bispekrud. Han nedbad Himlens Velsignelse over Landets Konge, der nu søgte Guds Hus i denne fjerne Landsdel. Kirken var udsmykket med Guirlander og Blomster, alle havde sendt det Bedste af deres Blomsterkasser og fra deres Boliger. Biskoppen prædikede som foranført paa Islandsk, og derefter blev der, foruden Psalmer, sjunget en Hymne digtet af Mathias Jacobsen og sat i Musik af en i Edinburgh bosat ung islandsk Musiker, Sveinbjørnsson (Kongen sendte ham en Guldmedaille til at bære som Tak for denne smukke Composition). Efter Kirken var der Uddeling af Decorationer: Ministeren blev Storkors, Landshøvdingen blev Commandeur af første Grad, Departementschefen ligeledes, Carl Andersen blev som Islænder decoreret med Ridderkorset o. s. v. Kl. 4 var der Diner i Skolebygningen, hvor den lange Sovesal var ved en smuk Decoration af Flag og Vaabner bleven forvandlet til en prægtig Spisesalon. Kongen udbragte Skaalen for „det ældgamle Island“. Han udtrykte sin Glæde over at kunne være tilstede ved denne sjeldne Høitid, Landets Tusindaarsfest, og Han udtalte sit varme Ønske om, „at den Forfatning, som idag skulde træde ud i Livet, maatte vorde Island til Velsignelse, til Fremgang og Udvikling i materiel og aandelig Henseende“. Denne Tale mødte megen Anerkjendelse og modtoges med en Jubel, som Saluten fra Skibene ikke kunde overdøve. Derefter takkede Ministeren paa Islands Vegne. Landshøvdingen udbragte Skaalen for Dronningen. Althingsmand Trygve Gunnarsson bragte i det islandske Sprog en Skaal for Prinds Valdemar. Det var ved denne Leilighed, at Hans Majestæt i Takken rettede Opfordringen til Sine Efterfølgere at lære det islandske Sprog. Biskoppen udbragte Skaalen for Kongens Børn og Landphysicus Hjaltelin for Danmark.

Om Aftenen var der af Byen Reykjavik arrangeret en Fest under aaben Himmel paa en Høide bag ved Reykjavik. Det havde

imidlertid blæst op igjen, og der var ikke godt at være, men der blev siunget og talt desuagtet. Kongen var i nogen Tid deroppe med Sit Følge, men var aabenbart ikke videre tilpas. Næste Dag skulde nu ogsaa Reisen tiltrædes til Gejser, og der blev sluttet af noget tidligere, end det vistnok var paatænkt.

Mandagen d. 3die August kl. 1 skete da Opbrudet til Gejser. I Eet og Alt med Følgemænd og Tjenerskab vare vi vel 40–50 Personer. De Islandske havde stillet henved 200 Heste til Brug for Kongen og hans Følge. Foruden Hans Majestæt Kongen og Prinds Valdemar vare i Cortegen: den islandske Minister Klein, Departementschefen Stephensen, Admiral Lagercrantz, Landshøvdingen, Cabinetssecretairen, Skibscheferne Bruun og Meldahl, Etatsraad Steenstrup, Adjutanterne Holten og Hedemann, Gouverneuren hos Prinds Valdemar Capitain Koch, Landphysicus Hjaltelin, Professor Sørensen, Capitain Bærentzen, Lieutenant Gad af Flaaden, Student Bruun, en Søn af Commandeuren og John Finsen, en Søn af Landshøvdingen (disse tvende Sidste vel nærmest som Prinds Valdemars Venner). Veiret var overordentlig klart og smukt, da vi red op ad Klippeskraaningen ved Reykjavik og saaledes holdt det sig hele Dagen. Ellidselven, hvor vi havde været ude at fange Lax om Fredagen, passeredes, og der blev et kort Hvil ved samme. Atter et Par Timers Ridt tildels over gamle Lavastrækninger og derefter atter Hvil i Siljadalen. Derefter passeredes Elven, der gjennestrømmer Dalen, og til Høire nogle dybe Forsænkninger i Terrainet, vistnok Revner i Lavadannelsen; nu kom man op paa den med Klippestykker, Sten og Mos beklædte vidtstrakte Mosfell Hede, kun enkeltvis dukker en bleggørn Tue op mellem Stenene og giver Plads for en Hjejele eller maa-ske en Regnspove, ogsaa Rypen er, som vi ved, hjemlig paa Island. Mosset ligger i tykke Lag paa vide Strækninger og har vistnok givet Navnet til Heden. Vilde Dyr findes ikke paa disse vidtstrakte Heder, man skal høit tilfjelds for at finde Rensdyret og op mod Ishavet for at træffe Isbjørnen, selv Polarræven, der dog findes paa Island, er ikke her tilstede. Endelig viser sig i det Fjerne den store Tingvalla Sø liggende foran os med sin høie klippede Kyst paa den modsatte Side og sine Klippeøer. Længe bliver vi dog endnu ved at ride over Heden, da med Et der stand-

ses, vi staa paa Opfordring af Hesten, lader denne følge Trop med de andre og stige ned i den mægtige Revne i Lavadannelsen, der bærer Navnet *Almannagjá*, og som tillige med den anden store Dannelse af lige Art omtrent en Mil længere borte, *Hrafnagjá*, ere i forhistorisk Tid fremkommen ved Udbrud af den nu udbrændte Vulkan *Skjaldbreid*, der længe har vist sig for os mod Nordost. Vel 100–120 Fod dyb og ca. 60–70 Fod [bred] er denne Revne, igjennem hvis basaltformig opstigende Sider man længe vandrer, før man paa engang har for sig den af *Øxaraa* gennemstrømmede *Tingslette* med det nærliggende *Lovbjerg*. Man stiger atter til Hest, rider over *Aaen* og er nu paa *Tingvalla Præstegaards Hjemmemark* tæt ved Kirken og *Præstegaarden*, paa hvilken der er opslaaet *Telte* for Kongen og *Følget*. I tvende af disse blev [421] der taget et allerede ved Ankomsten ved *Forudskikkede* tilberedet *Maaltid*, og der var gjort *Arrangementet* til, at Kongen og Alle af det egentlige *Følge* kunde blive placeret i *Telte* for *Natten*; men da *Natten* tegnede til at blive meget kold (der var kun 3 Grader *Reaumur* i *Teltene*), foretrak *Hans Majestæt* at ligge i Kirken, hvor ogsaa *Prinds Valdemar*, *Ministrene*, *Departementschefen*, *Prof. Sørensen*, begge *Skibscheferne* og jeg bleve anbragte. Kongen og *Prindsen* laa hver paa sin Side af *Alteret* paa *Luftmadratter*, vi andre i *Kirkestolene* med *Hø* under og *Luftpuder* eller simpelthen *Sadler* under *Hovedet*. Vi havde ingen af disse eiendommelige *Rørelser* og *Berørelser*, som *Kong Frederik* omtalte at have været *Gjenstand* for i islandske Kirker* og sov, efter at vi havde forvundet den *Latter*, som blev fremkaldt ved det *Morsomme* i *Situationen* og dens smaa *Ubekvemmeligheder*, meget godt, om end ei tilstrækkeligt for vor store *Træthed*.

Om *Morgenen* besøgte vi *Lovbjerg* og saa dets ved en dyb *Kløft* paa en eneste smal *Tilgang* nær indhegnede *Rum*, hvilket

* Den høisalige *Herre* fortalte til *Exempel*, at det i en islandsk Kirke, hvortil han kom en sen *Aften* og havde uden videre henstrakt sig under stor *Træthed*, havde hændet ham, at han om *Natten* følte noget *Koldt* paa sin ene *Kind*; han vendte sig da, men saa ligesom tog det ham paa den modsatte Side af *Ansigtet*. Han lod nu undersøge, hvad dette var. Det viste sig at være en *Død*, som var, efter islandsk *Skik* lagt ind paa *Tværbjælkerne* i Kirken, og hvis *Haand* var falden ned og nu saa uhyggeligt klappede den høie *Reisende*.

kun ved Kløften adskilt fra de Udenforstaaende, medens disse dog vare saa nær, at de kunde høre, hvad der sagdes inde paa Lovgivningsstedet uden at kunne komme derover, tilvisse en eiendommelig Fremtoning. Kl. 10 brød vi op for at fortsætte Reisen. „Der var Liv i Tingene den Dag“, siger Carl Andersen, „Solskin paa Himlen og Solskin i Humeuret“²⁰, og tilvisse var der Grund til at være glad ved at have set disse store Naturscener og dette ældgamle historiske Sted med sine eiendommelige Forhold, ei mindre var der Grund til at glæde sig ved de Udsigter, Dagen bragte med Hensyn til de store Naturkræfter, det skulde blive os givet at se virke. Riddet fra Tingvalla til Gejser er ogsaa gjennemgaaende ledsaget af skønne og mærkelige Scenerier. Idet man rider ud, havde vi til Venstre Almannagjá Klippevæg, der gjennembrydes af tvende brat nedfaldende Fosser, hvorigjennem Øxeraa bryder sig Vei ned mod Thingvallavatn; der stiges derefter op til den udbredte Slette, hvor første Gang de islandske Skove af lav Birk og Pil ses at udbrede deres grønne og duftende Tæppe, Hrafnagjá som anført ogsaa en Revne i Lavaen, men mindre end Almannagjá, passeres, og atter kommer man op paa Sletten („Lyngdalsheden“) med stedse vexlende Udsigter til og Afbrydelser af Klippeformationer. Derefter viser sig den udstrakte Laugardal med sit grønne Engtæppe og med sine rygende Kilder, der have givet den Navn. Af og til saa vi islandske Bæer med deres Grønsværstige og med de mange Smaahuse ved Siden af hinanden, af hvilke i Regelen kun et enkelt har en Gavlf af Træ, hvori findes et Vindue, alle ere de omgivne af Stengjærde, der indeslutter en særlig dyrket lille Græsmark (Tun). Der blev paa Hjemveien fra Geiser Leilighed til at se saadan en Bær indvendig, og vil jeg der noget nærmere omtale disse for Landet saa karakteristiske Eiendomme. Medens vi nærmede os op mod Gejser, hændte det, at Kongens Hest faldt; mærkeligt nok var det, at Hans Majestæt, der var den bedste Rytter blandt os Alle og havde den bedste Hest eller i hvert Fald en af de bedste, skulde være den eneste, hvem dette Uheld mødte. Jeg tror at turde give en Forklaring hertil: Kongen var af et særdeles ømt Sindelag for Heste, og medens vi Andre paa islandsk Vis red vore Heste med en haard Haand, der altid var beredt til at holde den over de utallige Stene, idelig snublende

Hest oppe ved et kraftigt Ryk, var Kongens Haand blød og nænede ikke at anvende stærke Midler mod sit Dyr. Hans Majestæt for ud ved Faldet over Hestens Hals, men faldt paa Albuen, der blev noget skrammet, men tog til al Lykke ikke nogensomhelst anden Skade og vilde end ikke bytte Hesten. Jeg tror, han antog det for Uret mod Hesten at vælte Ansvar over paa den, medens han følte, at Han Selv havde ladet det mangle paa Opmærksomhed og kraftig Indskriden; var dette Uheld [indtruffet] et Par Timer senere, da vi passerede Bruaraa med den lille Bro lagt midt ude i det stærkt strømmende Vandløb over en brat Fordybning i dette og ved Siden af et pludseligt Fald af Vandet ned i et dybt Svælg, vilde et saadant Fald af en Hest kunne have været for dets Rytter et Spørgsmaal om Liv eller Død. Det fremgaar af alle Beretninger om Gejser-Reisen, at Passagen over Bruaraa har gjort et stærkt Indtryk paa de Vedkommende, og jeg kan heller ikke nægte, at da jeg sad paa min lille Islænders Ryg der ude i Strømmen, hvor Hestens Hov næsten hvert Øieblik skred paa de løse Sten, og hvor Vandet tæt ved Siden af styrtede brusende ned i en Afgrund, var jeg ikke ganske vel tilmode, men som Baggesen siger

„i alt Sort er noget Hvidt
i alt Kul er noget Kridt“²¹

jeg kastede netop Øiet op paa den modsatte Bred, da jeg traf Kongens Øie, der med ængstelig Deltagelse, efter Selv at være kommen over, saa paa sin uridekyndige Cabinetssecretsairs Ridt over det farlige Sted. Nu gjordes der Hvil paa den modsatte Bred, og man nød in tuto det storartede Syn af den skinnende Fos og Bagage samt Reservehestenes Overgang over Broen uden anden Styrelse end deres eget rigtige Instinkt. Endnu et Par Timers Ridt, og vi vare ved Gejser. Det var det herligste Sommergeir, da vi kom, vi nød med stor Glæde og ikke mindre Appetit et fortræffeligt Maaltid, inden der blev gaaet til Hvile. De 3 Adjutanter og jeg laa ved Siden af hinanden, og der var heller ikke Plads til Flere eller Mere i vort lille Telt. Vi havde kun en 40–50 Skridt til Gejser, og vi vare alt om Natten flere Gange oppe – det var endnu lyst hele Natten her i det høie Norden – for at være Vidne til Gejsers Kogenover, der ledsages af dumpe Drøn og af skjæl-

vende Bevægelse i den omgivende Bred af Kiseldannelser. Nogen egentlig Eruption kom det dog ikke til hverken denne Nat eller senere under Kongens Ophold – man maatte lade sig nøie med, at den mindre Kilde Strokr tvende Gange paa Foranledning – man stopper Mundingen med Masser af Græstørv – gjorde sit Bedste for at vise sig som værdig til at nævnes ved Siden af den vældige Søsterkilde. Uforglemmelig vil dog den hele Situation blive mig: i 40–50 Kilder summer, bruser, koger, skvulper, syder det, og man paavirkes i høi Grad af denne eiendommelige Naturfremtoning, hvor man har Følelsen, den mest umiddelbare, af at være paa en Vulkan, og hvor som Islands seneste Beskriver Paykull siger, „Jorden næsten er gjennemboret som et Sold“. ²² Hele Luften er gjennemtrængt af svovlartige Dunster, der ligesom en Taage driver for Vinden hen over Egnen. Det var en sjelden klar Dag. Den 5te August var Hviledag ved Gejser, Hekla og Kerlingafjäll laa solbeskinne i det Fjerne, vare vi ikke ved Gejseren og undrede os over dens begyndende Eruptioner med deres Drøn, deres Skjælven, Vandets Stigen i Røret, dets Overstrømmen ud over det omgivende Bassin og ned ad den ophøiede Kiseldannelse, der danner Kredsen om Bassinet (Paykull siger, at denne Kreds ligner en omvendt Østersskal), besaa vi de talrige andre Kilder Breilingen med det klare grønlig Vand indfattet i et dybt Bassin af det skønneste blanke hvide Kisel, Stokr, en lille Gejser, Kilderne med det rødlige Vand og mange mange flere. Vi bestege ogsaa det lille aflange Fjeld Laugafell og nøde derfra den udvidede Udsigt og Nedblikket i den paa den anden Side af samme liggende Dal med en islandsk Bondegaard og dens omgivende Hjemmemark. Det var paa en Sten paa dette Fjeld, vi Alle tilsammen udhuggede Kongens Navn og Dagen og Aarstallet, da Han havde været ved Gejser. Tirsdag Morgen d. 6te August tog Hans Majestæt med Følge efter Bestemmelsen bort fra Gejser ad den samme Vei, som havde ført ham dertil. Omtrent efter en halv Mils Ridt steg Kongen af og Nogle af os Andre med for at aflægge et Besøg hos en anset Bonde Egil Palsson, der beboede en anelig Bær med mange Huse, med en vel holdt Tun omkring og med Udsigt over en vidtstrakt Engstrækning med talrige Faar og Heste. Her vare flere Stuer med Bræddevæg, Forraadshuset indeholdt baade Lax

og Faarekjød; Huset til Hestetøiet havde flere ret pyntelige Sadler for Kvinderne foruden Mandssadlerne*. Jeg spurgte vor Fører Zoega, hvad en saadan Gaard kunde koste i Handel og Vandel, og han nævnede for mig den mærkværdig lave Sum 2,000 Rdl.; men saa var kun en liden Del af Faarebesætningen – ca. 300 Stk. – medregnet. Dette tyder ikke paa en gunstig Stilling for Island i materiel Henseende.

[422] Vi passerede atter Bruaraa og havde atter en Nydelse af, efter vel overstaaet Passage, at hvile ved dens Bredder og fra den modsatte Side se dens skummende Fald og livlige Strømning. Jeg laa udstrakt paa Mosset med Etatsraad Steenstrup, og jeg mindes, hvorledes han med sædvanlig Venlighed forklarede de forskjellige Dele, hvoraf Moslaget bestod, deriblandt ogsaa den lille graalige temmelig tørre Plante, der kaldes specielt „islandsk Mos“, og som foruden, at den forsendes som Lægemedel, tillige udkogt med andre Næringsmidler er en yndet Spise paa Island. Reisen fortsattes nu over Hede og gennem „Skov“ og mellem Klipper stedse med Udsigt til den store Laugardal. Jeg havde et Held paa denne Del af Reisen, som man tilvisse tør kalde et stort Held, skjønt det bevægede sig om en ringe Ting. Jeg red jævnlig med Steenstrup – naar man kan ride To sammen, thi det er ikke altid Tilfældet – og han forklarede da Altid om, hvad vi saa nærvæd af Planter og langt borte af Klippeformationer. Ved idelig at tage mine Næsebriller op, var disse tabte, og jeg savnede dem en kort Tid og havde Intet til at sætte istedetfor for dem i Øieblikket. Saa kom Prinds Valdemar ridende rask frem i Linien og raabte: „Er der Ingen, der har tabt Briller?“. Jeg meldte mig og vor vakkre livlige unge Prinds var meget glad ved sit Fund og ved at se min Glæde over at faa de savnede igjen. Han havde været lidet en arriere for os andre, da han havde redet sig igjennem og ømmede sig ved det hurtige Ridt; han havde da ogsaa i et empfindtligt Øieblik tabt sin Ridepisk og ved at staa af for at tage den op,

* De reglementerede Rum (Huse) i en islandsk Bolig ere: *Badstofa*, det egentlige Opholdssted, undertiden delt i to eller tre mindre Rum. *Fjoset* ∴ Fæhuset, *Eldhuset* ∴ Kjøkkenet, *Bur* Forraadskammer; *Stofa* eller *Gestaskali* til Gjæsters Modtagelse, *Bæar dyr* ∴ Forstuen og endelig *Smedien* og Boligen for Tyendet. Særlige Huse for Heste og Faar findes ogsaa.

havde han fundet Brillerne ved Siden af Pidsken. Ikke sandt, det er et Held paa den islandske Hede med dens mange Sten? Den fortræffelige Stiftsphysicus Hjaltelin var ogsaa min jævnligge Medridende og Medhvilende, naar den Tid kom. Ogsaa om ham har jeg en Erindring fra disse Hvilens Øieblikke, idet jeg har gjemt en Blomst i tvende forskjellige Arter, blaa og hvid, som han forklarede mig var den i Lægevidenskaben bekjendte Gentian. Efter at have passeret Laugardalen og Skovterrainet samt Hrafnagjá, nærmede vi os Tingvalla. Det var her, at en Deputation af 12 Bønder til Hest modtog Kongen for at indbyde ham til Folkefesten paa Thingvalla. Kongen modtog Indbydelsen, og nu red Bønderne forud. Snart laa Sletten ved Thingvalla udstrakt for os; dens Telte, Flag, Menneskegrupper afgav et smukt og livligt Syn, med en malerisk Baggrund af Almannagjá's sorte Klippevæg med dens tvende Fosser og den store Sø til Venstre for denne med den i samme strømmende Øxeraa. Da vi kom nærmere ned mod Modtagelsesstedet, blev der afsunget en Sang, og Overlærer Frederiksen fra Reykjavik, der fungerede som Formand ved Festen, traadte frem og holdt en Tale paa Dansk, hvori han bød Kongen velkommen til Island og til dette minderige Frihedens gamle Arnested. Han tilføiede: Allernaadigste Konge! jeg kan forsikre Deres Majestæt om det islandske Folks tro Hengivenhed for Deres Majestæt, og det vil stedse med taknemmelig Følelse mindes, at Deres Majestæt har forskjønnet vor Tusindaarsfest med Deres Allerhøieste Nærværelse, ligesom det er vort inderlige Ønske, at Deres Majestæt maatte kunne bevare det Indtryk, vort kolde Land og dets Befolkning har gjort paa Deres Majestæt, i en venlig Erindring og, skjønt vendt hjem til de gyldne Sale, ligeledes de smaa Telte ved Øxeraa. Den Almægtige velsigne Deres Majestæt og Deres Majestæts Kongelige Familie.

Islænderne sluttede sig til disse Ord ved et rungende Leve og Hurra, der gav Gjenlyd fra Klippevæggen.

Kongen takkede for den hjertelige Modtagelse og udtalte, at denne var ham saa meget kjærere, som den kom fra Folk, der havde hjemme i alle Egne af Landet og paa dette Sted, der var saa rigt paa Minder.

Kongen og hans Følge red nu op til Teltpladsen og ved Kirken,

hvor den sene Middag ventede, Teltene gav denne Nat Ly for os Alle, da Kirken var optaget af Biskoppen og hans Familie samt af Landshøvdingens Frue med hendes yndige Datter, den alt for tidlige bortkaldte, senere Fru Koch og øvrige Børn, der ogsaa vare komne med til Festen den næste Dag.

Fredagen den 7de August, den egentlige Fstedag ved Tingvalla, hvor der dog 2 Dage i Forveien var holdt Møde, randt ikke solbeskinnet op som de forrige Dage; men først op ad Dagen blev det dog til Regn. En Deputation med vor gamle Bekjendt fra Udenrigsministeriet Grimur Thomsen i Spidsen mødte ved Kongens Telt for at bede Hans Majestæt om Tilladelse til at maatte overrække ham en Adresse og siden at maatte oplæse den for ham nede ved selve Tingsletten. Dertil gav Kongen sit Samtykke. Klokken 10 gik Kongen med Prinds Valdemar ved sin Side og efterfulgt af Sit Følge fra Teltene ned til Festpladsen (der var lagt en Overgang over Aaen), G. Thomsen traadte her frem og oplæste Adressen paa Islandsk, af hvis anerkjendte Oversættelse skal meddeles nogle Brudstykker.

– „Efter tusinde Aar have vi ved Guds Barmhertighed naaet til denne Stund gennem Trængsler og Bøsværligheder, og Gud være lovet, at vort Nationalliv endnu trives, at et ubøiet Sind endnu bor i vort Bryst, og at der endnu i vore Hjerter lever Rester af den gamle Kraft og Udholdenhed.“ „Allernaadigste Konge! idet vor Tanke dvæler ved de sidst svundne Aarhundreders tunge Minder, skue vi forhaabningsfuldt Fremtiden imøde, og i vort Folks Navn vove vi i undersøgt Tillid og Frimodighed at udtale, at Folkets Kræfter allerede ere vaagnede i Forventning af den Tid, da det vil kunne glæde sig ved sin Frihedsgjerning for at lægge kraftig Haand paa dette Lands saavel aandelige som materielle Udvikling. Deres Majestæt har netop i dette Aar tilveiebragt Hovedbetingelserne for, at denne vor Opgave kan blive heldig løst. Deres Majestæt har givet vort Folks repræsentative Forsamling lovgivende Myndighed og for en stor Del Skattebevillingsret. Vor nye Forfatning gjemmer i sig en god Spire til Landets og Folkets Fremskridt, og om vi end i samme ønsker Forbedringer og Ændringer med Hensyn til nogle Punkter, saa er den ved Deres Majestæts Besøg her i Landet os beviste konge-

lige Naade Borgen for, at Deres Majestæt fremdeles vil bevare os, Deres islandske Undersaatte, velvillige Følelser og lade os blive delagtige i de Goder, som Tid og Erfaring vise at tjene os til Held og Lykke.“

Det var jo dog kun Tak med Forbehold, men saaledes var det ogsaa udtrykkeligt bleven vedtaget paa Forsamlingen Dagen i Forveien, at det skulde være. Stemningen var desuagtet god, og alle Beretninger have udsagt, at jeg har selv dannet mig den Formening, at Kongen ved Tingvalla og under hele sit Ophold i Island vandt mere og mere Islændernes Hjerter.

[423] Kongen og Følget gik derefter til den egentlige Festplads paa Skraaningen op mod Almannagjá: Her var en Talerstol opreist og Flag vaiede, og her fremlagdes de forskjellige Adresser i Anledning af Tusindaarsfesten (Nordmændenes vare dog overleveret Dagen i Forveien). Formanden modtog dem. Jeg havde den Ære først at træde frem og efter en kort Indledningstale at overlevere Oldskriftsselskabets af Hans Majestæt som Præsident underskrevne Hilsen. (Denne Ære blev mig tildelt derved, at Selskabets Vicepræsident, Etatsraad Worsaae ved sin Udnævnelse til Minister var bleven forhindret i at deltage i Reisen, saaledes som det først havde været bestemt; jeg var Medlem af en af Selskabets Comiteer); derefter fulgte Adresserne fra de forskjellige nordiske Universiteter, Kjøbenhavns Universitet [ved] Etatsraad Steenstrup, de svenske Universiteter ved Landshøvdingen, der tillige bragte istedetfor den fraværende Althingsformand Adressen fra det norske Storting; den danske Studenteradresse af Carl Andersen og Student Bjørn Stephensen; Kunstacademiet i Kjøbenhavn af Professor Sørensen; Upsalastuderterne ved Student Arpi. Herefter var der Frilandscour, en Mængde Præster og Bønder bleve forestillede for Kongen af Landshøvdingen. Couren blev efterfulgt af en Promenade op mod Almannagjås østre Indgang, hvorfra Udsigten er saa fortrinlig over Tingsletten, Lovbjerget, Thingvalla Kirke og Præstegaard samt Søen og dens nærmeste Omgivelser. Derefter var Festmaaltidet i et stort tredobbelt Telt. Den første Skaal gjaldt selvfølgelig Kongen, og sjelden var en Skaal ved et Festmøde bedre fortjent end vor ædle Konges, der havde givet sit fjerne Land en saa fri Forfatning og Selv bragt den derhen. Skaa-

len udbragtes af Grimur Thomsen (paa Dansk). Han hidkaldte i Erindring Snorra Sturlesens Fortælling om Harald Blaatand, der vilde erobre Island ved at sende en Troldmand derhen, men han blev overalt bortstødt af Landvætterne; han viste Modsætningen, hvorledes nu Kongen, istedetfor at sende en Troldmand, Selv er kommen til Landet, med Mildhedens og Kjærlighedens Trolddom at vinde alle Hjerter. „Han er kommen med det Emblem, hvorunder Han sidder, de tre Løver og de tre Hjerter og disse – navnlig Hjerterne – have vist sig stærkere end Fortidens Landvætter, der overvandt Troldmanden“. Det fremhævedes dernæst, hvorledes Kong Christian IX var den første Konge, der havde besøgt Island, medens dog Folkets Ønske om at se en Konge havde givet Anledning til, at det var blevet til et Sagn, at Christian d. 4de havde været her. Taleren sluttede med at udbringe paa Islandsk Kong Christian den Niendes Skaal.

Med almindelig Begeistring deltog Forsamlingen inde og ude i Levet for Kongen.

Kongen svarede: Jeg er dybt rørt over dette nye Bevis paa den Hengivenhed, jeg overalt har mødt i dette Land, og jeg er glad over at have modtaget det paa dette Sted med de mange store og rige Minder. Jeg er lykkelig over at have set med mine egne Øine og hørt med mine egne Øren, at Islænderne ere et loyalt, trofast og gudhengivent Folk, og jeg er lykkelig over selv at kunne bringe dem den Forfatning, der vil fremme dette Lands Udvikling og Lykke. Idet jeg takker for den mig bragte Hilsen og forsikkrer Dem, at Mindet om al den Kjærlighed, man her har vist mig, skal følge mig til mit Hjem, udbringer jeg et Leve for det ældgamle Island.“ Det var til den efterfølgende Skaal for den Kongelige Familie, som blev udbragt paa Islandsk, at Kongen igjen udtalte, at hans Bestræbelse skulde gaa ud paa, at hans Efterkommere lærte Islandsk saa, at de kunde tale Landets Sprog, naar de kom derop. Kort efter hævedes Festmaaltidet med almindelig Tilfredshed, og Kongen tiltraadte sit Ridt til Reykjavik, hvilket i det Hele ikke var begunstiget af Veiret, da der faldt en temmelig jevn Regn, hvilken dog ophørte, kort forinden vi ved Aftentide Alle uskadte rede i god cavalerimæssig Orden, svingede op foran Landshøvdingens Bolig og toge der Afsked fra Kongen.

Dagen efter vor Hjemkomst var en Hviledag, om Søndagen var Kongen med Følge i Domkirken og hørte Dompræsten, der prædikede paa Dansk, om Aftenen var Islændernes Bal. Dagen efter modtog Kongen i Audients 4 Englændere, som bragte en Adresse fra samtlige ved Festen tilstedeværende Englændere. Kongen stiftede sluttelig et Legat paa 4000 Rdl., hvilken Sum Han Selv til dette Øiemed havde medbragt af Sin Chatolkasse. Legatets Renter skulde i to Portioner aarlig anvendes til Hædersgave for Personer, der særlig have erhvervet sig Fortjeneste ved at fremme Agerbrug og Fiskeri, Handel, Hesteavl og Industri. Kl. 4 forlod Kongen med Følge Reykjavik og gik ombord i Jylland, hvor der om Aftenen var arrangeret et smukt Bal for Islænderne og for de fremmede Gjæster og Skibenes Officerer. Efter Ballets Slutning lettedes Anker. Seiladsen syd om Island var næste Dag meget smuk, da Solen belyste de snedækte Fjelde inde i Landet, deriblandt det mægtige Hekla, ved Aftenstid vare vi ud for Dyrholer, Islands sydligste Punkt. Nu blev Veiret uroligt, ja stormede, og først om Fredagen naaedes Ørkneyøerne, om Løverdagen seiledes i bedre Veir langs Skotlands Kyst og Søndag Morgen kom Kongen til Leith. Prindsessen af Wales kom ombord, hendes Gemal kunde ikke naa at komme med. Kongen fulgte med Prindsessen iland, og vi andre toge paa egen Haand, besaa det meget skønne Edinburgh og dens nærmeste Omgivelse i denne og de tre følgende Dage; Torsdagen den 13de tiltraadtes Reisen atter, og Søndag d. 16de kom vi til Kjøbenhavn.²³ Jeg skal senere vende tilbage til Beskrivelsen af denne sidste interessante Del af Reisen, men maa nu for denne Gang slutte.

5/1 75.

[424] Som anført kom Jylland Søndagen d. 23de August omtrent Kl. 11^{1/2} til Toldboden. Etatsraad Tietgen havde arrangeret en særdeles skøn Modtagelse, idet næsten alle de det forenede Dampskibsselskab tilhørende Skibe modtog Kongens Skib alt et Par Mil fra Kjøbenhavn, alle vare fyldte med Passagerer, der jublede, og smykkede med Flag. Hendes Majestæt Dronningen og Prindsesse Thyra vare komne tilbage et Par Dage forinden Kongen. Prindsessen af Wales's Børn kom noget senere. Mine Sønner

modtog mig paa Toldboden, min Kone og mine Døttre vare endnu ikke komne hjem, de havde under min Fraværelse været ved et Bad i Bleking. Den næste Dag kom de og vare meget tilfredse med deres Cour. Under min Fraværelse havde der knyttet sig Underhandlinger med Hensyn til det lithographiske Institut, der under det gamle Firma Bærentzen & Comp. nu, da Bull var død, og jeg havde arrangeret mig med hans Efterlevende, tilhørte mig alene.²⁴ Hr. Hoffensberg, der var oprindelig Bogtrykker – han havde senere været ansat som Fuldmægtig i Krigsministeriet og tillige Secretair hos Grev Adam Vilhelm Moltke – men nu eiede en lithographisk Anstalt, en practisk dygtig Mand og Hr. [Edvard Jul. Marie] Jespersen, som jeg kjendte fra Flensborg, hvor han havde Del i en Boghandel (den Lundbyske tror jeg den hed), men nu havde han kjøbt en Boghandel her i Kjøbenhavn, som især beskjæftigede sig med Forlag og udenlandsk Literatur, havde tilbudt min Søn Fritz, saafremt han kom i Besiddelse af det Bærentzenske Institut (hvilket det var min udtalte Hensigt at overdrage ham), at ville gaa i Compagnie med ham til Driften af en combineret Forretning til alle Arter af Bogudgivelse. Det laa i Planen at købe det Vibeske Bogtrykkeri, hvis Eier, kjed af vor Tids Arbeidstrakasserier, gjerne vilde sælge, ligesom og at købe den Vaisenhuset tilhørende Gaard paa Kjøbmagergade og der etablere baade Bogtrykkeriet, det combinerede Stentrykkeri og Boghandel samt under visse nærmere Betingelser et Bogbinderi og en Papirhandel. Jeg kunde ikke foreslaa nogen bedre Combination for min Søn, selv hans Familie paa hans Moders Side vare meget porterede for denne Plan, og jeg gik ind derpaa, tilvisse under pecuniaire Forhold i Kjøbenhavn, der vare langt gunstigere end de kort efter bleve. Alt den 2den September var Auctionen over Gaarden paa Kjøbmagergade, og den blev tilslaaet Hoffensberg, Jespersen og Fr. Trap for 221,300 Rdl. Herved var jo Associationen fuldbyrdet og blev ogsaa senere videre udført. Paa min Henvendelse til Privatbanken (Tietgen tildels efter Tilskyndelse af Holmblad og Etatsraad Meldahl) tilstod denne det nye Firma en Blancocredit af 100,000 Rdl. eller 200,000 Kroner. Den 17de September høitideligholdt min Kone og jeg vor kjære Datter Josephas Bryllup her paa Christiansborg, hvor Vielsen skete i Slotskirken af Pastor Schrader.²⁵ Baade Brugdommens og Brudens Fa-

milie var talrigt repræsenteret. Jeg tror, vi vare nogle og Halvtredsindstve tilbords. Slotsgartner Rothe havde prydet vor Opgang og den lange Corridor med Blomster fra Rosenborg Have, og fra Hoffet var anbragt smukke Gueridoner og Draperier. Det skete med Kongens Tilladelse. Alexander Bechs Sødskendebarn, Digteren Bergsøe og min Datter Charlotte havde skrevet smukke Sange, der udførtes af Choret fra Theateret. Det Hele var festligt og smukt. Det vakte alle de Tilstedeværendes Tilfredshed. De unge Folk reiste Dagen efter og gjorde en lille Omvei til Krusesminde over Stockholm.

Jeg var i den Tid meget spændt paa, hvorledes det vilde gaa med den forestaaende Lukning af Dæmningen ved Lammefjord, hvilken nu nærmede sig mere og mere.²⁶ Det kom saa meget an paa, hvorledes Veiret stillede sig. Jeg havde saa meget større Interesse deri, som jeg paa den Tid fungerede som Formand for Selskabet. Endelig modtog jeg da den 23de September om Morgen Telegram om, at Lukningen var heldig sket Aftenen forinden Kl. 8^{1/2}. Det var jo næsten aldeles mørk Aften; men Agitationen var saa stærk hos Arbejderne, at de ikke vare at stille tilfreds, før der var lukket. En Præmie var naturligvis sat for at fremme Lysten til Arbeidets Afslutning.

Paa denne Tid var Prindsen af Wales kommen for at gjøre sin Udeblivelse i Skotland god igjen. Han var bleven sværere, men var elskværdig som altid. Den 1ste October kom Kronprindsen af Hannover, en velskabt ung Mand med meget gode Manerer, men med et ualmindeligt uskjønt Ansigt: flad Næse, fremstaaende Kjæbeparti, indadgaaende Pande.²⁷ Det var jo heller ikke paa nogen Maade politisk tilraadeligt, at en Prindsesse fik denne Prinds til Gemal, skjønt man sagde, at Dronningen skal have været saa uforstandig at tænke derpaa. Hans Kongelige Høihed gjorde, som selvfølgelig, heller ingen Lykke. En anden høi Gjæst var ogsaa kommen paa den Tid til vort Hof, men som det synes uden alle Hensigter – man sagde forøvrigt ogsaa, at han alt var gift – nemlig Storfyrst Alexis af Rusland. Hans Kongelige Høihed opholdt sig ved Hoffet fra 19de til 30te September. Den 5te aabnede Hans Majestæt Kongen Rigsdagen med en Trontale. Den 11te October reiste Prindsen af Wales igjen, først den 22de reiste Prindsessen med Børnene. Samtidig med dem reiste Kronprindsen

og Kronprindsessen for at besøge Hendes Kongelige Høiheds Bedstefader Prindsen af Nederlandene. Deres Kongelige Høiheder vare med Kongen og Dronningen tilstede ved Aabningen af det nye Kongelige Theater d. 15de October. Den 17de October paa lagde Kongen mig at bringe Redacteur Ploug Sølvkorset som Belønning for Prologen ved Theatrets Aabning, hvilken ikke alene Kongen, men vistnok Alle havde fundet smuk og passende. Vi havde paa den Tid et saa mærkværdigt smukt og mildt Efteraarsveir. Jeg har noteret, at den 18de October Eftermiddag Kl. 5 viste Thermometret 12 Grader Reaumur Varme. Først den 21de slog Veiret om til Storm, hvilket noget forsinkede Prindsessen af Wales's Afreise. Jeg var Dagen forinden Afreisen paa Bernstorff og var der Vidne til, hvorledes Kongen i sidste Nydelse af sine kjære Børnebørn legede med dem. Hans Majestæt og Prinds Valdemar legede Heste med Prindserne, der afgav Ryttere. Den ældste Prinds ligner sin Moder og er et kjønt, slankt Barn; den yngre ligner Faderen, han er kvikkere og skal ogsaa være mere begavet end den ældre. De 3 Prindsesser vare nydelige smaa Glutter.

Den 11te November overværede jeg i Folkethinget Berg og hans Partis Interpellation til Cultusminister Worsaae i Anledning af den saakaldte Kellernæs Sag.²⁸ Interpellanterne faldt ynkeligt i Vandet. Det var et stort Held for Worsaae, at han fik denne Sag. Jeg tog Dagen efter ud til Bernstorff for at melde Hans Majestæt Sagens Udfald, og det glædede Allerhøistsamme i ikke ringe Grad. Han gjør meget af Worsaae og vil gjerne beholde disse agreable Folk som Ministre. Den 20de forlagdes Residentsen fra Bernstorff til Fredensborg. Den 10de December var jeg sendt af Kongen for at bringe den 100aarige Glashandler Ronge Allerhøistsammes Lykønskning og tillige at bringe ham Sølvkorset. Jeg skulde drikke et Glas Champagne med Jubilaren. Den 70aarige Søn skulde bringe os det, men rystede saaledes paa Haanden, at han spillede Vinen ned over mig . . .

Nytaarsaften modtog jeg fra Hendes Majestæt Dronningen et smukt Ibenholts Hængeskab, paa hvis Dør der var paa Guldgrund af Allerhøistsammes Egen Haand malet paa den ene en Vandplante, over hvilken en Guldsmed flagrer, og paa den anden en Lillie med en Sommerfugl.

Nytaarsdag 1875 var jeg alt tidlig om Morgenen hos min høie Mester Kronprindsen for at bringe ham min Lykønskning, hvorefter jeg gik til Ordenscantsleren Geheimeraad Tillisch, under hvem jeg som Ordenssecretair sorterede. Derefter gik jeg til Døvstumme- og Blindeinstitutterne og langs Søerne til min Søster paa Vodroffsvei. Senere var jeg til Cour hos Kongen paa Christiansborg, var hos Dronningen at bringe min Tak for den naadige Gave, hos den øvrige Kongelige Familie, hos Conseilspræsidenten og Overhofmarskallen samt derefter hos Familien. Spiste ved Tafellet paa Christiansborg, hvor jeg havde Plads hos Krieger. Han talte naturligvis Politik og yttrede den Mening, at Ministeriet maatte, hvad han kaldte, anvende Sultekur paa Folkethinget.

[425] Den 6te Januar var Frimurernes Nytaarsfest, som jeg med Kronprindsen overværede. Dagen efter var jeg i Folkethinget for at overvære Behandlingen af Tillægsbevillingsloven. Det vil være at bringe i Erindring, at Spørgsmaalet senere kom frem, om hvorvidt Lønningstillæggene til Embedsmændene maatte kunne være at overføre paa Finantsloven, saaledes som Pluraliteten i Folkethinget vilde det, og at Conseilspræsidenten Fønnesbech erklærede, at dette vilde være en Grund til dette Things Opløsning. Som bekjendt sendtes dog senere Finantsloven til Landstthinget med Lønningstillægget og uden det saa meget af Regjeringen forlangte Pantserskib.¹ Det begyndte nu i denne Retning at trække op over Ministeriet Fønnesbech.

Det 6te besøgte jeg Frøken Georgine Oxholm; hun mente, at der dog endnu kunde være Tale om Partiet mellem Prindsesse Thyra og den engelske Prinds.² Dronning Louise havde fundet Dronning Victorias Brev, hvori hun omtalte Prindsens Komme, havde været af en Forudsætning om, at han vilde blive modtaget med aabne Arme, som havde stødt vor Dronning, og hun havde derfor vist sig noget tilbageholdende. Den unge Prinds var derved bleven usikker, maaske ogsaa lidt desappointeret og var ikke kommen til nogen Tilnærmelse. Noget Afvisende fra Prindsessens Side synes ikke at være forekommet. Jeg traf senere Etatsraad

Meldahl, som viste mig det Indre af det nye Hotel d'Angleterre³, smukke og veludstyrede Værelser, rummelige Gange og Corridorer m. m. Jeg havde et Par Dage senere i et Selskab Indenrigsminister Tobiesens Frue tilbords. Hun var en Niece af Monrad. Vi talte naturligvis om denne. Hans Valgsprog er: at leve det er at udvikle sine Kræfter, Kræfterne udvikles kun ved Arbeide. Hun fortalte mig ogsaa – dette har jeg dog senere hørt modsige – at Monrads ugifte Datter havde i Nykjøbing, hvor han nu er Biskop igjen, beklaget sig over, at der var gaaet en Violin ud i hendes Kwartet. Monrad lovede da sin Datter inden 3 Maaneder at møde som Partner i Kwartetten og holdt det.

Den 18de Januar begyndte Pumpningen i Lammefjorden med 8 Skruer og tilhørende Maskiner. Der pumpes paa denne Maade ca. 10 Millioner Tønder pr. Døgn.

Den 24de Januar modtog jeg et Besøg af den forrige Conseils-præsident Grev Holstein-Holsteinborg. Denne elskværdige Mand er meget meddelsom. Han talte om de Forsøg, der blev gjort paa at reconstruere Ministeriet, forinden han endelig aftraadte. Man havde jo ogsaa kaldt Monrad, og han kom virkelig, men han vilde hverken være Cultus- eller Finantsminister (man synes at have overladt ham Valget). Cultusminister det vilde han nu ikke, fordi han ikke vilde give, saa meget som Hall alt havde tilbudt, Finantsminister heller ikke, „fordi det ikke laa for ham“. Det var kun med Fengers Hjælp han midlertidig havde kunnet bestyre det Ministerium. Men Hans Høiærværdighed mente derhos, at „man i det Hele var gaaet feil i Byen“ ved at henvende sig til ham. „Jeg har skrevet en Bog. Jeg skulde males, jeg kjedede mig, og saa dicterede jeg den.“ (Han mente vel, at hans Udtalelser i denne Bog vilde kunne være foregribende for hans Virksomhed som Minister).

Den 28de Januar var det Kongelige nordiske Oldskriftsselskabs 50aarige Stiftelsesdag, og Hans Majestæt Kongen havde i den Anledning indbudet Selskabets Medlemmer til at samles til et extraordinairt Møde i Kongens Palais paa Amalienborg. Vice-præsidenten daværende Cultusminister Worsaae holdt et interessant Foredrag, hvori han skildrede Selskabets Virksomhed i disse 50 Aar. Der blev derefter souperet, og man blev endnu en Stund

sammen. Jeg traf i dette Møde Professor Holm. Jeg talte med ham om et Spørgsmaal, jeg vistnok tidligere har berørt, om Bülow-Sanderungaards pludselige Fjernelse fra Kronprinds Frederiks Person, dog paa en vis Maade med Bevarelse af hans Naade.⁴ Professoren yttrede, at han i de diplomatiske Beretninger paa den Tid til den svenske Regjering, hvilke meget omhandlede denne Begivenhed, fandt Bekræftelse paa, at det var Bülows Stilling til de demokratiske Bevægelser, der havde fremkaldt hans pludselige Fjernelse. Dette kunde jeg jo tilvisse ikke benægte, og det stemmer jo ogsaa paa en vis Maade med Prindsens af Augustenborgs Yttring: „Er wollt enewolds sein“; men jeg maa dog endnu holde Noget paa en tidligere given Forklaring, som gamle Werlauff delte, og gamle Berregaards Fortællinger jo ogsaa stemte med; man kan jo ogsaa sige „Det Ene med det Andet“. Mod denne Fortolkning taler dog nu Werlauffs Udtalelse i hans efterladte Erindringer, og jeg skal afslutte min Omtale af denne Sag. Det rimeligste er, at Bülow har villet gjøre en Indflydelse gjældende hos Kronprindsessen i frisindet Retning, hvilken har vakt hendes Gemals Uvillie, ligesom der hos Prindsen er opstaaet Urolighed med Hensyn til, hvad Bülow forøvrigt kunde ville bringe i Bevægelse. Hvor stor Del en vis Følelse af Jalousi kan have havt paa den pludselige Bestemmelse om Vennens Fjernelse staar vel ikke nu til at se opklaret.

Den 7de Februar deltog jeg i Cultusministerens første Diner. Da vi gik derfra, morede det min joviale Ven og Velynder Geheimeraad Hall at drage en Parallel mellem Blixen, Raasløff og Tobiesen ad modum Plutarchi. Han var dog tilbøielig til at sætte Tobiesen øverst. Dagen efter var der Audients paa Christiansborg. Kammerherre Wolfhagen kom efter Audientsen i Besøg til mig. Han talte om hine Tider, da han var Minister – „da jeg var ved Affairerne“ kaldte Ove Høegh Guldberg det, naar han dvælede i sine Regjeringserindringer. Wolfhagen fortalte saaledes om en af Kong Frederik VII's Henvendelser til ham: „Ja, det kan nu nok være, at Ryge og Nielsen have spilt godt Comoedie, men jeg har spilt mere end de; thi det var kun nogle Timer om Aftenen, de spillede, men jeg spiller hele Dagen, og selv naar jeg har trukket Dynen [op] om Ørerne, maa jeg endnu spille Comoedie“. Deri kan

være overmaade Meget, jeg tror at have omtalt, hvorledes Kongens sidste Dagbogsoptegnelser vare skrevne for at vinde Smil og Bifald hos den tredie Livsledsagerinde.

Den 15de Februar havde jeg atter Æren af at spise hos en Minister, Indenrigsministeren Tobiesen. Han havde, som det sagdes under Paaskud af, at der ikke var nogen passende Leilighed for ham at finde – faaet nogle Værelser paa Christiansborg Mezzanin, og der var virkelig meget smukt arrangeret, baade han og hans Frue havde god Smag. Den naadige Frue talte sit Fransk med mere Hardiesse end Hoffets ældste Damer, og Excellencen selv var guter Dinge, let spøgende, stolt abwerfend, naar han talte om Folkethinget. Dagen efter spiste jeg hos Kronprindsen en petit comité. Der var Oberst Magius, under hvem jeg tror, at Kronprindsen havde sorteret i Nyborg, Hans Kongelige Høiheds forrige Religionslærer Stiftsprovst Glahn, Conferentsraad Lund og Provst Fog. Glahn, der er Grundtvigianer, fortalte om Grundtvig, at han havde yttret: Mit første Ægteskab var en Idyl, mit andet en Roman og mit tredie et Eventyr. Ja tilvisse var det eventyrligt nok, at denne gamle Mand ægtede Geheimeraad Reedtz's Enke, født Comtesse Frijs (1ste Gang havde han været gift med en Præstedatter fra Falster, Jomfru Blicher, anden Gang med Enkefru Toft). Glahn fortalte ogsaa til Forklaring af det Eventyrlige i det tredie Giftermaal, at Fru Reedtz havde bedet Grundtvig om, at hun maatte tilbede ham som en Gud. Dertil havde Grundtvig svaret, at det maatte hun saa gjerne – Hans Høiærværdighed var i den Henseende alt noget forvænt og var derhos saa forfængelig, at han ikke fandt Tilbedelse til den moderne Apostel og den gamle navnkundige Skjald i mindste Maade forunderlig – men saa maatte hun for Omtalens Skyld gifte ham. Tilbedelsen blev altsaa sat i Stil, og det skete ogsaa til yderligere Bevis paa Inderligheden, at Fruen i Grundtvigs [70] Aar nedkom med en Søn – le vrai n'est pas toujours le vraisemblable.⁵

Den 17de Februar var jeg to Gange til Ligfølge, først paa mine egne Vegne med Commandeurinde Schultz, født Haagen. Hendes Fader nu afdøde Conferentsraad Haagen havde været en intim Ven af min afdøde Svigerfader Hoskiær, og selv havde min Hustru og jeg staaet i venskabeligt Forhold til Schultz og hans

37. Overhofmesterinde Ida Bille-Brahe

38. Prinsesserne Alexandra (til venstre) og Dagmar (til højre)

Kone. Den anden Gang var det paa Kongens Vegne ved afdøde Zahlkasserer Stæger. Han var en meget betroet og anset Mand; men Kongens nærmeste Grund til at sende Nogen til hans Ligfølge var dog hans Stilling til de forskjellige Godgjørenhedsinstitutioner og Indsamlinger, for hvilke han paa Kongens og Dronningens Opfordring havde, og det med stor Opoffrelse af Tid, været Kasserer og Regnskabsfører.

Den 19de Februar var jeg hos Kongen til Referat. Som saa ofte behagede det Hans Majestæt at tale om, hvad der udenfor Referatsagerne i Dagens Løb havde været forefaldet. Hans Majestæt fortalte mig saaledes nu, at Monrad havde skrevet Ham til, at han havde giftet sig med Fru Hother Hage, født Tutein fra Marienborg.⁶ Havde Hans Majestæt valgt ham, som han ønskede, til Kongevalgt i Landstinget, var dette vel ikke sket, men nu trængte han til et Hjem. Denne plumpe Fortrolighed kunde jo ikke behage min høie Herre.

Den 2den Marts var jeg til en Fest i Døvstummeskolen efter Talemethode i Anledning af, at den havde bestaaet i 25 Aar. Den nuværende Bestyrer Keller blev – me autore tør jeg vel sige – Ridder. Han er en meget energisk, dygtig og menneskekjærlig Mand.

Det var omtrent paa denne Tid, at Stillingen i Rigsdagen begyndte at tage en mere og mere alvorlig Vending. Dertil bidrog jo væsentlig Tobiesens Hensynsløshed og næsten kaade Optræden i Folkethinget, hvor han ikke alene henvendte sig i en næsten letfærdig raillerende Tone til Venstre, men ogsaa selv i Lader og Manerer næsten haanede dette. Hans Omtale af sin Ven og Protector Conseilspræsidenten, der var alt andet end hensynsfuld, var tilvisse heller ikke gunstigt for dennes og hele Ministeriets Anseelse. Alt foran har jeg berørt, at Folkethinget havde optaget Lønningstillægget paa Finantsloven og med dette sendt denne til Landstinget. Dette Thing vedtog den 23de Marts for første Gang i længere Tid Nedsættelse af et Finantsudvalg, og medens det arbejdede, forhandlede der mellem Ministeriet (Fonnesbech) og enkelte Medlemmer af det forenede Venstre om en Overenskomst. Men disse Underhandlinger fordærvede det med Landstingets Pluralitet. Denne fulgte dog endnu Ministeriet, selv da det pludse-

lig i Lønningssagen frafaldt det tidligere med saa stor Styrke hævdede Standpunkt, hvorefter Lønningstillægget ikke maatte optages paa Finantsloven, og sendte Finantsloven tilbage til Folkethinget med Tillægget paaført, denne kuns under en anden Form (som Særtillæg). Det var kort derefter (den 28de April), at en Del af Venstre og Mellemgrupperne i Folkethinget [426] sluttede en Overenskomst, som blev Grundlaget for de paafølgende Forhandlinger, der, efterat Finantsloven var bleven henvist til et Fællesudvalg, endte med, at der i dette den 12te Mai opnaaedes en Enighed mellem Flertallet, som, paa Betingelse af Ministeriets Tilbagetræden, blandt Andet sikkrede Paabegyndelsen af Pantser-skibet. Dette gav igjen Anledning til en Deling i Ministeriet, hvorved Lederen kom i Minoritet. Ministeriet, der havde følt sig skuffet og troede, at man ikke havde holdt Aftaler, der vare trufne med det, gik nu ind paa Fællesudvalgets Flertals Udtalelser og opfyldte dets Betingelse om Ministeriets Tilbagetræden og erklærede sig villigt til at træde tilbage, naar det havde været istand til at forelægge Kongen en brugbar Finantslov til Stadfæstelse. Dette var jo en stor Resignation fra Ministeriets Side, og det kan jo ikke være Andet, end at man maatte supplere de politiske Grunde til en saadan for Conseilspræsidentens Vedkommende med specielt personlige Grunde. Det havde saaledes paa denne Tid tildraget sig i Kjøbenhavn en Begivenhed, der maatte afficere Finantsministeren Fønnesbech i høieste Grad. Han havde havt pecuniaire Forbindelser med Huset Gedalia (hvis Chef var Baron fra St. Marino), og dette havde nu under Forhold, der vare om ikke ligefrem prostituerende, saa dog mildest talt meget betænkelige, maattet gjøre Fallit⁷, og Ministeren tabte ved denne Leilighed en Del af sin Formue; Indenrigsministeren Tobiesens flotte Udtalelser om sin Chef, hvori denne tillagdes Mangel paa Energi, hvilke af tjenstfærdige Aander vistnok bragtes til dennes Kundskab, kunde heller ikke virke opmuntrende. Disse Udsigter til Ministerskifte nu saa snart igjen kunde ikke andet end afficere Hans Majestæt, min naadige Herre. Det nuværende Ministerium var jo vel i det Hele ikke sammensat af Medlemmer, som Hans Majestæt fortrinligt yndede, men han kom dog nu godt ud af det med dem, Rosenørn-Lehn og Worsaae vare ham jo endogsaa sær-

ligt tiltalende; selv den Tobiesenske Flothed, hvis „Nichts im Wege“ ogsaa gjaldt for Anliggende, der angik Hoffet, var Hans Majestæt temmelig convenabel, og Tobiesen fandt sig derhos ogsaa godt i et lille Raad fra Hans Majestæts Side om at være lidt forsigtigere. Under saadanne sig nærmende Ministercriser vare mine Ophold hos Kongen altid noget længere end ellers, og Hans Majestæt fortalte da mangan en Gang om Fortiden, om sit Ophold til forskjellige Tider i Rusland og Berlin m. m. Han fandt Keiser Nicolaus høist elskværdig. Da Prinds Frederik af Hessen (Kongens Svoger) i Begyndelsen af Fyrretyve friede til Storfyrstinde Alexandra, og under det paafølgende Ægteskab var Keiseren ganske indtaget i sin unge Svigersøn, men efter Storfyrstindens Død tabte Prindsen igjen Keiserens Naade. Hans Majestæt lod ikke utydeligt forstaa, at en vis Nærighed var Grunden. Hans Majestæt roste ogsaa Frederik Wilhelm IV af Preussen som Menneske. Denne havde holdt meget paa, at Han (Christian IX) var en holstensk Prinds. Ved at tale om Kongens Ydre yttrede Hans Majestæt, at der var en Lighed med Etatsraad Tesdorph, ogsaa i en vis sødlig Maner. Kongen udtalte ogsaa, at vi her i Danmark efter Hans Opfattelse paa en vis Maade havde havt Skade af vort Held i 1848–50, som dog var i saa høi en Grad tillempet for os; men som havde givet et Overmod og en dermed forenet Letsindighed. Jeg maatte dog bemærke for Hans Majestæt, at denne Letsindighed ogsaa fandtes hos dem, der maatte anses for at kunne overskue Forholdene, saaledes hos Bluhme, der hellere i sin Tid maatte have, for den dog altid svage Stat . . . i en Underhandling med den Mægtige, modtaget det mindre og sikkrere end det større og ubestemte. Hans Majestæt beundrede altid Bluhmes Klogskab og var imponeret af hans langtrukne Svada, hvilken vistnok dog ofte har bragt Ham til indvendig at gabe, saaledes er det idetmindste gaet mig. Denne udprægede Hæderlighed, som denne Statsmand vidste at give sig Skin af, og som hans Biograph Frederik Algreen-Ussing (i Ill. Tidende) har vidst at fortælle saa meget om, var vel heller ikke sine ostentatione.⁸ Hans Majestæt maatte i hvert fald godt vide, at Bluhmes Attachement ogsaa havde sine egennyttige, i hvert Fald paaviselige Taknæmmeligheds-Grunde.

Den 6te April nedkom Kongens kjæreste Datter Storfyrstinde

Dagmar med en Datter, og dette optog jo saaledes Hans Majestæt, at al Politik paa flere Dage var lagt i Glemmebogen.⁹

Tobiesen var i denne Tid meget interesseret i, at der fremmedes en Plan, i hvilken Justitsraad Garde havde et Slags Entrepreneur Stilling. Det gik ud paa, at Kongen skulde afgive sin Del af Christiansborg (et Festlocale undtagen) tilligemed Staldene dersteds, og at Hans Majestæt istedet derfor skulde have Udenrigsministeriets Palais¹⁰; Udenrigsministeriet og de øvrige Ministerier, i hvert Fald en Del af disse, skulde derefter have Plads paa Christiansborg, i dettes Sidebygninger skulde Gardehusarerne placeres og have de Kongelige Stalde til Afbenyttelse, Ministerialbygningerne skulde helt eller delvis overdrages til Privatbrug o. s. v. Kongen gik forsaavidt ind derpaa, at Han under 6te April resolverede, at Underhandlingerne maatte fremmes. Han vilde have, at der skulde sættes i Resolutionen, at Han forbeholdt Daneskjold, Haxthausen og mig vore Leiligheder, men jeg bad Hans Majestæt at opgive denne Tilføielse, hvilket ogsaa skete. Jeg vilde ikke, at der i en saa betydelig Sag skulde gjøres en Reservation for mit Vedkommende, men jeg skal ikke heller gjøre mig til af denne meget sømmelige Uegennyttighed, thi jeg troede egentlig, at Sagen i og for sig var dødfødt. Der skulde i hvert Fald bevilges af Rigsdagen mange Penge til Udstyrelse af nye Localer, til Bygning af nye Stalde paa Amalienborg. Det daværende Ministerium saa jeg jo meget godt derhos ikke vilde holde længe. Endnu mere havde jeg et Begreb om, hvorlidet dette Bytte vilde convenere i en Fremtid. De tvende sammenlagte Palaier vilde herefter blive den Kongelige Residents, og Kronprindsen skulde altsaa, naar han blev Konge, fraflytte sit smukke og velindrettede Palais, medens Dronningen, hvis hun overlevede Kongen, skulde fraflytte Sin nuhavende Bolig. Naar de høie Herskaber fik Øie derfor, vilde Sagen jo uformærket finde Modstand. Hans Majestæt har jo egentlig ogsaa Plads nok paa Amalienborg. Det vil jo ikke atter komme saa, at Danmark faar en Konge, der bringer Familie med – Prindsesse Augusta, Prinds Hans og Prinds Vilhelm bo som bekjendt paa det gule Palais – eller som have sine Døttre gift i fremmede Lande og ønsker disse idelig med deres Børn i sin Omgivelse, og det netop saa nært Omgivelse, at de kunne være sammen hele Dagen. En

Side af Sagen talte dog for Byttet. Det ikke ubetydelige Etablissement af Contoirer og Boliger, der haves paa Christiansborg, vilde da blive ophævet, og den Kongelige Kasse vilde blive befriet for store Udgifter til Brænde, Gas m. m., [427] der altid bleve end mere betydelige, som de ikke ret ere til at controllere.

Den 8de April var det Hans Majestæts Fødselsdag, og den høitideligholdtes med Cour paa Christiansborg. Ved selve Huscouren udnævnte min saa naadige Herre mig til Storkors af Dannebrog, idet han nævnede min lange og gode Tjeneste under 4 Konger. Jeg spiste med den Kongelige Familie hos Kronprindsen og var paa Bal om Aftenen hos Kongen. Hans Majestæt gav mig Dagen efter en brillanteret Storkorsdecoration . . .

Søndag den 2den Mai høitideligholdt min kjære inderlig elskede Hustru og jeg vort Sølvbryllup. Det var en Fest, der var baade smuk og lang. Alt om Morgenen Kl. 6 begyndte den ved, at vi vækkedes af Musik, der opførtes paa Altanen udenfor vor Bolig af blæsende Instrumenter, Choraler og fædrelandske Sange; det var en Overraskelse, foranstaltet af en mig venligsindet Mand; kort efter kom de Blinde og udførte en af Forstanderen paa Blindeinstituttet Moldenhawer forfattet og Musiklærer Schøtt componeret Sang. Vi gik derefter med vore Børn over i Slotskirken (det var jo netop en Søndag) for at deltage i Gudstjenesten. Vi traf der min Kones Sødskenne, deriblandt den elskværdige Harald, der var kommen til Festen fra Paris, Svoger de Coninck, min Svigersøn Alexander Bech var ogsaa der. Næppe havde vi efter Hjemkomsten fra Kirken spist Frokost arrangeret af Josepha paa Krusesminde af Stedets egne Producter og sendt hertil med Jernbane, før vi havde Besøg af Hans Kongelige Høihed Kronprindsen, senere kom Kongen og Prinds Hans, min Gjenbo Grev Danne-skjold, som jeg nogle Dage forinden havde lykønsket til hans Sølvbryllup, Overkammerherre Oxholm, Admiral Irminger, Grev Danneskjold hos Kronprindsen, Deputationer fra Døvstumme- og Blindeinstitutterne, der bragte smukke Mindegaver, Biskop Martensen, Cultusminister Worsaae, Indenrigsminister Tobiesen, Kammerherre Johannsen, Commandeur (nu Admiral) Bruun min Medreisende fra Island, Geheimeraad Classen, Kammerherre Wolfhagen, Grossererne Alfred og Harald Hansen, Adolph m. m. fl.

De talrige Besøg varede til henimod Middag. Vor Familie spiste med os, der blev sungen Sange af Carl Andersen, min Neveu Jacob Holm (dengang Capellan senere Missionair, nu atter her) min Datter Charlotte. Stemningen kunde ikke være bedre. Om Aftenen dandsede vi, nogle Unge vare dertil indbudne, det blinde Musikcorps for Horninstrumenter spillede, vi Gamle dandsede med. Jeg fik endogsaa min Veninde Frøken Barclay fra Edinburg til at begaa Helligbrøde ved at dandse med mig paa en Søndag. Kl. 12-1 endte vi vor Festdag efter 18-19 Timers uafbrudt Fester[er]en.

Nu vare [vi] snart midt i Ministercrisens første Del. Det følger Slag i Slag; har alt omtalt de skete udentings Overenskomster. Den 3die Mai blev ved eneste Behandling i Folkethinget foretaget Forandringer i den fra Landstinget tilbagesendte Finantslov, hvorefter den atter tilbagesendtes Landstinget.

Den 5te var der eneste Behandling i Landstinget, hvorved Lovforslaget vedtoges med Forandringer. Begge Rigsdagens Thing beslutte derefter at nedsætte Fællesudvalg. Dette constituerer sig den 6te Mai og vælger General Haffner til Formand. Den 12te Mai afgav Fællesudvalget Betænkning. Den 14de derefter vedtages Fællesudvalgets Indstilling eenstemmigt baade i Landsting og Folkething: Finantsloven er altsaa færdig og tiltrædes af Kongen d. 15de Mai, hvorefter Rigsdagen samme Dag sluttet med et Kongeligt Budskab.

Anden Pintsedag den 17de Mai var jeg med min samlede Familie, deriblandt Harald Hoskiær paa Fredensborg og Frederiksborg. Det var mig ganske underholdende i Kirken at se mine Samtidiges nyophængte Skjolde som Storkors og Indskrifterne paa disse; paa Blixens stod „Per augusta ad Augusta“ aabenbart en Hentydning, som jeg ikke fandt smagfuld, til de Besværligheder, han havde havt for at formaa Landgreven til at give ham Prindsesse Augustas Haand. Dette havde jo dog en Mening; men hvor var Meningen med Indskriften paa Lægen Conferentsraad, senere Gehimeraad Lunds Skjold „De mortuis nil nisi bene“. Det er i hvert Fald et særegt Valgsprog for en Læge.

Den 19de Mai indgav Ministeriet efter Løfte sin Demission. Nu stod imidlertid den svenske Konge og Dronnings Komme saa

nær for, at man ikke kunde føre Krisen videre, før dette saa længe bebudede Besøg var endt.

Den 25de Mai kom de nabovenlige Majestæter. De kom Kl. 3^{1/2} til Toldboden og bleve modtagne med stor Høitidelighed. Kong Oscar holdt en meget smuk Tale ved Landstigningen. Der var indrettet Bolig for Majestæterne paa Christiansborg. Dagen efter var der Taffel og Comedie. Den 3die Dag blev forskjellige Samlinger besete og derefter forinden Afreisen en Dejeuner dinatoire paa Christiansborg. Derefter var der Ordensuddeling af begge Konger. Kong Oscar bærede mig med en længere Samtale, om sin Stilling i Sverrig og Norge, om Danmarks Stilling til Preussen, hvilken han mente, man endelig maatte vogte sig for at irritere, om Sverrigs og Kong Carls Uret mod Danmark ved at lade det stole paa en Hjælp, som man ikke var istand til at yde, da man i Virkeligheden ingen brugelig Krigsmagt havde og ei heller – hvad Folket angik – ikke var tilsinds at yde, hvilket Kong Carl nok kunde vide. Hans Majestæt takkede mig derhos ogsaa for, at jeg altid havde udtalt Sympathi for ham. Han takkede mig ogsaa meget venligt for, at jeg i sin Tid havde fremmet et lidet Ønske for ham angaaende en Ordensdecoration. Min høie Herre havde lagt Mærke til denne meget animerede Samtale og gjorde en lille, ikke aldeles venlig Bemærkning derom.

Efter Afreisen af Kongen og Dronningen af Sverrig-Norge begyndte egentlig først Krisen. Man vidste saa temmelig vel, at Grev Frijs-Frijsenborg ikke vilde overtage at danne et nyt Ministerium; men han blev dog spurgt. Han skjød Skylden for det Afslag, som uopholdelig fulgte, paa sit Helbred. Der blev nu skreven efter Estrup. Han kom den 4de Juni og paatog sig strax Dannelsen, han syntes endog at have havt Aftale forinden med dem, han vilde proponere, nemlig Moltke-Bregentved som Udenrigsminister, Skeel til Dronningholm som Indenrigsminister, General Haffner til Egholm som Krigs- og Marineminister, Professor Nellesmann som Justitsminister og Minister for Island og Statsrevisor Fischer som Cultusminister. Han vilde ikke beholde Nogen af det forrige Ministerium, aabenbart vilde han derved constatere det nye Ministeriums Uoverensstemmelse med Formændene. Nogen Udmærkelse ved Afgangen vilde han heller ikke tilstede. At Worsaae og To-

biesen [428] bleve Kammerherrer ansaa han i hvert Fald som irrelevant, Foragter af tomme Titler som han var og gjorde sig til at være. Estrup tog imidlertid til Jylland for at komme tilbage nogen Tid efter. Alt den 11te Juni var Crisen tilendebragt, de ældre Ministre bleve entledigede, og de nye Ministre ganske efter den oprindelige Liste bleve udnævnte. Ministeriet Estrup var i hvert Fald af een Støbning, og var det aandelige Metal end ikke meget klingende, var det dog heller ikke af skurrende Lyd. Udenrigsministeren var i hvert Fald den mindste begavede, at Cultusministeren havde faaet Afsked som Adjunct, fordi han havde i skriftlige Meddelelser udtalt, [at den] aabenbarede Christendom ikke hørte til hans religieuse Opfattelse eller saa omtrent, var jo slemt, men man forsonede sig hurtigt dermed, saa meget mere som han var en Mand af Resserer[?] og Snarraadighed.¹¹ Nu kunde Hans Majestæt begynde at tænke paa sine Reiser. Der vare flere Løfter givne saaledes til Indvielse af St. Knuds Kirke i Odense, der havde været undergivet en omfattende Restauration, til Landmandsforsamlingen i Viborg, til Vandledningerne paa Heden og til Indvielsen af Jernbanen paa Vestkysten.

Der var imidlertid nu ogsaa indløbet Efterretning om, at Hertugen af Edinburgh og Gemalinde paa Veien til Petersborg vilde gjæste Kjøbenhavn.¹² Det blev derefter besluttet at dele Reiserne i 2 Dele og forene Reisen til Landmandsforsamlingen med et Besøg i Leiren ved Hald og med en høitidelig Befarelse af Kallundborg Banen, hvilken ikke tidligere havde nydt Æren af at befordre Hans Majestæt Kongen, og derimod at forene de 3 andre Reiseøiemed til een Reise. Det Kongelig-Keiserlige Besøg af det unge Fyrstepaar vilde da falde mellem disse Reiser. Den 29de Juni passerede efter denne Reiseplan Deres Majestæter Kongen og Dronningen samt den øvrige Kongelige Familie den nordvestsjællandske Jernbane. Dronningen og Prindsesserne vendte derfra tilbage, medens Kongen og Kronprindsen med Følge gik videre til Jylland. Jeg var med i Følget. Om Morgenen næste Dag kom vi til Aarhus, Domkirken blev beset – den lider desværre af Fugtighed, som har skadet Kalkmalerierne – derefter videre til Viborg. Efter Ankomsten der gjordes et Besøg i Leiren. Den 1ste Juli deltog Kongen i Landmandsforsamlingen og besaa Udstillingerne,

hvorefter der var Festmaaltid. Den 2den Juli gik Reisen atter tilbage. De høie Gjæster vare alt ankomne. Den 4de Juli var der Taffel for dem paa Fredensborg. Hertugen ligner sin Broder Prindsen af Wales noget, men har mindre Vivacitet end denne. Storfyrstinden har svære Ansigtstræk og er egentlig ikke kjøn; hun har heller ikke gode Manerer og er tilsyneladende noget dispositiv, i hvert Fald saa det for Fjerntstaaende ud, som om Hendes Gemal ganske stod til hendes Disposition. Kongen delte ikke mine Anskuelse og indskrænkede sig til at yttre, at hun var et rent Barn. Den 7de Juli reiste de høie Gjæster videre.

Den anden Del af Reiseprogrammet blev nu sat i Udførelse Lørdagen den 17de Juli. Hendes Majestæt Dronningen kunde formedelst et Angreb af Svimmelhed ikke deltage i Reisen. Hans Majestæt, Kronprindsen og Kronprindsessen, Prindsesse Thyra og Prinds Hans gik ombord med Følget, hvortil jeg ogsaa denne Gang hørte. Kl. 7¹/₂ Eftermiddag ved Bellevue paa Slesvig og kom næste Morgen til Nyborg og toge derefter med Extratog til Odense. Kl. 10 overværedes Gudstjenesten i den ny restaurerede St. Knuds Kirke, hvor Biskop Engelstoft prædikede. Efter Prædiken forevistes den nyopdagede Kryptkirke, hvilken i Aarenes Løb ganske var gaaet i Glemme, uagtet Ælnoth fortæller, at Kong Knuds Lig stededes til Hvile in crypta. Det var under den i 1872 paabegyndte Restauration, at man ved i Choret at borttage nogle gamle Kanneke stole bag dem i Muren saa store tilmurede spidsbuede Aabninger, og ved at slaa Murværket ind og foretage Gravninger bragte Crypten igjen for Lyset, rigtignok i en meget ramponeret Skikkelse. Det blev strax besluttet at restaurere den, hvorfor Chorgulvet atter hævedes halvfjerde Alen over Langskibets Gulv. Den er 27¹/₂ Alen lang, 14¹/₂ Alen bred og 7 Alen høi. Crypten er nu bleven Gravcapel for de danske Konger med deres Slægt, der have fundet Hvilested i St. Knuds Kirke. St. Knud Konges og hans Broder Benedicts Levninger gjemmes i de gamle, ny restaurerede Skrin. Skeletterne af Kong Hans, Dronning Christines, Kong Christian den Andens og Prinds Franciscus ere lagte i 2 nye Blykister. Kammerherre Worsaae og Prof. Schmidt foreviste disse Kongelevninger. Af de foregaaende Undersøgelser nævntes det at være fremgaaet, at Kong Knud foruden andre Saar havde faaet et Spyd-

stik over Lænderne, at Hullerne i Kong Hans's Hoved sandsynligvis havde sin Oprindelse af, at man har drevet Naglerne for langt ind i Kisten, at Kong Christian den Andens Ryghvirvler ved den lange Indespærring i Fængslet vare voxede sammen. Efter dette Besøg foretoges en Kjøretour omkring i Byen, Frue Kirke blev besøgt, og det kom paa Tale, at dens skønne i Træ udskaarne Altertavle i en Fremtid kunde finde Plads i St. Knuds Kirke¹³; Graabrødrehospitalet og Sparekassens nye Bygning blev ogsaa besøgte. Kl. 6 var et af Odense Commune foranstaltet Festmaaltid. Om Aftenen var der en Udflugt til „Fruens Bøge“, hvor dog Trængselen var forfærdelig. Til Slutning Fakkeltog i Slotshaven. Hans Majestæt boede nemlig paa Slottet hos Stiftamtmand Heltzen. Jeg boede hos min gamle Ven Schlegel. Næste Morgen toge Kronprindsessen og Prinds Hans tilbage til Kjøbenhavn og gjæstede paa Veien Kammerherre Sehestedt-Juuls paa Ravnholt, Kl. 7½ tiltraadte Kongen og Kronprindsen Reisen til Jylland med Extratog til Strib og derfra umiddelbart med Dampfærge til Fredericia. Her begyndte Festtoget, som fortsattes med smaa Ophold til Ribe, hvor der standsedes en Timestid for at se Domkirken. Kl. 6 omtrent var Ankomsten til Varde. Her blev holdt et af Indenrigsministeriet i et stort Telt foranstaltet Festmaaltid. Den næste Dag blev den nye Havn i Esbjerg beset og derfra en Tour foretaget til Fanø. Derefter gav Varde Commune et Festmaaltid paa Raadhuset. Den næste Dag foregik den egentlige Hedetour. Med Jernbanen gik Kongen til Tarm og derfra med Vogne først over Skjern Aas mange Udløb og derefter langs med Aaens høire Bred. Der gaves Leilighed til at se Engvandingscanaler og Flytning af en Sandbakke ved at lade den paavirke af et Strømløb. Vi saa Bovbjerg, Bakkernes Drag, flere Plantninger paa disse og Plantningerne af Naaletræer mellem Egepursvang i Skarrildkrat. Her blev taget en Frokost i et Telt, hvilket var foranstaltet af Hedeselskabet. Dettes Formand Hofjægermester Mourier-Petersen og dets egentlige Leder Capitain (nu Oberstlieutenant) Dalgas vare med paa Hedetouren, i Skarrildkrat var mødt flere, der interesserede sig for Hedesagen, saaledes Eierne af Classensborg Fabrik Hr. Classon (han bor ikke paa Fabrikken, men nede ved Rhinen),

Generalconsul Pontoppidan fra Hamborg, der har store Eienomme paa Heden, Generalconsul Westenholz fra London, en Broder til afd. Etatsraad Westenholz, der ogsaa med sin Svigerinde Enkefrue Etatsraadinde Westenholz eiede Hedejorder, Stiftamtmandene for Ribe og Viborg [H. C.] Nielsen og Baron Rosenkrands, Amtmand Rosenørn fra Randers, Stiftamtmanden for Aarhus Amt Regenburg, Amtmanden for Ringkjøbing Amt Bardenfleth, Herredsfogden for Hammerum Herred Justitsraad Feddersen m. m. fl. Til Skarrildkrat vare vi komne over Borris og Allergaard til Felding Kirke, hvor der var foretaget Vognskifte, og derfra langs Classens Canal. Fra Skarrildkrat, hvor Frokosten havde gjort rigtig godt, da et voldsomt Regnskyl havde gjort os Alle saa at sige gjennemvaade, kjørtes til Generalconsul Pontoppidans Hedeieendom Høgildgaard, hvor Haven og Plantagen bleve besete og vandt med Rette Anerkjendelse, da det noksom viste, at man nu er kommen paa det rette Spor med Hensyn til, hvorledes og hvor og hvad man vil plante i Heden. Her tog Hedeselskabets Medlemmer Afsked fra Kongen og Kronprindsen, og Reisen fortsattes nu til Herning, hvor Kongen og Kronprindsen overnattede. Her blev foretaget en Decorationsuddeling i Anledning af Hedeanlæggene og Jernbanaaabningen. Capitain Dalgas fik Fortjenstmedaillen i Guld og Mourier-Petersen Sølvkorset. Sluttelig dineredes der paa den ret anselige Gjæstgivergaard. Den næste Dag gik Reisen hjem over Horsens og Veile, hvor der var meget smukke festlige Modtagelser. I Veile gik Kongen ombord i Slesvig, Seiladsen ved Aftentid ud gennem Fjorden med dens maleriske [Kyster] [429] var meget interessant. Den næste Dag kom Kongen til Kjøbenhavn og tog strax til Fredensborg, hvor han forblev for det Første. Der modtog Hans Majestæt Efterretningen om H. C. Andersens Død den 4de August. Hans Majestæt tog Selv ind den 11te derefter og overværede Digterens Bisættelse i Frue Kirke. Dagen efter kom Storfyrstinde Dagmar med sine 3 Børn. 2 Sønner og en lille kvindelig Bæbi. I Følget med Sidstnævnte var en Ko og en Dyrlæge, der havde særlig Tilsyn med samme. Den ældste Storfyrste var nu bleven en smuk Dreng med et eiendommeligt russisk Ydre, med en naturlig drengagtig Livlighed. Det var ret en Glæde at se ham.

Hans Udvikling er langt heldigere end den ældste Søn af Prindsen af Wales; men der vil rigtignok ogsaa blive gjort langt større Krav til ham i en Fremtid.

Det var paa denne Tid eller maaske noget før, at Professor Erslev henvendte sig til mig i Anledning af, at den geographiske Congres i Paris, der skulde sammentræde i Juli Maaned, havde anmodet ham om at møde som Afsendt fra Danmark. Desværre havde man her ikke kunnet skaffe nogen Bevilling af Statskassen til denne Udstilling, og det stod til at befrygte, at Danmark og Grækenland vilde blive de eneste europæiske Lande, som ikke vilde blive repræsenterede. Jeg erkyndigede mig om Sagens Stilling og erfarede da, at man havde tænkt paa at sende Admiral Irminger som dansk Commissair, men at han havde undskyldt; man antog ikke Erslev for competent. Jeg tvivler nu meget om, at min gamle Ven Irminger vilde have kunnet tilveiebringe nogen Udstilling herfra; men han vilde heller ikke dels af pecuniaire Grunde, dels ogsaa fordi hans Hørelse var i de senere Aar aftaget. Jeg troede det derfor at være næsten nødvendigt at fremme Erslevs Candidatur, i hvert Fald som et *faut de mieux*. Jeg henvendte mig til Cultusminister Worsaae, og han gav en Anerkjendelse af den fra Paris gjorte Henvendelse. Jeg lovede selv at deltage i Udstillingen ved at fremfinde af mit Bibliothek Danmarks statistisk-topographiske Literatur ligefra Adam af Bremen og Valdemars Jordebog samt Jonas Coldingensis *Daniæ Descriptio nova 1594*, *Afbildningerne til Resens Atlas*, *Wolfs Encomion regni Daniæ 1654*, *Arent Berntsens Danmarckis og Norges fructbar Herlighed 1656*, *Pontoppidans Theatrum Daniæ 1730*, *Holbergs Danmarks og Norges geistlige og verdslige Stat 1762*, *Pontoppidans Danske Atlas*, *Thuras danske Vitruvius indtil vor Tids Skrifter om Danmark af Baggesen, Erslev, Trap m. fl.*, derhos *Danske Mindesmærker, Danmark i Billeder, Danske Billeder fra Land og Sø, Danske Herregaarde* og flere illustrerede Værker. Mange andre traadte til, og det lykkedes Prof. Erslev ved den ham egne Energi at tilveiebringe en Udstilling, om hvilken det i Petermanns Anmeldelse af den geographiske Udstilling i Paris bl. a. hedder: „Die dänische Abteilung war verhältnissmässig reich beschickt, sie zählte fast eben so viele Aussteller als das deutsche Reich, Behörden und Instituten

hatten sich neben Privaten lebhaft betheiliget, und es fehlte auch nicht an landschaftliche Abbildungen, ethnographischen Gegenstände etc., welche dem Auge eine wohlthuende Abwechslung unter der Massen der Karten und Bücher gewähren. Der Generalstab, die Direction der Katasteraufnahmen, die Admiralität hatten Proben ihrer Karten gesendet, Admiral Irminger, Dr. Rink, Prof. Erslev, Dr. N. Schmith, Statsrath Trap hatte ihren wohlbekanntnen Werke vorgelegt, Letzterer ausserdem eine Sammlung der wichtigsten geographischen und statistischen Bücher Dänemarks seit dem elften Jahrhunderte.“

Min Interesse for Udstillingen i Paris, som jeg skulde mene var à propos, blev rigelig belønnet. Jeg fik ikke alene Udstillingsmedaillen 1ste Grad, men ogsaa Universitetsdecorationen som Officier de l'instruction publique. Man sagde, at denne Decoration stiftet i 1808 af Napoleon I var atter fremdraget ved denne Leilighed, fordi man ikke vilde give Tydskerne Æreslegionen.

Slutningen af Aaret 1875 var for en stor Del optaget af Sygdom. Jeg fik i Begyndelsen af September en ondartet Byld (Anthrax) inden i min høire Haand, og den gik over i en Lymphalgitis i Armen med stærk Feber, hvilket Lægerne ansaa for farligt. Hans Majestæt reiste, medens jeg var syg, til England og havde den Naade at besøge mig forinden. Hele October var jeg dels sengeliggende dels Reconvalescent. Den 6te November meldte jeg mig til Tjeneste hos Kronprindsregenten. Paa denne Tid kjøbte Godseier Hellmers Vamdrupgaard til min Søn Vilhelm, der som anført skal nu i Foraaret 1876 giftes med hans Adoptivdatter.¹⁴ Jeg forpligtede mig til at udrede omtrent en Trediedel af den Del af Kjøbesummen (207.000 Kroner), som skulde komme til Udredning (ca. 60000 Kroner). Hellmers paatog sig derhos at udrede, hvad der var nødvendigt til at bringe Gaarden i Drift.

Den 26de November kom Kongen tilbage fra sin Reise til England, medens Dronningen og Prindsesse Thyra blev der endnu i nogen Tid. Grunden til, at Hans Majestæt kom tidligere, var, at de Love, der skulde forelægges Rigsdagen, maatte foredrages ham forinden, og navnlig vilde Hans Majestæt deltage i Forelæggelsen af Hærloven i Statsraadet. Dette afholdtes samme Dag, Kongen var kommen hjem. Først henimod Julen kom Dronningen og

Prindsesse Thyra og kort efter Prindsessen af Wales med sine 5 Børn. Det kan jo ikke nægtes, at det var en almindelig Mening, at det var formeget af Familielivet og næsten uden tilsvarende Exempel i det private Liv, at de gjensidige Besøg saaledes fulgte umiddelbart efter hinanden. Jeg tror ikke, Kongen opfattede det saaledes; Hans Majestæt udtalte sig tilvisse senere til mig i modsat Retning og fremhævede, idet Han dadlede den Rappel, som kom fra Dronning Victoria i Februar 1876, at Prindsessen og Børnene sanitairt havde haft det saa overordentlig godt, medens Livet i London og Vinteren var saa enerverende og navnlig for Prindsessen, der skulde deltage i saa mange Fester . . .

[430] Om dette Aar er det vel sidste Gang, jeg griber Pennen for at nedskrive nogle Notitser. Det forekommer mig, at dets Forløb ikke har tilbudt ringe Interesse for mig, navnlig har den anden Reise, jeg i dette gjorde med Hans Majestæt Kongen til Rusland medført, ikke alene stor Afvexling, men ogsaa Belæring.

Nytaarsdag aabnedes paa sædvanlig Maade med Cour hos Kongen, Visiter hos Kongehuset og i Familien, Taffel om Middagen paa Christiansborg og Familieselskab om Aftenen hos Bedstemoder Hoskiær.

Den 28de Januar døde Prinds Bentheim.¹ Som bekjendt og som alt anført boede han hos Arveprindsessen. Prindsen var alt her i Danmark i Kong Christian den Syvendes Tid og blev forestillet for Kongen paa Hirschholm Slot.

Den 2den Februar tiltræder Prindsessen af Wales Tilbagereisen til London, hun var kommen til Kjøbenhavn d. 20de December f. A. Det var vistnok under Prindsen af Wales Fraværelse i Indien.

Jeg har noteret, at jeg d. 9de Februar var hos Hans Majestæt Kongen. Hans Majestæt havde liggende for sig nogle af Prinds Bentheims efterladte Papirer, hvilke Hans Majestæt viste mig. Det syntes, at han alt i 1805 var kommen her til Danmark. I August 1813 gik han – han var dengang Major i et af Livregimenterne – i østerrigsk Tjeneste. (Det var efter Bruddet mellem Frankrig og Østerrig). Han kom saa efter Krigen tilbage, men traadte ikke i Tjeneste igjen, blev dog under Frederik VI Oberstlieutenant, under Christian VIII Oberst og senere General (paa Reisen til Rusland i Fyrretyverne bar han, som jeg tror at have omtalt, Titel af Generaladjutant, hvilken Titel har en særlig Klang i Rusland).

Den samme Dag besøgte jeg Overkammerherre Oxholm. Han var gaaet meget tilbage efter sit Ildebefindende af et Hjerteonde, men han var meget resigneret og beredt til at dø. Kongen havde med Beklagelse talt til ham, om at Alle talte til Ham om deres Ansvar. Oxholm havde svaret, at det vidste han ikke, men et Ansvar havde han, det følte han, og det var til Kongernes Konge,

at han ikke undlod at sige sin Konge Sandheden, baade hvor den krævedes af ham, og hvor han maatte nære Frygt for, at den skjultes for Kongen i vigtigere Anliggender.

Conseilspræsident Estrup var om Formiddagen hos Kongen, og jeg kom, da jeg gik fra Oxholm, til Hans Majestæt. Denne betroede mig, at Estrup var gaaet bort med Fuldmagt til at opløse Folkethinget, hvis Væbningslovene ikke fremmedes². .³

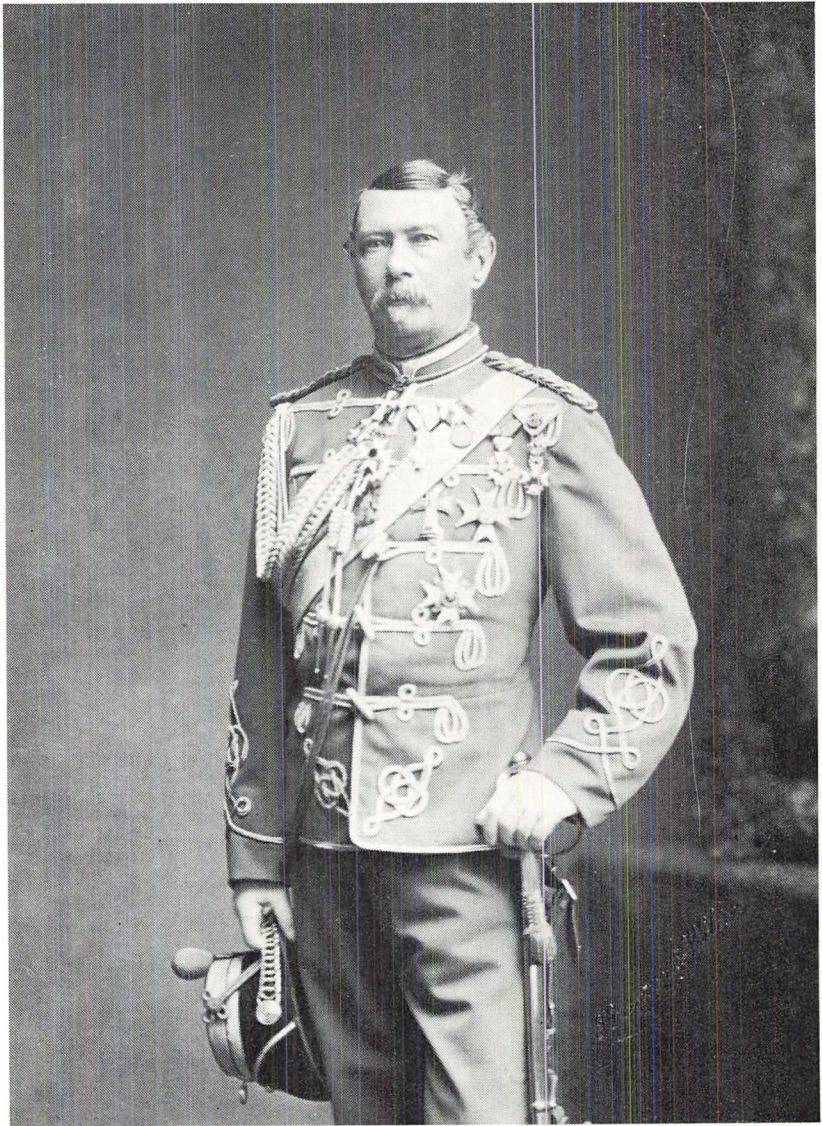
Edgar Collin, en Sønneson af Geheimeraad Collin, havde skrevet „Fremragende danske Frimurere“, hvori der var givet mig som Frimurer en anerkjendende Omtale. Jeg besøgte ham i den Anledning en Dag mod Slutningen af Februar. Der hængte hos ham et Portrait af den forrige Skuespillerinde Madam Andersen. Han fortalte mig om hende, at hun var protegeret af de to Theaterdirecteurer, Collin og Rahbek, der begge i den Tid havde rødt Haar. Denne Protection vakte jo en Del Misundelse, især blandt Theatrets kvindelige Personale. Engang man i en Kreds af disse „tog hende alvorligt for“ blev yttret til Forsvar, „men hun er dog en dydig Kone“. Ja, det tror jeg nok, sagde Madam Spindler, hun har jo ogsaa to Rødhætter til at beskytte sig.

Efterat Capitain Hedemann var designeret til at gaa af som Adjutant hos Kongen, yttrede denne uden Anledning fra min Side, at han havde tænkt paa min Svoger Capitain Hoskiær af Ingenieurcorpset til Adjutant. Denne var imidlertid borte paa en af sine lange Reiser til China og Japan, til hvis Tilendbringelse jeg naturligvis tilskyndede ham, og han kom virkelig ogsaa tidsnok til at blive Hedemanns Successor i Posten. I mit Hjem foregik den Forandring, at Kammerherre Thygeson til Damgaard, kongevalgt Medlem af Landstinget, bad mig om at maatte adoptere min yngste Datter Charlotte Marie Trap. Jeg gav mit Samtykke dertil, „dog vilde jeg ikke fraskrive mig Noget, ei heller maatte hun nedlægge sit Navn.“ Dette ordnedes saaledes, at der Intet blev givet skriftlig mellem os, hun vedblev at være arveberettiget efter mig og fik ved Kongelig Resolution Navnet Charlotte Marie Trap de Thygeson, hvilken sidste Tilføining jeg ikke kunde nægte Thygeson, som jo gandske har optaget hende i Barns Rettigheder ogsaa med Hensyn til Arv . . . [431] . . .⁴

Den 11te Juli afgik Kammerherre, Oberst Kaas ved Døden paa

39. Prinsesse Thyra

40. Oberst I. C. Dahl

Frederiks Hospital. Han opnaaede ikke at blive Hofchef, hvortil hans Hu særlig stod. Han og Kammerherre Kjær, nu i Rom, bar med en vis Ret i mange Aar Benævnelsen „Hoffets altfor gode Hoveder.“ Mærkeligt nok var det Kjær, som bragte mig Efterretningen om Kaas's Død. Han var her netop dengang med congé.

Den 12te tiltraadte jeg med Hans Majestæt Kongen en Reise til Aarhus, hvor der Dagen efter aabnedes en Industriudstilling. Om Aftenen var jeg i Risskov og gjennemvandrede denne for at gjøre Bekjendtskab med dens eiendommelige Kløftedannelse.

Den 14de med Kongen ved Leiren ved Hald, den 15de atter hjem. Den 27de var jeg paa Bernstorff, jeg saa Prindsesse Thyra, der havde været syg, navnlig havde faaet ondt paa Skydebanen, men nu atter var vel. Kongen udnævnte Otto Plessen, tidligere Gesandt i Petersborg, til Ridder af Elefanten. Jeg havde før fraaadet Kongen det. Han var dog ufrivillig Skyld i, at Londonerconferencen blev afbrudt. Gamle Justitsraad Foss i Roskilde, der havde Familien Plessens Affairer der paa Egnen og kjendte Plessenerne bedre end de fleste Andre, classificerede Brødrene saaledes: Wulff, Carl, Hugo, Otto. Denne sidste Broder kaldte han altid „en underlig Fisk“.

Onsdagen d. 26de tiltraadtes en Reise til Rusland. I Hans Majestæts Følge vare Hans Excellence Overkammerherre Greve Holstein-Holsteinborg, jeg, Hofmarskal Løvenskjold, General Dreier, Jagtcapitain Kammerherre Hedemann, Adjutanterne Oberst Holten og Ritmester v. d. Maase, Hofmedicus Dr. Nebelong. Med Dronningen Comtesse Reventlow, Frøken Oxholm, Kammerherre Castenschiold, med Kongen af Grækenland Admiral Sachtouris, en vakker og behagelig Mand, Baron Gyldenchrone, ligeledes af tiltalende Maade at være paa og den gamle Secretair hos Hans Majestæt Kongen Kalinski, jeg tror egentlig en Polak, med Dronningen af Grækenland Frøken Colocotroni og Frøken Arnagyro, grande & demisauvage beauté. Kongerne og Dronningerne samt Prindsesse Thyra og endvidere Holstein [og] Løvenskjold vare paa Fregatten Jylland, de øvrige Førnævnte og den russiske Gesandt i Kjøbenhavn Baron Mohrenheim samt Prinds Valdemars Gouverneur Capitain Koch paa det gamle Slesvig, Prinds Valdemar endvidere paa Cadetkorvetten Heimdal. Kl. 2³/₄ afgik vi nu

fra Toldboden, først Fredag Kl. 9^{1/2} saa vi Dagerort. Løverdags d. 29de Kl. 5 kom vi til Peterhof. Storfyrst Tronfølgeren og Storfyrstinde Dagmar, Storfyrst Constantin og endel andre Storfyrster modtog ved Kronstadt. Keiseren og Keiserinden vare tilstede ved Landstigningen. Keiseren er høi, ser træt ud, det samme gjælder og Keiserinden i begge Henseender. Kl. 7 var der Diner med Personalet af Hoffet, hvornæst vi kom ind i et Værelse, hvor de Keiserlige kom hen fra Taffelet og lode sig os forestille. Forinden Taflet havde vi kjørt om for at tegne os hos de russiske Hoffer. Jeg fik for denne og kommende Nætter et fortræffeligt Logis paa Peterhof ud mod den store Have med dens mange Damme og Springvand. Blandt Personer udenfor de Keiserlige, jeg blev forestillet for, maa jeg nævne Overhofmarskal v. Grote, der forekommer mig at være en kraftig og i sin Post dygtig Mand. Fyrst Souvaroff af Familiens anselige Skikkelse, Sønsøn af S. Itali-sky,⁵ 2 Fyrster Galitzin, hvoraf den ældre Hofmarskal, den anden Adjutant hos Keiseren, den gamle Geheimeraad Haurowitz, Over-inspecteur for Flaadens Sundhedsvæsen, General Sinoviev, Hofchef hos Storfyrst Thronfølgeren, General Auster ogsaa ved Storfyrstens Hof. Den 31te Juli var der Festdiner, Keiserinden talte til mig ved Couren. Jeg saa Gortschakow, en lille gemytlig Mand, noget lig gamle Stemann, General Ignatiew, en kraftig og fiffig, men ikke elegant udseende Mand. Jeg blev ogsaa forestillet for Grev Adlerberg, Minister for det keiserlige Hus, en af Fornemhed og Vinde overspændt Mand. Om Aftenen var jeg ved Musiken i Pakem. Den 1ste August var Kongen med Keiseren i Leiren. Grev Holstein og jeg kjørte ud sammen og besøgte Geheimeraad v. Ohm, saa Keiser Nicolaus's Bondehus, Peter den Stores Bjælkehus og Palaet i den saakaldte engelske Have (Portraiter af Juliane Marie, Christian VII, gode Portraiter af Bourbonnerne og Marie Antoinette). Den 2den August Morgenpromenade i Parken, derfra Udsigt til Isaachskirken med dens forgyldte Kuppel, der glimrede i Morgensolen, derefter traf jeg paa Peterhof selv General Gerschen, der er dansk født og taler dansk; mærkeligt nok vidste han ikke, at der var en anden danskfødt General i russisk Tjeneste, General Vinning † 1880, Broder til Eierne af Horsens Mølle. Kjørt med General Dreyer at gjøre Visitter hos Commandanten

paa Peterhof, General Baumgarten. Vi tegnede os ogsaa hos Kongen af Grækenland i Anledning af, at det var Hertugen af Spartas Fødselsdag.⁶ Da jeg kom hjem, Kl. 4, kom Keiserens Adjutant Fyrst Galitzin og bragte mig St. Anna Ordenens Storkors. Nu begynder Spørgsmaalet om Reciprocitet at opstaa. Kongen bestemmer i den sene Aften, at foreløbig skulde kun udnævnes: Keiserens 2 yngste Sønner til Riddere af Elefanten, ligeledes Grev Adlerberg Ridder af Elefanten, Hofmarskal, fungerende Overhofmarskal Grote Storkors med Diamanter, den ældste Fyrst Galitzin ligeledes Storkors. Kongen medtog Selv Elefanterne til Keisersønnerne og sendte Grev Holstein til Adlerberg. Den 3die August, Keiserindens Navnedag Mariedagen, bragte Hofmarskal Løvenskjold de 2 Storkors med Diamanter til Grote og den ældste Galitzin. Der var paa denne Dag saakaldet officiel Middag, hvorved Adlerberg præsiderede. Jeg havde Plads hos min Landsmand Geheimeraad Hauowitz. Han havde nu været 37 Aar i russisk Tjeneste. Om Aftenen var der Bal hos Storfyrst Thronfølgeren. Jeg saa der Keiserens Elskede Prindsesse Dolgorucky, en smuk Person med skønne dunkle Øine, alt med nogen embonpoint. Hun deltog i Dandsen, Keiseren talte nogle Øieblikke med hende. Keiseren dandsede med Prindsesse Thyra. Hans Majestæt Keiseren talte under Ballet til mig og yttrede sin store Glæde over at se Kongefamilien.

Den 4de vare de andre Herrer i Petersborg. Jeg blev tilbage paa Peterhof, hvorimod jeg næste Dag efter tog ind til den store Stad. Forinden var Efterretningen kommen, at General Oxholm var død i Kjøbenhavn. De fremmede Ministre bleve forestillede Kongen paa Vinterpaladset. Hans Majestæt gjorde derefter Visit hos Ambassadeurerne. Sjeldne Kostbarheder, mageløse Malerier baade af italienske, hollandske, franske, tyske og russiske Kunstnere fandtes paa Slottet. Kjørt om Aftenen langs Stranden, set det sicilianske Hus, hvorved man kommer til at tænke paa Gurre.

Den 6te til Leiren, hvor der var Væddeløb for Officersheste tildels med Forhindringer, særlig for Kosakofficerer. Forestilling paa Leirens smukke Theater: lille Stykke med Sang, Dands der endte i en livlig Cancan. Af Corpsene i Leiren mærkes: 4 Regimenter Gardecuirasserer, et Detachement Garde Tsherkesser (et

Slags Nobelgarde), et Par Regimenter Dragoner, et Par Uhlaner, et Par Husarer og 2 à 3 Regimenter Kosakker paa smaa Heste.

Den 8de var det Keiserindens Fødselsdag. Høitidelig Messe i det keiserlige Capel, smuk Sang, mange Ceremonier, Dørene paa Ikonostasis vare aabnede, og Røgelse strømmede ud derfra. Der var senere ministeriel Middag. Jeg blev ved denne Leilighed forestillet for Statssecretair Hamburger, en lille, lidt forvoxet Mand, man han skal indeslutte stor Dygtighed.

Om Aftenen under aaben Himmel Ballet og stor Vauxhal. C'est une féerie, sagde Gortschakoff saa høit, det kunde høres rundt omkring, og dette Udbrud var vistnok ikke fremkommen der første Gang. Der var ogsaa Illumination i denne Del af Haven, og man gjættede paa, at der var tændt omtrent en Million Lamper.

Den 9de har jeg været paa Lystlottet Strelna ikke langt fra Peterhof. Der er en smuk Have, Statuer, chinesiske Vaser m. m.

Den 10de var der Taffel hos Keiseren i la Ferme, vi vare kun 16 tilbords, Keiseren havde Dronningen, Kongen Keiserinden. Desuden Prindsessen af Edinburgh med Cavaler og Dame, 2 af Keiserindens Hofdamer, Grev Adlerberg, Fyrst Souvaroff, Grev Holstein, Kammerherre Løvenskjold, General Dreyer og jeg.

Baade Keiseren og Keiserinden vare yderst elskværdige, talte Tydsk, som antoges at ligge bedre for vore Organer. De talte ogsaa gjentagende til mig. Dagen efter traf jeg paa min lange Morgenvandring i Peterhofs udstrakte Park gamle Statsraad Hauowitz. Han talte om russiske Forhold, tilstod nok Russerne Begavelse, „men de have dog ikke opfundet Noget, derimod kunne de særdeles godt efterligne“; han antog ikke, at Keiserinden havde nogen Indflydelse; hun var græsk bigot.⁷ Den nærværende Keiser elskedes af Folket, hans Gemalinde egentlig ikke. Jeg talte ogsaa med ham om den mere og mere fremtrædende Stemning for Krig med Tyrkiet; han yttrede, at Keiseren ikke vilde have Krig, men jeg tillod mig at sige, at han vistnok vilde blive tvungen dertil; og det har jo Fremtiden vist var rigtigt.⁸ Han sagde mig ogsaa under denne Samtale, at man ikke mere var saa begejstret for Peter den Store i Rusland, da man antog, at hans Institutioner havde været altfor hensynsløse og maatte nu for største Delen omgjøres.

Den 11te August var det 50 Aar siden, Keiseren var bleven

Soldat i Regimentet Alexander Paul. Keiseren førte sin lille Sønnesøn, Thronfølgerens ældste Søn fuldt munderet med Tornister til Regimentet i Leiren og lod ham optage i dette, medens Han udtalte, at han engang skulde være dets Chef, ligesom han engang skulde være Ruslands. Dagen efter skete Reisen fra Peterhof, gennem Leiren til Stationen paa Petersborg-Moskau Banen, passerede om Eftermiddagen den brede Volchaw og den stærkt strømmende Msta. Kl. 3 om Morgenen, Dagen gryede alt, saa vi Tvers Kugler, Kl. 8 kom vi til Moskau. Jeg blev ligesom forrige Gang, jeg havde været der, indkvarteret paa Kreml med Udsigt ud over Floden og den vidtstrakte By med Hundreder af Kupler. Jeg havde Leilighed til atter denne Gang at se Slottet Kreml, dets mange Kirker, dets store Sale, den gamle Del, Bibliotheket m. m., den ny St. Salvators Kirke, ikke ganske færdig endnu, opført til Erindring om Befrielsen fra de Franske 1812. Om Middagen Taffel i Alexander Nevski Salen. Den 14de var jeg, efter om Morgenen at have været ovre paa den modsatte Side af Floden, paa Spurvehøien, hvorfra Napoleon første Gang tog en Udsigt over Moskau, atter omkring i Kreml og saa nogle af de Mærkeligheder, som der opbevares, saaledes Khanen af Chivas Tronstol, Napoleons Seng taget ved Borodino, Peters og Ivans fælles Tronstol med Plads for Søsteren Sophie bag et Tæppe, den polske Constitution (ligger paa Gulvet, som det siges efter Keiser Nicolaus udtrykkelige Befaling), Kommenernes Tronstol af Elfenben og mere Saadant. Kongen og Dronningen foretog op paa Dagen en Kjøretour, hvor vi andre vare med, vi spiste til Middag paa Slottet Petrovsky, om Aftenen Soirée hos Moskaus Gouverneur Fyrst Dolgoroucky, hvor der gaves Leilighed til at se og høre et stort Zigeunerselskab. Næste Dag vare vi alle med Kongen og Dronningen at se det hellige, med Befæstning omgivne Kloster Troiskoi Sergiev Laura nogle Mile fra Moskau ved Jernbanen. Den 16de gik Reisen til Zarskojoselo; her var en Art Lærestalt, ogsaa et Sted, hvorfra Billederne af den i Rusland høit ansete Helgen udgaar (jeg bevarer blandt mine Billeder et af Helgenen, der skjænkedes mig under min Nærværelse). Et Taffel blev givet de høie Gjæster, der paa dette hellige Sted bestod af lutter Fisk fra Volgaen og dens Bifloder, men endnu høiere Værd lagdes paa de hellige Æbler, fra Stedet – jeg

syntes, det var af den Slags, som man i Jylland i min Barndom kaldte „mjøske Æbler“. Hendes Majestæt Dronningen gouterede aabenbart ikke denne Gemuse. Jeg kunde høre Storfyrstinde Dagmar sige til sin Moder paa Dansk: Mama maa virkelig ikke stikke saaledes til Æblerne, de lægge alle Mærke dertil. Hendes Majestæt afsluttede virkelig ogsaa sine Undersøgelser. Derefter et Par Dages Ophold paa dette smukke Landslot med sine storartede Haveanlæg, hvorfra General Dreyer og jeg besøgte det astronomiske Observatorium paa Pulkova, hvor den yngre Struve var Directeur. Den 20de August var Afreisedagen fra Peterhof paa Hjemveien til Danmark. Den 21de Kl. 8 Aften vare vi øst for Gulland, den 23de om Morgenens tidlig saa vi Christiansø. Begge Kongeparrene og Prindsesse Thyra med Følge vare nu et Par Dage paa det smukke og frugtbare Bornholm, vare paa Hammershus, paa Almindingen, i Skovriderboligen Rømersdal og flere Steder. Fra Slutningen af August var Kongefamilien atter paa Bernstorff, men længe blev Opholdet ikke der, Kongen havde lovet i Efter sommeren at komme til Indvielsen af Viborg Domkirke. Om Eftermiddagen Kl. 6 den 8de September skete ogsaa Afreisen ombord i Slesvig: Kongen, Dronningen, Kongen af Grækenland og Dronning, Kronprindsen, Kronprindsessen, Prindsesse Thyra, Prinds Vilhelm, Hofmarskallen, Jagtcapitainen og jeg samt den græske Admiral Sachtouris. Paa det ledsagende Skib: Comtesse Reventlow, Frøken Arnagyro, Oberst Dahl, Kammerherre Castenschiold. Den 9de September Morgen tidlig vare vi udenfor Grenaa, hvor man gik iland, besaa Byen, med Jernbanen til Randers, hvor der nødes Frokost i den nye Industriforeningsbygning (det var den tredie Frokost). Derefter til Langaa med Jernbanen, hvor 15 Sogne ogsaa gave en Frokost ved Lys (den 4de), derfra til Viborg ligeledes med Jernbane, hvor der var Middag Kl. 11 Aften (Dronningen af Danmark og Kongen og Dronningen af Grækenland forlode Bordet af Udmattelse). Næste Dag skete den høitidelige Indvielse, ikke ved Biskop Laub, der havde et Ildebefindende i nerveusmental Retning, men af Biskop Brammer fra Aarhus. Alt gik værdigt og høitideligt til. Der var Middag i det nye Thinghus. Om Aftenen var Kirken oplyst, der var Orgelspil og Sang fra Crypten. Kongen tillod mig at blive i Viborg, og derfra tog jeg den næste

Morgen tidlig til Vamdrupgaard, for at staa Fadder til et lille Barnebarn. Vi modtog der Efterretning om, at min Svigersøns Fader Etatsraad Bech til Taarnborg var afgaaet ved Døden paa sin Eiendom ved Korsør. Han var en rigtig brav Mand og meget kundskabsrig, tillige af en behagelig Underholdning. Dette Dødsfald smærtede mig meget.

Jeg skulde her fremhæve, at Bergsøe i sin Beskrivelse af Rom udtrykkelig fremhæver, at der blandt de danske Konger kun have været 3 Romafarere (og deriblandt Christian IX).⁹ Naar det andetsteds er bemærket, at samme Konge er den eneste Konge i Danmark, der har været paa Island, kan dette ogsaa her være at bemærke. Saafremt Fru Staël Holstein ved sit første Blik ud over Moskau fra Kreml af havde Begrundelse for sit Udbrud „Voila la Rome des Tartares“, saa kunde det vel ogsaa her noteres, at Christian IX var den eneste Konge, der havde, endog tvende Gange 1868 og 1876, været paa disse høist interessante Steder. Det være mig tilstedet at tilføie, at jeg alle disse Gange var i min naadigste Herres Følge. Jeg haaber, at han endnu oftere maa komme der, for mig selv har jeg nu, da jeg er „flere og syvti“, som Prof. Reitz attesterer, ikke det samme Haab 11/9 82. Om Kongen kan man jo ogsaa sige, at han vistnok er den eneste danske Konge, der har været i Athen, men medens han vistnok har fundet sig grebet af hine 3 Steder, har dette dog vel ikke været Tilfældet med Athen, om Hans Majestæt endog der har havt Leilighed til at gjøre Sammenligning med Island, disse to europæiske Lande, der er uden Landeveie. Jeg maa dog henvise til den Tilfredsstillelse, som Kongen selv har udtalt i det meddelte Brev fra Athen, Kongen har havt over at besøge Akropolis.¹⁰

[433] Medio September var Kongehuset atter i Kjøbenhavn, og jeg var ogsaa kommen tilbage. Den 17de skulde Kongen og Dronningen have reist med deres Børn, men der kom Afsigelse, da Hertugen af Sparta var bleven syg. Det var nok en Art af Vatersot, den unge Hertug led af. Der var idetmindste Tale om, at han skulde tappes; thi jeg har i min Dagbog under 1ste October gjort en Notits om, at Hertugen ikke skulde tappes, og om den Glæde der betog hans elskværdige Moder i den Anledning.

Den 2den October er Datoen eller i hvert Fald den hos mig

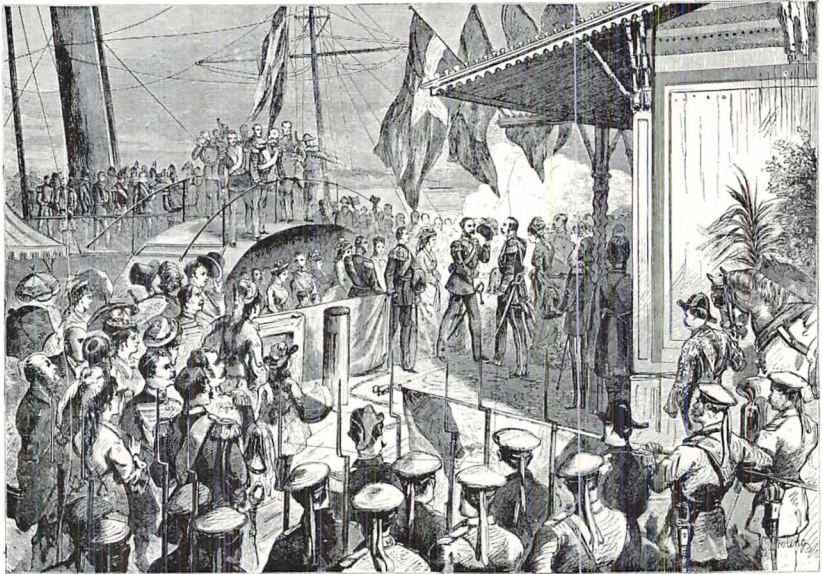
noterede Dato for, at Capitain Brygger I. C. Jacobsen til Carlsberg opretter et Fond paa en Million Kroner under Navn af Carlsberg Fondet til Videnskabeligheds Fremme i Danmark. Directeurerne for denne Stiftelse skal bestaa af fem Mænd, som det Kgl. danske Videnskabernes Selskab vælger af sin Midte, og som fungerer i ti Aar. Senere har Jacobsen skjænket betydelige Summer til Oprettelsen af et Musæum for fædrelandske Sager paa Frederiksborg Slot. Jeg har i Supplement II til Traps Beskrivelse 1879 anført: Det nationalhistoriske Musæum paa Frederiksborg Slot vil nu komme til at slutte sig til de øvrige store og betydningsfulde Gaver, Capitain Brygger Jacobsen alt har skjænket vort Land til kunstneriske og videnskabelige Formaaals Fremme (her tænkes fornemlig [paa] Millionen til Carlsberg Fondet, men ogsaa paa andre Gaver). Det var i Aaret 1877, at Jacobsen tilstillede Comiteen for Frederiksborg Slots Opførelse et Forslag til Oprettelsen af et nationalhistorisk Musæum paa Frederiksborg for derved at gjøre det gjenopførte Slot til et Hjem for Folkets historiske Minder. Efter Planen skulde Musæet omfatte den minderige Del af den ældre Historie fra Christendommens Indførelse, af Samlinger af Portraiter og Statuer af berømte historiske Personligheder m. m. Samtidig fremsendtes et af Etatsraad Meldahl udarbejdet Udkast til en Plan for Restaureringen af det Indre af Kongefløien. Forsaavidt Planen vinde Kongens og vedkommende Autoriteters Bifald, tilbød Capitain Jacobsen at udrede den dertil fornødne Sum 200,000 kr. Derefter bemyndigede Hans Majestæt Kongen Frederiksborgcomiteen til at modtage det gjorte Tilbud om 200,000 Kr. til Istandsættelse af Kongefløien, mod at denne fremtidig anvendes dels til Festlocaler ved store Høitideligheder i Kongehuset, dels til et nationalhistorisk Musæum. Nu, idet jeg slutter dette Afsnit for 1876 og rimeligvis ikke vender tilbage igjen til denne mig saa kjære Syssel med at nedskrive mine Erindringer, sender Capitain Jacobsen til Comiteen for Frederiksborg Slots Gjenopførelse, adresseret til mig, som var denne Comitees Formand, følgende Brev: Da Bestyrelsen for det ved Hans Majestæts Allerhøieste Rescript af 5. April 1878 oprettede nationalhistoriske Museum i Frederiksborg Slots Kongefløi er kommen til den Erkjendelse, at denne Fløi ikke vil være tilstrækkelig til i Overensstemmelse med

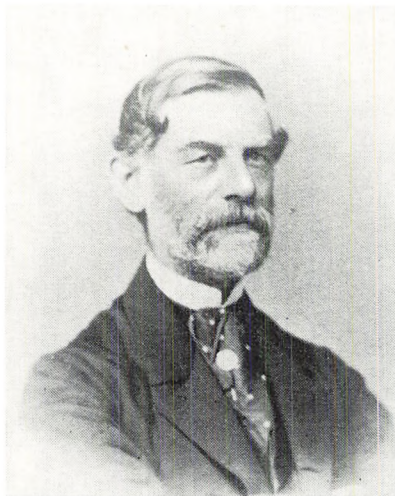
41. Øverst til venstre:
bankdirektør C. F. Tietgen

42. Øverst til højre:
konsejlspræsident C. A. Fønnesbech

43. Til venstre herfor:
udenrigsminister
Otto Rosenørn-Lehn

44. Zar Alexander II modtager den danske og den græske konge

45. Brygger J. C. Jacobsen

46. Vatikanet i Rom

47. Pave Pius IX

48. Konsejlspræsident J. B. S. Estrup

den Allerhøieste Resolution om Museets Oprettelse, at rumme de historiske Minder fra Danmarks Historie i Fortid, Nutid og Fremtid agter den at indgive et Andragende til Hans Majestæt om, at den Allerhøieste Resolution om Kongefløiens Benyttelse til Musæum maa udvides til ogsaa at omfatte Prindsessefløien. – I denne Anledning undlader jeg ikke at meddele den ærede Comite, at jeg er villig til, saafremt det ovennævnte Andragende fra Musæets Bestyrelse maatte vinde Hans Majestæts Bifald, at udrede Bekostningerne ved Restaurationen af Localerne i Prindsessefløien i samme Stil som Kongefløien og i Overensstemmelse med en Plan, som Hr. Etatsraad Meldahl har lovet at ville udarbeide. Den dertil fornødne Sum vil ifølge Etatsraad Meldahls Erklæring i intet Fald overstige 200,000 Kroner, hvilken Sum jeg herved tilbyder at stille til den ærede Comites Disposition i det nævnte Øiemed.

Carlsberg d. 31. August 1880.

Ærbødigst

(underskr.) J. C. Jacobsen.

Kongen har i Erkjendelse af hans store Fortjenester ladet hans Buste udføre i Marmor af den yngre Bissen og tilskrevet ham, at denne Byste, der nu i 1880 er færdig, skal finde Plads i dette Musæum blandt Danmarks fortjente Mænd . . .¹¹

Jeg vil dog endnu, skjønt den efterfølgende Tid synes at tilbyde mindre Interesse, og skjønt Aarene tiltage og Evnerne og navnlig Kommepaaelsen, som Sibbern kaldte det, aftage, hvorfor der kunde være Anledning til at standse disse Meddelelser, dog fornemlig som Afskrift af min daglige Notitsebog endnu med løbende Pen følge med i Tiden og navnlig følge Kongehusets Tilskikkelser . . .¹²

NOTER

1863

1. Et udtog af Halls cirkulærdepeche af 7/12 1863 om ophævelsen af kundgørelsen af 30/3 1863 er her udeladt.
2. Orla Lehmann: Om Aarsagerne til Danmarks Ulykke. 1864, s. 51.
3. Et længere udtog af denne depeche er her udeladt.
4. Ved pressionen tænkes på den henvendelse, som gesandterne fra de venligt-sindede stormagter foretog med det formål at få den danske regering til at trække fællesforfatningen af 18/11 1863 tilbage. Se nærmere nedenfor.
5. Det citerede telegram fra Stockholm kom i det øjeblik, da man læste sidste korrektur på bladet for 15/12 1863, og det blev anbragt på forsiden med iøjnefaldende skrift. I en leder dagen efter oplyste Ploug, at man blev overrasket over telegrammets indhold, men at man havde tillid til beretterens troværdighed, hvorfor man straks ønskede at bringe det videre. Man har senere, oplyste han, fået bekræftelse fra Stockholm på, at der virkelig er tale om militær hjælp til Danmark fra Sverige.
6. Dolzigeren er identisk med hertug Frederik af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1829–80), der omkring nytår 1863/64 lod sig proklamere som hertug over Slesvig-Holsten under navnet Frederik VIII. Dolzig var navnet på det gods i Posen, som han havde beboet siden 1856, efter at han havde ægtet prinsesse Adelheid Hohenlohe-Langenburg.
7. Citatet har ikke kunnet verificeres. Man kunne have ventet det i Fred. Barfods skrift Fortællinger af Fædrelandets Historie. II. 1869, s. 765, hvor de omtalte begivenheder behandles, men det er ikke taget herfra.

1864

1. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket. Amtmand Johannsen indtrådte 24/1 i ministeriet. Se nedenfor.
2. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
3. Prinsesse Alexandras ældste søn Albert Victor – hertug af Clarence – døde i 1892.
4. Et uddrag af de tyske magters note af 16/1 1864 om ophævelse af fællesforfatningen af 18/11 1863 for Slesvigs vedkommende er her udeladt.
5. Et uddrag af en note fra lord Russell til den engelske minister i Paris, dat. 24/1 1864 er her udeladt.
6. Det latinske citat lyder i dansk oversættelse: Krigen bør føres med offentlige magtmidler, men efter private midler (Saxos liber XIV cap. 23).
7. Trap gengiver ikke citatet ordret, se Folketingstidende 1863/64, sp. 1022–23. Den efterfølgende skildring af general de Meza findes sammesteds sp. 1023.
8. Proklamationen offentliggjordes i de københavnske aviser for 6/2 1864. Se fx. Fædrelandet.

9. Trap tænker formodentlig på Monrads udtalelse i folketinget 7/2 1864, se Folketingstidende 1863/64 sp. 954.
10. Folketingstidende 1863/64, sp. 1026.
11. Uddrag af note dat. 12/2 1864 fra grev Hamilton om den svenske regerings syn på den politiske situation og en meddelelse fra den engelske minister i København Sir Augustus Paget til udenrigsminister Quaade, dat. 24/2 1864 om et forslag fra lord Russell om indkaldelse af en konference i London er her udeladt.
12. Nogle notitser om et preussisk-østrigsk våbenstilandsforslag af marts 1864 og Danmarks tilslutning af 18/3 1864 til forslaget om en konference i London er her udeladt.
13. Den franske historiker M. A. Geoffroy (1820-95), der i 1854 havde været på en studierejse i Danmark og Sverige, interesserede sig for det dansk-tyske spørgsmål. Han offentliggjorde adskillige artikler herom i tidsskriftet *Revue des deux Mondes*.
14. Teksten på manuskriptbladene 338–340 A er meget vanskelige at gengive i logisk sammenhæng, da der er foretaget mange rettelser og udstregninger, indskud og gentagelser. En del af en side er desuden bortklippet, således at sammenhængen er gået tabt. Hovedparten af teksten på disse blade omhandler den konference, der trådte sammen i London i april måned med det formål at tilvejebringe en løsning af det slesvig-holstenske spørgsmål. De danske forhandlere var udenrigsminister Quaade, gesandten i London Torben Bille og A. F. Krieger. Traps skildring af konferencens møder er refererende og derfor udeladt her. Ind imellem konferencereferaterne findes mindre indskud om andre emner. Hvor disse indeholder en personlig vurdering af Trap er de medtaget og gengivet i den rækkefølge, hvori de findes i manuskriptet. Gentagelser er udeladt.
15. Udenrigsminister Russell stillede 28/5 et mæglingsforslag gående ud på, at Danmark skulle afstå Lauenborg, Holsten og Sydslesvig indtil linien Sli-Dannevirke mod at få fri og uafhængig rådighed over det øvrige Slesvig. Efter nogen tøven gav Danmark tilslutning, medens de tyske stormagter afviste forslaget, som dermed i realiteten bortfaldt.
16. Hermed tænker Trap på det af Plessen stillede forslag. Et længere referat af statsrådsmødet findes længere fremme i manuskriptet og er udeladt. Jfr. note 19.
17. Der er tale om en ledende artikel i *Fædrelandet* for 14/6 1864. I anledning af grev Plessens ankomst spørger bladet: Hvad vil han? Hvad kommer han for? Er han kaldt eller sendt?
18. Der er tale om udarbejdelsen af en instruks til forhandlerne i London. Her havde lord Russell under indtryk af en voksende parlamentsopposition underhånden stillet et nyt forslag gående ud på at overlade en neutral voldgiftsmand at drage den endelige grænse i Slesvig mellem en linie nord om Flensborg og Tønder og linien Eckernförde Frederiksstad. Senere ændrede Russell forslaget til mellem Åbenrå og Eckernförde. Krieger og Bille var

bestemte modstandere af at gå ind på forslaget, medens Quaade stillede sig neutralt. Monrad og de fleste af ministrene var ligeledes modstandere, og de opponerede også mod kongens ønsker om en personalunion. Resultatet blev en ministerkrise, der afblæstes, da kongen opgav kravet om at få nævnt personalunionen i instruksen. Man enedes derefter om at afvise voldgiftsforslaget og fastholde Sli-Dannevirkelinien som et ultimatum. Da heller ikke de tyske stormagter kunne gå ind på voldgiftstanken, var også dette forslag fra Russell faldet, og konferencen endt uden resultat.

19. Udeladt er et referat af Londonerkonferencens møder 18/6 og 22/6 og det i note 16 omtalte statsrådsmøde 16/6.
20. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
21. I marginen ud for fortællingen om katten har Trap skrevet: Naar det kunne antages at støde, maatte denne Meddelelse jo gjerne udgaa.
22. Et længere citat af Monrads tale ved rigsrådets åbning 25/6 1864 er her udeladt. Nogle militære notitser er ligeledes udeladt.
23. Der er tale om Tårnbæk kirke.
24. Kapellan Christen Wolf, der var kapellan hos provst O. Boisen i Gentofte, udnævntes dog til sognepræst i Egebjerg (Ods hrd.) 14/7 1864. Se videre neden for i teksten.
25. Der er tale om Københavns Navigationsskole, der 1/9 1865 kunne flytte ind i sin nybygning i Havnegade.
26. Efter at Londonerkonferencen var sprængt, begyndte fjendtlighederne påny, og den preussiske hær gik 29/6 over Alssund i både og erobrede Als.
27. Grev Moltke udtrådte først formelt af ministeriet 5/7 1865.
28. Ministerlisten er udeladt.
29. Nogle notitser om forberedelserne til de kommende fredsforhandlinger er udeladt.
30. Prins Umberto var i 1864 20 år gammel. Han besteg tronen 1878 efter sin fader Victor Emanuel II. Han ægtede 1868 sin slægtning den italienske prinsesse Margherita.
31. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
32. I årene 1694–97 førtes langvarige forhandlinger om et ægteskab mellem Christian V.s datter Sophie Hedevig (1677–1735) og den senere tyske kejser Josef I. Fra kejserlig side stilledes krav om overgang til katolicismen, hvilket prinsessen nægtede.
33. Prinsesse Dagmar blev først forlovet med den russiske storfyrsttronfølger Nikolaj Alexandrovitsch, men han døde 23/4 1865. Hun forlovedes derefter med broderen Alexander Alexandrovitsch, den senere zar Aleksander III. Forlovelsen fandt sted 23/6 1866.
34. Der er tale om prins Frederik af Hessen (1820–84), hvis arverige Kur-Hessen indlemmedes i Preussen i 1866.
35. Trap tænker på sin Statistisk-topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig, der just var afsluttet i sommeren 1864.

36. Forhandlingen er refereret i Rigsrådets Folketingstidende, (Overordentlig samling) sp. 19 ff.
37. De pågældende citater har ikke kunnet verificeres.
38. Wegeners Mindeskrift over Frederik VII er trykt i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1866, s. 3–106.
39. Mindeordene over C. C. Rafn, der var død 20/10 1864, blev først oplæst i Selskabets møde 7/11 1865 og trykt i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1866, s. 107 ff. Det er ikke rigtigt, når Trap kritiserer, at der ikke blev holdt mindetale over Rafn i det refererede møde. Rafn døde først 8 dage efter mødet.
40. Grev C. Danneskjold-Samsøe var broder til hertug Christian August af Augustenborgs (1798–1869) gemalinde.
41. Staldmester Scheeles moder var datter af en plantageejer Peter Abraham Markoe og hustru Fatera fra St. Croix.

1865

1. Madvig har dateret sin politiske pjece „Den nationale Politik og det danske Monarchi“ (149 sider) „December 1864“. Den bærer trykåret 1864.
2. Jfr. bd. II, s. 160 ff.
3. Det var i månederne marts–november 1867, at prins Hans forestod regentskabet i Grækenland.
4. Kong Georg I ægtede 1867 den russiske storfyrstinde Olga Konstantinovna.
5. Dronning Victorias datter Helene blev i 1866 gift med prins Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (død 1917), en broder til hertug „Frederik VIII“ (Dolzigeren).
6. Heltzen havde fattet mistanke til kopist Jules Hansen (Spidsmusen), som han mente på nationalliberal foranledning konspirerede mod det glücksborgske kongehus. Han forsøgte at få Hansen til at bryde med de nationalliberale og synes at have stillet ham et herredsfogedembede i udsigt. Under bestræbelserne for at komme eventuelle nationalliberale konspirationer på sporet, indlod Heltzen sig med en temmelig tvivlsom forretningsmand Moltzen og modtog gennem ham forskellige breve fra ledende nationalliberale. Sagen kom offentlig frem, og der rettedes kraftige angreb mod justitsministeren, ligesom han interPELLEREDES i rigsdag og rigsråd. Da han ikke støttedes af sine ministerkolleger, blev han tvunget til at træde ud af ministeriet. Se Harald Jørgensen. C. N. David II. 1950, s. 436 f.
7. Ministeriet Bluhmes vigtigste indrepolitiske opgave var at tilvejebringe en ny grundlov til afløsning af junigrundloven af 5/6 1849 og fællesforfatningen af 18/11 1863. Et forslag var blevet forelagt de lovgivende forsamlinger, der indeholdt vidtgående garantier mod en for demokratisk udvikling. Både Bondevennerne og de nationalliberale gik imod dette forslag.
8. Den citerede beretning findes ikke mere vedlagt erindringsværket.

9. De pågældende bilag findes ikke mere vedlagt erindringsværket.
10. Udeladt er en omtale af en artikel i Fædrelandet for 7/3 om Heltzen-Hansen-Moltzen affæren.
11. 27/3 1865 kom brygger Jacobsens forespørgsel til justitsministeren til behandling, se Rigsrådstidende. Landstinget 1864-65, sp. 1155-1208.
12. Forhandlingen om forespørgslen til Heltzen findes i Folketingstidende for 1864-65, sp. 3230-3350. Bemærkningerne i parenteser er Traps.
13. Under en debat om forfatningssagen i rigsrådets landsting 21/11 1864 havde finansminister David, vendt mod Tscherning, udtalt, at regeringen var modstander såvel af den kofteklædte som den purpurklædte absolutisme, se Rigsrådets landsting 1864/65, sp. 66-67.
14. Nogle notitser om diverse hofbegivenheder, om overenskomsten i Gastein og om åbningen af rigsrådet 28/8 er her udeladt.
15. Jfr. s. 3 note 5.
16. Jfr. s. 72.
17. 2. udgave af Traps Danmarksbeskrivelse udkom i 6 bind i årene 1872-79.
18. Et længere uddrag af pastor Birkedals tale i rigsrådets folketing 2/9 1865 er her udeladt. Talen gav anledning til, at Birkedal blev afskediget 22/9.
19. Den fuldstændige ministerliste er her udeladt.
20. En gennemgang af bestemmelserne om det nye landstings sammensætning er her udeladt.
21. Nogle oplysninger om Napoleon III er her udeladt.
22. Udeladt er en notits om Traps besøg på Fredensborg.
23. M. L. Nathanson var redaktør for Berlingske Tidende 1838-58 og 1865-66. Han døde 1868 87 år gammel.

1866

1. C. L. Steinhauer havde siden 1846, da det etnografiske museum blev en selvstændig institution, arbejdet i dette først som assistent og siden som museumsinspektør. Han tog sin afsked i 1892, da museet blev en afdeling under nationalmuseet.
2. Jfr. bd. II, s. 369 f.
3. Der er tale om værket „Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder i Tidsrummet fra Reformationens Indførelse indtil Kong Frederik VII's Død“ I-III, der udkom i årene 1867-69.
4. Trap blev juridisk æresdoktor ved Københavns universitet i 1879.
5. Den historiske forfatter Fred. Algreen-Ussing havde i 1865 sluttet kontrakt med Forlagsbureauet om udgivelse af et dansk biografisk leksikon på 500 ark. 1864 indtrådte han i Augustforeningens bestyrelse og skaffede sig herved mange uvenner i nationalliberale kredse. Dels på grund heraf dels som følge af en unødigt junkerlig optræden over for en boghandler og bladudgiver af Folkepartiet, nægtede forlaget at udgive værket. Algreen-Ussing døde 6/1 1869. Se også: Fund og Forskning 1966, s. 117-54.

6. En notits om stemningen i Holsten og et længere citat af trontalen ved den preussiske landdags åbning 15/1 1866 er her udeladt.
7. Et citat af Bismarcks svar af 2/3 på en henvendelse fra det slesvig-holstenske ridderskab er her udeladt.
8. Et uddrag af en østrigsk note af 7/2 til Preussen om den østrigske administration i Holsten er her udeladt.
9. Jfr. bd. I, s. 66 f.
10. Trap hentyder muligvis til Lehmanns udtalelser 20/2 1865 i landstinget om nødvendigheden af en indskrænkning af den kgl. civilliste og en ophævelse af Hestgarden. Se Landstingets forhandlinger 1864/65, sp. 649.
11. Appellationsretsråd E. A. E. Lehmann udnævntes 1866 til amtsforvalter i Århus.
12. Jfr. bd. II, s. 490.
13. Krigen mellem Preussen og Østrig varede kun et par måneder i sommeren 1866 og afsluttedes med freden i Prag i aug. 1866.
14. Den her skildrede episode er naturligvis ikke optaget i det officielle referat af statsrådsmødet, se Statsrådets Forhandlinger V, 1962, s. 561.
15. Om nedlæggelsen af Livgarden til hest se videre s. 81 f.
16. Dronning Louises broder, generalløjtnant, prins Friedrich af Hessen-Kassel havde i 1853 ægtet prinsesse Anna af Preussen.
17. Der menes formodentlig den engelske prinsesse Helene, der 1866 blev gift med prins Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg. Jfr. s. 45 note 5.
18. Om Dolzigeren se s. 3 note 6.
19. Nogle notitser om striden mellem Preussen og Østrig og et notat om statsrådet 23/3 med efterfølgende taffel er her udeladt.
20. Jfr. bd. II, s. 369.
21. Det latinske citat, der stammer fra Horats epistler I, 18, 84 lyder i oversættelse: „Det gælder dig, når naboens væg brænder“. Almindeligvis citeret „tunc“ ...
22. Herefter er udeladt et referat af notevekslingen mellem Preussen og Østrig og andre meddelelser, der skildrer forhistorien til den preussisk-østrigske krig, der udbrød 18/6 1866.
23. Jfr. bd. II, s. 94.
24. Citatet, der stammer fra Ovid: Amores I 91 lyder i dansk oversættelse: Enhver elsker en kriger.
25. Monrads ministerium kaldtes „millionen“. Man sagde, at det bestod af et ettal og 6 nuller.
26. Ved Tillisch' udnævnelse til indenrigsminister trådte han tilbage fra stillingen som direktør for det kgl. teater. Som teaterchef konstitueredes først etatsråd H. C. C. Kranold og derefter 1866–76 departementschef Andreas Linde.
27. En notits om indledning af forhandlinger om salg af de dansk vestindiske øer er her udeladt.

28. Den senere præst i Amerika og folklorist Frederik Grundtvig var født i 1854 i Grundtvigs ægteskab med fru Toft, f. Carlsen. Han blev først student 4 år efter faderens død.
29. Lago Mathias Wedel: Indenlandske Rejse gennem de betydeligste og skønneste Egne af de danske Provindser, II. 1806, s. 141.
30. Om formælingen i St. Petersborg se videre s. 94 f.
31. 15/2 1866 blev der givet koncession på anlæggelsen af et nyt stort havneanlæg i Helsingør nord for Kronborg. Man tænkte sig havnen anlagt for udenlandsk kapital, og det var hensigten, at der her skulle skabes en stabelplads for handelen på Nordsøen og Østersøen. Planerne måtte dog opgives.
32. Et længere citat af kongens trontale ved rigsdagsåbningen 12/11 er her udeladt.
33. Den græske generalløjtnant Kolokotronis modtog 21/11 storkorset af Dannebrog.
34. William Funch, der var adjutant hos Georg I, omkom 6/6 1872 ved en eksplosion på den græske dampyacht Amphritriti i havnen ved Marathon.
35. Proklamationen af 16/11 1864 indeholdt kongens henvendelse til befolkningen i anledning af freden i Wien.

1867

1. 2/1 1867 indeholdt Fædrelandet en meget kritisk artikel i anledning af, at kongen ikke kom rettidigt ind til nytårskuren. Kritikken var dog først og fremmest rettet mod kongens omgivelser. Dagen efter offentliggjorde bladet et indsenderbrev om samme emne, og det var i dette, at kritikken rettedes direkte mod kongen, og at udtrykket, at „Hans Majestæt ikke er født“ forekommer.
2. Johan Keller havde siden 1856 været leder af en privat døvstummeskole i København, der var oprettet i 1850 af pastor V. Dahlerup. Den fik officiel anerkendelse i 1867. Siden 1807 eksisterede desuden i København Det kgl. døvstummeinstitut.
3. Jfr. bd. II, s. 155 f.
4. Jfr. s. 100.
5. I manuskriptet har stået E. Erslew, men dette er rettet til E. E. Det har ikke været muligt at finde denne anmeldelse.
6. Som indenrigsminister i ministeriet Frijs gennemførte Estrup de store jyske og sjællandske jernbanelove, statens overtagelse af de jysk-fynske jernbaner og anlæggelsen af Esbjerg havn.
7. Enkehertuginde Louise Caroline døde 13/3 1867 i Ballenstedt og blev begravet i Slesvig domkirke. Se videre s. 106 f.
8. 11/2 1871 underskrev kongen lov om „Regjeringens Førelse i Tilfælde af Kongens Umyndighed, Sygdom eller Fraværelse“.
9. Jfr. s. 77.

10. En længere skildring af den storpolitiske spænding i 1867 mellem Frankrig og Preussen om det Luxembourgiske spørgsmål er her udeladt.
11. I 1862 var Krieger fru Heiberg behjælpelig med at adoptere 3 småpiger fra St. Croix, hvis fader var søkaptajn P. W. Schousboe (død 1873). Moderen, der var indfødt, hed Sarah Haverkam, og hun var død 1858, 32 år gammel. Forældrene var ikke gifte. Johanne Luise Heiberg. Et Liv gjenoplevet i Erindringen. 4. udg. Bd. IV. 1944, s. 439.
12. Der er tale om hertuginde Louise Sophie af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, der døde 11/3 1867.
13. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
14. Navnet på en i århundredets begyndelse kendt dramatisk klub i København.
15. I ægteskabet mellem Fred. VI og dronning Marie fødtes 8 børn, hvoraf de 6 døde som spæde.
16. Udeladt er kongeparrets tak til befolkningen i anledning af sølvbrylluppet.
17. Under en køretur til Boulogneskoven rettede en landflygtig polak et pistol-skud mod den russiske kejser Alexander II, men skuddet ramte ikke. Se Dagbladet for 8/6.
18. Skuespil af Eugène Scribe, skrevet 1820. Skuespillet kom op på det kgl. theater i sommeren 1841.
19. Den omtalte operette af Offenbach var netop blevet komponeret i udstillingsåret.
20. Formodentlig er der tale om prinsesse Charlotte (1789–1864) gift 1810 med landgrev Vilhelm af Hessen-Kassel. Den omtalte kammerfrøken hos Caroline Amalie hed Marie Ernestine Wilhelmine Walterstorff (1792–1853). Hvem den unge Schimmelmännchen er, har ikke kunnet fastslås, og hvem af de to brødre Walterstorff, der tales om, er ligeledes usikkert. Kammerfrøkenen havde to brødre, nemlig Ernst W. (1794–1852), der først var søofficer og siden kammerner i Helsingør, og Carl W. (1800–68), der efter at have været overførster i Gottorp døde i Kiel.
21. Manuskriptet har fejlagtigt: Prindser.
22. Det latinske citat betyder i dansk oversættelse: For at der ikke skulle ske nogen skade for staten (en fast gammel romersk formel). Se desuden bd. I, s. 28, note 4.
23. Prinsesse Caroline (1793–1881) blev i 1812 forlovet med landgreve Carl af Hessens søn Christian, men den unge mand blev sindssyg og døde 1814. 1829 ægtede hun arveprins Ferdinand.
24. Trap var under sit arbejde med Danmarksbeskrivelsen kommet i besiddelse af manuskriptet til apoteker Seidelins erindringer, og han foranledigede, at de blev trykt i uddrag i Historisk Tidsskrift 3. rk. II, 1860–63, s. 261 ff. af cand. jur. T. Hindenburg. Erindringerne er senere genoptrykt i Memoirer og Breve XXII. 1915. Citatet fra Seidelin er taget fra Hist. Tidsskrift s. 269 ff.
25. Som chef for 4. division havde general Hegermann-Lindencrone efter hærens

- bortmarch fra Dannevirkestillingen i febr. 1864 ledet tilbagetoget gennem Nørrejylland, og hans dispositioner fremkaldte allerede i datiden megen kritik. Under debatten om hærloven af 1867 havde han kraftigt kritiseret forslaget, navnlig nedskæringen af rytteriet. Han afskedigedes kort efter lovens vedtagelse og sattes à la suite. Se videre s. 127.
26. I maj 1867 havde man optaget forhandlinger med Preussen om en løsning af det nordslesvigske spørgsmål, og Bismarck havde 22/8 1867 anmodet om, at en dansk afsending måtte komme til Berlin for bl. a. at diskutere de garantier, som den danske regering ville være villig til at tilbyde, hvis dele af Nordslesvig kom til Danmark. Der skulle altså udarbejdes et svar til Preussen, og 2/9 gjorde grev Frijs indstilling herom. Se Aage Friis. Det nordslesvigske Spørgsmaal 1864–79. Aktstykker bd. I. 1921, s. 564 ff. og 568 ff.
 27. Jfr. s. 100.
 28. General Hegermann-Lindencrone modtog aldrig nogen diplomatisk post.
 29. Aleth Hansen udnævntes i 1850 til præst i Husby (Flensborg provsti), 1858 til sognepræst i Grumtofte og 1860 til provst for Gottorp provsti. Han gjorde i disse stillinger en betydelig indsats for danskheden i Mellem-slesvig.
 30. Jfr. bd. II, s. 264.
 31. Slottet Panker ligger ved Lütjenburg i distriktet Plön.
 32. En notits om kronprins Frederiks rejse til Paris og senere til kong Georgs bryllup i St. Petersborg er her udeladt.
 33. Ved en traktat med U.S.A. var man blevet enige om, at St. Thomas og St. Jan skulle sælges for 7½ mill. dollars. En afstemning på øerne gav stort flertal for salget, og rigsdagen ratificerede traktaten. Der kunne imidlertid ikke blive enighed i U.S.A. om købet, og i april 1870 udløb sidste frist for traktatens godkendelse. Ministeriet Frijs havde gjort sig store anstrengelser for at få Amerika til at godkende traktaten. Jfr. s. 168 f.

1868

1. 1878 traf Preussen aftale med Østrig om ophævelsen af § 5, og meddelelsen herom offentliggjordes året efter.
2. Johan Bülow, der indtil 1784 havde været kronprins Frederiks opdrager, knyttedes efter statskuppet i 1784 til kronprinsregentens hofstat og udøvede i de flg. år en betydelig indflydelse. Det kom 1793 til et brud med kronprinsden, Bülow blev afskediget og trak sig tilbage til Sanderumgård på Fyn. Werlauff har ikke historien om et brev fra Bülow til kronprinsessen, derimod omtaler han en udtalelse af prins Carl af Hessen fra 1819, hvori han som sin mening fremhæver, at baggrunden for kronprinsens afskedigelse af Bülow var et ønske hos ham om at tiltage sig enevældig magt. Se Hist. Tidsskrift 4. rk. IV. 1873–74, s. 402. Se videre s. 287.
3. Trap hentyder til P. G. Bangs breve til svogeren, provst H. K. With på

- Bornholm fra 1848, trykt i Historisk Tidsskrift 3. rk. VI. 1867–69, s. 105 ff.
4. Jfr. bd. II, s. 3.
 5. Jfr. bd. II, s. 75.
 6. Der er tale om Frederik VI.s datter Vilhelmine, hvis fødseldag angives som 18/1 1808. Struensee styrtedes natten mellem 16. og 17. jan. 1772.
 7. Jfr. bd. II, s. 176.
 8. Trap tænker på loven om valgmenigheder, der blev underskrevet 15/5 1868.
 9. Betegnelse for en speciel regnkappe af vandtæt stof.
 10. Schrubb eller Schrupp forekommer i det baltisk-tyske sprogområde som betegnelse på en art punch (opr. eng. shrub = punch). Meddelt mig af registrator Rickelt.
 11. Værket „Danske Billeder fra Land og Sø efter danske Landskabsmalere“ udkom i årene 1868–73. Bogen indeholder en række farvelitografier med tilhørende tekst.
 12. Der er tale om den senere zar Nikolaj II.
 13. Jfr. bd. II, s. 83.
 14. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
 15. Slottet Peterhof ligger på sydkysten af den finske bugt, ca. 21 km fra St. Petersborg. Slottet kaldtes også Ruslands Versailles.
 16. Det var 1861, at Alexander II ophævede livegenskabet i Rusland.
 17. Jfr. bd. II, s. 515.
 18. Jfr. bd. II, s. 490.
 19. Christian IX.s fader hertug Vilhelm af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg.
 20. Det var 1834, at Frederik VI forviste sin svigersøn prins Frederik (den senere Fred. VII) til Jægerspris, efter at prinsesse Vilhelmine havde klaget til faderen over ægtefællens eskapader.
 21. Citatet har ikke kunnet verificeres.
 22. Jfr. bd. II, s. 160 ff.

1869

1. Maleren Christen Dalsgaard var født 30/10 1824 på Krabbesholm som søn af proprietær Jens D. (1788–1870).
2. Ved et festmåltid i Nykøbing S, der overværedes af ca. 50 mennesker, heriblandt stiftamtmand C. Bille-Brahe, udbragtes en skål for den afdøde konge, og forsamlingen opfordredes til at tømme et glas på, at mindet om Fred. VII måtte leve længe. Herpå råbte en af deltagerne – proprietær Jensen – nej og tilføjede: Han var et Fæ.
3. Se s. 134 note 3.
4. Jfr. bd. II, s. 259.

1870

1. Felices timete = Frygt de lykkelige.
2. Den franske historiker og statsmand Thiers havde allerede i kejserdømmets

- sidste år bekæmpet Napoleon III.s politik og navnlig kejserens krigspolitik over for Preussen. Efter den militære katastrofe 1870–71 valgtes han til chef for den franske republiks udøvende magt.
3. Citatet er fra Virgil, *Bucolica* III, 93 og kan oversættes: En slange skjuler sig under græsset.
 4. Bag grev Frijs's ønske om at træde tilbage fra posten som konsejlspræsident lå først og fremmest skuffelse over, at det ikke havde været muligt at gennemføre en ny fæstelov. Den direkte anledning til, at han trådte tilbage, var, at folketinget havde nægtet nogle i og for sig ret ubetydelige militære bevillinger.
 5. Jfr. s. 159.
 6. Den fuldstændige ministerliste og et længere citat af Dagbladets præsentationsartikel af ministeriet er her udeladt.
 7. En liste over de begravelser, som Trap deltog i på kongens vegne, er her udeladt.
 8. Et citat fra et telegram fra den danske minister Falbe i Wien om stemningen ved kejserhoffet og en længere beskrivelse af udviklingen på krigsfronten i Frankrig er her udeladt.
 9. Jfr. bd. I, s. 34 og II, s. 428.
 10. Udeladt er her en skildring af Thiers' europæiske rundrejse.
 11. Den senere Christian X.

1871

1. Prinsesse Marie af Dessau, født 1837, var datter af den tidligere hertug Leopold af Anhalt-Dessau og gift med den preussiske prins Friedrich, født 1828.
2. Efter sin hjemkomst fra New Zealand var Monrad blevet udnævnt til sognepræst i Brøndbyerne (april 1869). I dec. 1869 holdt han to forelæsninger på universitetet „Om politiske Drømmerier“. De vakte megen opsigt. I februar 1871 udnævntes han til biskop over Lolland-Falsters stift, og han døde i dette embede 1887. 16/5 1882 valgtes han i Middelfartkredsen, nærmest med tilknytning til partiet Venstre, og han beholdt denne kreds, indtil han i aug. 1886 trak sig tilbage.
3. Jfr. bd. I, s. 205 ff.
4. Ved valget i Helsingørkredsen i aug. 1871 stillede Monrad sig mod den konservative konsul Regner Ulstrup, men han blev ikke valgt. Året efter stillede han sig i Roskildekredsen mod venstremanden, gårdejer Ole Larsen, men blev besejret med ca. 50 stemmer.
5. Monrads forgænger i bispeembedet S. Bindesbøll havde efterladt sig manuskript til en bog, som Monrad udgav sammen med pastor H. P. Koefoed-Hansen i Toreby på Lolland under titlen „Tanker til Eftertanke over Søn- og Festsdages Evangelier“.

6. Jfr. s. 20.
7. Dagbladets anmeldelse af Danmarksbeskrivelsen findes i nr. 99 for 19/4. Enkelte fejllæsninger er korrigeret. Udeladt af Trap er et eksempel på en fejltagelse i værket.
8. I Feldskov ved Sorø sø (Lyngesogn) fandtes den såkaldte Louise-stiftelse for ca. 20 forældreløse piger.
9. Den nu nedlagte Tase vandmølle lå i Tystrup sogn.
10. Trap tænker på stensætningen i Gunderslev sogn, som Grundtvig besøgte sammen med Chr. Molbech i 1808. Grundtvig skrev digtet „Gunderslev Skov“ og offentliggjorde det i „Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn“ 27/9 1808 (genoptrykt i Grundtvigs Poetiske Skrifter I. 1880, s. 37–45). Nogle dage i forvejen havde Molbech i samme blad for 24/9 offentliggjort sin beretning om besøget i skoven.
11. Historisk Tidsskrift 4. rk. IV. 1873–74, s. 245–412. Erindringerne er udgivet under titlen: Danske, især københavnske Tilstande og Stemninger ved og efter Overgangen til det 19. Aarhundrede.
12. Den middelalderlige kirke i Holbæk, viet til St. Lucius, var blevet nedbrudt 1869. 20/5 1872 indviedes en ny kirke (St. Nikolaj kirke).
13. Den middelalderlige borg Ørkild, der beherskede den østlige del af Svendborg sund, blev ødelagt af borgerne i Svendborg 1534.
14. Om indskrifterne på Nakkebølle hovedgård i Åstrup sogn se Trap. Danmark 5. udg. Svendborg amt, s. 734.
15. 1863–68 foretoges en betydelig ombygning af hovedgården Holstenhus i Diernæs sogn. Se Trap. Danmark. 5. udg. Svendborg amt, s. 723.
16. Ved fundats af 10/10 1870 var Gråbrødre hospital i Odense blevet udvidet. Samtidig foretoges 1868–70 en omfattende restaurering af de gamle bygninger, og der opførtes en ny klosterbygning. Se Trap. Danmark. 5. udg. Odense amt, s. 68 f.
17. Pastor L. C. Holsøe, Frederiksberg, døde 1862.
18. Se note 4.
19. Der er tale om kammerherre F. C. R. v. der Maase. Hvorfor han ikke ville fremstille sig, har ikke kunnet oplyses.
20. Om fru Ingeborg Skeel (død 1604) fortæller sagnet meget ondt, især om hendes grusomhed mod undergivne. Hun var også kendt for stor gerrighed. Se Trap. Danmark. 4. udg. V. 1924, s. 179. „Rosodonten“ er navnet på et mørkt fangehul i kælderens med en lav indgangsdør.
21. Jfr. s. 176.
22. Kalundborg Kirkes svære midtertårn var styrtet sammen 1827. Jfr. desuden bd. I, s. 23.
23. Citatet lyder i oversættelse: alt efter samvittigheden, intet til praleri.
24. Manilla er navnet på en skole for døvstumme børn med tilknyttet seminarium for døvstummelærere. Det var oprettet af P. A. Borg og beliggende i Djurgården øst for Stockholm.

25. Karl XV døde 18/9 1872 og efterfulgtes af sin brøder Oscar II. Jfr. s. 223.
26. Hans Chr. Sneedorff (1759–1824) gennemførte som chef for søkadetakademiet en grundig reform af søkadetternes uddannelse.
27. Jfr. videre s. 219 f.
28. Ida Trepka, født Falbe, var gift med Oberst Johan T. (1809–50).

1872

1. Det var 20/2 1872, at Fengers forslag om en overordentlig skat i finansårene 1872–74 nægtedes overgang til 3. behandling. Se Folketingstidende 1871–72, sp. 5578–5734.
2. Monumentet Walhalla, der er bygget til minde om Tysklands genrejsning efter Napoleonskrigene af Ludvig I af Bayern, indviedes 1841. Det ligger højt over Donau ca. 10 km øst for Regensburg.
3. Den tyske komponist J. L. Meyerbeers (1791–1864) berømte opera Profeten havde sin uropførelse på Pariseroperaen 1849.
4. Den danske balletdanserinde Lucile Grahn (1819–1907) havde ægtet hofoperasanger Friedrich Young og var fra 1869–75 balletmesterinde ved hofteatret i München. Hun døde her 1907. Se Robert Neiiendam. Lucile Grahn. 1963.
5. Arkitekt Vilh. Petersen deltog under en stipendierejse 1861–65 til Italien i to konkurrencer om en facadeudsmykning af domkirken i Firenze, og han blev begge gange højt placeret. Hans forslag blev dog udskudt, muligvis af konfessionelle og nationale grunde.
6. Trap tænker på nationalbankens bygning i Holmens kanal, opført 1866–70 af arkitekt J. D. Herholdt.
7. I sept. 1870 havde den italienske hær erobret Rom, og ved en efterfølgende folkeafstemning i byen og dens nærmeste omegn udtalte befolkningen sig til fordel for en indlemmelse i kongeriget Italien. Pave Pius IX erklærede sig herefter for fange i Vatikanet, og han og hans efterfølgere forlod ikke Vatikanet.
8. C. S. Klein havde efter 1864 udgivet en pjece, der kraftigt forsvarede den nationalliberale politik, og han var medvirkende til udsendelsen af Jules Hansen til Paris, for at denne her kunne virke i den sønderjyske sags tjeneste. Dette gav anledning til, at daværende justitsminister Heltzen rettede svære angreb på ham. Jfr. s. 50.
9. Den kendte svenske oppositionspolitiker og forfatter Magnus Crusenstolpe (1795–1865) udgav 1840–44 „Morianen eller Holstein-Gottorpska huset i Sverige“ i 6 bd., en mærkelig blanding af en historisk roman og en fremstilling bygget på autentiske historiske dokumenter. Det latinske citat lyder i oversættelse: hvis det passer sig at tro det.
10. I foråret 1872 udbrød en omfattende murerstrejke i København, og i bladet Socialisten for 2/5 opfordrede Louis Pio til et offentligt møde på Fælleden

- d. 5/5. Opfordringen var formuleret således, at den kunne fortolkes som opfordring til revolution. 4/5 forbød politidirektør Crone mødet, og da de socialistiske førere alligevel besluttede at gennemføre det, blev de arresteret. På mødedagen blev husarer og politi sat ind, og det kom til sammenstød med sårede på begge sider.
11. En omtale af Jyllandspostens artikel 26/5 1872 om Traps stilling til døvstummesagen er her udeladt. Artiklen var velvillig.
 12. Ornitologen Niels Kjærbølling (1806–71) havde 1859 af indenrigsministeriet fået overladt den såkaldte Prinsesse Wilhelmines Have vest for Frederiksberg slot, og han åbnede her den første primitive zoologiske have i København.
 13. 20/7 1872 udgik cirkulære ang. forbøn for kronprinsesse Louise i anledning af hendes forestående nedkomst.
 14. Der er tale om den senere kong Håkon VII.
 15. Det pågældende tryk synes ikke mere at eksistere.
 16. Jfr. bd. II, s. 254.

1873

1. Under udarbejdelsen af manuskriptet forputtede ark 407 sig, og Trap skrev derfor en ny indledning til året 1873. Da der er visse afvigelser, aftrykkes her den anden udgave. Den har følgende ordlyd:

[407] Aaret 1873 begyndtes med den sædvanlige Cour og derefter følgende Taffel paa Christiansborg. Dagen tilbød ikke noget særligt Mærkeligt. De nærmeste Dage bragte derimod næsten paa eengang baade Hof- og Familie-sorg. Den 6te Januar døde i Baden-Baden Prindsesse Augustas Mand Baron Blixen-Finecke, og 4 Dage efter kom Efterretningen om Keiser Napoleons Død. Det er før berørt, at der havde været Tale i sin Tid om et Parti mellem Keiseren og Prindsessen, at hun med sin unebenbürtige Gemal dog senere besøgte det franske Hof, hvor man var meget glad ved at kunne sætte den i hvert Fald ex matrimonio legitimo principali fødte Prindsesse til Høibords, medens hendes Mand maatte nøies med at gaa mellem almindelige Dødelige. Da jeg i 1867 var med Blixen i Paris, troer jeg ikke, han besøgte Hoffet, i hvert Fald bestræbte han sig ikke for at spille nogen Rolle der; han havde vel mistvivlet om at kunne gjøre sig i al denne Herlighed tilstrækkelig bemærket.

I de første Dage af Januar var jeg meget optaget af et Engagement, jeg havde indgaaet med Hensyn til det store Foretagende at inddæmme Lammefjord. Der var engageret betydelige udenlandske Capitaler deri. Paa en Generalforsamling af Actionærerne i Hamborg blev General Kauffmann og jeg udvalgte til Directeurer tilligemed Baron Zytphen-Adeler, Grosserer Harald Hansen, Grosserer Bernburg, Bankdirecteur Glückstadt, Landmandsbanken og Landsthingsmand Larsen. Den 28de Januar holdt vi et første constituerende Bestyrelsesmøde, i hvilket Baron Zytphen-Adeler blev

valgt til Formand og jeg til Næstformand (jeg stemte paa General Kauffmann).

Den 6te Januar havde begge Rigsdagens Thing gjenoptaget deres Møder efter Julen. Ved første Behandling i Folkethinget om Cultusminister Halls Forslag til Lov angaaende nogle nærmere Bestemmelser om Borger- og Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne og paa Landet vedtoges det med Venstres Majoritet af 58 Stemmer mod 37 et Forslag af Høgsbro om at standse første Behandling og nedsætte et Udvalg af 15 Medlemmer. Herved omgik man Sagens Knudepunkt; thi Conseilspræsidenten, det vidste man, havde Dagen forinden været hos Kongen og erhvervet Dennes Resolution for, at Thinget skulde opløses, saafremt man nægtede Lovforslagets Overgang til anden Behandling.

Til de allerede vanskelige Forhold i Thinget kom nu ogsaa Kloster-spørgsmaalet, som var forhandlet i den parlamentariske Commission; i hvilken ogsaa Pressen havde blandet sig. Nu følger de motiverede Dagsordeners Tid saasom 22. Marts ved 1. Behandling af Forslag til Beslutning af Folkethinget indeholdende en Opfordring til Justitsministeren angaaende Socialist-sagen sluttes Sagen ved motiveret Dagsorden med 48 mod 26; 24de Marts ved anden Behandling i Folkethinget af privat Forslag til Pensionslov sluttes Sagen med motiveret Dagsorden 76 mod 3; 25de Marts ved 3die Behandling i Folkethinget af Bergs Forslag om de communale Valg sluttes Sagen med en motiveret Dagsorden med 65 mod 16; samme Dag ved anden Behandling i Folkethinget af privat Lovforslag om Fæstegodsets Overgang til Selveiendom sluttes Sagen med motiveret Dagsorden med 64 mod 11, 27. Marts ved 3die Behandling i Folkethinget af privat Lovforslag om Besættelsen af Sognepræsteembederne i Folkekirken sluttes Sagen med motiveret Dagsorden med 58 mod 21. Imidlertid havde Ministeriet maattet tage Lønningslovene tilbage for Justitsministeriet, Indenrigsministeriet og Cultusministeriet. Da Finantsloven ikke var færdig ved Udgangen af Marts udkom Midlertidig Finanslov for Finantsaaret 1873/74 d. 29de Marts. Endelig besluttede Folkethinget d. 3die Marts med 55 Stemmer mod 34 en Adresse til Kongen, hvorved udtales Mistillid til Ministeriet. To Dage efter udgik Allerhøieste Rescript til Protectricen for det adelige Stift Vallø Hendes kongelige Høihed Arveprindsesse Caroline angaaende Tillæg til Foundationen for Vallø Stift og samme Dag Rescript til Directionen for Venmetofte adelige Jomfrukloster ang. en Udvidelse af Klosterets Virksomhed. Landstinget indgav 2den April en Adresse til Kongen (44 Stemmer mod 8), der skulde vise en forskjellig Retning af Folkethingets Adresse, helt modsat var den i hvert Fald ikke. Kongen modtog begge disse Adresser ved Formændene og Viceformændene d. 4de April.

Derefter gik Thingene hjem til Paaske og kom først igjen d. 17de April.

Paa denne Tid havde vi Glæden at se den japanske Ambassade. Den 19de havde de Audients paa Christiansborg og vare derefter til Diner sam-

mesteds. Det var ualmindelig smaa Folk, næsten alle med gulladen Hud og skjævt siddende Øine; de saa ikke ud som vilde Folk, tvertimod de havde Præget af en vis Civilisation og ikke ringe Intelligents.

Den 26de April var jeg paa Kongens Vegne tilstede ved Borgmester, Etatsraad Gammeltofts Jordfæstelse. Den Afdøde var en vel begavet Mand, af ikke ringe Livsfrodighed og Livsglæde. Baade han og Borgmester, Etatsraad Larsen, der døde omtrent samtidig, vare bortkaldte kort efter, at de havde spist ved Taflet paa Amalienborg. Dette var vistnok tilfældigt, men Kongen havde dog lagt Mærke dertil, og det var maaske et af Hans Motiver til at lade sig repræsentere ved Jordfæstelsen, hvilket paa en Maade var over, hvad der udstodes mod Mænd i Gammeltofts Stilling og heller ei blev Borgmester Larsen tildel.

Paa Grund af Vanskelighederne med Marinebudgettet indgav Krigsminister Thomsen d. 15de Mai Afskjedsbegjæring som Marineminister ad interim og efterfulgtes af Capitain Ravn, en velinstrueret og behagelig Mand, vistnok mere end tjenlig blød.

Den 21de Mai sluttedes omsider Rigsdagen. Den havde kun udrettet lidet og havde spildt den meste Tid med parlamentariske Kampe. Dagen efter udkom Finantsloven, Møntloven og Loven om Digearbejderne paa Lolland-Falster med flere mindre Love. Samme Dag spille Phister for sidste Gang paa det Kongelige Theater.

Den 3die Juni var jeg paa Fredensborg i Anledning af Kronprindsens Fødselsdag. Da vi kjørte hjem om Aftenen gik ved Sporskifte i Lyngby en Del af Toget, hvoriblandt min Vogn, ud af Sporet og løb ind i Godshuset, hvor vi længe vare indespærrede, da den forreste Vogn var væltet udenfor Huset.

D. 19de Juni holdt Frederiksborg Comiteen og Frederiksborg Lotteri Comiteen Møde paa Frederiksborg for at se Arbejderne og Blochs tvende nye Billeder i Bedekammeret, skjænkede af Brygger Jacobsen foruden alle de andre forehavende. Derefter spiste vi paa Fredensborg og vare meget glade. De Deltagende vare Worsaae, Meldahl, Heinrich Hansen, Herholdt, Suhr, Holmblad, Peters og jeg samt vor Forretningsfører Cold. Det var sidste Gang, at den brave Suhr deltog i disse smaa Sommergilder, paa hvilke han satte megen Pris. Dagen efter var jeg paa Fredensborg, hvor Familiekrederen var blevet forøget med Hertuginde af Bernburg, Prindsesse Louise og Prinds Julius. Fra den 3die til den 9de Juli afholdtes det 11te skandinaviske Naturforsker-møde i Kjøbenhavn. Søndagen den 6te var viet til en Udflugt til Møn. Veiret var særdeles skjønt og Alle tilfredse. Christian Richardts smukke Sang, som vandt stor Anerkjendelse, vedlægges. Dagen efter gav Kongen Taffel for Naturforskerne i Christiansborgs Riddersal, ogsaa ganske fornøieligt, skjønt vel den største Del af Selskabet var træt fra Gaarsdagen. Min gamle Ven Dr. Møller i Randers havde indbudet mig til at spise Søndagen d. 20de Juli hos ham i Randers, og jeg tog

derfor d. 19de Juli fra Kjøbenhavn med Jernbanen til Aarhus, hvor jeg kom om Aftenen, besaa om Morgenens Domkirken og tog derefter med Morgentoget til Randers, hvor jeg blev modtaget paa Banegaarden af min Vens Søn, min tidligere Medreisende Candidatus juris Møller, besaa med ham St. Mortens ny restaurerede Kirke og det ombyggede Hospital. Ved Middagsbordet talte jeg med Etatsraad Kampmann om Betydningen af en Jernbane fra Randers til en isfri Havn ved Grenaa og derfra Overfart til den nye Havn, der skulde anlægges paa Sjællands Odde yderste Spids med en Jernbane derfra over Lammefjords Dæmningen til Holbæk – sat sapienti. Om Eftermiddagen drak vi The paa det smukke nu tilvoxede Anlæg paa Bakkerne øst for Randers, der hvor Peter Christian Møller og Jens Peter Trap i deres Barndom havde spilt Langbold eller drevet So i Hul. Næste Dag var jeg med Borgmester Etatsraad Fischer at se paa det nye Sygehus og det ikke ganske færdige Vandværk ved Frøvadsholm eller, som vi i min Tid kaldte det, Ovstmølle. Om Aftenen tog jeg med Jernbanen til Horsens, hvor jeg kom ved tidlig Morgen, sov lidt og besaa derefter det nye Fattighus og den Crome Goldschmidtske Fabrik, besøgte Kammerherre Jessen, kørte med ham til Boller – paa Vejen set Fabrik for kunstig Gjødning og Kradsuld – saa Uth ny restaurerede Kirke, derfra til Bygholm, hvor vi spiste til Middag hos Hofjægermester Schytte. Næste Dag besaa jeg Horsens øvrige Mærkværdigheder og seilede med Dampskib til Kallundborg, hvorfra jeg tog Vogn til Dragsholm. Den 24de Juli besøgte jeg med Baron Zytphen-Adeler Veirhøi og Faareveile Kirke med Bothwells Begravelse, spiste paa Dragsholm. Den næste Dag tilbage til Kjøbenhavn.

2. Jfr. bd. II, s. 235.
3. Se s. 227.
4. Ludvig Napoleon (1803–73), der var en brodersøn af Napoleon I, blev 1848 valgt til præsident i Frankrig, gennemførte et statskup 1851 og lod sig året efter udråbe til kejser under navnet Napoleon III. 1853 ægtede han den spanske prinsesse Eugénie.
5. Se Folketingstidende 1872–73 sp. 942–84.
6. En notits om afsløring af en mindetavle for Oehlenschläger i Frederiksberg kirke 16/2 er her udeladt.
7. Der er ikke tale om én lønningslov, men om flere lønningslove foreslået af finans-, indenrigs- og justitsministeren. De blev alle taget tilbage. Se fx. Folketingstidende 1872–73 sp. 3477 og 3588.
8. Folketingstidende 1872–73 sp. 3698–3815.
9. 21/11 1872 blev der givet koncession på en inddæmning af Lammefjorden, og man stiftede i jan. 1873 „A/S til Lammefjordens Tørlægning“. Baron Zytphen-Adeler var formand for selskabet. Arbejdet indledtes med bygning af en ca. 2.260 m lang dæmning, der lukkedes 23/9 1874. Senere byggedes forskellige kanaler, bl. a. Dragskanalen samt pumpestationer m. m.
10. Trykt i Ministerialtidende B 1873 s. 177–81.

11. En del korte notitser om forskellige emner er her udeladt.
12. En notits om et besøg ved Lammefjorden og en udflugt til Møn er her udeladt.
13. Prins Arthur, dronning Victorias søn og hertug af Connaught (f. 1850) blev 1879 gift med Louise Margareta af Preussen. Om prins Alfred se s. 242 note 8.
14. Grosserer A. N. Hansen (1798–1873) døde 12/12 1873. Han havde i sin tid repræsenteret København i Roskilde stænderforsamling 1842, 1846 og 1848.
15. Jfr. s. 230 og 242.
16. Det er uvist, hvad der her hentydes til.
17. Carl Løvenskiold var 2. gang gift med friherreinde Charlotte Lagerheim (1828–92), datter af udenrigsminister Elias L. (1791–1864). I hans 1. ægteskab med Christiane Marie Schultz (1828–51) fødtes datteren Clara (f. 1851), der 1878 blev gift med den italienske officer Augustus Giglioli (f. 1846).
18. Løvenskiold havde været hofmarskal 1860–68, men trådte tilbage som følge af et modsætningsforhold til overhofmarskal Oxholm. Han genindtrådte i hofstjenesten 1875 som ceremonimester og udnævntes til overhofmarskal 1881. Han beklædte denne stilling indtil sin død 1898.
19. Grev Valdemar Holck (1818–1900) havde været hofchef hos landgrevinde Charlotte af Hessen. Han havde 1853 ægtet enken efter grev Fred. Ahlefeldt-Laurvig (1809–51) Natalie A.-L., født Ryge, den tidligere skuespillerinde.
20. General Heinrich Kauffmann (1819–1905) blev hverken hofmarskal eller kommanderende general. Han blev stående à la suite i hæren, fra 1886 med generalløjtnants karakter. Han overtog 1888 stillingen som ordensceremonimester. Han var gift med Jensine Fønss (1829–1904) datter af stamhusbesidder Niels Basse Fønss (1793–1858) Hindsgavl.
21. Fritz Frederiksen Kiær (1825–93) var fra 1872–80 gesandt i Rom. Han forflyttedes 1/5 1880 til Wien. Han blev 1846 gift med Anna Riis (1827–1905), datter af urtekræmmer Claus Riis i København (1791–1837).
22. A. B. Rothe (1818–77) var ved sin død hofchef hos kronprins Frederik (VIII).
23. General Johan Bülow (1814–90) var dansk gesandt i London 1865–80. Han efterfulgtes af den danske minister i Wien Chr. Fred. Falbe (1828–96).
24. Nogle notitser om kongehusets rejser er her udeladt.
25. Grevinde Danner overværede afsløringen af rytterstatuen fra et vindue i landstingssalen nærmest porten. Se Robert Neiiendam. Bogen om grevinde Danner. 1956, s. 197 f. Herefter er udeladt nogle notitser om forslag til mistillidsadresse til ministeriet og om dronningens nedlæggelse af grundstenen til Diakonissestiftelsens nye moderhus.
26. Det var i folketingsmødet 11/12 1873, at J. A. Hansen afgav den citerede erklæring. Se Folketingstidende 1873–74, sp. 112 f.

27. I Fædrelandet for 10/12 havde været offentliggjort en artikel, hvori det bebudedes, at en fløj inden for partiet venstre omfattende bl. a. grev Holstein-Ledreborg og byfoged Schjørring ville stille mistillidsvotum til Krieger og Hall, og at dette ville medføre ministeriets tilbagetræden. Se Folketings-tidende 1873-74, sp. 231-338.
28. Kongens håndskrivelse til grev Holstein-Holsteinborg, dat. 2/1 1874, offentliggjordes i Ministerialtidende B 1874, s. 3. Offentliggørelsen gav anledning til megen kritik, se videre s. 241 f.
29. Håndskrivelsens ordlyd er her udeladt.

1874

1. Efter udstedelsen af kundgørelsen af 28/1 1852 og dannelsen af ministeriet Bluhme gik arbejdet med udarbejdelsen af en fri forfatning for Island i stå.
2. Handelen på Island blev helt frigivet 1854.
3. Klein udnævntes til justitsminister 1/7 1872. Med den kgl. kundgørelse tænker Trap formodentlig på „Allernaadigst Bekjendtgørelse til Althinget ang. Resultaterne af de under dets Møde i Aaret 1871 afgivne allerunderdanigste Betænkninger og øvrige Andragender“, dat. 23/5 1873, trykt i O. Algreen-Ussing. Love og Anordninger for 1873, s. 217 ff.
4. Jfr. s. 237.
5. En fornyet udredning af den islandske forfatningssag er her udeladt.
6. Se Ministerialtidende B 1874, s. 1-4.
7. 26/1 1874 stillede grev Holstein-Ledreborg en forespørgsel til konseilspræsidenten, om han erkendte, at ministeriet havde ansvaret for offentliggørelsen af kongens håndskrivelse. Forespørgslen gav anledning til en langvarig debat, der varede 3 dage og endte 28/1 med en vedtagelse af den af Holstein stillede mistillidserklæring til ministeriet. Se Folketingstidende 1873-74 sp. 709-905.
8. Der er tale om den engelske prins Alfred, senere regerende hertug af Sachsen-Koburg-Gotha (1844-1900). Han ægtede kejser Alexander II's datter Maria af Rusland. Jfr. s. 230.
9. Som efterfølger efter Trap udnævnte Chr. IX F. F. V. Rosenstand (1836-1910).
10. Jfr. bd. II, s. 82. Derefter følger i manuskriptet, men overstreget: Den Af-døde var jo gaaet ud fra, at enten hun ingen Livsarvinger havde eller at være ilive, eller at de ikke kunde bevise deres Oprindelse. At der var døbt eet eller to Børn af hende i Flakkebjerg Kirke er jo vel sagt, men det skal ogsaa være godtgjort, at et Barn i selve Kirkebogen skal være indført som begravet der paa Stedet. Det er ogsaa antaget, at der er sendt Børn af hende til Frankrig og betroet til Baron Delong dengang dansk Generalconsul, og at denne har anbragt dem i franske Pleieanstalter, men at de dér ganske have tabt al Hensførsel til dem, der have skjænket dem Livet. Om den faderlige

Følelse, der ogsaa ved denne Udsættelse skulde være at overvinde, vilde falde paa Kammerherre Berling eller paa nogen Anden, vilde selv for Berling vel have været vanskeligt at afgjøre. Den tidligere Gjæstgiverkone i Ringsted, som blev skilt fra sin Mand og straffet med Vand og Brød for Bedrageri, derefter Maitresse for en meget høitstillet Mand, har været nævnt som en Datter af Grevinden; hun er dog vel snarere en fjernere Slægtning, ligeledes Fru Frandsen. Et nyt Navn. I Vigsø Kirke paa Lolland skal for en 20–30 Aar siden være confirmeret en Dreng, som er nævnt at være Søn af Lovise Rasmussen og Berling, men Førstnævnte har dog vel ikke nogen Del i ham. Han blev efter Confirmationen sendt til Skotland for at lære Landvæsen. Jeg har ikke senere hørt om ham.

Spørgsmålet om grevinde Danners eventuelle børn har senest været behandlet af Robert Neiiendam i bogen om Grevinde Danner, der udkom 1956. Det fremgår heraf, at Louise Rasmussen 5/6 1841 fødte Berling sønnen Fred. Carl Chr. Louis Berling, der blev døbt i Flakkebjerg kirke. Barnet kom i pleje hos budkone ved Berl. Tidende Ane Jacobsen og bar herefter efternavnet Jacobsen. Han blev confirmeret i Vignæs kirke på Lolland og uddannedes ved landvæsenet. Omkring 1860 rejste han til England, hvor han senere erhvervede sig en landejendom. Han døde 1908. Se anf. skrift s. 33 ff og 105 ff.

11. På kongens vegne fulgte kammerherre Haxthausen. Bisættelsen fandt sted fra Holmens kirke 1/4 1874, se Dagbladet for 4/4.
12. Jfr. bd. II, s. 192 ff.
13. En notits om grevinde Danners bisættelse 1/4 er her udeladt. Ligeledes en notits om kongens fødselsdag 8/4.
14. I adskillige år havde universitetets botaniske have ligget bag Charlottenborg, men da man ønskede at udlægge terrainet til byggegrunde, måtte haven flyttes, og 1871–74 anlagdes en ny botanisk have på det gamle Voldterrain mellem Sølvgade og Gothersgade. Brygger J. C. Jacobsen gik på mange måder aktivt ind for flytningen.
15. Citatet fra Fædrelandet har ikke kunnet verificeres.
16. Det var efter skilsmissen 1834 med prinsesse Vilhelmine, at den senere Frederik VII var på en længere sejlur i de nordlige farvande.
17. Litteraturhistorikeren Carl Rosenberg (1829–85), der interesserede sig for islandske forhold, skrev korrespondancer til Fædrelandet om kongens Islandsrejse. Referatet af festen i Thorshavn findes i Fædrelandet for 7/8 1874.
18. Carl Andersens korrespondancer fra Islandsrejsen til Dagbladet påbegyndtes i Dagbladet for 8/8. Her findes referat af besøget på Færøerne.
19. Dagbladet for 18/8.
20. Dagbladet for 20/8.
21. Se Baggesens Samlede Skrifter II, s. 256.
22. Den svenske naturforsker Carl Wilhelm Paijkull havde i 1866 offentlig-

- gjort en rejsebeskrivelse fra Island under titlen En Sommer på Island. Den udkom i dansk oversættelse 1867.
23. Den rigtige ankomstdato til København var 23/8. Se nedenfor.
 24. Jfr. s. 245 f.
 25. Jfr. s. 246 f.
 26. Jfr. s. 228 note 9.
 27. Der er tale om hertug Ernst August af Cumberland, der 1878 ægtede kongens datter, prinsesse Thyra.
 28. Lærer Andersen i Kellernæs havde på et møde i Arninge på Lolland benyttet udtryk om kongen, som ministeriet fandt anstødelige. Man anmodede derfor skoledirektionen om at indkalde lærer Andersen og give ham en alvorlig irettesættelse. Berg stillede nu i folketinget en forespørgsel til kulturministeren, hvori han spurgte, hvorledes man ville forsvare denne fremgangsmåde. Forespørgselen blev stillet 11/11 og gav anledning til en langvarig debat. Da konseilspræsidenten under forhandlingen meddelte, at vedtagelsen af en mistillidsdagsorden ville medføre folketingets opløsning, trak Berg sit forslag om en dagsorden tilbage. 13/11. Se Folketingsstidende 1874–75 sp. 1144–1271.

1875

1. Under de forhandlinger, der førtes mellem regeringen og oppositionen i folketinget om en løsning af forsvarssagen, hævdede regeringen (marinemini-ster Ravn), at man måtte fastholde kravet om bygning af et panserskib. Fra Venstres side ville man ikke gå ind herpå. Se Kr. Hvidt. Venstre og forsvarssagen 1870–1901. 1960, s. 56.
2. Jfr. s. 242.
3. Hotel d'Angleterre ombyggedes 1873–75 efter tegninger af V. Dahlerup og G. E. W. Møller. Det var ved denne lejlighed, at fløjen mod Hovedvagtsgade blev opført.
4. Jfr. s. 134 note 2.
5. Grundtvig ægtede 1858 enken efter udenrigsminister H. C. Reedtz: fru Asta R., født komtesse Frijs. Hun fødte datteren Asta G. 1860, da Grundtvig var 76 år. Sønnen Fred. Lange G. (1854–1903) var født i Grundtvigs 2. ægteskab.
6. Monrad ægtede 16/2 1875 fru Emmy Hage, f. Tutein.
7. Baron G. A. Gedalia (1816–92) havde siden 1848 virket som vekselerer i København og havde i begyndelsen af 1870erne skabt sig en betydelig forretning. Anlæggelsen af Roskilde Kallundborg-banen bragte ham imidlertid betydelige tab, og 1875 forlod han landet, samtidig med at hans forretning erklæredes fallit.
8. Jfr. s. 96 f.
9. Der er tale om storfyrstinde Xenia.
10. Fra 1852–85 benyttede udenrigsministeriet Chr. VII's palæ (Amalienborg).

11. J. C. H. Fischer, der var kultusminister i ministeriet Estrup 1875–80, var cand. theol og ansattes 1847 som adjunkt i Slagelse. Han dyrkede imidlertid også matematik og naturvidenskab og udgav 1851 skriftet „Astronomien og Skriftens Autoritet“, hvori han hævdede de bibelske skrifers uoverensstemmelse med naturvidenskabens resultater. Ved nedlæggelsen af Slagelse lærde skole 1852 gik han på ventepenge og søgte ikke senere ansættelse ved statsskolen.
12. Jfr. s. 242.
13. Der er tale om den rigt udskårne altertavle af Claus Berg, der ca. 1521 skænkedes Gråbrødre kirke af dronning Christine. 1805 kom altertavlen til Vor Frue kirke, og 1885 anbragtes den på højaltret i St. Knuds kirke.
14. Løjtnant, overbanemester Vilh. Trap havde kun Vamdrupgård indtil 1882, da den ved auktion udlagdes til Kaptajn A. Riise for 170.000 kr.

1. Jfr. s. 118 f.

1876

2. I folketingssamlingen 1875–76 førtes en forbitret kamp mellem folketingsflertallet og regeringen dels om forsvarssagen dels om Venstres krav om gennemførelsen af en indkomstskat som betingelse for, at man ville bevilge penge til forsvaret. Konseilspræsident Estrup afviste kategorisk dette krav. Striden endte med folketingets opløsning og udskrivning af nyvalg. Ved valget 25/4 1876 vandt Venstre sin hidtil største sejr.
3. Notitser om bemyndigelse for finansministeren til støtte af sukkerkogerier på St. Croix og udnævnelser inden for livgarden er her udeladt.
4. En række notitser af forskelligt indhold, men uden større interesse er her udeladt.
5. Under krigen med Frankrig fordrev den russiske feltmarskal A. V. Suvorov (1730–1800) de franske hære fra Norditalien.
6. Den græske kronprins Constantin, født 1868, førte titlen hertug af Sparta.
7. Zar Alexander II var gift med en datter af Ludvig II af Hessen Maximiliana Wilhelmina Maria. I ægteskabet fødtes 8 børn. Kejserinden døde 1880, og kort efter ægtede zaren sin mangeårige elskerinde fyrstinde Katharina Dolgoruki, der allerede da havde født ham 3 børn.
8. I foråret 1877 angreb Rusland det tyrkiske rige.
9. Det her gengivne er skrevet på et løst og ikke pagineret blad, og det er derfor usikkert, om det skal indføres på dette sted i manuskriptet. Der henlydes til Vilh. Bergsøe. Rom under Pius IX. 1877. Bogen var tilegnet Chr. IX „den tredie Romafarer af de danske Konger“.
10. Jfr. s. 200–01.
11. En række notitser af forskelligt indhold, men af ringe interesse er her udeladt.
12. En gentagelse af notitsen om hertugen af Spartas sygdom er her udeladt. Det samme gælder nogle andre notitser.

Efterskrift

Købmandsfamilien Trap kan spores tilbage til 1600-tallet og er sandsynligvis indvandret fra Tyskland. En gren af familien bosatte sig i Randers, og i ægteskabet mellem købmand Niels Trap (1785–1830) og Karen Margrethe Caspersen (1788–1868) fødtes 19. sep. 1810 den senere kabinetssekretær Jens Peter Trap. I ægteskabet fødtes et par år senere datteren Birgitte, senere gift med sognepræst H. R. Holm.

Købmand Trap var tilsyneladende en velhavende mand, hvis købmandsgård på torvet søgtes af adskillige bønder fra omegnen. I de vanskelige år i 1820erne synes det at være gået tilbage for ham, og han døde i 1830 kun 45 år gammel. 4 år senere giftede enken sig med branddirektør Hans Henrik Egeberg Dinesen (1786–1865), som hun overlevede. Moderen levede hele sit liv i Randers, og sønnen benyttede enhver lejlighed til at aflægge hende et besøg.

Trap besøgte latinskolen i Randers, fra hvilken han dimitteredes i 1828. Som fagstudium valgte han juraen, og efter at have taget juridisk embedseksamen med 1. karakter i 1833, fortsatte han på den af H. C. Ørsted grundlagte særlige skole for vordende embedsmænd. Der undervistes her såvel i forskellige naturfag som i økonomiske discipliner. Gennem en bekendt blev han gjort opmærksom på, at der var en stilling ledig i kabinetssekretariatet. Han ansøgte om denne og tiltrådte nytårsdag 1835. Han afbrød samtidig sine studier på det Ørstedske institut.

I 50 år havde Trap sin gerning i kabinetssekretariatet. Han begyndte som yngste mand på kontoret og var hovedsagelig beskæftiget med afskrivning af breve. Lidt efter lidt avancerede han i graderne, idet han i 1836 blev kancellisekretær, i 1842 fuldmægtig, i 1849 ekspeditionssekretær og i 1852 referendar. Traps første chef som kabinetssekretær var Josias Feddersen, der allerede døde i 1841. Nogle måneder senere giftede Trap sig med Feddersens datter Christiane Marie (født 1820). Ægteskabet varede knapt 8 år, idet Christiane Marie Trap døde i foråret 1849. Året efter indgik Trap nyt ægteskab, idet han giftede sig med Malvine Louise

Hoskier, datter af mægler Frederik Hoskier (1790–1867) og Marie Lund (1800–86). Traps 2. hustru overlevede ham i godt 20 år, idet hun først døde i 1906.

Feddersens efterfølger som kabinetssekretær blev amtmand Chr. Ludvig Tillisch, der dog allerede døde i 1844. Han efterfulgtes af sin yngre broder stiftamtmand i Ålborg F. Tillisch (1801–89). I 1849 udpegedes Tillisch til at repræsentere Danmark i den regeringskommission, der midlertidig skulle overtage styrelsen i Slesvig, og efter freden i Berlin blev han i 1850 kgl. regeringskommissær i Slesvig. Medens Tillisch var i Slesvig, fungerede C. A. Bluhme som kabinetssekretær, men Tillisch opgav ikke formelt stillingen som kabinetssekretær og overtog påny denne post, da han vendte tilbage til København. Ved sin udnævnelse til indenrigsminister i ministeriet A. S. Ørsted i foråret 1854, måtte han imidlertid definitivt opgive stillingen som kabinetssekretær, og meget tydede på, at Trap havde gode chancer for at blive hans efterfølger. Han havde på det tidspunkt arbejdet henved 20 år i kabinettet og var avanceret til næstkommanderende. Ved adskillige lejligheder havde han fungeret som kabinetssekretær, og han havde grund til at tro, at Frederik VII gerne så ham som efterfølger efter Tillisch. Grevinde Danner og kammerherre Carl Berling ønskede imidlertid at placere en anden på denne betydningsfulde post, og stillingen blev besat med grevindens juridiske rådgiver højesteretsadvokat C. Liebenberg. Trap følte sig både skuffet og krænkede over denne forbigåelse og tænkte alvorligt på helt at opgive sin embedsstilling og gå over i privat erhverv. Sammen med litograf Adolph Bull overtog han Em. Bærentzens litografiske institut, og han besluttede sig til at gå igang med den store Danmarksbeskrivelse, hvis illustrationer naturligvis skulle fremstilles på det erhvervede litografiske institut. Han gjorde dog ikke alvor af tanken om at forlade kabinetssekretariatet, og da Liebenberg af forskellige årsager allerede i 1856 trak sig tilbage som kabinetssekretær, konstitueredes Trap i stillingen indtil videre. I 1857 modtog han definitiv udnævnelse til kabinetssekretær. Som sådan fulgte han nu Frederik VII på de talrige rejser rundt omkring i landet og til Sverige, og han kom den intime kreds omkring kongen og hans gemalinde lensgrevinde Louise Danner på

nærmeste hold. Han fik nu også en nærmere berøring med de ledende politikere, af hvilke C. C. Hall var den, han sluttede sig mest til. Nogen større politisk betydning fik kabinetssekretæren dog ikke.

Da Christian IX i november 1863 besteg tronen, fortsatte Trap som kabinetssekretær under den nye konge. Også denne benyttede sin kabinetssekretær til løsning af visse politiske opgaver (forhandlinger under opståede ministerkriser), men intet tyder på, at han spillede nogen afgørende rolle i politisk henseende, og erindringsværket indeholder mærkværdig få politiske „afsløringer“. Derimod gives adskillige meddelelser om livet ved hoffet i Chr. IX.s første regeringsår og om kongeparrets rejser i ind- og udland. Trap trådte tilbage som kabinetssekretær i 1884 og efterfulgtes af sin næstkommanderende, ekspeditionssekretær F. V. F. Rosenstand. Trap havde da haft sin virksomhed i kabinetssekretariatet i 50 år. Han døde kort efter sin tilbagetræden, nemlig 21. jan. 1885, 74 år gammel.

Traps hovedvirksomhed fandt sted inden for kabinetssekretariatet, hvis chef han var i mere end 25 år. Ved forskellige lejligheder kom der bud efter ham, og man tilbød ham at overtage andre stillinger. Han var således nogle gange på tale som minister, og Chr. IX ønskede ved en bestemt lejlighed, at han skulle overtage hvervet som direktør for det kgl. teater. Trap mente imidlertid, at han burde forblive „ved forretningerne“, som han udtrykte sig, og der synes ikke at være nogen tvivl om, at han med nidkærhed og administrativt håndelag har varetaget de særlige administrative opgaver, som nu en gang er en kabinetssekretærs. Ved siden heraf stod han som udgiver af Hof- og Statskalenderen, en opgave som naturligt varetages af en embedsmand i kabinetssekretariatet. Trap fik privilegium på udgivelsen af denne statshåndbog som ung embedsmand i kabinetssekretariatet i 1841. Privilegiet blev givet på tid og fornyedes flere gange. Endnu ved sin død var han indehaver af privilegiet, og hans navn stod endnu på titelbladet på årgang 1885. Udgivelsen betød oprindeligt et kærkomment tilskud til en i forvejen beskeden løn, og opnåelsen af denne indtægt gjorde det muligt for Trap at gifte sig og sætte bo. Til at begynde med varetog han selv udgivelsen, og han fore-

tog en gennemgribende modernisering og udvidelse af håndbogens indhold. Det blev nu en virkelig statshåndbog med mange nyttige administrative og statistiske oplysninger om det danske rige. 1852 fik han privilegium på udgivelsen af en tysk udgave af samme håndbog, som udkom i årene 1853–63. Der fører en direkte linie fra udgivelsen af Hof- og Statskalenderen og til grundlæggelsen af den store Danmarksbeskrivelse.

Trap var desuden en ivrig frimurer og nåede inden for frimurerordenen meget høje grader. Han kom ind i meget humanitært arbejde og navnlig interesserede blinde- og døvstummesagen ham. Han sad i ledelsen af det kgl. blindeinstitut og blev direktør for det kgl. døvstummeinstitut. På sine mange rejser besøgte han tilsvarende institutioner i udlandet og søgte at nyttiggøre sig deres erfaringer.

Ved siden af sine mange officielle gøremål udfoldede han en omfattende udgiver- og forfattervirksomhed. Hans kæreste værk var den store Danmarksbeskrivelse, hvis 1. udgave udkom i årene 1858–60, efterfulgt af en tilsvarende beskrivelse af Sønderjylland der afsluttedes i det år, da Danmark måtte afstå denne provins til de tyske stormagter. Trap udsendte denne nyttige håndbog på eget forlag, og illustrationerne og grundplanerne fremstilledes i Em. Bærentzens litografiske institut, som Trap som nævnt var medejer af. Trap havde stor succes med dette værk, og han oplevede at se 2. udgaven af værket om Danmark, der udkom i årene 1872–79 i udvidet omfang. En tilsvarende ny udgave af skildringen af Sønderjylland kom naturligvis ikke på tale. Trap havde specielle forudsætninger for løsningen af denne opgave. Fra sin ungdom havde han interesse for historie og topografi, og de mange rejser, han havde foretaget i kongernes følge overalt i riget, havde medført, at han ved selvsyn havde kunnet gøre sig bekendt med alle egne af riget og dets historiske mindesmærker. Han foretog også for egen regning supplerende rejser, og overalt hvor han kom hen, var han utrættelig i at opsøge stedets seværdigheder og gøre optegnelser. Han havde naturligvis mange medarbejdere, og som kabinetssekretær var det ikke vanskeligt for ham at få de lokale embedsmænd, navnlig gejstligheden, til at forsyne sig med de mange lokale oplysninger, som værket bragte. En fjern efter-

tid kan undre sig over, at det lykkedes denne travlt optagne embedsmand at tilvejebringe en sådan håndbog på så kort tid, men også dette vidner om hans evne til at planlægge og administrere. At han desuden fik værket til at give et betydeligt overskud er et bevis på, at også slægtens merkantile evner lå ham i blodet.

Danmarksbeskrivelsen er Traps største og mest vidtrækkende litterære bedrift. Ved siden heraf var han udgiver af en række billedværker „Danske Mindesmærker“, „Danmark fremstillet i Billeder“ og „Danmark i Billeder fra Land og Sø“, hvortil han skrev de ledsagende tekster. Endvidere udkom i årene 1867–69 i 3 bind „Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder i Tidsrummet fra Reformationens Indførelse indtil Frederik VII.s Død“, hvoraf han leverede det meste af teksten. Fremstillingen bygger på læsning af den da eksisterende historiske litteratur, og værket blev velvilligt modtaget af offentligheden. Trap gav sig ikke til kende som forfatter af disse korte levnedsskildringer.

Til de litterære værker fra J. P. Traps hånd, som hidtil har været kendt, føjer sig nu det store erindringsværk under titlen: Fra fire Kongers Tid. Man har længe vidst, at det eksisterede i manuskript, og enkelte forskere har haft lejlighed til at benytte det. Først nu – 82 år efter forfatterens død – foreligger det trykt, om ikke fuldstændigt så dog i det væsentlige, som forfatteren efterlod det.

I første halvdel af september 1865 foretog Chr. IX og hans familie en rejse til Fyn og Jylland. På programmet stod den officielle åbning af jernbanen over Fyn. Senere på rejsen gæstedes Vest- og Nordjylland, og i Ålborg indviedes pontonbroen fra Ålborg til Nørresundby. 19. september var kongefamilien tilbage i hovedstaden. Som sædvanlig var Trap i det kongelige følge.

Det var efter tilbagekomsten til København fra denne rejse, at Trap gik i gang med sit store erindringsværk. Han kalder det selv meddelelser „Fra fire Kongers Tid“. Arbejdet fortsattes i de følgende år med mange afbrydelser dels som følge af en kabinetssekretærs mangelhånd hverv, dels på grund af andet litterært arbejde.

Man kan i store træk opridse erindringsværkets tilblivelseshistorie. Langt den største del af manuskriptet, d. v. s. indtil Chri-

stian IX.s første regeringsår er blevet til i årene 1865–72. Trap har en notits om, at han d. 5/11 1872 er nået frem til efteråret 1865, d. v. s. til ark 352. Trap var således ingen lunde en gammel mand, da han påbegyndte værket, og skildringen af Frederik VII.s sidste leveår og tronskiftet i 1863 er skrevet mindre end 10 år, efter at begivenhederne fandt sted. I løbet af 1870erne gjorde Trap sit arbejde færdigt. Den sidste sammenhængende skildring fortæller om kongeparrets rejse til Rusland i august-september 1876, i hvilken rejse Trap også deltog. Denne skildring er blevet sat på papiret i sommeren 1880 kort før Traps 70 års fødselsdag. Fra årene 1876 og indtil Traps dødsår i 1885 findes ingen sammenhængende erindringer, kun få og spredte notitser. Trap oplyser selv, at efter hans egen opfattelse frembød disse år kun ringe interesse. En forklaring på standsningen af værket skal utvivlsomt også søges i en tiltagende alderdomssvækkelse og i stærk optagethed af de daglige forretninger. Trap fortsatte nemlig som nævnt i embedet som kabinetssekretær indtil kort før sin død i 1885, og fra 1880 lå endvidere et stigende ansvar for Hof- og Statskalenderens udgivelse på hans skuldre. I 1880 døde hans mangeårige medarbejder ved udgivelsen justitsråd Erichsen, og han måtte selv påtage sig en større del af udgiverarbejdet. Dette betød dog ikke, at den store manuskriptbunke lå urørt hen. Rundt omkring i manuskriptet finder man mindre rettelser og tilføjelser, der viser, at forfatteren forsøgte at holde sin fremstilling à jour, navnlig med hensyn til dødsfald og forfremmelser for de personer, der er omtalt. Der foreligger endvidere et par notater, der viser, at Trap i okt. 1880 og i febr. 1881 gennemlæste sin fremstilling af begivenhederne fra 1856–59 og gjorde nogle bemærkninger hertil. Det bør heller ikke lades uomtalt, at Trap ofte ved samtaler med forskellige personer, der havde spillet en afgørende rolle i det politiske liv, fik visse oplysninger om begivenheder og personer, som han straks nyttiggjorde i sin fremstilling. Mange af disse supplerende meddelelser synes straks efter samtalen at være tilført manuskriptet.

Der kan ikke være nogen tvivl om, at det var Traps mening, at hans erindringsværk skulle udgives i trykken. Det fremgår af hans kontrakt med Gad, og værket er skrevet, for at andre kunne

blive delagtiggjort i hans oplevelser og meddelelser. Der findes en testamentarisk disposition, dat. 27/1 1882, hvori Trap overgiver sin søn Cordt Trap manuskriptet til „Fra fire Kongers Tid“ og som bilag hertil „min Samling Af Autographe“. Den pågældende dag er valgt, fordi Cordt Trap netop 27/1 afsluttede sin statsvidenskaberlige eksamen med 1. karakter, bl. a. i Danmarks politiske historie. Testamentet indeholder afsluttende følgende henstilling. „Ved Udarbeidelsen raader jeg min kjære Søn at benytte Assistance af nuværende Assistent ved det Kongelige Geheime Archiv Cand. mag. hist. J. F. Krarup“.

21/1 1885 døde J. P. Trap, og i henhold til testamentet overgik manuskript og autografsamling til Cordt Trap. Denne fulgte sin faders råd og optog kontakt med registrator Krarup i gehejmearkivet. Knap et år efter Traps død holdt Krarup et foredrag i Selskabet for Historie, Litteratur og Kunst, hvori han gav nogle brudstykker af memoireværket og samtidig meddelte, at det snart ville udkomme.

Mødet i H. L. K. fandt sted 7. jan. 1886, og foredraget med de givne brudstykker af memoireværket vakte megen opmærksomhed. Herom vidner et bevaret brev, som professor Johs. Steenstrup, der overværede foredraget, dagen efter tilskrev Cordt Trap. Det hedder heri: „Blandt de mange, som vare til Stede igaar, og med hvilke jeg talte, var der kun *en* Mening om, at det vilde være i allerhøjeste Grad beklageligt, om Deres afdøde Faders Memoirer skulde udkomme nu eller i nær Fremtid. De Begivenheder, som omhandles, ligge os for nær, de Personer, om hvis ikke blot offentlige, men private og intime Forhold Oplysninger gives, leve endnu blandt os, eller leve de ikke selv, saa i alt Fald deres Hustruer, Brødre, Børn, Slægt og Venner, som med Føje ville føle deres Krav om, at det private Livs Fred beskærmes, angrebet derved. Det forekommer mig fremdeles, at med Tanken henvendt paa i hvilken Grad den Periode af Danmarks Historie, som endte med Krigen 1864, er skæbnesvanger og tillige overordentlig vanskelig at bedømme, maa det siges at være for tidligt allerede nu at skildre de mange Svagheder hos Regentens Person og hans nærmeste Omgivelser, som Memoirerne nødvendigvis maa meddele og mod hvilke det var daværende Ministres store Kunst at skabe en Mod-

vægt. Desuden ville sikkert nok alle Oplysninger af denne Art foruden af det skandalelystne Publikum tillige blive grebne med Begærlighed af saadanne Politikere, som i vore Dage enten arbejde paa at latterliggøre alt Kongedømme eller i hvert Fald den Regering og den Politik, som formentlig stammer fra Tiderne før 1864. Lad en Menneskealder gaa hen eller mere, saa vil først Publikum være saa modent eller saa fjernt fra Begivenhederne, at det roligt vil kunne bedømme Memoirer, som udgaa fra en Mand, der har været en Konge saa nærstaaende som en Kabinetssekretær.“

Også på højeste sted vakte meddelelsen om en forestående udgivelse af erindringsværket betydelig uro, og Chr. IX sendte sin kabinetssekretær til gehejmearkivar A. D. Jørgensen med anmodning til denne om at gennemse memoireværket og afgive en erklæring. Kabinetssekretærens henvendelse fandt sted 10/2 (se A. D. Jørgensens brev til A. F. Krieger, dat. 11/2 1886), og i de følgende uger fik A. D. Jørgensen dele af manuskriptet til gennemlæsning, og han modtoges i denne anledning 23/2 i privataudiens hos kongen (Danske Magsin 7. rk. V, 1949–53, s. 35 f.).

Om A. D. Jørgensens syn på memoireværket får man et vist indblik ved at læse hans brev til den norske rigsarkivar Michael Birkeland, dat. 29/3 1886. A. D. Jørgensen meddeler heri sin norske ven og kollega, at det har kostet en del anstrengelser at få erindringsværket tilbageholdt, skønt de (memoirerne) var i høj grad forargelige i deres brutale afsløringer.

Udgivelsen blev altså standset, til trods for at forfatteren selv havde ønsket, at værket skulle udsendes, og så tidligt som 30/6 1870 havde truffet aftale med boghandler Gad om udsendelsen. Manuskriptet blev liggende hos Cordt Trap, og kun få fik adgang til at læse i det. I 1937 døde Cordt Trap, og i henhold til hans testamente overgik såvel manuskriptet til memoirerne som den Trapske autografsamling til det kgl. bibliotek, hvor det nu er indgået i handskriftsafdelingen Utilg. 207. I sit testamente bestemte Cordt Trap, at manuskriptet skulle være utilgængeligt indtil 1948.

I september 1954 modtog jeg fra G. E. C. Gads forlag en opfordring til i samarbejde med professor Troels Fink og Det danske Sprog- og Litteraturselskab at gennemføre en udgivelse af Traps

erindringer. Professor Troels Fink mente imidlertid ikke at kunne påtage sig hvervet som medudgiver, og resultatet af forhandlingerne blev, at Sprog- og Litteraturselskabet påtog sig at tilvejebringe et trykfærdigt manuskript samt de fornødne bevillinger til udarbejdelsen af dette med tilhørende noter, medens Gads forlag ville bekost den tekniske fremstilling. Selskabet anmodede derefter mig om at udarbejde manuskriptet, og som tilsynsførende ved arbejdet udnævntes administrator, dr. Albert Fabritius og redaktør Herluf Nielsen. Selskabet anmodede herefter amanuensis Erik Reitzel-Nielsen om at foretage en fuldstændig afskrift af manuskriptet, og denne blev tilvejebragt i årene 1954–55. Bearbejdningen af manuskriptet og udarbejdelsen af de fornødne noter kunne derefter begynde, men beskæftigelse med andre opgaver medførte, at arbejdet kun skred langsomt fremad. I begyndelsen af 1966 var man imidlertid nået så vidt, at manuskriptet kunne gå til opsætning. I dec. 1966 udsendtes de to første tekstbind med tilhørende noter omfattende tiden indtil Frederik VII.s død i november 1863. Det 3. og afsluttende bind, der indeholder skildringen af Traps virksomhed under Chr. IX samt navneregister til alle 3 bind, udsendes i 1967. En påtænkt udgave af et udvalg af de bilag, som Trap havde samlet til erindringsværket, har måttet opgives, da materialet ikke synes bevaret i fuldt omfang.

Det stod meget hurtigt klart for udgiveren, at der ikke kunne være tale om et fuldstændigt optryk af manuskriptet. I Traps fremstilling er optaget et omfattende sekundært materiale, som uden skade har kunnet skæres bort. I visse afsnit af værket fandtes således udførlige ordrette uddrag af offentliggjort diplomatisk materiale og eksisterende love og bekendtgørelser. Der bringes ligeledes lange citater fra ledende artikler i aviser samt andre trykte skrifter, foruden lister over udnævnelser og dødsfald. Samtlige forkortelser er markeret i teksten med . . . , og hvor forkortelserne har et vist omfang, er der i noter redegjort for udeladelsens indhold. Udgiveren har bestræbt sig for at skåne enhver personlig vurdering fra Traps side, og han har naturligvis forsøgt ikke at skære så dybt, at fremstillingens sammenhæng kom i fare. Om dette overalt er lykkedes, må fremtidens benyttere af værket afgøre. Ved beskæring er manuskriptet nedbragt med ca. 35 pct.

Manuskriptet er skrevet på brækkede dobbelte folioark. På højre side står teksten, medens venstre halvdel er reserveret tilføjelser og rettelser, hvoraf der er mange. Arkene er nummereret, og i den trykte tekst er arktallene indføjet i skarp parentes. Der forekommer et mindre antal enkeltark, og undertiden er betegnelsen a og b benyttet for at adskille siderne. Forfatteren til værket har henvist nogle meddelelser til anbringelse i noter. Disse er i den trykte udgave sat som tekstnoter og forsynet med stjerne, medens udgiverens forklarende noter alle har arabertal og er anbragt efter teksten i hvert bind.

Hvor forfatteren ikke i større udstrækning har ændret sin oprindelige tekst, er denne ikke vanskelig at læse. Derimod kan der være betydelige vanskeligheder med læsningen, hvor forfatteren har ændret sin tekst, ikke én men flere gange, og hvor der er føjet indskud mellem linierne. Ved udgaven er der principielt tilstræbt en ordret gengivelse af den foreliggende tekst, men på enkelte steder har det dog været nødvendigt at foretage visse korrektioner for at bringe grammatikalsk forbindelse til veje. Åbenbare fejlskrifter er rettet uden videre, og udgiverens tilføjelser er anbragt i skarpe parenteser. Bogstaveringen har man søgt at normalisere. Forfatteren er ofte meget inkonsekvent med hensyn til stavning af navne.

Hvilke kilder har stået til rådighed for Trap, da han påbegyndte udarbejdelsen af erindringsværket? Det siger sig selv, at han i første række har bygget på sin egen hukommelse og på den rige skat af minder, han lå inde med. Til sin disposition har han desuden haft en række dagbøger, hvori han har gjort mere eller mindre udførlige notitser om, hvad han har foretaget sig, og med hvem han har talt. De fleste af disse dagbøger opbevares nu i rigsarkivet. En enkelt (1867) er endnu i privateje. Trap gør selv ved flere lejligheder opmærksom på, at han har brugt disse bøger ved udarbejdelsen, og et blik i dagbøgerne viser også, i hvor høj grad dette er tilfældet. Dagbøgerne er bevaret fra årene 1855–84. Trap har endvidere haft adgang til en række officielle dokumenter og skrivelser samt en omfattende brevsamling. Han har samlet på avisudklip og desuden haft adgang til de fortrolige udgaver af diplomatisk materiale, fx. om det slesvig-holstenske

spørgsmål. Også dette materiale er udnyttet i vid udstrækning. Trap var en flittig brevsriver, og på sine mange rejser i ind- og udland afgik udførlige breve til hustruen. Også denne kilde er udnyttet. Som kabinetssekretær havde Trap rig lejlighed til at træffe mange af de personer, som gennem tiderne havde spillet en rolle enten ved hoffet eller i det politiske liv. Samtalen faldt ofte på personer og begivenheder i fortiden, og Trap noterede omhyggeligt ned, hvad man fortalte ham. Meget af dette stof indgik i erindringsværket, og for historikeren er det en behagelighed, at Trap altid meddeler, hvem han har talt med, og hvornår samtalen fandt sted.

Det er udgiverens personlige opfattelse, at det nu offentliggjorte erindringsværk indeholder et væld af oplysninger, som har stor interesse for den forsker, der beskæftiger sig med tiden under de fire konger. Disse fire konger og deres nærmeste omgivelser gives i nærbillede. Mange af deres politiske og administrative hjælpere har Trap enten personlig mødt og talt med eller har haft mulighed for at høre om fra personer, som har kendt dem og stået dem nær. En del stof har udpræget sekundær betydning og må behandles som sådan. Det ligger i sagens natur. Hovedscenerne er København og de kongelige residenser i denne by, endvidere de slotte udenfor hovedstaden, hvor de skiftende konger tog ophold. Men Trap indskrænker sig ikke hertil. Han har haft mulighed for at besøge alle egne inden for det gamle danske rige, og han har berejst dette fra Skagen til Elben og fra Vesterhavet til Bornholm. Han kan derfor fortælle om mange lokale forhold, også om lokale personer, og om personer på alle rangstogens trin og uden for rangfølgen, og der er derfor meget stof at hente i det nu foreliggende erindringsværk, også for lokalhistorikere. Mange af de oplysninger, som Trap har sat på papiret, kan ikke direkte kontrolleres med andet materiale, men det har en tids- og en lokalolorit, som i sig selv er af stor værdi, og som gør det muligt for historikeren at leve sig ind i tidens atmosfære. Det er udgiverens absolutte overbevisning, at mange af Traps skildringer på fortrinlig måde supplerer de officielle aktstykker, der er os overleveret, og bidrager til at gøre tiden og dens personer mere levende og nærværende. Om alle erindringsværker – og også om

dette – gælder det naturligtvis, at dets oplysninger må underkastets fornøden kritik, og kritikken må være særlig vågen, når man har med en forfatter at gøre, som er så personlig engageret overfor de personer og forhold, der skildres, som tilfældet er med kabinetssekretær Trap. På den anden side er det ikke til at komme uden om, at denne mand i kraft af sin embedsgerning har befundet sig på en central observationspost, og at han har bestræbt sig for at udnytte den mest muligt. Resultaterne af disse observationer, tilsat hans egne betragtninger, er nedlagt i erindringsværket og nu takket være udgaven stillet til disposition for den historiske forskning.

Det vil utvivlsomt undre adskillige, at det nu offentliggjorte erindringsværk indeholder så lidt politisk stof, som tilfældet faktisk er. Forklaringen herpå er formodentlig den, at Trap aldrig har ønsket at spille en politisk rolle, og ved flere lejligheder, da man tilbød ham en politisk stilling, afviste at modtage en sådan. I sin embedsstilling kunne han ikke undgå at møde tidens politikere, men han søgte ikke deres fortrolighed, og de har heller ikke meddelt sig til ham. Bortset fra C. C. Hall synes han ikke at have ført politiske samtaler med nogen. Alligevel har han i erindringsværket forsøgt at skrive kapitler af tidens historie. Det er udgiverens opfattelse, at det meste af dette har ringe interesse, og det er derfor udeladt.

Det er ligeledes forbløffende, hvor lidt Trap fortæller om sig selv. Der gives en skildring af barndommen og skoletiden i Randers samt studieårene i København, men herefter oplyses kun lidt, og heller ikke om familien eller den intimere omgangskreds gives der meddelelser. Trap har holdt sit eget privatliv i baggrunden, men i høj grad interesseret sig for at give meddelelse om andres, og her fortælles løst og fast. Meget af, hvad der berettes, kan idag ikke kontrolleres, og den enkelte benytter af værket, må tage stilling til, om han mener, at der kan fæstes lid til meddelelsen eller ikke.

Selv om Trap ikke direkte giver mange oplysninger om sig selv, vil den, der beskæftiger sig med det nu udsendte memoireværk, have bedre mulighed for at danne sig et indtryk af personen Trap, både i positiv og negativ retning. Der kan læses meget mellem

linierne. Een ting forekommer dog udgiveren ufatteligt, nemlig at en kabinetssekretær har kunnet tro, at et erindringsværk af denne karakter kunne udsendes på et tidspunkt, hvor mange af de skildrede personer endnu var i live, og hvor de omtalte begivenheder endnu var i frisk erindring. Ved beslutningen om hurtig udgivelse må forretningsmanden i Trap have fået overtaget over embedsmanden.

Ved afslutningen af det store udgiverarbejde, der har taget adskillige år, vil jeg gerne takke de forskellige institutioner og enkeltpersoner, uden hvis hjælp arbejdet ikke havde kunnet gennemføres. I første række står her Gads forlag og Det danske Sprog- og Litteraturselskab, som betroede mig opgaven, og som gennem undervisningsministeriet og Statens almindelige videnskabsfond skaffede de fornødne bevillinger til udgivelsen. Endvidere vil jeg gerne takke amanuensis Erik Reitzel-Nielsen for hans assistance ved afskrivningen af det ingen lunde let tilgængelige manuskript og for hans mange nyttige vink med hensyn til tydning af vanskeligt tilgængelige passager i manuskriptet. Med taknemmelighed mindes jeg også afdøde retspræsident Kaj Mundt, som foretog den fuldstændige renskrivning af den af mig redigerede tekst, og med hvem jeg havde mange nyttige diskussioner om enkeltheder, navnlig om hvilke passager der burde udgå, og hvilke der burde bevares for sammenhængens skyld. Ved flere lejligheder har jeg trukket på den specialviden, som forskellige af mine kolleger i rigsarkivet og det sjællandske landsarkiv samt på universitetsbibliotekets 1. afdeling sidder inde med, og som jeg også ad denne vej gerne vil takke.

Fru Ulla Trap Kiilberg, Gentofte, der er en efterkommer af gehejmeråd Trap, har stillet forskelligt materiale, herunder billedmateriale, til min rådighed, og også for dette udtaler jeg min ærbødige tak.

Navneregister

- Aarfloden (Schweiz), ii 455
- Abdul Medsjed (1823-61), sultan af Tyrkiet, ii 334
- Abrahamson, Joseph (1789-1847), officer, i 45 f, 148, 238. ii 165, 548
- Abrahamstrup, se Jægerspris
- Abrantes, fransk hertug og eskadrechef, ii 253
- Absalon (ca.1125-1201), biskop, ii 219. iii 9
- Acqueria, L. V. de Sérène d' (1807-86), birkedommer, i 64
- Adam af Bremen (1072-1101), kannik i Hamborg, iii 300
- Adelgade (København), ii 381
- Adelheid, f. prinsesse Hohenlohe-Lanzenburg (1835-1900), gift med prins Frederik af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, iii 214
- Adelheid Marie, f. prinsesse af Anhalt-Dessau (1833-1916), gift med hertug Adolph af Nassau, storhertug af Luxembourg, iii 215
- Adige, iii 205
- Adler, D. B. (1826-78), grosserer, København, ii 187
- Adler, J. G. (1784-1852), kabinetssekretær, i 69 f, 75 f, 78, 95, 99 f, 102, 104, 188, 230 f, ii 5, 9 f, 15, 88, 532, iii 162
- Adlerberg, A. (1819-89), greve, minister for det kejserlige russiske hus, iii 306 ff
- Adolph (1817-1905), storhertug af Luxembourg, hertug af Nassau, i 139. iii 112, 129, 215
- Adolph, Johan (1813-91), grosserer, ii 297. iii 294
- Adriaterhavet, iii 57
- Agerskov, Andreas Julius Hass (1811-72), kommandør, udskrivningschef, Flensborg, ii 518
- Agger, i 103 f. ii 160. iii 262
- Ahlefeldt, Fred. A. Chr. (1823-84), greve, volontør i kabinetssekretariatet, sen. postmester, ii 408
- Ahlefeldt, Hans Adolf, til Bukhagen (1679-1761), gehejmeråd, ii, 553
- Ahlefeldt-Laurvig, grevinde, iii 49
- Ahlefeldt-Laurvig, Antoinette, f. komtesse Frijs-Frijsenborg (1797-1883), gift med ceremonimester C. F. C. A.-L., ii 100
- Ahlefeldt-Laurvig, C.F.C. (1792-1871), greve, ceremonimester, i 129. ii 10, 47, 81, 100, 366
- Ahlefeldt-Laurvig, Chr. Johan Fred. (1789-1856), greve, i 147
- Ahlefeldt-Laurvig, Fred. (1809-51), greve, iii 331
- Ahlefeldt-Laurvig, Fred. Ludv. Vilh. (1817-89), lensgreve, Tranekær, i 85
- Ahlefeldt-Laurvig, Fr. Wilh. Ferdinand (1790-1843), greve, stiftamtmand, Viborg, i 103.
- Ahlefeldt-Laurvig, Vilh. Fred. (1830-97), greve, adjutant ved overkommandoen 1864, iii 140
- Akarnanien, ii 488
- Akropolis, iii 201
- Ala (Italien), iii 205
- Albaner-bjergene, iii 211, 214
- Alberg, Eduard Magdalus (1811-69), landsoverretsassessor, i 64
- Albert, prins af Sachsen-Coburg og Gotha (1819-61), engelsk prinsgemal, i 65. ii 577. iii 77
- Albert Victor (1864-1892), hertug af Clarence, iii 31, 314
- Alberti, C. C. (1814-90), overretsprøkurator, folketingsmand, ii 170
- Albertine (1753-1829) Gustav III's søster, iii 219
- Alderstrøst (København), ii 578
- Alexander II (1818-81), russisk kejser, i 55 f, 224. iii 2, 29 f, 53 f, 79, 82, 94,

- 110, 113, 116, 119, 143 f, 147, 151, 153, 242, 306-09, 321, 323, 335
- Alexander III (1845-94), russisk kejser, ii 244, 547, 566. iii 29 f, 76, 81-84, 108, 110, 116, 119, 124, 130, 144 f, 147 f, 151 f, 165, 174, 222, 225, 230 ff, 306 f, 316
- Alexander Friedrich (1863-1945), landgreve af Hessen, søn af prins Frederik af Hessen, ii 487
- Alexandra (1825-44), russisk storfystinde, gift med landgreve Frederik af Hessen, i 153, 160, 170, 179, 216, 241. ii 61, 95, 158, 536. iii 167, 291
- Alexandra (1844-1925), prinsesse af Danmark, gift med Edward VII af England, ii 158, 204, 264, 406, 461 f, 464, 467, 469, 472, 474, 477 f, 483 f, 515, 547, 574 f. iii 6, 23, 28 ff, 45, 77, 94, 96, 103, 105 f, 108, 130, 155, 158, 165, 171 f, 181 f, 200, 216, 222, 237, 281, 284, 301 ff
- Alexandra Feodorowna (Charlotte af Preussen), (1798-1860), gift med zar Nikolaj I, ii 158
- Alexandrine (1879-1952), dansk dronning, ii 532
- Alexis (1850-1908), russisk storfyrste, iii 82 f, 190, 283
- Alfieri, Vittorio (1749-1803), italiensk forfatter, iii 217
- Alfred (1844-1900), engelsk prins, sen. hertug af Sachsen-Coburg-Gotha, ii 482, 575, iii 230, 242, 296 f, 331 f
- Algier, i 31. iii 39, 115
- Algreen-Ussing, Frederik (1838-69), historisk forfatter, iii 72 f, 96 f, 291, 318
- Algreen-Ussing, O. (1835-85), kontorchef i justitsmin., iii 332
- Algreen-Ussing, Tage (1797-1872), embedsmand, politiker, i 148, 249. ii 13, 187. iii 4, 72 f
- Alhambra (Frederiksberg), i 237
- Alkibiades (ca. 450-404 f. Kr.), athensk statsmand, ii 235, 393
- Alleenberg (Frederiksberg), i 237
- Allen, C. F. (1811-71), historiker, i 244. iii 160
- Aller (Nordslesvig), i 12, 233
- Allergård (Ringkøbing amt), iii 299
- Allerup (Hjørring amt), i 150. ii 126. iii 90
- Allerup, M. P. (1799-1858), jernstøber, Odense, i 248
- Allinge, ii 127
- d'Almaforte, Simone Dominici (død 1864), sardinsk greve, ii 244
- Almannagjá (Island), iii 272 f, 277, 279
- Almind (Viborg amt), iii 142
- Almindingen (Bornholm), iii 310
- Alperne, ii 246, 455 ff. iii 58, 139 f, 204 f, 217
- Alpnach, ii 456
- Als, i 229. ii 23, 44, 47 f, 59 ff, 70 f, 80, 86, 112, 173, 292, 430, 510, 535. iii 14, 23, 83 f, 90, 153, 316
- Allsund, ii 44, 320 f. iii 14, 316
- Altdorf (Schweiz), iii 140
- Altona, i 109 f, 122, 173, 181, 200, 242. ii 165, 191, 284, 454
- Amadeus (1845-90), konge af Spanien, ii 506, 578
- Amager, iii 90
- Amager fællod, i 64
- Amagerport, ii 79, 539
- Amaliegade (København), i 75. ii 381, 386, 478, 530, 533. iii 13 f
- Amalienborg, i 27, 33, 40, 51 ff, 55 f, 58, 67, 69, 70, 72, 79 ff, 86, 95, 116, 138 f, 152, 154, 160, 165, 175-78, 189, 205, 221, 227, 231. ii 15 f, 150, 180, 204, 270, 305, 370, 432 f, 443 f, 532, 576. iii 13 f, 26 f, 47, 53, 68, 71, 74, 78 f, 84, 94, 105, 125, 127, 129, 131 f, 157, 159, 164, 174 f, 178, 218, 225, 237, 249 f, 286, 292, 329, 334
- Ammondt, finsk oberstløjtnant, iii 146-50
- Amrum, ii 397
- Amur, iii 151
- Andersen, lærer, Kellernæs, iii 334
- Andersen, A. W. (1812-85), grosserer, København, ii 359

- Andersen, Andreas Chr. (1801-57), kammerråd, registrator i kabinetssekretariatet, i 49, 123, 243
- Andersen, Birgitte (1791-1875), skuespillerinde, iii 304
- Andersen, Carl (1828-83), digter, iii 250, 260, 267 f, 270, 273, 279, 294, 333
- Andersen, H. C. (1805-75), digter, i 28, 60, 179, 235, 250. ii 92, 258, 309, 541, 558, 563 f. iii 299
- Andersen, W., student, i 73
- Andresen, P. U. C. (d. 1854), gehejmekabinetskasserer, i 48 f. ii 89
- Andræ, C. C. G. (1812-93), officer, politiker, ii 111, 184, 199 f, 202, 213, 219, 237, 254 f, 258 f, 268-71, 273 ff, 279 f, 295, 311 f, 551, 557, 559 ff, 563, 576. iii 4, 21, 64 f, 124, 168, 170
- Angel, ii 401, 403, 511. iii 127
- d'Angleterre, Hotel, ii 381. iii 286, 334
- Anhalt, huset, iii 46, 178
- Anhalt-Bernburg, hertuginde af, se Frederikke
- Anholt, iii 187
- Anker, Carsten (1817-98), norsk officer, ii 353
- Anna, prinsesse af Preussen (1836-1918), gift med landgreve Frederik af Hessen, ii 180, 394 f, 487. iii 77, 319
- Anna Catharina (1575-1612), dansk dronning, iii 248
- Anna Sophie (1693-1743), dansk dronning, iii 60
- Antonelli, Giacomo (1806-76), kardinal, iii 212
- Apeninernerne, ii 246. iii 206, 208
- Appert, F. (1817-91), fransk general, gift med Ellinor Hoskier (1831-91), iii 115
- Apponyi, Rud. (1812-76) østrigsk minister, iii 22
- Aranjuez (Spanien), ii 571
- Arbien, Hans, sekretær, frimurer, ii 165
- Arbien M. G. (1716-60), kgl. medaillør, frimurer, ii 165.
- Arentzen, Kr. (1823-99), litteraturkritiker, i 24, 235
- Arnagyro, hoffrøken hos dronning Olga, iii 305, 310
- Arnim, A. H. v. (1803-68), preussisk udenrigsminister, ii 50
- Arninge (Lolland), iii 334
- Arnofloden, iii 207
- Arntz, frk., selskabsdame hos grevinde Danner, ii 83, 309, 320, 353, 418, 467, 508, 518 f, 523. iii 74
- Arnæs, ii 511
- Arona (Lago Maggiore), iii 58
- Arpi, svensk student, iii 279
- Arreskov sø (ved Fåborg), ii 244
- Arresø, ii 241. iii 121
- Arthur (1850-1942), prins af Storbritannien, hertug af Connaught, iii 230, 331
- Asserbo, ii 87, 98, 122, 540 f, 544. III 122
- Astrup, Mette Marie (1760-1834), kgl. skuespillerinde, iii 166
- Athen, ii 487. iii 95, 147, 184, 186, 194 f, 197, 199 ff, 311
- Atlantehavet, ii 398
- Auber, Daniel, fransk komponist (1782-1871), i 236, 250. iii 252
- Augsburg, iii 59
- August (1783-1853), storhertug af Oldenburg, i 193. ii 94 f, 191, 541
- August (1831-73), prins af Sverige-Norge, ii 343 f, 391, 395, 499 f. iii 165, 193
- Augusta (1823-89), prinsesse af Hessen, gift med baron Carl Fred. Blixen-Finecke, i 119, 132, 189. ii 131, 204, 235, 264, 268, 383, 493, 558. iii 62, 128 f, 154, 223, 226, 251, 292, 294, 327
- Augusta (1811-90), tysk kejserinde, iii 179
- Auguste (1826-98), prinsesse af Württemberg, gift med prins Herman af Sachsen-Weimar, ii 398
- Augustensborg, i 97, 106, 113, 132, 143, 152, 155, 161, 181, 197, 202, 217, 246,

248. ii 49 f, 60, 173, 292. iii 14, 36, 157
- Auster, russisk general, iii 306
- Australien, iii 58, 159
- Avnede (Maribo amt), ii 242
- Axevalla, ii 317 f, 324
- Bad Kissingen, iii 138 f
- Baden, ii 455. iii 6, 78, 139
- Baden-Baden, ii 559. iii 226, 327
- Bager, Oluf (ca. 1521-1602) købmand og rådmand, Odense, ii 245
- Bagge, O. G. F., danselærer, Randers, senere København, i 9
- Bagge af Boo, Herman Carl Gustaf (1827-97), godsejer, Livland, iii 27
- Baggesen, August (1795-1865), oberst, ii 167, 183. iii 300
- Baggesen, Jens (1764-1826), digter, i 24, 235. ii 262 f, 366, 454. iii 84, 274, 333
- Baggesensgade (København), ii 578
- Baggesvogn (Hjørring amt), iii 188
- Bajer, Fred. (1837-1922), forfatter og politiker, ii 553
- Bakkegården (Frederiksberg), i 30
- Balemann, G. L., advokat, slesvig-holstensk politiker, i 107
- Ballenstedt, ii 486 f, 490. iii 76, 103, 154, 320
- Ballin, Samuel Jacob (1802-66), læge, i 146. ii 201
- Bang, Fred. Ludv. (1816-75), sognepræst, Horsens, iii 32
- Bang, F. S. (1810-89), kasserer i oldskriftselskabet, justitsråd, iii 35
- Bang, Ole (1788-1877), læge, i 72, 148, 164. ii 15. iii 184
- Bang, P. G. (1797-1861), embedsmand, i 32, 96, 148, 179, 185, 191, 210, 226 ff, 230, 241 f, 249, 252 f. ii 4 ff, 8 f, 13, 24, 27, 29-35, 86 f, 104 f, 147 f, 159, 174, 199 ff, 209, 220, 224-27, 231, 235 ff, 240 f, 254, 256, 258, 384, 531, 534, 539 f, 554, 558. iii 97, 134, 165, 322
- Bangsbo (Hjørring amt), iii 189
- Banks, Edv. (1796-1851), tysk diplomat, ii 74, 538
- Banner, Otte (død 1585), Asdal, iii 189.
- Barclay, frk., Edinburgh, iii 294
- Bardenfleth, C. E. (1807-57), embedsmand, politiker, i 124, 147, ii 2 f, 8 f, 12 f, 25, 27-32, 34 ff, 132, 147, 150, 531, 538. iii 135, 155
- Bardenfleth, I. A. (1825-74), ritmester, adjutant, ii 507 f. iii 38 f, 250
- Bardenfleth, J. F. (1772-1833), admiral, ii 531
- Bardenfleth, Johan Fred. (1805-50), kammer- og ridejunkker, staldmester, i 99 f, 103, 148. ii 10, 47
- Bardenfleth, Sophie Amalie (1810-93), f. rigsgrevinde Schmettau, gift med politikeren C. E. Bardenfleth, i 124. ii 2. iii 251
- Barfod, Frederik (1811-96), forfatter, politiker, i 28, 229, 253. ii 149, 202, 227, 311, 546, 552. iii 4, 314
- Bargum, Ludolph Conrad (1802-66), medlem af rigsrådet, borgmester i Kiel, ii 231, 555
- Bariatsky, Vladimir Ivanovitch (1817-75), russisk fyrste, adjutant hos storfyrst Alexander (III), iii 117
- Barnekow, Chr. (1556-1612), adelsmand, Tølløse, iii 184
- Baroutchi, fransk frue, iii 114
- Bartholin, ii 378
- Bartolomeo, Fra (1472-1517), ital. maler, iii 215
- Basel, ii 455. 457
- Bassano, Pauline M. G., hertuginde af Paris, f. van der Linden d'Hoogworth (d. 1867), ii 305
- Baudissin, Caroline (1813-86), datter af grev C. G. F. Lerche (1775-1858), gift med rigsgreve Ulrik Baudissin (1816-93), ii 451
- Baudissin-Borstel, J. F. C. (1797-1871), greve, ii 111, 273
- Bauditz, Ferd. Chr. Fürchtegott (1778-1849), hofchef hos prins Ferdinand, i 147

- Bauditz, Jul. Theodor Vilh. (1817-85), sen. kammerherre, i 187
- Bauer, Georg Friedrich (1768-1865), bankier, Altona, i 110, 242
- Baumgarten, kommandant på Peterhof, iii 307
- Bavelse, iii 182
- Bayern, ii 487 f. iii 6, 203 f
- Beauharnais, Eugène de (1781-1824), fransk officer, ii 575
- Bech, Alexander (1843-1928), godsejer, Kruusesminde, ii 542. iii 246 f, 283, 293
- Bech, Aug. W. (1815-77), godsejer, Valbygård, ii 556. iii 247
- Bech, Hans (1797-1839), læge, Randers, iii 191
- Bech, Jørgen Albert (1808-76), etatsråd, godsejer, Tårnborgh, iii 246, 311
- Bechman, Lorenz Just (1810-29), digter, i 28
- Beck, H. C. J. (1817-90), major, politiker, ii 437, 572
- Beck, Lage (d. 1710), svensk adelsmand, Andrarum, iii 221
- Beck-Friis, Lage Gustaf (1834-1904), svensk diplomat, iii 221, 248
- Becker, Erik Sophus (1815-87), borgmester, Kallundborg, ii 340
- Becker, Tyge (1812-69), historisk og æstetisk forfatter, i 64, 78. ii 71
- Bedinger, Henry, amerikansk minister i København, ii 240 f
- Behrend, preussisk ridelærer, godsbesidder, ii 322
- Beirut, i 245
- Bekenried (Schweiz), iii 140
- Bekkaskog (Skåne), ii 452 f, 500 f, 505, 578. iii 117, 142
- Beldenak, Jens Andersen (d. 1537), biskop, ii 245
- Belgien, i 236. iii 110
- Bellevue (Klampenborg), i 34. iii 142, 297
- Bellevue (Svendborg), iii 185
- Below, Gustav Fr. Eugen (1791-1852), preussisk general, ii 67 f, 96
- Bem, Joseph (1794-1856), polsk general, ii 155
- Benedetti, Vincent (1817-1900), fransk diplomat, iii 171
- Benedetto da Majano (1442-98), italiensk billedhugger, iii 217
- Benedict (d. 1086), dansk kongesøn, i 213. ii 244. iii 297
- Bennigsen, R. v. (1824-1902), tysk politiker, ii 476, 575
- Benthheim-Steinfurth, Ludvig (1787-1876), prins, generalmajor, i 76, 90, 92. ii 15. iii 117-19, 165 f, 303
- Bentivogli, familien, iii 206
- Bentzen, etatsråd, ii 372
- Bentzien, Wilh. B. (1800-57), provst, Asminderød. i 91
- Benzon hovedgård, ii 421, 571
- Benzon, Alfred (1823-84), fabrikejer, apoteker, iii 221
- Benzon, Chr. (1786-1875), kammerherre, Christiansdal, i 76 f. ii 88
- Benzon, Ernst Aug. (1827-88), kammerherre, stamhuset Benzon, ii 571
- Benzon, William (1832-1924), ingeniør, iii 228
- Berg, Carl (1812-95), rektor, Hillerød, i 37
- Berg, Ch. (1829-91), politiker, iii 63, 284, 328, 334
- Berg, Claus (ca. 1470-ca. 1532), billedskærer, ii 245. iii 335
- Bergen, iii 268
- Berger, Ernst Ludv. v. (1769-1851), generalmajor, i 147
- Berggreen, A. P. (1801-80), komponist, iii 222
- Bergsøe, Margrethe, f. Smidth (1844-1922), gift med digteren Vilh. Bergsøe, iii 207
- Bergsøe, Vilh. (1835-1911), digter, iii 207 f, 215 f, 283, 311, 335
- Berlin, i 56, 139, 204, 216, 248 f. ii 39, 53, 64 f, 67, 85 f, 94, 97, 107, 114 f, 127, 129 ff, 135 f, 142, 145 f, 165, 191 f, 203, 217, 235 f, 243, 275, 314, 321, 415, 453, 463, 540 f, 573. iii 2 f,

- 6, 55 f, 70, 78, 95, 111, 130, 137, 153, 171 f, 229, 236, 291, 321
- Berling, Carl** (1812-71), bladudgiver, ii 1, 3 f, 27, 29 ff, 47, 58, 61 ff, 77 f, 81, 83 ff, 88-91, 100, 104 ff, 108, 115, 118 f, 125, 133, 155 f, 159, 161-66, 176 ff, 184 f, 189 ff, 195, 200, 202, 205, 211, 213, 215, 218 f, 222, 234, 245, 247, 250, 256, 259-62, 269, 281 f, 287, 289, 296, 306-09, 313, 317 f, 320, 322-28, 335, 338 f, 342 f, 345, 347-60, 362-65, 367, 373, 375, 388, 393, 399, 440, 442-46, 448, 450, 504, 507, 534, 548, 551, 553, 564, 566. iii 35, 38, 40, 136, 141, 153, 180, 333
- Berling, Fred. Carl Chr. Louis** (f. 1841), søn af Carl Berling og Louise Rasmussen, iii 333
- Berling, Polly M. K.**, f. Haderup (1825-95), gift med bladudgiver Carl Berling, ii 222, 442, 553
- Berling, Sophie Hedeveg**, f. Glasing (1792-1859), enke efter bogtrykker C. C. Berling, ii 204, 360, 507, 567
- Bern**, iii 94, 140, 218
- Bernburg, J.**, grosserer, København, iii 224, 327
- Berner-Schilden-Holsten, Sofie Magdalene**, f. Holsten, (1830-1906), baronesse, ii 429. iii 249
- Bernstorff slot**, i 77, 153, 176, 189 f. ii 61, 371, 418, 433, 449, 490, 493, 536, 572. iii 23 f, 27, 30, 60, 63, 68, 92 ff, 117, 122, 124, 130, 132, 141, 143 f, 152, 163 f, 175, 187, 190, 192, 194 f, 222, 236, 254, 256, 258 f, 284, 305, 310
- Bernstorff, Albrecht** (1809-73), greve, preussisk gesandt i London, ii 416, 459, 464, 574
- Bernstorff, A. P.** (1735-97), greve, statsmand, ii 464, 574
- Bernstorff, Chr.** (1769-1835), greve, dansk, sen. preussisk udenrigsminister, ii 574. iii 136
- Bernstorff-Gyldensteen, J. H. E.** (1815-98), greve, ii 476
- Berntsen, Arent** (1610-80), økonomisk forfatter, iii 300
- Berregaard, Henrik** (1783-1876), oberstløjtnant, kammerherre, ii 3, 35, 47, 62, 155, 157, 185, 190, 290, 303, 353, 391, 400, 503. iii 99, 133, 157, 287
- Berthelsen, L.** (1802-52), regimentslæge, Rander, i 64
- Berthier, du**, fransk greve, iii 226
- Berthier, f. Moses eller Hirsch**, fransk grevinde, ii 234, 268, 317. iii 226 f
- Bertouch, E. R.** (1808-69), baron, iii 112
- Berzelius, J. J.** (1779-1848), friherre, svensk naturforsker, i 215
- Beseler, Wilh. H.** (1806-84), slesvigholstensk politiker, ii 38, 535
- Beust, frk.**, iii 194
- Bibow, A. C. B.** (1807-76), premierløjtnant, sen. oberstløjtnant, kammerherre, adjutant hos kronprins Frederik, i 156. ii 1, 9, 222. iii 135
- Bidstrup**, ii 411
- Bielke, Rudolph** (1810-55), diplomat, i 35
- Bierfreund, Lorentz Chr. Peter** (1817-91), købmand, bankdirektør, Odense, iii 60
- Bildt, Didrik A. G.** (1820-94), overstattholder, Stockholm, ii 252, 453
- Bille, Carl St. A.** (1828-98), redaktør, ii 271, 437, 479, 481, 488, 549, 476. iii 50
- Bille, Chr. H.** (1799-1853), diplomat, i 65, 160. ii 68. iii 40
- Bille, Frantz** (1832-1918), officer, diplomat, iii 78, 112, 131
- Bille, Frederikke Vilhelmine Charlotte**, f. Bornemann (1770-1851), enke efter admiral Steen Bille (1751-1833), i 155, 190
- Bille, Ida Marie**, f. Bille Brahe (1822-1902), overhofmesterinde, gift med gesandt Chr. H. Bille (1799-1853), ii 65. iii 12, 40, 100, 144, 163, 178, 249
- Bille, Steen Andersen** (1751-1833), admiral, i 83
- Bille, Steen Andersen** (1797-1883), admiral, i 27, 183, 250. ii 43, 48, 50, 193, 214, 313, 385 f, 437, 535. iii 127, 176, 190

- Bille, Steen Andersen (1830-1905), sø-officer, iii 249
- Bille, Torben (1819-83), dansk gesandt i London, ii 152, 466, 468, 575. iii 6, 315
- Bille Brahe, Antoinette, f. Rantzau (1843-1919), grevinde, ii 397
- Bille Brahe, Christian (1819-99), stiftamtmand, København, i 64, 123, 186 f. ii 2. iii 323
- Bille Brahe, Frans Preben (1824-82), dansk gesandt, iii 209, 216
- Bille Brahe, Henrik (1798-1875), dansk gesandt i Wien, i 216. ii 64, 111, 572
- Bille Brahe, Johan Chr. (1819-99), baron, amtmand, Skanderborg, ii 422
- Bille Brahe, Marie Caroline Vilhelmine (1827-89), f. komtesse Moltke-Bregentved, gift med baron J. C. Bille Brahe, ii 422
- Bille Brahe, Preben (1773-1857), greve, ii 65
- Bilsted, H. F. (1837-1915), kaptajn, i 233
- Bindesbøll, Gottlieb (1800-56), arkitekt, i 164
- Bindesbøll, Severin (1798-1871), biskop, ii 159 f, 162, 548, 178 f, 324
- Birch, Anton Peter Henrik (1815-42), embedsmand i danske kancelli, i 64, 123
- Birch, Carl Chr. (1820-1903), auktionsdirektør, iii 45
- Birckner, M. G. (1756-98), præst og skribent, iii 186
- Birger Magnusson (1280-1321), svensk konge, ii 240
- Birkedal, Vilhelm, præst (1809-92), i 30. iii 31, 318
- Birkenfeld, fyrstendømmet, ii 94
- Birksom (Silkeborg), i 105
- Bismarck, Otto v. (1815-98), tysk statsmand, i 139. ii 263, 367, 463 ff, 476, 497 f, 522, 575, 579. iii 2, 25, 27, 78 f, 92 f, 99 f, 111, 114, 171, 202, 319, 322
- Bissen, H. V. (1798-1868), billedhugger, i 62, 164, 167, 320. iii 137
- Bjelke, familien, ii 378
- Bjerggaarden (Valby), ii 66
- Bjernede, ii 220, 240
- Bjerre, A. H. (1798-1864), brygger, borgerrepræsentant, ii 409
- Björnstjerna, J. M. (1805-98), svensk-norsk krigsminister, ii 391
- Blauenfeldt, organist, stadsmusikant, Randers, i 8, 10
- Blechingberg, O. C. (1800-63), general-fiskal, landstingsmand, ii 170 f, 546
- Blekinge, ii 338. iii 282
- Blicher, St. Steensen (1782-1848), digter, i 20, 131, 151, 234, 243. iii 85, 252
- Blixen-Finecke, Axel (1863-1942), baron, ii 204
- Blixen-Finecke, Carl (1847-1919), baron, ii 204, 263. iii 110, 249
- Blixen-Finecke, Carl Fred. (1822-73), baron, politiker, i 139. ii 131, 134, 140, 190, 204, 234 f, 262-65, 305, 322, 362 ff, 366-70, 377, 383-86, 388, 393, 396, 399, 408, 410, 415, 435, 440 f, 445-50, 452 f, 464, 472, 474 f, 493, 497, 501 f, 555, 558 f, 567 f, 573, 575. iii 65, 67, 71, 74, 78, 80, 110 f, 114, 116, 135, 226, 251, 287, 294, 327
- Blixen-Finecke, Charlotte Lovisa, f. Gyllenkrok (1796-1829), baronesse, ii 263
- Blixen-Finecke, Conrad Fred. Chr. (1791-1829), baron. ii 263
- Blixen-Finecke, Gustafva Charlotte, f. Ankarcrona (1821-90), baronesse, ii 131, 204, 263, 446, 558
- Blixen-Finecke, Gustav (1857-1909), løjtnant, ii 204
- Bloch, Carl (1834-90), kunstmaler, iii 329
- Bloch, O. G. B. (1817-92), rejsekasserer, justitsråd, ii 467, 508
- Bloch, Victor (1812-92), sognepræst, i 30
- Blom, H. J. (1792-1864), officer, i 233
- Blom, J. A. (1815-1900), brandmajor, København, ii 376
- Blome, Adolf (1798-1875), baron, slesvig-holstensk politiker, i 109. ii 228, 233, 331, 555

- Blome, Otto (1770-1849), lensgreve, gesandt, Heiligenstedten, i 108 f, 152, 161, 205
- Blome-Salzau, greve, søn af grev Otto Blome-Salzau (1795-1884), gift med en datter af den østrigske udenrigsminister Buol-Schauenstein, i 109
- Blome-Salzau, Agnes, f. prinsesse Sayn-Wittgenstein-Hohenstein (1804-66), gift med grev Otto Blome-Salzau, i 109
- Blome-Salzau, Juliane, f. rigsgrevinde Platen zu Hallermund (1811-79), gift med grev Otto Blome-Salzau, i 109
- Blome-Salzau, Marie, f. prinsesse Bagration (1810-29), gift med grev Otto Blome-Salzau, i 109
- Blome-Salzau, Otto (1795-1884), greve, i 109. ii 465
- Bluhme, C. A. (1794-1866), embedsmand, politiker, i 96, 150, 156, 241. ii 32, 34 ff, 47 ff, 75 f, 87 ff, 100, 102, 108 f, 118, 135, 137, 140 f, 145 ff, 149 f, 155, 167 f, 172 ff, 176 f, 183, 189, 193 ff, 214, 231 ff, 237, 270 f, 538, 545 f, 549, 555, 559. iii 4, 21, 25 ff, 31, 34, 43, 50, 52, 64 ff, 69, 96 f, 99, 257, 259, 291, 317, 332
- Bluhme, Ebba Ragnhilde (1843-1939), hofdame hos kronprinsesse Louise, iii 248
- Bluhme, Rasmine, f. Wandell (1813-65), gift med gehejmeråd C. A. Bluhme, iii 43
- Blunck, Ditlev (1798-1854), kunstmaler, ii 436
- Blücher, Fred. E. (1806-71), officer, adjutant, i 70, 79, 99, 114, 126, 130, 148, 158, 176, 202. ii 9, 79, 217, 219, 303, 323, 327, 419, 472, 508. iii 38, 157, 201
- Blücher-Altona, C.D. (1764-1845), greve, overpræsident, Altona, i 155, 160, 179
- Blücher-Altona, Gustav (1798-1864), greve, adjutant hos Chr. VIII og hofchef hos Caroline Amalie, i 65, 70, 77, 79, 84 f, 99 ff, 103, 114, 118 f, 129, 158. ii 9
- Blædel, Nic. Gottlieb (1816-79), sognepræst, iii 259
- Blågårdsgade (København), ii 578
- Bock, J. C. A. (1813-79), læge, ii 61, 77, 89, 157, 217, 324, 435, 467, 472 f, 508, 514, 516, 522, 524, 526, 529. iii 157 f, 247
- Bodelschwing-Velmede, Ernst v. (1794-1854), preussisk statsminister, i 175
- Bodensøen, iii 59
- Boethius, J. L. (f. 1814), redaktør, iii 134
- Bohr, H. G. (1813-80), skolemand, ii 21
- Boisen, B. F. O. (1793-1876), provst, Gentoft, iii 316
- Boldhusgaden (København), ii 431
- Boller hovedgård (Vejlø amt), i 172 ff. iii 330
- Bollmann, kabinetssekretær hos hertugen af Coburg, ii 513
- Bologna, iii 206
- Bonarp hede (Skåne), ii 393, 396
- Bonnesen, N. T., tobaksfabrikant, medlem af borgerrepræsentationen, ii 186
- Bonnez, Edouard (1804-74), byfoged, Ebeltoft, ii 419
- Bonnichsen, Bonche (1756-1813), oberst, i 13
- Bonnichsen, Bonche (1805-48), kaptajn, i 13
- Borch, skomagermester, København, ii 201
- Borch, Ole (1626-90), filolog, læge, ii 377
- Bordeaux, iii 179
- Bordesholm, i 152
- Borelli, frue, iii 167
- Borg, Ossian Edmund (1812-92), direktør for blinde- og døvstummeinstituttet Manila, iii 193, 325
- Borgen, V. A. (1801-84), skolemand, politiker, ii 21, 362 f, 365, 378, 567
- Borgergade (København), i 123
- Borgholm (Øland), 343
- Borgia, familien, iii 214
- Borgvold (Viborg), iii 262
- Bornemann, A. V. F. (1763-1854), højesteretsjustitiarius, i 155

- Bornemann, F. C. (1810-61), retslærd, ii 21
- Bornemann, Georg (1815-84), general-auditor, iii 180
- Bornemann, M. H., retslærd, (1776-1840), i 31 f
- Bornholm, i 215. ii 125 f, 245 ff, 306, 346. ii 310
- Borodino, iii 309
- Borre sø (Linå sogn), i 105
- Borreby (Sorø amt), ii 240
- Borris, iii 299
- Borromeo, Carlo (1538-84), italiensk kardinal, iii 58
- Borup, skuespiller, iii 107
- Bothwell, J. H. (ca. 1536-78), skotsk adelsmand, iii 230, 330
- Botticelli, Sandro (1445-1510), italiensk maler, iii 213
- Bouilly, Jean-Nicolas (1763-1842), fr. forfatter, i 233
- Boulogneskoven (Paris), iii 321
- Bourbonnerne, iii 306
- Bournonville, August, balletmester, (1805-79), i 30, 45, 87, 124, 243 f. ii 82, 126, 557 f, 563, 569, 573. iii 46, 141 f, 252
- Bov (Nordslesvig), i 143, 245. ii 51, 56
- Bovbjerg, i 103. iii 298
- Boye, C. J. (1791-1853), præst, digter, i 27, 91, 241
- Boye, Claudius Julius (1823-79), læge, Jelling, ii 428
- Boye, Frederik (1815-42), cand. jur., i 128
- Bozen, iii 205
- Brabrand sø (Århus amt), i 105
- Braëm, Peter Holger (1828-97), søofficer, iii 267
- Brahe, slægten, ii 243
- Brahe, Karen (1657-1736), legatstifter, bogsamler, ii 245
- Brahe, Tycho, astronom (1546-1601), i 186 f. ii 245, 248. iii 56
- Brahetrolleborg, ii 243, 399
- Bramante, Donato (1444-1514), ital. arkitekt, iii 209, 213
- Brammer, G. P. (1801-84), biskop, ii 418. iii 310
- Branden (Viborg amt), iii 161
- Brandis, Dietrich (1762-1845), læge, i 124, 243. iii 104, 110
- Branner, holstensk officer, ii 167
- Bransanos Demostenes, græsk udsending, dr. phil., ii 488
- Brasch, C. H. (1811-94), præst, historiker, iii 89
- Brassø (Linå sogn), i 105
- Braunschweig, ii 46
- Bravo, Johan (1797-1876), generalkonsul, Rom, iii 211
- Bredgade (København), ii 180
- Bredsted (Sydslesvig), i 151, 161
- Bregendahl, L. N. (1811-72), overretsassessor, folketingsmand, ii 181, iii 170
- Bregentved slot, i 160
- Bregninge Bakke, ii 341
- Breininggård (Ringkøbing amt), ii 287
- Breitenburg slot, i 108 f, 161
- Breitenstein, Niels (f. 1904), museumsmand, ii 532
- Brem, eng. jernbaneingeniør, iii 162
- Bremen, ii 557
- Bremer, Jürgen (1804-74), advokat, slesvig-holstensk politiker, ii 38
- Brenner, iii 204
- Brenner v. Felsack, Ad. M. (1814-83), østrigsk baron og diplomat, iii 27
- Bretton, Fred. Emil (1799-1878) højesteretsassessor, ii 201
- Bretton, Lucas Peter (1797-1880), stiftamtmand, Viborg, ii 427, 503. iii 25 f, 32
- Brienz (Schweiz), iii 59, 140
- Brincourt, sv. oberst, ii 394
- Brix, C. C. (1820-1908), skolemand og politiker, ii 21, 201, 479. iii 131
- Brixen, iii 204 f
- Broager, ii 496. iii 8
- Broberg, C. A. (1811-86), grosserer, København, ii 186, 296 f, 382, 403, 407
- Brochmand, Jesper (1585-1652), biskop, ii 378

- Brock, G. E. (1816-78), højesteretsadvokat, ii 21, 186
- Brock, Nic. Stabel (1803-85) oberstløjtnant, ii 353
- Brockdorff, Ad. Fred. Schack (1810-59), officer, i 52
- Brockdorff, F. B. S. (1816-1906), ritmester, ii 323
- Brockdorff, Hans Adolph (1805-70), baron, amtmand, Neumünster, i 195 f
- Brockdorff, Ludv. U. H. (1806-75), gesandt i Berlin, ii 266, 316
- Brockenhuus, Jacob (1521-77), admiral, iii 185
- Brockenhuus, Johan Ludvig (1759-1830), hofmester hos kronprinsesse Marie, iii 134
- Brockenhuus-Schack, Ludvig (1825-1906), amtmand, Tønder, ii 404
- Bruarå (Island), iii 274, 276
- Bruce, se Elisabeth Danneskiold-Samsøe
- Bruhn, Ernst Poul (1787-1868), adjutant hos Chr. VIII, i 70, 79
- Brummer, N. A. (1822-1903), officer, iii 228
- Brun, Aug. Emil, hofbager, iii 208
- Brun, Constantin (1746-1836), storkøbmand, gehejmeråd, ii 155
- Brunelleschi, Filippo (1377-1446), italiensk arkitekt, iii 207
- Brunkebjerg (ved Stockholm), i 213
- Brunnow, Philip I. (1797-1875), russisk minister i Berlin, ii 489. iii 22, 62
- Brunshaab (Viborg amt), iii 162
- Brunswick, Léon Lévy (1805-59), fransk forfatter, i 239
- Bruun, teaterdirektør, Odense, ii 290
- Bruun, Carl (1805-83), sognepræst ved Garnisonskirken senere præst i Svendborg, ii 161. iii 96
- Bruun, Carl (1846-99) topografisk forfatter, i 235
- Bruun, Chr. (1831-1906), overbibliotekar, i 239
- Bruun, Fred. (1816-91), fængselsinspektør, iii 56
- Bruun, H. B. (1793-1863), agent, Assens, ii 82
- Bruun, H. H. (1810-61), sognepræst, Melby, i 29
- Bruun, M. P. (1809-84), formand for landstinget, ii 576
- Bruun, P. D. (1796-1864), højesterets-assessor, politiker, ii 111, 170, 215
- Bruun, R. C. M. (1816-95), kommandør, iii 261, 267, 271, 293.
- Bruunsgård, ii 243
- Bruxelles, i 33, 236. ii 302, 462. iii 46, 76
- Brünig (Schweiz), iii 59
- Bræstrup, Cosmus (1789-1870), politidirektør, København, ii 164, 235, 380 f, 409, 441, 496 f. iii 51, 65 f, 107, 135, 153, 172, 196
- Brøchner, H. (1820-75), filosof, i 128, 243
- Brøndbyerne, iii 324
- Brøndbyvester, iii 179
- Brøndlund slot, ii 513
- Brøndsted, P. O. (1780-1842), arkæolog, i 115. ii 560
- Buchanan, Sir Andrew (1807-82), eng. diplomat, ii 218, 303, 387
- Buchardi, Georg Chr. (1795-1882), rigsrådsmedlem, ii 233
- Bucher, Lothar (1817-92), preussisk diplomat, iii 130
- Buchwald, M. C. C. J. (1812-77) kammerherre, slesvig-holstensk politiker, ii 187
- Buchwald, Peter Mathias Joachim (1754-1825), overceremonimester, iii 134
- Budberg, russisk general, iii 146
- Budberg, Andreas (1820-81), baron, russisk diplomat, ii 94
- Bugge, Fred. Conrad Jens (d. 1842), gehejmekabinetsskasserer, i 48. iii 166
- Bugge, Niels (d. 1358), ridder, ii 417
- Bulbjerg, iii 189
- Bulgaris, Demetrios (1803-78), græsk politiker, iii 201
- Bull, Adolph (død 1874), litograf, ii 201, 277. III 177, 245 f, 282

- Bunsen, Chr. C. J. (1791-1860), preussisk diplomat, ii 66
- Buntzen, E. (1809-85), kammeradvokat, ii 21
- Buol-Schauenstein, K. F. (1797-1865), greve, østrigsk udenrigsminister, i 109. ii 236 f, 275, 316, 556
- Butler-Haimhausen, bayersk greve, iii 139
- Bygholm (Vejle amt), iii, 229 f, 330
- Bülow, ii 103
- Bülow, preussisk godsejer, iii 139
- Bülow, Bernhard (1815-79), diplomat, i 188. ii 94, 236, 272 f, 313, 315 f, 465. iii 236
- Bülow, Carl Ernst Johan (1814-90), general, dansk gesandt i Wien, ii 407, 468, 470, 570. iii 236, 331
- Bülow, D. H. (1782-1855), Verbitter for det adelige kloster i Itzehoe, stænderdeputeret, i 194
- Bülow, Frantz (1769-1844), generaladjutant, i 27, 46, 48, 62 f, 79, 123, 238 f. iii 104, 129, 137
- Bülow, Frederikke, f. Riegels (1825-1911), gift med diplomaten Johan Bülow (1814-90), iii 49
- Bülow, Friedrich Franz (1788-1848), landråd, Lauenborg, i 111
- Bülow, F. R. H. (1791-1858), general-løjtnant, ii 167, 260
- Bülow, Henriette, f. Danne (1790-1872), gift med general F. R. H. Bülow, ii 190
- Bülow, Johan (1751-1828), hofmand, Sanderumgård, iii 133 f, 287, 322
- Bülow, P. M. (1796-1877), major, adjutant hos Fred. VII, i 156. ii 1, 9, 47, 89, 100, 159, 185, 189 f, 245, 262, 283, 307
- Bülow, Sophie Eleonore, f. Selby (1785-1842), gift med generaladjutant Franz B. (1769-1844), i 53, 63, 239. iii 137 f, 166
- Bäckaskog, se Bekkaskog
- Bækkeskov hovedgård (Bårse herred), i 31
- Bærentzen og co., ii 277. iii 138
- Bærentzen, Bærent (1825-96), kaptajn, politiker, iii 261, 271
- Bøcher, M. B. (1811-86), generaladjutant, ii 245
- Bøgh, Erik (1822-99), forfatter, ii 568. iii 48
- Böhmen, iii 203
- Børglum (Hjørring amt), iii 188
- Børsen (København), ii 452, 574
- Cadiz, i 203
- Cadore (1827-82), hertugen af, fransk udsending, iii 173 ff
- Callisen, Chr. Fr. (1777-1861), generalsuperintendent, i 91
- Canaris, Constantin (1790-1877), græsk frihedshelt, i 22. ii 488
- Canrobert, Fr. C. (1809-95), fransk marskal, ii 221, 553
- Caravaggio (Polidoro Caldara), (o. 1495-1543), ital. maler, iii 210
- Carazzi, Anniballe (1560-1609), ital. maler, iii, 211
- Carl (1680-1729), prins af Danmark, iii 89
- Carl (1872-1957), dansk prins, sen. norsk konge Håkon VII, iii 222
- Carl (1744-1836), landgreve af Hessen, i 39, 43 f, 47 f, 237 f. ii 166. iii 322
- Carl (1813-78), hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, i 39, 44, 49, 53 ff, 65, 113, 160, 191, 197. ii 43, 52 f, 270, 435, 464, 499, 518, 535. iii 6, 159, 194, 251
- Carl X Gustav (1622-60), svensk konge, iii 85
- Carl XIII (1748-1818), svensk konge, iii 193, 223
- Carl XIV Johan (1763-1844), svensk konge, ii 395
- Carl XV (1826-72), svensk konge, i 53, 188 ff, 215, 243. ii 64, 158, 163, 212, 248-54, 262, 317, 324, 339, 342-45, 353, 369, 390-96, 408, 413, 427-30, 446 f, 449-53, 499-502, 505, 537, 553, 566, 573, 578. iii 1, 3, 15-18, 30, 61, 117, 143, 163 f, 171 f, 175, 180, 192 f, 197, 218 f, 223, 250, 295, 326

- Carl II (1630-85), konge af England, ii 217
- Carl X (1757-1836), fransk konge, i 236
- Carlsen, Hans (1810-87), stamhusbesidder, indenrigsminister, iii 17, 19, 21, 67, 83, 222
- Caroline (1751-1824), prinsesse af Nassau Saarbrück, gift med hertug Frederik af Brunsvig-Bevern, ii 432
- Caroline (1793-1881), arveprinsesse, i 27 ff, 40 f, 92, 130, 160, 189, 217, 235. ii 35, 94, 167, 175, 212, 245, 304, 309, 390, 443, 469, 496, 499. iii 116-19, 165 ff, 182, 224, 228 f, 303, 321, 328
- Caroline Amalie (1796-1881), dansk dronning, i 56, 76-79, 84-94, 99-109, 114, 116, 126, 128 f, 135, 139, 143 ff, 147 f, 152, 154 f, 160 f, 163 ff, 167, 172, 174, 177, 187, 189, 202, 205, 215, f, 218 f, 228 f, 231, 246, 248. ii 9, 11, 49, 102, 125, 309, 346, 365, 383, 406, 444, 451, 495, 532, 567. iii 60, 96, 100, 110, 159, 178, 184 f, 260, 321
- Carstensen, Georg (1812-57), redaktør, i 141, 237, 244. ii 533
- Carstensen, Kristen (1809-82), provst, Broager, ii 496
- Casadaban, Alfons, køkkenmester, i 100
- Casino (København), ii 21-27, 380 f, 479, 533, 535, 551, 564, 568, 576. iii 134
- Casse, Andreas Lorentz (1803-86), justitsminister, ii, 385 f. iii 5, 21
- Castenskiold, Chr. (1858-1915), søn af kammerherre L. Castenskiold, cand. jur. iii 209
- Castenskiold, Ludvig (1823-1905) adjutant hos prins Christian, sen. tjenstgørende kammerherre hos dronning Louise, ii 303, 353. iii 38 f, 144, 147, 163, 209, 234, 236, 251, 305, 310
- Castenskiold, Sophie, f. Grevenkop-Castenskiold (1833-1908), gift med kammerherre Ludvig Castenskiold, iii 234
- Castonier, Anna Suzanne (1799-1836), gift med Constant Dirckinck-Holmfeld, i 20, 234
- Castonier, Birgitte Else Marie, f. Essendrop (1774-1848), først gift med byskriver Johs. Kinckel, sen. med generalkrigskommissær D. B. Castonier, i 234
- Castonier, Daniel Bernhard (1778-1838), generalkrigskommissær, Randers, i 20, 234
- Castonier, Frederik (1761-1838), kommandant, Fredericia, ii 83, 283, 539
- Castro, Don Felipe de, udsending fra San Domingo, ii 565
- Catelani, sangerinde, iii 217
- Catharina (1684-1727), russisk kejserinde, gift med Peter d. Store, iii 146
- Catharina II (1729-96), russisk kejserinde, i 73. iii 44, 113, 146
- Cavour, Camillo (1810-61), italiensk statsmand, iii 58
- Cellini, Benvenuto (1500-71), ital. guldsmed og billedhugger, iii 207
- Cetti, Joseph (1814-70), ritmester, adjutant hos Fred. VII, ii 157, 507 f, 514. iii 38
- Charlotte (1789-1864), landgrevinde, i 92, 119, 132, 144, 160, 189, 203, 217. ii 114, 131, 155, 204, 234, 309, 407, 469, 541. iii 117, 128, 177, 321, 331
- Charlotte Frederikke (1784-1840), prinsesse, gift med dav. prins Christian Frederik (sen. Chr. VIII), i, 79, 104, 153, 165, 240, 242. ii 123, 274, 301, 372, 405, 436, 444, 548
- Charlottenborg, i 58 f, 152, 166. ii 16, 564. iii 333
- Charlottenlund slot, i 152, 218. ii 346. iii 81, 190 f, 194, 222, 234, 263
- Chillon (Schweiz), iii 59
- Chiselhurst, iii 226
- Christensen, jæger hos Fred. VII, ii 127, 306
- Christensen, Balthazar (1802-82), politiker, i 13, 71. ii 6, 21, 31, 96, 104, 108, 140, 170, 177, 184, 190, 195, 215, 269 f, 362 ff, 445
- Christensen, Chr. Peter (1765-1836), major, sen. generalmajor, i 13 f
- Christensen, Julius, styrmand, i 13 f

- Christensen, Laurits (1793-1832), sø-officer, guvernør i Trankebar, i 13
- Christensen, Villads (1864-1922), historiker, i 341
- Christian I (1426-81), dansk konge, i 213, 222, 252
- Christian II (1481-1559), dansk konge, i 213. ii 244, 564. iii 297 f
- Christian III (1503-59), dansk konge, i 5, 47, 213, 232. iii 61
- Christian IV (1577-1648), dansk konge, i 27, 165, 213 f, 252. ii 41, 126, 378, 500 f, 544 f. iii 81, 85, 87, 93, 138, 184, 248, 280
- Christian V (1646-99), dansk konge, i 93, 146
- Christian VII (1749-1808), dansk konge, i 50, 136, 217. ii 124 f, 278, 447. iii 53, 303, 306
- Christian VIII (1786-1848), dansk konge, i 39, 46, 49, 51, 56, 63 f, 69-136, 138-46, 148-54, 156, 158-63, 165, 167, 169-207, 209-23, 225-31, 239-44, 246 ff, 250-53. ii 1 f, 4, 10 ff. 15-20, 49, 61, 70, 81, 91, 102, 106, 114, 148 f, 161, 163 f, 166, 241, 263, 284, 300 f 352, 365, 401, 417, 419, 429, 432 f, 436 f, 443 f, 459, 532, 560, 567, 571, 576. iii 25, 96, 106, 111, 118, 134 f, 154 f, 157, 159, 166, 178, 185, 202, 226 f, 238, 252, 303
- Christian IX (1818-1906), dansk konge, i 41, 44, 46, 56, 62, 65 ff, 109, 129, 134, 139, 152, 160, 167, 189, 197, 203, 217, 222 ff. ii 16 ff, 29, 59, 62, 72, 94 f, 98, 114, 117, 150 ff, 158, 168 ff, 178 f, 186, 214, 234 f, 244, 252 f, 259 f, 262, 269, 302-05, 309, 324 f, 328, 335, 346, 353, 363, 367-70, 377, 383 ff, 391, 393 ff, 407, 433, 435, 437, 461 f, 474 f, 477 ff, 483-87, 489-93, 497 f, 502, 505, 507, 510, 516, 522 f, 526, 529 f, 546, 549, 555, 559, 567, 574 f, 577. iii 1-26, 28 ff, 31-40, 42-49, 51-55, 60 f, 63-69, 71, 73-77, 79-84, 86, 93-100, 103, 105-10, 116 f, 119, 122-28, 130 ff, 135 ff, 141-46, 148, 151-56, 158 f, 163-66, 168 ff, 172-75, 178-80, 182 ff, 186-97, 199-202, 207, 209, 211 f, 214 f, 218-24, 227-38, 243 ff, 247-51, 253-72, 274 f, 277-81, 283-86, 289-99, 301-05, 307-13, 316, 320, 324, 328 f, 332 f
- Christian X (1870-1947), dansk konge, ii 532. iii 175, 197, 236, 324
- Christian (1603-47), Chr. IV's ældste søn, iii 221
- Christian (1776-1814), prins af Hessen, broder til dronning Marie, ii 245. iii 118, 321
- Christian (1831-1917), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, gift med prinsesse Helena af Storbritannien (1846-1923), iii 45, 107 f, 317, 319
- Christian August (1798-1869), hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, i 78, 90, 92, 106, 112, 118, 132, 143, 155, 161, 173 f, 180 f, 187, 240, 246, 248, 250. ii 39, 50, 173, 535. iii 317
- Christian Frederik, se Chr. VIII
- Christiania, se Oslo
- Christiansborg slot, i 23 f, 26 f, 55 f, 61, 76, 84, 86 f, 126 f, 129 f, 132, 152, 156, 164, 168, 171, 176, 189, 223, 230 f, 243 f, 249. ii 1 ff, 5, 10, 15, 28 f, 32 f, 40 f, 60 f, 74, 85, 88 f, 101, 122, 150, 159, 166 ff, 176, 180 f, 187, 201 f, 205, 213 ff, 220 ff, 227, 229 f, 250-53, 257 f, 261 f, 266, 268 ff, 277, 297, 300, 302, 305 f, 309, 316, 318 f, 322, 333 f, 336 f, 346, 355, 359, 379 f, 382 f, 386, 390, 412 f, 431, 440 ff, 444, 446, 449 f, 452, 470 ff, 478, 491, 517 f, 531 f, 562, 564, 569, 571. iii 27, 29, 47, 71, 73, 100, 109, 134, 157, 168, 170, 175, 177, 195, 199, 222, 224, 226, 236, 253, 282, 285, 287 f, 292 f, 295, 303, 327 ff
- Christiansdal fabrik, ii 320
- Christiansen, Anthonie (1822-1900), f. Schumacher, gift med købmand J. C. Christiansen, Flensborg, ii 120
- Christiansen, Johann Caspar (1821-92), købmand, amtsforvalter, Flensborg, i 194, ii 111

- Christiansen, Rachel Jeanette, f. Kulenkampf (1784-1867), gift med agent C., Flensborg, ii 120
- Christiansfeld, i 12, 106. ii 513
- Christianshavn, ii 260. iii 14, 222
- Christiansro, ii 61, 536, 540
- Christianssæde (tidl. Christiansborg), ii 243
- Christiansø, i 125. ii 246. iii 310
- Christine (1461-1521), dansk dronning, i 213. ii 244, 574. iii 297, 335
- Cicero (106-43), latinsk forfatter, i 21 f, 25
- Cimabue, Giovanni (1240-1302), ital. maler, iii 214
- Clarendon, George William Fr. Villiers, jarl af (1800-70), eng. udenrigsminister, ii 226, 554
- Clasonsborg (Ringkøbing amt), iii 298
- Classen, Clara Charlotte Fanny, f. Scheel (1809-98), frue, iii 49
- Classen, P. H. (1804-86), direktør for det Classenske fideicommis, iii 293
- Classing, sekretær hos Carl Berling, ii 159
- Classon, N. (d. 1881), fabrikejer, iii 298
- Claudi, Sophus Wilhelm (1818-91), præst, Ålborg, ii 160, 287
- Clausen, frue, iii 167
- Clausen, H. N. (1793-1877), professor, i 34, 59, 62, 146, 148, 159, 166 f, 251. ii 6, 21 f, 24, 30, 32, 34, 44, 46, 96, 107 f, 131 f, 135, 138, 143, 148, 151 f, 171, 184, 533, 568, 576. iii 160, 175, 182
- Clausen, Julius (1868-1951), bibliotekar, i 246, 249. ii 533, 556, 573
- Clausholm (Randers amt), iii 61
- Claussen, C. E. (1819-1905), slesvigholstensk politiker, advokat, ii 31, 36
- Clemens XIII (1693-1769), pave, iii 214
- Clemens XIV (1705-74), pave, iii 214
- Clement, Skipper (ca. 1485-1536), jysk folkefører, i 2
- Clementsens, J. F. A. (1808-72), kabinetssekretær, i 64, 85, 122 f, 187. ii 498. iii 104, 224
- Coburg, ii 464
- Cochrane, B. eng. embedsmand, ii 483 f
- Colbjørnsen, Chr. (1749-1814), embedsmand, ii 165
- Cold, forretningsfører i Frederiksborgkomiteen, ii 409. iii 329
- Collin, Edgar (1836-1906), journalist, iii, 304
- Collin, Jonas (1776-1861), embedsmand, i 35, 65, 167. ii 431. iii 78, 304
- Colocotronis, hoffrøken hos dronning Olga, iii 305
- Colocotronis, græsk general, iii 95, 320
- Colocotronis, Theodor (1770-1843), græsk frihedshelt, i 22
- Commanduros, græsk politiker, iii 201
- de Coninck, C. E. (1823-98), grosserer, konsul, ii 473. iii 122, 183, 293
- de Coninch, Elisa, f. Hoskiær (1828-88), gift med grosserer C. E. de Coninck, i 187. ii 240, 473. iii 122
- Constantin (274-337), romersk kejser, iii 210
- Constantin (1868-1923), græsk kronprins (hertug af Sparta), iii 307, 311, 335
- Constantin Nikolajevitsch (1827-92), storfyrste af Rusland, i 130, 182, 188. ii 95, 101 f, 346, 392. iii 108, 121, 306
- Correggio, A. A. (1494-1534), ital. maler, iii 208
- Cossel, Detlef v. (1805-91), amtmand, Rendsborg, i 199, 201 f.
- Cotta, Georg (1796-1863), tysk boghandler, Stuttgart, i 244
- Court, J. D. (1797-1865), fransk maler, i 188
- Cowper William Francis, eng. adelsmand, iii 53
- Crome og Goldschmidt, Horsens, iii 330
- Crone, Vilh. Christopher (1813-87), politidirektør, København, ii 513 f, 525. iii 14, 327
- Crusenstolpe, Magnus Jakob (1795-1865), svensk forfatter og politisk skribent, iii 219, 326
- Cuming, Hugh, eng. rejsende, ii 12
- Cumæ, ii 11
- Cæsar, Julius (100-44) romersk feltherre og statsmand, i 21. iii 33

- Dagebøl, ii 102
- Dagerort, iii 144, 152, 306
- Dagmar (død 1212), dansk dronning, ii 288, 478
- Dagmar (1847-1928), russisk kejserinde, i 223 f, 247. ii 158, 204, 244, 264, 484 f, 547. iii 27, 29 f, 32, 45 f, 48, 53 f, 73, 76 f, 79, 82 f, 93 f, 96, 108 f, 116, 125, 130 f, 139, 145 ff, 151 f, 165, 171, 174, 222, 225, 230, 232, 234, 237, 292, 299, 306, 310, 316
- Dahl, Carl (1810-70), departementsdirektør, i 186 f. ii 409
- Dahl, Chr. (1807-72), stiftamtmand, Århus, i 64. ii 270, 417 f. iii 83
- Dahl, Jens Chr. (1815-84), oberstløjtnant, fung. generaladjutant, iii 10 ff, 38 f, 51, 76, 130, 144, 148, 163, 187, 195, 201, 310
- Dahlerup, Edv. Aug., livlæge (1812-82), i 148, 230. ii 15
- Dahlerup, Hans Birch (1790-1872), sø-officer, i 57, 202
- Dahlerup, Harald Valdemar (1815-94), præst, døvstummelærer, iii 320
- Dahlerup, Vilhelm (1836-1907), arkitekt, iii 334
- Dahlfelt, Carl Ludvig (1807-84), tit. regimentspastor, generalkonsul, ii 163 f, 322
- Dahlstrøm, F. C. E. (1815-94), stiftamtmand, Ålborg, iii 67, 124, 187
- Dahlstrøm, Oscar Johan Eric, svensk officer, ii 344
- Dalgas, Enrico (1828-94), officer, hedeopdyrker, iii 298 f
- Dalhoff, Jørgen (1800-90), hofguldsmed, i 214
- Dallund, stamhuset, ii 204, 263 f
- Dalsgaard, Christen (1824-1907), kunstmaler, iii 160, 323
- Dalsgaard, Jens (1788-1870), godsejer, Krabbesholm, iii 160, 323
- Damgård hovedgård (Vejle amt), iii 189 f
- Damgaard, A. K. (1808-1906), provst, Odense, i 234. iii 257
- Dampe, J. J., (1790-1867), skolemand, politiker, i 125, 243
- Dankwart, F. C. (1782-1856), direktør i det udenlandske departement, i 145, 188, 217. ii 93, 114, 194. iii 162 f
- Danmark, i 125, 141 f, 146 f, 169, 192, 217, 228, 243, 246, 248. ii 9, 21 f, 25 ff, 29 f, 33, 35, 37 f, 44, 50, 56, 67, 86 f, 89, 93-96, 101 f, 107-11, 113-16, 127-30, 133-36, 141 f, 146-50, 164 ff, 170, 172, 174 f, 180 f, 193, 198, 202, 206, 209, 214, 227, 231, 236-39, 248, 250, 262, 268, 276, 279, 283, 288 ff, 293, 295, 302, 313, 328-31, 342, 361, 363 f, 368 f, 385, 389 f, 392 f, 412 f, 415 f, 427, 447, 449, 452, 454, 463 f, 471, 476-83, 486 f, 489 ff, 494, 497 ff, 503, 506, 508, 510, 512, 515, 525, 542 f, 546, 548 f, 556, 568, 572 ff, 577 ff. iii 1 ff, 6, 8, 16 f, 20-26, 28, 30-34, 37, 42, 61, 78, 80, 93, 105, 109, 112, 118, 133, 158 f, 162, 170, 172, 175, 180 f, 184 f, 188, 206 f, 211 f, 230, 238, 245 f, 251 f, 268, 277, 280 f, 291 f, 295, 300, 310 f, 314 f, 318, 321 f, 325
- Dannemand, Caroline Augusta (1812-44), gift med Ad. Fred. Schack v. Brockdorff (1810-59), i 52
- Dannemand, Fred. Vilhelm (1813-88), greve, i 53, 239
- Dannemand, Frederikke (1790-1862), Frederik IV's mætresse, i 43, 52 f, 184, 237. ii 203, 474. iii 163, 166
- Dannemand, Louise Christiane, f. Schulin (1815-84), gift med grev Fred. Vilh. D. (1813-88), i 53, 239. iii 138
- Dannemand, Louise Frederikke (1810-71), gift med kaptajn Vilh. Zachariae (1807-71) i 239
- Dannemand, Waldemar (1819-35), søn af Fred. VI, i 43
- Danner, Louise (1815-74), lensgrevinde, Fred. VII's gemalinde, i 109, 154, 157, 169, 171, 230. ii 1 ff, 30 f, 58, 61 f, 77, 80-85, 87, 89, 91, 95, 98-102, 106, 108 f, 115, 118, 120-23, 125 f, 131, 133, 154, 156-64, 168 f, 176-80, 183 ff, 189 ff, 199, 202 f, 205, 211-22,

- 224 ff, 233 f, 241, 245 f, 250, 252 ff, 258 f, 261 f, 267, 269, 271 f, 274, 276, 280-83, 285, 287-91, 296, 302 f, 306-12, 317, 320 f, 323 ff, 330 ff, 334 ff, 342, 346, 348-56, 358, 360, 362, 364, 371-76, 380, 386 f, 389, 391 ff, 396-99, 401-11, 416-19, 422, 425-46, 448, 450-53, 459-65, 467, 469, 472 f, 475 f, 479, 489, 496, 500 f, 503-510, 513-20, 522 f, 525, 528, 539 f, 547 f, 551, 553 f, 560, 568 f, 573, 575. iii 1, 35, 37 f, 43, 74 f, 99, 107, 109, 132, 134 ff, 141 f, 153, 155 ff, 180, 227, 236, 247 f, 288, 331 ff.
- Dannerhøj (ved Hjørring), ii 160, 544
- Danneskiold-Samsøe, Anna Amalie, f. Zytphen (1818-1903), hofdame, gift med overskænk Chr. D.-S., ii 391. iii 36, 49, 68 f, 112
- Danneskiold-Samsøe, C. C. S. (1836-1908), hofchef hos kronprins Frederik (VIII), iii 158, 192, 251, 293
- Danneskiold-Samsøe, Chr. (1800-86), lensgreve, overstaldmester senere overskænk, i 77 f, 99 f, 129, 147 f, 158, 187, 240. ii 10, 194, 309, 391, 499. iii 36, 68 f, 100, 112, 163, 218, 224, 244, 292 f, 317
- Danneskiold-Samsøe, Chr. (1838-1914), lensgreve, politiker, iii 76, 143
- Danneskiold-Samsøe, Conrad (1774-1823), lensgreve, amtmand, i 115
- Danneskiold-Samsøe, Elisabeth, f. Brudenell-Bruce (1807-47), gift med lensgreve, overstaldmester Chr. D.-S. (1800-86), i 78
- Danneskiold-Samsøe, Emilie, f. komtesse Frijs (1848-97), gift med lensgreve Chr. D.-S. (1838-1914), iii 248
- Danneskiold-Samsøe, Fred. Chr. (1722-78), lensgreve, direktør i generalpost-amtet, i 245
- Danneskiold-Samsøe, Louise Sophie, (1796-1867), gift med hertug Chr. August af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, i 240
- Danneskiold-Samsøe, Sophus (1804-94), greve, generalpostdirektør, i 146 f. iii 243
- Danneskiold-Samsøe, Vanda, f. Zahrtmann (1842-1916), gift med hofchef C. C. S. D.-S., iii 158
- Dannevirke, i 13, 205. ii 58, 102, 390, 401, 446, 459, 462 f, 508 f, 571. iii 6, 8-15, 21, 51, 164, 173, 231, 315 f, 321
- Dante, Alighieri (1265-1321), ital. digter, iii 217
- Danzig, iii 120
- Daugaard, J. B. (1796-1867), biskop, ii 283, 288
- Davesne, DuBois, forfatter, ii 563
- David, C. N. (1793-1874), professor, politiker, i 36, 38, 42 f, 45, 71, 148, 237. ii 24, 145, 147, 499. iii 4, 25 f, 50 ff, 64, 66 f, 97, 178, 259 f, 317 f
- David, Georgine Nicoline, f. Bramsen (1811-90), gift med politikeren C. N. David, iii 49
- Dauids, Mathias (1800-77), amtmand, ii 111
- Decazes de Glücksbjerg, Elie (1780-1860), hertug, fransk diplomat, i 187, 191, 216, 251. ii 11. iii 227
- Delong, Albert (1797-1865), general-konsul, Paris, iii 332
- Demstrup hovedgård (Gerlev herred), i 21
- Denner, Balthasar (1685-1749), kunstmaler, ii 372, 377
- Destinon, Peter Johan (1735-1808), generalmajor, ii 443
- v. Deurs, Carl Edvard (1804-89), kammerherre, Frydendal, ii 564
- v. Dewitz, Friedr. W. O. U. K. H. J. (1843-1923), meklenborgsk minister, i 205
- Dichmann, Carl Andreas, kaptajn, iii 137
- Dichmann, Fred. Chr. (d. 1872), told-inspektør, Svendborg, i 114 f
- Diden, grosserer, Malmø, iii 139
- Dijon, iii 54
- Dinesen, A. W. (1807-76), officer, gods-ejer, Katholm, ii 420
- Dinesen, H. H. Egeberg (1786-1865),

- branddirektør, Randers, i 37. ii 279.
iii 55, 59
- Diocletian (284-305), romersk kejser, ii
205, 216
- Dirckinck-Holmfeld, Constant (1799-
1880), friherre, politisk forfatter, i
20, 234. ii 192, 210 ff, 388, 551 f. iii 38
- Dirckinck-Holmfeld, F. R. E. M. (1802-
96), søofficer, ii 44
- Dirckinck-Holmfeld, Johan Carl Da-
niel Ulysses (1801-77), diplomat, ii
254, 268, 305, 557
- Dirckinck-Holmfeld, Walrave, f. baro-
nesse van Grovestins (1810-80), gift
med diplomaten Ulysses D.-H., ii 305
- Ditmar, Heinrich (d. 1677), kunstmaler,
iii 85
- Djubafoss (Blekinge), 339, 372
- Djurgården (Stockholm), iii 193, 325
- Djursland, ii 341, 417
- Djurså (Randers amt), i 1. ii 341
- Dockum, van, Carl Edvard (1804-93),
søofficer, iii 94, 124, 130
- Dotd, Beatus (1817-1901), forfatter, ii
432, 571
- Dolberg, oppebørselskontrollør, Skod-
borg, ii 569
- Dolgorouchov, Katharina (1846-1922),
russisk prinsesse, Alexander II's
elskerinde, i 108. iii 307, 335
- Dolgorouckov, Vladimir (f. 1810),
fyrste, guvernør over Moskva, iii 309
- Dolzig (Posen), iii 314
- Dolzigeren, se Frederik (1829-80), prins
af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Au-
gustenburg.
- Dombrowski, Jan (1755-1818), polsk
general, i 236
- Domingo, ii 333, 565
- Dominichini, italiensk maler, iii 210
- Donau, iii 203, 326
- Donfloden, iii 152
- Donner, Conrad Hinrich (1774-1854),
købmand, bankier, Hamborg, i 110. ii
300
- Donner, Johan Otto (1808-72), kaptajn-
løjtnant, ii 57
- Dons, Andreas (1794-1868), godsejer,
Hesselager, ii 320
- Dorothea, dansk dronning (ca. 1430-
95), i 213, 222
- Dorph, Anton (1831-1914), kunstmaler,
ii 513
- Dotézac, André V. A. (1808-89), fransk
diplomat, ii 219, 309, 440, 468, 498,
577
- Doutrelaine, Louis, fransk oberst, ii 463
- Drachmann, A. G. (1810-92), læge, i
246
- Dragsholm, iii 228, 230, 330
- Dragsmur, ii 419
- Dragør, ii 70, 245
- Drejer, M. Randers, i 234
- Drejer, Niels (1768-1844), sognepræst
i Simested, i 21
- Drejer, Ove Chr. (1806-36), læge, Løg-
stør, i 21, 234. iii 92
- Drejer, Salomon (1813-42), botaniker,
i 21
- Dresden, ii 453. iii 55 f
- Drewsen, Chr. (1799-1896), papirfabri-
kant, i 242. ii 547
- Drewsen, J. C. (1777-1851), industri-
drivende, politiker, i 148, 157. ii 6, 21,
154 f, 547
- Drewsen, Michael (1804-74), papirfa-
brikant, i 242. ii 216, 285, 333, 422,
424, 565
- Dreyer, C. V. (1738-1810), diplomat, ii
154
- Dreyer, I. C. F. (1814-98), general, iii
305 f, 308, 310
- Dreyer, Sophie Louisa (1797-1870), frk.,
selskabsdame hos grevinde Danner,
ii 154 f, 159, 190, 245, 282, 320, 353,
418
- Drottningholm, ii 238, 248, 250, 345. iii
163
- Droysen, Johann Gustav (1808-84),
tysk historiker, i 173, 180, 248, 250.
ii 43, 534
- Dræby, Ulrik Chr. Hans (1821-84), or-
donnansofficer, ii 283
- Duborg slot, i 107

- Due, Frederik (1796-1873), norsk statsminister, iii 219
- Dumreicher, C. O. (1799-1875), kancellideputeret, i 202. ii 53, 108, 119 f, 544
- Dundas, Richard S. (1802-61), eng. søofficer, ii 217 f, 552
- Duntzfeldt, W. F. (1792-1863), grosserer, stænderdeputeret, ii 6
- Du Puy, Eduard (1770-1822), komponist, i 240. iii 167
- Dybbøl, ii 58, 80, 154, 311, 427 f, 431, 452 f, 463. iii 8, 18, 153, 232
- Dybvad (Hjørring amt), iii 91
- Dyck, Anthon van (1599-1641), flamsk maler, iii 208
- Dyrehaven (Jægersborg), i 25, 176, 191. ii 59, 175, 186, 310 f, 500. iii 20, 23, 55, 114, 159
- Dyrholer (Island), iii 281
- Düsternbrook (Kiel), i 113
- Dänischwohld, ii 462
- Ebbe, søn af Skjalm Hvide, ii 220
- Ebbesen, Niels (død 1340), jysk herremand, i 2
- Ebeltoft, ii 419
- Eckernförde, i 113, 241. ii 40, 80, 85, 539. iii 251, 315
- Eckersberg, C. W. (1783-1853), maler, i 166, 246
- Eddelack (Holsten), i 161
- Eddelien, Heinrich (1802-52), maler, i 214
- Edinburgh, iii 270, 281
- Edward VII (1841-1910), engelsk kong, ii 158, 461, 464, 467, 469, 472, 477, 515, 547, 574. iii 22, 28 ff, 45, 77, 81, 95 f, 108, 119, 165, 172, 196 f, 200, 216, 270, 281, 283, 299 f, 303
- Egebjerg (Ods herred), iii 23 f, 316
- Ehlers, Edv. D. (1812-93), borgmester, København, i 36
- Eide, Frederik (1815-82), overførster, i 231. ii 77, 157, 280
- Einar Tamberskælver (982-1050), norsk stormand, iii 265
- Eisenach, iii 139
- Ejderen, i 147. ii 38, 103, 108, 113 ff, 127, 131, 134, 136, 167, 172, 267, 413, 510. iii 9
- Ejderstedt, ii 291
- Ekkodalen (Kodalen), ii 245
- Elba, i 17
- Elben, i 110, 121, 147, 242. ii 73, 115, 128, 171, 196, 202. iii 56
- Elberling, Emil (1835-1927), journalist, ii 579
- Elisabeth Petrovna (1709-62), kejserinde af Rusland, iii 44
- Ellaholm (Blekinge), ii 185, 338, 566
- Ellen, se Helena
- Eller, Povl (f. 1925) museumsinspektør, ii 568
- Ellidsåen (Island), iii 269, 271
- Elliot, Henry George (1817-1907), engelsk diplomat, iii 309
- Elmenhoff, J. M. (d. 1858), bladudgiver, Randers, i 234
- Elmqvist, A. F. (1788-1868), redaktør, udgiver, i 28, 236
- Elsass, ii 455, 457 f, 574
- Emich (1736-1814), fyrste af Leiningen, gift med prinsesse Victoria af Sachsen-Coburg-Saalfeld (1786-1861), iii 77
- Emil (1767-1841), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, i 50, 155. iii 162 f
- Emil (1778-1843), prins af Augustenburg, se Frederik August Emil
- Emil (1802-41), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, chef f. hestgarden, i 50. iii 163
- Emiliekinden, i 157, 187
- Emkendorf, i 152
- Ems, iii 171
- Engel, I. A. G. I., regeringsråd, Gottrup, i 195. ii 36
- Engelsborg (Maribo amt), ii 242
- Engelsted, Niels (1759-1816), officer, Randers, i 12 f
- Engelstoft, C. T. (1805-89), biskop, Odense, ii 429. iii 5, 297
- Engelstoft, Laurids (1774-1851), profes-

- sor, medlem af universitetsdirektionen, i 35 f, ii 139, 545, 550
- Engelstoft, Magdalene, f. Estrup (1786-1878), gift med Laurids Engelstoft, ii 139, 545
- England, i 28, 78, 118, 236, 245. ii 12, 22, 45, 66, 75, 101, 127, 136, 155, 157, 170, 186, 226, 229, 293, 314, 337, 412, 415 f, 447, 463, 467 ff, 474, 477, 482-85, 487-90, 498, 517, 522, 536, 547, 553, 556, 558, 562, 574, 577, 579. iii 1 f, 6, 22, 26, 28, 30, 45, 53 f, 94, 103, 105, 108 f, 117, 131, 135, 145 f, 155, 172, 179, 181 f, 187, 197, 216, 232 ff, 242, 281, 285, 301, 306, 333
- Epirus, ii 484, 487
- Eremitagen, i 152 f, 175, 215. ii 154, 175, 186, 206 ff, 247 f, 250, 557. iii 20, 129
- Eremitagen (St. Petersborg), iii 147 f
- Erichsen, livkusk, ii 306
- Erichsen, H. C. (død 1876), redaktør af Hof- og Statskalenderen, ii 438, 448, 573. iii 81, 220
- Ericson, John (1803-89), opfinder, ii 572
- Erik Glipping (1249-86), dansk konge, ii 503
- Erik Menved (1274-1319), dansk konge, ii 240, 419
- Erik af Pommern (1382-1459), dansk konge, i 223
- Ernst (1830-1904), fyrste af Leiningen, ii 482
- Ernst II (1818-93), hertug af Sachsen-Coburg-Gotha, ii 482
- Ernst (1789-1850), prins af Hessen-Philippsthal-Barchfeld, ii 154
- Ernst August (1771-1851), konge af Hannover, i 66
- Ernst August (1845-1923), hertug af Cumberland, iii 230, 233, 283, 334
- Ernst, Jacob Fred. Marius (1820-97), officer, iii 124
- Erslev, Edv. (1823-92), geografisk forfatter, professor, ii 383, iii 300 f, 320
- Erslev, H. H. (1805-91), kantor, Frederiksborg, ii 376
- Erwin v. Steinbach (død 1318), tysk arkitekt, ii 458
- Esbjerg, iii 298, 320
- l'Escaille, Sidonie Constance Henriette de, hoffrøken, guvernante, iii 46, 94, 144
- Eskildsen, F. C. (d. 1874), departementschef, marineministeriet, iii 159
- Espinasse, madame, Paris, ii 305
- Esrom sø, ii 99, 102, 241, 283
- Esselbach, Doris, hotelejer, Slesvig, i 16. ii 103, 401, 542
- Estrup, H. F. J. (1794-1846), godsejer, Kongsdal, i 148
- Estrup, J. B. S. (1825-1913), konsejlspræsident, iii 49, 64-67, 102 f, 169, 254 f, 257, 295 f, 304, 320, 335
- Estrup, Peder (1756-1818), rektor, præst, ii 139, 545
- Estrup, Regitze, f. baronesse Holsten (1813-96), gift m. konsejlspræsident J. B. S. Estrup, ii 429. iii 74, 249
- Eugenie (1826-1920), kejserinde af Frankrig, ii 235, 305, 342. iii 76, 112, 226 f, 330
- Eutin (Holsten), iii 70
- Ewald, Carl (1789-1866), officer, generaladjutant hos Chr. VIII, i 43 f, 79, 99 f, 158 f, 175 ff, 190, 200, 231, 237, 246, 249, 251. iii 166
- Ewald, H. F. (1821-1908), forfatter, i 237
- Ewald, Johannes (1743-81), digter, i 30, 236
- Ewald, Theodor (1874-1923), journalist, udgiver, i 237, 249
- Eveldrup, iii 92
- Ewers, N., baron, russisk statsråd, iii 2 f
- Evian, iii 140
- Faber, Peter (1810-77), digter, ii 138, 570
- Fabricius, C. H. D., postmester, oberstløjtnant, Glückstadt, ii 38
- Fabricius, Frederik (1789-1873), biblioteksmand, forfatter, i 30, 42. iii 154

- Fabritius, Albert (f. 1905), administrator, ii 552
- Fabvier, Charles-Nicolas (1785-1855), fransk general, ii 80
- Faith, H. A. S. (1804-78), højesteretsassessor, i 30, 236
- Fakse, i 116. iii 88 f, 183
- Falbe, Chr. (1791-1849), søofficer, generalkonsul, ii 10, 482, 576
- Falbe, Chr. Fred. (1828-96), gesandt i Wien, iii 80, 93, 236, 324, 331
- Falbe, Clara (1820-88), sen. gift Rothe, i 87
- Falbe, Clara, O. J. M., f. Ipsen (1800-77), iii 79
- Falbe, Ida, se Trepka, Ida
- Falkenberg (Slesvig), ii 462 f
- Falkenstein, E. E. F. H. Vogel v. (1797-1885), preussisk general, iii 25
- Fallesgårde (Viborg amt), iii 142
- Falsen, Auguste Alexandrine, f. Christmas (1828-1905), iii 49
- Falsen, Chr. Magnus (1782-1830), norsk sorenskriver, ii 532
- Falsen, Enevold de (1755-1808), forfatter, i 233
- Falsen, J. K. de (1785-1849), admiral, Søbysøgård, ii 88
- Falster, i 158, 160, 243 f. ii 244, 416, 554. iii 119, 121, 178 f, 324, 329
- Falsterbo, iii 152
- Fanø, iii 298
- Fasangården (Frederiksberg), i 40, 132, 237
- Fasting, C. (1799-1859), skovrider, Bornholm, ii 245
- Fatera, se Markoe, Peter Abraham
- Faxe, Arvid (1799-1882), svensk landshövding, ii 185, 551
- Faxefjord (Island), iii 267
- Fedderson, frue, moder til kabinetssekretær Josias Feddersen, i 38
- Fedderson, Ane Margrethe, f. Caspersen (d. 1863), gift med overtoldinspektør P. A. H. Feddersen, ii 504
- Fedderson, Birgitte (d. 1854), J. P. Traps svigerinde, i 37
- Fedderson, Fredrik (1805-63), guvernør i Dansk Vestindien, i 64. ii 298
- Fedderson, Josias (1787-1841), kabinetssekretær, i 29, 35, 37, 39 f, 42, 48 f, 67, 69, 78, 85, 94, 99 f, 102, 104, 112, 114, 122 f, 237, 540. iii 186
- Fedderson, P. A. H. (d. 1851), toldinspektør, Horsens, i 35. ii 504
- Fedderson, Peter Jessen Broder (1815-84), herredsfoged, Hammerum, iii 189, 299
- Fedderson, Regine, J. P. Traps svigerinde, i 37
- Fehmann, Peter (d. 1782), justitsråd, ii 443
- Fehmann, Annette (død 1865), datterdatter af Fred. V og fru de Hansen, ii 443
- Feldballe, iii 92
- Felding, iii 299
- Feldskov (Lyngesogn), iii 325
- Fenger, Chr. (1773-1845), livkirurg, i 50, 129
- Fenger, C. E. (1814-84), læge, politiker, ii 334, 359, 386, 401, 406, 431, 433, 436 f, 480. iii 4 f, 83, 170, 201 f, 218, 286, 326
- Fenger, L. P. (1833-1905), arkitekt, i 239
- Fenger, R. Th. (1816-89), sognepræst, i 73
- Fensmark, J. H. (1797-1871), generaladjutant hos Fred. VII, i 79, 99 f, 148. ii 9, 47, 56, 108, 250, 276, 282, 353, 356, 382, 388, 400, 417, 424, 467, 470, 473, 508, 510, 528. iii 36, 201
- Fensmark, Thalia, f. baronesse Holck (1804-84), gift med generaladjutant Henrik Fensmark, ii 391
- Ferdinand (1792-1863), arveprins, i 27, 29, 40, 49, 79, 85, 90, 92, 122, 152 f, 160, 166, 179, 189, 235. ii 4, 6, 8, 10, 15, 17 f, 35 f, 40, 70, 88, 91, 94, 98 f, 102, 138, 150, 152, 167, 175, 183, 186, 206-12, 221, 230, 253, 259 f, 304, 309, 322, 335, 346, 352, 384, 391-94, 407, 432, 440, 443, 451, 484, 492 f, 495-99.

- 504, 512, 546, 552, 564, 566. iii 76, 118, 133, 321
- Ferdinand (1721-92), hertug af Bruns-
vig, ii 165
- Ferdinand I (1793-1875), kejser af
Østrig, i 56
- Ferdinand (1816-85), portugisisk titu-
lærkonge, ii 482
- Ferrara, iii 206
- Ferriol, Vicomte de Saint-, fransk
diplomat, iii 174
- Fibiger, Jacob (1793-1861), officer, ii
137
- Fiedler, F. (1806-80), overretsassessor,
ii 21
- Field, Cyrus, iii 266
- Findt, J. P. (1788-1842), søofficer, i 125
- Finland, ii 566. iii 144, 206, 323
- Finnerup, iii 142, 262
- Finsen, Hannes Chr. Steingrim (1828-
92), amtmand, Færøerne, iii 264
- Finsen, Hilmar (1824-86), borgmester i
Sønderborg, sen. landshøvding på Is-
land, ii 48, 103, 292, 321. iii 14, 251,
260, 267, 269 ff, 279, 280
- Finsen, John (1860-1930), søn af lands-
høvding Hilmar Finsen, iii 271
- Finsen, Olufa, f. Bojesen (1835-1908),
gift med landshøvding på Island
Hilmar Finsen, iii 268, 278
- Firenze, i 242. iii 206 ff, 215 ff, 326
- Fischer, Chr. (1816-85), borgmester,
Randers, iii 330
- Fischer, J. C. H. (1814-85), statsrevisor,
sen. kulturminister, iii 220 f, 254, 257,
295 f, 335
- Fischer, Peter Ephraim (1785-1862),
slopspræst, Kronborg, i 91
- Fjellumhøj (Nustrup sogn), i 174
- Fjenneslev, ii 220, 239
- Flade (Hjørring amt), iii 189
- Flakkebjerg (Sorø amt), ii 84. iii 75,
332 f
- Fleetwood, Georg Wilhelm (1818-92),
svensk major, ii 322
- Flensborg, i 40, 107, 160, 192, 216, 245.
ii 43 f, 52 f, 56 f, 60, 86, 99, 102, 109,
111, 120 f, 127, 135, 189 f, 238, 290 f,
317, 320, 353, 355, 390, 396, 400, 404,
412, 459, 462, 467, 496 f, 503, 509,
513-17, 519, 521, 528, 530, 543. iii 1,
9-12, 14, 75, 90, 231, 251, 282, 315
- Flensborg fjord, i 107, 146. ii 44, 49, 51,
60, 290, 402, 496, 516
- Flensborg, Chr. (1802-72), overretsass-
essor, politiker, ii 170
- Flensborg, C. J. (1804-52), general, ii
137
- Flenstofte, ii 104
- Fleury, Emile-Felix (1815-84), fransk
general, iii 2 f, 66
- Flindt, Erasmie (død 1873), plejemo-
der på Blindeinstituttet, iii 232
- Flintebjerg (ved Randers), i 1 f, 20
- Flor, Chr. (1792-1875), professor, i 193.
ii 21, 24, 44, 533
- Flüelen, ii 456. iii 140
- Flæninge sø, iii 186
- Fock, Franz Wilh. Reinhold (1812-69),
svensk friherre og oberst, ii 505
- Foersom, organist, Odense, iii 137
- Foersom, Peter (1777-1817), oversætter,
skuespiller, iii 137, 252
- Fog, B. J. (1819-96), biskop, iii 288
- Fog, Carl (1809-85), præst, i 30, 115
- Fogh, C., redaktør af Sandhedsfaklen,
ii 381
- Fogtmann, Nikolai (1788-1851), biskop,
i 238
- Fonnesbech, C. A. (1817-80), godsejer,
politiker, iii 4, 65, 67, 73, 163, 174,
187, 190, 242, 253 f, 256 ff, 285, 289 f
- Forchhammer, J. G. (1794-1865), geo-
log og kemiker, i 36, 47, 202. ii 11
339 ff, 477. iii 70, 161
- Forconi, italiensk sangerinde, i 135
- Foss, Lauritz (1787-1875), justitsråd,
Roskilde, iii 305
- Fovla (Shetlandsøerne), iii 263
- Franciscus (1497-1511), dansk prins, søn
af kong Hans, i 213. ii 245. iii 297
- Francke, Karl (1805-70), embedsmand,
ii 24, 26, 29 f, 36 f, 43
- Frandsen, frue, iii 333
- Frandsen, N. H. (død 1895), proprietær,
Bregningegård, iii 62

- Franken**, iii 139
- Frankfurt a. M.**, i 56, 191 f. ii 66, 173, 233, 272, 302, 314 ff, 321, 413, 454, 465, 506, 512, 538, 542, 560, 573, 578. iii 1, 17, 116, 141, 166, 218
- Frankrig**, i 16 f, 232 f, 236. ii 11, 22, 101, 133, 136, 186, 229, 314, 317, 332, 342, 368 f, 396, 447, 458, 463, 476, 482 f, 488 f, 498, 557. iii 2, 23, 39, 79, 93, 105, 112 f, 147, 171-75, 179, 212, 267, 303, 307, 309, 321, 324, 327, 330, 332, 335
- Frantz Josef (1830-1916)**, kejser af Østrig, ii 130, 329, 506, 578. iii 56, 79
- Fredensborg**, i, 152, 158, 176, 183, 191, 220. ii 122, 387, 402, 406, 431 f, 435 ff, 439-42, 446, 448 f, 452, 474-78, 480, 484 ff, 506, 536, 571 ff. iii 12, 27 f, 30 ff, 34, 43 f, 46, 54, 60, 66, 68 f, 71, 82 f, 92, 95 f, 97 ff, 116 f, 121 f, 141, 153 ff, 164 f, 166, 171 f, 179, 182, 186, 219, 223, 230 ff, 237, 284, 294, 297, 329
- Fredericia**, i 102, 153 f, 156, 158. ii 46 ff, 57 ff, 71, 79, 81, 83, 85 f, 222, 241, 283, 306, 410, 428, 433 f, 539 f. iii 8, 13, 19, 47, 164, 189, 298
- Frederik II (1534-88)**, dansk konge, i 163, 213., ii 244, 277. iii 81, 85, 120
- Frederik III (1609-70)**, dansk konge, i 243. ii 222, 439, 497. iii 42, 93 f
- Frederik IV (1671-1730)**, dansk konge, ii 225, 553 f. iii 18, 119
- Frederik V (1723-66)**, dansk konge, i 47, 85, 211. ii 18, 443, 532. iii 146
- Frederik VI (1768-1839)**, dansk konge, i 9, 12, 15, 22, 27, 29, 33, 36, 39-44, 46-56, 58, 61-72, 79 f, 85, 89, 94, 102 f, 131, 149, 158, 161, 175, 179, 183, 217, 232-35, 237 f, 240 f, 245, 247, 250. ii 8, 10, 35, 70, 94, 106, 151, 222, 272, 309, 320, 390, 407, 432, 437, 444, 550. iii 36, 39, 44, 47, 53, 70, 75, 104, 106, 110, 117 f, 129, 153 ff, 159, 163, 166, 238, 249, 287, 303, 321 ff
- Frederik VII (1808-63)**, dansk konge, i 16, 26 f, 52, 65 f, 72, 76, 79 f, 82, 87, 91 ff, 96 f, 102 ff, 106, 109, 111, 114 f, 118, 121 f, 124-28, 130 ff, 134, 136 f, 140 f, 143, 147 f, 152 ff, 156 ff, 160, 162, 165-69, 173 f, 179, 186, 188 f, 202-05, 208-11, 213 ff, 218 f, 224, 227, 229-32, 240 ff, 244, 246 ff. ii 1-10, 14 f, 17 f, 20, 22, 25, 27-37, 39 ff, 45-49, 51-54, 56-75, 77-81, 83, 86-91, 93-96, 98-106, 108 f, 114 f, 117-27, 131 f, 134, 136 ff, 142, 144, 146-50, 152-64, 166-72, 176-97, 199-203, 205-22, 224, 226 f, 229 ff, 233 ff, 238-42, 245 ff, 249-53, 256-61, 266-85, 288-94, 296-315, 318-58, 360-65, 367-82, 384-87, 390-96, 398-453, 459-80, 482-87, 489-539, 541 f, 544-53, 555 f, 558-66, 569, 571-76, 578 f. iii 1 ff, 7 f, 19, 34-38, 70 f, 74, 76, 99 ff, 106-09, 132, 134, 141, 153-59, 165 f, 191 f, 204, 207, 226, 234, 236, 243, 248 f, 264, 272, 287 f, 317 f, 323, 333
- Frederik VIII (1843-1912)**, dansk konge, ii 160, 235, 246, 262, 400, 406, 417, 434, 451, 484, 493, 498, 505, 516, 558. iii 6, 22 f, 32, 53 f, 61 f, 69 f, 75 f, 79, 95 f, 98, 103-06, 117, 119, 122 f, 130, 141 ff, 153, 155, 158, 163 ff, 171 f, 175, 182, 190-97, 199, 201 f, 218, 221, 223, 232 f, 236, 248, 251, 256, 262, 283 f, 288, 292 f, 296-99, 301, 310, 322, 329, 331
- Frederik (1753-1805)**, arveprins, ii 11, 444, 532. iii 146
- Frederik den Store (1712-86)**, preussisk konge, i 175, 177, 249
- Frederik III (1831-88)**, tysk kejser, ii 303, 562. iii 230, 232
- Frederik (1814-85)**, prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, i 44, 197. ii 43, 499, 516
- Frederik (1790-1876)**, prins af Hessen-Kassel, officer, i 39, 48, 107, 112, 125, 139, 142 f, 232 f, 243
- Frederik (1790-1876)**, prins af Hessen-Kassel, ii 204
- Frederik (1820-84)**, landgreve af Hessen-Kassel, i 65 f, 97, 121, 134, 143 f, 153, 160, 170, 181, 189, 217, 222, 241.

- ii 46, 60, 94 f, 98, 180, 371, 393 ff, 437, 440, 445, 464, 472, 487, 499, 536, 541. iii 36 f, 70, 80, 111 f, 128 f, 164, 167, 237, 291, 316, 319
- Frederik (1797-1881), prins af Nederlandene, ii 218. iii 143, 284
- Frederik (1829-80), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, også kaldet Dolzigeren. iii 3, 5, 77, 314, 317, 319
- Frederik August Emil (1778-1843), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, i 155, iii 163
- Frederik Carl Emil (1767-1841), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, officer, i 155
- Frederik Carl Ferdinand (1729-1809), hertug af Braunschweig-Lüneburg-Bevern, officer, ii 432
- Frederik Christian (1765-1814), hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, i 50, 155, 246. iii 118, 287
- Frederik Emil August (1800-65), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (Nør), i 71, 106, 112 f, 142-45, 160 f, 171 ff, 180, 191, 194, 198, 244 ff, 248. ii 33, 36, 38 f, 173, 268. iii 184
- Frederik Henrik Vilhelm (1747-79), hertug af Glücksborg (ældre linie), ii 432
- Frederik Wilhelm IV (1795-1861), preussisk konge, i 158 f, 175-78, 192, 204 f, 249. ii 39, 54 f, 67 f, 86, 115, 130, 142, 191 f, 316, 412, 432, 463, 535, 563. iii 291
- Frederik Wilhelm (1802-75), kurfyrste af Hessen, iii 154
- Frederik Vilh. Carl Ludvig (1786-1834), prins af Hessen-Philippsthal-Barchfeld, officer, ii 98
- Frederikke Caroline Juliane (1811-1902), hertuginde af Anhalt-Bernburg, Chr. IX's søster, ii 486. iii 106, 182, 329
- Frederiksberg, i 25, 30, 123, 161, 235, 237, 239, 244. ii 17, 92, 391, 475, 575. iii 186, 196, 330
- Frederiksberg slot, i 23 ff, 27, 29, 40 f, 56, 62 f, 81, 116, 141, 152, 161, 320, 322, 387, 408, 412, 432, 441 f, 452. iii 327
- Frederiksborg slot, i 16, 77, 88-95, 118, 134, 152, 157 f, 176, 188, 191, 227, 241. ii 10, 61 ff, 66 ff, 73, 75 f, 79 ff, 85, 88, 91, 98, 100, 102, 122, 126 f, 131, 155, 158, 163 f, 168, 176 ff, 182, 184 f, 188, 190, 192-95, 205, 212-18, 226, 250, 252 f, 257, 260, 266, 268, 271-74, 276, 278, 283, 292 ff, 296 ff, 302 f, 306, 309 f, 312, 323-27, 329-33, 336, 350, 352, 362, 366 ff, 371-79, 381 ff, 386, 393, 398, 400, 403, 406 f, 409, 430, 436, 438, 444, 450, 454, 501, 506, 536 f, 542, 561, 568, 578. iii 27 f, 30, 74, 80 f, 92, 112, 132, 221, 294, 310 f, 329
- Frederiksen, lods, København, ii 338 f, 342, 402
- Frederiksen, Halldor Kr., overlærer, Reykjavik, iii 277
- Frederiksen, H. P. (1810-91), møbelhandler, København, ii 298
- Frederiksgave, i 153 f, 160, 186. ii 80, 85, 104, 241, 401 f, 433
- Frederikshavn, i 150, 156, 158. ii 160, 284. iii 91, 187 f, 262 f
- Frederiks hospital, iii 305
- Frederikslund iii 248
- Frederiksstad, i 151, 161, 181. ii 103, 121, 180, 329, 462 f, 542. iii 6, 315
- Frederiksværk, i 36. ii 87. iii 122
- Freibourg (Schweiz), iii 140
- Freiburg (Breisgau), ii 455
- Freund, Hermann Ernst (1786-1840), billedhugger, i 62
- Friboe, F. C. C. (1767-1846), general, i 184, 250
- Friedrich (1790-1876), prins af Hessen, iii 141
- Friedrich August (1799-1864), hertug af Anhalt-Dessau, ii 541
- Friedrich Carl (1828-85), prins af Preussen, iii 324
- Friedrich Ludvig Christian (1772-1856), preussisk prins, ii 50

- Friis, Fred. Ferdinand (1793-1865), kgl. bygningsinspektør, ii 383
- Friis, H. E. (1827-1910), apoteker, historisk forfatter, ii 548
- Friis, Aage (1870-1949), historiker, iii 322
- Frijs, Chr. Emil Krag-Juel-Vind-, (1817-96), lensgreve, politiker, i 64. ii 134, 383, 464. iii 19, 32, 52 f, 63, 65 ff, 69, 73 f, 80, 90, 93, 98, 102, 123, 125 ff, 130, 132, 136 f, 142 ff, 158, 163, 168 f, 173, 175, 178, 248, 251, 254-57, 295, 322, 324
- Frijs, Jens Chr. Carl Krag-Juel-Vind-, (1779-1860), lensgreve, i 102
- Frijs, Julius Krag-Juel-Vind (1821-85), greve, Juellinge, ii 242
- Frijs, Mogens Chr. Krag-Juel-Vind- (1849-1923), lensgreve, politiker, iii 143, 249
- Frijsenborg, i 21, 102. iii 142 f
- From-Møller, A. C. A. (1803-84), kap-tajn, i 198, 218, 230, 251. ii 444. iii 157
- Frost, murermester, Odense, i 248
- Frost, Hans Henrik (1766-1824), arkivar i Danske Kancelli, red. af Hof-og Statskalenderen, i 123, 142
- Frue kirke (København), i 64, 167. ii 91, 137 f, 151, 310, 391, 562. iii 60, 109, 175, 224, 254, 299
- Fruens Bøge (Odense), iii 298
- Fruering, iii 188
- Frydendal (Torbenfeld, Holbæk amt), iii 81, 252
- Frydendal, Jørgen Peter (1766-1836), kgl. skuespiller, iii 133
- Frydenlund (Søllerød sogn), iii 23
- Frølich, Frederik (1813-80), søofficer, ii 245
- Frølich, J. F. (1806-60), komponist, i 59
- Frøvadsholm (Randers), iii 230, 330
- Fuhrmann, Hans Christopher (d. 1856), oberstløjtnant, ii 71
- Funch, D. E., grosserer, København, iii 129
- Funch, Fred. Casper Conrad (død 1876), ritmester, i 184
- Funch, Joachim M. H. F. (1806-80), student, Randers, sen. sognepræst, i 234
- Funch, William (1837-72), adjutant hos Georg I, ii 510. iii 95, 99, 320
- Fur, iii 161
- Fure sø, i 77
- Fyn, i 79, 102, 106, 150, 212, 247. ii 9, 54, 59, 65 f, 122, 264, 399, 409 f, 416, 429, 461, 504, 510. iii 9, 60, 66, 162, 185 f, 320
- Fænø, ii 430, 434
- Færøerne, i 157, 246. iii 263-66, 333
- Fønss, Niels Basse (1793-1858), stamhusbesidder, Hindsgavl, iii 331
- Fønss, Peter (1764-1824), amtmand, Randers, i 12, 233
- Før, i 77, 151, 160 f, 169, 171 f, 180 f, 187, 193, 198 f, 216, 218, 251. ii 102 f, 397 f, 416
- Fåborg, i 114. ii 244, 399. iii 61, 186
- Fårevejle, iii 230, 330
- Gabel, Christoffer (1617-73), statholder, ii 377
- Gad, Knud (1797-1870), skibsklarerer, Helsingør, ii 165, 441, 548
- Gad, Nic. Urban (1841-1920), søløjtnant, sen. kontreadmiral, iii 271
- Gade, Niels W. (1817-90), komponist, ii 138. iii 85
- Gagliardi, Petro, italiensk maler, iii 210 f
- Galilei, G. (1564-1642), ital. fysiker, iii 217
- Galitzin, I., hofmarskal ved det russiske hof, iii 146, 306 f
- Galitzin, M., fyrste, russisk oberst og fløjadjutant, iii 146, 306 f
- Gallehus (ved Tønder), i 243
- Galthen, Mathias (1734-1812), præst, topografisk forfatter, i 3 f, 232
- Gambleborg (Bornholm), ii 246
- Gammelgårds sø (Storering sogn), i 105
- Gammelholm (København), ii 38, 47, 60
- Gammeltoft, J. C. J. (1818-73), borgmester, etatsråd, iii 329
- Gammeltorv (København) ii 27 ff

- Garde, Chr. Fr. (1829-1912), justitsråd, iii 292
- Gardie, de la, Etienne Casimir (1787-1867), svensk greve, ii 163
- Garding, ii 291
- Garlieb, Gotfred (1787-1870), embedsmand, i 35
- Garnisonskirken (København), ii 88, 337. iii 96, 233, 259
- Gastein (Østrig), iii 318
- Gatschina, i 224, 252. iii 151 f
- Gedalia, G. A. (1816-92), baron, ii 511 f. iii 290, 334
- Gedser, iii 229
- Gedserodde, ii 340
- Geer, Louis Gerhard de (1818-96), svensk justitsminister, ii 501, 566, 578. iii 16, 18
- Geisberg, iii 173
- Gejser (Island), iii 261, 267, 273 ff
- Gelting bugt, ii 403. iii 21
- Genève, ii 164. iii 59, 140, 217 ff
- Genner bugt, iii 137
- Gentofte, iii 316
- Genua, iii 215, 217
- Geoffroy, M. A. (1820-95), fransk historiker, iii 17, 315
- Georg (1793-1881), prins af Hessen, iii 141
- Georg I (1845-1913), græsk konge, i 22, 171, 250. ii 81, 264, 481-87, 489-93, 498, 505, 507 f, 510, 522, 576 f, 579. iii 43 f, 76, 95, 99, 108 f, 116, 119, 124, 130, 137, 154, 156, 165, 183 f, 186, 199 f, 202, 305, 307, 310, 317, 320, 322
- Georg V (1865-1936), konge af Storbritannien, iii 165
- Georg (1784-1812), prins af Oldenburg, ii 95
- Georg Friedrich Carl Joseph (1779-1860), storhertug af Mecklenburg-Strelitz, i 119
- Georgs, leder af blindeinstitut i Dresden, iii 55
- Gerlach, preussisk general, ii 191
- Gerlach, Georg Daniel (1797-1865), generalløjtnant, iii 15
- Gerlach, Leocadie (1826-1919), sangerinde, ii 486
- Gerod, vekselerer, Paris, iii 140
- Gerschen, russisk general, iii 306
- Gersdorff, Joachim (1611-61), rigshofmester, ii 378
- Gersdorff-Hardenberg-Reventlow, Chr. Ludv. J. A. Dormund (død 1846), greve, ii 244
- Gertner, J. V. (1818-71), kunstmaler, ii 156, 274, 372, 378, 560. iii 155, 180.
- Gessler, Herman, østrigsk foged i Schwyz og Uri, ii 456
- Ghirlandaio, Domenico (1449-94), italiensk maler, iii 213
- Giesbach (Schweiz), iii 59
- Giessen, ii 454. iii 116
- Giotto di Bondone (1266-1337), italiensk maler, iii 207, 214
- Girardin, Émile de (1802-81), fransk redaktør, ii 573
- Gissfeldt slot, i 115. iii 73, 89
- Giødwad, J. F. (1811-91), redaktør, i 71. ii 21. iii 67
- Gjedde, Ove (1594-1660), rigsadmiral, ii 378
- Gjedesby (Falster), iii 120
- Gjessing, H. P. (1801-77), historisk forfatter, i 199, 251 ff
- Gjøg, slægten, ii 243
- Gjøg, Anna (1609-81), adelsdame, ii 245
- Gjøg, Birgitte (1511-74), adelsdame, ii 260, 378, 558. iii 55, 183
- Gjøg, Mogens (d. 1544), rigshofmester, iii 183
- Gl. Estrup, ii 461
- Gl. Køgegård, iii 85, 222
- Glahn, Hother Christopher (1807-76), auditor, ii 82
- Glahn, H. E. (1814-98), stiftsprovst, Ålborg, iii 288
- Glahn, Marcus (1781-1868), generalmajor, i 148
- Glase, Carl Chr. Iver (1835-1917), telegrafist, ii 530
- Glasing, assessor, fætter til kammerherre Carl Berling, ii 190

- Gleerup, Asmund (1809-65), politiker, ii 479, 561
- Gleerup, Severin C. N., proprietær (død 1883), Vang, iii 90
- Glorup, iii 186
- Glücksborg, huset, iii 154
- Glückstadt, i 161, 181. ii 466
- Glückstadt, Isak (1839-1910), bankdirektør, iii 224, 327
- Glæser, Franz (1798-1861), komponist, i 167. ii 18
- Gløerfelt, I., redaktør, ii 569
- Godthåbsvejen (Frederiksberg), ii 104
- Gold, se Cold
- Goldschmidt, Meir (1819-87), forfatter, ii 23, 133. iii 100, 114
- Gomard, J. N. (1815-1900), bogbinder, politiker, ii 365, 567
- Gorm (ca. 936) dansk konge, ii 285, 417, 423, 427, 430 f, 433 f
- Gortschakoff, A. M. (1798-1883), russisk statsmand, ii 316. iii 25 f, 109, 306, 308
- Gotha, ii 574
- Gothersgade (København), ii 41. iii 333
- Gotland, iii 152, 310
- Gottlieb, Johan Ludvig (1809-86), søofficer, iii 19
- Gottorp provsti, iii 322
- Gottorp slot, i 107, 144, 153, 194 f, 199. ii 54, 151, 401. iii 6, 8-12, 14, 21, 81, 166
- Gottschalck, Peter Frederik (død 1874), belgisk konsul, iii 249 f
- Grahn, Lucile (1819-1907), solodanserinde, i 45, 124. ii 156, 547. iii 204, 252, 326
- Gram (Nordslesvig), i 171 ff, 248
- Gram, F. T. J. (1816-71), retslærd, ii 21
- Gredsted bro, ii 287
- Grenå, ii 420. iii 253, 310, 330
- Grevencop-Castenskjold, C. (1780-1854), stænderdeputeret, i 117 f, 242
- Grevencop-Castenskiold, Casper Holten (1809-80), godsejer, kammerherre, iii 233, 258
- Grevencop-Castenskiold, Jørgen Fred. Johs. (1804-74), major, medlem af rigsrådet, iii 66, 248
- Gribskov, i 157
- Griffenfeld, Peder Schumacher (1635-99), rigskansler, ii 372, 377. iii 221
- Grindelwald (Schweiz), iii 140
- Grinderslev (Viborg amt), iii 162
- Grivas, Demetrios, græsk udsending, ii 488 f
- Gros, fransk diplomat, ii 489
- Gross Winterberg (Sachsen), iii 56
- v. Grote, fung. overhofmester ved det russiske hof, iii 306 f
- Grothusen, Gerhard (1806-78), rentekammerkommitteret, sen. amtmand i Travendal, i 186. ii 362
- Grove, Carl Fred. Chr. (død 1870), major, ii 71
- Grove, E. R. (1817-71), vandbygningsdirektør, kammerråd, Husum, ii 400
- Grove, H. H. S. (1814-66), søofficer, iii 52, 67
- Grove, Marie, frk., i 35
- Grubbe, Eiler (1532-85), rigskansler, iii 89
- Grumtofte (Slesvig), iii 322
- Grundtvig, Ane Marie Elise, f. Carlsen (1813-54), gift med N. F. S. Grundtvig, iii 35, 288, 320
- Grundtvig, Asta (1860-1939), datter af N. F. S. Grundtvig, iii 334
- Grundtvig, Asta Tugendreich Adelheid, f. komtesse Krag-Juel-Vind-Frijs (1826-90), gift med N. F. S. Grundtvig, iii 86, 288, 334
- Grundtvig, Elisabeth Christina Margaretha, f. Blicher (1787-1851), gift med N. F. S. Grundtvig, iii 85, 288
- Grundtvig, Frederik Lange (1854-1903), præst, iii 86, 320, 334
- Grundtvig, N. F. S. (1783-1872), præst, digter, i 44, 54, 59, 227. ii 24, 44 f, 92, 110, 151, 174, 285, 308 f, 384 f, 452, 541, 562, 569. iii 85 f, 182 f, 222, 288, 320, 325, 334
- Grundtvig, Svend (1824-83), litteraturforsker og sprogmand, iii 86

- Grüner, Julie, f. Ræder (1836-1914),
i 242
- Grünholz, iii 46
- Grækenland, i 22, 234. ii 11, 81, 481-91,
493, 576 f. iii 39, 44, 95, 99, 109, 117,
124, 141, 145, 186, 191, 193, 195, 198,
211, 238, 251, 300, 317
- Grønholt (Frederiksborg amt), ii 122,
125, 544
- Grønsund, ii 508
- Grøntved overdrev, iii 184
- Gråbrødretorv (København), i 241
- Gråhede, ii 427
- Gråsten, i 169, 202. ii 190. iii 231
- Gude, Ludvig (1820-95), domprovst, iii
138
- Gudenåen, i 1 f, 5 f, 11, 21. ii 424, 460
- Gudow hovedgård (Lauenborg), i 111
- Guineakysten, i 13
- Guizot, François P. G. (1787-1874),
fransk statsmand, i 187
- Gunderslev sogn (Sorø amt), iii 325
- Gundorph, Hans (1808-74), bibliotekar,
i 38. ii 360. iii 252 ff
- Gunnarsson, Trygve, altingsmand, iii
270
- Gurre, iii 82, 307
- Gustav Vasa (1496-1560), svensk konge,
ii 418
- Gustav II Adolf (1594-1632), svensk
konge, ii 395
- Gustav III (1746-92), svensk konge, ii
345. iii 214, 219
- Gustav IV Adolf (1778-1837), svensk
konge, i 239
- Gustav V (1858-1950), svensk konge, ii
318, 563
- Gustav (1827-52), prins af Sverige-
Norge, i 188 f. ii 64, 537
- Gyldencrone, baronesse, i 29
- Gyldencrone, Ove (1840-80), baron, ad-
jutant hos Georg I, ii 510. iii 305
- Gyldendalske boghandel, iii 176
- Gyldenløve, familien, ii 378
- Gyldenløve, Chr. (1674-1703), officer,
i 115, 245. ii 63, 553
- Gyldenløve, Ulrik Chr. (1678-1719),
søofficer, i 245
- Gyldenstjerne, Knud (død 1683), iii 92
- Gyldenstjerne, Predbjørn (1548-1616),
rigsråd, ii 417
- Gyldenstjerne Sehested, Fred. (1804-
76), ritmester, adjutant hos Fred. VII,
ii 1, 3, 9, 203. iii 134 f
- Gulich, Th. (1801-77), slesvig-holstensk
politiker, ii 36
- Gyllembourg, C. F. (1767-1815), politi-
ker og forfatter, iii 77
- Gyllembourg, Thomasine (1773-1856),
forfatterinde, iii 77
- Gyllenhaal, Gustava C. M. A. (1830-88),
sen. gift Haxthausen, svensk hofda-
me, ii 343
- Gyllich, Gert Sørensen (1793-1872), rit-
mester, slotsforvalter, Frederiksborg,
ii 372, 374 ff. iii 201
- Gyrstinge, ii 220
- Gössel, Fred. Ludvig Cristoph (1771-
1841), general, iii 104
- Göteborg, ii 65, 430, 536
- Goethe, J. W. (1749-1832), tysk digter,
i 31. ii 12, 276. iii 141, 204, 208
- Haack, madam, Fred. VII's mætresse,
iii 141
- Haag, iii 76
- Habsburg, ii 455
- Haddeby (Slien), ii 401
- Haderslev, i 106, 169 f, 172, 212, 248,
252. ii 57, 320, 405, 412, 513 f, 535.
- Haderup, Carl Erhardt (død 1834),
toldinspektør, ii 553
- Haffner, Sophie V. C., f. Kriger (1807-
89), gift med krigsminister Haffner,
iii 225
- Haffner, Wolfgang (1770-1829), kam-
merherre, Egholm, ii 134
- Haffner, Wolfgang (1810-87), krigs-
minister, iii 39, 174, 224 f, 238, 256 f,
294 f
- Haga slot, ii 344 f
- Hage, Alfred (1803-72), handelsmand,
politiker, i 227. ii 44, 46, 264, 296,
396, 558. iii 50
- Hage, Hother (1816-73), politiker, ju-

- rist, i 71, 73. ii 6, 21, 33, 46, 170, 181, 463, 574. iii 31
- Hagemann, Moritz (1810-84), godsejer, Udmark, ii 111
- Hagenbeck, Karl (1844-1913), tysk dyrehandler, ii 574
- Hagested, iii, 233, 258
- Halberstadt, David (1819-74), grosserer, ii 296
- Hald (Viborg amt), iii 142, 256, 262, 296, 305
- Hald, P. T. (1802-64), stiftsprovst, Ålborg, i 150
- Hall, Augusta Marie Frederikke, f. Brøndsted (1816-91), gift med konsejlspræsident C. C. Hall, i 115. ii 276, 560
- Hall, C. C. (1812-88), professor, konsejlspræsident, i 23, 30, 115. ii 109, 111, 182, 184, 188, 199 f, 202, 219, 227, 232, 237 f, 240, 242, 248, 257 f, 264, 267, 269 ff, 273, 275 f, 278 f, 281, 290 f, 296-300, 308 f, 311 ff, 317, 321, 323, 325-28, 330, 332-35, 342, 344, 346, 350, 352, 356, 359 ff, 384 ff, 388 f, 393, 395 ff, 399 f, 405, 409, 412-15, 423 f, 427 ff, 433, 435 ff, 440 f, 445-49, 459 f, 464-70, 473 ff, 481, 485 f, 488, 490, 492, 494 f, 499, 502 f, 504 ff, 511, 515 ff 525 ff, 529, 551, 555, 558, 560-63, 566, 569 f, 572 ff, 576-79. iii 1, 3 ff, 8, 31, 55, 66, 73, 76, 83, 102, 158 f, 169 f, 174 f, 183, 191, 218 f, 224, 227, 253-57, 287, 314, 328, 332
- Hall, Peter Elias (1805-91), sognepræst, Frederiksberg og Hvidovre, ii 475, 575
- Halle, iii 139
- Halstead, Murad, amerikansk pressemand, iii 266
- Hamborg, i 110, 201. ii 21, 94, 134, 226, 293, 295 ff, 364, 407, 453 f, 458, 460, 530, 570. iii 110, 116, 119, 141, 202, 218, 220, 224, 327
- Hambro, Carl Joachim (1807-77), baron, bankier, London, ii 482 f
- Hamburger, russisk statssekretær, iii 308
- Hamburger, Carl Ludv. Heinr. (d. 1853), tysk præst, ii 165
- Hamilton, Henning (1814-86), svensk greve, diplomat, ii 317, 429, 441, 451 ff, 468, 471, 500, 502 f, 508, 515, 517, 527, 578. iii 2, 61, 158, 315
- Hamlet, prins af Danmark, ii 417
- Hammelev (Nordslesvig), i 160
- Hammeren (Bornholm), ii 343. iii 152
- Hammerich, Emil (1801-77), borgmester, Haderslev, ii 513
- Hammerich, Frederik (1809-77), teolog og historiker, i 131, 243. ii 21
- Hammerich, Johs. (1777-1852), grosserer, formand for de 32 mænds forsamling, i 72
- Hammerich, Martin (1811-81), skolebestyrer, i 28. ii 6, 21, 186, 201, 479. iii 131
- Hammershainb, W. U. (1819-1909), provst, Færøerne, iii 264
- Hammershus, iii 310
- Han herred, iii 161
- Hanau, iii 203
- Handemann, eng. filantrop, iii 59
- Hanerau, i 151
- Hannover, i 66. ii 46, 154, 454, 458, 481, 512, 575. iii 38, 116, 141
- Hannæs, iii 161
- Hans (1455-1513), dansk konge, i 213. ii 244, 574. iii 297 f
- Hans el. Johann (1825-1911), prins af Glücksborg, ii 53, 477, 499, 505, 516. iii 44 f, 73, 99, 153, 182, 190, 227, 248, 292 f, 297 f, 317
- Hansen, bud i statssekretariatet, ii 527
- Hansen, kammermusikus, ii 61, 195, 387
- Hansen, Aleth S. (1817-89), præst, politiker, i 183. iii 127, 137, 155 f, 322
- Hansen, Alfred (1829-93), grosserer, iii 294
- Hansen, A. N. (1798-1873), grosserer, politiker, i 148. ii 6, 21, 295 ff, 381, 383. iii 27, 162, 233, 331
- Hansen, Carl Peter Mathias (1803-79), læge, etatsråd, iii 135 f
- Hansen, Catharine Marie (Else) de (d. 1784), Frederik V's mætesse, ii 343

- Hansen, Cathinka, f. Hoskiær (1832-1911), gift med lægen Edmund Hansen, ii 282
- Hansen, Chr., købmand, Randers, i 3 f
- Hansen, C. F. (1756-1845), arkitekt, i 109 f. ii 400
- Hansen, C. F. (1788-1873), officer, krigsminister, i 44, 237. ii 34, 71, 80, 96, 135, 147, 167 f, 183 f, 190, 193 ff, 214, 550 f. iii 25 f, 50, 52, 163, 229
- Hansen, Constantin (1804-80), kunstmaler, ii 577
- Hansen, Edmund (1831-1907), øjnelæge, ii 282. iii 97, 183, 233
- Hansen, F. J. (1810-52), kancellist, forfatter, i 28, 235
- Hansen, Hans Peter, kammerfører, i 99
- Hansen, Harald (1835-1902), grosserer, iii 224, 294, 327
- Hansen, Heinrich (1821-90), arkitekturmaler, ii 219, 409. iii 81, 221, 329
- Hansen, H. N. (1835-1910), højesteretsadvokat, ii 383
- Hansen, H. P. (1797-1861), rådmand, København, i 148. ii 6, 170 f, 186, 381, 383
- Hansen, J. A. (1806-77), politiker, ii 96, 107, 140, 445, 541, 543, 545 f. iii 50, 52, 64 f, 67, 169, 237, 331
- Hansen, Jens, kammertjener hos Chr. VIII, i 100, 149
- Hansen, Johan Fred., major, toldkasserer, Randers, i 155, 246
- Hansen, Jules (1828-1908), journalist, diplomat, iii 45 f, 50, 317 f, 326
- Hansen, Jørgen (1802-89), biskop på Als, ii 70, 537
- Hansen, Kay, sognefoged, Vonsild, i 252
- Hansen, Theophilus (1813-91), arkitekt, i 47
- Hansteen, Christopher (1784-1873), norsk naturforsker, i 215
- Hanstholm, iii 189
- Harald Blåtand (ca. 988), dansk konge, iii 180
- Haraldskjær, ii 434
- Haraldsted, ii 220
- Harboe, holstensk officer, ii 167
- Harbou, Andreas Carl Ad. (1809-77), regeringsråd, Gottorp, i 195
- Harbou, Charlotte, ii 443 f
- Harbou, Johs. Wilh. Antonius (1810-91), general, ii 40, 535. iii 251
- Harburg, ii 454
- Hardenberg, (Krenkerup), ii 242 ff. iii 221
- Hardenberg, Carl August (1750-1822), fyrste, preussisk udenrigsminister, ii 243
- Hardenberg-Reventlow, Chr. Heinrich August, fyrste (1775-1840), ii 243
- Hardenberg-Reventlow, Ida Augusta, lensgrevinde (1799-1867), datter af fyrst Chr. Heinrich Aug. H.-R. ii 244
- Harhoff, Conrad Johan Chr. (1785-1871), byfoged, Ringsted, ii 219
- Harris, John Jos., fabrikant, Skodsborg, ii 153
- Harsdorff, Caspar (1735-99), arkitekt, ii 548
- Harsyssel, iii 161
- Hartmann, J. P. E. (1805-1900), komponist, i 85, 167 f, 179. ii 138, 546
- Hasselø, iii 120 f
- Hauch, A. W. (1755-1838), overhofmarskal, i 27, 55, 239. ii 165. iii 166, 243
- Hauch, Carsten (1790-1872), digter, ii 138, 248, 279, 545, 557, 563. iii 202
- Haughuse (Jelling), ii 428
- Haurowitz, Harry Valentin Harald (1798-1882), dr. med., russisk gehejmeråd, iii 306 ff
- Haven (Hjørring amt), iii 91
- Haverkam, Sarah, se Schousboe, P. W.
- Havnefjord (Island), iii 269
- Haxthausen, Chr. Holger Ludv. (1801-60), overstaldmester, i 27
- Haxthausen, Fred. Wilh. August (1806-89), staldmester hos Christian VIII og Fred. VII, i 27, 79. ii 10, 100, 155, 176, 190, 219, 223, 271, 282, 303, 391,

- 406, 424, 508. iii 37, 68, 194 f, 209, 233, 235, 245, 292, 333
- Haxthausen, Ove Chr. (1777-1842), greve, overhofmarskal, i 49, 78, 90, 130, 148
- Hayes, arktisk rejsende, iii 266
- Hedemann, Ad. Otto Wilhelm (1793-1849), oberstløjtnant, hofchef hos Fred. VII, i 119. ii 1, 10
- Hedemann, Anthon Rud. (1816-97), sø-officer, ii 507. iii 305, 310
- Hedemann, Hans (1792-1859), general, ii 43, 54 f, 60, 67, 337
- Hedemann, Marius (1836-1903), officer, adjutant hos Chr. IX, iii 39, 100, 261, 271, 304
- Hedensted, i 173, 252
- Hegermann-Lindencrone, Cai (1807-93), officer, hofmand, ii 217, 283, 308, 310, 313, 317 f, 322-28, 335, 342, 345, 348-51, 353-57, 566. iii 2 f, 9, 37, 48, 66, 122 ff, 321 f
- Hegermann-Lindencrone, J. H. (1765-1849), general, i 25, 49
- Hegewisch, Caroline, f. v. Linstow (1786-1856), gift med professor Franz Hegewisch, i 113
- Heiberg, J. L. (1791-1860), digter, i 27, 53 f, 57, 59, 162, 168. ii 18, 89, 138, 154, 247, 337, 532, 547, 557, 564, 573. iii 77 f, 85, 88, 105
- Heiberg, Johanne Luise (1812-90), skuespillerinde, i 27, 30, 51, 187. ii 154, 247, 311, 547, 573. iii 105, 252, 321
- Heide, i 151, 161, 181
- Heidelberg, ii 454. iii 116, 139
- Heidenreich, Niels, guldsmed, i 125, 243
- Heilesen, Henning, arkivar (f. 1920), i 232
- Heiligenstedten (Holsten), i 108 f, 181
- Heimenthal, C. F. F. v., frimurer, ii 165
- Heine, Heinrich (1797-1856), tysk digter, iii 139
- Heinrich Albert (1809-72), prins af Preussen, ii 154
- Heins, fiskemester, Frederiksborg, ii 332
- Heintze, Josias Friedrich Ernst (1800-67), amtmand, Bordesholm, i 200 ff. ii 371
- Heinzelmann, Ludv. Gustav (1803-61), regeringsråd, Gottorp, i 195. ii 273 f
- Heise, A. (1837-1915), historiker, ii 535
- Hekla (Island), iii 275, 281
- Helena (1846-1923), datter af dronning Victoria, gift med prins Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, iii 68, 77, 317, 319
- Helgenæs, ii 73, 422
- Helgesen, H. (1793-1858), oberst, ii 47, 103, 329, 542
- Helgoland, iii 19
- Hellemann, C. N. (1811-84), sognepræst, i 28
- Hellesen, Eleonore (1782-1816), gift med ritmester P. O. Rosenørn, Randers, i 14
- Helligåndskirken (København), ii 384
- Helmers, C. J., forpagter, Jægerspris, ii 179. iii 301
- Helms, H. Jørgen, forfatter, i 236
- Helms, Jacob (1824-1906), arkitekturhistoriker, præst, ii 288, 453, 458
- Helsingborg, ii 64 f, 158, 500, 573
- Helsingør, i 149, 191. ii 65, 70, 88, 165, 175, 212, 253, 282, 284, 413, 450, 500. iii 82, 90, 94, 135, 186, 190, 320, 324
- Helsted, Carl (1818-1904), musiker, iii 137
- Helsted, Edvard (1816-1900), musiker, iii 137
- Heltzen, Catharina Elisabeth, f. Ste-mann (1830-1923), gift med justitsminister E. S. E. Heltzen, iii 49
- Heltzen, Eugenius Sophus Ernst (1818-98), embedsmand, politiker, i 85. ii 513. iii 24 ff, 45 f, 48-52, 54, 65, 186, 218, 257, 298, 317 f, 326
- Helweg, Fr. (1816-1901), præst, i 178
- Henckell, Frederik (1799-1855), officer, ii 103
- Hennings, August (1811-76), jagtjunker, skovrider, i 134 f.
- Henquett, hollandsk professor, iii 228

- Henrik af Æmelthorp (-1253-), tysk ridder, ii 240
- Herbst, Chr. (1818-1911), arkæolog, ii 219, 427, 553, 573. iii 35
- Herholdt, J. D. (1818-1902), arkitekt, ii 409, 577. iii 326, 329
- Hering, jæger hos Fred. VII, 306, 339 f, 520
- Herlufsholm, i 37. ii 242, 260, 419, 558. iii 55, 90, 183
- Herman (1825-1901), prins af Sachsen-Weimar, gift med prinsesse Auguste af Württemberg (1826-98), ii 398
- Herning, ii 287, 425. iii 189, 262, 299
- Herrevads kloster (Skåne), ii 393
- Hersleb, Peder (1689-1757), biskop, ii 378
- Hersom å (Rinds herred) iii 92
- Hertz, Henrik (1798-1870), digter, i 51, 130, 251. ii 405, 569. iii 252
- Hesselager, iii 186
- Hessen, kurfyrstendømmet, iii 226, 316
- Hessen, prinserne af, iii 141
- Hessen-Darmstadt, iii 6, 78, 80
- Hessen-Kassel, i 139, 181, 217, 243. ii 94, 454. iii 30
- Hestø (Færøerne), iii 266
- Hetsch, G. F. (1788-1864), arkitekt, i 36, 62, 166, 213
- Heydebrand und der Lasa, T. v. (1818-99), preussisk diplomat, ii 497. iii 174, 178
- Hilker, Georg (1807-75), dekorationsmaler, i 214
- Himmelbjerg, i 63, 104 f, 131, 151, 243. ii 423 f. iii 62
- Himmerland, iii 91
- Himmersyssel, iii 161
- Hindenburg, Georg Theodor (1836-1919), cand. jur., iii 321
- Hindsgavl, ii 59
- Hindsholm, ii 461
- Hippodromen, ii 533
- Hirsch, se Berthier, grevinde
- Hirsch, Fred. Georg Henrik (1812-76), generalmajor, iii 124
- Hirtsholmene, i 150
- Hjaltelin, I. I. (1807-82), landfysikus, Island, iii 270 f, 277
- Hjaltelin, N. M. (død 1872), kammerassessor, i 49, 69. ii 323
- Hjelholt, Holger (f. 1887), historiker, ii 537 f, 544
- Hjelm, ii 341, 419
- Hjort, Peter (1793-1871), kritiker, skolemand, i 236 ff. ii 28, 44, 103, 401, 533 ff. iii 99
- Hjortekærhuset, ii 157
- Hjorthøi, Chr. Jul. Fred. (1775-1848), arkivar, i 69
- Hjørring, i 151. ii 160. iii 187 f
- Hobe, Ludv. (1783-1853), baron af Gellingengen, løjtnant, i 13
- Hobro, i 1. ii 410. iii 32
- Hoff, Jens (1806-78), berider hos kronprins Frederik, i 156. ii 61, 79, 157
- Hoff, Nic. Engelbrecht (1813-1903), norsk oberstløjtnant, ii 353
- Hoffensberg og Trap, firmaet, iii 202, 282
- Hoffensberg, Julius (1828-95), industridrivende, iii 282
- Hoffmann, Anton (1818-64), officer, ii 329
- Hofgaard, Ludvig Martin (1807-76), sekretær, i 99 f, 102, 115 f, 149
- Hogland, iii 144
- Hohenlohe-Langenburg, Feodora (1807-72), enkehertuginde, f. prinsesse af Leiningen, halvsøster til dronning Victoria, iii 77
- Hohenwestedt, i 151
- Holbeck, I. A. C. (1815-85), skoleinspektør, professor, iii 201
- Holberg, Ludvig (1684-1754), forfatter i 232, 378, 564. iii 300
- Holbæk, iii 184, 229, 325, 330
- Holbæk amt, ii 46
- Holck, Harald (1785-1839), greve, oberst, ii 244
- Holck, Harald (1807-77), udskrivningschef, Randers, ii 427 f
- Holck, Juliane Christine (1796-1850), Carl Berlings svigermoder, ii 223, 553

- Holck, Natalie, f. Ryge (1816-95), gift med hofchef Valdemar Holck, iii 252, 331
- Holck, Sophie, (1807-78), f. Lerche, grevinde, ii 451
- Holck, Valdemar (1818-1900), hofchef hos landgrevinde Charlotte, iii 128 f, 233 ff, 331
- Holck-Hardenberg-Reventlow, Carl Ludv. Aug. Rud. (1818-85), greve, Krenkerup, ii 244
- Holckenhavn, iii 186
- Holland, i 236. ii 413. iii 307
- Hollard-Nielsen, se Nielsen, Hollard
- Holm, Carl Vilhelm, overtoldinspektør, i 150
- Holm, Chr. Fred. (1796-1879), finansdeputeret, ii 77
- Holm, Edvard (1833-1915), historiker, ii 533. iii 287
- Holm, Jacob, købmand, Randers, i 4
- Holm, Jacob, missionær, iii 294
- Holm, Johan Peter (1805-84), borgmester, København, ii 62
- Holm, Peter Chr. (1807-64), søofficer, iii 19
- Holm, R. H. (1808-90), sognepræst, Finnerup, sen. Thorsager, i 18
- Holmblad, Andreas (1810-83), justitiarius i kriminal- og politiretten, i 64
- Holmblad, Anna Dorothea, f. Suhr (1857-1928), frue, iii 248 f
- Holmblad, L. P. (1815-90), fabrikant, i 36. ii 201, 382, 403, 407, 409. iii 27, 31, 246, 282, 329
- Holmegård (Præstø amt), i 36. iii 89 f
- Holmen (København), i 86, 166
- Holmensbro (København), ii 41, 91
- Holmens Kanal (København), ii 577. iii 253, 326
- Holmens kirke (København) ii 390. iii 102, 233, 333
- Holmsgård (Kristrup sogn), i 4
- Holmsland, ii 287
- Holmstrup (Holbæk amt), iii 81
- Holnæs, i 49 f. ii 292, 320, 355, 399, 402, 470, 496, 508, 528 f
- Holst, H. P. (1811-93), digter, i 59, 85, 166, 239 ff. ii 16, 47-50, 72 f, 75, 201, 218, 248, 439, 532, 535, 537 f, 552. iii 129
- Holstebro, i 1, 151. ii 425. iii 62
- Holstein, E. F. v. (1801-83), hofchef hos kronprins Frederik (VII), i 124
- Holstein, Frederik (1771-1853), officer, hofmand, teaterdirektør, i 78. ii 10. iii 78
- Holstein-Holsteinborg, Ludvig (1815-92), lensgreve, konsejlspræsident, ii 134, 517. iii 74 f, 124 f, 169 f, 174, 176, 187, 190, 201, 218, 227, 236 ff, 253-57, 286, 305-08, 328, 332, 334
- Holstein-Ledreborg, Ludv. (1839-1912), lensgreve, politiker. iii 41, 131, 332
- Holsten, i 12 f, 62 f, 74, 101, 107, 109, 112 f, 120, 125, 131, 142-45, 147, 179, 180 f, 188 f, 191-95, 198, 200, 202, 208, 210, 212, 216, 218, 220, 225, 233, 243, 245, 249 ff. ii 8 f, 21 f, 24-27, 29, 38, 46 f, 50 f, 53 ff, 66, 73, 86, 89, 95 f, 102 f, 107, 110-14, 116, 120 f, 127 f, 130-36, 140, 146, 148 f, 158, 166 ff, 172, 175, 180 f, 189 ff, 194, 196, 198, 200, 226-29, 231 f, 237, 253, 255, 258, 268, 271-75, 290, 295, 314-17, 322, 328-31, 334, 345, 362, 367-71, 385 f, 412-16, 429, 447, 452, 459, 463-66, 470 f, 474-81, 486, 498, 506, 510, 512, 534, 536 ff, 542, 554, 559 f, 562-65, 567 f, 570, 572, 574, 576, 579. iii 1 ff, 5, 7, 17, 20 f, 23, 42, 70, 80, 92, 106, 163, 245, 291, 315, 319
- Holsten, Hans (1758-1849), baron, søofficer, i 136
- Holsten, Pauline, f. baronesse Rantzau-Lehn (1803-60), gift med baron Fred. Chr. Holsten (1796-1888), iii 227
- Holsten-Charisius, Adam (1793-1879), baron, Holstenshuus, i 53. ii 429. iii 185 f
- Holstenshuus, ii 399, 429. iii 185, 325
- Holsø, Lauritz Christian (1789-1862), sognepræst, Øster Egesborg. i 37, 132. iii 186, 325
- Holsøe, Vilhelmine Euphrosyne Mar-

- grethe, f. Feddersen (1797-1871), g. m. sognepræst L. C. Holsøe, i 37. iii 186
- Holtén, Carl (1775-1862), gehejmekabinetsarkivar, i 80, 89. ii 154. iii 135
- Holtén, C. F. (1817-98), officer, memoirforfatter, ii 323, 430, 433, 441, 508, 529. iii 38 f, 163, 174, 201, 261, 271, 305
- Homer, græsk digter, i 228
- Hongkong, iii 181
- Honnens, Johan (1797-1876), officer, i 14 f
- Hoppe, T. (1800-71), amtmand, Island, i 124
- Horats (65-8 f. Kr.), latinsk digter, i 21, 228. ii 481, 573. iii 319
- Hornbæk sogn (Viborg amt), i 4 f
- Hornemann, J. W. (1770-1841), botaniker, i 26, 36
- Horns herred, iii 162
- Horsens, i 35, 102, 105, 153, 172, 240. ii 165, 285, 410, 548, 560. iii 32, 46, 164, 230, 299, 330
- Horskjær (Ribe amt), ii 410
- Hoskiær, C. (1793-1867), generalkonsul, Algier, iii 115
- Hoskiær, Chr. (1824-68), bogholder, St. Thomas, iii 162, 253
- Hoskiær, Detlev Carl (1811-96), sognepræst, Kallundborg, ii 340. iii 191
- Hoskiær, Frederik (1790-1867), mægler, i 187. ii 242 ff, 297, 561. iii 77, 97, 107 f
- Hoskiær, Harald (1830-1919), vekselerer, Paris, iii 110 ff, 114 ff, 140, 183, 293 f
- Hoskiær, Herman (1832-1904), forretningsmand, London, iii 140
- Hoskiær, Marie Christiane Hennime, f. Lund (1800-86), enke efter mægler F. Hoskiær, iii 303
- Hoskiær, Valdemar (1829-95), ingeniørofficer, ii 103. iii 73, 81, 84, 160, 197 f, 249, 304
- Hostrup, Chr. (1818-92), digter, ii 285, 422. iii 27, 252
- Hovedvagtsgade (København), iii 334
- Hovelberg, se Hovlbjærg
- Howitz, Aug. Fred. (1798-1873), fuldmægtig i kabinetssekretariatet, i 37, 49, 69, 94
- Hovlbjærg (Viborg amt), i 21
- Hradchin (Prag), iii 56, 149
- Hrafnagja (Island), iii 272 f, 277
- Humboldt, Alexander v. (1769-1859), tysk naturforsker, i 159, 175 f, 246
- Hume, David (1711-76), skotsk filosof, ii 299
- Humblebæk, iii 155, 171
- Hunæus, A. H. (1814-66), kunstmaler, iii 77
- Hurtigkarl, F. T. (1763-1829), retslærd, i 30 f, 236
- Husby (Slesvig), iii 322
- Husby klitter (Ringkøbing), iii 62
- Husum, i 151, 153, 161, 181, 216, 225. ii 87, 103, 190, 291, 400, 510. iii 21
- Huygen, hofdame hos landgrevinde Charlotte, iii 177
- Hvedholm hovedgård (Svendborg amt), ii 65
- Hven, i 186 f, 251
- Hverrestrup, iii 92
- Hvide, Stig Andersen (død 1293), marsk, ii 341, 418 f
- Hvidemølleå (ved Randers), i 6
- Hvidelægten, ii 239
- Hvidovre, ii 475, 575. iii 186
- Hvidt, Kr. (f. 1929), arkivar, iii 334
- Hvidt, L. N. (1777-1856), grosserer, i 94, 146, 148. ii 4, 6 f, 21 ff, 26, 28-36, 75, 533 f
- Hüttener Bjerger (Slesvig), ii 462
- Høegh-Guldberg, Chr. (1777-1867), generaløjtnant, ii 54 f
- Høegh-Guldberg, Ove (1731-1808), statsminister, iii 287
- Høegh-Guldberg, O. E., (1798-1843), højesteretsadvokat, i 45
- Høgildgård, iii 299
- Høgsbro, Sofus (1822-1902), højskolemand, politiker, iii 50, 227, 328
- Højbro (København), ii 28, 91, 381
- Højris (Ikast sogn), ii 287
- Højris (Mors), iii 161
- Højvig (Færøerne), ii 265

- Højer, i 172
 Højrup (Stevns), iii 87 f
 Hømlund (Seem sogn), i 180
 Höpfner, Johs. (1813-52), regeringsråd, Gottorp, i 195
 Höpp, Johann Paul (1782-1847), præsident for overappellationsretten, i 113, 218 f. ii 272
 Hørsholm slot, iii 303
 Høruphav, ii 60
 Høst, Georg (1806-61), sognepræst, Hellevad (Hjørring amt), ii 160
 Høve, ii 84
 Høxsbroe, C. E. (1809-47), forfatter, i 28
 Høyen, N. L. A. (1798-1870), kunsthistoriker, i 166, 213. ii 21, 24, 44, 374, 436. iii 85, 91
 Haagen, C. W. (1792-1871), overretsprokurator, i 43, 237. ii 77 f, 178, 288
 Håkon Håkonsen (1204-63), norsk konge, iii 238, 267
 Håkon VII (1872-1957), norsk konge, iii 327
 Ibsen, Ib (1801-62), anatom, ii 219, 427
 Iffland, A. W. (1759-1814), tysk skuespiller og dramatisk forfatter, i 9
 Ignatiew, russisk general, iii 306
 Ihre, A. E. (1797-1877), svensk udenrigsminister, ii 57
 Ikast, ii 287
 Indien, i 14. iii 303
 Ingemann, B. S. (1789-1862), digter, ii 279, 304. iii 85
 Ingwersen, frk., Flensborg, ii 120
 Innfloden, iii 204
 Innsbruck, iii 204
 Interlaken, iii 59, 140
 Ipsen, Fred. Jul. (død 1834), kammerfurer, red. af Hof- og Statskalenderen, 123
 Irminger, Carl L. C. (1802-88), søofficer, adjutant hos Fred. VII og Chr. IX, i 114, 119, 203. ii 1, 9, 159, 185, 245, 282, 313, 320, 347, 353, 404 f, 417, 508, 511, 528 f, 539. iii 12, 14, 23, 37, 99, 124, 144, 187, 201, 293, 300 f
 Irminger, J. H. G. (1798-1854), adjutant hos Chr. VIII, i 79, 221 f, 231. ii 5
 Isabella II (1830-1904), dronning af Spanien, ii 258
 Isefjorden, ii 241, 339
 Iselingen hovedgård (Præstø amt), i 28, 115
 Ishavet, iii 271
 Island, i 124, 228, 246. ii 176, 416, 423 f, 437. iii 39, 99, 238-41, 250 f, 253, 260, 267-81, 293, 332 ff
 Ismaila (Ægypten), ii 85. iii 180
 Isola bella, iii 58
 Isted, i 14. ii 95, 102, 110, 132 f, 390, 462, 542, 544. iii 13
 Italien, i 77, 124, 135, 166, 243. ii 11, 85, 329, 369, 393, 562. iii 39, 78, 83, 89, 146, 204 ff, 208, 218, 220, 248, 252, 307, 326, 335
 Itzehoe, i 45, 107, 109, 112, 148, 174, 191, 199 ff, 220, 226, 273, 290, 326, 328 f, 414
 Ivan Antonovitsch (1740-64), russisk tronfølger, ii 548
 Iversen, Berthel, bud hos Carl Berling, iii 107
 Iversen, Christian (1748-1827), bogtrykker i Odense, i 123
 Jacobsen, løjtnant, Randers, i 13
 Jacobsen, Ane, budkone, København, iii 333
 Jacobsen, J. C. (1811-87), brygger, ii 6, 186. iii 49, 196, 220, 253, 312 f, 318, 329, 333
 Jacobsen, Johan Peter (1805-61), livlæge, i 129, 148, 164
 Jacobsen, Mathias, islandsk digter, iii 270
 Jantzen, Albert (1840-1917), lærer for prins Valdemar, sen. præst, iii 209, 211 f, 215
 Japan, ii 447. iii 111, 197, 199, 304, 328 f
 Jelling, i 35. ii 157, 284 f, 410, 417, 422 ff, 427 f, 430 f, 433 f, 445, 560, 573. iii 175
 Jelshøj (Meilgård), ii 422

- Jenisch, bankier, Hamborg, i 110. ii 418
- Jensen, tjener hos J. P. Trap, ii 372, 418
- Jensen, proprietær, iii 164 f, 323
- Jensen, C. A. (1792-1870), kunstmaler, ii 372
- Jensen, Hans (1890-1945), historiker, i 237, 242, 245, 249. ii 561
- Jensen, H. C. (1789-1860), agent, Flensborg, ii 111
- Jensen, I. F., universitetskurator, Kiel, i 202, 219
- Jensen, Johannes (1791-1858), toldassistent, Holbæk, ii 82, 539. iii 141
- Jerichau, Adolf (1816-83), billedhugger, i 242
- Jérome (1784-1860), konge af Westfalen, ii 253
- Jespersen, C. M. (1809-73), overretsprorator, politiker, ii 45
- Jespersen, Carsten Friis (1815-75), distriktlæge, Nykøbing F., i 64
- Jespersen, Edv. J. M. (1831-1904), boghandler, Flensborg. iii 282
- Jessen, Johan Chr. v. (1817-84), borgmester, Horsens, i 64, 85, 114. ii 320, 362 ff, 376 f, 384, 447, 460. iii 49, 67, 124, 230, 330
- Jessen, Juliane Marie (1760-1822), forfatterinde, i 9, 232
- Jessen, Peter Carl (1772-1830), kabinetssekretær, i 29 f, 35. iii 153
- Jessen, Regine Margrethe, f. Wildenrath (1770-1842), gift m. kabinetssekretær P. C. Jessen, i 35, 37 f, 40
- Jessen, Sophie Frederikke (1825-1900), f. Dichmann, gift med borgmester Chr. v. Jessen, i 114 f
- Jevensted (Holsten), i 13
- Johan (1782-1859), ærkehertug af Østrig, ii 67, 74, 538
- Johann, se Hans, prins af Glücksborg.
- Johannsen, Friedrich (1781-1851), amtmand, Haderslev, i 170. ii 537
- Johannsen, Ida, f. Petersen (1790-1879), gift med amtmand Friedrich Johannsen, ii 400
- Johannsen, Poul, fisker, ii 287
- Johannsen, Wilhelm (1813-88), amtmand, senere minister, i 151, 181, 198. ii 70, 103, 109, 400. iii 6 f, 21, 26, 244 f, 293, 314
- Johansen, telegrafassistent, ii 354, 566
- Johnsen, J. P., fabrikant, Skodsborg, ii 547
- Johnsen, Vilh. Ferdinand (1789-1879), embedsmand, i 35. ii 382
- Jonas Coldingensis, topografisk forfatter, iii 300
- Jonas, Emil (1824-1912), litterat, ii 82, 234, 317, 324, 342, 444, 551
- Joniske øer, ii 487, 491
- Josef I (1678-1711), østrigsk kejser, iii 316
- Joséphine (1763-1814), fransk kejserinde, ii 576
- Josephine (1807-76), dronning af Sverige og Norge, gift med Oscar I, i 188-91. ii 158. iii 163
- Juel, Hans Rudolph (1773-1857), oberst, kammerherre, Hverringe, i 148
- Juel, Jens (1631-1700), statsmand, ii 377
- Juel, Jens (1745-1802), maler, iii 60
- Juel, Niels (1629-97), søofficer, ii 377
- Juellinge (Halsted kloster), ii 242
- Juhl, Christen Hansen (død 1873), kammerråd, stænderdeputeret, ii 513
- Julebækshuset (ved Helsingør), iii 82
- Juliane Louise Amalie (1773-1860), prinsesse af Hessen, abbedisse i Itzehoe, i 39
- Juliane Marie (1729-96), dansk dronning, ii 432, 439. iii 44, 117 f, 146, 306
- Juliane Sophie (1788-1850), prinsesse af Hessen, i 92, 107, 112, 152, 166, 189. ii 94, 98
- Julius (1824-1903), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, ii 53, 516. iii 97, 106, 329
- Julsø (Linå sogn), i 105
- Jung, Ludv. Friedrich Eduard, preussisk justitsråd, Berlin, ii 322
- Jungshoved, iii 89

- Jurabjergene, ii 455. iii 139
- Juuel, Andreas (1816-68), landskabs- og porcelænsmaler, i 221
- Juul, Chr. Sehestedt (1806-61), godsejer og politiker, i 148
- Juul, Emilie Marie Frederikke Sehestedt-, f. Holsten Charisius (1834-82), gift med kammerherre Ove S. J., iii 248
- Juul, Ove Sehestedt (1830-82), kammerherre, Ravnholt, iii 248, 298
- Juvenal (ca. 60-140), latinsk forfatter, i 244
- Jylland, i 12, 22 f, 35, 46, 62, 149 ff, 172, 179, 238, 252. ii 9, 41, 45 f, 54, 64 f, 71. 127, 158 f, 161 ff, 187, 243, 281 f, 285, 291, 296, 336, 364, 409 f, 417, 422, 459, 503, 535, 548. iii 32, 60 f, 74, 83, 105, 160, 162, 188 f, 235, 251, 257, 262, 296, 298, 310, 320, 322
- Jæger, Charles v., østrigsk chargé d'affaires, København, ii 236
- Jægerspris, i 36, 77, 153 f, 158. ii 126, 156, 179 f, 183 f, 221, 225, 240 ff, 270, 274, 276, 278, 284, 293, 306 f, 311, 322 f, 332, 359 f, 362, 366, 380, 407-10, 429, 432 f, 435 ff, 472 ff, 550 f, 556, 560, 575. iii 155, 247, 323
- Jönköping, ii 395
- Jørgensen, A. D. (1840-97), rigsarkivar, i 236
- Jørgensen, Chr. Herman, livsytte, ii 371, 419
- Jørgensen, Harald (f. 1907), landsarkivar, dr. phil. iii 317
- Jørgensen, Henriette (1791-1847), skuespillerinde, i 30. iii 252
- Jørgensen, Jens (1806-76), gårdmand, politiker, ii 170
- Jørgensen, Troels G. (f. 1874), retslærd, ii 554
- Kalinski, sekretær hos Georg I, iii 305
- Kalisch (Polen), i 44
- Kall Rasmussen, Abraham (1824-1901), sognepræst, iii 142
- Kall Rasmussen, M. N. C. (1816-63), arkivmand, historiker, ii 219. iii 72
- Kallebod Strand, ii 359
- Kallundborg, i 22 f, 35. ii 340. iii 191, 230, 296, 325, 330, 334
- Kalmar, ii 243, 343, 345 f
- Kaltenborn, Carl (1785-1832), norsk generalmajor, ii 534
- Kalø, ii 418
- Kamphøveren, Bernhard (1813-46), botaniker, i 183
- Kampmann, Hack (1813-78), embedsmand, politiker, Randers, iii 330
- Kappel, ii 511, 522 ff
- Kardorph, C. E., amtmand, Steinburg, i 202
- Karl den Store (ca. 742-814), tysk-romersk kejser, iii 205
- Karlsbad, iii 25
- Karlshamn, ii 338, 566.
- Karlskrona, ii 338, 536
- Karlsruhe, ii 455
- Karrebæk, i 115
- Karsholm (Skåne), ii 501
- Kassel, ii 454. iii 111 f, 141
- Kastellet (Frederikshavn), iii 153, 177, 242
- Katholm (Randers amt), ii 420
- Kattegat, i 22, 149 f. ii 339. iii 82, 122, 189, 229
- Kaufmann, Heinrich (1819-1905), officer, ii 227, 268. iii 10 ff, 14, 27, 37, 39, 62, 66, 76, 79, 98 f, 105, 122 f, 140, 224, 230 ff, 235, 249, 327 f, 331
- Kaufmann, Jensine L. M. (1829-1904), f. Fønss, gift med general Heinrich Kaufmann, iii 235, 331
- Kayser, C. J. (1811-70), læge, nationaløkonom, ii 21
- Keller, Johan (1830-84), døvstummelærer, iii 47, 98, 289, 320
- Kellernæs (Lolland), iii 284
- Kerlingafjäll (Island), iii 275
- Ketting (Als), ii 510
- Kherérédine, tunesisk gesandt, ii 572
- Kiel, i 16, 22, 53, 55, 101, 112 ff, 126, 161, 173, 181, 200, 202, 218 ff, 243. ii 24, 38, 43, 191, 227, 235, 238, 307, 331, 355, 396, 453, 459, 466, 535. iii 21, 110, 141, 226, 321

- Kiel slot, i 55, 113, 153
- Kierkegaard, P. C. (1805-88), biskop, i 73. iii 125, 127, 137
- Kierulff, A. C. (1782-1846), overpræsident, i 61, 72, 94, 126, 167, 239
- Kildevæld (Strandvejen), i 187 f
- Kina, i 247. iii 112, 151, 197, 199, 304
- Kinckel, Johs. (1769-99), byskriver, i 234
- Kindholm (Horns hrd.), ii 241
- Kingo, Thomas (1634-1703), salmedigter, biskop, i 19, 234
- Kirchheiner, frue, iii 167
- Kirkebø (Færøerne), iii 266
- Kirkeltevang, ii 336, 565
- Kiær, Anna (1827-1905), f. Riis, gift med diplomaten F. F. Kiær, iii 235, 331
- Kiær, Fritz Frederiksen (1825-93), ritmester, sen. gesandt, ii 303, 323, 371, 380, 457, 488 f. iii 131 f, 157, 225, 234 ff, 305, 331
- Kjeldsen, Henrik (død 1883), kancelliråd, sen. justitsråd, ii 525, 527
- Kjellerup hovedgård (Onsild herred), i 21
- Kjellerup, entomolog, deltager i Galatheaekspeditionen, i 183
- Kjærbølling, Niels (1806-71), ornitolog, iii 220, 327
- Klampenborg, ii 83, 536. iii 117
- Klein, Chr. S. (1824-1900), embedsmand, politiker, iii 50, 63, 202, 218, 228 f, 238, 254, 260, 263, 270 f, 326, 328, 332
- Klemp, Jul. Gustav Berger (1819-90), etatsråd, ii 104, 261, 402, 478. iii 40, 247
- Klerkegade (København), iii 107
- Klintbjerg (Holbæk amt), ii 339, 566
- Klodemølle (Viborg amt), ii 427
- Kloss, Fred. Theodor (1802-76), maler, i 157, 246
- Knabe, enkefrue, Randers, i 102 f
- Knapstedsgård (København), i 24, 235
- Kneeland, dr. Boston, iii 266
- Knippelsbro (København), ii 91
- Knud den hellige (ca. 1040-86), dansk konge, i 213. ii 244. iii 297 f
- Knud VI (1163-1202), dansk Konge, ii 122 f
- Knudseje (Hjørring amt), iii 91
- Knudsen, Chr. (1828-1911), præst, ii 511
- Knudsen, F. E. V. (1790-1872), etatsråd, iii 196
- Knudsen, I. F. C., appellationsråd, Flensborg, ii 518
- Knudsø (Dover sogn), i 105
- Knuth, Eggert (1786-1813), amtmand, ii 534
- Knuth, Eggert (1838-74), greve, iii 76
- Knuth, F. M. (1813-56), lensgreve, amtmand, sen. udenrigsminister, i 207, 221 ff, 228. ii 24, 35 f, 48, 50-53, 55 ff, 64, 67 f, 70, 75 f, 104, 170, 225, 260, 534, 536 ff. iii 135, 154, 178
- Knuth, Frederik (1760-1818), lensgreve, ii 534
- Knuth, Frederikke S. E., f. Løvenørn (1804-89) gift med amtmand H. S. Knuth (1787-1861), ii 100
- Knuth, Hans Schack (1787-1861), greve, amtmand, Hillerød, i 94. ii 100
- Knuth, J. S. D. (1835-1905), chargé d'affaires, St. Petersburg, iii 145
- Knuth, Karen, f. Rosenkrantz (1792-1837), gift med amtmand Eggert Knuth, ii 534
- Knuthenborg, grevskabet, i 206
- Kobbermøllen (Flensborg), ii 515
- Koblenz, ii 458. iii 141
- Koch, H. H. (1836-1903), søofficer, iii 261, 268, 271, 305
- Koch, J. H. (1787-1860), arkitekt, hofbygmester, i 55, 62, 166, 213, 237. ii 77, 89
- Koch, Ragnhild, f. Jensen (1858-80), gift med orlogskaptajn H. H. Koch, iii 268, 278
- Koefoed, H. J. (1785-1870), generalauditor, ii 382
- Koefoed-Hansen, H. P. (1813-93), sognepræst, Toreby, iii 324
- Kofod, Lucianus (1829-1904), politiker, ii 518

- Kolberg, A. J. (1817-69), billedhugger, ii 155, 547
- Kolderup-Rosenvinge, J. L. A. (1792-1850), retslærd, i 31 f
- Kolding, i 106, 218. ii 40, 58, 320, 410. iii 33 f, 39
- Kollerup (Galten herred), ii 243
- Kolter (Færøerne), iii 266
- Kongemindet (Bornholm), ii 245 ff
- Kongens Nytorv (København), ii 41, 381
- Kongeåen, i 106, 146. ii 287 f. iii 33
- Kongsdal (Holbæk amt), iii 81
- Konstantinopel, iii 149, 198
- Kornerup, Jacob (1825-1913), arkæolog, landskabsmaler, ii 427, 573
- Kornerup, Peter Ernst Iver (1794-1875), bygningsinspektør, ii 219
- Korsør, i 75, 101, 115, 155, 169. ii 80, 190, 233, 250, 292, 320, 352, 355, 396, 399, 405, 417, 434, 453, 460, 470, 487 f, 528 f, 560, 575 f. iii 6, 11, 59, 66, 110, 138, 183, 186, 263, 311
- Kostoff, adjutant hos storfyrste Alexander (II), iii 117, 148
- Kostroma (Rusland), iii 152
- Kotzebue, Aug. v. (1761-1819), tysk dramatisk forfatter, i 9, 233
- Kotzenbüll, ii 400
- Krabbe, ii 378
- Krabbe-Carisius, Hans (1771-1845), geheimestatsminister, i 49, 56, 71, 143, 145
- Krabbeholm (Viborg amt) iii 160
- Kraft, frue, iii 167
- Krag, Carl (1801-76), overlandvej-inspektør, Flensborg, ii 523
- Krag, Dorothea (1675-1754), gift med grev Christian Gyldenløve (1674-1703), ii 225, 553 f
- Krag, Reinhold Ferdinand (1822-1907), kammerherre, ekspeditionssekretær, iii 123
- Kranold, Rud. H. C. C. (1819-89), departementschef, iii 4, 319
- Kreml, iii 148 ff, 309, 311
- Krenchell, H. E. (1801-64), søofficer, ii 48
- Krenkerup, ii 557
- Krey, Johan Chr. Wildenrath, postmester, Frederiksstad, ii 103
- Krieger, A. F. (1817-93), jurist, politiker, ii 21 ff, 33, 111, 142, 147, 149, 258, 264, 270, 275, 279, 297 f, 312, 314, 318 f, 323, 327, 332-35, 346, 348, 359, 364, 387, 410, 533, 546, 565 f, 566, 573, 578. iii 4 f, 21, 64, 72, 83, 105 f, 131, 170, 172, 174 f, 179, 191, 218 f, 225, 232, 242, 253 ff, 285, 315, 321, 332
- Krieger, Anne Elise, f. Finne (1791-1863), moder til A. F. Krieger, ii 565
- Krieger, Antonius (1816-91), søofficer, ii 44
- Krieger, J. C. (1683-1755), arkitekt, i 237
- Krieger, Johan Cornelius (1818-94), generalmajor, ii 354
- Krieger, Margrethe Vilhelmine (død 1862), søster til A. F. Krieger, ii 565
- Krim, ii 551. iii 232, 237
- Kristensen, K., redaktør, i 237
- Kristiansstad, ii 163, 212, 500 f. iii 153
- Kristrup (ved Randers), i 1, 4
- Krock, Hendrik (1671-1738), maler, iii 89
- Krogh, F. C. (1790-1867), amtmand, Tønder, i 172
- Krogh, F. C. H. (1815-91), landfoged, Stapelholm. iii 7
- Krogh, Gerhard Christoph v. (1785-1860), general, kammerherre i 77, 134. ii 35, 192, 199, 237, 390, 569. iii 235
- Krogh, Marie Sophie Frederikke (1815-99), hofdame hos dronning Caroline Amalie, senere gift m. overkammerherre Vald. T. Oxholm, i 77, 99 f
- Krohn, F. (1806-83), billedhugger, medaillør, i 211
- Kronborg, i 149, 152, 163, 176, 178, 191, 247. ii 100, 213, 248, 252, 391 ff, 395 f, 507. iii 320
- Krone, se Crone
- Kronstadt, iii 144 f, 306
- Krop (Slesvig), ii 54

- Kruppen, Otto (ca. 1485-1569), rigsmarsk, ii 378
- Krusesminde, iii 283
- Krüger, Hans (1816-81), sønderjysk politiker, ii 24, 46, 111, 533, 572
- Kuhlau, Frederik (1786-1832), komponist, i 27. ii 564
- Kuhstall (Sachsen), iii 56
- Kulla Gunnarstorp (Skåne), ii 262, 449, 459
- Kulsbjergene (Præstø amt), iii 89
- Kunzen, F. L. A. (1761-1817), komponist, i 233
- Kurakin, Julie, russisk fyrstinde, f. prinsesse Galitzin (1814-81), iii 117, 146
- Kurakin, russisk prinsesse, datter af Julie K., iii 146
- Kurfalz, i 135
- Kurhessen, ii 413
- Küchen, kapelmester, Stutgart, ii 398
- Küssnacht (Schweiz), ii 456
- Kær herred (Ålborg amt), iii 90, 188
- København, i 9 ff, 22 ff, 29 ff, 35, 37, 42, 44, 46 ff, 53, 58 f, 61 ff, 65, 68, 72, 77, 80, 83, 86 f, 89, 94 ff, 107, 116, 128, 130 ff, 138, 140 f, 147, 149, 152, 155, 157, 159, 161 f, 164 ff, 171 f, 175 f, 178, 181 f, 188, 203, 205, 215, 218, 220, 222, 225 f, 238, 241, 243, 246, 249 ff. ii 4, 6 f, 16, 21, 24 f, 32 f, 36, 39 ff, 43 f, 46 f, 49, 53, 56-60, 62, 68-70, 73 ff, 77, 79, 85, 88, 90 f, 93, 96, 100 ff, 108 f, 115, 120, 125, 127, 131, 134, 150, 161, 163, 165 f, 175, 179, 187, 189 f, 192, 199 f, 207, 212, 214, 216 ff, 226, 238, 241, 245, 247, 249 f, 253 f, 257, 268, 270, 272, 276 f, 279, 281 f, 284, 290 f, 293-97, 302, 304 f, 307 f, 310 f, 317, 321, 323 f, 329 f, 332 f, 340 ff, 346, 352, 354 ff, 359 f, 367, 376, 379, 387, 390, 393, 396, 398, 400, 404 f, 408-11, 413, 428 f, 431, 435, 437 f, 440 f, 444, 446, 449, 453, 455, 460, 466, 469 f, 472 f, 477, 479, 486 f, 489, 497, 502, 504 ff, 510, 514, 516, 522, 524, 527, 530, 535 f, 538, 543, 545, 552, 558, 560 f, 564 f, 567, 569, 573-78. iii 1 ff, 5 f, 11, 13 ff, 17-21, 24 f, 34, 52, 57, 60 f, 63, 66 ff, 74, 78, 81, 83, 85, 90, 92 f, 97, 110, 116 ff, 122, 131, 137 ff, 141 f, 152, 164, 168, 177 f, 183, 185, 190, 192 f, 195 f, 201, 215, 218, 220-23, 226 f, 230, 252, 257 f, 262, 279, 281 f, 290, 296, 298 f, 311, 314, 316, 318, 320 f, 325, 327, 329 ff, 334
- Købmagergade (København), iii 282
- Køge, i 116. iii 84 ff
- Køge bugt, ii 66
- Kølln, ii 458. iii 110
- Königsfeldt, J. P. F. (1812-76), overlærer, historisk forfatter, ii 216, 372
- Könnemann-Petersen, Fred. Jul. (1809-77), herredsfoged, Odense, i 64, 187
- Køppen, Adolph (1804-73), historisk og geografisk forfatter, ii 81, 539. iii 95
- Køppen, Gotthilf Ludewig (ca. 1776-1832), grosserer, mægler, ii 82
- Kaalund, H. V. (1818-85), forfatter, ii 16, 41, 535
- Kaas, Fred. Chr. (1825-76), kammerherre, oberst, ii 310 f, 457. iii 166, 233 f, 304 f
- Kaas, Niels (1534-94), kansler, ii 387
- Ladoga, iii 148
- Laeken (Bruxelles), ii 484, 486, 576
- Lagercrantz, Jacob Reinhold (1821-98), svensk admiral, iii 267, 271
- Lagerheim, Elias (1791-1864), friherre, svensk udenrigsminister, ii 267. iii 331
- Lahde, G. L. (1765-1833), kobberstikker, ii 165, 548
- Laing, de la, Robert (1815-86), ordonnansofficer, ii 282 f, 320, 323, 353, 400, 507
- Lammefjorden, iii 224, 228 f, 233, 258, 283, 286, 327, 330 f,
- Landskrona, ii 64
- Landsort, ii 345
- Lange, Carl Vilh. (1801-69), generalintendant for civillisten, ii 530. iii 40, 158, 170

- Lange, Michael (1788-1856), embedsmand, i 99 f, 104, 106. ii 7, 28, 533
- Langeland-Mathiesen, Aage (1868-1933), arkitekt, i 238
- Langelinie, i 24, 245. ii 38, 47, 60, 566. iii 175
- Langemarck, Jens (1797-1866), søofficer, i 125
- Langå, i 21. ii 410, 459 f, 503, 565. iii 162, 310
- Larsen, deltager i Casinomødet i 1863, ii 479
- Larsen, sadelmagersvend, Frederiksborg, ii 377
- Larsen, Fred. Jul. (1830-70), professor, iii 131
- Larsen, H. P. L. (1823-91), landvæsenskommissær, politiker, iii 327
- Larsen, J. E. (1799-1856), juridisk professor, i 31 f, 148. ii 170
- Larsen, Lars Chr. (1813-73), borgmester, København, ii 449. iii 329
- Larsen, Laurentius Peter (1802-75), jernbanekommissær, i 186, ii 219
- Larsen, Ole (1829-90), gårdejer, politiker, iii 324
- Larsen (Skræppenborg), Peter (1802-73), lægprædikant, gårdejer, Dons, iii 33
- Lasberg, Friedrich (1796-1843), oberst, gift med prinsesse Marie, Chr. IX's søster, iii 116
- Lassen, Lorentz F. (1756-1837), søofficer, iii 153
- Lassen, Søren, kammerlakaj hos Fred. VII, iii 107
- Lasson, Jens Fred. (1785-1855), løjtnant, møller i Svendborg, i 13
- Latro, Capece, ærkebiskop, Tarent, ii 11
- Laub, H. O. C. (1805-82), biskop, Viborg, iii 32, 310
- Lauenborg, (byen), i 110 f. ii 454
- Lauenborg, hertugdømmet, i 107, 110 f, 125, 142, 192. ii 112 f, 146, 149, 180 f, 191, 229, 231, 237, 253, 272 f, 275, 295, 314 ff, 322, 328, 330 f, 386, 412, 470 f, 474, 480, 512, 559 ff, 563, 572. iii 2, 315
- Laugafell (Island), iii 275
- Laugardal (Island), iii 273, 276
- Lauridsen, P. (1846-1923), historiker, i 246
- Lauritsen, P. (1878-1961), historisk forfatter, ii 569
- Laus Bakke (Randers), ii 461
- Lausanne, ii 456. iii 59, 218
- Lauterbrunnen (Schweiz), iii 140
- Lavater, J. C. (1741-1801), schweizisk digter, i 28
- Laxenburg (Wien), iii 57
- Lecomthe, opsynsmand, Fontainebleau, i 187, 251
- Leerbech, John Erik (1805-60), politiadjutant, i 141
- Lefrén, Johan Peter (1784-1862), svensk general, ii 65
- Legouvé, E. (1807-1903), fransk forfatter, ii 564
- Le Havre, ii 430
- Lehmann, E. A. E. (1821-87), appella-tionsråd, Slesvig, iii 75, 319
- Lehmann, Orla (1810-70), politiker, i 28, 34 f, 41, 71, 73, 94, 138 ff, 146, 148, 160, 178, 235 f, 243, 245, 249, 251. ii 21 f, 24-27, 30, 32, 34 f, 37 f, 44 f, 66, 74, 76, 134, 142, 147, 170, 187, 233, 283 f, 365, 389, 427 f, 430, 433, 449, 460, 463 f, 470, 490, 533 ff, 537 f, 555, 569, 571, 574, 577. iii 2, 4, 75 f, 154, 156, 174 f, 314, 319
- Lehn, Poul Abraham (1732-1804), baron, godsejer, iii 221
- Leiningen, se Ernst og Emich, fyrste af Leiningen.
- Leipzig, i 50. ii 395, 453. iii 59, 202 f
- Leith, iii 281
- Lemvig, i 103. ii 160
- Lenker Vig, ii 341
- Leonore Christine (1621-98), datter af Chr. IV, ii 242. iii 221
- Leopold I. (1790-1865), konge af Belgien, ii 483 f, 576 f
- Leopold Stephan (1835-1905), prins af Hohenzollern-Sigmaringen, iii 171

- Lerbæk mark (v. Vejle), ii 71, 73, 538
- Lerche, familien, ii 378
- Lerche, Henrik Georg Flemming (1799-1871), kammerherre, ii 323, 472
- Lerchenborg, ii 340
- Lerkenfeld å, iii 92
- Leth, havnekaptajn, Odense, ii 461
- Leuchtenberg, se Maria, Maximilian og Nikolaj
- Leuhusen, Alexander Magnus (1821-1903), generalmajor, svensk friherre, adjutant hos Carl XV, ii 353
- Leuning, Carl (1820-67), jurist, politiker, ii 279. iii 56, 67, 69, 95, 121
- Leuven, Adolphe de (1800-84), fransk forfatter, i 239
- Lewenhaupt, Charles Emil (1826-78), svensk greve, officer, ii 353
- Levetzau, J. G. (1782-1859), overhofmarskal, i 76, 78, 88, 90, 99 f, 130, 148, 158, 231. ii 5, 10, 15, 59, 61, 77, 83, 89 f, 100, 108, 119, 125, 144, 155, 157, 159, 164, 189 f, 209, 219, 221, 248, 250, 262, 270, 273, 276, 279, 281 f, 309, 320, 322, 329, 335, 353, 360, 374, 388 f, 507. iii 157 f, 177
- Levetzau, Wilh. Fred. Ludvig Theodor (1820-88), amtmand, Steinburg, ii 326 f, 329, 331
- Levin, Israel (1810-83), litterat, sprogmand, i 30
- Levinsen, Niels (død 1857), adjunkt, Hillerød, i 21 f, 30
- Levy, B. (1817-63), professor i kemi, i 36
- Levy, Martin (1827-99), departementschef, iii 94, 124, 191, 228
- Libanon, iii 58
- Liebe, Carl (1820-1900), højesteretsadvokat, ii 201, 234, 270, 511. iii 1, 67, 71, 169 f, 238
- Liebe, C. F. J. H. (1815-83), statssekretær, i 64. ii 8, 118, 363, 396, 465, 470, 517, 527, 532. iii 7, 69 f, 74, 96 f, 103, 135, 157
- Liebenberg, Carl Chr. Birch (1804-65), kabinetssekretær, sen. nationalbankdirektør, ii 178, 183, 185, 200 f, 205, 211, 213, 216, 219, 223, 245, 247, 250, 253, 257, 259, 337. iii 165
- Liebenberg, F. (1810-94), litterat, i 29, 241
- Liebenberg, M. F. (1767-1828), slotspræst, ii 407
- Liebmann, F. M. (1813-56), botaniker, ii 21
- Liljencrantz, Johan (1835-70), svensk officer, ii 353, 566
- Lilleborg (Bornholm), ii 247
- Lillebælt, ii 73
- Lilliencron, Ludvig Carl Christ. (1777-1846), generalkrigskommissær, i 148
- Limfjorden, i 151. ii 571. iii 91, 161
- Limmatfloden (Schweiz), ii 455
- Lind, Peter Engel (1814-1903), biskop, Ålborg, iii 191
- Linde, Andreas C. P. (1814-88), departementschef, ii 300. iii 40, 195, 319
- Linde, Georg (1787-1847), oberst, i 65
- Linde, Johan Gabriel (1781-1864), konferensråd, zahlkasserer, ii 89. iii 235
- Linde, Knud (1789-1846), kommandør, iii 137
- Lindgreen, Ferdinand (1770-1842), skuespiller, iii 252
- Lindholm, (Gevninge sogn), ii 37
- Lindholm, Hans (1814-93), lærer, politiker, ii 175
- Linnemann, I. H. (1818-92), sognepræst, politiker, iii 191
- Linnemann, Stephan (1824-96), bankdirektør, iii 202, 218
- Linstow, Friedrich Aug. v. (1775-1848), amtmand, Lauenborg, i 110
- Linstow, H. v. (1810-84), regeringsråd, Lauenborg, ii 278
- Liselund (Møn), ii 240
- List (Sild), ii 246
- Lister fyr, iii 263
- Liunge, A. P. (1798-1879), redaktør, ii 536
- Livius, Titus (59 f. Kr.-17 e. Kr.), romersk historiker, iii 216
- Livland, iii 27, 50, 145
- Livø, iii 161
- Lockstedt (Holsten), i 198, 205

- Lolland, i, 158, 160. ii 242 ff, 416, 554.
iii 88, 119, 121, 178 f, 245, 260, 324,
329, 333
- Lombardiet, ii 246. iii 58
- London, ii 66, 75, 77, 79, 85, 101, 128,
140, 142, 152, 170, 172, 266, 364, 369,
415, 445, 447, 463, 477 f, 480, 485,
489, 497, 510, 515, 538 f, 542, 546 f,
574. iii 6, 16 f, 21 f, 40, 42, 51, 76,
103, 105, 148, 154, 160, 179, 232,
302 f, 305, 315 f, 331
- Lorch, Carl B. (1814-1905), boghandler,
iii 59
- Lorck, skuespiller, i 30
- Lorck, Jørgen Heinrich (1810-95), læge,
i 29. ii 103
- Lorelei (Rhinen), iii 266
- Lorentz, Didrik Carl (1749-1832), ge-
neral, i 25
- Lorenzen, Lorenz (1795-1866), sogne-
præst, Adelby, i 113
- Lorenzen, P. Hiort (1791-1845), køb-
mand, stænderdeputeret, i 172, 245,
252
- Lorenzetti, italiensk maler, iii 211
- Lornsen, Uwe Jens (1793-1833), sles-
vig-holstensk embedsmand og forfat-
ter, i 33, 219. iii 42
- Louise (1817-98), dansk dronning, i
132, 134, 189, 222 ff. ii 114, 117, 150,
158, 169 f, 234 f, 309, 325, 331, 371,
385, 483, 487, 489 f, 507, 546, 555,
565. iii 12 ff, 28, 38-41, 46 f, 53 f,
60 f, 65 f, 68, 71, 73 f, 77, 79, 82, 94,
98, 100, 103, 105 f, 108, 110, 129 f,
141-45, 148, 151 f, 155, 163 f, 177 f,
182, 184, 186 f, 191, 194, 209, 211 f,
214, 219, 224, 230, 232, 234 ff, 238,
250 f, 262 f, 270, 281, 283 ff, 289,
296 f, 301, 305, 308 ff, 331
- Louise (1851-1926), dansk kronprinses-
se, i 235. ii 262, 343, 394 f, 451, 558.
iii 61, 117, 130, 142 f, 158, 163 f, 171,
175, 180, 182, 192 f, 197, 222 ff, 236,
262 f, 284 f, 297, 310, 327
- Louise af Nederlandene (1828-71), gift
med Carl XV af Sverige, ii 218,
343 ff, 394 f, 452 f, 553, 566. iii 117,
143, 171, 180
- Louise Augusta (1771-1843), enkeher-
tuginde af Slesvig-Holsten- Sønder-
borg-Augustenburg, i 39, 155, 246.
iii 162
- Louise Caroline (1789-1867), enkeher-
tuginde af Slesvig-Holsten-Sønder-
borg-Glücksborg, i 39, 43, 153, 218.
iii 103, 106 f, 121, 320
- Louise Margareta (1860-1917), prinsesse
af Preussen, gift med Arthur, hertug
af Connaught, iii 331
- Louise Marie (1812-50), prinsesse af Or-
léans, gift med Leopold I af Belgien,
ii 576
- Louise Sophie (1796-1867), f. komtesse
Danneskiold-Samsøe, gift med her-
tug Chr. August (1798-1869), iii 321
- Louisenlund (Bornholm), ii 544
- Louisenlund slot (ved Slesvig), i 47, 66.
ii 253, 462, 507. iii 6, 251
- Lowzow, Charlotte Sophie, f. v. Blü-
cher (1804-94), gift med højesterets-
justitiarius Fred. L., iii 249
- Lowzow, Frederik (1788-1869), højeste-
retsjustitiarius, i 155. iii 96
- Ludvig XI (1423-83), fransk konge, ii
123
- Ludvig XIV (1638-1715), fransk konge,
iii 60, 211
- Ludvig I (1786-1868), konge af Bayern,
i 56. iii 203 f, iii 326
- Ludvig II (1777-1848), storhertug af
Hessen, iii 335
- Ludvig Filip (1773-1850), fransk kon-
ge, i 187, 216, 251. ii 11, 22, 33, 576,
iii 94, 157
- Ludvigsen, købmand, Randers, i 4
- Ludwigshafen, iii 59
- Lund (Sverige), i 159. ii 249, 396
- Lund, fuldmægtig, (Bærentzen og co.),
iii 71
- Lund, Christen (1789-1845), kommitte-
ret i rentekammeret, i 35, 99 f, 104,
106, 178 f

- Lund, F. C. (1826-1901), kunstmaler, iii 191, 262
- Lund, Fr. Ernst Aug. E. (1823-1907), søofficer, iii 144, 147 f, 163, 199
- Lund, H. C. A. (1839-1903), forfatter, i 236, 240, 248. ii 547
- Lund, I. J. G. (1801-84), livlæge hos Fred. VII, ii 1, 47, 58, 100, 155, 159, 168, 185, 189 f, 219, 271, 282, 320, 323, 339, 342 f, 345, 353 f, 418, 421, 430, 433, 435, 472 f, 524, 526. iii 144, 157, 163, 248, 288, 294
- Lund, I. L. (1777-1867), historiemaler, i 166
- Lund, J. C. (1799-1875), stænderdeputeret, ii 6
- Lund, Laurits Severin (1754-1832), rektor, Randers, i 19 f, 234
- Lund, Louis (f. 1826), kaptajn, adjutant, iii 76, 192
- Lund, Ole (1812-91), herredsfoged, Skern, ii 287
- Lund, Sigvard (1813-67), søofficer, iii 19, 130
- Lundbjerg gård (Ørum sogn), i 21
- Lundby Krat, ii 437, 572
- Lundbye, Carl (1812-73), officer, krigsminister, ii 236 f, 258, 271, 282, 326 f, 356, 505. iii 5, 7 f, 10 f, 19 f, 83, 231 f
- Lundbye, Emanuel Andreas (1814-1903), oberst, iii 7
- Lundbæk (Ålborg amt), iii 91
- Lunde, P. F. (1803-93), jernstøber, ii 6, 21
- Lunden (Holsten), i 151
- Lunding, H. M. V. (1807-53), kabinetssekretær, sen. statssekretær, i 80, 119. ii 1, 7, 9, 30, 89, 102, 118, 145, 159, 163 f, 176, 203, 224, 532. iii 134 ff, 248
- Luther, Martin (1483-1546), reformator, i 164
- Luxdorph, B. W. (1716-88), embedsmand, ii 378
- Luxembourg, iii 104 f, 321
- Luzern, ii 456 f. iii 59, 140
- Lübeck, i 111 f, 219. ii 68, 191. iii 59, 130, 139, 263
- Lüders, I. I. C., regeringsråd, Gottorp, i 195
- Lüders, Peter (1785-1878), rigsrådsmedlem, i 195. ii 273
- Lühe, V. A. v. d. (1705-78), overceremonimester, ii 153 f
- Lyksborg slot, i 153, 224. ii 190, 217, 268, 281 f, 290 ff, 306, 318-22, 332, 352 f, 355 f, 360, 396, 399, 401 f, 453, 459, 463-67, 469 f, 482, 496, 507 f, 510 f, 513-18, 521 f, 526 f, 529, 561, 579
- Lüneburg, byen, i 110
- Lüneburg hede, i 110
- Lyngby, i 184, 250. ii 332, 565. iii 329
- Lyngby sø, i 77
- Lyng, restauratrice, Frederiksberg, i 40
- Lyskander, Claus Christoffersen (1558-1624), historiker og digter, iii 86
- Lystrup hovedgård (Præstø amt), iii 89
- Lythans, J. H. (1781-1852), murermeister, ii 154, 547
- Lütken, C. (1791--1856), lektor, Sorø akademi, i 228
- Lütken, Christopher (1782-1857), søofficer, generaladjutant, i 125, 158. ii 47, 57
- Lütken, O. H. (1813-83), søofficer, marineminister, i 149. iii 5, 19, 21, 26, 50, 67.
- Lüttichau, H. H. (1794-1869), overpræsident, København, ii 449
- Lüttichau, Mathias (1795-1870), general, politiker, ii 170, 199 f, 236, 556. iii 14 f, 231
- Lützen, selskabsdame hos grevinde Danner, ii 443, 508
- Lytzen, skolelærer, Thorshavn, iii 264
- Lützow, Gotthard (1784-1850), general, i 191. ii 39
- Lützow, Hans Frederik (1740-89), oberst, ii 443
- Læssøe, Frederik, (1811-50), officer, i 133. ii 43, 54, 73
- Læsø, iii 91
- Løgstør, i 150. ii 551
- Løgstør kanal, ii 417, 425, 571. iii 62

- Løgumkloster, i 151. ii 404
- Løitved, Hans Sørensen (1809-61),
kammertjener hos Fred. VII, ii 84,
157, 372. iii 107
- Lønstrup (Hjørring amt), iii 188
- Løvel (Viborg amt), iii 92
- Lövenhjelm, Carl Axel (1772-1861),
svensk general, ii 65
- Løvenskiold, Carl (1822-98), kaptajn,
overhofmarskal, ii 389, 394, 404, 406,
417, 421, 427 f, 440 f, 460, 508, 522,
528 f. iii 1, 36, 44, 46, 230, 233 f, 236,
245, 305, 310, 331
- Løvenskiold, Charlotte, f. friherreinde
Lagerheim (1828-92), gift med over-
hofmarskal Carl L., ii 389, 391. iii
234, 331
- Løvenskiold, Christiane Marie (1828-
51), f. Schultz, gift med overhofmar-
skal Carl Løvenskiold, iii 331
- Løvenskiold, Clara (1851-1924), gift m.
den italienske officer Augustus Gig-
lioli (1846-1901), iii 331
- Løvenskiold, E. C. F. (1788-1861), ba-
ron, overførster, Kulhus, ii 293 f
- Løvenskiold, Herman (1815-70), baron,
komponist, ii 398
- Løvenskiold, Severin Henrik Ernst
(1803-67), norsk hofmarskal, ii 252 f,
435, 440
- Løvenørn, ii 377
- Løvenørn, Fred. E. V. de (1798-1849),
diplomat, iii 40
- Løvenørn, Henriette (1842-1915), hof-
dame hos dronning Louise, sen. gift
med lensgreve Ludvig Holstein-Led-
reborg (1839-1912), iii 40 f, 131
- Låstrup å (Viborg amt), iii 92
- Maase, Chr. Rostgaard v. d. (1831-99),
generalmajor, iii 305
- Maase, Fred. Chr. R. v. d. (1825-1905),
dansk diplomat, ii 345. iii 325
- Maase, H. F. R. v. d. (1800-66), hofchef
hos dronning Marie, i 147
- Maaseske fideicommiss, det, iii 187
- Machiavelli, Niccolò (1469-1527), itali-
ensk politiker, iii 217
- Mac-Mahon, P. M. (1808-93), fransk
marskal, iii 174
- Madeira, i 203
- Madvig, J. N. (1804-86), professor, i 25.
ii 21, 107 f, 110, 114, 131 f, 135, 143,
147, 170, 182, 230 f, 233, 248 f, 384,
544, 555, 576. iii 4, 42, 106, 317
- Magdeburg, iii 59, 203
- Magius, I. E. A. (1816-84), oberst, iii
288
- Maglegård (Strandvejen), ii 279
- Magnan, Bernard Pierre (1791-1865),
fransk marskal, ii 305
- Magnus, litterat, ii 82
- Magnusen, Fin (1781-1847), gehejme-
arkivar, i 91
- Mailand, se Milano
- Maily (Peterhof), iii 146
- Mainfloden, ii 454
- Mainz, ii 458. iii 141
- Malakoff, A. J. J. P. (1794-1864), her-
tug, fransk diplomat, ii 305
- Malling, Ove (1747-1829), gehejme-
statsminister, i 187
- Malling, Peter (død 1862), officer, ii
322 f, 356, 389, 418, 421, 430, 441,
473, 507, 571
- Malmø, ii 65, 67-70, 452, 500, 502,
536 ff. iii 55, 158, 192, 223
- Malthe-Bruun, Vilh. (1853-1933),
branddirektør, iii 271
- Mancini, iii 142
- Mandern, C. v. (1609-70), kunstmaler,
ii 377. iii 221
- Manderström, Carl Adolf (1808-84),
baron, statholder, ii 322, 343 f
- Manderström, K. R. L. (1806-73),
svensk udenrigsminister, ii 66 f, 317,
344 f, 415, 427, 469, 471, 501, 515,
566, 569, 573, 575, 578 f. iii 16, 61,
66, 158, 193
- Manicus, Claus (1795-1877), læge, ii
111
- Manilla (Djurgården, Stockholm), iii
193, 223, 325
- Mannteuffel, Otto Theodor v. (1805-
82), preussisk ministerpræsident, ii
115, 130, 191, 236 f, 275, 316

- Manthey, J. D. T. (1771-1831), embedsmand, konferensråd, ii 164
- Marathon (Grækenland), iii 320
- Marburg (Lahn), ii 454. iii 116
- Marcel, hollandsk diplomat, iii 191
- Marcker, Benjamin (1797-1872), oberst, ii 509
- Marckmann, Jørgen Vilh. (1804-61), præst, ii 21
- Marcus Aurelius (121-80), romersk kejser, iii 210
- Margaritone, italiensk maler, iii 214
- Margherita (1851-1926), gift med kong Umberto af Italien, iii 316
- Margrethediget, ii 427
- Margrethe (1353-1412), dansk dronning, i 47, 223. ii 243
- Maria (1819-76), f. storfyrstinde af Rusland, hertuginde af Leuchtenberg, ii 577
- Maria, prinsesse af Hessen-Kassel (1814-95), gift med hertug Fred. August af Anhalt-Dessau (1790-1864), ii 94, 541. iii 128 f
- Maria (1853-1920), storfyrstinde af Rusland, gift med den engelske prins Alfred, iii 332
- Mariane, f. prinsesse af Mecklenburg-Strelitz (1821-76), kronprinsesse, i 119, 125-28, 130 ff, 141 f, 152, 158, 160, 162, 167-71, 173, 185 f, 202-05, 242, 244. ii 1, 83, 571. iii 107, 159
- Maribo, ii 242. iii 221
- Marie sogn (Bornholm), ii 544
- Marie (1767-1852), dansk dronning, i 27, 34, 40, 47, 49, 52 ff, 56, 62-65, 67, 81, 85, 107, 116, 123, 125, 152, 166, 175, 241, 243. ii 127, 150 f, 245. iii 44, 106, 110, 118, 134, 165, 321 f
- Marie (1810-69), søster til Chr. IX, gift med Peter Alfred, greve af Hohenthal, iii 116
- Marie (1824-80), f. prinsesse af Hessen, gift med Alexander II af Rusland, iii 30, 53, 146, 306 ff, 335
- Marie (1837-1906), prinsesse af Anhalt-Dessau, iii 178, 215, 324
- Marie (1854-1920), prinsesse af Meklenburg-Schwerin, gift med storfyrst Wladimir, iii 29
- Marie Antoinette (1755-93), fransk dronning, iii 306
- Marie Vilhelmine (1796-1880), prinsesse af Hessen-Kassel, gift med Storhertug Georg Fred. Carl Joseph (1779-1860) af Mecklenburg-Strelitz, i 119, 202
- Marienbad, iii 169
- Marienburg (Tyskland), iii 116
- Marienlyst (Helsingør), i 152. ii 63, 391
- Mariested kloster (Sæby), iii 91
- Markoe, Peter Abraham (1755-1824), plantageejer St. Croix, iii 317
- Marmorbroen (København), ii 91
- Marmorkirken, i 62
- Marne (Holsten), i 161
- Marryat, Frederick (1792-1849), engelsk romanforfatter, ii 304
- Marryat, Horace, engelsk forfatter, ii 432, 571
- Marsk Stig, se Hvide, Stig Andersen
- Marstrand, T. (1815-89), bagermester, København, ii 298
- Marstrand, Wilhelm (1810-73), kunstmaler, i 214. iii 81, 228
- Martensen, H. L. (1808-84), biskop, ii 99, 183 f, 219, 279, 308, 391, 431, 499, 541 f, 550 f, 562, 577. iii 26 f, 60, 76, 86, 109, 129, 138, 155 f, 170, 175, 222, 245, 293
- Masaccio (1401-28), italiensk maler, iii 214
- Masnedø, ii 48, 341, 508
- Massaniello, italiensk revolutionær, i 236
- Mathiesen, Lars (1769-1852), restauratør, i 40 f
- Mathilde (1820-1904), fransk prinsesse, datter af prins Napoleon, ii 305
- Mattrup gods (Skanderborg amt), ii 88, 285, 362, 364, 540
- Mau, E. (1808-85), præst, filolog, i 233
- Maud Charlotte Mary (1869-1938), prinsesse af Storbritannien, sen. norsk dronning, iii 237

- Maurocordatos, græsk udsending, ii 488
- Maximilian (1817-52), hertug af Leuchtenberg, ii 575
- Mehemed Ali, ægyptisk prins, ii 334 f, 565
- Meilgård (Randers amt), ii 420 f, 571
- Meinert, Nic. Jonathan (1791-1877), stænderdeputeret, ii 6, 21, 533
- Meiningen, iii 139
- Meklenburg, ii 46. iii 202
- Meklenburg-Strelitz, i 111, 118 f, 125, 141. 203, 244
- Meklenburg, Lorents Fred. (1799-1875), præst, Amrum, ii 397 f
- Melby, urtekræmmer, København, ii 201
- Melchior, M. G. (1816-84), grosserer, København, ii 186, 201
- Melchior, Nathan (1811-72), øjenlæge, iii 199
- Meldahl, Ferdinand (1827-1908), arkitekt, ii 379, 383, 403, 407, 409, 578. iii 143, 246, 282, 286, 312 f, 329
- Meldahl, I. S. (1827-1901), søofficer, iii 39, 195, 209, 212, 261, 271
- Meldorf, i 151, 181
- Mellemslesvig, ii 400. iii 18, 322
- Melsted, frue, iii 167
- Menzikof, russisk prins, iii 120
- Mercier de Criminil, F. V. le (1753-1823), fransk adelsmand, i 145
- Metternich, Klemens v. (1773-1859), fyrste, østrigsk statsmand, i 193, 216. ii 538
- Meyendorf, russisk general, iii 146
- Meyendorph, Peter v. (1796-1863), baron, russisk diplomat, ii 115 ff, 129
- Meyer, D. A. (1755-1813), hofråd, iii 70
- Meyer, Edv. (1813-80), red. af Flyveposten, ii 549
- Meyer, Ernst (1802-50), ritmester, i 14, 233
- Meyer, Friedericke, f. Christensen, (1804-34), gift med ritmester Ernst Meyer, i 14, 233
- Meyer, Rudolph, sanger, Firenze, iii 207
- Meyerbeer, J. L. (1791-1864), tysk komponist, iii 326
- de Meza, Chr. (1792-1865), general, ii 167, 497, 504, 518. iii 7, 10 f, 14 f, 125, 231, 314
- Michelangelo (1475-1564), italiensk kunstner, iii 209 f, 213
- Michelsen, købmand, Randers, i 3
- Michelsen, Jeanne Marie, f. Duntzfeldt (1819-1871), gift med marineminister W. Michelsen, ii 275, 280
- Michelsen, Wilh. (1800-80), marineminister, ii 199 f, 271, 275, 279, 309, 312 f
- Middelfart, i 102. ii 410. iii 324
- Middelhavet, iii 217, 236
- Migliorati, Giovanni Antonio, italiensk diplomat, ii 472
- Milano, ii 246. iii 58, 218
- Minden, iii 116
- Minni, konditor, iii 112
- Mohrenheim, A. P. v. (1824-1906), baron, russisk diplomat, iii 157, 305
- Molbech, Chr. (1783-1857), historiker, iii 182, 325
- Moldau, i 234. iii 149
- Moldenhawer, Johs. (1829-1908), forstander for Blindeinstituttet, iii 293
- Molière, Jean-Baptiste (1622-73), fransk skuespilforfatter, ii 557
- Mollas, græsk officer, ii 488
- Mollerup, Herman Andreas (1798-1886), højesteretsassessor, iii 124
- Mols, ii 341, 422
- Moltke, A. (1804-71), administrator for grevskabet Ranzau, ii 111, 272 f
- Moltke, A. F. A. (1816-85), greve, amtmand, regeringspræsident, ii 471
- Moltke, Adam Frederik (1821-86), amtmand, Hjørring, iii 91
- Moltke, Adam Gottlob (1798-1876), greve, hofchef hos Chr. VIII, i 70, 79, 90
- Moltke, Adolph Gottlieb v., landmarskalk, Gudow, i 111
- Moltke, Anna M. (1802-83), f. Simons,

- gift med grev Carl Moltke-Nütschau, iii 24, 27
- Moltke, Carl (1798-1866), gehejme- statsminister, i 106, 147, 193, 195 f, 202, 212, 227, 230. ii 2, 5, 8, 13, 24, 27, 32 ff, 53, 70, 114, 135, 137, 141, 143, 146, 148, 167, 181, 183, 189 f, 193 ff, 233, 317, 384, 459, 471, 540, 543. iii 3, 23-27, 50, 60, 97, 104, 163, 249, 316
- Moltke, C. F. (1784-1863), general, ii 283
- Moltke, Caroline Amalie, f. komtesse Danneskiold-Samsøe (1843-76), gift med grev Chr. Moltke Lystrup (1833-1918), iii 68
- Moltke, Chr. (1833-1918), greve, poli- tiker, Lystrup, iii 68, 89
- Moltke, F. A. (1822-99), adjutant hos Fred. VII og Chr. IX, ii 222, 282, 353 f, 391, 408, 418, 508, 570. iii 11, 38 f, 83, 99 f, 157, 201
- Moltke, Hellmuth v. (1800-91), preus- sisk general, ii 272
- Moltke, Henrik (1799-1847), greve, højesteretsassessor, i 148
- Moltke, Ludvig (1790-1864), amtmand, diplomat, i 203 ff. ii 254, 268, 557. iii 62, 223
- Moltke, Otto (1770-1853), statsmini- ster, i 49, 70 f, 143, 145, 240, 252. ii 8. iii 104
- Moltke, Otto Joachim Vilh. (1828-68), greve, Espe, iii 24
- Moltke, Sophie Hedevig, f. Raben (1733-1802), lensgrevinde, gift med lensgreve A. G. Moltke (1710-92), i 71, 240
- Moltke-Bregentved, A. G. (1710-92), hofmand og statsmand, lensgreve, i 71, 240. ii 13, 532
- Moltke-Bregentved, A. W. (1785-1864), gehejmestatsminister, lensgreve, i 71, 82, 167, 226. ii 4, 8, 27, 32-36, 43, 53, 63, 80, 98 ff, 102, 105, 116, 118, 135, 150, 170, 187, 262, 382, 403, 534, 537, 539. iii 36, 97, 154, 159, 243, 282
- Moltke-Bregentved, F. G. J. (1825-75), lensgreve, udenrigsminister, ii 48. iii 169, 256, 295 f
- Moltke-Bregentved, J. G. (1746-1818), statsmand, lensgreve, i 71
- Moltke-Hvitfeldt, Adam Gottlob (1796-1876), greve, Moltkenborg, ii 320
- Moltke-Hvitfeldt, Léon (1829-96), ge- sandt, iii 69, 78, 111, 124 f, 131, 174
- Moltzen, C. D. (1817-79), forretnings- mand, iii 45, 48, 65, 218, 317 f
- Monies, David (1812-94), maler, ii 409
- Monigatti, Johan, konditor, i 235, 237
- Monrad, David (1763-1847), general- postdirektør, i 146
- Monrad, D. G. (1811-87), biskop, i 21, 30, 71, 73, 136, 146, 206 ff, 246 f, 251. ii 21, 26, 29-36, 49, 75 f, 96 f, 110, 170, 181 ff, 184, 202, 214, 233, 252, 264, 358-61, 363, 365, 367 f, 384-89, 399 f, 405, 410, 413, 425 ff, 446, 537, 546 f, 549, 552, 555, 558, 566 ff, 571. iii 4 ff, 8-11, 13-24, 31, 51, 66, 83, 131, 159 f, 164, 178 f, 186, 231, 257, 286, 289, 315 f, 319, 324, 334
- Monrad, Emmy, f. Tutein (1832-94), gift m. biskop D. G. Monrad, iii 289, 334
- Monrad, G. H. (1794-1876), departe- mentschef i generalpostdirektionen, i 146
- Monrad, Karen (1858-1927), datter af D. G. Monrad, sen. gift Frederiksen, iii 286
- Monrad, Peter Johan (1758-1834), kan- cellideputeret, ii 12
- Mont Cenis, iii 215, 217
- Mors, i 151. iii 160 f
- Morsum Klif (Sild), ii 397
- Mosfell (Island), iii 271
- Mosgård hovedgård (ved Århus), ii 417 f, 422. iii 83
- Moskva, iii 148 ff, 202, 309, 311
- Moth, Sophie Amalie (1654-1719), Chr. V's mæstresse, i 146, 245
- Mourier, C. F. L. (1800-80), højesterets- assessor, medlem af rigsrådet, iii 66
- Mourier, Konrad Emil (1795-1865), admiral, ii 240, 492

- Mourier, L. E. A. (1805-77), borgmester, Fredericia, ii 427
- Mourier-Petersen, Ferdinand (1825-98), godsejer, politiker, ii 420. iii 202, 298 f
- Msta-floden, iii 309
- Munch, A. (1811-84), norsk forfatter, i 240
- Munck, B. O. (1805-63), svensk officer, ii 322
- Munk, Kirsten (1598-1658), gift med Chr. IV, ii 126, 545
- Munkebo Bakke (Fyn), ii 461
- Munkehøj (Vejle amt), iii 162
- Munkemølle (Flensborg fjord), ii 402
- v. Munnich, baron, frimurer, ii 165
- Munthe af Morgenstjerne, Frederikke (1801-90), f. de Schouboe, gift med oberstløjtnant O. L. Munthe af Morgenstjerne, ii 59
- Munthe af Morgenstjerne, Otto Ludvig (1792-1848), officer, ii 57, 59
- Murat, Caroline, f. Fraser (1810-79), fransk fyrstinde, ii 305, iii 227
- Murat, Lucien (1803-78), fransk fyrste, ii 305
- Muskau (Schlesien), iii 143
- Mühlensteth, Niels Chr. (1814-1901), krigskancellisekretær, sen. postmester i Helsingør, i 99
- Mylingar (Færøerne), iii 266
- Müller, Erik Chr. (død 1827), landeværnskaptajn, Møllerup, i 12
- Müller, F. G. (1795-1882), oberst, adjutant hos arveprins Ferdinand, ii 206
- Müller, Jochum Nic. (1775-1848), norsk viceadmiral, iii 153
- Müller, O. (1807-82), jurist, ii 21, 34, 533 f. iii 27
- Müller, P. E. (1776-1834), professor, biskop, i 26
- Müllertz, Carl Theodor (f. 1833), kap-tajn, ii 220
- München, iii 203 f, 206, 215, 326
- Münster, preussisk greve, iii 25
- Mynster, J. P. (1775-1854), biskop, i 49, 72, 77, 85, 89, 91 f, 148, 237, 240. ii 16, 18, 92, 101, 161. iii 156
- Münter, Balthazer (1735-93), præst, iii 117
- Münter, Balthazar (1794-1867), præst, i 77, 91. iii 38, 43, 102
- Münter, Friedrich (1761-1830), biskop, ii 165
- Mysunde, ii 462 f, 542. iii 9, 11 f, 14
- Mähren, iii 56
- Møller, Christen Hee (1812-78), søofficer, i 136. ii 157, 159, 185, 190, 203 f, 219, 245, 282, 294, 311, 320, 337 ff, 342, 346 ff, 373, 402, 430, 434, 507
- Møller, C. J. (1811-82), præst, iii 253
- Møller, Chr. (1806-59), sognepræst, politiker, ii 175
- Møller, Erik (1879-1962), historiker, ii 556, 558 f, 563, 567 f
- Møller, G. E. W. (1840-97), arkitekt, iii 334
- Møller, Hans Chr. M. (1841-1903), cand. jur., sen. auditør, iii 55 f, 203, 206, 215, 330
- Møller, Hans Christopher, sysselmand, Torshavn, iii 265
- Møller, Jacob Christopher (1778-1856), byfoged, Præstø, i 31, 37. iii 161
- Møller, J. L. (1807-54), digter, sognepræst, i 29
- Møller, Jens (1779-1833), teologisk professor, i 33
- Møller, Larsine, f. Trap (1787-1818), gift med byfoged J. C. Møller, Præstø, i 31
- Møller, P. L. (1814-65), forfatter, i 127
- Møller, Peder Chr. (1812-86), læge, Randers, ii 460. iii 55, 229, 329
- Møller, Sophus (1824-1905), prokurator, politiker, iii 50
- Møllerup hovedgård (Feldballe sogn), i 12. ii 418
- Mølleåen, ii 157
- Mølln, ii 191
- Møn, i 158, 160. ii 179, 240, 508. iii 92, 329, 331
- Mönch (Schweiz), iii 140
- Møns Klint, ii 346. iii 88 f
- Mørrum å (Blekinge), ii 338, 566

- Møsting, J. S. (1759-1843), statsminister, i 70, 91 f, 161, 244, 247. iii 136, 162
- Nagasaki, iii 190
- Nakkebølle (Svendborg amt), iii 185, 325
- Nakskov, i 160. ii 242
- Nancy, iii 116
- Nansen, Hans (1598-1667), borgmester, København, ii 377
- Napier, Charles (1786-1860), engelsk søofficer, ii 217 f, 552
- Napoleon I (1769-1821), fransk kejser, i 16 f. ii 253, 576. iii 149, 226, 301, 309, 326, 330
- Napoleon III (1803-73), fransk kejser, ii 156, 204, 218, 221, 235, 268, 303, 305, 329, 332, 342, 396, 427, 485, 500, 522, 527, 562, 573, 577, 579. iii 2 f, 6, 26, 32, 45, 50, 54, 62, 76, 78 f, 93, 105, 112, 127 f, 131, 168, 172, 174, 223, 226 f, 318, 324, 327, 330
- Napoleon Carl Paul (1822-91), fransk prins, ii 253 f, 305, 369, 557. iii 71
- Narvaez, Ramon (1800-68), spansk general, ii 258
- Nassau, huset, ii 250, 206
- Nathanson, M. L. (1780-1868), redaktør, i 72, 161. ii 154, 454, 482, 539, 547. iii 70, 131, 318
- Nathusius, sachsisk godsejer, iii 139
- Neapel, i 236. ii 11. iii 180
- Nebelong, C. H. H. (1844-1904), hofmedikus, iii 305
- Nebelong, N. S. (1806-71), arkitekt, i 180. ii 154
- Neckar, ii 455
- Neckelmann, Carl (1816-1905), overretsprokurator, Viborg, iii 262
- Neckelmann, L. C. (1784-1865), borgmester, Randers, i 7, 232
- Neergaard, Carl de (1800-50), godsejer, Gunderslevholm, i 148
- Neergaard, Joachim Bruun de (1806-93), godsejer, politiker, ii 134
- Neergaard, Johan Ferdinand de (1796-1849), amtmand, Fuglsang, i 148
- Neergaard, Johan Thomas (1794-1877), slotspræst, Frederiksborg, i 91
- Neergaard, J. V. (1810-79), krigsminister, iii 67, 93
- Neergaard, L. C. J. A. Bruun (1797-1881), slesvig-holstensk politiker, ii 36 f
- Neergaard, Niels (1854-1936), historiker, politiker, ii 560
- Neiiendam, Robert (1880-1966), teaterhistoriker, i 232, 243. ii 539 f, 547 f, 551. iii 326, 331, 333
- Nellemann, J. M. V. (1831-1906), justitsminister, iii 295
- Nellemann, Sophus (1833-1915), højesteretsadvokat, iii 247
- Nelson, Horatio (1758-1805), eng. admiral, iii 153
- Nelthrop, fabrikant, Skodsborg, ii 153
- Neruda, Amalie (1834-89), bøhmisk pianistinde, ii 486, 577
- Neruda, Wilhelmine (1838-1911) bøhmisk violinvirtuos, ii 486, 577
- Nesselrode, Carl (1780-1862), russisk udenrigsminister, i 152 f. ii 115 ff, 129
- Neufchatel, iii 140
- Neumünster, i 152, 195 f, 200 f. ii 191
- Neustadt, i 181 f
- New Zealand, iii 179, 324
- Neva floden, iii 147 f
- Nibe, i 150. iii 91
- Nicolas (1872-1938), græsk prins, iii 200
- Nicolaj, Nicolaj (1818-69), russisk gesandt, i 223. ii 391, 468
- Nielsen, gæstgiver, Ringsted, iii 74
- Nielsen, Anna (1803-56), kgl. skuespillerinde, i 27, 51. iii 252
- Nielsen, Augusta (1822-1902), solodanserinde, iii 167, (?), 252
- Nielsen, Georg (1710-97), bibliotekar ved kongens håndbibliotek, ii 165, 548
- Nielsen, Georg Jul. Vilhelm (1811-91), oberst, ii 518
- Nielsen, Henrik Chr. (1805-85), stiftamtmand, Ribe. ii 283, 299

- Nielsen, Hollard (1804-70), forfatter, i 28, 235
- Nielsen, N. P. (1795-1860), kgl. skuespiller, i 27, 30, 46, 238, 287. ii 248. iii 252
- Nielsen, Peder, gårdejer, Himmelbjerget, i 105
- Nielsen, Rasmus (1809-84), filosof, i 73, 205. iii 131, 138
- Nikolaj (1843-91), hertug af Leuchtenberg, ii 482, 575
- Nikolaj I (1796-1855), russisk kejser, i 44, 56, 97, 153 f, 160, 193, 216 f, 241. ii 57, 59, 68, 85, 93 ff, 114-17, 127, 141, 158, 214, 543, 546, 576. iii 146, 291, 306, 309
- Nikolaj II (1868-1918), russisk kejser, i 224. ii 484. iii 139, 145 f, 171, 174, 222, 299, 309, 323
- Nikolaj Alexandrovitsch (1843-65), russisk tronfølger, i 247. ii 158, 485, 547. iii 28-31, 53 f, 73, 79, 82, 109, 316
- Nikolaus (1828-49), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, broder til Chr. IX, ii 53
- Nikolsburg, iii 79
- Nilen, iii 180
- Nissen, Hans (1788-1857), gårdejer, Hammelev, i 246 f
- Nissen, J., forfatter, i 233
- Nizza, iii 53
- Nordborg, ii 431
- Nordhavet, iii 263, 320
- Nordsjælland, iii 229
- Nordskoven (Horns hrd.), ii 241, 293
- Nordlesvig, ii 46, 513, 571. iii 33, 80, 90, 105, 322
- Nordstrand, ii 398
- Norge, i 71, 127, 175, 178, 222, 238. ii 11, 45, 64, 66, 68, 101, 165, 180, 238 f, 247-50, 252, 268, 283, 353, 390, 415, 446, 463, 480, 508, 532, 536 f, 546, 555. iii 16 f, 30, 53, 105, 113, 185, 263, 267, 279, 295
- Normandsdalen (Fredensborg), ii 448
- Nortorf (Holsten), i 198-201
- Novara, iii 53
- Nutzhorn, Carl (1828-99), indenrigsminister, iii 5, 19, 83, 144
- Nyborg, i 101, 115. ii 410, 413, 434, 461, 567. iii 60, 186, 288, 297
- Nybølle, J. G. C. A. (død 1866), postmester, Lyngby, ii 565
- Nydam mose, ii 521
- Nyholm (København), i 229. iii 153
- Nyholm, C. C. W. (1829-1912), højesteretsassessor, politiker, iii 50
- Nykøbing F., ii 244. iii 119 f, 221
- Nykøbing M., i 9, 151. ii 160. iii 62, 160 f, 189
- Nykøbing S., iii 323
- Nylarsker, ii 245
- Nürnberg, iii 59
- Nyrop, C. (1811-83), instrumentmager, København, ii 298
- Nyrop, Christopher (1805-79), præst, ii 551
- Nyrop, J. L. (1831-1904), sanger, ii 441, 486, 572
- Nystrøm, Eiler (1874-1948), historiker, i 239, 536, 539, 547
- Nægler, M. B. (1825-90), kaptajn, hofchef hos kronprins Frederik, iii 236, 249
- Næsby (ved Odense), ii 83
- Næsbyholm (Skåne), ii 204, 262
- Næsbyhoved, ii 461, 574
- Næsgård ved Odense, iii 74
- Næstved, i 37, 115. ii 18. iii 55, 183
- Nør hovedgård (Slesvig), i 113, 152
- Nørholm (Hammerum herred), iii 189
- Nørholm (Ålborg amt), iii 91
- Nørholm, R., skrådermester, København, ii 298
- Nørlund (Ålborg amt), iii 92
- Nørlyng herred, iii 92
- Nørrebrogade (København), ii 578
- Nørrefælled (København), ii 166. iii 326 f
- Nørregade (København), iii 201
- Nørregaard, Georg (f. 1904), historiker, i 245
- Nørreherred, Randers amt, i 1

- Nørrejylland, i 1, 106, 150, 156. iii 19
 Nørreport (København), i 24, 64
 Nørresundby, i 150. iii 187
 Nørre-Vosborg (Ulborg herred), ii 417, 425
 Nøråen, Randers amt, i 1
 Nålsø (Færøerne), iii 264
- Odden (Holbæk amt), iii 229
 Odense, i 15, 35, 45 f, 80, 102, 123, 130 ff, 136, 152, 158, 162, 174, 215, 218, 238, 248. ii 25, 83 f, 164 f, 244 f, 290, 405, 410, 426-29, 445, 459, 461 f, 505, 519, 521 f, 568, 573. iii 60, 74, 185 f, 296 ff, 325, 335
 Odense kanal og fjord, ii 461
 Odense slot, i 153 f. ii 241, 401 f, 433, 518
 Odense å, ii 244
 Odessa, iii 198
 Odsherred, i 77. ii 241. iii 162
 Offenbach, Jacques (1819-80), fransk komponist, iii 113, 321
 Ohm, russisk gehejmeråd, iii 109, 117, 306
 Oland, ii 398
 Oldenborg, ii 93 ff, 98, 114, 117, 481. iii 70
 Oldesloe, i 112. ii 191
 Olearius, Olevarius (1603-71), geograf, ii 377
 Olga (1851-1926), græsk dronning, i 130. iii 44, 108, 121, 186, 200 f, 305, 310, 317
 Olga (1822-92), dronning af Würtemberg, iii 212
 Olmütz, ii 130
 Olsen, godsforvalter, Kalø, ii 418
 Olsen, Chr. Fred. (død 1869), godsejer, Meilgård, ii 420
 Olsen, Fred. Chr. (1802-74), filolog, skolemand, i 146, 245. ii 45
 Olsen, G. H. (1760-1829), theaterdirektør, iii 78
 Olsen, P. C., sadelmager, ii 201
- Olshausen, Theodor (1802-69), politiker, ii 24, 36 f, 43
 Oluf, (1370-87), dansk konge, ii 279
 Olufsen, Ludvig Holberg (død 1864), inspektør ved Chr. VIII's kunst- og naturaliesamlinger, ii 11
 Olympos (Grækenland), ii 532
 Oppen, J. F. B. (1766-1826), officer, i 184
 Oppen-Schilden, Rudolph (1824-96), godsejer, iii 202
 Ordruphøj, ii 393
 Orebygård, iii 221
 d'Origny, Henri Alexis (1720-94), oberst, ii 443
 Oriolla, A. H., greve, preussisk minister i København, ii 236
 Orsini, Felici (1819-58), italiensk revolutionær, ii 303, 562
 Osborne, ii 478, 575
 Oscar I (1799-1859), konge af Sverige-Norge, i 188-91, 215, 251. ii 56, 64 f, 67 ff, 180, 185, 238 f, 248 f, 258, 266 ff, 284, 342, 344, 442, 516, 536 f, 556, 572
 Oscar II (1829-1907), konge af Sverige-Norge, ii 64, 164 f, 175, 212, 239, 250 f, 268, 343 f, 499-502, 514 ff, 556 f, 578 f. iii 30, 92, 153, 193, 223, 259, 267, 295, 326
 Oslo, ii 249, 251
 Ostenfeld (Slesvig), ii 401
 Ostindien, i 226, 229. iii 58, 96
 Ostwald, Chr. F. A. (1809-73), politisk forfatter, iii 162
 Otto I (1815-67), konge af Grækenland, ii 481 f, 487
 Otto, Carl (1795-1879), læge, ii 21, 441
 Ouchy, iii 218
 Ove, Anders, købmand, Randers, i 3 f
 Ove, Niels Andreas (1807-65), sognepræst, Vadum, i 234
 Owen, Joseph (1789-1862), fabrikant, København, i 146, 245
 Ovens, Lucas, maler, ii 400
 Overbjerg mark (Horns hrd.), ii 241

- Overskou, Thomas (1798-1873), dramatisk forfatter, i 235 f, 243, 247, 250. ii 569. iii 252
- Ovesholm (Skåne), ii 500 f
- Ovid el. Publius Ovidius Naso (43 f. Kr. -17 e. Kr.), latinsk forfatter, i 21. iii 82, 319
- Oxe, Peder (1520-75), rigshofmester, i 115. iii 89
- Oxholm, Adelaide Maria, f. O'Kelly (1817-82), gift med kammerherre Oscar Oxholm (1809-71), Rosenfeldt, ii 341
- Oxholm, Georgine (1846-1912), hofdame hos dronning Louise, iii 41, 159, 163 f, 209, 234, 261, 284, 305
- Oxholm, Harald (1807-67), kammerherre, Tårnholm, iii 41, 167
- Oxholm, Marie Sophie Frederikke, f. v. Krogh (1815-99), gift med overhofmarskal W. Oxholm, ii 466
- Oxholm, O. O'Neil (1809-71), adjutant hos Fred. VII, Rosenfeldt, ii 341, 508
- Oxholm, Waldemar (1805-76), diplomat, overhofmarskal, i 65 ff, 77. ii 1, 5, 32-35, 57, 59, 62, 77, 88, 170, 223, 226, 380, 462, 467, 478, 530. iii 3 f, 20, 26, 36, 38, 51 ff, 66, 75, 163, 165, 167, 178, 187, 194, 196, 201, 220 f, 223, 233 f, 243, 245, 251, 285, 293, 303 f, 307, 331
- Padova, iii 206
- Paget, Augustus (1823-96), engelsk diplomat, ii 435, 466, 472, 485. iii 1, 315
- Pain, skuespilforfatter, i 233
- Pallisen, H. I. (død 1881), generalkonsul, St. Petersborg, iii 151
- Palmerston, H. J. T. (1784-1865), eng. statsmand, ii 66, 73, 75, 447, 463, 536, 538
- Palsgård, ii 427
- Palsson, Egil, islandsk bonde, iii 275
- Palsson, Olafur, domprovst, Reykjavik, iii 281
- Paltrinieri, italiensk sanger, i 135
- Paludan, Fred. Aug. (1792-1872), sø-officer, ii 48
- Paludan-Müller, Fr. (1809-76), digter, i 28. ii 573. iii 141
- Paludan-Müller, Jens (1813-99), præst, i 101
- Palæstina, i 245. iii 180
- Panin, Nikita (1718-83), russisk statsmand, i 73
- Panker (Lütjensburg), i 201 f. iii 128, 322
- Paris, i 36, 139, 236. ii 21, 83, 155, 234 f, 254, 266, 302 f, 317, 367, 369, 384 f, 396, 407, 415, 427, 430, 488, 510, 552, 555, 557, 570, 573, 579. iii 2, 50, 76, 110-16, 123, 125, 130, 140, 171, 174, 183, 226 f, 293, 300 f, 314, 322, 326
- Paul Alexandrowitsch (1860-1919), russisk storfyrste, iii 307
- Paul, Jean (1763-1825), tysk digter, i 31. iii 55
- Paulli, J. H. (1809-65), stiftsprovst, i 77, 91, 238. ii 84, 308, 310, 406 f, 562 f, 577. iii 29, 32, 38, 60
- Paulsen, Chr. (1798-1854), professor, ii 111
- Paulsen, Fred. Carl Chr. iii 248
- Paulsen, Jørgen (f. 1909), museumsmand, ii 560, 565, 568
- Paykull, Carl Wilhelm (1836-69), svensk naturforsker, iii 275, 333 f
- Pechlin, Friedrich (1789-1863) baron, diplomat, ii 94, 115, 179, 540 f
- Pedersborg (Sorø amt), ii 242
- Pedersen, P., deltager i Casinomødet i 1848, ii 533
- Pedersen, Palle, kammertjener hos Fred. VI, i 63
- Pederstrup (Maribo amt), ii 242
- Peel, Robert (1788-1850), eng. statsmand, ii 258
- Pellavicini, slægten, iii 217
- Pellegrino da Modena (1483-1523), iii 213
- Pelopones, ii 488
- Penni, Federigo (1488-1528), ital. maler, iii 213

- Persien, i 247. iii 147
 Perugia, iii 208
 Perugino, P. (1445-1523), italiensk maler, iii 208, 213, 215
 Peruzzi, Baldassare (1481-1536), italiensk arkitekt og maler, iii 211
 Peter den Store (1672-1725), russisk zar, ii 244. iii 119 f, 146, 148, 306, 308
 Peter (1827-1900), storhertug af Oldenburg, ii 94, 225, 541. iii 70
 Peter (1812-81), prins af Oldenburg, ii 95
 Peterhof, i 224. iii 144 ff, 148, 151 f, 306-10, 323
 Petermann, A. H. (1822-78), tysk geograf, iii 300 f
 Peters, Carl (1822-99), billedhugger, ii 409. iii 329
 Petersen, major, ii 42
 Petersen og Seydell, ii 295
 Petersen, Anders, rideknægt hos kronprins Frederik, i 156 ff, 246. ii 62, 124, 306, 423
 Petersen, Antoinette, frk., iii 167
 Petersen, Carl Ludvig (1813-70), overlærer, Metropolitanskolen, i 36
 Petersen, F. C. (1786-1859), professor, i 26. ii 21
 Petersen, Georg (1820-1900), grosserer, ii 297
 Petersen, I. I., konservator, ii 379
 Petersen, Jacob (1884-1952), bibliotekar, i 246, 252
 Petersen, Mathias Chr., Pfenningmester, Garding, ii 291
 Petersen, Vilh. (1830-1913), arkitekt, iii 207, 326
 Peto, Morton (1809-89), engelsk jernbaneentreprenør, ii 190, 359, 410, 460, 565. iii 105
 Petrovsky, lystslottet, iii 149, 309
 Philemon, Thimoleon, græsk udsending, ii 488 f
 Philipsen, skuespiller, i 30
 Phister, Charlotte, f. Oehlenschläger (1811-35), skuespillerinde, ii 573
 Phister, Ludv. (1807-96), skuespiller, i 182, 250. iii 252, 329
 Pilatus (Schweiz), ii 456
 Pilatus, Pontius, romersk landshøvding, iii 210
 Pilestræde (København), ii 381
 Pingel, C. (1793-1852), overinspektør, geolog, ii 11
 Pinneberg, ii 191, 271 f, 290, 308, 333, 505, 575
 Pintorichio, Bernardino (1454-1513), ital. maler, iii 214
 Pio, Louis (1841-94), socialistisk leder, iii 326
 Pisa, iii 217
 Pisani, Ferri, greve, adjutant hos prins Napoleon, ii 253
 Pisano, Antonio (1397-1455), italiensk maler, iii 217
 Pistoja, iii 206
 Pius VI (1717-99), pave, iii 214
 Pius VII (1740-1823), pave, iii 211
 Pius IX (1792-1878), pave, iii 212, 214, 326, 335
 Pjetursson, P. (1808-91) biskop, Island, iii 270, 278
 Platen, A. C. V. E. U. (1816-97), svensk hofmand, ii 343
 Platen, B. J. E. v. (1804-75), greve, svensk-norsk minister i London, ii 569, 573, 574
 Platen-Hallermund, Adolf (1814-89), greve, udenrigsminister, Hannover, ii 397, 476, 575
 Plessen, Otto v. (1816-97), dansk gesandt i St. Petersborg, i 216. ii 309, 316, 472. iii 2, 20, 22 f, 179, 305, 315
 Ploug, Carl, (1813-94), redaktør, i 71, 73. ii 21, 33, 134, 195, 248 f, 251, 479, 533, 546 f, 576. iii 67, 284, 314
 Plum, Anne Louise, f. Heger (1799-1833), gift med sognepræst Peter Plum i Spjellerup, iii 109
 Plum, Peter (1797-1880), sognepræst, Spjellerup, iii 109
 Plum, Peter (1829-1915), læge, ii 484. iii 109

- Plutarch (46-120), latinsk digter, i 19.
iii 287
- Plön (Holsten), i 78, 112 f, 152 f, 161,
181, 198 f, 201 f, 205, 250. ii 191, 237,
416, 453, 458, 465, 471, 473 f, 522
- Polen, i 33. ii 397, 474, 498, 577, 579.
iii 309
- Pontoppidan, Dines (1814-79), sogne-
præst, Randers, iii 138
- Pontoppidan, Erik (1698-1764), biskop,
topografisk forfatter, i 7, 232. iii 300
- Pontoppidan, Hendrik (1814-1901), ge-
neralkonsul, Hamborg, iii 299
- Pontoppidan, H. og co., Hamborg, ii
296 f
- Popoff, russisk admiral, iii 109
- Popp, husgerådsbetjent, Fredensborg,
ii 432, 439
- Posa, marquis, ii 264
- Poulsen, telegrafist, ii 354, 359, 566
- Poulsen, H. F. (1815-69), kandidat, i
178
- Pourtalés, Albert (1812-61), preussisk
diplomat, ii 66 f
- Povelsen, S. K. (1788-1861), godsinspek-
tør, etatsråd, ii 279
- Prag, iii 56, 80, 133, 149, 319
- Prangen, Fr. Ernst v. (1781-1841), in-
geniørofficer, i 62
- Prehn, tysk general, i 205
- Prehn, Friedrich Chr. (1810-75), etats-
råd, syndikus, ii 111
- Prehn, Thomas (1801-74), konferens-
råd, Plön, iii 244
- Preussen, i 97, 109, 135, 192, 204, 243.
ii 44, 46, 50, 53-56, 59, 65 f, 85, 96-
99, 114, 128, 135 f, 142, 149, 214, 235,
266, 275 f, 295, 316, 344, 415 f, 458 ff,
463 f, 466, 470, 473 f, 481, 497, 509,
512, 541 ff, 572, 576. iii 1, 3, 6-9, 19,
61, 78 ff, 83, 92 f, 105, 117, 133, 136 f,
139, 160, 172 f, 244, 295, 315 f, 319,
321 ff
- Preusser, A. F. W. (1799-1885), hol-
stens rigsrådsmedlem, ii 233, 273
- Prinsens Palæ (København), i 63, 152.
iii 54
- Præstevang (Frederiksborg), ii 451
- Præstø, i 31, 37. iii 88 f, 161
- Puggaard, Hans (1788-1866), handels-
mand, i 62
- Pulkova, iii 310
- Putbus slot (Rügen), i 158 f
- Pyrmont, i 169, 185, 203
- Pätges, jomfru, se Johanne Luise Hei-
berg
- Quaade, Caroline, f. Selby (1824-1906),
gift med diplomaten Quaade, iii 49,
131
- Quaade, George Joachim (1813-89),
diplomat, i 85. ii 96, 468, 470, 473,
572. iii 6, 22, 26 f, 50, 154, 236, 315 f
- Quehl, Adelhaupt, preussisk konsul i
København, ii 192
- Qvanten, Emil v. (1827-1903), biblio-
tekar hos Karl XV, iii 15, 17 f
- Qvistgaard, Peter Christoffer (1775-
1807), kommerceråd, landeværnskap-
tajn, Gerdrup, iii 85
- Raben-Levetzau, Julie, f. Bornemann
(1808-88), overhofmesterinde, iii 40
- Raben-Levetzau, S. V. (1741-1819), ge-
hejmekonferensråd, ii 547
- Rafn, C. C. (1795-1864), oldforsker, ii
279. iii 35, 317
- Rahbek, Kamma, f. Heger (1775-1829),
gift med K. L. Rahbek, i 30. iii 109
- Rahbek, K. L. (1760-1830), professor,
i 30, 40. iii 78, 304
- Rahlstedt (Holsten), i 13, 233
- Ramel, Charlotte, f. Blixen-Finecke
(1845-1928), gift med friherre O. A.
P. Ramel, ii 263, 353, 446, 566
- Ramel, O. A. P. (1833-1900), friherre,
Øvedskloster, ii 263, 353, 446, 566
- Ramme Dige, ii 417, 425
- Ramus, Chr. (1800-56), matematiker,
i 36
- Ramus, F. E. (1823-74), generaldirektør
for skattevæsenet, ii 402. iii 52
- Randbøl, ii 410
- Randers, i 1, 3, 5 ff, 9, 11, 14-21, 23,
30 f, 33, 35, 37, 40, 63, 102 f, 232 ff.

- ii 46, 71, 160, 163, 240, 337, 359, 410, 459 f, 503 f. iii 32, 55, 57, 60 f, 75, 81, 92, 110 f, 138, 164, 229 f, 245, 253, 263, 310, 329 f
- Randers fjord, i 2, 10, 20, 103
- Rantzau, ii 377
- Rantzau, Caroline, f. Worsaae (1819-91), gift med grev Carl Rantzau til Frederikslund. ii 397, 416
- Rantzau, Chr. Andreas Fred. (1796-1857), greve, guvernør og landdrost i Lauenborg, i 110, 112
- Rantzau, E. (1802-62), greve, amtmand, Plön, ii 111
- Rantzau, Otto Carl Josias (1809-64), greve, diplomat, i 148, 216
- Rantzau-Breitenburg, Conrad (1773-1845), gehejmestatsminister, i 49, 71, 78, 93, 107 ff, 151, 161, 171, 179, 242. iii 104
- Raphael (1483-1520), italiensk maler, iii 206, 208, 211, 213, 215
- Rasch, madam, Flensborg, iii 10, 231
- Rasmussen, Carl (1841-93), kunstmaler, iii 221
- Rasmussen, Caroline Juliane (1794-1869), grevinde Danners moder, ii 82, 539
- Rasmussen, Hans Jørgen Hansen, student, Randers, i 234
- Rasmussen, O. F. C. (1814-88), historisk forfatter, ii 554
- Rathgen, J. B. H. (1802-80), embedsmand, i 106
- Ratz, Jørgen Christophersen, traktør, i 237
- Ratzeburg, byen, i 111. ii 191
- Ratzeburg, fyrstendømmet, i 111
- Ratzenborg, (Frederiksberg), i 237
- Rauch, Chr. Daniel (1777-1857), tysk billedhugger, i 249
- Ravn, Lars T. Fred. (1813-86), sognepræst, Sejrv, ii 340
- Ravn, Niels Fred. (1826-1910), marineminister, iii 253 f, 258, 329, 334
- Ravnholt, iii 298
- Ravnsborg (Maribo amt), ii 242
- Ravnø (Venge sogn), i 105
- Rechberg, J. D. (1806-99), østrigsk udenrigsminister, iii 27, 66
- Recke, J. D. Z. v. d. (1817-91), kaptajn, ii 317, 339, 349, 566
- Rée, Bernhard (1813-68), redaktør, Ålborg. ii 160
- Reedtz, Holger (1800-57), dansk diplomat, ii 66 ff, 85, 115 ff, 127, 129-32, 135, 137, 141-44, 225, 543, 545. iii 334
- Reedtz, Peder (1614-74), kansler, iii 81
- Reeh, gartner, i 55
- Refaellino del Colle, italiensk maler, iii 213
- Refshaleøen, iii 250
- Regenburg, A. (1815-95), amtmand, ii 1, 34, 238, 568. iii 154, 299
- Regensburg, iii 203, 326
- Reich, Chr. E. (1822-65), officer, krigsminister, iii 20 f, 83
- Reichenbach, østrigsk skuespiller, iii 57
- Reiersen, Ludvig, (1812-41), kancellist i Danske Kancelli, i 30, 123
- Reiersen, N. L. (1742-95), agent, ii 378
- Reinbeck, i 153
- Reincke, Theodor (1805-82), købmand, Altona, ii 111, 231
- Reineck, græsk kaptajn, ii 488
- Reinhardt, J. (1776-1845), zoolog, i 183
- Reisz, Carl Marinus (1829-1902), læge, iii 311
- Reitzel, Carl (1833-1911), boghandler, i 246
- Rendsborg, i 12 f, 63, 107, 152 f, 161, 182, 199 f, 243, 250. ii 24, 33, 36 f, 39 f, 46, 50, 56, 165, 168, 190, 533, 535
- Reni, Guido (1575-1642), italiensk maler, iii 212, 215
- Renofloden, iii 206
- Resen, Peder Hansen (1625-88), historiker, iii 300
- Reussfloden, ii 457
- Reventlow, Anna Sophie (1693-1743), gift med Fred. IV, ii 243
- Reventlow, Arthur (1817-78), amtmand, Tønder, ii 289, 414. iii 60 f
- Reventlow, Chr. Ditlev (1671-1738), lensgreve, overjægermester, ii 243

- Reventlow, Chr. Ditlev (1748-1827), lensgreve, statsminister, i 81
- Reventlow, Chr. Ditlev (1775-1851), lensgreve, stænderdeputeret, i 81, 118
- Reventlow, Conrad (1644-1708), greve, storkansler, iii 60
- Reventlow, Detlev Chr. Ernst (1782-1854), greve, Brahetrolleborg, i 148
- Reventlow, Eugenius (1798-1885), greve, dansk gesandt i Berlin, i 171, 216
- Reventlow, F. C. O. (1803-75), lensgreve, Pederstrup, ii 242
- Reventlow, Ferd. Carl Otto (1803-1875), greve, Brahetrolleborg, iii 60 f
- Reventlow, Frederik (1791-1851), gesandt i London, i 118 f, 160. ii 66, 75, 538. iii 40, 70, 133, 135, 158
- Reventlow, Friedrich (1797-1874), greve, klosterprovst, Preetz, i 148, 194. ii 38
- Reventlow, Fritz (1755-1828), greve, gesandt, Emkendorf, i 145
- Revenlow, Hilda (1828-1900), komtesse, hofdame hos dronning Louise, iii 40, 53, 100, 144, 163, 248, 305, 310
- Reventlow, Juliane (1759-93), komtesse, gift med fyrst Karl August Hardenberg (1750-1822), ii 243
- Reventlow-Criminil, Heinrich (1758-1869), greve, embedsmand, politiker, i 145, 196, 227. ii 4 f, 8, 27, 33, 146 f, 167, 181, 189 ff, 193. iii 167, 249
- Reventlow-Criminil, Joseph (1797-1850), embedsmand, politiker, i 145, 147, 152, 191, 193 ff. iii 104
- Reventlow-Farve, Ernst Chr. (1799-1873), greve, politiker, i 193 f, 251, 273
- Reventlow-Jersbek, Th. (1801-73), slesvig-holstensk politiker, ii 231, 233, 555
- Reverdiil, E. (1732-1808), kabinetssekretær, i 136. ii 124, 278, 544
- Reykjanæs, iii 267
- Reykjavik, iii 261, 270 f, 280 f
- Rhinbayern, ii 458
- Rhinen, i 16, 134, 151. ii 455. iii 139, 141, 298
- Ribe, i 12, 16, 151, 172, 179 f, 218 f, 233, 250. ii 40, 288 f, 561. iii 298
- Ribe domkirke, ii 289, 561. iii 298
- Ricard, Chr. Fred. (1830-1908), cand. jur., sen. departementschef, ii 201
- Richardt, Chr. (1831-92), digter, ii 547. iii 55, 329
- Rickelt, Niels (f. 1912), registrator, iii 323
- Riegels, H. C. (1793-1861), officer, ii 48, 71, 341
- Riga, ii 578
- Rigensgade (København), iii 60
- Rigi (Schweiz), iii 59
- Riis, Claus (1791-1837), urtekræmmer, København, iii 331
- Riise, A., proprietær, Vamdrupgård, iii 335
- Riise, J. C. (1794-1875), historisk forfatter og tidsskriftudgiver, i 39, 237
- Rimestad, Chr. (1830-94), højesterets-assessor, iii 50
- Rimestad, Chr. Vilh. (1816-79), redaktør, politiker, ii 479
- Rinds herred, iii 92
- Ringkøbing, i 105, 151, 179. ii 287. iii 62
- Ringsted, i 101. ii 62, 219, 239, 423, 478, 517, 553. iii 81, 184, 188
- Rink, H. (1819-93), geograf i 183. iii 301
- Rinkenæs, ii 49
- Rise, A. I. C. malermester, København, ii 493
- Risskov (ved Århus), i 15. iii 305
- Rist, frimurer, ii 439
- Rist, I. G. (1775-1847), regeringsråd, Gottorp, i 195
- Rochegune, slottet (Languedoc), ii 564
- Rochester, eng. adelsmand, ii 217
- Rockstroh, K. C. (1860-1942), militærhistoriker, ii 567
- Rogier, madame, ii 305
- Rolighed (Frederiksberg), ii 565
- Rom i 26, 58. 240, 242. ii 274, 361, 372,

- 444, 558. iii 202 ff, 208-16, 225, 235, 305, 311, 326, 331, 335
- Romanow, familien, iii 150
- Roncière de Noury, Clement de, baron, fransk kontreadmiral, ii 253
- Ronge, Johan J. (1774-1877), glashandler, iii 284
- Rosa, senator, Rom, iii 216
- Rosen, A. v. (1825-1912), regeringsråd, ii 471
- Rosen, Sigismund Ludvig Carl (1827-64), major, iii 12
- Rosen, Sophus A. G. C. (1819-91), overpræsident, Flensborg, ii 355, 515, 518
- Rosenberg, Carl (1829-85), litteraturhistoriker, iii 39, 265, 333
- Rosenborg brøndanstalt, iii 108
- Rosenborg have, i 25, 62, 244. ii 379. iii 163, 283
- Rosenborg slot, i 16, 25, 152, 176, 214. ii 40 f, 377 ff, 565, 571. iii 73
- Rosencrone, Agnethe Marie, f. Hielmstjerne (1752-1838), gift med grev M. G. Rosencrone, i 56
- Rosencrone, Marcus Gerhard (1738-1811), greve, statsminister, i 56, 239
- Rosenfeldt hovedgård, ii 341
- Rosenfeldt, Iver, postmester, Nykøbing F, 119 f
- Rosenholm hovedgård (Randers amt), ii 422. iii 72
- Rosenkilde, Christen N. (1786-1861), skuespiller, i 27, 30. iii 252
- Rosenkilde, J. H. (1802-70), sognepræst, Ørsted, i 205 f
- Rosenkrands, ii 377
- Rosenkrantz, familien, i 105. ii 378
- Rosenkrantz, Elisabeth (1654-1721), enke efter amtmand Joachim Schack (1628-1700), iii 92
- Rosenkrantz, Gottlob E. G. F. (1803-84), baron, stiftamtmand, Viborg, ii 260, 558. iii 262, 299
- Rosenkrantz, Hans Henrik (1806-79), baron, Rosenholm, ii 422. iii 139
- Rosenkrantz, Lisbeth (1631-57), gift Rantzau, datter af Palle Rosenkrantz til Krenkerup (1587-1642), ii 243, 557
- Rosenkrantz, Mette (1533-88), adelsdame, iii 86
- Rosenkrantz, Palle (1587-1642), Krenkerup, ii 243
- Rosenlund (Musse herred), ii 243
- Rosenmüller, Samuel Georg (1818-94), svensk officer, iii 61
- Rosenstand, F. F. V. (1836-1910), kabinetssekretær, iii 332
- Rosenvinge, se Kolderup Rosenvinge
- Rosenvold, stamhuset, ii 243
- Rosenørn, Catharina Elisabeth, f. Ste-mann (1789-1870), gift m. ritmester P. O. Rosenørn, ii 549
- Rosenørn, E. (1810-94), overpræsident, København, iii 189
- Rosenørn, Ingeborg Christiane, f. Wormskjold (1784-1859), overhofmesterinde hos dronning Caroline Amalie, i 176, 178
- Rosenørn, Ludovica, f. Olrik (1815-78), gift med amtmand M. H. Rosenørn, ii 401
- Rosenørn, M. H. (1814-1902), embedsmand, minister, i 4, 14, 64, 142. ii 86, 104 f, 132, 159, 170, 175 f, 401, 549. iii 61, 188, 299
- Rosenørn, Peder Otto (1778-1847), ritmester, sen. generalkrigskommissær, i 13 f. ii 549
- Rosenørn-Lehn, Henrik Chr. (1782-1847), lensbaron, Orebygård, i 148
- Rosenørn-Lehn, Otto (1821-92), lensbaron, udenrigsminister, iii 173 f, 221, 250, 253 f, 256, 258, 291
- Rosenørn-Teilmann, Theodor (1817-79), godsejer, politiker, iii 52, 67, 71, 75, 84, 95, 125, 127, 144
- Roskilde, i 44 f, 59, 98, 101, 117, 148, 174, 185, 191, 212 f, 215, 241 f, 249. ii 10, 17 f, 21, 190, 192, 233, 278, 411. iii 3, 7, 324, 331, 334
- Roskilde domkirke, i 213 f, 222, 252. ii 98, 253, 277, 300, 410 f, 440, 498 f. iii 81, 93, 138, 227
- Roskilde palæ, i 153
- Rosselli, C. (1439-1507), italiensk maler, iii 213

- Rossellini, Antonio (1427-79), italiensk billedhugger, iii 208
- Rossi, Pietro, italiensk sanger, i 135
- Rossini, G. A. (1792-1868), ital. komponist, i 247, 253
- Rostock, i 168. iii 119
- Rothe, A. B. (1818-77), hofchef hos kronprins Frederik, iii 235 f, 331
- Rothe, Clara, f. Falbe (1820-88), gift med viceguvernør L. Rothe, iii 197
- Rothe, C. P. (1810-70), ritmester, gods-ejer, Aggersvold, ii 564
- Rothe, Louis (1811-71), viceguvernør, i 64. iii 196 f
- Rothe, Tyge (1834-87), slotsgartner, iii 196, 220, 283
- Rothe, Viggo (1814-91), jernbanedirektør, i 36
- Rothe Klif (Sild), ii 397
- Rothschild, M. A. (1744-1822), bankier, Frankfurt, i 59. iii 141
- Rottbøll, ii 82
- Rotwitt, C. E. (1812-60), amtmand, politiker, ii 170 f, 190, 202, 293, 327, 361-65, 369, 376, 381, 383 ff, 387, 399, 567. iii 131
- Rotwitt, Johan Otto (1771-1836), toldkasserer, Hillerød, ii 364, 567
- Roveredo, iii 205
- Rovigo, iii 206
- Royal hotel (København), ii 376 f, 384, 565
- Ruben, I. H. (1789-1868), fabrikant, København, iii 249
- Rubin, Marcus (1854-1923), historiker, statistiker, i 235
- Rubjerg Knude, iii 188
- Rud, slægten, iii 81
- Rud, Borkvard (1592-1647), Sæbygård, ii 242
- Rugård (Randers amt), ii 419 f,
- Rugaard, D. E. (1806-75), redaktør, politiker, ii 234
- Ruheleben (Plön), iii 167
- Rumohr, Henning (1814-62), regeringsråd, Verbitter, i 195. ii 290
- Rumohr, W. C. E. P. (1816-97), regeringsråd, ii 471
- Rump, Godtfred (1816-80), landskabsmaler, i 85
- Rumpenheim, i 66, 186, 203. ii 178, 194, 346, 510. iii 130, 141, 186, 191, 232, 262
- Rung, Henrik (1807-71) komponist, i 51, 130, 251. ii 16
- Rungsted, iii 233
- Rusland, i 108 f, 120, 130, 149, 160 f, 168, 170, 216 f, 223 f, 247. ii 57, 65 f, 68, 85, 101 f, 114 ff, 127, 129 f, 142, 165, 170, 214, 229, 266, 295, 346, 447, 463, 482 f, 485, 488 f, 505, 548, 551, 555 f, 575, 577. iii 2, 6, 20, 26-30, 32, 44, 70, 79, 94, 99, 109, 113, 117 f, 120, 124, 143-52, 222, 225, 232, 242, 291, 303, 305-10, 232, 335
- Russell, John (1792-1878), engelsk statsmand, ii 232, 447, 463 f, 466-69, 474, 476, 483, 485, 489, 573 f. iii 20 ff, 131, 314 ff
- Ruus, familien, iii 91
- Rybergs gård (København), ii 98
- Rye, Olav (1791-1849), general, ii 88
- Ryge, J. C. (1780-1842), skuespiller, i 27, 30. iii 252, 287
- Rügen, i 158. iii 66
- Rygård (Svendborg amt), iii 186
- Ryssenstens badeanstalt, iii 108
- Rütli, ii 456
- Rytterknægten, ii 125 f, 246
- Ræder, Jacob (1798-1853), militærhistorisk forfatter, ii 154, 547
- Rødning (Nordslesvig), i 169. ii 192
- Rødvig, iii 88
- Rømeling, Caroline, f. Gyldenstjerne-Schedt (1809-75), hofdame hos arveprinsesse Caroline, iii 166
- Rømeling, Hans Chr. (1786-1856), chef f. bureauet for armeens kommandosager, i 133, 184
- Rømeling, Hans Henrik (1770-1840), generalmajor, ii 82. iii 74, 141, 166
- Rømeling, S. T. W. (1809-78), oberst, ii 82. iii 166
- Rømer, Carl (1769-1857), general, i 49
- Rømersdal (Børnholm) ii 245. iii 310
- Rønne, i 125. ii 245, 247

- Rønne, frue, Altona, i 109
 Rønne, russisk general, i 171
 Rønnede kro (Præstø amt), i 115 f. iii 89 f
 Roepstorff, C. C. A. (1798-1870), kammerherre, ii 3, 10, 89 f, 100, 159, 223, 238, 264, 440. iii 37, 170
 Roepstorff, Fred. Chr. August (1768-1848), staldmester, i 78 f. ii 35. iii 166
 Rørdam, Peter (1806-83), præst, ii 365, 567. iii 86
 Rålamb, Anders Gabriel (1790-1872), svensk baron, ii 163. iii 153
 Raasløff, Harald (1810-93), minister for Slesvig, sen. for Holsten, ii 200, 209, 227, 238, 386, 414 f, 480
 Raasløff, Marie Anne Christine Caroline, f. Smith (1815-91), gift med general Waldemar Raasløff, i 31
 Raasløff, Waldemar (1815-83), general, krigsminister, i 31. ii 414. iii 69, 93 f, 122 ff, 168, 287
- Saarbrücken, iii 174
 Sabiner-bjergene, iii 211, 214
 Sachsen, ii 453, 512. iii 6
 Sachsisk Schweiz, iii 56
 Sachtouris D. G., græsk admiral, iii 305, 310
 Sacken, baron, russisk diplomat, ii 117
 Sahlerts, L. F. (1812-86), sanger, ii 82, 387. iii 141
 Salicath, P. (1794-1864), højesteretsadvokat, ii 160-63, 210, 548. iii 43, 156
 Salling, i 151. iii 160 ff
 Sallingsund, i 151. iii 160
 Sally, Henning (1808-65), justitsråd, i 99 f, 109, 149. ii 102, 219, 282, 319, 489
 Salm, Otto Ludvig v., tysk greve, Kirsten Munks elsker, ii 126, 545
 Salmonsens, M. (død 1871), østrigsk generalkonsul, ii 442. iii 192
 Samsø, ii 341. iii 162
 Samwer, Karl (1819-82), slesvig-holstensk politiker, i 173, 180, 248, 250. ii 44, 534
- Sandbjerg, (Sundeved), ii 243
 Sandels, Samuel August (1810-92), svensk general, hofembedsmand, ii 252, 343 f
 Sanderungård (Odense amt), iii 322
 Sandø (Færøerne), iii 266
 Santo, Rom, ii 444
 Savojen, iii 217
 Saxen (Færøerne), iii 266
 Saxo (1150-1220), historieskriver, iii 8
 Saxtorph, Hans Chr. (1813-75), læge, i 64
 Scala, familien, iii 205
 Scavenius, Peter Brønnum (1795-1868), godsejer, Gjorslev, i 62, 148. ii 554
 Schack, amtmand, Tønder, se Brockenhuis-Schack, Ludvig
 Schack, Hans Egede (1820-59), forfatter, ii 259, 365, 558
 Schack, Joachim (1628-1700), officer, amtmand, iii 92
 Schack, Otto Didrik (1810-56), lensgreve, Schackenberg, i 151
 Schaffalitzky de Muckadell, baron, i 186
 Schaffalitzky de Muckadell, W. I. H. (1811-76), baron, amtsforvalter, Randers, i 64. ii 71, 460
 Schafhausen, iii 139
 Schaldemose, plantør, Randers, i 5 f
 Schallsø (Lauenborg), i 112
 Schandau, iii 56
 Scharffenberg, ii 103
 Scharmer, gårdejer, medlem af notabelforsamlingen i Flensborg, ii 111
 Schau, Ernst Frederik (1826-64), kaptajn, ii 523
 Schau, Frederikke (1834-99), f. v. Krogh, gift med kaptajn Ernst Schau, ii 523
 Schau, Hans B. (død 1850), kaptajn, i 182
 Schaumburg, Joachim Henry Aug. (død 1870), løjtnant, i 13
 Scheel, se også Skeel
 Scheel, slægten, ii 461. iii 305
 Scheel, A. W. (1799-1879), generalauditør, sen. justitsminister, ii 111, 167, 185, 200, 214, 226. iii 26, 49, 136, 180

- Scheel, Bendix Ferdinand (1749-1827), toldforvalter, Itzehoe, ii 226
- Scheel, Georg Heinrich (1706-57), oberst, ii 226
- Scheel, Hans Heinrich (1668-1738), general, ii 226
- Scheel, Henning (1648-1717), godsejer, Tidselholt, ii 226
- Scheel, Marie (1842-1933), komtesse, hofdame, iii 249
- Scheel-Plessen, Carl (1811-92), slesvig-holstensk politiker, overpræsident, i 76. ii 30 ff, 36 f, 53, 134, 228 f, 231 f, 273, 329, 331, 534, 555
- Scheel-Plessen, Wulff (1809-76), dansk gesandt i Berlin, i 181, 216. ii 50, 95, 200, 237, 255, 345, 393, 413, 447, 516. iii 61, 130, 154, 305
- Scheele, Frederik Carl Ludvig (1831-62), legationssekretær, ii 254, 407, 465, 557, 570, 575
- Scheele, Hans, godsejer, Scheelsborg, ii 226
- Scheele, Heinrich (død 1634), oberst, ii 226
- Scheele, L. F. A. (1833-1903), ridejun-ker, sen. staldmester, ii 223, 262, 271, 404, 508. iii 38, 317
- Scheele, L. N. (1796-1874), embeds- mand, politiker, i 113, 191, 195, 208 f. ii 4, 37, 66, 99 ff, 108, 126, 131-34, 144, 156, 189, 191-202, 206 f, 209, 211, 213 f, 217, 219-29, 231 f, 235 ff, 239-42, 247, 249 ff, 253-59, 266-78, 280 ff, 290, 293, 295, 302 f, 308 f, 318, 321, 323, 327, 348, 351 f, 355, 358 ff, 366 ff, 372, 378, 399 f, 402-05, 407, 410, 433, 435, 437, 446, 448 ff, 459, 465, 467, 469 f, 474, 505, 507, 514, 516, 522, 524, 531, 542 f, 545, 553 f, 556-60. iii 74, 157, 243, 249
- Scheele, Sarah M., f. Markoe (1806-76), gift med udenrigsminister L. N. Scheele, ii 38
- Schepelern, H. D. (f. 1912), museums- mand, ii 568
- Scherfig, Jacob (død 1880), bagerme- ster, København, ii 201
- Schiern, E. T. I. (1814-76), departe- mentschef, ii 270
- Schiern, Frederik (1816-82), professor, i 64. ii 21, 173 f, 219. iii 28, 134, 183, 230
- Schiller, F. (1759-1805), tysk digter, i 31
- Schimmelmann, E. C. H. (1781-1866), iii 117, 321
- Schimmelmann, Ernst Heinrich (1747- 1831), greve, statsmand, i 145. iii 104
- Schimmelmann, Heinrich Ludv. Ernst, (1743-93), generalguvernør, Dansk Vestindien, ii 547
- Schimmelmann, Henriette Catarine (1741-1816), f. van Lexmond, grev- inde, gift med generalguvernør H. L. E. Schimmelmann (1743-93), ii 154, 547
- Schiøtt, købmand, Fredensborg, iii 117
- Schiøtt, August (1823-95), kunstmaler, iii 79
- Schjørring, Peter (1831-1913), byfoged, politiker, iii 237, 332
- Schlangenbad (Nassau), ii 158
- Schlegel, Carl (1809-78), lektør for Fred. VII, sen. stiftskasserer i Odense, i 31, 80, 85. ii 361, 400, 439 f, 508, 514, 572. iii 107, 186, 298
- Schlegel, J. F. W. (1765-1836), rets- lærd, i 31 f. 34
- Schlegel, J. H. (1726-80), historiker, biblioteksmand, ii 299
- Schlegel, Otto (1794-1864), general, ii 303
- Schleiden, Rudolph (1815-95), slesvig- holstensk politiker, i 102, 242
- Schleinitz, Alexander (1817-85), preus- sisk diplomat, ii 85, 415
- Schleisner, P. A. (1818-1900), fysikus, Flensborg, ii 528
- Schlichting, Eduard v., preussisk gene- ral, ii 510
- Schlösser, preussisk legationssekretær, ii 517
- Schmettau, Eleonora Dorothea (1802-

- 74), gift med kabinetssekretær F. Tillisch, ii 531
- Schmettau, Margrethe Wilhelmine, f. Stemann (1780-1865), gift med rigsgreve G. W. C. Schmettau (1802-74), ii 531
- Schmettau, Sophie Amalie (1810-93), gift med gehejmestatsminister, C. E. Bardenfleth, ii 531
- Schmidt, F. Th. (1825-80), læge, professor, iii 297
- Schmidt, H. P., købmand, Flensborg, ii 24, 533
- Schmidt, J. A. (1788-1870), tingmand, Haderslev, i 193
- Schmidt, M. T., købmand, slesvig-holstensk politiker, ii 38
- Schmidt, W., f. Christiansen, frue, Flensborg, ii 120
- Schmidt, Valdemar (1836-1925), orientalist, iii 112, 115 f
- Schmidten, H. G., v. (1799-1831), matematiker, i 26
- Schmidth, Peter H. C. (1809-69), orlogskaptajn, adjutant, ii 9, 47, 89, 157, 308, 323, 339, 341, 371, 373. iii 38 f, 207
- Schmith, N., dr., iii 301
- Schneider, fransk skuespillerinde, iii 113
- Scholten, Peter v. (1784-1854), generalguvernør, i 49, 83, 215, 240
- Schousboe, P. W. (død 1873), kaptajn, iii 321
- Schouw, Henrik Maximilian (død 1847), oberst, i 46
- Schouw, J. F. (1789-1852), botaniker, i 36, 62, 146, 165, 167, 247. ii 6, 21, 25, 33, 87, 148, 151 f, 533, 540, 546
- Schovelin, Julius (1821-70), officer, politiker, iii 124
- Schrader, Aug. Louis Detlef v., landråd, Lauenborg, i 111
- Schrader, Ernst Barthold v., hofrets-assessor, Lauenborg, i 111
- Schrader, Stephan D. E. (1814-94), slotspræst, Christiansborg, ii 310, 563. iii 282
- Schram, Peter (1819-95), sanger, ii 387, 486
- Schulenburg, C. O. F. v. d. (1801-47), greve, i 124
- Schulin, Charlotte, f. Zeuthen (1815-92), gift med amtmand J. S. Schulin (1808-80), ii 391, 451
- Schulin, Johan Sigismund (1808-80), lensgreve, amtmand, ii 505
- Schulin, Louise Elisabeth (1785-1851), f. Brown, grevinde, iii 74
- Schultz, Hansine, f. Haagen (1820-75), gift med kommandør J. Ph. Schultz, iii 288
- Schultz, Johan Philip (1820-87), søofficer, iii 288 f
- Schultz, Mine, ii 452
- Schultze, Theodor (1824-98), embedsmand, ii 415, 471
- Schumacher, Carl Christian, student, Horsens, i 32
- Schurmann, J. C. (1812-91), sognepræst, iii 257
- Schwartz, Frederik (død 1843), major, iii 166
- Schwartz, J. A. (1820-74), kunstdrejer, ii 409
- Schwartzén, Julius (1802-75), sanger, iii 137
- Schwarz, Frederik (1753-1838), skuespiller, i 233
- Schwarzenbeck (Holsten), ii 191
- Schwarzenberg, Felix v. (1800-52), fyrste, østrigsk statsmand, ii 115, 130
- Schwarzwald, ii 455. iii 139
- Schweigaard, Anton Martin (1808-70), norsk jurist og politiker, ii 390
- Schweiz, ii 226, 393, 453, 455 ff. iii 95, 205
- Schwerin, i 171
- Schütte, August (1804-89), hofjægermester, Bygholm, iii 229, 330
- Schytz, Andreas Brünnich (1805-84), livlæge hos arveprinsesse Caroline, ii 304
- Schöler, Vilh. (1811-75), sognepræst, i 73
- Schøller, kammerjunker, Odense, ii 461

- Schøller, Georg (1793-1863), oberst, generaladjutant hos Fred. VII, ii 9, 28, 31 f, 34, 39 f, 47, 71, 91, 100, 108, 138, 144, 155, 159, 184, 190, 203, 223, 245, 262, 271, 307, 535
- Schøller, T. G. (1834-64), ridejunker, ii 223, 371, 373
- Schønberg, H. H. (1785-1845), hofinspektør, i 182 f, 250
- Schönbrunn (Wien), iii 57
- Schönheyder, J. F. G. (1773-1850), rentekammerdirektør, i 49
- Schönheyder, Johan Martin (1752-1831), højesteretsadvokat, ii 165
- Schøtt, musiklærer, iii 293
- Scott, Walter (1771-1832), skotsk digter, i 20
- Scribe, Eugène (1791-1861), fransk dramatisk forfatter, i 250. iii 252, 321
- Sedan, iii 168
- Seebach, Albin Leo v. (1811-84), sachsisk baron og gesandt, ii 305
- Segeberg, i 112. ii 191, 471
- Sehested (Holsten), i 126, 243
- Sehestedt-Juul, se Juul
- Seidelin, Claus (1702-82), apoteker, Nykøbing F., iii 119 f, 321
- Seidelin, H. K. (1761-1811), bogtrykker, i 237
- Seidelin, Ivar (1808-78), sognepræst, Ørum, ii 422
- Sejv, ii 339 f
- Sempacher-søen, ii 457
- Seneca, L. A. (55 f. Kr.-39 e. Kr.), latinsk forfatter, i 21
- Septimius Severus (146-211), romersk kejser, iii 210
- Sergius Alexandrowitsch (1857-1905), russisk storfyrste, iii 307
- Sestri, iii 217
- Sevastopol, ii 551
- Sevilla, i 203
- Seyffarth, Caroline, Fred. VI's mædresse, Wien, i 153, 245. ii 106, 444
- Seyffarth, Gustav L. W. H. (død 1858), kommandant i Rendsborg, ii 39
- Shanghai, iii 181
- Shetland, iii 263
- Sibbern, F. C. (1785-1872), filosof, i 26. ii 391. iii 224, 313
- Sibbern, Georg Chr. (1816-1901), norsk statsminister, ii 252
- Sicilien, ii 11. iii 307
- Sick, Julius (1815-84), diplomat, i 85. ii 79. iii 66, 154
- Sieveking, G. H. (1800-78), bankier, Hamborg, i 110
- Signorelli, L. (ca. 1441-1523), italiensk maler, iii 213
- Sigurdsson, Jon (1811-79), arkivar og sekretær i oldskriftselskabet, iii 35
- Sild, ii 246, 397
- Siljadalen (Island), iii 271
- Silkeborg, i 104 ff, 153, 179, 242. ii 160, 285, 287, 416, 422-25. iii 62, 189
- Silkeborg mølle, i 104
- Simesen, R. L., rektor, Flensborg, ii 518
- Simmering (Østrig), iii 57
- Simonsen, Catharine, f. Rysslaender (1816-49), operasangerinde, iii 252
- Simony, Carl (1806-72), embedsmand, politiker, i 22 f. ii 174, 199 ff, 213 f, 224, 236 f, 279, 309, 441, 505. iii 1, 5, 7, 71, 76, 191, 224, 245
- Simony, Johan Chr. (1776-1847), adjunkt, Randers, i 21
- Simplon, iii 58
- Sinoviev, russisk general, iii 306
- Sion, iii 58
- Sjælland, i 22, 36, 55, 64, 220. ii 40, 65, 167, 208 f, 229, 248, 434, 554. iii 84, 108, 162, 182, 320
- Sjællands Odde, ii 339. iii 330
- Sjöborg slot (Blekinge), ii 566
- Sjökrona, Frantz Alexander (1798-1872), svensk oberst, ii 252
- Skagen, i 150 f. ii 160, 202. iii 188
- Skagerak, iii 263
- Skamlingsbanken, i 159 f, 210, 252
- Skanderborg, i 131, 179. ii 422. iii 32, 162
- Skariatun, hofmarskal hos storfyrste Alexander (III), iii 116 f
- Skarreklit, iii 189

- Skarresø, iii 81
- Skarrild krat, iii 298 f
- Skau, Laurids (1817-64), nordslesvigsk politiker, i 159-62, 193, 212, 215, 246 ff, 251. ii 39 f, 57 f, 111, 288 f, 535, 561, 568
- Skeel, familien, ii 557
- Skeel, Benedicte Margrethe, f. Brockdorff (1678-1739), gift med Jørgen Skeel (1656-95), og senere med Chr. Ditlev Reventlow (1671-1738), ii 243
- Skeel, Birgitte, f. Rosenkrantz (1633-77), gift med Christen Skeel, Sostrup, ii 557
- Skeel, Christen (1623-88), gehejmeråd, stiftamtmand, Sostrup, ii 243, 556 f
- Skeel, E. V. R. (1818-84), indenrigsminister, iii 249, 295
- Skeel, Ingeborg (død 1604), Vorgård, iii 189, 325
- Skeel, Jørgen (1656-95), godsejer, ii 243, 557
- Skeel, Jørgen Erik (1737-95), statsminister, i 50, 155. iii 162
- Skeel, Sophie Eleonora Frederikke (1778-1836), g. m. prins Emil af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, i 50, 155. iii 162 f
- Skeel, Sophus (1836-97), godsejer, landstingsformand, Birkelse, iii 248
- Skelskør, ii 240, 556
- Skern, ii 287
- Skern å, i 151. iii 298
- Skibsted, Mikkel (1785-1847), rådmann, iii 137
- Skive, i 151. ii 160, 410, 565. iii 160
- Skjaldbreid (Island), iii 272
- Skjold, dansk sagnkonge, i 27
- Skjoldnæsholm, iii 89
- Skjærshøj (Angel), ii 403
- Skjöldebrand, Knut Erik (1807-74), baron, svensk landshøvding, ii 185, 551
- Skodsborg, i 158, 176. ii 81, 153 f, 156 f, 159, 168, 175, 178 f, 185, 207 f, 218, 222, 245, 247, 249, 278 f, 282, 284, 303, 306, 310 f, 313, 315, 333, 336 f, 339, 342, 346, 349, 352, 391 f, 405 f, 415, 417, 431, 433 f, 441, 444 f, 449, 453, 459, 486, 489, 499 f, 503 ff, 507 f, 547, 578. iii 99
- Skotland, iii 281, 283, 333
- Skouze, lærer ved militærskolen i Piræus, ii 489
- Skovshoved, ii 179
- Skram, se også Schram
- Skram, Peder (1503-81), rigsråd, admiral, ii 377
- Skrike, Adolph (1811-91), legationsråd, ii 402, 406, 431, 436, 453, 458. iii 154
- Skydebanen (Vesterbro), i 245. ii 278, 337, 533, 560, 577. iii 218, 256, 305.
- Skåne, ii 64 f, 67, 243, 353, 395, 406, 446, 501, 536
- Slagelse, i 101. ii 240. iii 335
- Slesvig by, i 16. 107, 144, 172. ii 38, 53 f, 59, 87, 100, 102 f, 165, 190, 401, 462, 497, 509. iii 10, 121, 320.
- Slesvig, hertugdømmet, i 74, 107, 118, 120, 125, 141-45, 147, 159 f, 162, 168 f, 172 ff, 179 ff, 188 f, 191-95, 197-200, 210 ff, 215, 217, 219 f, 225, 229, 245, 247-52. ii 8 f, 21-27, 29 ff, 33, 35, 38 f, 43 f, 46, 48, 50 f, 54 ff, 58 f, 64 ff, 70, 73, 75, 86 f, 89, 96 f, 99, 101, 103, 107-13, 115, 117 f, 120, 127-30, 133-36, 140-44, 146, 148 f, 170, 173, 175 f, 180 ff, 189, 194, 196, 198, 220, 227, 231 ff, 238, 246, 254, 258, 268, 281, 288, 290 f, 328-31, 363, 367, 383, 386, 405, 410, 412, 415, 445, 447, 453, 457, 459, 463, 465, 470, 477, 479, 481, 486, 496, 498, 502 f, 506, 511, 513, 515, 518, 525, 533 f, 536-40, 542 ff, 549 f, 562 ff, 568, 572 ff, 576 f, 579. iii 5 ff, 16, 18, 20 f, 23, 26, 28, 31-34, 42, 45, 50, 70, 78, 80, 92 f, 121, 124, 133, 135, 153, 177, 243 ff, 314 ff, 319
- Slien, i 146. ii 401, 462, 510 f, 542. iii 8, 20 f, 78, 93, 315 f
- Slotskirken (København), ii 563
- Smidstrup, ii 76, 538 f
- Smidt, Anton Ferdinand (død 1841), justitsråd, redaktør af Hof- og Statskalenderen, i 122 f

- Smit, Ole Jørgen (1809-89), sognepræst, i 23, 234
- Smith, Marie Anne Christine Caroline (1815-91), se Raasløff
- Smith, Michael Leigh (1777-1843), justitsråd, ejer af Bækkeskov, i 31
- Småland, ii 395. iii 78, 251
- Sneedorff, Hans Chr. (1759-1824), sø-officer, iii 195, 326.
- Sneibjerg (ved Herning), ii 287
- Snertingegård (Sværborg sogn), iii 26
- Snoghøj, ii 341, 410, 434
- Snorre Sturlason (1178-1241), islandsk høvding og digter, iii 280
- Sofiendal hovedgård (Århus amt), i 105
- Solaroli, baron, italiensk diplomat, ii 431
- Soltikow, russisk prinsesse, i 108
- Sommer, Carl Vilh. (død 1881), ritmester, ii 401
- Sophie (1557-1631), dansk dronning, i 130. ii 244. iii 120
- Sophie, f. prinsesse af Nassau (1836-1913), svensk dronning, ii 250, 318, 502, 578. iii 30, 92, 259, 295
- Sophie Hedevig (1677-1735), datter af Chr. V, iii 29, 88 f, 183, 316
- Sophie Magdalene (1700-70), dansk dronning, iii 44, 87
- Sophie Magdalene (1746-1813), f. prinsesse af Danmark, gift med Gustav III af Sverige, iii 219
- Sophiero (ved Hålsingborg), iii 92
- Sorgen (flod i Sydslesvig), ii 54, 462
- Sorgenfri slot, i 64, 77, 85, 89, 94, 130 f, 147, 153 f, 160, 162, 176, 178, 182, 187, 191, 215, 219 f. ii 102, 125, 346, 443 f, 451, 495. iii 118, 260
- Sortehavet, ii 186
- Sorø, i 35, 101, 210, 219, 222, 229 f, 252. ii 36, 219, 239 f, 242, 279 f, 560. iii 81, 90, 144, 182
- Sorø Akademi, i 210, 214, 221 f, 226, 227 f, 253. ii 12, 279 f, 531 f. iii 69
- Spandet, Niels Møller (1788-1858), overretsassessor, folketingsmand, ii 170 f
- Sparre, Gustaf Adolf V. (1802-86), svensk greve, rigsmarskalk, iii 193
- Spanien, ii 578. iii 171
- Sparre, Josefine S. A. C. (1829-92), grevinde, svensk hofdame, sen. gift med kammerherre Bredo Stang, ii 343 ff
- Speerscheider, hushovmester på Augustenborg, ii 50
- Spezia, iii 217
- Spigerborg (ved Skelskør), ii 240
- Spindler, madam, iii 304
- Sponneck, M. S. V. (1787-1874), greve, stiftamtmand, Ribe, i 151. ii 111
- Sponneck, Wilh. (1815-88), embedsmand, politiker, ii 24, 30 f, 76, 87, 96 f, 104, 107 f, 110 f, 113, 132, 142, 146 f, 189, 193 f, 214, 237, 301, 323, 384, 493, 510, 543, 546, 549, 565, 577. iii 95, 157, 159, 228, 249, 251
- Sporon, B. G. (1741-96), embedsmand, i 39
- Sporon, Poul (1795-1854), højesteretsadvokat, i 45
- Springer, H. A. (1817-78), departementschef. ii 329, 564.
- St. Croix, iii 335.
- St. James palads, London, ii 478
- St. Jan, iii 168, 322
- St. Johanneskirken (København), ii 571
- St. Knuds kirke, i 213. iii 296 ff, 335
- St. Lauritz bakke (ved Randers), i 1, 6
- St. Margrethen, i 161
- St. Maurice (Schweiz), iii 59
- St. Petersborg, i 160, 193, 225, 252. ii 59, 214, 266, 314, 316, 415, 464, 510, 540. iii 2, 46, 94 f, 108 f, 116, 125 f, 147 f, 150 f, 237, 242, 296, 307, 309, 320, 322 f
- St. Thomas, iii 130, 168, 322
- Staby kirke, ii 425
- Stäel-Holstein, Anna Louise Germaine, fransk forfatterinde (1766-1817), i 41. iii 149, 202, 311
- Stage, Gottlob (1791-1845), skuespiller, i 30. iii 252
- Stang, Bredo H. M. M. (1835-1917), norsk kammerherre, ii 344

- Stang, Frederik (1808-84), norsk statsminister, ii 344
- Stapelholm, ii 457, 462
- Staubbach (Schweiz), iii 59
- Stauros, græsk udsending, ii 489
- Stecknitz-kanalen, i 111
- Steen, Adolph (1816-86), matematiker, politiker, ii 576
- Steen, H. C. F. (1819-71), boghandler, iii 72, 177
- Steenberg, Fred. L. (1801-70), provst, Ringsted, ii 219
- Steenbock, Gustaf Harald (1764-1833), svensk greve, iii 219
- Steenstrup, Japetus (1813-97), naturforsker, ii 420, 571. iii 219 f
- Steenstrup, M. (1822-1904), forfatter, redaktør, ii 544. iii 261, 269, 271, 276, 279
- Steffensen, Nis (1784-1845), gårdejer, Hammelev, i 247
- Stein, S. A. W. (1797-1868), anatom og kirurg, i 167
- Steineck, hofdame hos prinsesse Marie af Dessau, iii 178
- Steinhauer, Carl Ludvig (1816-97), museumsinspektør, iii 71, 318
- Steinmann, P. F. (1812-94), general, ii 509. iii 258
- Stellingen (Hamburg), ii 574
- Stemann, Catharina Elisabeth (1789-1870), gift med ritmester P. O. Rosenørn, Randers, i 14
- Stemann, Chr. Ludv. (1791-1857), amtmand, Sorø, i 148
- Stemann, Chr. Ludv. Ernst (1802-76), retspræsident, ii 190, 518
- Stemann, Friederikke, f. Wardenburg (1804-91), gift med retspræsident Ernst Stemann, ii 190
- Stemann, Otto Johan (1774-1865), administrator for grevskabet Ranzau, i 148
- Stemann, Poul Chr. (1764-1855), kancellipræsident, i 14, 42 f, 68, 71 f, 80, 85, 129, 131, 143, 186, 196 f, 223, 226 f, 230, 237. ii 1-4, 6, 8 ff, 12 ff, 26, 34, 169, 176, 222, 224, 553, 556. iii 134, 154 f, 159, 243 f, 306
- Stenbjerg (ved Lyksborg), ii 403
- Stephensen, Bjørn (1855-1940), fabrik-ejer, iii 279
- Stephensen, John Hilmar (1846-89), departementschef, iii 261, 270 f
- Stettin, i 185
- Stevns, ii 346
- Stevns klint, 87 f
- Stiele, preussisk officer, iii 66
- Stillehavet, ii 398
- Stilling, Jacob (1815-58), sognepræst, i 73
- Stilling, Søren (1754-1839), birkedommer, Frijsenborg, i 21
- Stjerneld, Gustav (1791-1868), svensk udenrigsminister, ii 57, 65 f
- Stjernholm, Frederik (1822-79), general, ii 103. iii 14 f
- Stjernsvård, R. H. (1808-67), svensk ritmester, Karsholm, ii 501
- Stockfleth, W. W. (1802-85), amtmand, Haderslev, ii 513
- Stockholm, i 53, 151, 215. ii 57, 185, 249, 255, 266, 284, 317 f, 324, 343 ff, 354, 390, 396, 415, 427, 446 f, 452, 508, 517, 572, 578. iii 16 f, 30, 40, 78, 158, 163, 175, 192 f, 223, 250, 283, 314, 325
- Stokkemarke (Maribo amt), ii 242
- Stokkerupgård (Springforbi), ii 539
- Storeheddinge, ii 164. iii 87
- Stralsund, i 158. iii 55
- Strandmøllen, i 157
- Strandvejen, iii 159
- Strasbourg, ii 457 f, 574. iii 116
- Strauss, Fred. VII's mæresse, frue, ii 443
- Strauss, Johann (1825-99), østrigsk komponist, iii 115
- Strelitz, i 125, 141, 168, 171, 185, 205
- Strelna, lystslottet, iii 308
- Stresa, iii 58
- Strib, ii 413. iii 60, 298
- Stricker, Georg A. R. (1807-80), byfoged, Fåborg, ii 426 f

- Struckmann, E. W. (1828-95), etatsråd, intendant, iii 40, 201
- Struensee, J. F. (1737-72), læge, statsmand, ii 388, 544. iii 135, 323
- Struer, ii 359, 410, 565. iii 62
- Strunk, A. (1816-88), museumsmand, ii 219
- Struve, O. W. v. (1819-1905), russisk astronom, iii 310
- Strøm, Gollich (1819-98), sognepræst, iii 257
- Strømø, (Færøerne), iii 264, 266
- Stubbekøbing, ii 431
- Stubbenkammer (Rügen), i 158
- Stürler, staldmester hos storfyrst Alexander (III), iii 117
- Stæger, R. C. (1800-75), zahlkasserer, iii 289
- Stämpfli, Jacob (1820-79), schweizisk minister, iii 94
- Støvringgård kloster, i 10. iii 131
- Suadiciani, Carl Ferdinand (1753-1824), læge, i 155, 246
- Suenson, Edouard (1805-87), søofficer, ii 59, 483. iii 19
- Suenson, Otto Frederik (1810-88), marineminister, iii 157
- Suenson, Otto Waldemar (1844-1923), søløjtnant, iii 144
- Suez, ii 443
- Suhr, Ida (1853-1938), frk., iii 248 f
- Suhr, O. B. (1818-75), grosserer, ii 409. iii 233, 247, 329
- Sukkertoppen (Vejle amt), iii 162
- Sundeved, ii 60, 70
- Sune (død 1150), sønnesøn af Skjalm Hvide, ii 220
- Susåen, iii 90
- Suvorov, Alexander (1805-82), russisk fyrste, generalguvernør, iii 306, 308
- Suvorov, A. V. (1729-1800), russisk feltherre, iii 306, 335
- Svane, Hans (1606-68), ærkebiskop, ii 377
- Svans, ii 511
- Svavsted, ii 226
- Sveaborg, ii 551 f
- Sveinbjørnsson, Sveinbjørn (1847-1927), islandsk komponist, iii 270
- Svendborg, i 114 f. ii 234, 320, 341, 362, 399, 462. iii 185, 226, 325
- Svendborg Sund, ii 244, 434. iii 325
- Svendsen, student, skuespiller, i 30
- Svendsen, H. J. M. (1816-72), seminarieforstander. Jelling, ii 284 f, 560
- Sverige, i 175: 178, 215. ii 45, 57, 64-68, 73, 86, 101, 136, 157, 164, 166, 180, 199, 212, 226, 239, 250 ff, 262, 268, 318, 322, 338, 342, 344 f, 349 ff, 353 ff, 392, 396, 413, 415, 446 f, 449 f, 463 f, 468, 480, 505, 508, 515, 536 f, 546, 550, 553, 555 f, 559, 573, 579. iii 1 f, 16 ff, 26, 30, 69, 105, 113, 141 f, 145, 153, 158, 185, 219, 223, 267, 279, 287, 295, 314 f
- Sverre (ca. 1151-1202), norsk konge, iii 264
- Svolder, iii 265
- Sydslesvig, ii 96. iii 315
- Sæby, i 150. iii 90 f
- Sæby (Holbæk amt), iii 191
- Sæbygård (Hjørring amt), iii 91
- Särö, ii 284
- Søborg (Frederiksborg amt), ii 95, 98, 122, 540 f, 544
- Södertälje, ii 345
- Søllerødgård, ii 497
- Sølvesborg, ii 566
- Sølvgade (København), iii 333
- Sølyst (ved Klampenborg), iii 233
- Sønderborg, ii 23, 48, 50 ff, 55 f, 60, 70 f, 292, 321, 402, 428-31, 496, 511, 536. iii 6, 9 ff, 15
- Sønderborg slot, i 155. ii 51 f, 564
- Sønder-Brarup, ii 320
- Sønderbro (Randers), i 2
- Sønderherred (Randers amt), i 1
- Sønderholm (Aalborg amt), iii 91
- Søndermarken, i 24, 141, 244. iii 220
- Sørensen, vognmester, Frederiksborg, ii 377
- Sørensen, C. F. (1818-79), marinemaler, ii 338. iii 221, 261, 271 f, 279
- Sørensen, Rasmus (1799-1865), skolelærer, politiker, ii 23

- Tacitus, Cornelius (ca. 55-ca. 120), romersk forfatter, i 21
- Taglioni, Paul, balletmester, i 130, 243
- Tang, A. E. M. (1803-68), godsejer, Nørre-Vosborg, ii 417, 425
- Tarm, iii 298
- Tase mølle (Tystrup sogn), iii 325
- Taube, Henricka, f. Krieger (1804-84), baronesse, iii 96
- Tausen, Hans (1494-1561), biskop, reformator, ii 377
- Tauvon, Olaf Axel, svensk embedsmand, ii 322
- Taylor, Bayard (1825-78), amer. skribent, iii 266
- Tegethoff, Vilhelm (1827-71), østrigsk søofficer, iii 19
- Teglstrup hegn, iii 82
- Teilmann, Anne (død 1877), priorinde, Vemmetofte, iii 183
- Teisner, Chr. Fred, slotsgartner, forstråd, Frederiksborg, ii 374
- Tell, Wilhelm, schweizisk frihedshelt, ii 456
- Teplitz (Chechoslovakiet), i 56
- Teran, Don Vicente G. de, spansk minister i København, ii 215
- Terents (ca. 190-159 f. Kr.), romersk forfatter, i 21
- Tesdorph, Edward (1819-89), godsejer, iii 222, 291
- Tetenborn, russisk general, i 12
- Tetens, Peter Jacobsen (1797-1859), stiftamtmand, ii 219
- Tetens, Stephan (1773-1855), biskop, i 229, 253
- Tharand (Sachsen), iii 55
- Theobald, Ph. W., præst ved tyske reformert kirke, iii 128 f
- Therese, jomfrupige, i 101
- Thessalien, ii 484, 487
- Thestrup, H. N. (1794-1879), general, ii 10, 362 f, 365, 377, 379, 385 f, 406, 423, 428, 441, 480, 490, 499, 504 f, 509, 567, 577
- Thiele, J. M. (1795-1874), forfatter, i 62, 70, 167
- Thielsen, H. F., regeringsråd, Gottorp, i 195
- Thiers, Adolph (1797-1877), fransk statsmand, iii 168, 323 f
- Thisted, i 151. ii 160, 364 f. iii 189
- Thomander, Johan Henrik (1798-1865), biskop, Lund, ii 396
- Thomsen, islandsk købmand, iii 269
- Thomsen, Chr. Albert Fred. (1827-96), general, krigsminister, iii 225, 235, 254 f, 258, 329
- Thomsen, Chr. J. (1788-1865), museumsmand, i 62, 156, 213. ii 11, 77, 219, 240, 279, 325, 379, 381. iii 34 f, 54 f, 71, 216
- Thomsen, Grimur (1820-96), embedsmand, forfatter, iii 278, 280
- Thorshavn, iii 263 ff, 333
- Thorstedlund (Ålborg amt), iii 92
- Thorsteinson, Arni B. (1828-1907), bygged, Reykjavik, iii 269
- Thortsen, Axel (død 1854), adjutant hos Fred. VII, ii 203
- Thorvaldsen, Bertel (1768-1844), billedhugger, i 25, 57-61, 64, 108, 164-68, 177, 214, 239, 244, 248, 252. ii 91, 138, 456. iii 60, 204, 211
- Thulstrup, Carl Magnus (1805-81), svensk oberst, ii 343
- Thulstrup, Johan Peter (død 1857), havneskriver, justitsråd, i 29
- Thurah, Laurids de (1706-59), arkitekt, ii 100. iii 300
- Thurø, ii 470
- Thy, iii 160 f
- Thygeson, Regine, f. Feddersen (1817-75), g. m. klitinspektør Thyge de Thygeson, i 35, 236. ii 88, 540. iii 247
- Thygeson, Thyge de (1806-1905), klitinspektør, politiker, Damgård, i 35. ii 88, 540. iii 62, 189, 247, 304
- Thyra (død ca. 935), dansk dronning, ii 284, 430 f, 433 f
- Thyra (1853-1933), prinsesse af Danmark, gift med hertug Ernst August af Cumberland, i 224. iii 46 ff, 73, 77, 130, 142, 144, 152, 155, 159, 163, 170, 186, 191, 194, 209, 212, 218 f, 224,

- 230, 232 f, 242, 248, 261 ff, 281, 285, 297, 301, 305, 307, 310, 334
- Thyrasborg (Dannevirke), ii 401
- Tiberfloden, iii 208, 211 f
- Tiberius (42 f. Kr.-37 e. Kr.), romersk kejsler, iii 216
- Tidemann, Odin W. (1822-97), præst, Tønder, ii 290
- Tiedemann, H., landinspektør, Holsten, i 199 ff
- Tiemroth, Chr. (1799-1888), regeringsråd, politiker, ii 214
- Tietgen, C. F. (1829-1901), finansmand, iii 60, 181, 190, 198 f, 228, 246, 250, 266, 281 f
- Tillisch, Augusta Elisabeth, f. Stemann (1770-1835), gift med oberst Georg Fred. Tillisch (1760-1845), ii 531
- Tillisch, C. (1797-1844), kabinetssekretær hos Chr. VIII, i 76, 123, 134, 148, 156, 170, 173, 248. iii 96
- Tillisch, Eleonora Dorothea, f. Schmettau (1802-74), gift med kabinetssekretær, sen. minister F. Tillisch (1801-89), ii 2. iii 251
- Tillisch, F. (1801-89), kabinetssekretær, politiker, i 76, 173 f, 188, 198, 202, 227, 229, 231, 248. ii 2, 4, 8 f, 15, 31-34, 36, 47, 57, 67, 75, 79, 87 f, 111, 115, 117-20, 127, 132, 135, 143, 145, 147, 155, 170, 177-80, 184 f, 187-95, 200 f, 213, 237, 258, 271, 323, 531 f, 543 f, 549, 551. iii 26, 49 ff, 60, 64, 69, 135, 155, 243, 285, 319
- Tillisch, Georg Frederik (1760-1845), oberst, ii 2
- Tilly, T. (1559-1632), tysk feltherre, ii 226
- Timm, Reinhold (d. 1639), kunstmaler, iii 85
- Tingvalla (Island), iii 261, 271 ff, 277-80
- Tirsbæk (Vejle amt), ii 431
- Tise (Hjørring amt), iii 188
- Tisvilde (Frederiksborg amt), iii 122
- Titus (39-81), romersk kejsler, iii 210
- Tivoli, i 244. ii 337, 545
- Tjustrup-Bavelse (Sorø amt), iii 182
- Tobiesen, Bertha, f. Jensen (1839-91), gift med generalauditør Fr. Tobiesen, iii 286, 288
- Tobiesen, Fritz (1829-1908), generalauditør, sen. indenrigsminister, iii 254, 258, 287 ff, 291 ff, 296
- Tode, Johann Clemens (1736-1806), læge, ii 378
- Toft, Harald (1812-41), godsejer, Rønnebæksholm, iii 85
- Tofte, straffefange, iii 46
- Toftlund, ii 412
- Toldboden (København), i 57 f, 245. ii 38, 47, 101, 250. iii 93, 184, 232, 281 f, 295, 306
- Toldbodvej (København), ii 474
- Tolne bakker (Hjørring amt), iii 188
- Tordenskjold, Peter (1690-1720), dansk søofficer, iii 63
- Tornérhjelms, Rud. Victor (1814-85), godsejer, Vrams Gunnarstorp, ii 262, 394, 449, 459, 505, 573. iii 192
- Torre, italiensk sanger, i 135
- Torrearsa, marquis, italiensk udsending, ii 429
- Torsager (Randers amt), ii 504. iii 92
- Toskana, iii 206
- Toulon, ii 510
- Toxverd, Andreas Gabriel (død 1848), officer, i 46
- Trampe, August (1810-63), greve, kammerjunker, senere hofchef, i 64, 84 f
- Trap, familien, i 232
- Trap, Birgitte (f. 1815), gift m. pastor R. H. Holm, i 17 f, 31, 33, 35. ii 504. iii 60, 138, 142, 285
- Trap, Caroline Margrethe (1842-48), datter af J. P. Trap, ii 79
- Trap, Charlotte Marie (1856-1934), datter af J. P. Trap, 1876 adlet Trap de Thygeson, iii 183, 283, 294, 304
- Trap, Christiane Marie, f. Feddersen (1820-49), g. m. kabinetssekretær J. P. Trap, i 37, 122 f, 132, 237. ii 47, 79. iii 43, 142, 247
- Trap, Cordt Einar (1859-1937), nationalekonom, ii 353
- Trap, Fritz (1851-82), søn af J. P. Trap,

- ii 446. iii 84, 160, 183, 202, 204, 206, 208, 216, 218, 246, 282
- Trap, J. P. (1749-før 1799), købmand, Randers, i 5, 232
- Trap, Josefa (1846-1922), datter af J. P. Trap, gift med godsejer A. Bech, ii 542. iii 246, 249, 282, 293
- Trap, Karen Margrethe, f. Caspersen (1788-1868), J. P. Traps moder, i 1, 11, 18 ff, 22, 32 f, 35, 37, 63. ii 139, 240, 279, 446, 460, 504. iii 60 f, 81, 92, 110, 138, 161, 164
- Trap, Kort (ca. 1650), købmand, København, i 232
- Trap, Lauritz (død 1890), købmand, Nykøbing M., iii 160
- Trap, Malvine, f. Hoskiær (1826-1906), gift med kabinetssekretær J. P. Trap, i 187, 251. ii 106, 240, 332, 353, 359, 366 f, 392, 396, 400, 403, 408, 410 f, 422-25, 428, 430 f, 441, 448, 454, 457, 460, 462, 472, 475, 490, 514 f, 517 f, 522-25, 527, 567, 570. iii 6, 9, 33 f, 61, 110, 121, 138, 141, 143 f, 147, 183, 189 ff, 233, 253, 282, 293
- Trap, Niels (1785-1830), købmand, Randers, i 1, 4, 15, 19 f, 31
- Trap, Vilhelm (f. 1849), søn af J. P. Trap, løjtnant, ii 79, 446, 542. iii 84, 301, 335
- Trap, Aage Valdemar (1865-67), søn af J. P. Trap, iii 97, 121, 138
- Trasimeno, iii 208
- Trautenu, iii 83
- Travendal (Holsten), ii 191
- Trekroner (København), i 57
- Trelleborg (Sorø amt), ii 239, 246
- Trenen, ii 401. iii 21
- Trento, iii 205
- Trepka, Ida, f. Falbe (1822-49), gift med oberst Johan Trepka (1809-50), i 87. iii 197, 326
- Trepka, Johan (1809-50), oberst, iii 326
- Treschow, Palæmona (1851-1941), frk., iii 248
- Treschow, Sophie, f. komtesse Rantzau (1844-1911), gift med kammerherre Carl Treschow, Brahesborg, ii 397
- Treschow, W. F. (1786-1869), højesteretsadvokat, politiker, i 43, 138, 161. ii 5, 76, 150, 170 f, 199, 201, 531, 538. iii 136
- Trier, S. M. (1800-63), læge, etatsråd, ii 528
- Triest, iii 57
- Troil, Samuel Gustaf (1804-80), landshøvding, Malmø, ii 502
- Troiskoi Sergiev Laura, kloster ved Moskva, iii 309
- Trojan, Marcus Ulpius (53-117), romersk kejser, iii 215
- Trolle, Herluf (1516-65), rigsråd, admiral, ii 260. iii 55, 183
- Trollhättan, ii 218
- Trondheim, i 89, 241
- Tryde, E. C. (1781-1860), stiftsprovst, i 91, 167. ii 138
- Trøst, Svend, Niels Ebbesens væbner, i 2
- Tscherning, A. F. (1795-1874), politiker, ii 21, 23, 26 f, 30, 32-36, 40, 42 f, 51, 54, 64, 75 f, 96, 108, 140, 170, 179, 181 f, 199, 215, 517, 533 ff, 538. iii 4, 50, 52, 68 f, 74, 260, 318
- Tuilliererne, ii 235, 302, 304 f. iii 79, 111, 114 f, 226
- Tunersøen (Schweiz), iii 140
- Tunis, ii 435. iii 112, 115
- Tureby, iii 183
- Turin, iii 217
- Tutein, P. A. (1797-1885), godsejer, politiker, i 249. ii 188, 214
- Tuxen, Carl Elias Holger (f. 1825), sognepræst, Vinkel, iii 162
- Tuxen, S. L. (1790-1856), kommandør, ii 165 f
- Tveje-Merløse, iii 184
- Tver (Rusland), iii 309
- Tyborøn, iii 262
- Tyrkiet, i 234, 247. ii 488, 565. iii 112, 147, 201, 308, 335
- Tyrol, ii 455. iii 204, 206
- Tyrstrup (Nordslesvig), ii 513
- Tyskland, i 129, 141, 144-47, 159, 168 f, 172 f, 178, 201, 219 f, 247, 251. ii 24 f, 39, 50 f, 54, 59, 64 f, 68, 74, 76, 85,

- 87, 95, 101, 107, 109, 112 ff, 116, 127-31, 134 ff, 140, 142, 147, 149, 165, 167, 196, 263, 266, 272, 275, 278, 289 f, 302, 311, 322, 329, 331, 412, 415, 429, 454, 466, 469 f, 474 f, 480 f, 497 f, 500, 502, 508, 510, 513, 516, 527, 538 f, 541 ff, 546, 548, 560, 568 f, 574, 579. iii 1 ff, 6, 8, 15, 17, 21, 29, 33, 42, 76, 80, 106, 129 f, 133, 145, 172, 178 f, 205 f, 232, 267, 301, 307 f, 314 ff, 326
- Tølløse, iii 89, 184.
- Tønder, i 151, 172, 225. ii 56, 86, 289, 403 f. iii 315
- Tønning, i 151. ii 190, 291, 400
- Tørning (Haderslev amt), ii 320
- Tørninglen, ii 23, 112
- Tårnbæk, ii 313. iii 316
- Tårnborg (Sorø amt), ii 88
- Tåsinge, iii 185
- Tåstrup (Københavns amt), iii 84
- Udine, Giovanni da (1487-1564) italiensk maler, iii 211, 213 f
- Udklipperne (Sverige), iii 152
- Ulfeldt, familien, ii 500
- Ulfeldt, Corfits (1606-64), rigshofmester, i 53, 87, 241
- Ulfeldt, Ebbe (1616-82), dansk general, svensk rigsråd, Ovesholm, ii 500
- Ulfeldt, Hedvig (1626-78), gift med Ebbe Ulfeldt, Ovesholm, ii 500
- Ulfeldt, Laurids (1605-59), lensmand, ii 378
- Ulfsund, ii 508
- Ulrik (1611-33), dansk prins, ii 378
- Ulriksdal, ii 343 ff, 391, 394, 566, 578
- Ulstrup, Regner (1818-1906), konsul, politiker, iii 324
- Umberto (1844-1900), italiensk konge, i 247. iii 27 f, 316
- Ungarn, ii 155. iii 248
- Ungern-Sternberg, Ernst (1794-1879), baron, russisk gesandt i København, i 223
- Unsgaard, I. J. (1798-1872), stiftamtmand, politiker, i 186. ii 170, 236, 245, 254, 258, 270, 274 f, 278 f, 282, 314, 327, 354, 386, 426, 429, 459, 461, 540, 560. iii 223
- Uppsala, i 159, 246. ii 238, 247, 556. iii 279
- Uranienborg, iii 81
- Ursin, Albrecht (død 1813), løjtnant, i 13
- Ursin, G. F., matematiker (1797-1849), i 26, 166. ii 338
- Ursin, L. H. (1824-1907), overmaskinmester, ii 338 f
- U. S. A., ii 240, 293, 556, 572. iii 58, 69, 110, 130 f, 168, 190, 322
- Usedom, Karl G. L. G. (1805-84), preussisk diplomat, ii 113, 543
- Usserød (Frederiksborg amt), i 82
- Ussing, J. L. (1820-1905), lektor, filolog, ii 21. iii 216
- Ut kirke, iii 230, 330
- Wachtmeister, Carl (1823-71), svensk greve og diplomat, ii 391, 468 f
- Vaga, Perino del (1501-47), italiensk maler, iii 211, 213 f
- Valby, iii 47
- Valbygård (Sorø amt), ii 239, 556
- Valdemar Atterdag (1320-75), dansk konge, i 2. iii 115
- Valdemar d. Store (1131-82), dansk konge, ii 219, 401, 553. iii 115
- Valdemar Sejr (1170-1241), dansk konge, iii 300
- Valdemar (1858-1939), dansk prins, i 224. ii 324, 332, 510. iii 47, 73, 77, 142, 144, 152, 155, 159, 163, 195, 197, 209, 212, 219, 232, 236, 249, 260-65, 268-72, 276, 278, 284, 305
- Walewska, Marie Anne, f. de Ricci (1823-1912), grevinde, Paris, ii 305
- Walhalla (ved Regensburg), iii 203, 326
- Vallø, iii 73, 86 f, 89, 131, 228 f, 328
- Walterstorff, Carl (1800-68), overførst, Gottorp, iii 117, 321
- Walterstorff, Ernst (1794-1852), kæmmerer, Helsingør, iii 117, 321
- Walterstorff, Marie Ernestine Wilhelmine (1792-1853), kammerfrøken hos

- dronning Caroline Amalie, i 77, 88, 99, 229. iii 321
- Vamdrup, ii 410, 413
- Vamdrupgård, iii 301, 311, 338
- Vang hovedgård (Kær herred), iii 90
- Varde, i 151. ii 160, 287. iii 298
- Vargas-Bedemar, Edouard (1768-1847), greve, museumschef, ii 12
- Warnemünde, i 125 f
- Warnstedt, A. (1813-94), deputeret i det slesvig-holsten-lauenborgske kancelli, ii 37
- Warnstedt, F. (1823-85), regeringsråd, ii 471, 475, 477, 522
- Warszawa, ii 95, 115 ff, 127, 129 f, 135, 142, 171 f, 316, 543 f. iii 26
- Wartburg, iii 139
- Vartov, ii 308
- Washington, iii 168
- Vatikanet, iii 211-14, 326
- Vaxholm (Stockholm), ii 343
- Vedbygård (Holbæk amt), iii 81
- Vedbæk, i 186 f. II 547
- Vedel, Anders Sørensen (1542-1616), historiker, ii 299
- Wedel, Lago Mathias (1752-1827), præst, topografisk forfatter, iii 88, 320
- Vedel, Peter (1823-1911), direktør i udenrigsministeriet, ii 414, 515. iii 22, 31, 65 f, 158, 175
- Vedel, Severin Henrik August (1793-1881), generaldecisor, ii 118 f
- Wedelfeldt, Fred. A. (død 1874), general, iii 153, 177, 242 f
- Wedel-Heinen, I. C. F. (1814-87), hofchef hos enkedronning Caroline Amalie, i 64, 149. iii 184
- Wedell-Wedellsborg, Wilhelm Ferdinand (1827-1914), amtmand, Flensborg, ii 518
- Vedelspang, ii 401
- Wegener, C. F. (1802-93), gehejmearkivar, i 42, 155, 162, 171, 173, 211, 214, 220-23, 230, 237, 246 ff, 250, 252. ii 3, 73, 87, 91, 108 f, 114, 121 f, 144, 147, 159 f, 162, 169-73, 182 f, 201, 203, 219 f, 222, 240 ff, 250, 266, 277, 279, 280, 282, 298 ff, 302, 324 f, 405 f, 417, 419, 421 ff, 427, 430, 434, 440, 445, 451 f, 464, 478, 496, 530 f, 538, 540 f, 543 f, 546, 548 ff, 552, 554, 556 f, 559 f, 562, 564, 572, 574, 576 f. iii 1, 34 f, 71, 136, 244, 317
- Wegener, Johan Theodor (1810-99), officer, iii 231
- Wegener, Julius Henrik (1806-65), guvernementssekretær, Odense, i 80
- Veiens Odde, ii 320
- Weimar, iii 139
- Veiner, jomfru, sen. gift Hännicken, Frederik VII's mætresse, ii 83, 283, 443. iii 142
- Weissenburg, iii 173
- Vejle, i 102, 172, 210, 252. ii 71, 187, 285, 320, 389, 424, 428, 430 f, 434, 538. iii 33, 162, 164, 299
- Vejle fjord, iii 299
- Vejrhøj (Holbæk amt), iii 330
- Velde, van der, forfatter, i 20
- Welding, Frederik (1811-94), stiftsprovst, Viborg, iii 32
- Welhaven, Johan (1807-73), norsk digter, ii 248, 390
- Velling, købmand, Randers, i 3
- Velschow, H. M. (1796-1862), historiker, ii 219
- Vemmetofte, iii 88 f, 183, 228, 329
- Wenck, Heinrich Theodor (1810-85), officer, iii 124
- Vendsyssel, ii 158. iii 91, 161, 186 ff
- Venedig, iii 57 f, 147, 248
- Venezuela, i 36
- Venge sø (Veng sogn), i 105
- Weninger, portrætmaler, Wien, i 147
- Vennebjerg (Hjørring amt), iii 188
- Wergeland, Harald (1814-93), norsk generalmajor, ii 353
- Wergeland, Henrik (1808-45), norsk digter, ii 390
- Werlauff, E. C. (1781-1871), historiker, biblioteksmand, i 9, 26, 130, 213, 222, 232, 252, 279. iii 134, 183, 243 f, 287, 322
- Verona, iii 58, 205
- Versailles, iii 115 f, 145

- Werther, Carl A. Ph. v. (1809-94), baron, preussisk diplomat, iii 27
- Vespasian (9-79), romersk kejser, iii 210
- Wessely, Abraham (1800-75), dispatcher, landstingsmand, i 71. ii 170
- Westenholz, huset, London, ii 296
- Westenholz, A. P (1825-86), general-konsul, London, iii 299
- Westenholz, Regnar (1815-66), gods-ejer, politiker, ii 190, 285, 362 ff, 376, 381, 383, 447, 460, 551. iii 299
- Vesterbro (København), i 25
- Vester-Egede, iii 89
- Vestergaard, Jens, kammertjener hos Fred. VI, i 53, 80
- Westergaard, N. L. (1815-78), professor, orientalist, ii 21
- Vesterhavet, i 103, 150. ii 397, 425. iii 188
- Westermænd, købmand, Randers, ii 460
- Vesterport (København), i 24, 116. ii 16
- Vester Ulslev (Lolland), i 251
- Vestindien, dansk, i 83, 120, 215. ii 565. iii 69, 79, 93, 168, 197, 319
- Vestmanfjorden (Færøerne), iii 266
- Vestmannaøerne, iii 267
- Westmoreland, John F. (1784-1859), greve af, engelsk diplomat, ii 85
- Wetterstedt, iii 158
- Vevey (Schweiz), iii 59, 140, 167
- Wexschall, Anna, f. Brenøe (1803-56), skuespillerinde, i 30. iii 252
- Weyse, C. E. F. (1774-1842), komponist, i 91 ff, 130, 232. ii 138, 289
- Vibe, G. S., bogtrykker, København, iii 282
- Viborg, i 23, 103 f, 106, 185, 248. ii 45, 47, 160, 359, 410, 425 ff, 500, 503, 535, 565. iii 32, 92, 142 f, 162, 164, 262 f, 296, 310
- Viborg amt, iii 92
- Viborg domkirke, iii 142, 262, 310
- Vicenza, iii 206
- Wichfeld, Jørgen (1800-88), stamhusbesidder, landstingsmand, Engestofte, i 27. iii 154, 221
- Victor Emanuel II (1820-78), italiensk konge, ii 429, 578. iii 316
- Victoria (1786-1861), hertuginde af Kent, dronning Victorias moder, iii 77
- Victoria (1819-1901), engelsk dronning, i 65. ii 86, 258, 461, 467, 469, 484, 574-77. iii 45, 53, 77, 94, 107, 285, 302
- Victoria (1840-1901), tysk kejserinde, gift med Frederik III, ii 303
- Victoria (1868-1935), datter af Edvard VII og Alexandra, iii 103
- Wiederhold, Gregor, württembergsk general, ii 510
- Wiedewelt, Johs. (1731-1802), billedhugger, ii 548
- Wiehe, Michael Rosing (1820-64), kgl. skuespiller, ii 18, 573. iii 252
- Wieland, C. M. (1733-1813), tysk digter, i 31
- Wien, i 241, 245. ii 107, 111, 114, 127, 129 f, 135 f, 142, 145 f, 156, 235 f, 275, 305, 314, 415, 444, 540, 573. iii 27, 31 f, 50, 56 f, 66, 80, 236, 320, 331
- Vierwaldstättersøen, ii 456 f. iii 59
- Wiesbaden, ii 396. iii 130
- Wiese, F. T., overappellationsretsråd, ii 111
- Wiese, Theodor Friederich (død 1858), stænderdeputeret, i 194
- Wiesener, Chr. Fred. (1794-1843), bataljons- og rejsekirurg, i 99 ff
- Wiggers, W. E. (1815-92), advokat, Rendsborg, i 201
- Vignola, Jacopo Barozzi (1507-73), italiensk arkitekt, iii 212
- Vignæs (Lolland), iii 333
- Vigsø (Lolland), iii 333
- Vigsøbugten, iii 189
- Wilckens, Carl Fred. (1808-77), kammertjener hos Bertel Thorvaldsen, i 165 f, 248
- Wildenbruch, Ludwig v. (1803-74), preussisk officer, ii 50 f, 53, 55 f, 68, 536

- Wildenrath, Fr. S. (1823-84), oberst, iii 229
- Vilhelm (1785-1831), hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, Chr. IX's fader, iii 154, 166, 168, 323
- Vilhelm (1816-93), prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, i 44. ii 52 f. iii 97, 292, 310
- Vilhelm, prins, se Georg I
- Wilhelm (1787-1867), landgreve af Hessen, i 49, 56, 65 f, 70, 76, 90, 92, 119, 139, 152, 160, 166, 189. ii 6, 88, 98, 131, 204, 264, 268, 309, 346, 407, 487, 541. iii 30, 36, 62, 109, 116, 127-30, 165, 223, 226, 294, 321
- Vilhelm IV (1765-1837), eng. konge, i 235. iii 117
- Wilhelm I (1797-1888), preussisk konge, sen. tysk kejser, i 139. ii 316, 412, 458, 498, 563, 578. iii 25, 111, 113, 141, 171, 178 f
- Wilhelm (1817-90), hollandsk kronprins, iii 320
- Wilhelmine (1808-91), prinsesse, i 26 f, 39 ff, 49, 53 ff, 65, 113, 127, 153, 217. ii 43, 52, 82, 151, 535, 539, 550. iii 6, 110, 159, 194, 323, 333
- Wilhelmsbad, ii 166
- Wilhelmshöhe, iii 116
- Villemoes, Fred. Chr. (1812-90), herredsfoged, etatsråd, i 64, 85. iii 59
- Villemoes, Niels Peter Wilhelm (1814-92), distriktslæge, Hillerød, i 64
- Villemoes, Peter (1783-1808), søofficer, iii 153
- Willemoes-Suhm, Martin (1787-1865), løjtnant i Randers, sen. udskrivningschef i Holsten, i 13, 233
- Willemoes-Suhm, Peter Frederik (1816-91), politimester, Altona, i 233
- Wilster, i 161
- Vimmelskafet (København), ii 28, 83, 540
- Vind, Emil (1829-1906), dansk diplomat, iii 145
- Vind, Sophie, f. Sehested (1755-1823), iii 134
- Windsor slot, ii 478, 483, 547
- Vingårdsstræde (København), ii 540
- Vinkel (Viborg amt), iii 162
- Vinning (død 1880), russisk general, iii 306
- Winsløv, Carl (1796-1834), skuespiller, i 30. iii 252
- Winstrup, L. A. (1815-89), kgl. bygningsinspektør, ii 404, 513
- Winther, Chr. (1796-1876), digter, i 23, 58. iii 89
- Winther, Geert (1813-1905), dr. phil., politiker, ii 234. iii 63
- Winther, I. Chr. (1798-1843), guldsmed, København, i 47
- Virgil (70-19 f. Kr.), latinsk forfatter, i 21. iii 216, 324
- Virgin, Chr. Adolf (1797-1870), svensk diplomat, ii 309, 317 f, 322
- Visby, iii 206
- Visby, C. H. (1801-71), præst, ii 164, 548
- Wit v. Dörning, Ferdinand Johs. (1800-63), tysk politisk og litterær eventyrer, i 238
- With, K. H. (1805-65), præst og skolemand, i 226, 253. ii 531. iii 165, 322
- Withusen, købmand, Næstved, iii 55
- Withusen, Carl Christopher (1778-1853), hofkirurg, i 129
- Vitskövle (Skåne), ii 369, 501 f. iii 78
- Wittrock, Friedrich Emil, politimester, Kiel, i 202
- Viuf, ii 434
- Wiwel, N. P. (1818-74), forfatter, ii 216
- Wladimir (1847-1909), russisk storfyrste, iii 29, 82 f
- Vladivostock, iii 190
- Wodehouse, John (1826-1902), engelsk diplomat, iii 1 ff, 66
- Vogeserne, ii 455
- Vogt, Adelgunde Emilie, f. Herbst (1811-92), billedhuggerinde, ii 445
- Vogt, Karl (1817-95), tysk naturforsker, i 176
- Wohnsen, Peter Daniel (1780-1859), overlærer, sen. sognepræst, i 21

- Voigt, Chr. (1809-88), søn af agent
Voigt, Fåborg, i 114
- Voigt, L. P. (1779-1859), agent, Fåborg,
i 114
- Volchaw-floden, iii 309
- Wolf, Christen (1814-84), sognepræst,
Egebjerg, iii 23 f, 316
- Wolf, Jens Lauritsøn (1584-o. 1660),
topografisk forfatter, iii 300
- Wolfhagen, Fr. H. (1818-94), slesvigske
minister, ii 49, 238, 353, 355 f, 386,
396, 404, 463, 502 f, 518. iii 4, 112 ff,
116, 287, 293 f
- Volga, iii 309
- Vonsbæk, i 212, 225
- Vorgård (Hjørring amt), iii 91, 189
- Worm, Ole (1588-1654), læge, oldfor-
sker, ii 377
- Worsaae, J. J. A. (1821-85), arkæolog,
ii 219 f, 239, 279, 336, 377 ff, 382,
403, 420-23, 427 f, 431, 462, 553, 571,
573. iii 30, 35, 49, 71, 93, 105, 206,
233, 257 f, 260 f, 279, 284, 286 f, 291,
293, 296 f, 300, 329, 334
- Vrams Gunnarstorp (Skåne), ii 573
- Wrangel, Friedrich Heinrich Ernst
(1784-1877), preussisk generalfelt-
marskal, i 205. ii 67. iii 7
- Wrangel, Mauritz Otto (1827-90), fri-
herre, svensk hofembedsmand, ii 343
- Wrede, Fabian Jacob (1802-93), svensk
kabinettskammerherre, ii 343 f, 451
- Wrede, Karl Philip (1767-1838),
bayersk fyrste, iii 203
- Wuchters, Abraham (1613-82), kunst-
maler, ii 377
- Wulff, Chr. (1777-1843), admiral, i
149, 245
- Wulff, Chr. Nic. (1810-56), kaptajn-
løjtnant, ii 57
- Wulff, Ida (1808-76), operasangerinde,
sen. gift med ritmester, hofchef E. F.
v. Holstein, i 124.
- Wulff, Peter (1808-81), kontreadmiral,
generaladjutant, i 79, 114, 126
- Wyk (Før), i 191, 193, ii 103
- Wynn, Henry W. W. (1783-1856), en-
gelsk minister i København, iii 177
- Württemberg, iii 6, 78
- Würzten, Wilhelm Ferdinand (1796-
1858), officer, i 14 ff, 233. ii 103
- Würzburg, iii 139
- Wörishöffer, Philipp (1804-92), oberst-
løjtnant, ii 166
- Wörth, iii 174
- Våbenholm hovedgård (Skanderborg
amt), ii 540
- Vågå (Færøerne), iii 266
- Vårsåen (Hjørring amt), i 150. iii 91,
189
- Xenia (1875-1960), storfyrstinde af
Rusland, iii 334
- Yoldi, Alfonso Maria de Aguirre y
Gadea (1764-1852), greve, overkam-
merjunker, i 78, 93. ii 10. iii 104, 134
- Young, Benno, ungarsk sanger, ii 547
- Young, Edvard (1823-82), maler, ii
155 f, 179, 218, 220 f, 257, 547. iii 99,
204
- Young, Friederich (1824-84), hofopera-
sanger, München, ii 156, 547. iii 204,
326
- Ypsilanti, Alexander (1792-1828),
græsk politiker, i 22, 234
- Zachariae, Vilh. (1807-71), officer, i
239
- Zahrtmann, C. C. (1793-1853), søoffi-
cer, marineminister, i 79, 99 f, 123,
158. ii 43, 536. iii 157
- Zahrtmann, Carl Vilhelm (1810-99),
distriktslæge, Rønne, i 234
- Zahrtmann, Sophie Elisabeth, f. Don-
ner (1805-58), gift med admiral C. C.
Zahrtmann, ii 300
- Zaimis, Thrasybulos (1829-80), græsk
udsending, ii 488
- Zarsko, i 224, 252
- Zarskojoselo, iii 151, 309
- Zeise, W. C. (1789-1847), kemiker, i 36
- Zepelin, Adolph Fred. (1816-92), offi-
cer, kammerherre, ii 323
- Zepelin, Vilh. Otto F. (1818-1914),
oberst, kammerherre, iii 39

- Zeuthen, baroniet, iii 184
 Zeuthen, Sophie Hedvig, f. komtesse Schulin (1810-66), baronesse, iii 184
 Zinck, Otto (1824-1908), skuespiller, teaterhistoriker, i 250
 Zoega, leder af Chr. IX's rejse på Island, iii 276
 Zrza, Christine (1797-1862), operasangerinde, iii 252
 Zug, ii 456
 Zulow, general, Meklenborg, iii 139
 Zwingmann, Chr. (1827-91), arkitekt, ii 501, 578
 Zürich, ii 455 f. iii 59, 140
 Zytphen, Louise (1818-1903), hofdame hos Caroline Amalie, gift med lensgreve, overstaldmester Chr. Dannekiold-Samsøe (1800-86), i 77, 79, 99 f
 Zytphen-Adeler, G. F. O. (1810-78), baron, godsejer, politiker, ii 47. iii 67, 224, 230, 327 f, 330
- Ægypten, i 245, 393, 443. iii 112, 115, 197 f, 214
 Ælnoth (ca. 1100), historieskriver, iii 297
 Ærø, ii 23, 86, 112
 Æskylos (525-456 f. Kr.), græsk digter, i 26
- Oehlenschläger, Adam (1779-1850), digter, professor, i 24, 26, 29 f, 40, 45, 59, 93, 125, 130, 167 f, 177, 235, 237, 241, 249. ii 18, 91 f, 138, 155, 378, 541. iii 78, 155, 252, 330
 Oehlenschläger, Christiane, f. Heger (1782-1841), gift med Adam Oehlenschläger, iii 109
 Oehlenschläger, Johan Wolfgang (1813-74), hofjunker, toldinspektør, i 85
 Øllgaard, N. E. (1775-1863), biskop, i 91
 Ølstvad kro (Ølst sogn), i 22
 Øm kloster, ii 341
 Øregård, iii 233
- Øresund, i 128, 147. ii 153, 157, 196, 247 f, 311, 339. iii 82, 220
 Ørkel (Svendborg), iii 185, 325
 Ørkneyøerne, iii 281
 Ørsted, A. S. (1778-1860), embedsmand, i 35, 44 f, 49, 59, 80, 96, 117, 145, 161, 165, 173, 184 f, 218, 226 f, 241, 245, 247. ii 4 f, 8, 12 f, 26 ff, 169, 171 f, 174 f, 181 ff, 185, 188 f, 191-95, 202, 210, 214, 231, 276, 390 f, 533, 549 f, 555. iii 43, 155, 159, 178, 249
 Ørsted, H. C. (1777-1851), naturforsker, i 35 f, 38, 45, 48, 56, 74, 189, 202, 240, 251, 252. ii 137 f, 372, 545. iii 155
 Øst, Alexander Christian (1799-1869), grosserer, stænderdeputeret, ii 6. iii 27
 Øster Egesborg (Præstø amt), i 37
 Øster Farimagsgade (København), ii 578
 Østergade (København), ii 381
 Østersøen, ii 85, 172, 186, 229, 551 f. iii 173, 185, 320
 Østervoldgade (København), ii 572
 Østerø (Færøerne), ii 264
 Østrig, ii 52, 114 f, 121, 128 ff, 135 f, 142, 214, 235, 275, 295, 329, 332, 342, 464, 471, 473 f, 481, 512, 541 ff, 577 f. iii 1, 6, 9, 19, 58, 78 ff, 83, 93, 118, 139, 303, 315, 319, 322
 Oettinger, E. M., tysk digter, ii 159 f, 548
 Øxerå (Island), iii 272 f, 277
- Åbenrå, i 106, 170, 172. ii 57, 404 f, 513. iii 315
 Åbenrå fjord, ii 49, 59
 Åby syssel (Nørrejylland), i 1
 Aagaard, C. F. (1833-95), maler, iii 143
 Aagaard, Georg (1811-57), prokurator, politiker, ii 181
 Aagaard, Holger H. (1785-1866), godsejer, Iselingen, i 115
 Åkirkeby, ii 245
 Åland, ii 551 f

Ålborg, i 16 f, 21, 149 f, 153, 156. ii
159 f, 287, 364, 410, 413, 548, 551,
572. iii 32, 62, 90 f, 96, 164, 187, 189,
263

Ålborg amt, iii 92

Åmosen, iii 81

Årø sund, ii 320

Århus, i 1, 9, 15, 22, 102, 105 f, 149,
179, 236, 238, 242. ii 46, 160, 359,
410, 417 f, 421 f, 459 ff, 500, 503,
565. iii 32, 59, 61, 83, 142, 162, 164,
196, 229, 256, 262, 296, 305, 319, 330,
Åstrup hovedgård (Voldborg herred),
i 53, 239

BILLEDFORTEGNELSE TIL BIND I–III

Hvor intet andet er bemærket, stammer billederne fra det kgl. biblioteks billedsamling.

Bind I

1. Gehejmeråd J. P. Trap. Fotografi efter maleri af Otto Bache. 1881. Frederiksborg.
2. Traps fødegård i Randers. Fotografi i privateje. Ca. 1870.
3. Den gamle latinskole i Randers (det middelalderlige Helligåndskloster). Fotografi. Randers Statsskole.
4. Dragonfægtningen ved Rahlstedt i Holsten. Farvelagt litografi. Byhistorisk arkiv. Randers.
5. Frederiksberg slot. Litografi. Ca. 1830.
6. Kongelig sejltur i Frederiksberg have. Træsnit af H. P. Hansen efter tegning af Knud Gamborg.
7. Dronning Marie. Litografi.
8. Frederik VI. Efter stik af Clemens. 1809.
9. Frederik VI.s palæ på Amalienborg. Ca. 1839.
10. Frederik VI.s arbejdsværelse på Amalienborg. Litografi af C. O. Zeuthen.
11. Frederik VI og prins Frederik (den senere Frederik VII) på Amalienborg slotsplads. Ukendt kunstner.
12. Frederik VI til revue på Nørrefælled. Koloreret kobberstik af S. Schiøtt.
13. Det gamle kongelige theater. Litografi. Ca. 1843.
14. Thorvaldsens hjemkomst til København. Litografi efter maleri af C. W. Eckersberg. 1838.
15. D. G. Monrad. Litografi efter tegning af Em. Bærentzen. 1844.
16. H. N. Clausen. Efter maleri af C. A. Jensen. 1827. Frederiksborg.
17. Overhofmarskal A. W. Hauch. Litografi efter maleri af C. A. Jensen.
18. Chr. VIII kronet i Frederiksborg slotskirke. Efter tegning af J. V. Gertner. 1840. Rosenborg.
19. Kongebesøg på Før. Farvelagt litografi. 1844.
20. Christian VIII som konge. Litografi efter maleri af Em. Bærentzen.
21. Dronning Caroline Amalie. Litografi.
22. Kronprins Frederik og kroprinsesse Mariane stiger i land i København. Litografi efter maleri af C. V. Balsgaard. 1843. Jægerspris.
23. Kronprins Frederik. Tegning af J. V. Gertner. 1841. Frederiksborg.
24. Kronprinsesse Mariane. Litografi efter maleri af N. P. Holbech.
25. Pløn slot i Holsten. Litografi af S. Bendixen. 1825.
26. Gehejmestatsminister Conrad Rantzau. Litografi. 1845.

27. Kabinetssekretær Chr. Ludvig Tillisch. Litografi efter tegning af I. M. Graack.
28. Kancellipræsident Poul Chr. Stemann. Litografi. Ca. 1845.
29. Christian VIII.s arbejdsværelse på Amalienborg. Efter tegning af H. J. Fæster.
30. Caroline Amalies biblioteksværelse på Amalienborg. Efter tegning af Chr. Hetsch. 1881.
31. Prinsen af Nør. Litografi efter maleri af C. Rahl. 1845.
32. Hertug Christian August. Litografi efter tegning af Carl Hartmann. 1845. Frederiksborg.
33. Salon på grev Otto Blomes slot i Heiligenstedten. Farvelagt tegning.
34. Lensgreve Otto Blome-Heiligenstedten. Litografi.
35. J. P. Trap og 1. hustru Christiane Trap, f. Feddersen. Fotografi i privateje. Ca. 1848.

Bind II

1. Christiansborg slot. Litografi. Ca. 1848.
2. Lensgreve A. W. Moltke-Bregentved. Litografi efter maleri af J. V. Gertner. 1848.
3. Frederik VII og lensgrevinde Louise Danner. Efter maleri af J. V. Gertner. 1861. Jægerspris.
4. Frederik VII. Efter kultegning af Hans Chr. C. Ley. Frederiksborg.
5. Lensgrevinde Louise Danner. Efter maleri af D. Monies. Jægerspris.
6. Kammerherre Carl Berling. Litografi efter maleri af J. V. Gertner. 1856.
7. Justitsminister C. E. Bardenfleth. Litografi efter maleri af A. Schiøtt. 1860.
8. Premierminister C. A. Bluhme. Efter tegning af J. V. Gertner. Frederiksborg.
9. Kabinetssekretær F. Tillisch. Litografi efter tegning af Ed. Lehmann.
10. Premierminister P. G. Bang. Fotografi. Ca. 1860.
11. Tronfølgeren prins Christian (IX). Maleri af Aug. Schiøtt. 1853. Rosenborg.
12. Prinsesse Louise. Maleri af Aug. Schiøtt. 1853. Rosenborg.
13. Premierminister A. S. Ørsted. Maleri af Johs. Jensen. 1852. Frederiksborg.
14. J. P. Trap og hustru Malvine Trap, f. Hoskiær. Fotografi i privateje.
15. Overhofmarskal J. G. Levetzau. Litografi efter tegning af L. A. Smith. 1843.
16. Finansminister W. C. E. Sponneck. Litografi efter tegning af J. V. Gertner. Ca. 1850.
17. Konsejlspræsident C. E. Rotwitt. Litografi.
18. Udenrigsminister, baron C. F. Blixen-Finecke. Fotografi.
19. Frederik VII. Tegning af Edv. Young.
20. Lensgrevinde Louise Danner. Tegning af Edv. Young.

21. Frederik VII. Tegning af Edv. Young.
22. Professor Japetus Steenstrup. Litografi. 1856.
23. Arkæologen J. J. A. Worsaae. Litografi.
24. Konsejlspræsident C. G. Andræ. Litografi.
25. Udenrigsminister L. N. Scheele. Efter maleri af J. V. Gertner. 1857. Jægerspris.
26. Frederiksborg slot. Litografi af S. H. Pedersen.
27. Frederik VII og lensgrevinde Louise Danner. Fotografi.
28. Frederiksborg slot under branden 17/12 1859. Farvelagt litografi.
29. Kabinetssekretær J. P. Trap. Fotografi i privateje. 1856.
30. Kabinetssekretær J. P. Trap. Fotografi i privateje. 1861.
31. Malvine Trap, f. Hoskiær. Fotografi i privateje. Ca. 1866.
32. Indenrigsminister I. J. Unsgaard. Fotografi.
33. Indenrigsminister A. F. Krieger. Fotografi.
34. Konsejlspræsident C. C. Hall. Fotografi.
35. Frederik VII på arkæologisk udgravning i Jelling. Efter tegning af J. Kernerup. 1861.
36. Generalmajor C. Hegermann-Lindencrone. Fotografi.
37. Lyksborg slot. Efter træsnit i Illustreret Tidende 29/11 1863.
38. Gesandt W. Oxholm. Fotografi.
39. Indenrigsminister Orla Lehmann. Fotografi. 1866.
40. Kultusminister D. G. Monrad. Fotografi. 1863.
41. Finansminister Carl Emil Fenger. Fotografi.
42. Carl XV og Frederik VII. Fotografi.
43. Generaladjutant Carl Irminger. Fotografi.
44. Audienssalen på Lyksborg slot. Efter træsnit i Illustreret Tidende 6/12 1863.
45. Frederik VII og lensgrevinde Louise Danner. Fotografi.
46. Arveprins Ferdinand og prinsesse Caroline. Fotografi.
47. Jægerspris slot. Træsnit.
48. Frederik VII. Fotografi.
49. Den græske deputation modtages på Christiansborg slot. Træsnit.
50. Prins Vilhelm (Georg I af Grækenland) som søkadedet. Fotografi.

Bind III

1. Kabinetssekretær J. P. Trap. Fotografi i privateje.
2. Christian IX. Efter maleri af H. Chr. Jensen. 1877. Rosenborg.
3. Dronning Louise. Efter maleri af Elisabeth Jerichau-Baumann. 1881. Rosenborg.
4. Christian IX.s palæ på Amalienborg. Fotografi. Ca. 1870.
5. Bernstorff slot. Fotografi.

6. Christian IX modtager hosebåndsordenen på Amalienborg. Efter træsnit i Illustreret Tidende 7/5 1865.
7. Prinsesse Dagmar går ombord i „Slesvig“ for at rejse til Rusland. Efter træsnit i Illustreret Tidende 30/9 1866.
8. Overhofmarskal Waldemar Oxholm. Fotografi.
9. Finansminister C. N. David. Efter tegning af H. Olrik. 1867. Frederiksborg.
10. Prinsesse Alexandra og prinsen af Wales. Fotografi.
11. Fredensborg slot. Fotografi.
12. Interiør fra Bernstorff slot. Fotografi.
13. Christian IX besøger Nykøbing F. i 1867. Træsnit.
14. Konsejlspræsident, grev C. E. Frijs. Fotografi.
15. Kronprins Frederik (VIII). Fotografi. 1869.
16. Kronprinsesse Louise. Fotografi. 1869.
17. Det nyformælede kronprinspar ankommer til Toldboden i København. Træsnit i Illustreret Tidende 22/8 1869.
18. Overhofmarskal Carl Løvenskjold. Fotografi.
19. Prinsesse Thyras konfirmation i Fredensborg slotskirke. Træsnit i Illustreret Tidende 5/6 1870.
20. Justitsminister C. S. Klein. Fotografi.
21. Fredensborg slot. Fotografi.
22. Oberst C. F. Holten. Fotografi.
23. Christian IX og dronning Louise sammen med kronprinsparret og deres børn på Fredensborg slot. Fotomontage. Ca. 1879. Frederiksborg.
24. Jagtkaptajn Carl L. Irminger. Fotografi.
25. Christian IX overværer landmandsforsamlingen i 1872. Træsnit i Illustreret Tidende 4/8 1872.
26. Konsejlspræsident L. Holstein-Holsteinborg. Fotografi.
27. Georg I af Grækenland og dronning Olga. Fotografi.
28. Kronprins Frederik med gemalinde og de to ældste sønner. Fotografi. Ca. 1873.
29. Storfyrst Alexander med gemalinde og de 3 ældste børn. Fotografi. Ca. 1880.
30. Kong Georg I med sine søstre Alexandra (til venstre) og Dagmar (til højre). Fotografi.
31. Prins Valdemar som kadet. Fotografi. Ca. 1874.
32. Kongeparret til tropperevue ved Hald i 1868. Træsnit efter tegning af B. Olsen i Illustreret Tidende 2/8 1868.
33. Landshøvding S. H. S. Finsen. Fotografi.
34. Kongeskibet under Færøerne 1874. Træsnit.
35. Christian IX overværer tusindårsfesten på Tingvallasletten i 1874. Træsnit efter skitse af C. F. Sørensen i Illustreret Tidende 13/9 1874.
36. Christian IX besøger Geysrområdet på Island i 1874. Træsnit efter skitse af C. F. Sørensen i Illustreret Tidende 13/9 1874.

37. Overhofmesterinde Ida Bille Brahe. Fotografi.
38. Prinsesse Alexandra (til venstre) og prinsesse Dagmar (til højre). Fotografi.
39. Prinsesse Thyra. Fotografi. Ca. 1880.
40. Oberst I. C. Dahl. Fotografi.
41. Bankdirektør C. F. Tietgen. Fotografi.
42. Konsejlspræsident C. A. Fonnesbech. Fotografi.
43. Udenrigsminister Otto Rosenørn-Lehn. Fotografi.
44. Zar Alexander II modtager den danske og den græske konge i 1876.
Træsnit.
45. Brygger J. C. Jacobsen. Fotografi.
46. Vatikanet i Rom. Fotografi.
47. Pave Pius IX. Fotografi.
48. Konsejlspræsident J. B. S. Estrup. Fotografi.